FAUSTI SOCINI SENENSIS RESPONSIO AD LIBELLUM IACOBI WUIEKI...

Fausto Sozzini, Jakub Wujek, Roberto Bellarmino, ...

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
17 H
22

Digitized by Google

XXVIII. 5. 10
K. 10.

Digitized by Google

FAUSTI SOCINI SENENSIS
RESPONSIO

Ad libellum JACOBI WUIERI *Jeſuitæ Polonicè editum*

De DIVINITATE Filii Dei, & Spiritus ſancti.

Vbi eâdem operâ refellitur quicquid ROB: BELLARMINUS *itidem Ieſuita, Diſputationum ſuarum Tomo primo, ſecundæ Controverſiæ generalis libro primo; de eadem re ſcripſit.*

Antehac ſuppreſſo auctoris nomine publicata; & nunc denuo in lucem edita.

ex Libris Bibliothecæ D. D. Caroli De Lvadel epiſcopi Alonſp

Epheſ: 4. 6.
Vnus DEUS & Pater omnium.

1 Ioh: 4. 3. ex Græco:
Omnis ſpiritus, qui non confitetur IESUM Chriſtum, qui in carne vênit, ex Deo non eſt.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Typis Sternacianis
ANNO M. DC. XXIV.

Digitized by Google

Digitized by Google

AVCTOR RESPONSIONIS

Ad libellum IACOBI VUIEKI, *de* DIVINITATE *Filii Dei & Spiritus ſancti,*

AD LECTORES.

CVM primùm libellus Iacobi Vujeki Societatis Ieſu (ut ipſe ſeſe nominat) de Divinitate filii Dei, & Spiritus ſancti, Polonicâ lingua conſcriptus, ante biennium editus fuit, animus erat ſtatim, Deo juvante, illum ſcripto publicè refutare. ſed multa me hactenus partim retardarunt, partim impedierunt. Retardarunt quidē potiſſimùm res duæ. Vna, quòd ſcirem, fratres, noſtri cœtus, jam diu paraſſe Reſponſionem ad Apologiam Gabrielis Eutropii Sadecii pro Theſibus de Trino & vno Deo collegii Poſnanien: contra ipſorum fratrum Animadverſiones ante annos aliquot editam; in qua Reſponſione & ad pleraq; reſpondetur eorum, quæ Vujekus, ſeu potius Rob. Bellarminus ejusdem, cujus ipſe, ſodalitatis (a Bellarmino enim Vujekus ipſe ſe accepiſſe profitetur) contra ſententiam noſtram, ſcripſit, & ſimul non pauca dicuntur, quæ reſponſionem ad reliqua omnia ſuppeditare queant. Altera, quòd ſperarem, alium quempiam ex cœtu noſtro, me huic labori aptiorem, ad libellum iſtum, quatenus opus foret, plenè reſponſurum. Impedierunt verò me uſque ad hunc diem cum aliæ neceſſariæ occupationes

Digitized by Google

meæ, tum minùs firma valetudo, qua ferè hoc tempore ſum uſus. Nec fortaſſe umquam hunc laborem ſuſcepiſſem, niſi ſuperiore hyeme in ſynodo quadam noſtra publicè rogatꝰ fuiſſem, & tantùm non juſſus curare, ne Vujekus diutius gloriari poſſet, ad iſtum ſuum libellum a nullo ex noſtris hominibus plenè reſcriptum fuiſſe. Ex eo tempore id unum maximè mihi cordi fuit, ut primum meum conſilium iſtius libelli refutandi ſequerer, non ingenio quidẽ aut eruditione ulla mea, ſed Dei ipſiusque Chriſti ope fretus; cujus vera gloria ejuſmodi ſcriptis quodammodo obſcuratur, & ſalutis noſtræ æternæ ratio facilè pervertitur. Sed morbo gravi ac diuturno correptꝰ, id præſtare ſtatim non potui: & ad hoc tempus rem differre coactus fui. Hęc pauca dixiſſe volui, ne quis ſuſpicetur, me temerè atq; inconſultò hoc opus aggreſſum fuiſſe, vel juſtam nullam cauſſam habuiſſe, cur tam tardè id aggrederer. Quod equidem perlibenter quàm citiſſimè feciſſem, tum maximè propter eas cauſſas quas jam dixi, tum etiam quia videbam, hac ratione Bellarmino reſponſum iri; quo nemo accuratiùs & acutiùs & hunc, de quo potiſſimum hic agendum eſt, & alios Eccleſiæ ſuæ errores propugnaſſe hac noſtra ætate creditur. Vnde etiam factum eſt, ut quando Bellarminus latinè ſcripſit, ad iſtum Vujeki Polonicum libellum latinè reſcribere non ſim veritus; ſic exiſtimans, me non cum ipſo Vujeko revera, ſed cum Bellarmino congredi. Quorum neutrum

utrum ægre laturum ſpero, quòd nomen meum non prodiderim: ſi tam veritatis ſunt amantes, quàm videri volunt. Ad veritatem enim inquirendam aut defendendam, nihil adjumēti affert, ſcire, quis ille ſit, qui tecum diſputat, immo potiùs impedimento eſſe poteſt; quemadmodum ſæpe quidem uſu venit: ut, ſcilicet, major habeatur ratio auctoritatis illius, qui loquitur, quàm ponderis rationum & teſtimoniorum, quibus ſua dicta confirmat. id quod tamen unum, ſi in ulla veritate, in ea maximè, quæ ad divinarum rerum ſcientiam pertinet, ſpectandum eſt. Quare ſatis mirari nequeo, cur quidam, præcipuè verò ex Romanæ Eccleſiæ propugnatoribus, tam graviter in eos invehi ſoleant, qui ſua de rebus divinis ſcripta, non adſcripto ſuo nomine, in lucem edunt. adeò ut apud ipſos jam lege cautum fuerit, ne ejusmodi libri, qui auctoris nomine carent, legi aut diſtrahi poſſint; cum potiùs, quò omnis perſonarum reſpectus excluderetur, & ſola veritas indagaretur, cavendum lege fuiſſet, ne quiſquam ſcriptis ſuis, quæ de rebus divinis agerent, in publicum emittendis nomen ſuum apponeret. Ego quidem, quidquid alioqui hac de re ſentiendum ſit, juſtiſſimas alias cauſſas habui, cur meũ nomen in hac mea Refutatione publicè extare noluerim; cęteroqui paratiſſimus, quemadmodum, quas Eccleſias hodie maximè probem, palam profiteor, eiſque unis conſtanter adhæreo, ſic in hac diſputatione me earum defenſi-

onem ſuſcipere vel auſum fuiſſe, vel non recuſaſſe, ubi opus fuerit, & voce & ſcripto, meo ipſius nomine expreſſo, publicè confiteri. Sed jam hac de re ſatis. Cæterùm in hoc meo labore id potiſſimùm ſum conatus, ut, omnibus omiſſis, quæ ad Vuieki libellum refellendum, aut ſententiam noſtram confirmandam minimè pertinent, nihil intactum relinquam, quod vel reſponſionionis revera indigeat, vel indigere Vujeko viſum fuefuerit: addens tamen præterea reſponſionem ad ea, ſi qua fuerint, quæ Bellarminus ſcripſerit, reſponſione non indigna, & Vujekus omiſerit. Ordinem porrò in reſpondendo eum omnino ſum ſecutus, quem Vujekus a Bellarmino inſtitutum in ſcribendo probavit: non tam quòd mihi quoque probaretur, quàm vt ne ullus labor lectori in conferendis utriuſque noſtrûm dictis, eorumque probationibus exhiberetur. Quanquam dedi operam, ut ſi quis nec Vujeki libellum nec Bellarmini opus habeat, poſſit nihilominus tota de re judicare: utriuſq; ubiq; aut verbis, aut ſententia, quã refellendam mihi ſumpſerim, fideliſſimè recitatã. Sed jam longiore Præfatione omiſſa, ad Refutationem noſtram diligenter legendam & conſiderandã lectores omnes hortor. In qua ante omnia ad ea reſpondetur, quæ in ſua Præfatione Vujekus nobis objecit; multaq; dicuntur hac occaſione, quæ alioquin mihi præfanda fuiſſent. Dat. 6. die Septemb.

anno 1592.

REFU-

Digitized by Google

RESPONSIONIS AD LIBELLUM IACOBI VUIEKI, de DIVINITATE FILII DEI ET SPIRITUS SANCTI.

CAPUT I.

In quo ea refelluntur, quæ VUIEKUS in ſua Præfatione iis objicit, contra quos potiſſimùm ſcribit.

ANTEQUAM *ad ea reſpondeamus, quæ Vujekus in ſua Præfatione nobis, quos Anabaptiſtas, cùm uno tantùm nomine nos vocare vult, potiſſimùm appellat, multis verbis objicit; exponenda eſt tum ipſius ſuorumq́ue, tum noſtra, quod ad præſentem diſputationem attinet, de Ieſu Chriſto ſententia; quò melius dijudicari queat, an nobis meritò iſta objecerit; & an potiùs quædam ex iſtis ipſi, ſuisq́ue jurè objici poſſint.*

Vujekus igitur unà cum ſuis de Ieſu Chriſto ſentit, eum conſtare ex duabus naturis, divina, & humana: quarum divina non ſolùm extiterit, ac per ſe ſubſtiterit, & perſona fuerit ante humanam, ſed ſit revera ipſa per ſe ille unigenitus Dei filius, quem Ieſum Chriſtum eſſe, ſacræ litteræ teſtantur; qui ab omni æternitate ex Dei patris ſubſtantia generatus fuerit, & totam illius eſſentiam per generationem iſtam habuerit: ac conſequenter unus ille Deus Iſraëlis & noſter ſit, quemadmodum & pater ipſe. Quæ quidem divina natura in virginis Mariæ utero humanam naturam aſſumpſerit, & in unam & eandem perſo-

nam ſibi individuè copulaverit. ex quo fiat, ut unus & idem Ieſus Chriſtus, non modò homo ſit verus, ſed etiam æternus Deus: & propterea illi divinus cultus tribuatur, propter divinam, inquam, naturam (quæ in ipſo humanam ſuſtentet) cui ſoli & propriè iſta conveniant; humanâ naturâ alioqui per ſe indignâ, cui iſta tribuantur. Hæc eſt, ut dixi, Vujeki & ſuorum, quatenus ad rem noſtram pertinet, de Iesu *Chriſto ſententia.*

At nos de Ieſu Chriſto ſentimus, eum eſſe illum hominem, qui in Mariæ virginis utero ex Spiritu S. conceptus eſt, & ex ea natus. Et hunc ipſum hominem, illum unigenitum Deì filium eſſe affirmamus, quem divina teſtimonia nobis cõmendant: nec alium extra aut ante ipſum. Cui homini eam divinam poteſtatem atque imperium a Deo ipſius patre datum & donatum eſſe aſſerimus, ut meritò ac neceſſariò illi ipſi per ſe, & Dei nomen, & divinus cultus tribuatur.

Nunc ad Vujeki objecta, quæ in ipſius Præfatione continentur, veniamus. Ea autem ad quatuor capita revocari poſſunt: unum, quòd fides noſtra ſit Satanica: alterum, quòd ſit Iudaica: tertium, quòd ſit Ethnica: quartum, quòd ſit Mahometana; tametſi ipſe in ſuo quaſi epilogo trium tantùm mentionem fecerit: in illis, inquam, verbis, paginâ ejusdẽ Præfationis 16. Pokazatem nákrotce/ *&c. id eſt*, Oſtendi breviter, Magnifice Domine, fidem Anabaptiſtarum non eſſe Chriſtianam, ſed Satanicam, Iudaicam, & Machometanam fidem; *oblitus quòd nos, ut ſuo loco oſtendemus, Ethnicis in divino cultu aſſimilaſſet.*

Iam quòd fides noſtra ſit Satanica, non alio modo probare nititur, niſi quia neceſſe ſit, ut illa nobis a Satana ejusq́; ſpiritu ſuggeſta fuerit; quatenus, ſcilicet, Chriſtum Dominum ex ipſius Majeſtate deturbare conamur; nempe quòd non ipſum, ſed ejus patrem tantùm, illum unum Deum Iſraëlis & noſtrum agnoſcamus. Atqui, etiamſi hæc vera eßent, non tamen idcirco fides noſtra Satanica ibi, ubi præterea uno verborum contextu ipſam Iudaicam & Mahometanam Vujekus nominavit, nominanda ab eo erat. Iudaicam enim & Mahometanā ideò vocavit, quòd de Deo & Chriſto (ut quidem ipſi videtur) ſimiliter atq; Iudæi & Mahometani credamus & ſentiamus. Sic igitur, cum Satanicam ibidem eam vocavit, eum propterea id feciſſe oportuit, quòd de Deo & Chriſto idem credamus, quod Satanas: non autem, quòd noſtra de Chriſto fides nobis a Satana ejusq́; ſpiritu ſuggeſta fuerit. Verùm hæc leviora Vujeki errata omittamus; & quomodo, quæ de Chriſto credimus, a Satana nobis ſuggeſta fuiſſe, oſtendere ac perſuadere conetur, paulo diligentiùs conſideremus. Verba ejus, quibus hoc tentat, ea ſunt quorum initium eſt ad finem ſecundæ paginæ ipſius Præfationis, & finis in initio quartæ. Illa, inquam, Ale coż wżdy ieſt zá przyczyná/ *&c. id eſt;* Sed quæ tamen eſt cauſſa tantæ malitiæ atque odii Satanæ in Chriſtum? Nihil Satana elatius aut ſuperbius. Ipſe enim eſt Rex ſuper omnes elatos & ſuperbos homines. Et propterea nihil illi tam grave eſt, ut hoc, quòd is, qui propter nos, & propter no-

ſtram ſalutem ſe adeò demittere voluit, ut cum eſſet Dominus omnium, acceperit formam ſervi, & ſervi quidem ſontis, & tamquam infimus, & nequiſſimus ſervus, dederit ſe capiendum, vinciendum, flagellandum, conſpuendũ, & deniq; turpiſſimum & graviſſimum cruciatum & mortem crucis ſubire voluit; quòd hic, inquam, ita ſublimiter evectus ſit, & per hanc ſuam humilitatem & mortem crucis ita vehementer celebratus & exaltatus, ut in hujus Ieſu conſputi & crucifixi nomine flectat ſe & procumbat omne genu, non ſolùm eorum, qui ſunt in terra, ſed etiam eorum, qui vel in inferno, vel in cælo habitãt; nec ulla ſit lingua, quæ non confiteatur, quòd Ieſus Deus & Dominus omnium ſedet in dextera Dei patris ſui, ut cõmunis regni & gloriæ particeps & heres. Hoc eſt, quod Satanam urit; hoc eſt, quod illũ torquet, quodq; illum excruciat, tanquam ignis inferni; quòd qui conſputus, qui flagellatus, qui crucifixus fuit, hunc, ut Deum verũ omnes adorant, invocant, glorificant, concelebrant. Idcirco nihil non facit, ut hæc Chriſti Domini gloria (quam is habet ut ſibi debitam) aboleat & perdat, & hic eſt præcipuus labor & cura ejus. *Hactenus Vujeki verba; in quibus illud primùm notandum eſt, quòd quidquid de Chriſti antecedente poteſtate ac ſui ipſius demiſſione in illis dicitur, nihil ad propoſitum facit, immo totam Vujeki ratiocinationem alioqui optimam, ſed ejus inſtituto, ut mox*

mox dicemus, prorſus adverſantem, infirmat & labeſactat. Neque enim grave Satanæ videri aut debet aut poteſt, quòd is, qui jam reipſa & naturâ ſuâ (ut quidem Vujekus ſine dubio intelligit) omnium, tam ſcilicet cœleſtium, quàm terreſtrium, & infernorum, dominus eſſet, cum ſeipſum ſua ſponte de tam ſublimi gradu ad omnium infimum demiſiſſet, rurſus ad eundem ſupremum gradum palàm evectus fuerit; præſertim cum iſtũ non hominem quidem, ſed Deum ipſum eſſe, ſit neceſſarium. Quare hæc pars, quamvis, ſecundum ipſius Vujeki ſenſum, veriſſima eſſet, hoc tamen loco reticenda illi erat. Verùm illam non reticuit, ne videretur illius Chriſti divinitatis, quam ipſe cum ſuis ei tribuit, eſſe oblitus. Sed tamen, Deo linguam ipſius, ut arbitror, hoc loco regente ac moderante, ita locutus eſt, ut veriſſimus ſenſus ex ejus verbis elici queat; ne, quando imprudens contra ſeipſum ſuosq́ pro nobis ratiocinabatur, quidquam in tota ipſius ratiocinatione eſſet, ad quos nos Amen dicere non poſſemus; ut poſtea declarabo. Iam quid, obſecro, efficacius afferre potuiſſemus nos, ad demonſtrãdum, quòd Satana auctore fiat, ut Vujekus & reliqui Adverſarii noſtri ſententiam noſtram de Chriſto Ieſu rejiciant penitus, & prorſus extinctam cupiant, quàm illud ipſum quod Vujekus contra nos reipſa attulit, in paulo ante recitatis verbis, ut probaret, Satanam noſtræ ſententiæ de Chriſto auctorem eſſe? quòd ſcilicet nullo pacto Satanas ferre poteſt, ut humana ipſa natura, cui ille vehementiſſimè invidet, ac perpetuò adverſatur, ut homo, inquam, ipſe Chriſtus Ieſus

(in ho-

Digitized by Google

AVCTOR RESPONSIONIS
Ad libellum IACOBI VUIEKI, *de* DIVINITATE *Filii Dei & Spiritus ſancti,*
AD LECTORES.

CVM primùm libellus Iacobi Vujeki Societatis Ieſu (ut ipſe ſeſe nominat) de Divinitate filii Dei, & Spiritus ſancti, Polonicâ lingua conſcriptus, ante biennium editus fuit, animus erat ſtatim, Deo juvante, illum ſcripto publicè refutare. ſed multa me hactenus partim retardarunt, partim impedierunt. Retardarunt quidẽ potiſſimùm res duæ. Vna, quòd ſcirem, fratres, noſtri cœtus, jam diu paraſſe Reſponſionem ad Apologiam Gabrielis Eutropii Sadecii pro Theſibus de Trino & vno Deo collegii Poſnanien: contra ipſorum fratrum Animadverſiones ante annos aliquot editam; in qua Reſponſione & ad pleraq; reſpondetur eorum, quæ Vujekus, ſeu potius Rob. Bellarminus ejusdem, cujus ipſe, ſodalitatis (a Bellarmino enim Vujekus ipſe ſe accepiſſe profitetur) contra ſententiam noſtram, ſcripſit, & ſimul non pauca dicuntur, quæ reſponſionem ad reliqua omnia ſuppeditare queant. Altera, quòd ſperarem, alium quempiam ex cœtu noſtro, me huic labori aptiorem, ad libellum iſtum, quatenus opus foret, plenè reſponſurum. Impedierunt verò me uſque ad hunc diem cum aliæ neceſſariæ occupationes

Digitized by Google

meæ, tum minùs firma valetudo, qua ferè hoc tempore ſum uſus. Nec fortaſſe umquam hunc laborem ſuſcepiſſem, niſi ſuperiore hyeme in ſynodo quadam noſtra publicè rogatus fuiſſem, & tantùm non juſſus curare, ne Vujekus diutius gloriari poſſet, ad iſtum ſuum libellum a nullo ex noſtris hominibus plenè reſcriptum fuiſſe. Ex eo tempore id unum maximè mihi cordi fuit, ut primum meum conſilium iſtius libelli refutandi ſequerer, non ingenio quidē aut eruditione ulla mea, ſed Dei ipſiusque Chriſti ope fretus; cujus vera gloria ejuſmodi ſcriptis quodammodo obſcuratur, & ſalutis noſtræ æternæ ratio facilè pervertitur. Sed morbo gravi ac diuturno correptus, id præſtare ſtatim non potui: & ad hoc tempus rem differre coactus fui. Hęc pauca dixiſſe volui, ne quis ſuſpicetur, me temerè atq; inconſultò hoc opus aggreſſum fuiſſe, vel juſtam nullam cauſſam habuiſſe, cur tam tardè id aggrederer. Quod equidem perlibenter quàm citiſſimè feciſſem, tum maximè propter eas cauſſas quas jam dixi, tum etiam quia videbam, hac ratione Bellarmino reſponſum iri; quo nemo accuratiùs & acutiùs & hunc, de quo potiſſimum hic agendum eſt, & alios Eccleſiæ ſuæ errores propugnaſſe hac noſtra ætate creditur. Vnde etiam factum eſt, ut quando Bellarminus latinè ſcripſit, ad iſtum Vujeki Polonicum libellum latinè reſcribere non ſim veritus; ſic exiſtimans, me non cum ipſo Vujeko revera, ſed cum Bellarmino congredi. Quorum neutrum

um ægre laturum ſpero, quòd nomen meum
ı prodiderim: ſi tam veritatis ſunt amantes,
ım videri volunt. Ad veritatem enim inqui-
dam aut defendendam, nihil adjumēti affert,
e, quis ille ſit, qui tecum diſputat, immo po-
, impedimento eſſe poteſt; quemadmodum ſæ
quidem uſu venit: ut, ſcilicet, major habeatur
io auctoritatis illius, qui loquitur, quàm pon-
is rationum & teſtimoniorum, quibus ſua di-
confirmat. id quod tamen unum, ſi in ul-
'eritate, in ea maximè, quæ ad divinarum re-
n ſcientiam pertinet, ſpectandum eſt. Quare
s mirari nequeo, cur quidam, præcipuè verò
Romanæ Eccleſiæ propugnatoribus, tam gra-
er in eos invehi ſoleant, qui ſua de rebus divi-
ſcripta, non adſcripto ſuo nomine, in lucem
ınt. adeò ut apud ipſos jam lege cautum fue-
ne ejusmodi libri, qui auctoris nomine ca-
t, legi aut diſtrahi poſſint; cum potiùs, quò
nis perſonarum reſpectus excluderetur. &
ı veritas indagaretur, cavendum lege fuiſſet,
quiſquam ſcriptis ſuis, quæ de rebus divinis
rent, in publicum emittendis nomen ſuum
ɔoneret. Ego quidem, quidquid alioqui hac de
ſentiendum ſit, juſtiſſimas alias cauſſas habui,
meũ nomen in hac mea Refutatione publicè
are noluerim; cęteroqui paratiſſimus, quem-
modum, quas Eccleſias hodie maximè pro-
m, palam profiteor, eiſque unis conſtanter ad-
reo, ſic in hac diſputatione me earum defenſi-

 onem ſuſci-

Digitized by Google

onem ſuſcipere vel auſum fuiſſe, vel non recuſaſſe, ubi opus fuerit, & voce & ſcripto, meo ipſius nomine expreſſo, publicè confiteri. Sed jam hac de re ſatis. Cæterùm in hoc meo labore id potiſſimùm ſum conatus, ut, omnibus omiſſis, quæ ad Vuieki libellum refellendum, aut ſententiam noſtram confirmandam minimè pertinent, nihil intactum relinquam, quod vel reſponſionionis revera indigeat, vel indigere Vujeko viſum fuefuerit: addens tamen præterea reſponſionem ad ea, ſi qua fuerint, quæ Bellarminus ſcripſerit, reſponſione non indigna, & Vujekus omiſerit. Ordinem porrò in reſpondendo eum omnino ſum ſecutus, quem Vujekus a Bellarmino inſtitutum in ſcribendo probavit: non tam quòd mihi quoque probaretur, quàm vt ne ullus labor lectori in conferendis utriuſque noſtrûm dictis, eorumque probationibus exhiberetur. Quanquam dedi operam, ut ſi quis nec Vujeki libellum nec Bellarmini opus habeat, poſſit nihilominus tota de re judicare: utriuſq; ubiq; aut verbis, aut ſententia, quā refellendam mihi ſumpſerim, fideliſſimè recitatā. Sed jam longiore Præfatione omiſſa, ad Refutationem noſtram diligenter legendam & conſiderandā lectores omnes hortor. In qua ante omnia ad ea reſpondetur, quæ in ſua Præfatione Vujekus nobis objecit; multaq; dicuntur hac occaſione, quæ alioquin mihi præfanda fuiſſent. Dat. 6. die Septemb. anno 1592.

REFU-

ESPONSIONIS AD LIBELLUM ACOBI VUIEKI, de DIVINITATE FILII DEI ET SPIRITUS SANCTI.

CAPUT I.

quo ea refelluntur, quæ VUIEKUS n ſua Præfatione iis objicit, contra quos potiſſimùm ſcribit.

ANTEQUAM *ad ea reſpondeamus, quæ Vujekus in ſua Præfatione nobis, quos Anabaptiſtas, cùm uno tantùm nomine nos vo-re vult, potiſſimùm appellat, multis verbis objicit; ponenda eſt tum ipſius ſuorumq́, tum noſtra, quod præſentem diſputationem attinet, de Ieſu Chriſto ntentia; quò melius dijudicari queat, an nobis me-rò iſta objecerit; & an potiùs quædam ex iſtis ipſi, isq́ jurè objci poſſint.*

Vujekus igitur unà cum ſuis de Ieſu Chriſto ſen-t, eum conſtare ex duabus naturis, divina, & huma: quarum divina non ſolùm extiterit, ac per ſe ſub-terit, & perſona fuerit ante humanam, ſed ſit re-ra ipſa per ſe ille unigenitus Dei filius, quem Ieſum hriſtum eſſe, ſacræ litteræ teſtantur; qui ab omni ernitate ex Dei patris ſubſtantia generatus fue-t, & totam illius eßentiam per generationem iſtam ibuerit: ac conſequenter unus ille Deus Iſraëlis & ſter ſit, quemadmodum & pater ipſe. Quæ quidem vina natura in virginis Mariæ utero humanam ıturam aßumpſerit, & in unam & eandem perſo-

 nam

Digitized by Google

nam ſibi individuè copulaverit. ex quo fiat, ut unus & idem Ieſus Chriſtus, non modò homo ſit verus, ſed etiam æternus Deus: & propterea illi divinus cultus tribuatur, propter divinam, inquam, naturam (quæ in ipſo humanam ſuſtentet) cui ſoli & propriè iſta conveniant; humanâ naturâ alioqui per ſe indignâ, cui iſta tribuantur. Hæc eſt, ut dixi, Vujeki & ſuorum, quatenus ad rem noſtram pertinet, de Iesu *Chriſto ſententia.*

At nos de Ieſu Chriſto ſentimus, eum eſſe illum hominem, qui in Mariæ virginis utero ex Spiritu S. conceptus eſt, & ex ea natus. Et hunc ipſum hominem, illum unigenitum Dei filium eſſe affirmamus, quem divina teſtimonia nobis cõmendant: nec alium extra aut ante ipſum. Cui homini eam divinam poteſtatem atque imperium a Deo ipſius patre datum & donatum eſſe aſſerimus, ut meritò ac neceſſariò illi ipſi per ſe, & Dei nomen, & divinus cultus tribuatur.

Nunc ad Vujeki objecta, quæ in ipſius Præfatione continentur, veniamus. Ea autem ad quatuor capita revocari poſſunt: unum, quòd fides noſtra ſit Satanica: alterum, quòd ſit Iudaica: tertium, quòd ſit Ethnica: quartum, quòd ſit Mahometana; tametſi ipſe in ſuo quaſi epilogo trium tantùm mentionem fecerit: in illis, inquam, verbis, paginâ ejusdẽ Præfationis 16. Pokazatem nákrotce/ *&c. id eſt,* Oſtendi breviter, Magnifice Domine, fidem Anabaptiſtarum non eſſe Chriſtianam, ſed Satanicam, Iudaicam, & Machometanam fidem; *oblitus quòd nos, ut ſuo loco oſtendemus, Ethnicis in divino cultu aſſimilaſſet.*

Digitized by Google

*Iam quòd fides noſtra ſit Satanica,non alio mo-
probare nititur, niſi quia neceſſe ſit, ut illa nobis
atana ejusq́; ſpiritu ſuggeſta fuerit;quatenus,ſci-
et,Chriſtum Dominum ex ipſius Majeſtate detur-
e conamur; nempe quòd non ipſum, ſed ejus pa-
m tantùm, illum unum Deum Iſraëlis & noſtrum
oſcamus. Atqui,etiamſi hæc vera eßent,non ta-
n idcirco fides noſtra Satanica ibi, ubi præterea
verborum contextu ipſam Iudaicam & Maho-
tanam Vujekus nominavit,nominanda ab eo erat.
aicam enim & Mahometanā ideo vocavit, quòd
Deo & Chriſto (ut quidem ipſi videtur) ſimiliter
; Iudæi & Mahometani credamus & ſentiamus.
igitur,cum Satanicam ibidem eam vocavit,eum
pterea id feciſſe oportuit, quòd de Deo & Chri-
dem credamus, quod Satanas: non autem, quòd
ra de Chriſto fides nobis a Satana ejusq́; ſpiritu
geſta fuerit. Verùm hæc leviora Vujeki errata o-
tamus; & quomodo, quæ de Chriſto credimus, a
ana nobis ſuggeſta fuiſſe,oſtendere ac perſuadere
etur,paulo diligentiùs conſideremus. Verba ejus,
us hoc tentat, ea ſunt quorum initium eſt ad fi-
ſecundæ paginæ ipſius Præfationis, & finis in
io quartæ. Illa, inquam,* Ale coż wżdy ieſt zá
zyná/ *&c. id eſt;* Sed quæ tamen eſt cauſſa
æ malitiæ atque odii Satanæ in Chriſtum?
il Satana elatius aut ſuperbius. Ipſe enim
ex ſuper omnes elatos & ſuperbos homi-
. Et propterea nihil illi tam grave eſt, ut
, quòd is, qui propter nos, & propter no-

ſtram ſalutem ſe adeò demittere voluit, ut cum eſſet Dominus omnium, acceperit formam ſervi, & ſervi quidem ſontis, & tamquam infimus, & nequiſſimus ſervus, dederit ſe capiendum, vinciendum, flagellandum, conſpuendũ, & deniq; turpiſſimum & graviſſimum cruciatum & mortem crucis ſubire voluit; quòd hic, inquam, ita ſublimiter evectus ſit, & per hanc ſuam humilitatem & mortem crucis ita vehementer celebratus & exaltatus, ut in hujus Ieſu conſputi & crucifixi nomine flectat ſe & procumbat omne genu, non ſolùm eorum, qui ſunt in terra, ſed etiam eorum, qui vel in inferno, vel in cælo habitãt; nec ulla ſit lingua, quæ non confiteatur, quòd Ieſus Deus & Dominus omnium ſedet in dextera Dei patris ſui, ut cõmunis regni & gloriæ particeps & heres. Hoc eſt, quod Satanam urit; hoc eſt, quod illũ torquet, quodq́; illum excruciat, tanquam ignis inferni; quòd qui conſputus, qui flagellatus, qui crucifixus fuit, hunc, ut Deum verũ omnes adorant, invocant, glorificant, concelebrant. Idcirco nihil non facit, ut hæc Chriſti Domini gloria (quam is habet ut ſibi debitam) aboleat & perdat, & hic eſt præcipuus labor & cura ejus. *Hactenus Vujeki verba; in quibus illud primùm notandum eſt, quòd quidquid de Chriſti antecedente poteſtate ac ſui ipſius demiſſione in illis dicitur, nihil ad propoſitum facit, immo totam Vujeki ratiocinationem alioqui optimam, ſed ejus inſtituto, ut*

mox

mox dicemus, prorſus adverſantem, infirmat & labeſactat. Neque enim grave Satanæ videri aut debet aut poteſt, quòd is, qui jam reipſa & naturâ ſuâ (ut quidem Vujekus ſine dubio intelligit) omnium, tam ſcilicet cæleſtium, quàm terreſtrium, & infernorum, dominus eſſet, cum ſeipſum ſua ſponte de tam ſublimi gradu ad omnium infimum demiſiſſet, rurſus ad eundem ſupremum gradum palàm evectus fuerit; præſertim cum iſtũ non hominem quidem, ſed Deum ipſum eſſe, ſit neceſſarium. Quare hæc pars, quamvis, ſecundum ipſius Vujeki ſenſum, veriſſima eſſet, hoc tamen loco reticenda illi erat. Verùm illam non reticuit, ne videretur illius Chriſti divinitatis, quam ipſe cum ſuis ei tribuit, eſſe oblitus. Sed tamen, Deo linguam ipſius, ut arbitror, hoc loco regente ac moderante, ita locutus eſt, ut veriſſimus ſenſus ex ejus verbis elici queat; ne, quando imprudens contra ſeipſum ſuosq́ pro nobis ratiocinabatur, quidquam in tota ipſius ratiocinatione eſſet, ad quos nos Amen dicere non poſſemus; ut poſtea declarabo. Iam quid, obſecro, efficacius afferre potuiſſemus nos, ad demonſtrãdum, quòd Satana auctore fiat, ut Vujekus & reliqui Adverſarii noſtri ſententiam noſtram de Chriſto Ieſu rejiciant penitus, & prorſus extinctam cupiant, quàm illud ipſum quod Vujekus contra nos reipſa attulit, in paulo ante recitatis verbis, ut probaret, Satanam noſtræ ſententiæ de Chriſto auctorem eſſe? quòd ſcilicet nullo pacto Satanas ferre poteſt, ut humana ipſa natura, cui ille vehementiſſimè invidet, ac perpetuò adverſatur, ut homo, inquam, ipſe Chriſtus Ieſus (in ho-

(in hominem enim ipſum iſta reveta & propriè cadunt, capi, vinciri, flagellari, conſpui, & crucifigi) ad tantam ſublimitatem ſuerit evectus, ut quemadmodum ipſe Vujekus loquitur, Dei patris ſui communis regni particeps & heres fuerit factus, adeò ut ipſum, tamquam verum Deum, omnes adorent, invocent, glorificent, concelebrent. Propterea enim, ne iſta tam ſublimia de homine ipſo credantur, illiq́ verè ac propriè tribuantur, hominibus imperitis & parum firmis, ab ipſo ferme initio ſuggeſſit Satan, ut, locis quibusdam divinarum litterarum abutentes, & ſophiſticis rationibus ac conſecutionibus innixi, & ſibi & aliis perſuaderent, in Chriſto Ieſu, præter humanam, eſſe divinam eſſentiam ſeu naturam, qua revera ipſe Chriſtus ſubſiſtat, cuiq́ uni iſta omnia verè ac propriè dentur; & per accidens tantùm, quia ſcilicet, acciderit, ut divina iſta natura ſecum, in unam & eandem perſonam, humanam naturam aſſumpſerit, cum humana natura communicentur: non autem propria & vera communicatione. Itaque noſtrum omnino eſt iſta Vujeki ratiocinatione uti adverſum ipſum, & omnes, qui cum eo ſentiunt, ne eo quidem excepto, quod de antecedente Chriſti poteſtate, ſuiq́ ipſius demiſſione ſcripſit; non modò quia rectè interpretatum veriſſimum eſt: verùm etiam, quia, ſi recta interpretatio adhibeatur, ratiocinationem ipſam minimè infirmat. Si enim, quòd Chriſtus antequam ſe demiſerit, eſſet omnium dominus, haud ita intelligamus, quaſi naturâ ſuâ talis eſſet, ſed Dei dono: idq́ non univerſè prorſus ad omnes refe-

Digitized by Google

referatur, ſed ad eos omnes, quibus ſeipſum ſua-
te ſubjecit, ad quos, tamquam ad ſubjectam ma-
am, vox alioqui univerſalis, ut frequentiſſimè
conſuevit, reſtringi debeat: vel, ſi prorſus uni-
ſè accipiatur, non de jam plenè accepta, ſed de il-
rmiſſimè decreta, moxq; certiſſimè ac pleniſſi-
accipienda dominatione intelligatur, quam pro-
rea meritò, ut loquendi communis fert uſus ipſis
ris litteris familiariſſimus, jam habuiſſe dici po-
t; Si denique demiſſio iſta de ipſo Chriſto Ieſu in-
igatur, quemadmodum diſertè Paulus loquitur
ap: ad Philippen: unde iſta ſumpta ſunt, ita ut de
nine illo ſit ſermo (neque enim ante illum homi-
n, aut extra ipſum, fuit unquam Chriſtus Ieſus)
jam ingente in homines & dæmones poteſtate
editus, & omnium creatarum rerum dominus &
res deſignatus, ſeipſum ut noſtram ſalutem opera-
ur, tantopere dejecerit; Si, inquam, ad hunc mo-
m iſtam ratiocinationis Vujeki partem interpre-
nur, ex ea haud quidquam infirmatur ratiocina-
ipſa. Hoc ſiquidem pacto quidquid ſublime Chri-
in ea tribuitur, ad illum hominem verè ac pro-
è pertinet; unde meritò Satan humani generis
pitaliſſimus hoſtis uritur ac cruciatur, atque ut
jus rei notitia ex hominum animis extirpetur di-
entiſſimè curat. quod cum apertè moliri nequeat
imis enim frequentia & perſpicua ſunt divina te-
monia de ſuprema hominis Ieſu exaltatione) per
niculos id ipſum tentat; & ſanè (prô dolor) obti-
t. perq; ſpeciem ipſius Ieſu Chriſti mirificè ampli-
ficandi,

ſicandi, illi id tribuens, quod nec habet, nec habere poteſt, illud ei adimit, quod certiſſimè habet, quodq́; fidei ac ſpei noſtræ in Deo collocandæ firmamentũ eſt: quo denique ratio continetur, qua Deus nos vita æterna donare conſtituit; ut ex iis, quæ deinceps in hac noſtra Reſponſione dicentur, apertiùs conſtabit. Non laborabo autem, ut clariùs demonſtrem, Vujeki ſuprà recitata verba, quibus imprudens, ut dixi, contra ſe ſuosq́; ratiocinatus eſt, ad ipſius ſenſum, quem minimè expreſſit, plerumque accommodari non poſſe, ad noſtrum verò per quàm optimè perpetuò accommodari. Nam præter ea, quæ jam dicta ſunt, quis eſt, qui non videat, Sedere ad dexteram ſive in dextera Dei patris ſui, & divini regni participem & heredem eſſe, de ipſo Deo, qui anteà ſe demiſiſſet ac dejeciſſet, nullo pacto dici poſſe: ſed ut de ipſo homine hæc dicantur neceſſe eſſe? Rectè igitur, ipſiusmet Vujeki verbis, contra ipſum id concludo, quod adverſum nos ipſe concludere voluit; & ſatanæ inventum fuiſſe ſtatuo, aſſerere, in Chriſto Ieſu eſſentialiter atque hypoſtaticè illam unicam divinam naturam eſſe, cui uni verè ac propriè divinus cultus debeatur. Hoc enim aliud nihil eſt, quàm ipſius hominis Ieſu conſputi ac crucifixi ſupremam ac diviniſſimam exaltationem negare, quam Satan ex hominum memoria penitus delere & cupit, & quærit.

Sed jã ad illud examinandum accedamus, quod ſecundo loco nobis Vujekus objicit, fidem, ſcilicet, noſtram eße Iudaicam. Vbi illud primùm animadvertendum eſt, in hac & ſimilibus & Vujeki, & aliorum

rum adverſariorum objectionibus ſubeſſe eam fal
ciam, quæ appellatur A ſecundum quid ad ſimpli-
ter. quia enim, aliqua in re, noſtra de Deo & Chri-
fides, ſeu affirmando ſeu negando, convenit, cum
orundam fide, qui alioqui deteſtabiles & haben-
r & ſunt; propterea ſimpliciter affirmant, no-
am fidem cum illorum fide convenire. Hinc nos
n modo Ebionitas, & novos Iudæos, novosq; Ma-
metanos ſummâ injuriâ paſſim appellare non ve-
ıtur; ſed etiam, quod perridiculum eſt, Sabellia-
r vocare, interdum eos non pudet; quia videlicet
o cum Sabellio convenimus, quòd in divina eſſen-
unam tantùm perſonam ſtatuimus. cum tamen
oqui ſententia noſtra a Sabelliana mirum in mo-
n diſcrepet: ipſorum verò cum ea adeò reipſa con
tiat, ut meritò ipſi Sabelliani dici poſſint; quem-
nodum cum ab aliis, tum a Petro Gonedzio, ſi re-
memini, jamdiu oſtenſum fuit. Sed de iſta, quam
is aliquando objiciunt, ſententiæ noſtræ cum Sa-
ana convenientia, aliquid poſtea exactius di-
us, cum id examinabimus, quod Vujekus hoc lo-
ripſit, nos Iudaicè & Turcicè in divinitate u-
ı tantùm perſonam habere. Nunc animadvertat
or, quòd ſi omnino liceret, propter convenienti-
fidei alicujus cum fide alterius, qui præceſſerit,
aliqua, ab hoc illum denominare, nullus fuit
turpis hæreticus, a quo quilibet ex ipſis adver-
is noſtris denominari jure non poſſet; quippe quòd
fides cum illius fide aliqua in re conveniat.
Iam verò deinde videndum nobis eſt, quomodo
Vujekus

Vujekus crediderit, ſe demonſtraſſe, fidem noſtram de Ieſu Chriſto meritò Iudaicam appellari poſſe. Inquit enim ipſius Præfat: Pag: 9. Abowiem prze coż inego/&c. id eſt, Nam propter quid aliud Iudæi Dominum Ieſum Chriſtum perſequebantur, niſi propter hoc, quòd ille, cum eſſet homo, faciebat ſeipſum Deum: quod Iudæi habebant pro blaſphemia? Propter quid voluerunt eum lapidare, niſi quòd dixit, Ego ſum antequam Abraham naſceretur, &, Ego & pater unum ſumus? Propter quid voluerunt eum interficere, niſi quòd vocabat Deum proprium patrem ſuum, faciens ſe Deo æqualem? Denique propter quid aliud fuit Chriſtus Dominus morte damnatus, niſi quòd, cum eſſet adjuratus a Caipha, confeſſus eſt, ſe eſſe Chriſtum filium Dei? Quo audito Caiphas exclamavit, Ecce nunc audiſtis blaſphemiam: quid vobis videtur? & clamaverunt omnes, Reus eſt mortis. Idem etiam coram Pilato ſunt profeſſi, dicentes, Nos legem habemus; & ſecundum legem hic eſt reus mortis, quia ſe fecit Filium Dei. Et Filium certè non adſcititiũ nec adoptivum, quales filii erant omnes Iudæi (hoc enim non habuiſſent pro blaſphemia) ſed Filium Dei proprium & naturalem, & Patri ſuo æqualem. *His verbis, quibus alia plura, amplificandi, & explicandi cauſſâ, addit, putat Vujekus, ſe confeciſſe, fidem noſtram de Ieſu Chriſto eſſe Iudaicam. quaſi verò nos negemus, Ieſum Chriſtum, quamvis ſit homo, tamen*

ſſe Deum, & æqualem Deo: vel proprium & ralem Dei filium eſſe non agnoſcamus, & pa- o æqualem. Quamquam non omnia hæc quæ i- hriſto tribuit, nec nos, ſi rectè intelligantur, eße negamus, ita clarè probantur ex locis ab eo atis, ut ipſe exiſtimat; quemadmodum inferius rebit in reſponſione ad teſtimonia ex novo Te- ento pro ſententia adverſariorum producta, ubi iſti omnes unà cum illo, Ego & pater vnus ſu- s. (de quo nunc nihil aliud dicimus, niſi quòd, Ie- Chriſtum cum Deo patre ſuo unum eße & agno- ius & confitemur) diligentiùs excutientur. Nam d Chriſtus dixerit, Ego ſum, antequam Abra- m naſceretur, id nos negamus; & verba illa riſti Ioh: 8. v 58. aliter & legenda & explican- eſſe, quàm vulgò fiat, jam diu noſtri homines bre- er docuerunt in Animadverſionib: in Theſes Col- gii Poſnanienſis de uno & trino Deo; & aliquan- copioſiùs idem demonſtratum eſt ab auctore Diſ- tationis adverſus Andream Volanum; ſed copioſiſ- nè in defenſione illarum animadverſionum, & in iſputatione Fauſti Socini cum Eraſmo Iohannis qui libri aliquando, Deo volente, in publicum e- entur) idipſum eſt confirmatum. Non pigebit tamē nfrà, ubi Vujekus hunc locum adverſum nos attu- t, aliquid in eandem ſententiam ſcribere.

Iam in iis quæ Vujekus, amplificandi & expli- andi gratiâ hic ſubjicit, primùm notandum eſt, eum liſertè aſſerere, ſi fides & confeſſio noſtra confera- tur cum fide illorum antiquorum Iudæorum, nullam

differentiam inter ipſas inventum iri. Ergo, ſi Vujeko credendum eſt, antiqui illi Iudæi credebant, & confitebantur, Ieſum Nazarenum eſſe Chriſtum ſervatorem ſuum, vivorum & mortuorum judicem, atque omnium heredem & dominum a Deo patre ſuo deſignatum & conſtitutum. nam certè nos iſta omnia de Ieſu Nazareno conſtanter & credimus, & confitemur. Vt cætera omittam, quæ nos de eodem Ieſu ſimiliter, ut credimus, ſic etiam confitemur, quæ antiqui illi Iudæi de ipſo non poterant credere, quia vel illa non audiverant, vel ea nondum extiterant; ut, quòd ex ſpiritu ſancto conceptus fuerit, & ex virgine natus: quòd ex morte crucis rediv ivus, paucis poſt diebus in cælum aſſumptus fuerit, ibiq; ſubditis ſibi Angelis & poteſtatibus & virtutibus, ad Dei dexteram collocatus, & jam omnem poteſtatem in cælo & in terra adeptus, ipſiusq; inferni & mortis claves habens, omnia pro arbitratu ſuo in Eccleſia moderetur & regat.

Sed addit Vujekus, nos non ſecus atque antiquos illos Iudæos, Chriſtum Dominum & Servatorem noſtrum; & propter eãdem cauſſam, perſequi, lapidare, & turpiſſima crucis morte afficere. *in quibus quidem verbis præter veritatem, quæ nulla prorſus in eis eſt, Vujeki ingenium deſidero. Nam finge, ea veriſſima eſſe, quæ ante de nobis dixit, & manifeſtò falſiſſima ſunt, quæq; poſtea repetit, nosq; ſic credere de Chriſto ut Iudæi illi credebant; num idcirco nos, ut illi, &, propter eandem cauſſam, Chriſtum perſequimur, lapidamus, & crucifigimus;*

figimus? Quid, quæſo, magis vel falſum vel etiam impoſſibile? Dicet, ſe figuratè locutum fuiſſe, ac dicere voluiſſe, nos, eo ipſo, quòd ita credimus de Chriſto, tantopere illum lædere, ut iſta illi facere meritò dici poſſimus. Atqui huic figuratæ locutioni non poteſt hic eſſe locus, ubi diſertè inter iſta, quæ nos Chriſto faciamus, & cauſſam, propter quam faciamus, diſtinguitur, & ea quidem diſtinctione, qua in illis Iudæis iſta, quæ Chriſto revera fecerunt, a cauſſa cur fecerint, diſtinguitur, id eſt, vera & reali diſtinctione. Itaque ſi illis Iudæis hac ratione comparandi ſumus, oportet oſtendere, nos non modò ſic credere de Chriſto, ut illi credebant (quod tamen, quod attinet ad propoſitum noſtrum, & ad ipſam Vujeki mentem, nulla penitus ex parte verum eſt) quo cauſſa illa continetur; verùm etiam propter hanc cauſſam nos præterea iſta Chriſto facere, ut illi fecerunt.

Sed iam piget me tam turpes, ridiculas, & manifeſtas calumnias refellere. Quare ad alia tranſeo; & omiſſis aliis omnibus, quæ Vujekus hic contra nos amplificat, ut pote vel ſatis jam refutatis, vel poſtea commodiore loco refutandis; id unum dicam, non rectè locutum fuiſſe Vujekum, cum in initio pag: 12. ſuæ Præfationis aſſeruit, Chriſtum admodum frequenter confeſſum fuiſſe, ſe eſſe verum Deum. Numquam enim Chriſtus id dixit; Tametſi ſæpe de ſeipſo ea dixit, ex quibus facilè & neceſſariò colligitur, eum eſſe verum deum, id eſt, divino imperio ac poteſtate revera præditum. qua de re poſtea uberiùs. Illud etiam ſilentio non prætermittam, quòd Vujekus

nos hic apertiſſimè ab Arrianis diſtinguit, quibus videlicet nos pejores eſſe ait. ex quo deberet ille addiſcere & a ſeipſo doceri, non debere nos quorundam nomine appellari, propterea quòd aliqua in re cum ipſis ſentiamus. Nam certè, ut ipſe hîc fatetur, noſtra de Chriſto ſententia cum Arriana ex parte convenit, idq́ iis in rebus, quæ ſecundum Vujeki & ſuorum ſententiam a veritate prorſus ſunt aliena, maximiq́ ſunt momenti. & tamen ipſo Vujeko teſte, nos Arriani appellandi non ſumus.

Sequitur, ut de tertio objecto agamus. Ait igitur Vujekus pag: ſuæ Præfationis 13, & 14. nos more Ethnico, dividere gradus in divinitate, atq; inducere & adorare duos Deos: unum majorem, & alterum minorem: unum verum & proprium Deum, præter quem nullus alius eſt Deus, & alterum Deum non proprium, ſed adſcititium: unum ſeniorem, antiquum & æternum Deum, qui principium non habet, & alterum juniorem, novum & recentem, qui cum antea non eſſet, demum ex virgine Maria eſſe cœpit: unum creatorem & non creatum, & alterum creatum & factum Deum. Et ſic, cum hoc nobis propoſuerimus, ut habeamus tantùm unã perſonam in divinitate, quemadmodum Iudæi & Turcæ habent; tamen, velimus nolimus, non unum Deum, ſed duos valde inæquales, & vix non contrarios deos habemus, credimus, adoramus, & confitemur more ethnico. Propter quod etiam omnes fideles jurè debẽt nos habere pro Ethnicis.

Digitized by Google

Recitavi non ſententiam modò, ſed verba ipſa Vujeki; ad quæ antequam reſpondeo, libet vehementer mirari, hominem Pontificium aliis objicere, quòd non unum tantùm Deum, qui æternus & creator eſt, ſed alium quoque nec æternum nec creatorem habeant, quòdq; propterea in deorum pluralitate Ethnicos imitentur; cum ipſi Pontificii deos non æternos & creatos abſque numero colant; inter quos, videlicet, curam plurimarum rerum humanarum ſunt partiti, aſſignatâ cuiq; ſeparatìm ſuâ propriâ curâ, quo vix quidquam excogitari poteſt ad morem Ethnicum colendi divinitatem, deq; ea in cura humanarum rerum ſentiendi propiùs accedens; quemadmodum a multis ingenio, eruditione, ac pietate præſtantibus viris, noſtro hoc ſæculo, demonſtratum fuit. Potiſſimum autem miror, ejusmodi hominem nobis non obſcurè objicere, quòd Ieſum Chriſtum colamus & adoremus, atq; in neceſſitatibus noſtris invocemus, & interim eum creatorem rerum omnium non agnoſcamus; cum ipſe unà cum ſuis Pontificiis, præcipuè verò ejusdem ſodalitatis hominibus, Mariam virginem, ipſius Ieſu Chriſti matrem, (negent id quantum velint) palàm & manifeſtè colant, adorent, & ad eam, ipſiusmet opem implorantes, preces fundant; cum tamen Maria virgo non modò res omnes non creaverit, ſed de ejus divina aliqua poteſtate nihil penitus in ſacris teſtimoniis extet: de Chriſto autem Ieſu, ad ſupremam & diviniſſimam poteſtatem a Deo evecto & exaltato, quæ exaltatio nullo prorſus modo in ipſum rerum omnium creatorem

cadit, præclariſſima & frequentiſſima in divinis litteris teſtimonia habeamus. An non hoc eſt verè ac planè Ethnicum, numina ex ſuo capite ſibi fingere, eaq; ex ſuo ipſius præſcripto colere ac venerari? Nolo hunc fœdiſſimum errorem, qui diutiſſimè apud Pontificios viguit, & adhuc iſtorum, qui ſe ſocietatis Ieſu nominant, potiſſimùm curâ & operâ viget, virgini Mariæ ea tribuendi, quæ Dei & Chriſti ſunt propria, pluribus exaggerare; cum alii ante me ejus ſummam turpitudinem ſatis mūdo, ſi reſipiſcere vellet, ut tamen magna ex parte reſipuit, pateſecerint. Hoc tantùm dicam, cum nuper Bellarmini Diſputationum primum Tomum evolverem, ſupra modum me miratum fuiſſe, quòd ad finem ferè ſingularum controverſiarum, homo alioqui acutus & ſagax ea verba aut curaverit aut permiſerit adſcribi, LAUS DEO VIRGINIQ; MATRI MARIÆ. quibus verbis manifeſtè virgini Mariæ divinus cultus, aut ex æquo cum ipſo Deo, aut certè ſecundum Deũ, exhibetur. Quantò ſatius fuiſſet, ad exemplum & imitationem ſacr. ſcriptorum, pro virgine Maria, Ieſum Chriſtũ reponere! hoc præſertim ſæculo, quo jam ſacri libri, per Dei gratiam, diligenter evolvi atq; inſpici cœperunt, & in eo opere, ubi de reb⁹ divinis controverſiæ, ex ipſo verbo Dei definiendæ, proponuntur.

Sed jam Vujeki objectio diluenda mihi eſt. Dico igitur, nos in divinitate colenda nullo pacto cum Ethnicis comparari poſſe: præſertim verò in eo, quod in ipſis culpandum eſt. Atque eo omiſſo, quòd Ethnici non duos tantùm, ut nobis Vujekus objicit, & pro-

pter

pter hoc ipſum nos cum Ethnicis comparat, & eorum ſimiles eſſe dicit, ſed innumeros colebant; affirmo, Ethnicorum errorem non in eo fuiſſe, quòd non unum tantùm Deum colerent: ſed in eo præcipuè, quòd curam mundi, atq; hujus univerſitatis, & ipſarum rerum humanarum, in plures deos diſtribuerent, qui nequaquam ab uno ſolo Deo penderent, a quo, videlicet, curam iſtam ſibi demandatam habuiſſent, cuiq; eſſent ſubordinati; adeò, ut eorum poteſtas, & gubernatio, & cultus, quo propter illam afficiebantur, ad unum illum Deum tota referretur. Tametſi enim Iovem maxima pars cæteris omnibus diis anteponebat, & multorum deorum parentem & auctorem faciebat; non tamen, exempli cauſâ, Neptunum aut Plutonem divinum imperium, quod illis tribuebant, a Iove ſibi donatum habuiſſe dicebant; ſed, utpote ejus germanos fratres, in mundi totius imperio inter ſe cum ipſo dividendo, illud ſorte obtinuiſſe, credebant. Errabant igitur turpiter, quòd non ſolùm iſta ſibi fingerent, ſed ad unum principium omnia non referrent; quemadmodum neceſſe eſſe ut fiat, Chriſtiani ſcriptores, adverſus eos diſputantes, probant atq; demonſtrant. Quid, quæſo, hoc Ethnicorum delirium cum noſtro non unius illius Dei tantùm, ſed etiam hominis Ieſu Chriſti, quem Deum & Deum quidem noſtrum, propter ejus divinam in nos poteſtatem atq; imperium agnoſcimus, cultu & veneratione commune habet? Primùm enim non nos ipſi, ut Ethnici faciebant, divinam iſtam poteſtatem & imperium comminiſcimur; ſed, hæc revera homi-

nem illum Chriſtum Ieſum habere, ex divinis ac certiſſimis iiſq; multiplicibus teſtimoniis, cognoſcimus atq; intelligimus. Ex quibus ipſis deinde, præter maniſeſtiſſimam rationem, penitus perſuaſum nobis eſt, ab uno illo Deo hæc ſibi donata illum habuiſſe; idq; ita, ut interim ille unus Deus, ſe ſua auctoritate & prærogativa, nulla ex parte, privaverit: ſed tantùm in nobis divina ratione regendis ac gubernandis, & ad æternam felicitatem perducendis, hominem Chriſtum Ieſum ſibi ſubordinaverit; quò fides & ſpes noſtra in ipſum Deum mirum in modum confirmaretur, & perpetuò aleretur, cum ſciremus, ſalutem noſtram & beatam immortalitatem in illius manu & poteſtate a Deo fuiße poſitam, qui infirmitates noſtras, & calamitates, quib. ii ſunt expoſiti, qui, propterea quòd in Deo ſpem ſuam collocant, ei obedire volunt, omnes expertus eßet, ac mortalis homo, ut nos, fuiſſet. Vnde quidquid divini cultus homini Chriſto Ieſu, ut debemus, ſic tribuimus: id omne in unum illum Deum redundat, inq; illius gloriam cedit; adeò ut inter nos, & Ethnicos, in divinitate colenda, nulla prorſus ſit ſimilitudo: & meritò profiteri ac contendere poſſimus, nos non duos Deos, ſed unum tantùm colere. Verumtamen mirum eſt, Vujekum, in religione Chriſtiana pro re abominabili habere, duos eſſentiâ diſtinctos, & ſic quenquam præter illum unum Deum divino cultu afficere; cum potiùs hoc eſſe Chriſtianæ religionis proprium divina oracula paſſim teſtentur. Nam quid illud eſt apud Paulum: Nobis unus eſt Deus, Pater ille, ex quo omnia, &

1 Cor: 8.

nos

nos in illum: & unus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos propter illum, *quàm non ſolum illum unum Deum noſtrum, ſed aliam etiam quandam perſonam nobis divina ratione colendam eſſe, id eſt, Ieſum Chriſtum? Agitur enim ibi de divinitate colenda; & diis gentium atq; idolis, quæ ab illis colebantur, opponitur primùm ille unus Deus, deinde etiam Chriſtus, ut unus noſter Dominus; differentia hac inter eos expreſſè conſtituta, quòd ille, ut is, ex quo omnia, id eſt, prima cauſſa noſtræ felicitatis, hic verò, ut is, per quem omnia, id eſt, ejusdem noſtræ felicitatis cauſſa ſecunda, quæ etiam efficiens inſtrumentalis appellari poteſt, colendus a nobis ſit; ut interim, dum duo colendi proponuntur, ad unum tamen ex illis utriusq; cultum referendum eſſe intelligatur, tamquam ad ultimum ipſius cultus ſcopum, in quo totus tandem conquieſcat. Præterea, cum idem Apoſtolus, Deum ſupra modum Ieſum Chriſtum, propter ſui ipſius demiſſionem inſignem, & obedientiam usq; ad mortem crucis, evexiſſe ſcribit, eiq; donaviſſe nomen, quod eſt ſupra omne nomen, ut in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, ac ſubterraneorum; an non ſimiliter apertè docet, non ſolùm illum unum Deum, ſed alium etiam ex ipſius Dei voluntate, ipſoq; Deo id curante, ab omnibus coli debere, nempe Ieſum Chriſtum hominem? Addit tamen ſtatim ibidem,* & omnis lingua confiteatur, quòd Dominus [eſt] Ieſus Chriſtus, ad Dei patris gloriam; *ut quidem in Græco legitur; quib: verbis Chriſti divinitatis agnitionem, Chriſtiq; cultum ad Dei* Philip. 2.

ipſius gloriam pertinere apertè affirmat; ut certum ſit, nihil cultui illi, qui uni Deo debetur, hac ratione derogari: non quia Chriſtus ſit ille unus Deus: ſed quia ab illo uno Deo, non quidem naturaliter & neceſſariò, ſed ex dono & gratia, iſta fuerit conſecutus. 1 Cor: 12 5, & 6. *Idem Paulus alibi non ſemel unum illum Deum a Ieſu Chriſto, quatenus Ieſus Chriſtus eſt Dominus,* Epheſ: 4 5, & 6. *& unus quidem Dominus, nempe divinus & cæleſtis, & idcirco divino cultu afficiendus, clariſſimè diſtinguit, & Deo Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ſic uni illi Deo tribuit, quòd Chriſtum a ſe ex mortuis excitatum in ſua dextra poſuerit in cæleſtibus ſupra omnẽ aliam poteſtatem, omniaq́; ſub illius pedes ſubjecerit; quæ certè divinum cultum omnino poſtulant: & conſequenter oſtendunt, Chriſtum, ab uno illo Deo licèt diſtinctum, colendum nobis divina ratione eſſe. Porrò* Apocal: 5. 8. *in Apocalypſi coram Agno, ab illo, qui in throno ſedebat, & ſic planè ab illo uno Deo diſtincto, cecidiſſe dicuntur quatuor illa animalia, & viginti quatuor ſeniores, habentes ſinguli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorũ, quæ ſint orationes ſanctorum.* Apoc: 5. 12, 13. *Idem Agnus, qui occiſus fuit, dignus ibidem dicitur accipere virtutem, & divitias, & ſapientiam, & fortitudinem, & honorẽ, & gloriam, & benedictionem: omnib: creatis rebus acclamantibus, Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & poteſtas in ſecula. Quæ omnia maniſeſtiſſimè non modò illum unum Deum, ſed etiam Chriſtum, quatenus ab illo uno Deo diſtinguitur, divina ratione coli, & colendum eſſe docent atque demonſtrant. Deficeret*

me tem-

Digitized by Google

me tempus, ſi omnia alia, quæ non in Novo *teſtamento ſolùm, ſed etiam in vetere teſtimonia extant de* Chriſto, *quatenus ab illo uno* Deo *diſtinguitur, divino cultu afficiendo, in medium producere vellem; ut is, qui negat, in religione* Chriſtiana *oportere aut licere duos; quorum unus alteri ſit ſubordinatus ab eoq́ totus pendeat, divino cultu afficere, is ſolem meridie lucere neget, ipſiusq́* Chriſtianæ *religionis præcipuum myſterium ſe ignorare oſtendat: ac proinde, ſi ſummo jure cum ipſo ſit agendum,* Chriſtiani *nomine omnino ſit privandus: tantum abeſt, ut is, qui iſta profitetur, propter id, ut* Vujeko *placet, non* Chriſtianus, *ſed* Ethnicus *ſit appellandus. Qui* Vujekus, *dum ad ſuam objectionem de duobus diis, qui a nobis* Ethnico *more colantur, confirmandam plurimùm urget, ac ſæpius variis modis repetit, quòd unum altero longè majorem agnoſcimus, & nominatim commemorat, illum majorem a nobis eum* Deum *ſtatui, præter quem non ſit alius* Deus, *non videt, ſe totam ſuam objectionem labefactare, eamq́ prorſus diluendi, rationem omnibus exponere.* Nam *certè omnis culpa in duobus divino cultu afficiendis, & omnis invidia, tamquam hac ratione plures dii* Ethnico *more colantur, penitus abeſt, ſi unus adeò major altero ſtatuitur, ut ab eo omnis divinitas, & conſequenter illius alterius divinitas, proficiſcatur ac pendeat. nec quidquam ad ullam objectionem diluendam efficacius eſſe poteſt, quàm, ad iſtam* Vujeki *evertendam, hæc horum duorum, qui a nobis divina ratione coluntur, diſparitas, cui tantopere ipſa ob-*

jectio

jectio innititur; præſertim ſi diligentiùs explicetur, & ſubordinationem unius ad alterum ex ea neceſſariò conſequi, oſtendatur. quemadmodum, me jam ſatis oſtendiſſe, mihi perſvadeo. Et ridiculum ſanè eſt, quòd Vujekus arbitratur, nos quodammodo in illud incidiſſe, quod tantopere vitare ſtuduimus, id eſt, ne plures Deos haberemus, unde factum eſt, ut in ipſa divina eſſentia unam tantùm perſonam eſſe contendamus. Nam inquit, Tamen, velint nolint, non unum Deum, ſed duos valde inæquales colunt. *Neque enim animadvertit, hac ipſa iſtorum duorum inæqualitate illud vitari, quod nos vitare volumus. Voluimus ſiquidem vitare, ne plures Deos, ſummos, videlicet, ac prorſus æquales & ſine ulla ſubordinatione ad unum tantùm, haberemus. id quod neceſſariò ex eo conſequitur, ſi plures perſonæ ſtatuantur, quæ naturaliter atque ab omni æternitate habeant perfectiſſimè eſſentiam divinam. Multiplicatis enim perſonis, individuas eſſentias quoque multiplicari neceſſe eſt. Iam quod ait, Iudaicum & Turcicum eſſe, unam tantùm perſonam in divinitate ſtatuere: illo ſophiſmate utitur, quo accidentis fallacia continetur. Ex accidente enim eſt, quod attinet ad id, de quo hîc eſt agendum, ſi Iudæi & Turcæ unam tantùm perſonam in divinitate ponunt. neque enim ob hanc cauſſam ulla ex parte a Chriſtianis diſtingvuntur: hocvé illorum eſt proprium, & a Chriſtianis alienum. unde etiam Iudaicum & Turcicum non niſi æquivocè & impropriè vocari poteſt. Quod Iudæos & Turcas a Chriſtianis, in*

ipſo

ipſo divino cultu, diſtinguit ac ſeparat, non iſtud ſanè eſt; ſed eſt, Ieſum Chriſtum, ut ab uno illo Deo ſupra omnes res creatas evectum atque exaltatum, ac ſupremo & divino imperio & poteſtate donatum, pro ſuo domino & Deo non agnoſcere, nec eum divina ratione colere. Similis atq; adeò major fallacia eſt, cum Vujeki ſymmyſtæ apertè nos Sabellianos vocant (a qua nobis inurenda nota Vujekus ipſe neque hîc proximè ſeq. pag. id eſt Præfationis 15. nec pag. 3. & 11. ipſius libelli omnino abeſt) ob hanc ipſam videlicet cauſſam, quòd unam tantum perſonam in divina illa unica eßentia eße contendimus; quod Sabellius quoque faciebat. Neque enim Sabellii error in eo fuit, quòd plures perſonas in divina eſſentia eſſe negaret: ſed quòd Patrem, filium, & ſpiritum ſanctum, quos ad divinam eſſentiam pertinere volebat, unam tantùm perſonam eſſe diceret; quo nihil ſtultius excogitari potuit. ſed nos quàm longiſſimè ab iſta ſtultitia abſumus; & patrem tantùm, illam unam perſonam eſſe affirmamus. Itaq;, etiamſi in eo cum Sabellio cõvenimus, quòd in divina eſſentia unam tantùm perſonam ponimus; tamen id, quod ad propoſitum attinet, prorſus ex accidente eſt; & propterea nullam vim habere poteſt, ad nos Sabellianos nominandos: Eò magis, quòd ſi apud Tertullianum opinio Praxeæ, qui idem, quod Sabellius, de Patre, & Filio ſenſiſſe traditur, diligenter excutiatur, invenietur, Praxeam non ſe oppoſuiſſe ſententiæ, quæ jam tunc temporis vigeret, quòd, quamvis Pater, & Filius unicam illam numero eſſentiam divinam totam pariter uterque

terque

terque haberet, tamen eſſent duæ diſtinctæ perſonæ: ſed potiùs ſententiam iſtam de unica Patris, & Filii numero eſſentia, quæ quamvis nondum in eccleſia viguiſſet, antea tamen extiterat, & ab Ignatio, ſi ipſius verè ſunt, quæ ejus nomine circumferuntur, epiſtolæ, reſutata fuerat, unà cum quibusdam aliis renovaſſe, & acriter propugnaſſe; ex qua ſicut neceſſariò efficitur, ſic etiam effici ab omnibus tunc exiſtimatum eſt, unicam ſimiliter eſſe Patris, & filii perſonam; immo, ut revera ſunt, ſic pro eodem utrumq; eſt habitũ. Nec enim, ut ex multis cõnijcere licet, ſophiſtica iſta ſenſuiq; ipſi cõmuni repugnans inter individuã ſive unã numero eſſentiã & perſonã in Deo, diſtinctio adhuc excogitata fuerat. Sed de his in præſentia hactenus.

Reſtat quarta objectio, quòd fides noſtra ſit Mahometana. Id probare Vujekus nititur tribus rationibus. Quarum prima eſt, quòd fides noſtra de Deo, & Chriſto conſentit cum Mahometana. nec quidquam addit amplius, exiſtimans arbitror, ſe ſatis id ſupra planum feciſſe. Verùm, quantopere fallatur, ex iis, quæ hactenus adverſus ipſum diſputavimus, ſatis perſpici poteſt. Putat ipſe, Mahometiſmum circa fidem de Deo, & Chriſto in eo conſiſtere, quòd credatur, in Deo unam tantùm eſſe perſonam, & Chriſtũ non eſſe generatum ex ipſa ſubſtantia ſive eſſentia Dei. Sed longè errat. Nam, quod ad Deum attinet, nihil finxit Mahometes adverſus Chriſtiana dogmata, in aſſerendo unicam tantùm eſſe in Deo perſonã; tametſi aſſertio iſta iis adverſabatur, quæ ejus ætate inter eos, qui Chriſto nomen dederant, vulgò de Dei

natura

natura docebantur. Quod verò ad Chriſtum pertinet, qua in re potiſſimùm Mahometiſmus verſetur, ſuprà monuimus; quamvis hîc quoque fateamur, quæ aſſeruit Mahometes de Chriſti natura, non fuiſſe iis conſentanea, quæ tunc paſſim ab hominibus Chriſtiani nominis credebantur. Sed non ſatis eſt hoc ad oſtendendum, ea dogmatis Chriſtianis revera adverſari, & Mahometanā, non autem Chriſtianam fidem habere eum, qui illa non penitus rejiciat. Teſtimoniis ſacris iſtud probandum eſt; de quibus ſuo loco agemus.

Secunda ratio, qua Vujekus conatur oſtendere, noſtram de Deo, & Chriſto fidem Mahometanam eſſe, hæc eſt, quòd Servetus, progenitor, ut ipſe ait, noſter, teſte Lindano, cum in Africam transfretaſſet, Alcoranum edoctus eſt; & ſtatim poſtea ſcripſit ejuſmodi libros, qui doctrinam Chriſtianam in Mahometanam transformant. Hic primùm negamus, Servetum fuiſſe progenitorem noſtrum; quippe a quo nec ſententiam noſtram de Deo, & Chriſto acceperimus, & hac ipſa in re non parum ab ipſo diſſideamus: præſertim in explicando, quid ſit illud Verbum ſeu Sermo, de quo Iohannes in principio ſui Evangelii loquitur: ſed multò magis in iis interpretandis, quæ illi ibidem tribuuntur; quæ tamen maximi ſunt momenti ad rectè intelligendum, quid de Chriſto ſentire aut poſſimus, aut debeamus. Deinde quòd is doctrinam ſuam de Deo, & Chriſto ex Alcorano deſumpſerit, eaq; talis ſit, quæ non Chriſtiana ſed Mahometana potiùs appellari debeat, prorſus negamus. Præclariſſimè enim, & ſupra ac contra

omnem

omnem doctrinam Mahometanam, ſenſit Servetus de Chriſto Domino; quem etiam, cum ad ignis ſupplicium duceretur, palàm invocare non dubitavit; licet, ut ii voluiſſent, qui illum ducebant, noluerit umquam æternum filium Dei, ſed tantùm æterni Dei filium eum confiteri, quæ ipſius conſtantia in extrema illa hora, teſtimonium dicet aliquando contra eos, qui morti illum adjudicarunt, & contra omnes, qui alios idem ſentientes & profitentes ad ſanguinem uſque inſectantur ac perſequuntur.

Tertia ratio eſt ducta ex iis, quæ miniſtri Tranſylvanici ex Alcorano fidei ſuæ de Deo teſtimonia afferunt, his verbis, quòd, videlicet, Ieſus numquam docuit, ut in ipſum crederetur, tamquam in Altiſſimum. quandoquidem unus eſt Altiſſimus, & non duo aut tres: Item, quòd Ieſus non vocavit ſe umquam Deum; ſed potiùs dixit, Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum. *Sed quid audio; Numquid, ſi ſententia aliqua in Alcorano ſcripta inveniatur, quæ vera ſit is, qui ea uſus fuerit, ejusve doctrina, ad quam ea ſententia pertineat, ſtatim Mahometana cenſenda erit; Nam quid verius, quàm iſta duo de Ieſu dicta? Certè eiusmodi invenies apud Lactantium, & Tertullianum, & apud ipſum, ni fallor, Iuſtinum. Quamquam ſatis eſt, illa manifeſtiſſimè eſſe vera, ut dictum eſt. Quocirca ſi miniſtri illi, Alcorani, ubi hæc ſcripta ſunt, mentionem faciunt, non eſt intelligendum, eos Alcorani teſtimonio velle uti ad ea confirmanda: ſed ad oſtendendum, falſam de*

Digitized by Google

Chriſti divinitate ſententiam ex iis, quæ ipſe Chriſtus dixit, etiam ab iis, qui penitus extra eccleſiam ſunt, meritò redargutam fuiſſe. Nec aliter intelligenda ſunt eorundem Miniſtrorum verba, quibus, ut Vujekus affirmat, hortantur lectorem, ut Alcoranum legat, promittentes quòd ibi inveniet plura egregia & inſignia de Chriſto. Non enim eſt cenſendum, eos Alcorani auctoritate velle uti, ſed tantùm adverſariis exprobrare ipſorum cæcitatem, qui ea, cum Chriſtianos ſe vocent, de Chriſto non viderint, quæ is vidit, qui Chriſtianam religionem oppugnavit.

Hæc erant, quæ mihi ad Vujeki Præfationem reſpondenda videbantur, quorum pleraque ſi vim rationum ab eo contra nos allatarum æſtimare voluiſſem, reticeri a me poterant. Sed id mihi potiùs fuit æſtimandum, quid Vujekus, & unà cum eo fortaſſe alii complures, de iisdem ipſius rationibus judicent, ac multò magis judicaſſent, ſi eas non refutaſſem. Nunc ad librum ipſum refellendum accedamus.

CAP: II.

In quo refelluntur, aut notantur, aut examinantur quædam, quæ in quatuor prioribus capitibus a Vujeko ſunt ſcripta.

ANTEQUAM *Vujekus ad rem ipſam accedat, quatuor priora capita inſumit in narranda origine & progreſſu eorum, qui noſtra ætate ſententias de Deo, & Chriſto renovarunt, contra quas ipſe librum ſuum edidit, in ipſisq; ſententiis explicandis, & quibus illæ acceptæ referri debeant, oſtendendo, ac de-*

nique in pluribus rationibus & cauſſis recenſendis, propter quas neceſſe ſit, eccleſiam, in qua ipſe eſt, & cujus dogmata tuetur, non modò veritatem habere, ſed omni armorum genere ad eam defendendam, inſtructam eſſe. Ad hæc ſingula nos aliquid reſcribere nihil eſt neceſſe: præſertim vel ubi, ſive in narrando, ſive in ratiocinando, parum aut nihil a veritate Vujekus receſſerit, vel ubi jam alii ante nos non pauci, in reſpondendo, egregiam operã navaverint. Tantùm igitur ea vel refellemus, vel notabimus, vel examinabimus, quæ a veritate longè recedunt, & ad quæ hactenus vel a paucis, ita ut ejusmodi ſcripta vix inveniantur, vel fortaſſe a nemine reſponſum fuit: idq; eo ordine, quo in Vujeki libello ſcripta leguntur.

Primò igitur in initio ferè primi cap: ſcriptum a Vujeko invenimus, ex Auguſtino & Bellarmino ſumptum, & in ſuam hujus quæſtionis præfationem incluſum, eos, qui illum unum Deum, trinum non eſſe docent, & Chriſtum, nec illum unum Deum eſſe, nec ab æterno extitiſſe, contendunt, exiſtimare, ſe non poſſe ſufficienter Deum patrem honorare, niſi per contumeliam unici ejus filii; quamvis, *inquit,* ſcriptum ſit, quòd, qui non honorat filium, hic Patrem non honorat.

Reſpondeo pro noſtris hominibus, & pro me ipſo, Nos quidem id præcipuè quærere, ut uni illi Deo noſtro, quem patrem ſolum Domini noſtri Ieſu Chriſti eſſe conſtantiſſimè credimus, atq; aſſeveramus, ſuus verus honor omnino conſtet; ac propterea plurimùm laboramus, ut hoc ipſum & alii credant, & confiteantur:

antur: & quidquid divinitatis in alio quopiam inveniatur, id ab ipſo ſolo patre Chriſti non quidem neceſſariò & naturaliter, ſed ex libera voluntate & gratia ac dono ipſius profectum fuiſſe, agnoſcant. & hunc ob cauſſam, quàm maximè poſſumus, conamur ex divinis teſtimoniis, indeq́ apertiſſimis rationibus deſumptis, planiſſimum facere, ſummum & inexplicabilem fuiſſe errorem illorum, qui primi auſi ſunt, alium quempiam, præter ſolum Chriſti patrem, illum unum Deum eſſe aſſerere, & in ipſam numero unicam eſſentiam divinam plures perſonas inducere, & nominatim, affirmare, Chriſtum eſſe illum unum Deum; cum vel ipſius Chriſti nomen ſatis doceat, iſtud nullo pacto fieri poſſe. Manifeſtè enim, ſacris litteris idem clariſſimè atteſtantibus, Chriſtus habet relationem ad unum illum Deum. Propterea frequentiſſimè in vetere Teſtamento ſcriptum invenitur, Chriſtus ſive Vnctus Iehovæ, id eſt, unius illius Dei, tunc etiam, cum de ipſo Chriſto domino noſtro verba fiunt; ut Pſal: 2. 2. & Pſal: 132. 17. Nam, cum de Chriſto domino noſtro eſt ſermo, quoniã illi multò magis, quàm cæteris omnibus, Chriſti ſive Vncti Dei nomen convenit, indeq́ hoc nomen tamquam ejus proprium eſt factum, & ſæpiſſimè eſt repetendum; idcirco breviùs ac figuratè, ſine relationis iſtius expreſſione, Chriſtus ſive Vnctus ſimpliciter dici ſolet; atque ſubaudiendum ubiq́ relinquitur, Domini, ſeu Dei, ſeu aliquid, quod idem polleat; in novo quidem Teſtamento ferè ſemper: in vetere autem alicubi tantùm, ut apud Danielem cap: 9. 25, 26. quamquam ſubſunt ibi aliæ hujus

Digitized by Google

figuratæ ac defectivæ locutionis cauſſæ. nec fortaſſe in toto V. T. alius eſt locus, ubi Chriſti nomen cum iſtius ſuæ relationis defectu legatur. Sed & in novo ipſa relatio diſertè aliquando exprimitur; ut Luc: 2. 26. & 9. 20. Apoc: 11. 15. & 12. 10. Cum igitur Chriſtus relativè dicatur ad Iehovam, ſeu ad illum unū Deum noſtrum, & ipſius Chriſtus ſemper vel tacitè vel expreßè nominetur; quomodo (obſecro) fieri poteſt, ut ipſemet ſit ille unus Deus? Itaq; nos quidem, ut dixi, id potiſſimùm quærimus, ut ſolus pater Ieſu Chriſti domini noſtri, ille unus Deus eſſe agnoſcatur: ſed tamen non per contumeliam ipſius Chriſti. quæ enim contumelia eſſe in eo poteſt, quod omnino neceßariū eſt? aut quid Chriſto adimitur, cum negatur, illum eum eſſe, qui nullo pacto eſſe poteſt, ſi Chriſtus eſt? An non potiùs hoc eſt ipſi manifeſtè detrahere atq; apertè negare, eum eſſe Chriſtum, ſi quis contendat eum eſſe illum unum Deum? Hoc, inquam, eſt Chriſtum abolere, non autem Chriſto gloriam tribuere. & quicunque maxima illa, quæ Chriſtus habet, adorationem, invocationem, &c. negat illi convenire, niſi ſit ille unus Deus, is ſimul imprudens, vel Chriſtum iſta habere, vel eum, Chriſtum revera eſſe, negat. Quocirca, cum hic craſſiſſimus error, a nobis pro viribus profligatur, tantum abeſt, ut Dei unicum filium, qui idem eſt, quod Chriſtus, contumeliâ afficere tentemus, ut potiùs illi ſuum verum honorem & gloriam aſſerere ſtudeamus, & quòd verè Chriſtus ſit, omnes agnoſcant, curemus.

Subijcit ſtatim Vuiekus pag: 2. cauſſam ſeu occaſionem

caſionem narrare, cur Michael Servetus cœperit de Chriſto aliter docere atque alii docerent, & Bellarminum, qui idem in ſua præfatione ſcripſit, ſecutus, ait, quòd cum in ſcholis Lutheranorum, quibus operam dabat (addit Vujekus præter id, quod ſcripſit Bellarminus, nam fuit diſcipulus Farelli, & ſocius Calvini, *quod non convenit cum Lutheranorum ſcholis; neuter enim iſtorum fuit Lutheranus) idemtidem repeti audiret, verbum Dei non eße explicationi Eccleſiæ, aut patrum & doctorum Eccleſiaſticorum, ſed ſoli teſtimonio & judicio ſpiritus alligatum; cœpit & ipſe ſpiritum jactare, & mirari, cur Lutherani (addit Vujekus de ſuo,* & Calviniſtæ, *cum tamen Calviniſtæ nondum extitißent, quippe Calvino adhuc diſcipulo, ut Vujekus ipſe paulo ante dixerat) cum Papiſtis de Eccleſia & Sacramentis tantopere contenderent, de Chriſto autem ipſo litem nullam haberent: & cum diſſentirent de corpore, de capite convenirent. Majora igitur moliri meditans, ſed metuens tamen, ne juveniles anni ei fidem & auctoritatem detraherent, annorum enim erat quinque & viginti; id quod annus deerat, prophetici nominis auctoritate compenſare decrevit, & ſummum ſe orbis terrarum prophetam nominavit, teſte Calvino lib:4. Inſtit: cap: 16.* Tom: 1. col: 261.

Hæc eſt narratio Bellarminica & Vujekana de cauſſa, ſive occaſione & origine doctrinæ Serveti. In qua primùm illud animadvertendum eſt, eam non convenire cum eo, quòd Vujekus in ſua præfatione citavit & approbavit ex Lindano, ut ſuprà vidimus

quòd ſcilicet Servetus in Africam trajiciens, ibi Alcoranum edoctus, ſtatim poſtea libros ediderit Mahometanâ doctrinâ refertos; præſertim cum Bellarminus & Vujekus hoc loco ſubjungant de Serveto talia verba, Itaque jam prophetica libertate aſſumpta, eodem ſpiritu afflatus edidit libros illos quos inſcripſit, De erroribus Trinitatis, &c. *Hi enim ſunt iidem libri cum iſtis, quos in præfatione Vujekus nominavit, aliam cauſſam & tempus eorum edendorum adſcribens, ut modò expoſuimus. Deinde notandum eſt, ad hanc narrationem, in eo, quod maximi momenti eſt, ſpiritus, videlicet, jactatione, confirmandam, Calvini teſtimonium adduci, qui Servetum Genevæ capiendum curavit; ubi tandē, ejusdem potiſſimùm operâ, quemadmodum in ſua præfatione ipſe Bellarminus, & Vujekus cap: 1. pag: 7. fatetur, combuſtus eſt. Præterea non eſt ſilentio prætereundnm, quod hîc ſcribitur de ætate Serveti, cum docere cœpit. Certiſſimum enim eſt Servetum, cum ſupplicio affectus eſt, jam ſenem fuiſſe, & Calvino multò grandiorem natu. quod fieri non poteſt, ſi anno 1532 primùm innoteſcere cœpit, & annos natus erat tantùm viginti quinque. Nam quòd tempore iſto cœperit innoteſcere, affirmat Bellarminus in ipſo hujus tractationis initio, teſtem citans Surium, & idem repetit Vujekus in initio capitis ſecundi ſed hoc manifeſtò falſum eſt, ut alia multa, quæ idem Surius ſcripſit. Extat enim epiſtola Oecolampadii ad Bucerum, lib: 4. epiſt: ejus & Zvinglii data quinta Auguſti : 1531. id eſt paucis menſibus*

Tom: 1. col: 272. A.

menſibus ante ipſius obitum, in qua mentionem facit libri de Trinitatis erroribus jam typis excuſi. Extant *præterea ejusdem epiſtolæ duæ ad ipſum Servetum (& ſunt priores duæ primi libri) ubi diſputat contra opiniones illius de filio Dei; & in priore, ejus confeſſionis cujusdam meminit; poſteriorem verò ad hunc modum inſcribit, Serveto Hiſpano neganti, Chriſtum eſſe filium Dei conſubſtantialem: quas epiſtolas (ſunt enim ſine die) veriſimile eſt aliquot annis aut ſaltem anno uno ſcriptas fuiſſe ante ſuperiorem, quam citavimus. Errat etiam Bellarminus, & cum eo Vujekus, de tempore, quo exuſtus fuit Servetus.* Non enim anno 1555. *ſed anno* 1553. *menſe Octobri id accidit; ut Slejdanus ſat diligens ſcriptor litteris mandavit. cujus rei, quæ apud me eorum teſtimonio, qui præſentes fuere, certiſſima eſt, fidem præterea facit, liber* Calvini *poſt Serveti mortem de Servetano ipſo negotio editus anno* 1554. *Ex hoc errore factum eſt, ut & Bellarminus, in ſua præfatione & Vujekus cap: 1. pag: 8. ſcripſerit, Valentinum Gentilem ſupplicio a Bernenſibus fuiſſe affectum anno undecimo poſt mortem Serveti. cum id fuerit anno* 1566. *& ſic non undecimo ſed tredecimo anno poſt Serveti mortem. Hæc errata, quantumvis levia, arguunt iſtorum duorum hominum negligentiam; & monent, non debere illis temere fidem adhiberi in iis quæ narrant. Quæ uterque hîc addit de pavore Serveti in ſupplicio ſubeundo, eò minus credi debent, quòd* Calvini *teſtimouio confirmantur.*

De eo, *quod Vujekus pag: 4. ſcribit, quòd uni-*

verſa Chriſti Eccleſia & deniq; univerſus orbis per mille quingentos & quinquaginta annos credidit in Deum unum in Trinitate &c. cum illud hic non probet, hic ſimiliter nihil eſt reſpondendum. ſed reſponſio ad refutationem, quatenus opus fuerit, 12. capitis reſervanda. Interim in hoc ejus diligentiam
Tom: 1. col: 261. *laudabo, quòd, ubi Bellarminus in ſua præfat: ſcripſerat, per 1580. annos, dempſit ipſe, quamvis quarto anno poſt ſcribens, annos 30. ex numero iſto; & ſic annis triginta quatuor brevius iſtud tempus fecit; tametſi inde initium ſumeret, unde ſine dubio Bellarminus ſumpſerat, hoc eſt, ab Apoſtolorum tempore. Rectè enim animadvertit, ex ſumma iſta detrahendos eſſe annos vitæ Chriſti in carne, quos Bellarminus, communi quodam errore, (Papiſtarum præſertim ſcriptorum in ſuorum dogmatum antiquitate, atque perpetuitate commendanda) computaverat; quaſi Apoſtolorum & Chriſti eccleſiæ jam ædificatæ ac conſtitutæ tempora ab ipſius Chriſti nativitate, aut conceptione, a qua annos ſuos, id eſt, quam vulgò Æram vocant, Latina Eccleſia numerare incipit, initium ſumpſerint.*

Nihil eſt etiam, cur reſpondere debeam ad ea, quæ de Valentino Gentili bona ex parte ab ipſius juratis hoſtibus accepta, hîc Vujekus poſt Bellarminum commemorat. cum nos iſtius hominis nec facta nec doctrinam probemus, & Vujekus ipſe unà cum Bellarmino fateatur, hunc non noſtrum, ſed Tritheitarum, & novorum Arrianorum fuiſſe ducem. Dicam tantùm, neutrum iſtorum rectè feciſſe, dum Bezam imitati,

tati, Matthæo Gribaldo mortuo, quodammodo inſultantes, ajunt, illum peſte correptum, ab omnib. derelictum fuiſſe, & mortuum eſſe ut beſtiam; ut verbum zdecht*, quo hic pag: 9. uſus eſt Vujekus, ſignificat; ſive, ut canem, ut Bellarminus in ſua præfatione ſcripſit.* Tom: 1. col: 263.
quaſi verò peſte correptis, in compluribus regionibus, idem vulgò non eveniat, ut ab omnibus deſerantur. præſertim ſi nec uxorem, nec liberos habeant, quemadmodum Gribaldum non habuiſſe credo: id quod tamen non affirmo. Quidquid ſit, numquam ab homine pio & prudente talis vitæ finis, cuiquam exprobrabitur, qualē ſæpe optimis etiam viris contingere, non eſt dubium. Pietas ſanè & vitæ innocentia, qua Gribaldū præditum fuiſſe conſtat, iſta inſultatione indigna eſt prorſus, præſertim contumelioſis illis verbis additis, quòd mortuus ſit ut beſtia, ſive (quod pejus ſonat) ut canis. Neq. enim hoc dictū fuit, quia aliquid alioqui in Gribaldi morte hac contumelia dignum animadverſum fuerit: ſed quia ita iſtis, plebeio quodam more, cum quis in morte derelinquitur, de tanto viro loqui placuit. quem præterea certum eſt quidem peſte extinctum fuiſſe; ſed an, ut ipſi aſſerunt, ab omnibus derelictum, incertum eſt. De Liſmanino non mirum eſt, eum talem vitæ finem habuiſſe, qualem iſti aſſerunt, ſi vera ſunt ea, quæ de ejus moribus narrantur. Sed homini jam diu mortuo parcere, in re præſertim non manifeſta, conſultius eſt. Nam quòd hoc loco, ubi de diſcipulis, ac Symmiſtis ſeu collegis Valentini Gentilis agitur, & Bellarminus, & Vujekus Franciſcum Davidis, & Iacobum Palæologum commemorent, mi-

rum ſanè videri debet; cum iſti nihil cū Gentili commune habuerint. Cæterùm de Franciſco Davidis aliquid inferius commodiore loco reſpondebimus, quando inter noſtros illum iſti recenſent. At de Palæologo, quem ſimiliter ex noſtro numero fuiſſe, ſine dubio arbitrantur, jam reſpondeo, nullo pacto Dei beneficiū erga ipſum iſtud fuiſſe, quòd eccleſiæ Romanæ reconciliatus fuerit, ſed debitam ipſius impietati pœnam. Nam præter quàm quòd noſtros homines ſimpliciſſimos licèt atq; innocentiſſimos edito adverſus eos libro, cum interim tamen eos fratres appellare illum non puderet, tamquam peſſimos nebulones traducere non eſt veritus; unus etiam, atq; adeo, ni fallor præcipuus fuit ex anteſignanis illorum, qui Chriſtum nec adorandum nec invocandum eſſe hodie affirmant, et interim tamen ſe Chriſtianos eſſe impudenter profitentur, quo vix quidquam ſceleſtius in religione noſtra depravanda excogitari poſſe exiſtimo. Meritò igitur talis homo talem finem eſt ſortitus; ut cum ſui nominis perpetua ignominia, &, quod multò pejus eſt, animæ æterna jactura, illi magnæ meretrici, cum qua ſcortati ſunt reges terræ, a qua per Dei gratiam, olim ſe ſejunxerat, & ab ejus tyrannide non ſemel liberatus fuerat, non quidem teſtimoniis aut rationibus ullis permotus, ſed præſentis ſupplicii terrore compulſus, denuo ſeſe adjunxerit; cujus imperio ac juſſu miſer poſtmodum cruenta morte finem ſenilibus ſuis annis invênit.

Exponens Vujekus in initio ſecundi cap: quòd pater & Patriarcha (ut ipſe loquitur) Samoſatenorum,

norum, ſive Ebionitarũ, &c. noſtro ſeculo fuerit Michael Servetus, mentionem (quod & antea fecerat) facit Georii Blandratæ, ut illius, qui ducem iſtum ſecutus fuerit; quem ait a ſui fratris filio in lecto jacentem ſuffocatum fuiſſe; ſignificans nimirum hac ratione, quòd a Deo graviſſimè ob impias, ſcilicet, quas de Deo & Chriſto haberet opiniones, punitus fuerit. Hîc equidem mortuo homini, & qui de noſtris Eccleſiis aliquando præclarè eſt meritus, libentiſſimè parcerem. Sed quia iſtud aut ſimile genus mortis ab eo homine, quem Vujekus dicit, illatum ei fuiſſe publica vox eſt & fama; ne quis hoc certum indicium eſſe putet iræ Dei adverſus ipſum, propter illa, quæ de Deo & Chriſto docuerat, & in Tranſylvania propagaverat; monendum lectorem harum rerum ignarum cenſui, Blandratam haud paulo ante mortem ſuam, vivente adhuc Stephano Rege Poloniæ, in illius gratiam, & quo illum erga ſe liberaliorem (ut fecit) redderet, plurimùm remiſiſſe de ſtudio ſuo in Eccleſiis noſtris Tranſylvanicis: noſtrisq́ hominibus juvandis: immo eò tandem deveniſſe, ut vix exiſtimaretur priorem, quam tantopere foverat, de Deo, & Chriſto ſententiam retinere: ſed potiùs Ieſuitis, qui in ea provincia tunc temporis Stephani regis, & ejus fratris Chriſtophori principis, haud multò ante vita functi, ope ac liberalitate non mediocriter florebant, jam adhærere, aut certè cum eis quodammodo colludere. Illud certiſſimum eſt, eum ab eo tempore, quo liberalitatem, quam ambiebat, regis Stephani erga ſe eſt expertus, cœpiſſe quosdam ex noſtris

hominib:

hominib: quos cariſſimos priùs habebat, & ſuis opibus juvabat, ſpernere, ac deſerere, etiã contra promiſſa & obligationem ſuam, & tandem illos penitus deſeruiſſe, atq; omni veræ ac ſinceræ pietatis ſtudio valedixiſſe, & ſolis pecuniis congerendis intentum fuiſſe. quæ fortaſſe, juſtiſſimo Dei judicio, quod graviſſimũ exercere ſolet contra tales deſertores, ei necem ab eo, quem ſuum heredem fecerat, conciliarunt.

Addit Vujekus breviſſimè narrationem judicii habiti in Tranſylvania de Franciſco Davidis, ejusq́; ad perpetuum carcerem damnationis; & addit, illum paulo poſt in mentis furorem incidiſſe, & biduo extinctum eſſe; quod idem Bellarminus ait. Atqui certum eſt, illum in ipſo initio menſis Iunii carceri inclusum fuiſſe, & vixiſſe, niſi vehementer fallor, uſque ad menſem Novembrem, quo extinctus eſt. quòd profectò, cum ſpatium quinque integrorum menſium contineat, oſtendit iſtos haud ſatis rectè tempus iſtud indicaſſe. quemadmodum manifeſtè in eo ſunt decepti, quòd hæc anno 1580. accidiſſe ſcribunt: cum certiſſimum ſit, ea facta fuiſſe uno anno ante, hoc eſt, anno 1579, eo anni tempore, quod paulo ante dixi. De phreneſi iſta, in quam inciderit, aliquid ſanè auditum eſt: ſed non quòd biduo tantùm ante mortem, verùm plurimis diebus. Sciendum autem eſt, illum, antequam in cuſtodiam eſt datus, morbo illo Tranſylvanico, quem colicam vulgò vocant, quo aliàs laboraverat, & manibus debilitatus fuerat, denuò laborare cœpiſſe, eoq́; ante mortem numquam liberatum fuiſſe: & propterea veriſimillimum eſſe,

Tom: 1. col: 272. B.

eum

eum non alio, quàm morbo iſto, interiiſſe. Hæc mihi *dicenda viſa ſunt, ut iterum lector moneatur, ne facilè Bellarmino aut Vujeko aliquid narranti fidem adhibeat. Iam quod Vujekus ſcribit, eum a miniſtris omnibus, etiam a Samoſatenicis Anabaptiſtis, id eſt, a noſtris pro hæretico damnatum fuiſſe; ſi Damnandi verbum eo ſenſu protulit, ut ſignificet tantùm, quòd illum hereticum eſſe judicaverint, veriſſimum dicit; immo plusquam hereticum judicaverunt. nam talem hominem indignum Chriſtiano nomine eſſe dixerunt; quippe qui, Chriſto invocationis cultum prorſus detrahendo, & eum curam Eccleſiæ gerere negando, ſimul reipſa negaret, eum eſſe Chriſtum. ex quo apparet, non eſſe, cur Vujekus, aut Bellarminus non contra tales homines, ſed contra nos præcipuè ſcribendo, Franciſci Davidis miſerum interitum commemorent; quaſi hoc exemplo velint lectores monere de ira Dei adverſus eos, qui ita de divinitate credunt, ut nos credimus, vel etiam docent, ut nos docemus. Qua in re non tam nobis ingentem injuriam faciunt, tacitè nobis objicientes, quòd Franciſci Davidis doctrinam approbemus, quàm ſibi ipſis, dum ſibi contradicunt, ex altera parte diſertè confitentes, noſtros homines illi adverſatos fuiſſe, & tandem hereticum publicè illum pronunciaſſe. Quòd ſi Vujekus Damnandi verbo intelligit, noſtros miniſtros cenſuiſſe illum aliqua pœna afficiendum. aut vult fallere aut egregiè fallitur; Nam certum eſt, in judicio illo cum Miniſter quidam Calviniauus Chriſtophoro principi, qui toti actioni interfuit ac præfuit, ſatis*

longa

longa oratione ſuaſiſſet, ut talem hominem e medio tolleret, minitans ei Dei iram, niſi id feciſſet, Miniſtros noſtros propiùs ad ipſumPrincipem accedentes, reverenter illi ſupplicaſſe, ut miſeri hominis miſereri vellet, & clementem ac benignū ſe erga illū præbere.

Progrediens Vujekus ad exponendum, quid novi Samoſateni inter ſe omnes commune habeat, quidué non commune, ſed in quo alii ab aliis diſſentiant, ait Fauſtum Socinum in refutatione Theſium Franciſci Davidis defendere quidem, Chriſtum a nobis in precibus invocari poſſe: ſed tamen addere, quòd perfectior res ſit, Chriſto relicto, ad Deum patrem rectà accedere. quod a Bellarmino ex cap: I. hujus de divinitate Chriſti quæſtionis accepit, additis de ſuo duobus illis verbis, Chriſto relicto. Sed ſanè Bellarminus, & multò magis Vujekus hac in re non parum errant. Verba Socini, unde hæc adverſus illum criminatio exſtructa eſt, ſic planè ſe habent: Quòd ſiquis tanta eſt fide præditus, ut ad Deum ipſum perpetuò recta accedere audeat, nec conſolatione, quæ ex Chriſti fratris ſui per omnia tentati invocatione proficiſcitur, indigeat; hic non opus habet, ut Chriſtum invocet. *Primùm nemo (arbitror) non videt, hoc dictum a Socino fuiſſe per conceſſionem quandam; & ex modo, quo illud extulit, ſatis patet, perinde accipiēda ipſius verba, acſi ſic dixiſſet,* Quamquam autem fieri non poſſe videtur, ut quis tanta ſit fide præditus, ut, &c; tamen ſi quis velit talem hominem inveniri poſſe: is non opus habebit, ut Chriſtum invocet.

Tom: I. col: 273. A.

Dixerat

Dixerat enim proximè ante, Chriſti invocationem ad nos in fide confirmandos & ad fragilitattem noſtram ſublevandam pertinere. Itaque non potuit meritò ex verbis iſtis colligi, rem perfectiorem eſſe, Chriſto relicto, rectà ad Deum ipſum accedere: cum potiùs ex illis debeat intelligi, neminem eſſe, qui aliquando Chriſti invocatione opus non habeat. Sed finge deinde verba Socini ita interpretanda eſſe, ut affirmēt, revera homines dari, qui Chriſtum invocare opus non habeant, propterea quia firmiſſima & maxima quadam ſint fide præditi; non tamen hinc ſequetur, eum affirmare perfectiorem rem eſſe, Chriſto relicto, rectà ad ipſum Deum, ſive ad Deum patrem accedere. Sic enim videretur conſulere, ut ita fiat: & cenſere, perfectiorem hominem a Chriſto invocando abſtinere debere; cum tamen ex iſta ipſius verborum interpretatione, nihil aliud colligi queat, quàm hominem, firmiſſima & maxima fide præditū, Chriſti invocationis non indigere. Nam quòd Socinus alioqui ſenſerit, hominem, quantumvis perfectum, rectè facturū, ſi Chriſtum invocaverit, docent apertiſſimè quæ ſtatim ſubjunxit verba ad hunc modum:* Quem tamē, quantacunq; Dei fide præditus, ſi invocaverit, non modò ipſum Deum non offendet: ſed eum ſuo facto glorificabit, eiq; reipſa gratias aget, quòd tantam poteſtatem humanæ naturæ in Chriſto conceſſerit. *In toto autem iſto Socini loco interpretando, Alexander quoq; Vitrelinus, qui, nomine Polonicarum noſtræ confeſſionis eccleſiarum, judicium illud in cauſſa Franciſci Davidis ſcripſit, ſimili*

mili modo, quo Bellarminus & Vujekus, utpote in re ſibi nova percipienda, eſt lapſus. quò facilius error iſte, quantumvis gravis, duobus iſtis, quibus omnia noſtrorum hominũ ſcripta neceſſariò ſuſpecta ſunt atq; inviſa, ignoſci ac condonari poteſt.

Sed multò gravior eſt utriusque error, & nullâ veniâ dignus, quippe qui cum manifeſta calumnia ſit conjunctus, cum Bellarminus ad finem primi cap. Vujekus autem hîc ad finem ſecundi, ſcribunt, noſtros & Chriſti invocationis adverſarios, certiſſima ratine demonſtrare, nos nobiſcum ipſos pugnare; quippe qui nolimus, invocari ſanctos, quia non ſunt Dii veri, & tamen Chriſtum invocari velimus, quem ſimiliter verùm Deum non eſſe palàm affirmamus. Primùm enim nos non idcirco Sanctos, id eſt, homines jam vitâ functos, de quorum æterna ſalute perſuaſi ſumus, invocari poſſe negamus, quòd non ſint veri Dii; non, inquam, tali loquendi formula in re iſta utimur. ſed dicimus, illis invocationem concedi nõ poſſe, propterea quòd non conſtet, ipſos habere ullam rerum humanarum curam, ſibi a Deo demandatam, & preces noſtras intelligere, quemadmodum omnino, ad invocationem concedendam, eſt neceſſarium. Atqui horum utrumque Chriſtum habere, ſacris teſtimoniis clariſſimè docemur. Deinde apertè falſiſſimum eſt, nos palàm affirmare, Chriſtum non eſſe verum Deum; immo contrarium publicè profitemur, & in noſtris tam Latinâ, quàm Polonicâ linguâ non paucis editis ſcriptis Chriſtum verum Deum eſſe, aſſerimus. Quòd ſi alicubi fortaſſe ab aliquo ex noſtris ſcriptum aliter

Tom. 1. col. 273. B.

fuit,

ſuit; ibi ſanè, quemadmodum loci circumſtantiæ facilè declarabunt, nomen veri Dei, perfectiſſima ratione Deum ſignificabit, quo ſenſu, teſte Eraſmo, Ariani negabant Chriſtum eſſe verum Deum; cum tamen & Deum, eumq́, non falſum & magnum Deum eſſe faterentur. Verùm, dum Bellarminus, & Vujekus probant iſtorum Chriſti invocationi adverſantium contra nos falſam ratiocinationem, nosq́ calumniantur, non vident, ſe tacitè confiteri, invocationem, quam ipſi, unà cum ſuis, Sanctis tribuunt, aliud præterea eße, quàm eos rogare, ut pro nobis orent Deum; id eſt, eſſe quoq́ eos orare, ut ipſi nobis poteſtate, qua ſint præditi, opem ferant. quod tamen alioqui, ut idololatriæ crimen effugiant, conſtanter negant. Nā certum eſt, ſanctorum invocationem, quam nos negamus, eam eſſe quam ipſi cum ſuis aſſerunt. Atqui ſi eam, ut ipſi volunt, propterea negamus, quòd ſanctos veros Deos non eſſe affirmemus; patet, invocationem iſtam, ipſis teſtibus, eſſe opis divinæ ab invocati poteſtate pendentis implorationem. Quis enim eſt, qui neſciat, ad aliquem invocandum, ut Deum pro ſe oret, nullo modo requiri, ut iſte ſit verus Deus?

In Apol. adverſus Mon. Hiſpanos to. 9 pag 841.

In tertio Vujeki cap: qui inſcribitur, Summa doctrinæ novorum Arrianorum, nihil eſt, ad quod quidquam reſcribamus. In quarto in fine pag: 19. & initio 20. objicit Evangelicis, quod nihil credendum aſſirment, niſi quod ad litteram, ut vulgò loquuntur, ſive, ut ipſius verba latinè ſonant, iisdem litteris, in S. ſcriptura non inveniatur. nosq́ hoc idem ab illis acceptum affirmare ait. Atqui hoc minus verum eſt: im-

mo apertè falſum; cum tam nos, quàm Evangelici, paſſim in ſcriptis noſtris bonas conſecutiones & ratiocinationes ex verbis ſacræ ſcripturæ deductas admittamus, iisq́ frequenter ipſimet utamur, non modò in aliquo dogmate refellendo, ſed etiam in confirmando. Sed tamen neque illi, nec nos concedimus, ut ulla viſibilis Eccleſia poſſit meritò jactare, ſe habere quoddam verbum Dei non ſcriptum, unde hauriantur alia dogmata, præter ea, quæ in ſcripto continentur, quæ non minùs neceſſariò, quàm illa, credenda nobis ſint. nihil enim, ut a nobis credatur, neceſſarium eſſe aſſerimus, niſi in ipſa ſacra ſcriptura extet, vel ex ipſa neceſſariò concludatur. Hoc, inquam, illud eſt, quod nos una cum Evangelicis de rebus in religione Chriſtiana credendis affirmamus. Et propterea, ſi verum illud eſt, quod Vujekus poſtmodum pag: 21. pro certo ſe ſcire affirmat, quòd, videlicet, Evangelici nec audent, nec ullo modo poſſunt nobiſcum de his rebus, id eſt, de Trinitate & de Chriſto diſputare; ſequitur, Vujekum ſentire, noſtram iisdem de rebus ſententiam non poſſe ulla ratione ex ipſa ſacra ſcriptura refelli: & vanam operam tam ipſum, quàm Bellarminum, quem nobis in ſuo libello expreſſit, ſumpſiſſe, dum ſanctarum litterarum teſtimonio nos erroris convincere ſunt aggreſſi. Et profectò, dum loca Scripturæ contra nos adducunt, coguntur ſæpius ad Patrum, quos vocant, interpretationes confugere; cernentes alioqui parum firmitatis adverſus nos in illis eſſe. Hoſius ſanè Cardinalis, quem Vujekus plurimi facit, non uno in loco apertè faſſus eſt trinitatem perſonarum in uno Deo

Digitized by Google

no Deo non poſſe ex ſolis ſacris litteris evidenter & neceſſariò concludi; ſed neceſſe eſſe hoc dogma patrum & conciliorum, & denique Eccleſiæ authoritate confirmare. id quod, ſi nihil præterea aliud ad idem probandum haberemus, planè demonſtrat, vel dogma iſtud falſum eſſe vel certè nihil ad ſalutem neceſſarium. Fieri enim non poteſt, ut tot alia minoris momenti, & multa, ſine quorum cognitione nihilominus æterna ſalus nobis contingere poſſet, tam accuratè & apertè fuerint ſacris litteris conſignata, hoc verò dogma non fuerit, ſi & verum eſt, & ad ſalutem æternam conſequendam cognitu neceſſarium.

Poſtquam Vujekus ſibi ſufficienter concluſiſſe viſus eſt, non poſſe Evangelicos erroris non convincere: ait, hinc ſequi oportere, ut Catholici, id eſt, Papiſtæ id faciant, qui omnia, ſcilicet, habent ad hoc accommodata; quæ etiam enarrat; & in decem claſſes diſtribuit. quarum omnium primam facit traditiones, quas ipſe vocat, apoſtolorum, id eſt, verbum illud Dei ſuum non ſcriptum: ſecundum autem, verbum Dei ſcriptum; neſcio, an quia hoc illo, tempore poſterius eſſe velit, an verò etiam dignitate. Nam iſtud multos ſcriptores Pontificios ſentire, animadverti facilè poteſt. quam verò immeritò atq; imperitè ita ſentiant, immo, in ſuo illo verbo Dei non ſcripto aſſerendo, turpiter errent, ab aliis compluribus ſatis demonſtratum eſt. Reliqua, quæ poſterioribus octo claſſibus continentur, vel ſimiliter ab aliis multis parum aut nihil ponderis habere oſtenſum eſt: vel ejuſmodi ſunt, quæ deinceps in reſponſione ad argumenta adverſa-

rii commodiùs examinabuntur. Quare jam unà cum Vujeko ad rem ipſam accedendum eſt: & ſingulatim ea argumenta refellenda, quæ ipſe ex Bellarmino profert ad probandum, quòd Dominus Ieſus Chriſtus Dei filius ſit ille ver⁹ Deus Iſraëlis, idem qui & Pater.

Cap: III.

In quo refelluntur argumenta ex vetere & novo Teſtamento ſimul ducta.

Caput *quinctum Vujeki nihil habet, præter enumerationem claßium argumentorum Bellarmini, quæ novem ſunt, ut ab ipſo Bellarmino fuerunt digeſtæ. quarum prima eſt eorum, quæ ex vetere & novo Teſtamento ſimul ſunt ducta; quibus exponendis ac confirmandis totum caput ſextum inſumit; quod nos Deo juvante refellere aggredimur.*

In ipſo igitur ſexti cap: initio Vujekus (ex eodem Bellarmino id ſumens, cap: 4. hujus quæſtionis, ubi aggreditur hujus primæ claßis argumenta exponere) ait hoc genus argumentorum, ubi, videlicet, ea, Tom: 1. col: 282. B. *quæ in vetere T. de uno illo vero Deo Iſraëlis ſunt dicta, de Chriſto in novo T. exponuntur; non habere ullam reſponſionem; ex eis enim certo demonſtrari, Chriſtum eſſe illum unum verum Deum Iſraëlis.*

Ad hoc reſpondeo, Si quanta Chriſti hominis divina majeſtas, & cum illo uno Deo, non quidem per eßentiæ communionem, aut in unam perſonam unionem, quorum neutrum ullo pacto eße fierive poteſt, ſed per imperii ac poteſtatis communicationem & ſibi ſubordinationem, ex dono & gratia ipſius unius

Dei

Dei factam, conjunctio & unitas ſit, Bellarminus, & Vujekus vel rectè intelligerent, vel ſatis perpenderent; viſuros, tantum abeſſe, ut iſtud genus argumentorum, quatenus expoſitio iſta de Chriſto (quæ applicatio potiùs & accommodatio ad Chriſtum dici debet) ad novi fœderis & Chriſti jam ex virgine nati tempora refertur, nullam habeat ſolutionem: ut nihil magis in promptu ſit, quàm ea ſolvere; quemadmodum, ſuis locis, Deo adiutore, demōſtrabimus. Hujusmodi autem pleraq; ſunt hujus primæ claſſis argumenta, quæ non ſatis conſultò Bellarminus cum iis miſcuit ac confudit (præſertim nobiſcum diſputans) in quibus dicitur, ea, quæ de illo uno Deo pro eo tempore, quod Chriſti ex virgine nativitatem anteceſſit, & non tamquam futura, ſed ut vel præterita, vel præſentia in V.T. dicuntur, in novo de Chriſto pro eodem illo tempore exponi. quæ ſine dubio aliam reſponſionem requirunt; maximè verò a nobis, qui Chriſtum, antequam ex virgine naſceretur, revera extitiſſe negamus. In illis enim argumentis refellendis facilè conceditur expoſitio, vel potiùs, ut diximus, applicatio ſive accommodatio iſta ad Chriſtum, ſed negatur, inde ſequi, Chriſtum eſſe illum unum Deum. In his verò refutandis nobis omnino negandum eſt, expoſitionem iſtam fieri, & ad rationes adverſariorum reſpondendum, quibus illam fieri, probare conantur; ut jam, ad primum argumentum, quod hujus generis eſt, refutandum, faciemus.

RESPONSIO ad I. Argumentum.

ITAQUE *primum argumentum tale eſt.* Scri-

hominib: quos cariſſimos priùs habebat, & ſuis opibus juvabat, ſpernere, ac deſerere, etiā contra promiſſa & obligationem ſuam, & tandem illos penitus deſeruiſſe, atq; omni veræ ac ſinceræ pietatis ſtudio valedixiſſe, & ſolis pecuniis congerendis intentum fuiſſe. quæ fortaſſe, juſtiſſimo Dei judicio, quod graviſſimū exercere ſolet contra tales deſertores, ei necem ab eo, quem ſuum heredem fecerat, conciliarunt.

Addit Vujekus breviſſimè narrationem judicii habiti in Tranſylvania de Franciſco Davidis, ejusq; ad perpetuum carcerem damnationis; & addit, illum paulo poſt in mentis furorem incidiſſe, & biduo extinctum eſſe; quod idem Bellarminus ait. Tom: 1. col: 272. B. *Atqui certum eſt, illum in ipſo initio menſis Iunii carceri incluſum fuiſſe, & vixiſſe, niſi vehementer fallor, uſque ad menſem Novembrem, quo extinctus eſt. quod profectò, cum ſpatium quinque integrorum menſium contineat, oſtendit iſtos haud ſatis rectè tempus iſtud indicaſſe. quemadmodum manifeſtè in eo ſunt decepti, quòd hæc anno 1580. accidiſſe ſcribunt: cum certiſſimum ſit, ea facta fuiſſe uno anno ante, hoc eſt, anno 1579, eo anni tempore, quod paulo ante dixi. De phreneſi iſta, in quam inciderit, aliquid ſanè auditum eſt: ſed non quòd biduo tantùm ante mortem, verùm plurimis diebus. Sciendum autem eſt, illum, antequam in cuſtodiam eſt datus, morbo illo Tranſylvanico, quem colicam vulgò vocant, quo aliàs laboraverat, & manibus debilitatus fuerat, denuò laborare cœpiſſe, eoq; ante mortem numquam liberatum fuiſſe: & propterea veriſimillimum eſſe,*

eum

Digitized by Google

eum non alio, quàm morbo iſto, interiiſſe. Hæc mihi dicenda viſa ſunt, ut iterum lector moneatur, ne facilè Bellarmino aut Vujeko aliquid narranti fidem adhibeat. Iam quod Vujekus ſcribit, eum a miniſtris omnibus, etiam a Samoſatenicis Anabaptiſtis, id eſt, a noſtris pro hæretico damnatum fuiſſe; ſi Damnandi verbum eo ſenſu protulit, ut ſignificet tantùm, quòd illum hereticum eſſe judicaverint, veriſſimum dicit; immo plusquam hereticum judicaverunt. nam talem hominem indignum Chriſtiano nomine eſſe dixerunt; quippe qui, Chriſto invocationis cultum prorſus detrahendo, & eum curam Eccleſiæ gerere negando, ſimul reipſa negaret, eum eſſe Chriſtum. ex quo apparet, non eſſe, cur Vujekus, aut Bellarminus non contra tales homines, ſed contra nos præcipuè ſcribendo, Franciſci Davidis miſerum interitum commemorent; quaſi hoc exemplo velint lectores monere de ira Dei adverſus eos, qui ita de divinitate credunt, ut nos credimus, vel etiam docent, ut nos docemus. Qua in re non tam nobis ingentem injuriam faciunt, tacitè nobis objicientes, quòd Franciſci Davidis doctrinam approbemus, quàm ſibi ipſis, dum ſibi contradicunt, ex altera parte diſertè confitentes, noſtros homines illi adverſatos fuiſſe, & tandem hereticum publicè illum pronunciaſſe. Quòd ſi Vujekus Damnandi verbo intelligit, noſtros miniſtros cenſuiſſe illum aliqua pœna afficiendum. aut vult fallere aut egregiè fallitur; Nam certum eſt, in judicio illo cum Miniſter quidam Calvinianus Chriſtophoro principi, qui toti actioni interfuit ac præfuit, ſatis

longa

Digitized by Google

longa oratione ſuaſiſſet, ut talem hominem e medio tolleret, minitans ei Dei iram, niſi id feciſſet, Miniſtros noſtros propiùs ad ipſum Principem accedentes, reverenter illi ſupplicaſſe, ut miſeri hominis miſereri vellet, & clementem ac benignũ ſe erga illũ præbere.

Progrediens Vujekus ad exponendum, quid novi Samoſateni inter ſe omnes commune habeant, quidve non commune, ſed in quo alii ab aliis diſſentiant, ait Fauſtum Socinum in refutatione Theſium Franciſci Davidis defendere quidem, Chriſtum a nobis in precibus invocari poſſe: ſed tamen addere, quòd perfectior res ſit, Chriſto relicto, ad Deum patrem rectà accedere. quod a Bellarmino ex cap: 1. hujus de divinitate Chriſti quæſtionis accepit, additis de ſuo duobus illis verbis, Chriſto relicto. Sed ſanè Bellarminus, & multò magis Vujekus hac in re non parum errant. Verba Socini, unde hæc adverſus illum criminatio exſtructa eſt, ſic planè ſe habent: Quòd ſiquis tanta eſt fide præditus, ut ad Deum ipſum perpetuò recta accedere audeat, nec conſolatione, quæ ex Chriſti fratris ſui per omnia tentati invocatione proficiſcitur, indigeat; hic non opus habet, ut Chriſtum invocet. *Primùm nemo (arbitror) non videt, hoc dictum a Socino fuiſſe per conceſſionem quandam; & ex modo, quo illud extulit, ſatis patet, perinde accipiẽda ipſius verba, acſi ſic dixiſſet,* Quamquam autem fieri non poſſe videtur, ut quis tanta ſit fide præditus, ut, &c; tamen ſi quis velit talem hominem inveniri poſſe: is non opus habebit, ut Chriſtum invocet.

Tom: 1. col: 273. A.

Dixerat

Dixerat enim proximè ante, Chriſti invocationem ad nos in fide confirmandos & ad fragilitattem noſtram ſublevandam pertinere. Itaque non potuit meritò ex verbis iſtis colligi, rem perfectiorem eſſe, Chriſto relicto, rectà ad Deum ipſum accedere: cum potiùs ex illis debeat intelligi, neminem eſſe, qui aliquando Chriſti invocatione opus non habeat. Sed finge deinde verba Socini ita interpretanda eſſe, ut affirmēt, revera homines dari, qui Chriſtum invocare opus non habeant, propterea quia firmiſſima & maxima quadam ſint fide præditi; non tamen hinc ſequetur, eum affirmare perfectiorem rem eſſe, Chriſto relicto, rectà ad ipſum Deum, ſive ad Deum patrem accedere. Sic enim videretur conſulere, ut ita fiat: & cenſere, perfectiorem hominem a Chriſto invocando abſtinere debere; cum tamen ex iſta ipſius verborum interpretatione, nihil aliud colligi queat, quàm hominem, firmiſſima & maxima fide præditū, Chriſti invocationis non indigere. Nam quòd Socinus alioqui ſenſerit, hominem, quantumvis perfectum, rectè facturū, ſi Chriſtum invocaverit, docent apertiſſimè quæ ſtatim ſubjunxit verba ad hunc modum: Quem tamē, quantacunq; Dei fide præditus, ſi invocaverit, non modò ipſum Deum non offendet: ſed eum ſuo facto glorificabit, eiq; reipſa gratias aget, quòd tantam poteſtatem humanæ naturæ in Chriſto conceſſerit. *In toto autem iſto Socini loco interpretando, Alexander quoq; Vitrelinus, qui, nomine Polonicarum noſtræ confeſſionis eccleſiarum, judicium illud in cauſſa Franciſci Davidis ſcripſit, ſi-*

mili

mili modo, quo Bellarminus & Vujekus, utpote in re ſibi nova percipienda, eſt lapſus. quò facilius error iſte, quantumvis gravis, duobus iſtis, quibus omnia noſtrorum hominũ ſcripta neceſſariò ſuſpecta ſunt atq; inviſa, ignoſci ac condonari poteſt.

Sed multò gravior eſt utriusque error, & nullâ veniâ dignus, quippe qui cum manifeſta calumnia ſit Tom. 1. col. 273. B. *conjunctus, cum Bellarminus ad finem primi cap. Vujekus autem hîc ad finem ſecundi, ſcribunt, noſtros & Chriſti invocationis adverſarios, certiſſima ratine demonſtrare, nos nobiſcum ipſos pugnare; quippe qui nolimus, invocari ſanctos, quia non ſunt Dii veri, & tamen Chriſtum invocari velimus, quem ſimiliter verùm Deum non eſſe palàm affirmamus. Primùm enim nos non idcirco Sanctos, id eſt, homines jam vitâ functos, de quorum æterna ſalute perſuaſi ſumus, invocari poſſe negamus, quòd non ſint veri Dii; non, inquam, tali loquendi formula in re iſta utimur. Sed dicimus, illis invocationem concedi nõ poſſe, propterea quòd non conſtet, ipſos habere ullam rerum humanarum curam, ſibi a Deo demandatam, & preces noſtras intelligere, quemadmodum omnino, ad invocationem concedendam, eſt neceſſarium. Atqui horum utrumque Chriſtum habere, ſacris teſtimoniis clariſſimè docemur. Deinde apertè falſiſſimum eſt, nos palàm affirmare, Chriſtum non eſſe verum Deum; immo contrarium publicè profitemur, & in noſtris tam Latinâ, quàm Polonicâ linguâ non paucis editis ſcriptis Chriſtum verum Deum eſſe, aſſerimus. Quòd ſi alicubi fortaſſe ab aliquo ex noſtris ſcriptum aliter*

fuit,

ſuit; ibi ſanè, quemadmodum loci circumſtantiæ facilè declarabunt, nomen veri Dei, perfectiſſima ratione Deum ſignificabit. quo ſenſu, teſte Eraſmo, Ariani negabant Chriſtum eſſe verum Deum; cum tamen & Deum, eumq́ non falſum & magnum Deum eſſe faterentur. Verùm, dum Bellarminus, & Vujekus probant iſtorum Chriſti invocationi adverſantium contra nos falſam ratiocinationem, nosq́ calumniantur, non vident, ſe tacitè confiteri, invocationem, quam ipſi, unà cum ſuis, Sanctis tribuunt, aliud præterea eße, quàm eos rogare, ut pro nobis orent Deum; id eſt, eſſe quoq; eos orare, ut ipſi nobis poteſtate, qua ſint præditi, opem ferant. quod tamen alioqui, ut idololatriæ crimen effugiant, conſtanter negant. Nã certum eſt, ſanctorum invocationem, quam nos negamus, eam eſſe quam ipſi cum ſuis aſſerunt. Atqui ſi eam, ut ipſi volunt, propterea negamus, quòd ſanctos veros Deos non eſſe affirmemus; patet, invocationem iſtam, ipſis teſtibus, eſſe opis divinæ ab invocati poteſtate pendentis implorationem. Quis enim eſt, qui neſciat, ad aliquem invocandum, ut Deum pro ſe oret, nullo modo requiri, ut iſte ſit verus Deus?

In Apol. adverſus Mon. Hiſpanos to. 9 pag 841.

In tertio Vujeki cap: qui inſcribitur, Summa doctrinæ novorum Arrianorum, nihil eſt, ad quod quidquam reſcribamus. In quarto in fine pag: 19. & initio 20. objicit Evangelicis, quod nihil credendum aſſirment, niſi quod ad litteram, ut vulgò loquuntur, ſive, ut ipſius verba latinè ſonant, iisdem litteris, in S. ſcriptura non inveniatur. nosq́ hoc idem ab illis acceptum affirmare ait. Atqui hoc minus verum eſt: im-

Digitized by Google

mo apertè falſum; cum tam nos, quàm Evangelici, paſſim in ſcriptis noſtris bonas conſecutiones & ratiocinationes ex verbis ſacræ ſcripturæ deductas admittamus, iisq́; frequenter ipſimet utamur, non modò in aliquo dogmate refellendo, ſed etiam in confirmando. Sed tamen neque illi, nec nos concedimus, ut ulla viſibilis Eccleſia poſſit meritò jactare, ſe habere quoddam verbum Dei non ſcriptum, unde hauriantur alia dogmata, præter ea, quæ in ſcripto continentur, quæ non minùs neceſſariò, quàm illa, credenda nobis ſint. nihil enim, ut a nobis credatur, neceſſarium eſſe aſſerimus, niſi in ipſa ſacra ſcriptura extet, vel ex ipſa neceſſariò concludatur. Hoc, inquam, illud eſt, quod nos una cum Evangelicis de rebus in religione Chriſtiana credendis affirmamus. Et propterea, ſi verum illud eſt, quod Vujekus poſtmodum pag: 21. pro certo ſe ſcire affirmat, quòd, videlicet, Evangelici nec audent, nec ullo modo poſſunt nobiſcum de his rebus, id eſt, de Trinitate & de Chriſto diſputare; ſequitur, Vujekum ſentire, noſtram iisdem de rebus ſententiam non poſſe ulla ratione ex ipſa ſacra ſcriptura refelli: & vanam operam tam ipſum, quàm Bellarminum, quem nobis in ſuo libello expreſſit, ſumpſiſſe, dum ſanctarum litterarum teſtimonio nos erroris convincere ſunt aggreſſi. Et profectò, dum loca Scripturæ contra nos adducunt, coguntur ſæpius ad Patrum, quos vocant, interpretationes confugere; cernentes alioqui parum firmitatis adverſus nos in illis eſſe. Hoſius ſanè Cardinalis, quem Vujekus plurimi facit, non uno in loco apertè faſſus eſt trinitatem perſonarum in uno Deo

Digitized by Google

no Deo non poſſe ex ſolis ſacris litteris evidenter & neceſſariò concludi; ſed neceſſe eſſe hoc dogma patrum & conciliorum, & denique Eccleſiæ authoritate confirmare. id quod, ſi nihil præterea aliud ad idem probandum haberemus, planè demonſtrat, vel dogma iſtud ſalſum eſſe vel certè nihil ad ſalutem neceſſarium. Fieri enim non poteſt, ut tot alia minoris momenti, & multa, ſine quorum cognitione nihilominus æterna ſalus nobis contingere poſſet, tam accuratè & apertè fuerint ſacris litteris conſignata, hoc verò dogma non fuerit, ſi & verum eſt, & ad ſalutem æternam conſequendam cognitu neceſſarium.

Poſtquam Vujekus ſibi ſufficienter concluſiſſe viſus eſt, non poſſe Evangelicos erroris non convincere: ait, hinc ſequi oportere, ut Catholici, id eſt, Papiſtæ id faciant, qui omnia, ſcilicet, habent ad hoc accommodata; quæ etiam enarrat; & in decem claſſes diſtribuit. quarum omnium primam facit traditiones, quas ipſe vocat, apoſtolorum, id eſt, verbum illud Dei ſuum non ſcriptum: ſecundum autem, verbum Dei ſcriptum; neſcio, an quia hoc illo, tempore poſterius eſſe velit, an verò etiam dignitate. Nam iſtud multos ſcriptores Pontificios ſentire, animadverti facilè poteſt. quam verò immeritò atq; imperitè ita ſentiant, immo, in ſuo illo verbo Dei non ſcripto aſſerendo, turpiter errent, ab aliis compluribus ſatis demonſtratum eſt. Reliqua, quæ poſterioribus octo claſſibus continentur, vel ſimiliter ab aliis multis parum aut nihil ponderis habere oſtenſum eſt: vel ejuſmodi ſunt, quæ deinceps in reſponſione ad argumenta adverſa-

rii commodiùs examinabuntur. Quare jam unà cum Vujeko ad rem ipſam accedendum eſt: & ſingulatim ea argumenta refellenda, quæ ipſe ex Bellarmino profert ad probandum, quòd Dominus Ieſus Chriſtus Dei filius ſit ille ver⁹ Deus Iſraëlis, idem qui & Pater.

Cap: III.

In quo refelluntur argumenta ex vetere & novo Teſtamento ſimul ducta.

Caput *quinctum Vujeki nihil habet, præter enumerationem claſsium argumentorum Bellarmini, quæ novem ſunt, ut ab ipſo Bellarmino fuerunt digeſtæ. quarum prima eſt eorum, quæ ex vetere & novo Teſtamento ſimul ſunt ducta; quibus exponendis ac confirmandis totum caput ſextum inſumit; quod nos Deo juvante refellere aggredimur.*

In ipſo igitur ſexti cap: initio Vujekus (ex eodem Bellarmino id ſumens, cap: 4. hujus quæſtionis, ubi aggreditur hujus primæ claſsis argumenta exponere) ait hoc genus argumentorum, ubi, videlicet, ea, quæ in vetere T. de uno illo vero Deo Iſraëlis ſunt dicta, de Chriſto in novo T. exponuntur; non habere ullam reſponſionem; ex eis enim certo demonſtrari, Chriſtum eſſe illum unum verum Deum Iſraëlis.

Tom: 1. col: 282. B.

Ad hoc reſpondeo, Si quanta Chriſti hominis divina majeſtas, & cum illo uno Deo, non quidem per eſſentiæ communionem, aut in unam perſonam unionem, quorum neutrum ullo pacto eſſe fierivè poteſt, ſed per imperii ac poteſtatis communicationem & ſibi ſubordinationem, ex dono & gratia ipſius unius

Dei factam, conjunctio & unitas ſit, Bellarminus, & Vujekus vel rectè intelligerent, vel ſatis perpenderent; viſuros, tantum abeſſe, ut iſtud genus argumentorum, quatenus expoſitio iſta de Chriſto (quæ applicatio potiùs & accommodatio ad Chriſtum dici debet) ad novi fœderis & Chriſti jam ex virgine nati tempora refertur, nullam habeat ſolutionem: ut nihil magis in promptu ſit, quàm ea ſolvere; quemadmodum, ſuis locis, Deo adiutore, demōſtrabimus. Hujusmodi autem pleraq; ſunt hujus primæ claſſis argumenta, quæ non ſatis conſultò Bellarminus cum iis miſcuit ac confudit (præſertim nobiscum diſputans) in quibus dicitur, ea, quæ de illo uno Deo pro eo tempore, quod Chriſti ex virgine nativitatem anteceſſit, & non tamquam futura, ſed ut vel præterita, vel præſentia in V. T. dicuntur, in novo de Chriſto pro eodem illo tempore exponi. quæ ſine dubio aliam reſponſionem requirunt; maximè verò a nobis, qui Chriſtum, antequam ex virgine naſceretur, revera extitiſſe negamus. In illis enim argumentis refellendis facilè conceditur expoſitio, vel potiùs, ut diximus, applicatio ſive accommodatio iſta ad Chriſtum, ſed negatur, inde ſequi, Chriſtum eſſe illum unum Deum. In his verò refutandis nobis omnino negandum eſt, expoſitionem iſtam fieri, & ad rationes adverſariorum reſpondendum, quibus illam fieri, probare conantur; ut jam, ad primum argumentum, quod hujus generis eſt, refutandum, faciemus.

RESPONSIO ad I. Argumentum.

ITAQUE *primum argumentum tale eſt.* Scri-

ptum eſt Numer: 21. *(Vujekus corruptè habet 24.)* v. 5 *Loquutusq́; [populus;] (addit Vujekus, Iudaicus in deſerto) contra Dominum & Moyſen, ait: cur eduxiſti nos de Ægypto, ut moreremur in ſolitudine? Deeſt panis; non ſunt aquæ, &c. Quamobrem immiſit Dominus in populum ignitos ſerpentes, &c.* Hic *(ipſa Vujeki verba recito)* fatentur omnes, agi de vero & altiſſimo Deo, quem ſoli Iudæi noverant. & Anabaptiſtæ, Servetani, & Gentiliſtæ habent hoc pro certo (pro axiomate *ſcripſit Bellarmin⁹*) Deum Iſrael eſſe verum Deum, & hunc eſſe ſolum Patrem. At D. Paulus teſtatur, Chriſtum eſſe illum ipſum Deum, quem Iudæi tentarunt in deſerto. *(meliùs multò, & breviùs Bellarminus, illum ipſum Deum, eſſe Chriſtum)* ſic enim ait. 1 Cor: 10. 9. *Neque tentemus Chriſtum ſicut quidam eorum Iudæorum (vox Iudæorum ad declarationem addita eſt a Vujeko) tentaverunt; & a ſerpentibus perierunt.* Et ſic Chriſtus & eſt ille Deus verus Iſraelis, atque omnino unus & idem Deus, qui & Pater: & fuit antequam, ſecundum carnem, naſceretur ex virgine intemerata.

Hactenus Vujekus; qui ſatis ineptè addidit Bellarmini verbis ultimam iſtam partem, Et fuit antequam *&c. quaſi non ſit neceſſe, ſi Chriſtus eſt ille unus Deus Iſraëlis, eum fuiſſe, antequam ex virgine naſceretur.*

Sed reſpondeo ad argumentum; & dico, certum quidem ferme inter omnes eſſe, apud Moſem in loco iſto, agi de uno illo Deo Iſraëlis; verùm nõ minùs certum neceſſariò inter omnes eſſe, nõ de ipſo ſolo, ſed de

Moſe

Moſe quoq; agi: immo expreſſiùs de Moſe agi, quàm de illo uno Deo. Moſes enim ibi diſertè nominatur. ille autem unus Deus Iſraëlis non diſertè nominatur; præſertim cum in Hebræo non ſit Iehovæ nomen, ſed Elohim. Vnde poſſet quis haud immeritò ſuſpicari, nomine Elohim non ſignificari illum unum Deum Iſraëlis, ſed angelum cujus miniſterio Iſraëlitæ educti fuerant ex Ægypto: quod illos optimè ſciviſſe, cōſtat ex cap: proximè antecedente, id eſt, cap: 20.16. ubi hæc ipſorum ſunt verba: Et quomodo clamaverim⁹ ad Dominum; & exaudierit nos, miſeritq; Angelum, qui eduxerit nos de Ægypto. *Hujus angeli fit etiam aperta mentio in ipſa hiſtoria* Exod: 14. 19. *A Stephano autem idem angelus commemoratur, cū ejus, ſive in ejus manu dicitur Moſes miſſus fuiſſe redemptor, id eſt, ad redimendum. hoc autem ſignificat ad educendum populum ex Ægypto, Act: 7. 35. Vbi verſiculo ſequente ſubjungitur,* Hic eduxit illos, *&c. quæ verba ad Angelum iſtū potiùs, quàm ad Moſem, ut multi ſentiunt, referri debere, ſuadet, quòd illi tribuitur, quòd fecerit prodigia & ſigna, non ſolùm in terra Ægypti, ſed in mari rubro, & in deſerto annis quadraginta. In omnibus autem his locis & toto iſto tempore multa prodigia & ſigna facta ſunt, in quibus efficiendis nullam partem videtur Moſes habuiſſe. Denique apertiſſimum eſt, præter illum unum Deum Iſraëlis, qui liberationis populi ex Ægypto prima & veriſſima cauſſa & auctor fuit, eam tribui quoque non tantùm Moſi, ſed etiam angelo, cujus ductu, & poteſtate ea facta fuerit. Nec obſtat, quominus vox*

Elohim, in loco, de quo agitur, ad angelum iſtum referri poſſit, quòd paulo poſt, cum ſuæ murmurationis pœnam populus ſenſiſſet, dixerint Moſi, Peccavimus, quia locuti ſumus contra Iehovam, & cōtra te. *Nam certè, loquendo contra angelum illum, contra ipſum Iehovam loquebantur: non quòd ille Angelus eſſet revera ipſe Iehova, ille unus Deus Iſraëlis: ſed quòd ejus legatus eſſet, ejusq́ perſonā ſuſtineret. Eſt enim, ut ex Stephani verbis apertè conſtat, hic idem ille angelus, qui Moſi in rubo apparens, dixerat:* Ego
Exod: 3. 1, & 6 ſum Deus patris tui, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob: *quiq́ ibidem in hiſtoria Iehova eſt appellatus. De quo angelo ſunt etiam ab ipſo*
Exod: 23 20, &c. *Iehova dicta verba illa:* Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te, & cuſtodiat in via, & introducat in locum quem pręparavi obſerva eum, & audi vocem ejus; nec contemnendū putes, quia non dimittet, cum peccaveris; & eſt nomen meū in illo. *Iam enim oſtendimus, ex verbis Stephani, eundem Angelum, cujus ductu populus ex Ægypto liberatus fuerat, fuiſſe in deſerto perpetuò cum populo. Quid mirum igitur, ſi, cum in ipſo nomen Iehovæ eſſet, idq́ populus a Iehova, ut vidimus, monitus, optimè ſciret, quæ contra eum locuti fuerant, cōtra Iehovam ſe locutos fuiße, agnoverint? Et quando hanc interpretationem attigimus, quæ fortaſſe nova videbitur, quòd vox Elohim in loco illo ad angelum iſtum referri debeat; non omittam monere, quòd, cum idem angelus alibi in ſua propria perſona conſideratur, Elohim apertè vocatur. Scriptum eſt enim*

nim ſuprà indicato loco Exod: 3. 6. Abſcondit Moyſes faciem ſuam, non enim audebat aſpicere contra Deum; *nam vox Deum in hebræo eſt Elohim. cum enim de inſpiciēdo in illum agatur, certum eſt, eum in ſua propria perſona conſiderari, & propterea ab appellatione Iehovæ, quæ illi, cum non in ſua propria perſona conſideraretur, paulo ante tributa fuerat, ad* Elohim *illum appellandum mutationem factam eſſe.* Elohim *enim vero vidēdi actu conſpectum fuiſſe, ſæpius leges in vetere* Teſtamento: *at Iehovam, fortaſſe numquam, niſi in viſione & figurato loquendi modo: ſed tantùm angelum Iehovæ, qui etiam* Elohim *ſimpliciter ac propriè vocatur.* Concludo igitur, *ut ad rem redeam, in loco Num: 21. 5. unius illius* Dei *Iſraëlis non fieri expreſſam mentionem; & veriſimile admodum eſſe, nomine* Domini, *quod vulgò in Latina editione legitur, quodq́; in hebræo non Iehova eſt, ſed* Elohim, *illum angelum ſignificari, quo duce, eductus eſt populus Iſraëlis ex Ægypto. Quapropter ex iſto loco (etiamſi nulla Moſis facta fuiſſet mentio) juncto cum eo, quod ſcribit* Paulus *1 Cor: 10. 9. nullo modo concludi poteſt,* Chriſtum, *eſſe illum unum* Deum *Iſraëlis, ut adverſarii putant; ſed tantùm, ſi Moſes nominatus non fuiſſet, colligi inde videri poſſet,* Chriſtum *jam tum reipſa fuiſſe; quod etſi nos negamus: tamen non ad hoc probandum locus iſte revera allatus fuerat.* Nunc, *cum Moſes nominatus fuerit, & contra eum, populum murmuraſſe, diſertè fuerit ſcriptum; quid vetat, etiamſi pariter ſcriptum diſertè eſſet, eos contrà unum illum* De-

um Iſraëlis murmuraſſe, quominus ad Moſem referri debeat, cum Paulus dicit, aut certè dicere videtur, Chriſtum a quibusdam ex populo tunc temporis tentatum fuiſſe? Sed dices, certum eſt, Moſem non fuiſſe Chriſtum. Verum hoc quidem eſt, ſi Chriſti nomen neceſſariò ad IeſuChriſti tantùm perſonam referatur, vel in potiore ſua ſignificatione accipiatur. Sed neutrum facere cogunt verba & circumſtantiæ loci Pauli; qui nomen Ieſu non adjecit, ſed Chriſtũ ſimpliciter dixit, munus potiùs quàm perſonam ipſam declaraturus, & articulum, græcè ſcribens, appoſuit, nõ ut intelligeretur, eum Chriſti nomen in potiore ſignificatione accipere, id eſt, ita, ut ipſe tãtùm Ieſus Chriſtus intelligi deberet; ſed potiùs, ne quis de ipſo tantùm Chriſto Ieſu eum loqui ſuſpicaretur. Is enim, Chriſti ſimplici nomine, ſine ullo articulo, tamquam ſi proprium ejus nomen eſſet, ſæpiſſime ſignificatur, nempe quia maximè propriè & perfectiſſima ratione ei appellatio iſta convenit. Iam locus ipſe Pauli nõ requirit, ut ipſe Ieſus Chriſtus tentatus fuerit ab illis quibusdam ex populo Iſraëlitico; ſed ad ejus propoſitum ſatis eſt, ut is, qui ab illis tentatus fuit, idem fuerit pro eo tempore, illis, qui nunc nobis eſt Chriſtus Ieſus, id eſt, Dei & ipſorum mediator, eorumq; magiſter, dux, princeps, ac gubernator. qualis profectò fuit Moſes; qui hanc ob cauſſam rectiſſimè cum Ieſu Chriſto in hoc propoſito conferri potuit, & ipſe quoque, Chriſtus appellari, unctus ſiquidem a Deo & ipſe,

Act: 10. 38. *ut Ieſus Nazarenus fuit ſpiritu ſancto & virtute, atq;*

Num: 11. 17. *ipſius Dei populo ab ipſo Deo præfectus; adeò ut Rex in Iſra-*

in Iſraële fuiſſe dicatur, Deuter: 33. 5. Chriſtus autem reipſa idem eſt, quod Rex populi Dei. Nam quòd Moſes alioqui longè inferior Ieſu Chriſto fuerit, & illi comparatus vix Chriſtus appellari poſſit; hoc Pauli ratiocinationem confirmat. qui manifeſtè nihil aliud voluit perſuadere Corinthiis illis, niſi fore, ut, ſi Ieſum Chriſtum tentaſſent, graviſſimè a Deo punirentur. Nam ſi illi graviſſimè puniti fuerunt, qui Moſem ſibi a Deo pro mediatore ac duce & gubernatore datum tentare ſunt auſi, qui tamen Ieſu Chriſto longè fuit inferior; quantò magis id eveniet illis, qui Ieſum ipſum Chriſtum, dominum, regem, ac ſervatorem ſuum tentaverint? Vide autem ſimilem expreſſam ratiocinationem Heb: 2. 2, 3. Eſt autem Pauli locutio, quod ad Chriſti nomen attinet, huic ſimilis: videlicet, ſi quis hodie diceret in Polonia, Ne injuriam ullam faciamus Regi noſtro, quemadmodum anteceſſores noſtri ab ipſo initio nullam umquam fecerunt. Neque enim hæc verba ſignificarent, hunc ipſum, qui nunc eſt Rex, ab ipſo initio & deinceps extitiſſe ac vixiſſe; ſed ad alios qui Reges longè ante ipſum fuerant, verba iſta referenda eſſent, eosq; etiam complecterentur, qui ab ipſo initio Polonis præfuiſſent, atq; imperaſſent, licèt nondum ipſo regio nomine ac dignitate inſignitos, & multò minore majeſtate atque auctoritate pollentes, quàm præſens Rex ſit. Vt autem meliùs appareat, verba Pauli de tentato Chriſto in deſerto, ad Moſem, non autem ad Deum ipſum referenda eſſe; non videtur poſtremò reticendum, ſatis ex ipſa hiſtoria conſtare, non aliter ibi tentatum fuiſſe

Act: 7. 22.

Deum

Digitized by Google

Deum a populo, quàm quia Moſem tentaverunt. Tentatio enim tota illis verbis continetur: Quare nos eduxiſti, *&c. ut quidem leguntur in vulgata editione, & a Bellarmino & Vujeko citantur. Atqui, ſi verbum illud* Eduxìſti, *ſingularis numeri retineatur, nemo non videt, verba iſta omnia ad ſolùm Moſem dirigi, & conſequenter totam tentationem. Habet quidem hebræus codex* Eduxiſtis. *ſed hæc varietas ab uno tantùm vocali punctulo pendet, non autē a litteræ ullius diverſitate; & probabilius eſt, debere punctum iſtud tale apponi ut legatur* Eduxiſti, *ſeu, ut hebræum verbum ſonat, Aſcendere feciſti, propter teſtimonium vulgatæ Latinæ editionis, cui græca conſentit. Adde quòd, etiamſi legi deberet* Eduxiſtis; *tamen non videretur ſentiendum, in plurali iſto numero Deum comprehēdi, ſed Aaronem, quamvis paulò ante mortuum. Superiore enim cap: cum adhuc viveret, legitur populus contra illum & Moſem murmuraſſe, dicendo ſimiliter,* Cur nos feciſtis aſcendere de Ægypto? *Breviter, quòd contra ipſum Deum, illum compellando, verba murmurationis ſuæ direxerint, nuſquam, arbitror, alibi legitur. Vide autem ad vulgatam lectionem confirmandam Exod: 14. 11, & 17. 3.* Num: *16. 13.*

Videre poterunt & Bellarminus & Vujekus, pro reſponſione ad hoc primum argumentum, nihil neceſſe eſſe eò confugere, quò noſtros homines confugiſſe aiunt, ac dicere, in illis verbis Pauli, Sicut quidam eorum tentaverunt, *ſubaudiendum eſſe Deum; & idcirco neceſſarium minimè eſſe ad illa re-*

ſpondere,

ſpondere, quæ illi contra attulerunt. Verumtamen quia Bellarminus mentionem facit cujusdam reſponſionis noſtrorum hominum; quæ proximè ad hanc accedit, quam nos attulimus, nec ullo modo ſpernenda videtur: & quia in illa refutanda quædam dicit a veritate alieniſſima, ex quibus Vujekus hoc primum argumentum confirmandi materiam ſumpſit; operæ pretium erit illam a Bellarmini impetitionibus defendere.

Reſponſio noſtrorum hominum eſt, populum Iſraëlis tentaſſe Chriſtum in figura, quatenus Moſem tentaverunt, qui Chriſti typus erat. Ad probandum autem, Paulum hoc ſenſu dixiſſe, eos tentaſſe Chriſtum, aut certè ſic veriſimile eſſe, ajunt, eum paulo ante dixiſſe, petram, ex qua bibebāt, fuiſſe Chriſtum; id quod verum eſſe nequeat, niſi typicè ac figuratè. Sententiâ igitur iſtâ antea probatâ, & ſic indicato ſenſu, quo ipſe intelligeret, Chriſtum inter Iſraëlitas in Deſerto fuiſſe, nihil mirùm videri debere, ſi Paulus poſtea auſus eſt ſimpliciter dicere, illos ibi Chriſtum tentaſſe, quamvis non reipſa, ſed in typo illud factum fuiſſe, dicere vellet. præſertim cum facilè conſtare poſſet, qualis eſſet typus iſte, & in ipſo loco ſacræ hiſtoriæ, quem ille intelligebat, disertè ſcriptum extaret, contra Moſem loquutum populum fuiſſe, & ſic eum tentaſſe. Quòd enim Moſes typus Chriſti fuiſſet, neminē Chriſtianam religionem edoctum aut ignorare, aut ſaltem his Pauli verbis monitum, non ſtatim intelligere potuiſſe. Hæc eſt revera apud noſtros homines receptior ad argumentū iſtud primum

reſponſio,

reſponſio, ejusq́; confirmatio; quidquid aliqui ex noſtris aliter reſponderint, vel hanc ipſam reſpōſionem aliter confirmaverint.

Bellarminus hujus confirmationis. quam nos expoſuimus, non meminit, ſed tantum, quid ad eam refellendam reſpondeat, aut reſponſurus eſſet, ſatis ſuis verbis, dum aliud agit, indicavit. Meminit autem alterius cujusdam confirmationis, quam legit in Tranſylvanorum libris. quòd, ſcilicet, eodem in loco a Paulo dicatur, omnia Iſraëlitis illis contigiſſe in figura. Hanc confirmationem Bellarminus impugnat. Ad quam impugnationem non eſt, cur quidquam reſpondeam; cum noſtri homines, ut dixi, alia confirmatione utantur. Sed quia Bellarminus in impugnatione iſta ea dicere videtur, quæ reſponſionem ipſam labefactare queant; Idcirco antequam noſtrorum hominum confirmationem ab iis, quæ ad eam refellendam ex dictis Bellarmini colligi poſſunt, defendere inſtituam, reſponſionem iſtam tuendam mihi duxi.

Sic igitur illam labefactare Bellarminus videtur tentaſſe.

Alia, quæ ibi a Paulo dicuntur Iſraëlitæ feciſſe, & propter ea puniti fuiſſe, non in figura, ſed revera facta ab illis ſunt. Ergo & hoc, quod Chriſtum tentaſſe dicuntur, non quidem in figura, ſed revera ab illis factum fuiſſe oportet.

Reſpondeo, nihil cogere, ut quia reliqua propriè & ad litteram (ut ipſius Bellarmini verbis utar) intelligenda ſunt, hoc unum de tentato Chriſto figuratè ſeu typicè accipi nequeat. Ad Pauli ſiquidem ſcopum,

pum, cujus unius hic ratio haberi debet, & ad illud perſuadendum, quod perſuadere voluit, non minùs pertinet, quod Iſraëlitæ illi Chriſtum in figura tentaverint, id eſt, illum tentaverint, qui figura ſeu typus Chriſti erat, quàm, quòd Chriſtum ipſum revera tentaverint. immo tanto magis pertinet, quantò fortius eſt affirmans argumentum a longè minore ductum, quàm ab eodem, vel prorſus ſimili; ut etiam antea attigimus; Si enim illi a Deo graviter puniti fuerunt, qui Chriſtum tantummodo in figura tentaverunt; multò magis profectò cenſendum eſt, graviter a Deo eos punitum iri, qui Chriſtum ipſum revera tentaverint. Certum eſt autem Apoſtoli ſcopum fuiſſe deterrere Corinthios & omnes, qui epiſtolam illam umquam lecturi eſſent, a Chriſto tentando, divinæ punititionis metu. Itaq; Bellarmini ratiocinatio, ad noſtrorum hominum reſponſionem refellendam, nullas vires habet.

Sed videamus, quid dixerit, quod ad confirmationem ipſius reſponſionis reſutandam pertineat. Ait igitur, Paulum ibidem clariſſimè dicere, Chriſtum cum Moſe in deſerto (ut Deum, videlicet, non ut hominem) Iudæis adfuiſſe. ad quod probandum affert illa ipſa verba: Bibebant de ſpirituali conſequente eos petra; petra autem erat Chriſtus. Id eſt, *inquit*, Iudæi in deſerto, biberant aquam de petra, ſed non erat ea petra materialis, quæ ſua virtute potum præbebat, ſed erat alia quædam petra inviſibilis & ſpiritualis, quæ illis perpetuò aderat, eosq; comitabatur, & omnia illis procu-

procurabat: ea verò petra erat Chriſtus. *Et addit, ſic exponere omnes, nec facilè poſſe excogitari alium ſenſum. Quod ſanè miror illum auſum fuiſſe ſcribere, cum* Eraſmus *in ſuis annotationibus monuerit, Origenem homilia quinta in* Exodum, *ſequentem petram reſerre ad nubem, quæ præceſiſſe legitur* Hæbreos: *& quod plus eſt, Auguſtinum cum aliis aliquot locis, tum contra Adverſarium Legis, & Prophetarum lib: 2. cap: 6. interpretari,* Petra erat Chriſtus, id eſt, Petra ſignificabat Chriſtum.

Sed ipſam, quorumcumq; illa tandem ſit, a Bellarmino allatam interpretationē expendamus. Nam *certè, ſi ea recipienda eſſet, funditus everteretur noſtræ reſponſionis cōfirmatio. Nihil autem in ejus verbis animadvertere poſſum, quod interpretationem iſtam ſuadere queat, præter iſta duo: Vnum, quòd petra illa a Paulo vocatur ſpiritualis: Alterum quòd (ut ipſe quidem affirmat) virtute ſua potum præbebat. Atqui neutrum iſtorum ullam vim habet, vel habere poteſt. Vim quidem nullam habere poteſt, quòd petra illa virtute ſua potum præberet, cum hoc ſit ipſius Bellarmini, aut cujuſpiam alterius commētum, nulla ratione, ſolidavè auctoritate fultum. Quòd autem petra illa, ſpiritualis a Paulo vocetur; hoc nihil eſt ad concludendum, Paulum non de materiali petra, ex qua aquæ fluxerant, ſed de alia inviſibili & ſpirituali loqui. Etenim idem Paulus & eſcam illam, id eſt, manna, & potum ipſum (quem aquam illam materialem fuiſſe, Bellarminus ipſe non negat) ſpiritualem vocat. nempe quia aliquid myſticum in ſe habebant.*

Digitized by Google

bebant. Vt enim hoc ipſum de petra explicans, Eraſmus ait, Quidquid myſticum habet ſenſum, ſpirituale dicimus. *Hinc in Apocalypſi dicitur, civitatem illam magnam, ubi & Dominus noſter crucifixus fuit, vocari ſpiritualiter, id eſt, myſticè & allegoricè, Sodomã & Ægyptum. Et certè mirum eſt, cum apertiſſimum ſit, Paulum de potu illo loqui, quo in deſerto uſi ſunt Iſraëlitæ, & potum hunc de materiali petra fluxiſſe conſtet, omnibus hunc locum legentibus non ſimiliter conſtare, cum idem ait, eos bibiſſe de petra (quod neceſſe eſt, per metonymiam, interpretari de eo, quod ex petra fluebat) Petræ nomine ipſam materialem petrã intelligi oportere; quam Paulus, explicans, cur illam tamen ſpiritualem appellaſſet, dicat fuiſſe Chriſtum, id eſt, adumbraſſe & figuraſſe Chriſtum. Adde, quòd, etiamſi, ut Bellarminus ait, Chriſtus ſua virtute potum illum Iſraëlitis præbuiſſet; non tamen idcirco dicere potuiſſet Paulus, eos de Chriſto bibiſſe. Namq; metonymiæ nullus locus fuiſſet; cum ex ipſo Chriſto aqua illa materialis non flueret. quemadmodum, propter hãc ipſam cauſſam, nemo dixerit, eos de Iehova Deo ſuo bibiſſe, quamvis certum ſit, Iehovæ Dei virtute aquam illam eis præbitam fuiſſe. Objicit Bellarminus Tranſylvanis, quod hoc in loco propterea confugiant ad figuras, ne cogãtur admittere, Chriſtum fuiſſe, antequam naſceretur ex virgine. Sed ipſi multò magis poteſt objici, quòd hic unà cum ſuis evidetiſſimam figuram ab Auguſtino ipſo, quem tanti faciunt, agnitam, admittere nolint, & potius abſurdiſſima quædam dicere, ne, videlicet,*

licet, in re ſacramentaria, ex hoc loco convinci poſſint perperam agere, cum negant, verba illa, Hoc eſt corpus meum, poſſe accipi figuratè, ſed neceſſe omnino eſſe, ut ſic prorſus accipiantur, ut ſonant.

Satis, ut arbitror, confirmatio reſponſionis noſtrorum hominũ ab iis, quæ ex Bellarmini verbis contra eam colligi poterant, defenſa a nobis fuit. Verùm quia audivi aliquando Bellarmini & Vujeki ſymmyſtas & ſocios affirmantes, non poſſe Pauli verba de materiali petra accipi, cum Paulus dicat, petrã conſecutam fuiſſe Iſraëlitas illos, qui ex ea bibebant, nullo autem modo appareat, aut veriſimile ſit, petram illam materialem eos cõſecutam fuiſſe: Viſum èſt mihi hoc objectum quoq; diluendum eſſe. &, omiſſa Photii interpretatione, quam Beza in ſuis annotationibꝰ citat, quòd, ſcilicet, verbum græcum ἀκολουθούσης, id eſt, ſequente, poſſit exponi pro obſequente, præſertim cum in græco non ſit pronomen eos, additum in latino codice; Dico unà cum aliis doctiſſimis viris, ſatis cõſtare, ut paulo ante diſputatum eſt, Petræ nomine metonymicè aquam, quæ ex petra fluxerat, intelligendam eſſe; quam neceſſe eſt, rivum factam, I-
Exod:17. 5, & 6. ſraëlitas per deſertũ ſecutam fuiſſe, tam primò quam ſecundò, cum petra a Moſe, juſſu Dei ad aquam illis
Num:20. 11. præbendam percuſſa fuit. Erat enim totum illud Deſertum alioquin aquis fluentibus, aut ad bibendũ populo expoſitis penitus deſtitutum; ut ex pluribus ipſius hiſtoriæ locis intelligi poteſt, & diſertè ab ipſo Moſe populo in memoriam redigitur Deut: 8. 15. & apud Eſaiam cap: 43.20. ipſe Deus ait, Glorificabit me beſtia

Digitized by Google

beſtia agri, dracones, & ſtruthiones: quia dedi in deſerto aquas flumina in invio; ut darem populo meo, electo meo. *Vides, ipſa flumina ſe in deſerto populo ſuo dediſſe, Deum profiteri; quod nulla alia ratione factum legitur, quàm cum petra, præſertim ſecundò, percuſſa eſt. tunc enim aquæ largiſſimæ egreſſæ fuiſſe leguntur.*

Iam igitur poteſt Vujekus videre, ex verbis illis Pauli, Petra autem erat Chriſtus, non ſolùm non confirmari, ut ipſe, Bellarmini interpretationem amplexus, putabat, fundamentum hujus primi argumenti, ex aliis ejusdem Pauli ſequentibus verbis ſumptum, quòd, ſcilicet Chriſtus ipſe revera tentatus in Deſerto ab Iſraëlitis fuerit; ſed illud potiùs everti; quippe ex quibus conſtet, Paulum jam antea affirmaſſe Chriſtum in Deſerto fuiſſe, non quidem revera, ſed typicè tantùm. Et hæc plus quàm ſatis ſint pro reſponſione ad iſtud primum argumentum: multis aliis omiſſis, quæ, ad illud diluendum, dici potuiſſent.

RESPONSIO ad II. Argumentum.

SECUNDUM *argumentum ſumptum eſt ex Epiſtola Iudæ, v. 5. ubi dicitur, ſecundum vulgatam latina editionem, Ieſum, cum ſervaſſet populum ex Ægypto, ſecundò eos, qui non crediderunt, perdidiſſe. quod junctum cum eo, quod ſcriptum eſt Exod: 20. 2. & Deut: 32. 12. ubi affirmatur, Iehovam Deum Iſraëlis, & quidem ſine Deo alieno, eduxiſſe populum de Ægypto, demonſtrare videtur, Ieſum eſſe ipſum Iehovam Deum Iſraëlis.*

 Ad hoc

Ad hoc argumentum a Beda etiam, dum in eum Iudæ locum ſcribit, notatum, Bellarminus ait, ſe non vidiſſe reſponſionem. nec præterea aliud quidquã de eo ſcribit Sed non mirum eſt, quod dicit. Vel enim vix ab aliis hodie invenietur allatũ, cum in græcis omnibus exemplaribus, non Ieſu nomen ſed Domini legatur, ad græca autem exemplaria ſemper provocẽt ii, adverſus quos afferendum fuiſſet; vel ab iſtis, propter hanc eandem cauſſam, reſponſione indignũ eſt viſum. Vujekus autem tametſi reſponſionis ullius, quæ afferri ſoleat, diſertè nõ meminit; tamẽ id refellere conatur, quod reſponderi & poteſt, & debet; ut mox dicemus.

Reſpondemus igitur ad argumentum ſine ulla hæſitatione, apud Iudam non Ieſus, ut vulgata editio habet, ſed Dominus legi debere, in græco enim conſtantiſſimè legitur ὁ κύριος. *Atqui ait Vujekus, plus ponderis habere latinum, quàm græcum textum. Miror ſanè hominem; quamvis hic error illi cum ſuis omnibus ſit communis; cum certum ſit, Iudam non latinè, ſed græcè ſcripſiße. Nec aliud mihi hoc loco, ad iſtum errorem confutandum, dicere eſt neceße; cum abunde ſatis ab aliis (quibusdam etiam Pontificiis doctiſſimis viris in teſtimonium adductis, & ipſorum conciliorum, ni fallor, auctoritate in medium prolata) confutatus fuerit.*

Sed habet Vujekus aliud effugium; videlicet, etiamſi legendum ſit Dominus, tamen intelligendum nihilominus ipſum Ieſum, qui hoc nomine paſſim in novo Teſtamento vocatur. præſertim, cum interpres latinus Ieſu nomen cenſuerit hoc loco reponendum.

Reſpon-

Reſpondeo, paſſim quidem in novo Teſtamento Domini nomen ipſi Ieſu tribui, ſed ad tempora ipſius novi Teſtamenti relatum, non autem, ut hic, ad veteris. Cum enim ad veteris Teſtamenti tempora refertur, ſemper Deus ipſe, hoc eſt, ipſius Ieſu pater, eo nomine ſignificatur. Quòd vetus interpres pro Domino Ieſum ſubſtituerit, hoc fidem facere quidem poteſt, quomodo ille & alii fortaſſe, eo tempore, quo ipſe vixit. iſtum locum intellexerint. Cæterùm neq; ipſius, nec aliorum tanta eſt auctoritas, ut ea ſtandum nobis ſit. Miror tamen & Bellarminum, & Vujekum iſtius loci apud Iudam, ut in latinis exemplaribus legitur, nihil aliud urſiſſe niſi, quòd ibi Ieſus dicatur populum ſervaſſe ex Ægypto; cum alia quæ ibidem de eodem adduntur, multò majoris momenti ſint, ad probandum, quòd Ieſus ſit ille unus Deus Iſraëlis, ſi nomen Ieſu ibi rectè legeretur. Eduxiſſe enim populũ ex Ægypto Moſi etiam & angelo illi, de quo ſuprà in reſponſione ad primum argumentum, in ſacris litteris tribuitur; quorum certè neuter erat ille unus Deus Iſraëlis. Itaque argumentum hoc, ut a Bellarmino & Vujeko expoſitum fuit, neutiquam id probat, ad quod probandum allatum eſt: etiamſi apud Iudam Ieſu nomen legi debere illis concedatur.

RESPONSIO ad III. Argumentum.

TERTIUM *argumentum, ut Vujekus illud recitat, eſt hujuſmodi:* Dicit David de Deo Iſraelis Pſal. 67. 19. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium. Dominus in eis in Sinai, in ſancto.*

 Aſcendiſti

Digitized by Google

Aſcendiſti in altum, cepiſti captivitatem, accepiſti dona in hominibus (ex hominibus ſcripſit Vujekus.) Hoc etiam propriè Paul⁹ aſcribit Chriſto Domino, aſſerẽs, quòd hęc verba David de Chriſto dixit. *(Hæc ultima verba addit Vujekus de ſuo)* Vnicuique noſtrûm (inquit) data eſt gratia, ſecundum menſurã donationis Chriſti Propter quod dicit (dixit *habet Vujekus*) Aſcendens in altum, captivam duxit captivitatẽ, dedit (diſtribuit *eſt apud Vujekum*) dona hominib. Epheſ: 4. 7. Eſt igitur Chriſtus ille Deus Iſraelis, qui in monte Sinai audiendum ſe præbuit Iudæis.

Reſponſio, quam ad hoc argumentum Franciſcus Davidis & Blandrata (ut Bellarminus ipſe teſtatur) attulerunt in diſputatione ſcilicet Albana, eſt optima, quamvis Bellarminus in ipſo initio col: 286. Tom. eam nihil valere affirmet. Ajunt enim, illa verba Aſcendens in altum, *&c. ſive, ut eſt in hebræo,* Aſcẽdiſti in altum, *&c. eſſe prophetiam de Chriſto futuro, & non dici iſta de ipſo uno Deo Iſraëlis. Quomodo enim, cum Paulus iſta ad Chriſtum accommodet ſupra omnes cœlos exaltatũ, negare primùm quis audebit, hanc eſſe de Chriſto futuro prophetiam? Deinde quid erit, quod ſuadere poſſit, iſta nihilominus de uno illo Deo Iſraëlis fuiſſe dicta? Certè in ipſo Pſalmo non apparet manifeſtè de quo hæc dicantur. unde variæ Rabinorum ſuper hac re fuerunt ſententiæ; & Paraphraſtes Chaldaicus (teſte Beza in ſuis annotationibus in locum ad Epheſ: 4.) de Moſe iſta eſt interpretatus. Sed concedamus (ut quidem mihi maximè probatur)*

Digitized by Google

batur) liquidò conſtare, ea referri debere ad illum Deum proximè ante nominatum, quamvis ille in tertia perſona nominetur, is verò, de quo hæc dicuntur, in ſecunda; non tamen evincetur, hunc eſſe illum unum Deum Iſraëlis. In hebræo enim nomen Deus eſt Elohim, quod aliis præter unum illum Deum Iſraëlis, præſertim Chriſto homini, tribui rectè poſſe, nemo eſt qui neget. Præterea hunc non eſſe illum unum Deum Iſraëlis, ſuadere omnino videtur, quòd, eo cum ſuis currib: &c. nominato, ſtatim ſubjungitur, Dominus in eis. *Veriſimile enim eſt prorſus hunc dominum alium eſſe ab illo Deo; quippe de quo dicatur, quòd in curribus, &c. illius dei ſit, id eſt, illis virtute ſua ac favore adſit. Eſt autem hic Dominus ille unus Deus Iſraëlis; ut hoc ipſum, quod de eo dicitur, oſtendit, præter nomen ipſum Adonai cum punctulo Kametz in hebræo notatum, quod ad ſolum unum illum Deum Iſraëlis ſignificandum uſurpari ſolet.*

Sed videamus, cur Bellarminus audeat affirmare, reſponſionem hanc noſtrã nihil valere. Nam *(inquit)* etiam David Pſal. 67. de futura Chriſti Aſcenſione vaticinatur, & tamen de eodem Chriſto ibidem dicit, quòd deſcenderit ad montem Syna, & pertranſierit cum populo per deſertũ, & alia quæ non poſſunt convenire ei, qui non fuerit ante incarnationem. *Hæc ſunt ipſa Bellarmini verba; quæ miror tantum virum ſcripſiſſe. Primùm enim ita loquitur, quaſi locus ipſe de quo diſputatur non ſit in Pſal: 67. & non David, ſed alius quiſpiam ejus loci ſit auctor. Deinde pro eo, quod debuiſ-*

ſet dicere, de eodem, de quo iſta dicuntur, Aſcendẽs, ſive Aſcendiſti in altũ, *&c. dictum paulò ante fuiſſe, quod deſcẽderit olim ad Mõtem Syna, & pertranſierit cum populo per deſertum, &c. ait, Davidẽ de ſutura Chriſti aſcenſione vaticinatum fuiſſe, & tamen de eodem Chriſto ibidẽ dixiſſe, quòd deſcenderit, &c. quod non eſt reſponſionem ad locum prius allatum, & ad argumentum inde ductum ulla ex parte refellere, ſed novum locum, novumq́ ex eo argumentum afferre; præſertim cum in ipſa reſponſione nec verbis, nec ſententiâ, nec deniq; per conſequentiam contineatur, non poſſe fieri, ut in loco, quem Paulus citat, dicatur, Chriſtum jam tum fuiſſe, & ſic extitiſſe, antequã ex virgine naſceretur: propterea, videlicet, quòd ibi ſit de ejus ſutura aſcenſione vaticinatio. Tantummodo n. in ea cõtinetur, non de uno illo Deo Iſraëlis ibi verba fieri, ſed de ſuturo Chriſto. Poſtremò, ubi Bellarminus ſaltem debuerat poſt illa verba,* quę non poſſunt convenire ei, *ſcribere*, qui tantùm futurus eſſet, & non etiam multò ante fuiſſet, *ſcripſit,* qui non fuerit ante incarnationem. *quaſi verò ii, contra quos ſcribit, admittant iſtam incarnationẽ: immo ad iſtum modum loquantur, cum ſignificare volunt, Chriſtum non fuiſſe, antequam ex virgine naſceretur: Et quaſi non neceſſe ſit, propriè loquendo, ut, qui incarnatus eſt, fuerit antequam incarnaretur. Adde quòd omnia iſta, locum de quo agitur, præcedentia, quæ Bellarminus de Chriſto a Davide dicta exiſtimat, poſſent optimè de eo dicta fuiſſe, qui numquam homo naſciturus eſſet. Neque enim ante verba illa,* Aſcendiſti in altũ, *&c. eſt vaticinatio*

de futura Chriſti aſcenſione, aut de Chriſto dicitur, quòd deſcenderit,&c. ut Bellarminus audet aſſerere. Ex quo iſtius novi (ut diximus) & loci & argumẽti ab eo allati, omnis vis penitᵒ diſſolvitur. Hæc Bellarmino, pro noſtra reſponſione tuenda, reſpondẽtes, paulò accuratiùs ſine ulla alioqui neceſſitate adverſus ipſum diſputavimus, ut lector agnoſcat, illũ, quantumvis alioquin magnum virum, inſigniter aliquando in illis ſuis diſputationibus decipi, & multipliciter in paucis verbis labi; ne quiſquam facilè illi contra ſuos adverſarios aliquid affirmanti, aut concludenti fidẽ adhibeat: ſed quæ dicit, diligentiùs perpendere aſſueſcat.

*Ex iis, quæ diximus, apparet nihil eſſe, cur demõſtremus, etiamſi in Pſalmo verba illa de uno illo Deo Iſraëlis fuiſſent dicta, & a Paulo ad Chriſtum accõmodata, non tamen hinc concluſum iri, Chriſtum eſſe unum illum Deum. Satis enim eſt, demonſtraſſe, nullam cauſſam eſſe, cur Pſalmi verba ad illũ unum Deum referantur. Tantùm non eſt omittendum, quòd minùs verùm eſt id, quod ſuprà monuimus, Vujekum Bellarmini verbis de ſuo addidiſſe, videlicet, Paulum affirmare, Davidem verba illa de Chriſto dixiſſe. Aliud enim eſt in Chriſto illa impleta eſſe, ſive impleri debuiſſe (quod eſt quidquid neceſſariò ex Pauli verbis elici poteſt) aliud verò, de Chriſto dicta fuiſſe. Ratiocinatio & conjectura illa Hieronymi, & Theodoreti, quòd Paulus voluerit oſtendere, eũdem eſſe (*Deum *addit Vujekus) qui olim deſcenderat in montem Synai, coram Iudæis, & qui poſtea aſcendit in cælum coram Apoſtolis; quam Vujekus poſt Bellarminum cõ-*

memorat & laudat, ſutilis planè eſt; cum is, de quo in Pſalmo dicitur, Aſcendiſti in altum, *&c. non dicatur ibidem deſcendiſſe in montem Synai. Montis enim Synai fit tantummodo mentio antea v. 9; & 18. Iam v. 9. agi de illo ipſo de quo poſtmodum dicitur,* Aſcendiſti in altum, *&c. nullo modo apparet. Immo conſtat, non agi; cum ibi agatur de Deo Iſraëlis; ad quem verba & locum iſtum a Paulo citatum referri non debere, ſuprà oſtendimus. In verſiculo porrò 18. jam demonſtratum eſt, nomine Domini alium intelligendum eſſe, quàm Deum illum, cujus multitudo curruum, &c. recenſetur, quem veriſimile eſt eum eſſe, de quo dicta ſunt verba a Paulo citata.*

Conjungunt unà in ipſis afferendis & Bellarminus, & Vujekus quartum, & quinctum argumentum, ſeu locum, unde argumẽta ſumuntur. Nos, præſertim quia Bellarminus, cum de ſolutionibus refellendis agit, quæ a noſtris hominibus afferuntur, ſeparatim de utroque loquitur, alterum ab altero ſeparabimus.

Responsio ad IV. Argumentum.

Quartum *igitur argumentum eſt ſumptum ex Pſal: 96. 7.* Vbi *(ait Vujekus)* de Deo Iſraelis dicit David. *Adorate Deũ omnes angeli ejus. Et poſtmodum ſubjungit Vujekus (qui latiùs & meliùs argumentum explicat, quàm Bellarminus explicaverit)* Paulus autem affirmat *(nempe Hebr: 1. 6.)* Chriſtum eſſe illum, qui ſecundum iſtud verbum Davidis debet adorari ab angelis. Et ſic David (quemadmodum Paulus teſtatur) Chriſtum confitetur eſſe Deum Iſraelis.

Reſpondeo dupliciter, Nec, videlicet, neceſſe eſſe verba illa Pſalmi referre ad illum unum Deum Iſraelis: nec, ſi omnino ſint referenda, quia Chriſto applicata fuerint, propterea ullo modo concludi poſſe, Chriſtum eſſe illum unum Deum Iſraëlis. Quòd non ſit neceſſe, verba illa Pſalmi referre ad illum unum Deum Iſraëlis, ex eo patet, quòd ſine dubio referenda ſunt ad illum, qui paulo ante poſtremò nominatus eſt; nempe ad dominum univerſæ terræ, ſive ad Dominum ſimpliciter, ut vulgata habet Latina editio, & græca, unde illa fluxit. Atqui nihil cogit, utrocumq́, modo legatur, nomine iſtius Domini illum unum Deum Iſraëlis intelligere. Quamvis enim ibi ſit ſcriptum, Montes ſicut cera fluxerunt a facie Domini, *quod in hebræo eſt,* Iehovæ, *& ſtatim addatur,* a Domino univerſæ terræ; *vel* a Domino, omnis terræ: *& nomine* Iehovæ *ſignificetur ille vnus Deus Iſraëlis; nihil tamen impedit, quominus id, quod ſequitur,* a Domino, *&c. ad alium, quàm ad Iehovam referatur. immo, ſi vulgata lectio retineatur, omnino veriſimile hoc videtur. Hebraicè enim legitur Adon. quod nomen, ita ſimpliciter & abſolutè poſitum, nimis abſurdum eſſet, ut poſt Iehovæ nomen ſequeretur, ſi ad eundem Iehovam referendum eſſet; cum ipſum nomen per ſe multò inferius ſit nomine Iehova, & rebus creatis quacunque vel minima dominatione præditis paſſim accommodetur. Quid hic ſint reſponſuri Bellarminus, & Vujekus, qui vulgatam editionem ubiq́, omnino ſequendam cenſent, ſanè non video; præſertim cum, etiamſi Bellar-*

ſi Bellarminus unà cum aliis ſuis fateatur, latinam pſalmorum tranſlationem vulgatam non ex hebraico fonte, ſed ex græco fuiſſe derivatam: & propterea in quibusdam locis fateri videatur, aliquod in ea eſſe vitium, non quidem ejus auctori, ſed græcis codicibus tribuendum; tamen, ubi diverſitas ab eo, quod hodie in hebræo legitur, a ſolis punctis pendet, illam omnino vulgatæ hebraicæ anteponat. Etenim *diverſitas in loco iſto latinæ & græcæ interpretationis ab eo, quod hodie in hebræo legitur, ab uno tantùm punctulo pendet. Quòdſi nihilominus hebraicam hodiernam lectionem ſequi malint; an non, cum inter omnes conſtet, in Pſalmo iſto eſſe vaticinationem de regno Chriſti, potuit Chriſtus homo, cui data eſt omnis poteſtas in cælo & in terra, tamquam in poſſeſſionem regni ſui intrans, propheticè deſcriptus & prænuntiatus, meritò vòcari Dominus univerſæ terræ? Iam ſi quis ſuſpicetur, ne omnino iſte Dominus univerſæ terræ ſit unus & idem cum Iehova ante nominato, propterea quòd non legatur inter utrumque copula Et, quæ inter diverſa poni ſolet; Dico, non eſſe perpetuum in ipſis ſacris litteris, ut cum ſub eadem ſtructura verborum diverſi comprehenduntur, vocula iſta inter eos ponatur; præſertim ſi alius ab alio pendeat, eiq́; ſit ſubordinatus; ut ſine dubio a Iehova pendet, illiq́; ſubordinatus eſt homo Chriſtus Ieſus. Exemplum hujus rei, quam dico, idq́; ſimiliter ubi de divinitate eſt ſermo, ſuppeditare nobis poſſunt verba Iacobi patriarchæ Ioſepho filio ſuo benedicentis. Gen. 48. 15, & 16.* Deus, in cujus conſpectu ambulaverunt

Mat. 28. 18.

bulaverunt patres mei Abraham, & Iſaac, Deus qui paſcit me ab adoleſcentia mea, uſque in præſentem diem, Angelus, qui eruit me de cunctis malis benedicat, *&c. Vbi nemo negaverit, Angelum poſtremò nominatum, licet nulla præcedente copula, illi Deo, qui ante nominatus eſt, adjunctum, diverſum tamen ab eo eſſe.*

Altera argumenti ſolutio, quæ eſt negare ejus conſequentiam, quemadmodum prior jam allata fuit negare aſſumptionem, breviſſimè attingitur in Animadverſionibus in Theſes Collegii Poſnanienſis de trino & uno Deo, Animadverſione 6. in Theſim 21. his verbis: Locus vaticinationem de Filii regno continet; atque adoratio illa Deo tribuenda Ieſu Chriſti perſonam reſpicit, in quo, & per quem in orbem terrarum introductum, id eſt, in mundum illum inaſpectabilem in ejusq; poſſeſſionem atque imperium miſſum, ipſi Angeli Deum adoraturi erant. *Certum namq; eſt, Chriſto homini, & quidem ut homini, id eſt ſine ulla conſideratione, quòd in ſe habeat eſſentialiter aliquam naturam divinam, adorationem ab ipſis angelis deberi, poſtquam a Deo propter ſui ipſius demiſſionem & obedientiam uſq; ad mortem crucis, nomen ſupra omne nomen eſt adeptus. Id enim apertiſſimè conſtat ex verbis Pauli ad Philip. c. 2. ubi hac de re agit. Diſertè enim ibi dicit, Deum, propter prædictas cauſſas, Ieſum Chriſtum ſupra modum evexiſſe; & dediſſe illi nomen, quod eſt ſupra omne nomen, ut in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium*

Digitized by Google

reſtrium, & ſubterraneorum. Iam quemadmodum obedientia (nam de ſui ipſius demiſſione infra in reſponſione ad argumentum ex iſto Pauli loco ductum idem probabimus) ſine dubio ad humanam tantùm naturam pertinet (quamvis Philippus Melanchthon aliter ſenſiſſe videatur, qui propterea a Poſſevino ipſoq́; Bellarmino, & aliis pontificiis ſcriptoribus graviſſimè reprehenditur, ac ſimul irridetur (ſic exaltationem propter obedientiam, ad humanam tantùm naturam pertinere neceſſe eſt. præterquam quòd certum alioqui eſt, divinam naturam exaltari verè ac propriè non poſſe, & conſequenter neceſſe eſt, ut adoratio, quæ Chriſto ab omnibus cæleſtibus, & ſic ab ipſis angelis, propter iſtam exaltationem, debetur, ei, ut homini debeatur. Ex quo ſequitur, adorationem iſtam in ipſo Chriſto non terminari: ſed in Deum, qui illum exaltavit, ab ipſo Chriſto tranſire, ut in ultimum ſuum ſcopum: & ſic veriſſimum eſſe, in Chriſto, & per Chriſtum, & quidem ut hominem, ipſum Deum adorari, id eſt, eo ipſo, quòd Chriſtus homo adoretur, & dum Chriſtus homo adoratur, adorari ipſũ Deum: & conſequenter, quamvis Chriſtus non ſit ille unus Deus, rectiſſimè tamen novam illam quandam adorationem, quam ab omnib: angelis, in Chriſti regno, illi uni Deo tribuendam propheta prædixerat, de ipſius Chriſti adoratione ab auctore epiſtolæ ad Hebræos expoſitam, ſive ad ipſum Chriſtum accommodatam fuiſſe. Certè enim novus prorſus unum illũ Deum adorandi modus angelis fuit, eum in Chriſto homine adorare.

Nec ob-

Nec obſtat, ſi quis dicat, divinum iſtum ſcriptorem non modò novam iſtam adorationem, quam angeli uni illi Deo tributuri eſſent, de Chriſti adoratione exponere, ſeu ad ipſum Chriſtum illam accommodare: ſed ex Pſalmi verbis ipſis colligere ac concludere, Chriſtum ab angelis adorari debere; quod facere non potuerit, niſi Chriſtus ſit ille, de quo in Pſalmo dictum eſt, Et adorent eum omnes angeli Dei. *hæc enim ſola verba, ad id probandum, ex Pſalmo ab ipſo citari. Hoc, inquam, nihil obſtat, quia apoſtolus, non tam hoc loco probare, quàm docere vult; id eſt, occultum Pſalmi verborũ ſenſum quendam patefacere. ſi modò certum eſſe velimus, ut in præſente diſputatione pro cõceſſo ſumitur, in Pſalmo de uno illo Deo verba fieri. Alioqui enim ſi ſimpliciter probare vult, quomodo, quæſo, probat, id quod de uno illo Deo in Pſalmo dictum eſt, de Chriſto dictum fuiſſe, ut inde concludat, Chriſtum ab angelis adorandum eſſe? Neceſſe eſt, ut dicas, eum iſtud propterea probare, quia pro conceſſo ſumat, Chriſtum eſſe illum unum Deum; Atqui hoc fieri nullo modo poteſt. Nam ſi iſtud pro conceſſo ſumpſiſſet, quid attinebat ex adoratione, quæ Chriſto ab ipſis Angelis debeatur, excellentiam ejus ſupra angelos oſtendere, aut ipſam Chriſti adorationem ab ipſis Angelis illi debitam ex Pſalmi verbis probare? Nonne, ſi jam certum & conceſſum erat, Chriſtum eſſe illum unum Deum, hæc jam per ſe notiſſima & probatiſſima erant? Cogimur itaque fateri, Apoſtolum vel non ſimpliciter probare voluiſſe, vel certè non iſta ratione, quòd Chriſtus ſit ille unus Deus. Con-*

us. Concludendum igitur eſt (ſi modò velimus, verba, quæ ex Pſalmo citat, de uno illo Deo dicta eſſe) divini hujus ſcriptoris hanc mentem fuiſſe, ut, quia jam inter peritiores ipſos Hebræos conſtaret, de futuro Chriſto, eoq́ in ſui regni poſſeſſionem mittendo, in eo Pſalmo, ſub illius unius Dei nomine, agi, nō quia Chriſtus ipſe futurus eſſet ille unus Deus, ſed quia unius illius Dei perſonam ſingulari quadam ratione ſuſtinere debebat, ex ejusdem Pſalmi verbis, ſua interpretatione adhibita, perſuaderet, Chriſtum ab ipſis angelis adorandum eſſe; nempe quia non modò multa alia, quæ in eo Pſalmo de illo uno Deo dicuntur, ut facilè ii concedebant, ad quos ſcribebat (ſcribebat enim ut ex ipſa epiſtola patet, ad Iudæos quidem, ſed jam Chriſtianos factos) ad Chriſtum accommodanda eſſent: ſed etiam illud ipſum, quod ibi habetur de omnib: angelis illum unum Deum adoraturis. id quod non facilè cuiquam perſuaderi poteſt, niſi, præter id, quòd veriſimile eſt, ſi multa alia, quæ de illo uno Deo ibi dicuntur, idcirco ad Chriſtū accommodanda ſunt, quia de ipſius Chriſti regno ſub unius illius Dei nomine ibi agitur, hoc etiam ad Chriſtum accommodandum eſſe, quod nimirum ad ipſius regnum pertinet, accedat quoq; ipſius ſcriptoris auctoritas, & prophetiæ ſpiritus, quo patefacit, quale & quantū revera ſit Chriſti regnū, & quàm divina prorſus & perfectiſſima ratione Chriſtus, illi⁹ unius Dei perſonā ſuſtineat.

Deniq; ad argumentationem, ex loco iſto ſacri illius ſcriptoris ductam, omnino ac penitus diſſolvendam, hoc dilemmate utor: Aut colligitur ex ipſi⁹ verbis,

bis, quòd Chriſtus ſit ille unus Deus Iſraëlis; quia id ipſe probet, Aut quia, etiamſi id non probat, tamen ita illum ſenſiſſe, ex iis, quæ dicit; intelligi poteſt. Si dicas, illum id probare, primùm rem dices longè abſurdiſſimam, & ab ejus propoſito alienam. facies enim eum, creatorem ſeu Deum ipſum, quatenus etiam eſt Deus & creator, cum ſuis creaturis conferentem; cum tamen apertiſſimum ſit, eum inſtituiſſe collationem cujusdam rei creatæ, id eſt, Chriſti Ieſu, quatenus eſt creatus cum aliis quibuſdam rebus creatis, id eſt, cum ipſis angelis Dei; quemadmodum in reſpōſione ad proximum, id eſt quinctum argumentum demonſtrabimus. Deinde rogo, quomodo id probet. Si dixeris, ex eo, quòd certum eſſet, & propterea ab ipſo pro conceſſo ſumatur, ea, quæ in Pſalmo illo, cujus verba citat, ſunt ſcripta de adoratione illa ab angelis præſtanda, ad Chriſtum pertinere, quippe quòd ibi agatur, ut ipſe apertè explicat, de Primogenito in orbem terrarum introducendo: conſtet autem ex ipſis Pſalmi verbis, hunc eundem, ad quem iſta pertinent, eſſe illum unum Deum; Reſpondebo, iſtum argumentandi modum longè abeſſe a verbis Apoſtoli; qui manifeſtè non hoc agit, ut pro conceſſo ſumat, ad Chriſtum adorationem iſtā pertinere, ut ex hoc aliquid aliud cōcludat, quod inde conſequi ſtatim omnibus non pateat, neq; id ipſum tamen ſit, quod ille probare inſtituit, quamvis illud ex hoc neceſſariò conſequatur; ut poſtea explicabo. Non hoc, inquam, agit Apoſtolus. ſed iſtud ipſum urget, Chriſto, videlicet, adorationem ab ipſis angelis deberi; ex quo apertiſſimè omnes poſſint in-

telligere, Chriſtum angelis præſtantiorem eſſe. quod illud ipſum eſt, quod ab initio probandum ſibi propoſuit. Etenim *non omnibus ſtatim patet, ſi ad Chriſtum adoratio illa referenda ſit; Chriſtum eſſe illum unum Deum; etiamſi alioqui omnibus conſtaret, eum, cui in Pſalmo adoratio illa diſertè tribuitur, eſſe illum unum Deum.* Nihil *enim vetat, ut ſuprà docuim⁹, quominus adoratio iſta, illi uni Deo diſertè attributa, ad Chriſtum tamen pertineat: quamvis ipſe non ſit. ille unus Deus; utpote in quo, & per quem, ut antea expoſuimus, adoratio iſta illi uni Deo præſtanda erat. Sed præterea negandum eſt prorſus, conſtare, quòd is, cui adoratio iſta in Pſalmo diſertè tribuitur, ſit ille unus Deus; quemadmodum ex prima noſtra hujus quarti argumenti ſolutione apertum eſt. Quòd ſi nihilominus concederetur, Apoſtolum ratione iſta probaturũ fuiſſe, Chriſtum eſſe illum unum Deum; non tamen hoc illud ipſum eſſet, quod probare inſtituerat. Inſtituerat enim, ut dictum fuit, probare, Chriſtum angelis præſtantiorem eſſe: non autem, eſſe illum unum Deum; quamvis veriſſimũ ſit, ſi Chriſtus eſt ille unus Deus, eum præſtantiorem, & quidem ſine ulla comparatione angelis eſſe. Quamquam, cum non ſimpliciter præſtantiorem Chriſtum angelis eſſe, ſibi probandum propoſuiſſet, ſed quatenus & ipſe, & illi a Deo divinis donis ornati fuerant (ut ſuo loco docebimus) minùs verum eſt, ex eo, quòd probaſſet, Chriſtum eſſe illum unum Deum, conſequenter etiam id probaturum fuiſſe, quod ſibi probandum propoſuerat. Videamus tamen, an alia ratione concludi poſſit, eum probaſſe, Chriſtum*

Chriſtum eſſe illum unum Deum. Et Bellarminus quidem To:1. col:286. B. ait, Paulum, nempe in loco iſto, hoc argumento uſum fuiſſe: Chriſtus jubetur adorari ab angelis. Igitur eſt Deus verus; id eſt, (ut ipſe ſine dubio intelligit) ille unus Deus Iſraëlis. Atqui plurimùm fallitur Bellarminus. nam neq; iſta mens Pauli fuit, (ſi velimus Paulum eſſe auctorem ejus epiſtolæ) ut & jam vidimus, & poſthac videbimus; & Paulo indigniſſimum eſt argumentum iſtud, cum apertum ſit, Chriſto homini, ut homini, quemadmodum antea expoſitum & demonſtratum eſt, adorationem ab ipſis angelis deberi: & Paulus ipſe is fuerit, qui in ſua epiſtola ad Philip. id nos docuit. Phili: 2. 9, &c.

Nulla alia ratione, niſi vehementer fallor, oſtendi poteſt, auctorem epiſt: ad Hebr: in loco de quo agitur, probaſſe, Chriſtum eſſe illum unū Deum. Neutra autem ex his duabus, quas expoſuimus, vim ullam habet; etiamſi negari non poſſet, rectè ab Apoſtolo pro conceſſo ſumptum fuiſſe, quòd verba Pſalmi, ab ipſo citata ad Chriſtum pertineant. quo fundamento non minùs, quàm prior, omnino nititur poſterior ratio; quamvis id a nobis in ea exponenda dictū non fuerit.

Sequitur altera pars dilemmatis, quòd, ſcilicet, non quidem probaverit ſcriptor ille divinus, Chriſtū eſſe illum unum Deum; ſed hoc ex ipſius verbis colligatur. At verò id non alio modo poteſt colligi, quàm eo, qui in ipſo argumento nectendo ab Adverſariis expoſitus eſt; nempe, quod appareat, verba Pſalmi, quæ Apoſtolus de Chriſto interpretatur, de uno illo Deo dicta fuiſſe. ad quod & prima & ſecunda ſolu-

tione noſtra jam ſatis ſuperq́; reſponſum eſt. Itaq; ad quinctum argumentum diſſolvendum tranſeamus.

Responsio ad V. Argumentum.

Quinctum *argumentum tale eſt*: De uno illo Deo Iſraelis Pſal: 101.26. dicitur: *Tu Domine initio terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli. Ipſi peribunt, tu autem permanes, &c.* Atqui in epiſt. ad Heb: c: 1.10. ut oſtendatur Chriſtus major eſſe angelis, de eo hæc verba dicta fuiſſe affirmatur; & ſic Chriſtus creator cæli, & terræ aſſeritur. id quod, videlicet, angelis nullo modo convenit. Ergo Chriſtus eſt unus ille Deus Iſraelis.

Ad hoc argumentum reſponderunt Tranſylvani noſtræ confeſſionis Miniſtri, & alii ſimiliter ex noſtris hominibus reſpondere ſolent, negando in epiſt; ad Hebr: citato loco, affirmari, verba iſta Pſalmi dicta eſſe de Chriſto. Quamvis enim ea ibi leguntur inter alia divina teſtimonia, a ſacro ſcriptore illo prolata, de Chriſti excellentia ſupra angelos; tamen, nõ ut teſtimonium de Chriſto proferret, hæc fuiſſe ab ipſo commemorata: ſed ut illis uteretur ad apoſtrophen ad Deum faciendam. nempe quia (ut is dicere ſolebat, qui primus noſtra ætate hanc ejus loci interpretationem docuit) raptus in admirationem maximi ac pæne incredibilis operis Dei in exaltando Chriſto, adeò ut illum ſupra omnes res creatas evexerit, & divinum illi regnum numquam interiturum dederit, ut patet ex teſtimonio, quod de Chriſto proximè cita-

mè citaverat, Thronus tuus, Deus, *&c. ad ipſum converſus, non ſuis, ſed antiqui prophetæ verbis, quò plus ponderis haberent, præſertim cum aliquid de Deo propheticum exprimere vellet, ejus omnipotentiam, & ſummum imperium agnoſcit, & confitetur: quaſi diceret:* Et quid mirum eſt, *Domine, te hominem ad tantam poteſtatem ac majeſtatem evehere, pro tuo arbitratu, potuiſſe, cum tu cælum terramq́ creaveris & fundaveris, & ſic mundum univerſum condideris ac ſtabilieris, ac rurſum totam hanc ingentē & admirabiliſſimam ſtructuram ſis diſſoluturus & penitus conſumpturus, & in ejus locum (non ſecus atq; cum attrita & jam conſumpta aliqua veſtis abjicitur & mutatur, aliâ alterius generis ſumptâ) novum cælum, novamq́ terram, id eſt, novam vivendi & habitandi rationem ſubſtituturus? Suadere autem omnino videtur, non fuiſſe locum iſtum Pſalmi a D. ſcriptore, ut teſtimonium de Chriſto, allatum ſuperiori addendum: primùm, quòd in antiquiorib: emendatis codicib⁹, tum græcis tum latinis, nulla notatur diſtinctio inter particulam,* Et, *Pſalmi verbis a ſcriptore iſto ab initio additam, & ipſa verba Pſalmi, quod tamen neceſſe eſſet ad oſtendendum, prædictam particulam non eſſe legendam conjunctim cum verbis ex Pſalmo deſumptis, ſed eandem vim habere, ac ſi ſcriptum fuiſſet,* Et rurſum, *(quemadmodum paulo ante factum eſt, cum poſt unum teſtimonium, aliud ſtatim, nullis aliis verbis intermiſtis, allatum eſt) ſi revera, ut de Chriſto teſtimonium, verba iſta ex Pſalmo citata fuiſſent.* Deinde *parum veriſimile eſt, ſimplicē*

particulam, Et, *inter duo tam multis verbis comprehenſa de Chriſto teſtimonia, ad illa invicem diſtinguenda fuiſſe poſitam, & non apertiùs, verbulo uno ſaltem addito, ut ſuprà factum eſt, ſignificatum, verba, quæ ſequerentur, ſimiliter ut ſuperiora, pro teſtimonio afferri.* Hinc *apparere poteſt, rationem a Bellarmino ex iſta eadem particula*, Et, *ductam, ad oſtendendū, quia ſit particula conjunctiva, non minùs verba, quibus præpoſita eſt, quàm antecedentia in teſtimonium de Chriſto fuiſſe adducta, valde infirmam eſſe; cum potiùs ex illa ita nudè poſita contrariū ſuaderi videatur.* Nam *alioqui ad apoſtrophen faciendā videtur & neceſſaria & accōmodatiſſima fuiſſe. Idem enim valere poteſt quod Autem, ſeu Verò ſine ulla vi, propriè loquendo conjunctiva, ſed potius disjunctiva, ut frequentiſſimè, præſertim in ſ. litteris, accidit. Sebaſtianus quidem Caſtellio, vir maximè pius, & apprimè eruditus, ſi paulò diutius vixiſſet, ſtatuerat omnino, in nova editione, quam parabat, tranſlationis ſuæ novi Teſtamenti, iſtum locum ad hunc modum edere,* Tu verò Domine, *&c. quamvis alioqui Dei filio tribueret, quòd per ipſum cæli & terræ, de quibus in eo Pſalmi loco agitur, creatio facta fuiſſet; propterea videlicet, quòd nihilominus, ab amicis monitus, agnoviſſet, nullo pacto fieri poſſe, ut verba illa Pſalmi, tamquam de Chriſto teſtimonium, allata fuiſſent: propter eas nimirum rationes, quas paulo poſt explicabo.*

Prius enim alia reſponſio, quæ mihi plus probatur, ad argumentum iſtud afferenda eſt. Ea autem accuratè explicata eſt in Animadverſionibus illis in

Theſes

Theſes,&c. eodem loco,qui non ita multò ante citatus fuit, id eſt, Animadverſione 6. in Theſim 21. ad hunc modum. In his verbis *(nempe Heb:1.10.)* teſtimonium quidem de Dei filio eſt, inter alia antecedentia numerãdum, quæ ibi Apoſtolus attulit; non tamen quia verba ad ipſum Filium dirigãtur, aut de Filio in ipſis præcipuè agatur: ſed quia is locus vaticinationem cõtinet de re ad Filium quoq; pertinente, & ex qua Filii ſumma præſtantia elucet, qua angelos antecellit; id quod teſtimoniis confirmare, Apoſtolo, ut ex v. 4. apparet, propoſitum fuerat. Continet nimirum is loc⁹ vaticinationem de mundi hujus aſpectabilis abolitione, & horum ſæculorum in alia præſtantiora mutatione. Iam verò hæc per Filium in ejus poſtremo adventu fient. cui hoc a Patre datum eſt, ut ipſe ſit, qui mortalitatẽ penitus aboleat & ſuos vitę ſempiternæ atq; cæleſtis præmio afficiat, ſimulq́; cælos qui nũc ſunt, & terram unà cum impiis in die judicii perdat. Vide 2. Pet: 3. Quamvis igitur in pſalmo hujus mũdi abolitio atq; mutatio ipſi Deo tribuatur, nec filii Dei ulla mentio apertè fiat; tamen quia Deus non niſi per filium ſuum illam facturus eſt, propterea ad Filium vaticinatio iſta ab Apoſtolo meritò accommodatur. *Hactenus explicatio cui paulo poſt eodem loco ſubjũgitur reſpõſio ad ea, quæ potiſſimùm illi objici poſſunt: quam, licèt aliquantò longiorem, integram tamen non pigebit hìc deſcribere. Ea autẽ ſic ſe habet:* Nec

1. Cor. 15.24. &c Phil: 3. 21.

verò quemquam moveat, quòd in citato ab Apoſtolo loco noſtro ea verba habentur, *Tu in principio Domine terrã fundaſti, & opera manuum tuarùm ſunt cæli,* quæ nullo modo rem aliquam futurã ſignificant, nec ad Dei filium, tamquam hominem, accommodari poſſunt. Namque animadvertendum eſt, Apoſtolum neceſſe habuiſſe iſta quoq; verba recitare, ut ea intelligerentur, quę in teſtimonium adducere volebat. Pendent enim ea omnia ex iſtis, per pronomina relativa, quibus terra & cæli, in ipſis non nominati, ſignificantur. Itaque iſta quoq; attulit, ut qua de re in verbis ipſius teſtimonii ageretur, percipi poſſet. Cumq; neceſſe habuiſſet ab ipſo initio locum recitare, ad finem etiam ejus recitationem perduxit, & integrum prorſus attulit. Hoc dicim⁹ propter extrema verba illa, *Tu autem idem es, & anni tui non deficient*, ſi cui fortaſſe videretur, ea ad Filii perſonam, tamquam hominis, minimè accommodari poſſe. Nobis quidem ſecus videtur; & dicimus, in illis ſempiternum IeſuChriſti regnum ſignificari. Non eſt ſimiliter, quòd quis de interpretatione noſtra dubitet, quia anteceſſerint verba illa, *Ad Filium autem*, ex quibus, videlicet, appareat, Filium eſſe illum, ad quem hujus teſtimonii verba diriguntur, quemadmodũ Filius eſt ille, ad quem verba proximè ſuperioris teſtimonii, quod ſtatim unà cum hoc, poſt verba illa, *Ad filium autem* conſequitur, diriguntur.

Nam.

Nam, *Ad filium autem,* (ſubaudi *Dicit*) non ſignificat Ipſum Filium alloquitur, ſed de Filio loquitur. Patet hoc ex ſuperioribus illis verbis, *Et ad angelos quidem dicit,* quę non cum ipſis angelis, ſed de angelis verba fieri ſignificant; ut ex loco ipſo, qui recitatur, apparet, *Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.* Vbi etiam non præcipuè de ipſis angelis, ſed de Deo eſt ſermo. Cæterùm diſſimilitudo inter hoc, & ſuperius teſtimonium nihili facienda eſt, non ſolùm quia ſatis ſimilia ſunt, ſi in utroque aliqua ratione de Filio agatur, verùm etiam, quia Apoſtolum ejus rei nullam rationem habuiſſe conſtat. In ipſo enim afferendorum teſtimoniorum initio ait. *Cui enim dixit aliquando angelorum, Filius meus es tu, Ego hodie genui te?* Vbi nemo non videt, citati teſtimonii verba ipſi filio dicta fuiſſe, ut præfatus Apoſtolus fuerat. & tamen illico addit, *Et rurſum, Ego ero illi in patrem, &c.* cujus teſtimonii verba ipſi Filio dicta non fuiſſe, certiſſimum eſt.

Habes & interpretationem loci de quo agitur, & ejus defenſionem ejuſmodi, ut unicuiq; veritatis ſtudioſo ſatisfacere poſſint. Gabriel certè Eutropius, cum ſibi animadverſiones iſtas ſatis diligenter refellendas ſumpſiſſet, neutram attingere eſt auſus. Quare non videtur neceſſarium interpretationem ipſam pluribus confirmare. Verumtamen duo afferemus, ex quibus perſuaderi facilè poteſt, verba illa, Et tu in principio Domine terrā fundaſti, & opera ma-

nuum tuarum ſunt cæli, *tamquam ad Chriſtum pertinentia, ab Apoſtolo minimè allata fuiſſe. unde conſequitur, vel ipſum Pſalmi locum ab Apoſtolo recitatum aliud eſſe, quàm teſtimonium de Chriſto; vel certè verba iſta, ipſius teſtimonii partem non eſſe; quemadmodum in ſuperioribus reſponſionibus & interpretationibus hujus loci explicatum eſt. Quæ duo eò libentiùs aſſero, quòd Bellarminus ea ex parte attigit, atq; ut ſibi (ita arbitror) viſum eſt, penitus diluit; cũ tamen revera nihil ſolidi cõtra ea attulerit.*

Primo igitur loco, Dico ab omni veriſimilitudine abeſſe, quod Apoſtolus protulerit teſtimonium unde probetur, Chriſtum ſeu Dei filium, de quo ibi agitur, cæli & terræ creatorem fuiſſe: ob eam cauſſam, quòd certum eſt, totam illius primi cap: diſputationẽ, a v. 4. uſque ad finem, pertinere ad comparationem filii Dei cum angelis, & ad oſtenſionem, quòd Dei filius, quatenus res creata eſt, & donis a Deo affectus, præſtantior eſt, quàm angeli. Patet hoc ex ipſo initio diſputationis, ubi diſertè Theſis ipſa exponitur: quæ talis eſt: Dei filius tantò præſtantior angelis eſt factus, quantò excellentius, præ illis, nomen hereditavit. *Hæc, inquam eſt Theſis, quam Apoſtolus ſibi probandam proponit. Illius igitur verba cõſideremus: & primùm, verbum* factus; *quod apertè demõſtrat, nolle hîc Apoſtolum diſputare de aliqua Filii Dei præſtantia, quam naturaliter & ab æterno habeat: ſed de præſtantia, qua in tempore (ut loquuntur) fuerit ornatus & decoratus: eamq́ conferre cum præſtantia, qua ſimiliter angeli in tempore ornati &*

decorati fuerint, & illam huic anteponendam eſſe, hac ratione, planum facere: vel oſtendere, angelos ejusmodi præſtantia numquam ornatos & decoratos fuiſſe. Deinde *conſideremus alteram partem* Theſis, *quæ generalem quandam rationem continet prioris ac præcipuæ partis, quam modò expoſuimus, quòd ſcilicet* Dei *filius angelis præſtantior fuerit factus; ad quam ratione omnia, quæ deinde produxit teſtimonia ſacra, referenda ſunt: quæ videlicet illam confirment; quippe quam* Theſis *ſuæ partem fecerit. ea autem eſt,* Dei *filium excellentius nomen hereditaſſe, quàm angeli.* Omnia *igitur & ſingula teſtimonia, quæ producentur, hoc ipſum probare debebunt: & cõſequenter demonſtrare,* Dei *filium angelis præſtantiorem fuiſſe factum. At verò quis neſcit* Hereditare *in ſacris litteris, nihil aliud eſſe, quàm ſortiri, ſeu, tamquam partem ſibi aſſignatam, aliquid adipiſci?* Itaq; *, quacunque tandem ſignificatione vocem* Nomen *accipias,* Hereditare *nomen, idem eſt, quod* Nomen *ſortiri, ſeu* Nomen *aliquod, tamquam partem ſibi aſſignatam, adipiſci. Verùm quid cõmune, obſecro, habet cælum, & terram creaſſe, quod unius* Dei *eſt proprium, omnem præſtantiam & nominis excellentiam ab æterno habentis, cum eo, quòd quis valde excellens aliquod nomen ſit ſortitus, ſeu, tamquam partem ſibi aſſignatam, adeptus, unde præſtans admodum factus fuerit?* Nulla *igitur ratione fieri poteſt, ut* Apoſtolus *de* Dei *filio teſtimonium produxerit, quo probetur, illum creaſſe cælũ, & terram.* Hoc *enim nihil prorſus facit ad propoſitam* Theſim *de filio* Dei

lio Dei angelis tantò præſtantiore facto, quantò excellentius, præ illis, nomen hereditavit. Adde, quòd etiamſi diſertè Apoſtolus Theſim iſtam non propoſuiſſet; nihil tamen abſurdius excogitari poſſet, quàm ſi (tanto præſertim teſtimoniorum apparatu) creaturam cum ſuo creatore, etiam quatenus eſt creator, conſerre inſtituiſſet.

Tom: 1. col. 286. D. *Ad poſtremam hanc rationem, quamvis non omnino ita deductam, reſpondet Bellarminus,* Paulum conferre Chriſtum cum Angelis, quia dicturus erat, eum paulò minus ab angelis fuiſſe minoratum per paſſionem. Itaque ne putaremus, Chriſtum eſſe omnino Angelis minorem, confert eum cum Angelis, & oſtendit nullam eſſe inter eos comparationem, cum Chriſtus ſit Filius, Angeli autem, ſervi. *Hæc ſunt ipſiſſima Bellarmini verba.*

Sed nihil vel ad rem, vel rectè (ignoſcat mihi ipſe) loquitur hoc loco Bellarminus. Ad rem quidem propterea non loquitur, quia dum deberet docere, quomodo non abſurdè Apoſtolus creatorem cum ſuis creaturis comparare potuerit; docet, cur Chriſtum cum angelis contulerit, & oſtenderit nullam eſſe inter eos comparationem, quia Chriſtus ſit filius, & angeli ſint ſervi. Atqui non de hoc agitur, an rectè fecerit Apoſtolus oſtendens, Chriſtum eſſe filium, & angelos ſervos, dum eos inter ſe comparat, quod eum feciſſe in confeſſo eſt: ſed, an ſit veriſimile, eum in hac comparatione voluiſſe oſtendere, Chriſtum eſſe creatorem, angelos verò creaturas: & ſic inter creatorem

Digitized by Google

atorem ipſum, ejusq́ creaturas comparationem inſtituiſſe; qua de re controverſia eſt.

Minùs rectè autem Bellarminus loquitur, Primum quia, etiamſi verum eſſet, quod affirmat, Paulum idcirco contuliſſe Chriſtum cum angelis, quia dicturus eſſet, eum paulo minùs ab angelis fuiſſe minoratum per paſſionem, non tamen hinc ſequeretur, eum meritò oſtendere voluiſſe, nullam eſſe inter Chriſtū & angelos comparationem, ſi id modò cavere volebat, ut Bellarminus ait, ne putaremus, Chriſtum eſſe omnino Angelis minorem. Ad hoc enim cavendum, ſatis erat oſtendere ſimpliciter, Chriſtum Angelis eſſe majorem; immo ſatis erat, docere paſſionem illam eum non omnino ipſis minorem, ſed quadamtenus tantùm feciſſe. Deinde haud verum eſt, apoſtolum in comparatione iſta Chriſti cum angelis eò reſpexiſſe, quòd dicturus eſſet, Chriſtum per paſſionem paulo minùs ab angelis fuiſſe minoratum. Nam quò reſpexerit, & in quem finem comparationem iſtam inſtituerit, ac demonſtraverit, Chriſtum ſeu Dei filium angelis eſſe præſtantiorem, & multò quidem præſtantiorem, ipſemet ſtatim apertè declarat, illico ſubjungens cap: 2. Propterea abundantius oportet obſervare nos ea, quæ audivimus: ne forte pereffluamus. Si enim, qui per angelos dictus eſt ſermo, *&c. Iam quod poſtmodum ſubjungit de minoratione Chriſti ab angelis, nullius præmunitionis indigebat, ac præviæ demonſtrationis, quòd inter Chriſtnm, & angelos nulla eſſet comparatio, quia Chriſtus ſit filius, angeli vero ſervi. Minoratio-*

nis

nis ſiquidem iſtius, Chriſti ab angelis ideo mentionem facit, ut doceat, quomodo ad Chriſtum rectiſſimè accomodetur octavus Pſalmus, & in eo ipſius ſumma excellentia & dominatio, orbisq; futuri imperium angelis minimè datum prædicatur, & deſcribatur. Itaq; *ſatis eodem in loco Chriſti excellentiam ſupra angelos & commemorat, & probat, & ad eam probandum iſtâ ipſâ quæ anteceſſit, ejus ab iisdem minoratione utitur, tamquam cauſſa ſine qua, ut in ipſo pſalmo octavo indicatum fuerat, ea exiſtere non poterat. tantum abeſt, ut minoratio iſta præviam cautionem aliquam poſtularet.*

Poſtremò, ne ſingula Bellarmini errata perſequar, in eo haud leviter errat, quòd non modò contra fidem omnium tam græcorum, quam latinorum codicum legit per; ubi legendum eſt Propter in illis Apoſtoli verbis, propter paſſionem mortis; *verùm etiam unà cum quibusdam aliis nec verborum ſtructuram curans; nec intelligens quomodo Chriſtus paulo ſeu pauliſper (utroq; enim modo dictio græca* βραχύτι *reddi poteſt) minor angelis fuerit factus, & qua ratione rurſus, & ob quam cauſſam ipſis fuerit in perpetuum factus multò præſtantior, verba,* propter paſſionem, *&c. ſive ut ipſe legit,* per paſſionem, *non cum ſequentibus ſed cum præcedentibus conjungit. & pro eo, quod deberet intelligere, Chriſtum, propter paſſionem mortis, gloria & honore fuiſſe coronatum, & hac ratione angelis multò præſtantiorem fuiſſe factum, intelligit Chriſtum per paſſionem angelis minorem factum fuiſſe. cum tamen eo*

men eo ſenſu minor angelis Chriſtus factus fuiſſe dicatur, quò nimirum typicè idem in pſalmo octavo de homine generatim dicitur; qui videlicet, quatenus eſt homo, nempe mortalis, & multis infirmitatibus obnoxius, aliquantò ſeu ad breve aliquod tempus minor eſt angelis. Et ſanè pleriq; alii Theologi, inter ipſos etiam Pontificios, ni fallor, minorationem iſtam Chriſti ab angelis non ad ejus paſſionem, ſed ad humanitatem referunt: id eſt, ut ipſi volunt, ad ejus præexiſtentis incarnationem: non animadvertentes, idem, ut dixi, typicè & ſecundum litteralem, ut vocant, ſenſum, de homine in genere dici; de quo tamen certum eſt, eum non incarnari, & non exiſtere, antequam homo naſcatur.

Alterum, quod ſecundo loco nobis aſſerendum cenſuimus ad perſuadendum, non eſſe veriſimile, ut auctor epiſt: ad Hæbreos locum Pſal: 101. quod ad ejus prima verba attinet, ut teſtimonium de Chriſto attulerit, eſt, quòd nuſquam alibi Chriſtus cælum terramq́ creaſſe, diſertè dicitur. quod tamen ſi verum eſſet, videtur impoſſibile, quin compluribus aliis in locis, ſi non veteris, ſaltem N. T. ſcriptum extaret. Quamvis enim omnia per ipſum modò facta, modò creata eſſe, & omnia tam viſibilia, quam inviſibilia tum in cælis, tum in terris condita per eum fuiſſe, in eo legatur; tamen numquam ipſius cæli, & terræ per ipſum creatæ fit mentio. quod unum profectò ſatis eſt ad agnoſcendum, iſtis in locis alia de re agi, quàm de prima creatione rerum; de quo poſtea latiùs ſuis locis. Adde quòd ea, quæ Chriſto in Novo Teſtamento Ioha. 1. Ephe. 3. Col: 1.

tribuitur

tribuitur creatio ſub particulis univerſalibus, quibus cælum terramq́ ipſam omnino comprehendi videatur, quidquid tandem creatio iſta ſignificet, ita tribuitur, ut non dicatur ipſe Chriſtus creaſſe, ſed per ipſum creatio facta eſſe. Quare mirum prorſus videretur, ſi alicubi tamen in Teſtamento vetere de Chriſto diceretur, quòd ipſe cælum terramq́ creaverit. Nam non Chriſtum, ſed Deum patrem tantùm in ſacris litteris dici creatorem præſertim cæli & terræ, agnovit quoq; purior antiquitas; quæ in Symbolo, quod apoſtolicum vocatur, Deum Patrem tantùm, non etiam Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, cæli terræq́ creatorem nominavit.

Tom. I. col. 236. C. *Ad iſta quæ poſtremo loco diximus & alii ante nos conſiderarunt, reſpondet Bellarminus*, Patrem Chriſti eſſe creatorem, ſed non ſine Verbo ſuo, cum quo, ſicut eſt Deus unus, ita & unus creator. *Et mox ait*, non pugnare eſſe creatorem, & eſſe eum, per quem Deus pater creat. Nam idem Chriſtus dixit Ioan: 5. *Pater meus operatur, & ego operor*; & tamen etiam dicit Ioan: 14. *Pater in me manens ipſe facit opera*; itaq; uterque verè creat, quia uterque habet in ſe omnipotentiam, & eandem omnipotentiam.

Apparet, Bellarminum vim rationum, quas refellendas ſuſcepit, non percepiſſe, & ſtatum quæſtionis mutaſſe. Neque enim nunc quæritur, utrùm Chriſtus ſit creator: ſed utrùm in loco illo Pſalmi creator appellatus fuerit. & vis rationum iſtarum non in eo conſiſtit, quòd Chriſtus non poſſit eſſe creator, quia Pater

Pater eſt creator, & quia per Chriſtum Pater creavit: ſed in eo, quòd non ſoleant umquam ſacræ litteræ appellare Chriſtum creatorem, ſed tantummodo Patrem: & ſi quando illi creationẽ tamen tribuunt, numquam dicant, eum creaſſe, ſed per eum, Patrem ſeu Deum creaſſe: Vnde nullo pacto ſit veriſimile, ut in iſto Pſalmi loco creator cæli & terræ diſertè appellatus fuerit, ſeu dictus cælum & terram ipſe creaſſe. Præterea, dum Bellarminus vult probare nihil impedire, quominus Chriſtus ſit creator, etiamſi Pater Tantùm ſeu Solus (quamquam has particulas de induſtria Bellarminus in reſpõdendo omiſit; cum tamen ſuprà, in ipſa ratione exponenda, vocem ſolus appoſuiſſet) dicatur creator, principium, quod ajunt, ſi quis animadvertat, quodammodo petit. Namq; ad id probandum affert, quòd Pater cum ſuo Verbo eſt Deus unus, & conſequenter unus creator; & propterea, cum Pater dicitur creator neceſſarium ſit intelligere, non ſine Verbo ſuo. Verùm ſi, verbi ſui nomine, non plus intelligit, quàm ſi Chriſtum dixiſſet, eſt hæc manifeſta principii petitio, cum ait, Patris verbum eſſe unum Deum cum ipſo Patre. Ad quid enim aliud probandum allatus eſt locus iſte epiſt: ad Hebr: & Pſal: illius, niſi ad hoc, quòd Chriſtus ſit unus & idem Deus cum patre? Quòd ſi Verbi ſui nomine propterea eſt uſus, ut hac ratione probaret, Chriſtum, qui, videlicet, Verbum Patris eſt, eſſe unum Deum cum Patre, & inde cõcluderet, eſſe etiam unum creatorem, eſt hîc tamen quædam principii petitio; cum certum ſit, eos, contra quos diſputat, etiamſi fatentur, Chri-

tur, Chriſtum eſſe Verbum Dei ſeu Patris, non tamen concedere, tale Verbum eſſe, quale neceſſe eſt ut ſit, ſi ex eo ipſo, quòd eſt Patris verbum, continuò ſequatur, eum eſſe unum & eundem Deum cum Patre.

Sed multò certior & evidentior Bellarmini fallacia in eo eſt, cum ex eo, quòd Chriſtus dixerit, Pater meus operatur, & ego operor, *quamvis alibi dixerit,* Pater in me manẽs ipſe facit opera, *perperam concludit, utrumque verè creare: pro eo, quòd ſimpliciter concludere debuerat (quamvis neque hoc rectè, ut mox dicam) id ipſum, ad quod probandum Chriſti verba iſta attulerat, quod aliud nihil erat, niſi, non pugnare, eſſe creatorẽ, & eſſe eum, per quem pater creat. Quamquam hoc ipſum, ut monui, non rectè concluſum eſt. Alia enim eſt ratio creationis, alia operationis. Operandi vis ipſa, cum re creata a Deo communicari poteſt, & hinc meritò dici, & Deum per illam operari, & ipſam quoq; operari. At creandi vis ita propria Dei eſt, aut certè ab omnibus Theologis eſſe affirmatur, ut cum nulla re creata a Deo communicari poſſit. ita ut, quando legimus, per Chriſtum, Deum creaſſe, doctiores & acutiores Arriani, qui Chriſtum rem creatam eſſe ſtatuũt, & tamen per ipſum a Deo mũdum univerſum, tam veterem, quàm novum, factum eſſe contendunt, affirment verbum Creandi in tali locutione, ut ſæpe alibi in ſacris litteris, non plus ſignificare, quàm Facere. ne quis, ex ea putet ſe poſſe colligere, Chriſtum quoq; unà cum Patre creare, & ſic rem creatam ipſum minimè eſſe.*

Verùm, jam Bellarmino in præſentia omiſſo, cum

ſatis

Digitized by Google

ſatis probatum a nobis videatur, mentem Apoſtoli eſſe non poſſe, ut Chriſto ex Pſal: teſtimonio creationē cæli & terræ tribuat; nihil aliud agendum reſtat, niſi lectorem monere, ut, quò nihilominus agnoſcat, teſtimonium illud Chriſto potuiſſe accommodari, animadvertat, in Pſal: illo a ver: 14. & deinceps non obſcuram contineri vaticinatiationem de Chiſto, quatenus ſalutem Dei nomine nobis allaturus erat, ſive Deus per ipſum nos erat ſervaturus, quamvis ipſius Chriſti nulla aperta mentio, ſed tantùm Dei fiat. quamobrem nihil veriſimilius eſt, quàm, cum de ſæculi hujus mutatione a Deo facienda, ibi verba fiunt, tunc ſimiliter de ipſo Chriſto vaticinationem eſſe, per quem certiſſimum eſt, iſtam mutationem a Deo factū iri. Hac enim potiſſimùm ſalus noſtra, id eſt, æterna vita continetur. Propterea, mutatione iſta expoſita, ſub Dei perſona, ipſius Chriſti regni æternitatem cōmemorari cenſendum eſt; præſertim, cum expreſſè ad extremum addatur, Filii ſervorum tuorum habitabunt; & ſemen eorum in ſæculum dirigetur.

RESPONSIO ad VI. Argumentum.

SEXTUM *argumentum ſic a Bellarmino, & Vujeko exponitur:* Iſa: *6. 1. Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & elevatum, & ea, quæ ſub ipſo erant, replebant templū. Seraphim ſtabant ſuper illud, ſex alæ uni, & ſex alæ alteri; duabus velabant faciem, & duabus velabant pedes, & duabus volabant. Et clamabant alter ad alterū; Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth plena eſt omnis terra glo-*

ria ejus. Et inf: v: 9. *Et dixit Dominus ad me; Ito & dic populo huic, Excæca cor populi hujus, & aures illorum aggrava, & claude oculos eorum. &c. (verba hujus poſterioris loci ex Vujeko deſcripſi, qui nec vulgatam editionem nec hebraicam veritatem per omnia eſt ſecutus, Bellarmino tamen hac in re aliquantò fidelior fuit; ſed hoc ad vim argumenti parum aut nihil refert)* Non potuit clariùs deſcribi majeſtas ſummi Dei, quàm hîc a propheta depicta eſt. Et quamvis adverſarii hæc de ſolo Patre intelligant, tamen Ioannes cap: 12. 41. exponit hunc locum de Chriſto Domino. Nam ſimul atq; attulit verba illa Iſa: 6. *Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis,* &c. poſtea ſtatim addit: *Hæc verba dixit Eſaias quando vidit gloriam ejus, & locutus eſt de eo* (hoc eſt de Chriſto) *Veruntamen & ex principibus multi crediderũt in eum.* Et in alio loco idem Ioannes ait, *Audivi clamantes, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui eſt, qui erat, & qui venturus eſt* Apoc: 4. 8. Sed quis alius venturus eſt, niſi Chriſtus; Nam is veniet judicare vivos & mortuos. *Hactenus Vujekus cũ Bellarmino; cui de ſuo addidit poſtrema verba iſta,* Nã is veniet, *&c.*

Sunt hîc revera, pro uno, duo argumenta, Vnum ex loco Eſaiæ juncto cum loco Ioh: 12. Alterum ex loco Apocal: qui locus & argumentum ex eo ſumptum, debuerat reſervari ad tertiam argumentorum claſſem, qua illa continentur, quæ ex novo tantùm teſtamento ſunt ducta. Nos ad utrumq; ſeparatim reſpondebimus;

debimus: ſub hoc tamen uno ſexto argumento: ne ordinem & numerum, a Bellarmino & Vujeko in hac prima claſſe ſervatum, perturbemus.

Quod igitur attinet ad argumentum priore loco expoſitum, Dico, duplicem eſſe ejus ſolutionem, & utramq; ſatis unicuiq; obviam: Primam, quia verba Iohannis commodè poſſunt referri ad Deum: Alteram, quia, etiamſi Iohannes in ſuis verbis pronominibus Ejus*, &* Eo *Chriſtum intellexiſſet; non tamen ſequeretur, Chriſtum eſſe illum Dominum ſeu Iehovam, qui in viſione illa conſpectus fuit ab Eſaia.*

Iam quòd Iohannis verba ad Deum commodè referri poſſint, facilè confitebitur, quiſquis animadverterit, a v. 37. quatuor conſequentes verſiculos per parentheſim legi aut debere, aut ſaltem poſſe. Apertiſſimum enim eſt, verſiculum demum 42. cum iſto 37. & ſenſu & verbis conjungi, cum alii quatuor intermedii, videri poſſint aliquantum a propoſito digredi. Hoc pacto pronomina relativa Ejus*, &* Eo *Deum referent, qui proximè ante in verbo* Sanem*, licèt tacitè, nominatus eſt: & priùs, eodem modo, in verbis* Excæcavit*, &* Induravit *(quamvis hæc tertiæ perſonæ ſint, illud verò primæ) nominatus fuit. Neq; enim dubium eſſe videtur in verbis* Excæcavit*, &* Induravit*, non minùs, quàm in verbo* Sanem*, ſubaudiendum eſſe Deum, de quo ea dicantur. Nam, ut eſt in Hebræo, apud Eſaiam ipſe propheta jubetur iſta facere; & cõſequenter apparet, Dei conſilio & operâ, iſtam excæcationem & indurationem fuiſſe factam; quamquam non ſine præcedente culpa populi iſtius, qui ſua ſponte*

atq; obſtinatione & malitia ſua illam accerſierat, ac commeritus fuerat. ſed nō eſt hac de re hîc diſputandi locus. Veruntamen quia poſſet quis apud Iohannem verba Excæcavit, & Induravit, *hebraica phraſi, ita interpretari, ac ſi ſcriptum fuiſſet,* Excæcati ſunt & Induratum eſt*, præſertim cum idem Eſaiæ locus hoc modo ex parte apud Mat: cap: 13. & Act: cap: 28. legatur; propterea relationem quæ poſſit fieri ad Deum in pronominibus Ejus, & Eo, potiſſimùm ex verbo Sanem colligo: quod ſine ullo dubio de Deo dicitur. quod verbum Bellarminus, & Vujekus reticere non debuerant, ſed integrum locum recitare: ut appareret, quid proximè antecedat verba illa,* Hæc dixit Eſaias, *&c. in quibus argumentationis pondus conſiſtit; ne alioqui videretur id fortè curaſſe, ne lector indiligens (quales plerique ſunt) poſſet animadvertere, pronomina iſta ad alium, quàm ad Chriſtum, poſſe referri. Quamquam, ut, pronomina iſta Deum referre, exiſtimari jure poſſit, ſatis eſt, eum antea, cum eadem de re ageretur, nominatum fuiſſe, ſi hujus ſacri ſcriptoris uſus in prima ejus epiſtola pronominis græci* αὐτὸς *diligenter obſervetur. Ibi enim ſæpe eo utitur cum relatione ad remotiorem, ut exemplis allatis infra, cum de quibusdam Adverſariorū teſtimoniis agetur, ex ea epiſtola petitis, apertè, ut ſpero, demonſtrabo. Iam Deus, cum de eadem re ageretur, nominatus antea fuerat in verbis illis ex Eſaia citatis,* Domine quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt? *Sed nullum exemplum accommodatius inveniri poteſt, quàm illud in hoc ipſo*

pſo Evangelio cap: 9. 22. ubi pronomen αὐτὸν ſive Eum, Ieſum refert nec apertè nec tacitè, niſi multò ante, nominatum; cum proximè ter eodem pronomine, cæcus ille natus ſignificatus fuiſſet. Non eſt autē prætereundum in editione græca Rob: Stephani in folio (ut vocant) Teſtamenti novi, nota quadam id ſignificante, in margine annotatum eſſe, codicem quendam vetuſtiſſimum ā̄b amicis Typographi in Italia collatum pro τὴν δόξαν αὐτοῦ, id eſt, gloriam ejus, habuiſſe τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, id eſt gloriam Dei. Atq; eadē lectio annotata eſt in margine codicis græci editi a Chriſtophoro Froſchovero Tiguri anno 1559. quæ lectio, cum, operâ & teſtimonio hominū, hac in re, minimè ſuſpectorū, prodita & confirmata fuerit; nullo pacto ab iis ſperni debet, qui veritatis ſunt amatores.

Verùm demus Adverſariis, omnino pronomina Ejus, & Eo Chriſtum referre. Num cōtinuò ſequetur, Chriſtū eſſe illum Dominum ab Eſaia in viſione illa conſpectum? Nullo modo. Certū enim eſt, utrumq; Eſaiæ teſtimonium (nam ad utrumque verba iſta Iohannis ſine dubio referri debent, præſertim, cum dicat, Hæc dixit, *non autem,* Hoc dixit) *ad rem futurā reſpicere: &, ſi ad rem futuram non reſpicerent, minimè potuiſſe a Iohanne proferri ad confirmandū id, quod voluit. Ex quo etiam ſequitur, gloriam iſtam ab Eſaia viſam futuram gloriam fuiſſe illi repræſentatam, aut alia ratione patefactam, quantum ad, eam prædicendam & futuram agnoſcendam ſatis eſſet. Dicuntur enim prophetæ videre, quæ prædicunt & futura norunt; unde olim Videntes nominati fuerūt,*

 1 Reg: 9.

1 Reg: 9. 9. Hoc dico, quia nihil cogit, gloriam iſtam, quam vidiſſe Eſaiā Iohannes affirmat, ad illam gloriam referre, cujus viſio deſcribitur apud eundem Eſaiam c. 6. unde alterum teſtimoniū eſt prolatum. Sed ſatis eſt, ſi ab Eſaia gloria Chriſti (nam ad Chriſtum nunc damus eam referri debere) in ſpiritu viſa fuerit, atq; prædicta. ut certè prædicta fuit in utroq; loco: & præſertim c. 53. unde prius teſtimonium citatū fuit; ubi uno & eodem vaticinationis contextu ſumma Chriſti gloria, quæ (ut Petrus loquitur) ejus paſſi-
1. Pet. 1. 12. *onem conſecutura erat, luculenter prædicitur. Et ſanè, cum ad utrumq; locum Iohannis verba reſpiciant, & illa duo, Vidiſſe gloriam ejus, & locutum fuiſſe de eo conjunctim ponantur; veriſimile planè eſt, vel potiùs neceſſarium, ut iſtorum duorum utrumque ſimiliter ad utrumque locum ſpectet, quod ſolum ſatis eſt ad totam Adverſariorum argumentationem diſſolvendam. Etenim in poſteriore quoq; loco, ut diximus, Chriſti gloria prædicitur, eaq; non vulgaris, ſed maxima & præclariſſima. Quandoquidem poſt mentionem factam futuræ cæcitatis & indurationis Iudæorum in Chriſto non agnoſcendo & amplectendo, prædicitur deſolatio, & vaſtatio illius populi, ejusq; rejectio: & v. 12., qui per parentheſim legi debet, Gentium, poſt Iudæorum rejectionem iſtam vocatio, & ad Chriſtum converſio, idq; ingente numero. ac ſtatim poſtea ſubjungitur ejusdem populi Iudaici in priſtinū atq; adeò meliorem ſtatum reſtitutio; quæ nimirum per Chriſti agnitionem illis eſt obventura. Quæ profectò glorioſiſſima, Chriſto partim jam evenerunt, partim*

tim adhuc eventura ſunt. Hæc autem gloria, quam ibi prædictam fuiſſe diximus multò conjũctior & verborum ſtructurâ, & re ipſa eſt cum eo, quod inde a Iohanne citatur, quàm gloria illa, quæ præcedit in illa viſione Dei, quæ Eſaiæ contigit, & propterea veriſimilius eſt, ut de hac, quàm de illa, Iohannes locutus fuerit, ubi dicit, Eſaiam Chriſti gloriam tunc vidiſſe, cum illud dixit, quod ipſe ex iſto loco citat.

Sed demus præterea Adverſariis, quãquam contra omnem veriſimilitudinem & rationem, Iohannem locutum ſuiſſe de gloria in viſione illa Eſaiæ conſpecta. Non tamen idcirco obtinebunt, quod volunt. Non tamen, inquam, ex hoc concludere poterunt, Chriſtum eſſe illum Dominum ſeu Iehovam, quem Eſaias tunc ſe vidiſſe ait: præſertim, cum aliud ſit videre gloriam alicujus, aliud verò aliquem videre, & Iohannes dicat Eſaiam non quidem ipſum Chriſtum vidiſſe, ſed gloriam ejus. Iam in illa Dei unius gloria, quam Eſaias vidit, Chriſti quoq; gloria continetur, propter quam cauſſam tunc Chriſti gloriam vidiſſe a Iohanne dicitur: non autem propterea quòd Chriſtus ſit ille ipſe Deus. Intelligendum enim eſt, Eſaiæ, in viſione illa, non præſentem quidem Dei gloriam, ſed futuram repræſentatam fuiſſe: gloriam, inquam, de qua alibi ſæpe idem Eſaias vaticinatus eſt; ut cap: 35. 2. cap: 40. 5. cap: 60. 1, & 2, & cap: 66. 18, quæ in verbis etiam in viſione ipſa ab Eſaia auditis apertè cõmemoratur. Dicitur enim in illis, plenam eſſe omnem terram Iehovæ ſeu illius unius Dei gloriâ. Hoc enim tunc revera factum eſt, quando Chriſtꝰ primùm

mùm Iſraëlis populo apparuit, & deinde prædicatus eſt gentibusper univerſum orbem. quod ut ita eſſe melius poſſis intelligere, vide, ex ejusdem Eſaiæ locis paulo ante notatis, potiſſimùm poſtremum, id eſt, cap: 66. 18. Hinc liquidò conſtare poteſt, qua ratione & modo in gloria illa unius illius Dei ab Eſaia viſa, ipſius quoque Chriſti gloria contineatur: non quæ tunc fuerit, ſed quæ poſt ipſum ex virgine natum & mundo exhibitum ac pateſactum extiterit.

Satis ad prius argumentum reſponſum eſt: Videamus nunc de poſteriore, quod ex loco Apoc: 4. 8. eſt ductum. Vbi ſanè Bellarminum, & quemcunque alium, a quo ipſe argumentum iſtud, iſtamq; ejus loci & ſimilium interpretationem acceperit, ſatis mirari nō poſſum. Primùm enim conſtat, vocē ὁ ἐρχόμενος, *quæ à vetere interprete,* qui venturus eſt, *reddita fuit, non minùs verti potuiſſe; qui futurus eſt.* ἐρχόμενα *enim apud Græcos, qui Phraſim iſtam ab Hebræis ſunt mutuati, tam dicuntur futura, quàm ventura, & quidem in ipſo* N. T.; *ut Ioh: 16. 13.* τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν, *id eſt,* quę futura ſunt, annunciabit vobis: *& Act: 18. 21. in græcis exemplaribus legitur* ἑορτὴν τὴν ἐρχομένην, *pro eo quòd eſt,* Feſtum futurum; *ut alia exempla omittam. Quanquam ipſum nomen Venturus apud latinos quoque frequentiſſimè idem ſignificat, quod Futurus. & propterea rectè in loco Ioh: 16, paulo ante citato, vetus interpres, quem alii ſunt imitati,* quæ ventura ſunt, *vocem,* τὰ ἐρχόμενα, *reddidit; quamvis certiſſimum*

Digitized by Google

tiſſimum ſit, ut diximus, ibi vocem iſtam idem ſignificare, quod, quæ futura ſunt. *immo, cum ſine ſubſtantivo verbo ſimpliciter vox Venturus uſurpatur, vix umquã aliud ſignificat, quàm vox Futurus. Hinc paſſim apud probatos latinitatis auctores legimus,* bella ventura, mala ventura, *& ſimilia non pauca. Iam verba græca non requirunt, ut in iſto & ſimilibus locis in Apocalypſi verbum ſubſtantivum apponatur voci Venturus; ſed tamen apponitur, quia non poſſunt, quæ antecedunt ſimiliter per ſimplicia nomina ſeu participia latinè efferri; præcipuè verò illud* Qui erat; *quod ne in græco quidem ſactum eſt, nec ſanè diſtinctè ab eo, quod latinè redditum fuit,* Qui eſt, *fieri ullo modo potuit. Alioqui omnia iſta tria & græcè, & latinè participiis, quæ vim nominum haberent, enuncianda fuiſſent. Deinde quis eſt, qui non videat, cum antea dictum fuerit,* Qui erat & qui eſt, *id quod ſubjungitur,* & qui venturus eſt, *nihil aliud eſſe, quàm,* & qui futurus eſt? *ut, ſcilicet, ubique de eſſendo (ut ita loquar) non autem in duobus quidem prioribus enunciatis, vel potiùs attributis, de eſſendo, in tertio verò reliquo de veniẽdo agatur. Quis porrò ſimiliter non videt, a Iohanne, tribus iſtis attributis, Dei æternitatem, ſeu mavis abſolutam perpetuitatem deſcribi, quæ omnia tria tempora, præteritum, ſcilicet, præſens, & futurum complectitur? Quòd ſi quis quærat, cur igitur Iohannes non potiùs dixerit ὁ ἐσαι, vel ὁ ἐσόμενος, quàm ὁ ἐρχόμενος; cauſſa eſt in promptu, ab aliis etiam, ut a Theod: Beza, in ſuis annotationib: in alium locum ſimilem prime*

mo cap: animadverſa; nempe quia alia iſta duo verba (quanquam Beza ſolius ὁ ἐσόμενος mentionem facit) videntur omnino ſignificare futuram exiſtentiam ejus rei, quæ antea nō eſſet; id quod in voce ἐρχόμενος non evenit, tunc etiam, cum pro Futurus accipitur. optimè enim immo multò magis propriè, ſignificare poteſt eſſentiam futuram rei, quæ jam ſit. Sed quod poſtremò turpem errorem manifeſtè redarguit illorum, qui exiſtimant, locum iſtum Apocalypſis, propter verbum venturus eſt, *non ſolùm ad Chriſtum referri poſſe, ſed ad ipſum ſolum referri neceſſe eſſe, ut Bellarmin⁹ videtur exiſtimaſſe, inquiens,* At quis venturus eſt, niſi Chriſtus? *illud eſt, quod cap: 1. 4. legitur,* Gratia vobis & pax ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt: & a ſeptem ſpiritib⁹, qui in cōſpectu throni ejus ſunt: & a Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis, *&c. ex quibus apertè cōſtat, alium eſſe Ieſum Chriſtum, & alium iſtum, qui appellatur* Is qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt. *adeò ut, cum iſta attributa ſint divinæ eſſentiæ propria, & Deum abſolutè & indiſtinctè declarent; haud immeritò fuerint, qui ex loco iſto collegerint, Chriſtum non pertinere ad ipſam eſſentiam divinā. Quamquam enim reſpondent quidam, Ieſu Chriſti diſtinctè mentionem fieri, non quòd ipſe quoq; non includatur eſſentialiter in illo, de quo antea dicitur,* Qui eſt, qui erat, & qui ventur⁹ eſt, *ſed quòd propter duplicem ejus naturam divinam & humanam, bis nominandus fuerit, primùm ſecundum divinam, deinde ſecundum humanam: Etſi, inquam, ſic reſpondent*

Sic etiā loquitur G. Genebrardus lib. 1. de San: Trinitate pag. 126. a quo ſinedubio iſta eſt Bellarmin⁹ mutuatus.

dent quidam; tamē hoc nihil eſt, cum gratia & pax, ut ipſis, placet, non poſſit dari a Chriſto, nec ejus nomen propter gratiam & pacem conſequendam invocari, niſi quatenus eſt Deus; ut non obſcurè affirmat Bellarminus ipſe, To: 1. col: 322. A. ex gratia & pace, quam Paulus a Chriſto precatur, colligens, illum eſſe Deum. unde etiam ſequitur, quòd ſi jam, quatenus Deus eſt, vel, ut ipſi loquuntur, ſecundum divinam naturam, precatus fuiſſet Iohannes gratiam & pacem a Chriſto; nullus easdem res ab eodem aliqua alia ratione iterum precandi relictus fuiſſet locus. Itaque apparet, in illo, qui appellatur Is, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, *nullo pacto Ieſum Chriſtum includi; tantum abeſt, ut ipſe ſolus ea appellatione intelligatur. Quod diſertè monuiſſe volui, ſi forte Bellarminus, & Vujekus dicerent, quamvis affirment illa verba*, Qui venturus eſt, *non poſſe pertinere, niſi ad Chriſtum, non tamen ſe negare, quin Deus quoque Pater ea appellatione* Qui eſt, *&c. includatur; cum illa ad utrumque, diſtinctè, pertinere poſſit, diſtinguendo, inquam, attributa iſta, & ad Patrem illa tantùm accommodando, quæ ipſi conveniunt, ad Chriſtum verò illud etiam, quod Patri non convenit, nimirum*, Qui venturus eſt. *ſatis enim ſe habere, ſi demonſtrent, Chriſtum illa appellatione includi, & conſequenter eſſe illum Deum omnipotentem, de quo tam apud Iohannem, quàm apud Eſaiam audita eſt illa acclamatio*, Sanctus, Sanctus, Sanctus, *&c. Namque hoc eorum effugium, ipſorum argumentum a mea objectione neutiquam defendit; ſi*

modò

modò ea rectè percipiatur: & conſideretur, me, ne iſtud quidem fieri poſſe, demonſtraſſe, ut Chriſtus appellatione iſta aliquo modo includatur.

Pudebit arbitror Bellarminum, & Vujekum, quòd ita loquuti fuerint, quaſi ſolus Chriſtus ibi ſignificetur, quemadmodum illos ſenſiſſe inde etiam apparet, quòd infra, in decimo hujus claſſis argumento formando, oſtendunt, ſe velle, in loco ſimili ſup. cap: 1. 8. de ſolo Chriſto ſermonem eſſe. niſi enim id vellēt, argumentum ex loco illo formare non potuiſſent. Pudebit, inquam, illos, quòd ita fuerint locuti. Nam ſi id verum eſſet, ſequeretur, Iohannem 1. cap: bis gratiam & pacem a Chriſto precatum fuiſſe: a Deo vero Patre, ne ſemel quidem; quo nihil abſurdius, aut a ſacrarum ſcripturarum uſu alienius, ne fingi quidem poteſt. Sed pudeat ſimiliter ipſos, quòd conjecturâ moti tam levi ac futili, ducta ex attributo illo, qui venturus eſt, *cenſuerint, Chriſtum appellatione iſta contineri. Pudeat, inquam, non ſolum propter jam allatas rationes, ſed etiam propter hanc, quòd Chriſtus, ſive agnus, in illa Iohannis viſione, diſertè diſtingvitur & ſic alius eſt ab eo, qui ſedet in Throno; quemadmodum etiam alibi ſupra attigimus. Nam omiſſis aliis hujus rei probationibus ac teſtimoniis, id evidenter probant verba illa* Sedenti in Throno, & Agno: *præſertim cum in græco legatur,* τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ τῷ ἀρνίῳ *repetitus enim articulus docet neceſſe eſſe, ut alius ſit is, qui ſedet in* Throno, *& alius, Agnus. Quamvis*
Apoc13. 22. *enim Chriſtus ipſe in eadem Apocalypſi dicat, ſe ſediſſe*

diſſe in throno patris ſui; tamen, in illa viſione, numquam in eo ſedere deſcribitur. Atqui certum eſt, illum, de quo ibi iſta dicuntur, Qui eſt, qui erat, & qui venturus eſt, *eſſe eundem illum, qui in Throno ſedere dicitur. Ergo Chriſtus diſtinguitur & alius eſt ab eo, de quo iſta dicuntur,* Qui eſt, *&c. Quòd autem is, de quo iſta dicuntur, ſit ille idem, qui in Throno ſedet, probatur primùm ex primi cap: loco ſuperiùs allato, ver. 4. ex verbis, inquam, illis,* in conſpectu Throni ejus: *deinde etiam ex loco ipſo ab adverſariis prolato cap: 4. Statim enim poſt verba ab ipſis recitata, ſubjungitur,* Et cum darent illa animalia gloriam, honorem & benedictionem ſedenti ſuper Thronum, *&c. ubi manifeſtè is, qui antea dictus fuerat* Is qui eſt, *&c. poſtea dicitur* Sedens in Throno. *Præterea quomodo fieri poteſt, ut is, qui dicitur Dominus ille Deus omnipotens, ut in loco iſto, quem protulerunt Adverſarii, & ſimiliter cap: 11. 17. (ubi etiam quilibet animadvertet, de uno illo Deo ſimpliciter atque abſolutè agi) is dicitur,* qui eſt, & qui erat, *&c. non ſit ille idem, qui in Throno ſedet? An alium quempiam in Throno ſedentem Iohanni, in viſione illa, conſpectum fuiſſe ſuſpicabimur, & non Dominum ipſum Deum omnipotentem? Nimis hoc abſurdum atque adeò impoſſibile eſt.*

Verum dicent fortaſſe Adverſarii, Chriſtum ibi, ſecundum humanam naturam tantùm conſiderari, cum Agnus vocatur; quod & Agni nomen ipſum indicet; Reſpondeo, neceſſe eſſe, ut ſub ipſa agni appellatione Chriſtus in ea viſione, quantus quantus eſt,

conſide-

cōſideretur; Ibi enim ut ſuprà vidimus, divinus cultus idq; magnificentiſſima ratione, Agno tribuitur; qualis cultus Chriſto, *quantus quantus eſt tantummodo, et nō alio modo, ut concedatur & conveniat, neceſſe eſt Adde, quòd de agno c. 5. 6. dicitur eum habere cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem Dei ſpiritus miſſi in omnem terram. Nam præter quàm quòd hinc alioqui per ſe apparet, Agnum, id eſt, Chriſtum conſiderari cum omni virtute ac potentia ſua; poſſet etiam quis haud injuriâ ſuſpicari, ſeptem iſtos ſpiritus illos eosdem eſſe, a quibus Iohannes ab initio gratiam & pacē precatur, ſeu mavis, optat; & ſic Chriſtum, cum Agnus vocatur, conſiderari, ut divina poteſtate præditum, & quantus quantus eſt, certiſſimum foret. Quòd enim ibi iſti ſeptem ſpiritus dicuntur eſſe in conſpectu Throni, hîc verò dicantur miſſi in univerſum orbem: non prohibet, quominus ſint utrobiq; iidem. Nam & Angelus Gabriel, cum jam miſſus eſſet ad Zachariam, tamen dicit,* Ego ſum Gabriel, qui aſto ante Deum, *Luc: 1. v. 19. Certè hac interpretatione oſtenditur, quàm meritò a ſeptem illis ſpiritibus potuerit Iohannes gratiam & pacem precari, ſive optare. nihil enim ſunt aliud, hac ratione, ſpiritus iſti, niſi Chriſti virtus atq; potentia. nam alibi quoq; in ea viſione hoc eſt cap: 3. 1. de Chriſto ſcriptum eſt, quod habet ſeptem ſpiritus Dei. a quo Chriſto etiamſi poſtea nominatim idem precetur; hoc dici jurè poteſt declaratio antecedentis precationis. Nam ſæpè, ut in prophanis, ſic etiam atq; adeò multò ſæpius in ſ. litteris,* Et *pro* Id eſt, *uſurpatur. Deniq; veriſimile*

riſimile eſt; Iohannem a nemine gratiam & pacem precatum eſſe, præterquam a Deo patre, & a Domino Ieſu Chriſto; quemadmodum & Paulus apoſtolus ſemper in ſuis epiſtolis fecit, & ipſe, in ſecunda ſua epiſtola, ab hac regula non receſſit. Sed de his hactenus.

Responsio ad VII. Argumentum.

Ad septimum *argumentũ formandum producitur primùm locus Eſa: cap: 8.13. Dominum exercituum ipſum ſanctificate, ipſe pavor veſter, & ipſe terror veſter: & erit vobis in ſanctificationem, in lapidem autem offenſionis, & in petram ſcandali, duabus domibus Iſraël in laqueum, & in ruinam habitantibus Hieruſalem, & offendent plurimi & cadent, & conterentur. Deinde ſubjungitur:* Hîc ſanè apertiſſimè (quemadmodum & ipſi Iudæi, unò conſenſu, confitentur) ipſe ſummus Deus & Dominus exercituum vocatur; quibusdam hominibus ſanctificatio? & quibusdam lapis offenſionis, petra ſcandali, laqueus & ruina. *Demum additur.* Sed hoc ipſum propriè aſſcribunt Chriſto Domino Lucas, Petrus, & Paulus. Nam apud Lucam Simeon ſic de Chriſto loquitur cap: 2.34. *Ecce hic* (Ieſus) *poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem (Vujekus habet, reſurrectionem a mortuis) multorum.* & Rom: 9.30. *Quid ergo dicemus; quod Gentes, quæ non ſectabantur juſtitiam, apprehenderunt juſtitiam; juſtitiam autem quæ ex fide eſt. Iſraël verò, ſectando legem juſtitiæ, in legem juſtitiæ non pervênit. Quare? quia*

 non

Digitized by Google

non ex fide, ſed quaſi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offenſionis (hoc eſt in Chriſtum) *ſicut ſcriptum eſt (addit Vujekus* Iſaiæ 8.14.) *Ecce pono in Sion lapidem offenſionis & petram ſcandali; & omnis qui credit in eum, non confundetur.* Similiter & divus Petrus 1 Pet: 2.3. *Vobis eſt honor credentibus, non credentibus autem, lapis offenſionis & petra ſcandali. Ac denique concluditur:* Eſt igitur Chriſtus Dominus ille unus Deus Iſraelis.

Reſpondeo, Simeonem apud Lucam nec locum iſtum Eſaiæ cap: 8. ut de Chriſto accipiendum, ipſi accommodare, nec illius ullam mentionem facere: ſed tantummodo de Chriſto quædam dicere, quæ ſimilia ſunt eorum, quæ de uno illo Deo Iſraëlis in loco iſto apud Eſaiam dicuntur. Ex quo nullo pacto conſequitur, Chriſtum eſſe illum unum Deum Iſraëlis. Nihil enim vetat, quominus duobus, licet alioqui longè diverſis, ſimilia aut eadem etiam eveniant: ſeu quominus de utroq; duorum, alioqui longè diverſorum, ſimilia eademve jurè dicantur. Plutarchi paralleli, præſertim breviſſimi illi, qui inter ejus opuſcula leguntur, fidem hujus rei vel rudiſſimo homini facere poſſunt. Nihil autem mirum, ſi, quemadmodum ille unus Deus quibusdam hominibus fuit ſanctificatio, quibusdam verò lapis offenſionis, &c. ſic Chriſtus fuerit quibusdam hominibus reſurrectio, quibusdam verò ruina; licet alius ſit ille unus Deus, & alius Chriſtus: nec ullo modo uterq; eandem individuam eſſentiam habeat. Quemadmodum enim uni illi Deo adhærere & obedire oportet, & qui hæc facit, felix evadit,

vadit, qui verò non facit, ruit in interitum; Sic Chriſto adhærere & obedire eſt opus; & ſi quis hæc præſtet, ab omnibus ſuis malis & miſeriis in quibus jacebat, liberatur atq; erigitur; ſin minùs, interit prorſus: & quidquid bonorum aut felicitatis habet, aut ſibi habere videtur, perdit omnino, & cum ſummis malis ac miſeriis commutat. Talis eſt enim illius unius Dei voluntas, ut, ſcilicet, qui credit in Chriſtum (quod revera aliud nihil eſt, quàm illi adhærere eiq́; obedire) habeat vitam æternam, Iohan: 6. 40. quemadmodum etiam, ex altera parte, ira Dei manet ſuper illum, qui Chriſto non paret, Ioh: 3. 36. Vides ſimilitudinem iſtam inter illum unum Deum, & Chriſtum, non ab identitate eſſentiæ & individuæ naturæ, ſed a voluntate illius unius Dei proficiſci.

Locus Pauli ad Rom: oſtendit tantùm, verba, quæ Eſaiæ cap: 8. de illo uno Deo dicuntur, ad Chriſtum accomodari poſſe, dum ea tamquam ſi de Chriſto dicta fuiſſent, adjungit verbis ejusdem prophetæ cap: 28. quem locum revera citat, & meritò de Chriſto exponit. Ibi enim ſine dubio eſt prædictio de Chriſto. Quocirca non ſatis fideliter ſe geſſit Vujekus, cum præter id, quod factum fuerat a Bellarmino, poſt illa Pauli verba, ſicut inſcriptum eſt, interſeruerit, Iſaiæ 8. 14. quaſi locum iſtum præcipuè citet Paulus, eumq́; de Chriſto exponat; cum tamen ipſa prima verba recitati ab ipſo loci apertè doceant, Paulum, non iſtum, ſed illum alterum cap: 28. revera citare: nempe quia, ut dictum fuit, in eo certum eſt de Chriſto agi: in iſto verò, non item. Quòd ſi nihilominus i-

ſtius loci verba in eum transſert, quem citat, perinde acſi ibi ſcripta eſſent; nihil tamen aliud eſt intelligendum, quàm poſſe, ut antea diximus, ea Chriſto accommodari. Neque aliter accipienda ſunt verba Pauli, dum ipſum locum recitat, quàm ſi manifeſtè fateretur, ſe, propterea quia Chriſtus in eo loco lapis vocatur, hinc ſumpſiſſe occaſionem huc transferendi ipſiq; accommodandi illa, quæ, ſub hac eadem lapidis metaphora, alibi idem propheta de ipſo Deo dixit; nempe quia hæc eadem in Chriſto quoque eveniant.

In loco Petri accommodatio iſta ad Chriſtum, nõ autem de Chriſto ipſo expoſitio, eò minùs eſt obſcura, quòd, etiamſi verba illa, de illo uno Deo apud Eſaiam dicta, ibi commemorantur unà cum aliis, quæ de Chriſto apparet dicta fuiſſe; non tamen illis interſeruntur; ſed diſtinctè ab illis ponuntur. & ſic, inſpecto loco, unde illa ſumuntur, haud difficile eſt agnoſcere, ea a Petro non de Chriſto ipſo exponi, ſed tantummodo ad ipſum accommodari.

Hanc utriusq; apoſtoli mentem fuiſſe, nec aliud præterea de ipſis hac in re affirmari poſſe, unicuique pio atq; erudito homini probatum iri ſperamus; præſertim, cum certum ſit, iſta, quæ de illo uno Deo apud Eſaiam prædicantur, multò ante Chriſti adventum & ejus tempora impleta fuiſſe. Eſt enim ibi prædictio de utriusq; domus Iſraëlis captivitate; quarum altera, id eſt, decem tribuum, jam inſtabat; & propterea pluribus verbis paulo ante eodem cap: apertè prædicta fuerat. altera verò, id eſt, tribus Iudæ & Beniamin captivitas, ut pote, quæ plurimis annis poſt futura erat,

ra erat, breviùs & obſcuriùs (urbe ipſa tamen Hieruſalem nominata) in iſtis ipſis verbis, quæ de illo uno Deo dicuntur, prænunciata fuit. Nec quisquam affirmare poteſt, iſtam prædictionem figuratè ad Chriſti quoq; tempora pertinere: quamvis paulo poſt ſint ibi ſcripta verba illa, Ecce ego & pueri, quos dedit mihi Dominus, *&c. quæ myſticè ad Chriſtũ, qui ita loquatur, ſpectare, docet nos auctor epiſt: ad Hebr: cap: 2. Nihil enim ibi impedit, quominus ſuperiora tamen ſolùm ad ea tempora pertineant, quibus captivitates illæ evenerunt. Immo, ita ſentiendum eſſe, demonſtrant verba proximè iſtis præcedentia, quæ ad Chriſti tempora ſpectare falſi ſumus. Sic enim ibi legitur:* Et expectabo Dominum, qui abſcondit faciem ſuam a domo Iacob, & præſtolabor eum. *Et ſtatim ſubjungitur,* Ecce ego & pueri, *&c. Hinc ſiquidem apparet, iis malis, quæ antea utrique domui Iſraëlis prænuntiata fuerant, propter quæ poterat dici Deus abſcondiſſe faciem ſuam a Iacob, poſt aliquod tempus, quo Dei clementia expectata eſt, Chriſti adventum ſucceſſiſſe.*

RESPONSIO ad VIII. Argumentum.

OCTAVUM *argumentum ita ſe habet:* Eſa: 40. v. 3. ſcriptum eſt: *Vox clamantis in deſerto, Parate viam Domini; rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri.* Hæc quidem Eſaias de Deo Iſraelis dicit. Nullum enim alium Iudæi abſolutè Dominum & Deum ſuum vocabant, præter ſolum verum Deum; *præſertim* verò Prophetæ,

& alij ſancti homines. Et tamē hęc vox, de qua Eſaias loquitur, nullus alius fuit, niſi Ioannes Baptiſta, qui viam paravit Chriſto Domino, quemadmodum teſtantur omnes Evangeliſtæ, Mat: 3. 3. Mar: 1. 3. Luc: 1. 76. Ioan: 1. 23. Eſt igitur Chriſtus, ille Dominus & Deus Iſraelis, quem Adverſarii faciunt ſolum Patrem.

Hoc argumentum duo habet vitia, quæ illud Ieſuitis hominibus, qui eruditione pollent, & in Dialectica ſunt benè exercitati, planè indignū reddunt. Vnum vitium eſt, quòd conſtat, ut loquuntur, ex puris particularibus. Pro eo enim, quod dici omnino in eo debuerat, Iohannem non paraviſſe viam, niſi Deo Iſraëlis, & ſubjungi, iſtum paraviſſe viam Chriſto, dicitur, Iohannem paraviſſe viam Deo Iſraëlis, & eundem Chriſto viam paraviſſe; & hinc cōcluditur, quòd Chriſtus ſit Deus Iſraëlis. quaſi verò neceſſe ſit, ut Iohannes uni tantùm viam paraverit, aut ſaltem, ſic factum fuiſſe, inter omnes cōſtet. Alterum argumenti vitium eſt, quòd conſtat ex quatuor terminis, ut ajunt. Medius enim terminus qui in propoſitione eſt, Clamare, Parate viam Domino, in aſſumptione eſt, Parare viam Domino. Vnde apparet, ex argumento iſto nihil poſſe concludi. Aliud enim eſt, Parare viam; aliud verò, Clamare, Parate viam. Quare facilè fieri potuit, ut Iohannes ipſe uni paraverit viam, alii verò alios parare juſſerit; modò unius via alterius viam non impediat, nec illi ullo modo adverſetur. Quantò igitur magis, ſi una & eadem ſit utriuſq; via? qualis certè eſt illius unius Dei Iſraëlis, & Chriſti via. Itaque

taque optimè fieri poteſt, ut alioqui alius ſit ille unus Deus Iſraëlis, & alius Chriſtus; & tamen Iohannes illi uni Deo Iſraëlis viam parare, alios juſſerit: ipſe verò Chriſto viam paraverit.

Hæc ſatis in præſentia erunt pro reſponſione ad octavum iſtud argumentum. Nam ſi quid in eo, quando rectè formatum fuerit, vis aut efficaciæ eſſe poteſt; ea tota continetur ultimo argumento 1. hujus claſſis. ad quem locum ubi pervenerimus dabo operam, ut & huic, & illi pleniſſimè per me, Deo dante, ſatisfiat.

Responsio ad IX. Argumentum.

Nonum *argumentum tale eſt.* Eſa. 45. 23. ſic ait Dominus Deus Iſraelis; *Ego Deus, & non eſt alius. Iuravi per memetipſum quòd mihi curvabitur omne genu.* Verùm hoc idẽ Paulus dicit de Chriſto, Rom: 14. 10. *Omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim; Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu.* Et ſic, ſecundum hoc Apoſtoli teſtimonium, Chriſtus eſt ille Deus, præter quem non eſt alius Deus.

Reſpondeo, hîc quoque apertè argumentum conſtare ex quatuor terminis. quo ejus vitio explicando, omnis vis argumenti eadem operâ diſſolvetur. In propoſitione igitur medius terminus revera eſt Omne genu alicui curvari, In aſſumptione verò, Omnes ſtare ante tribunal alicujus. Atqui aliud eſt, curvare genua alicui, aliud verò, ante tribunal ejus ſtare. & poteſt quis uno & eodem tempore uni curvare genua, et ante tribunal alterius ſtare. Veluti ſi Rex aliquis, cui

præſenti genua omnes flectere ſemper debeant, præſens eſſe velit, cum coram tribunali Iudicis a ſe delegati cauſſæ judicantur; an non, qui venient, ut ab iſto delegato judice cauſſæ ſuæ judicentur, uno & eodem tempore & ante judicis iſtius tribunal ſtabunt, id eſt, apparebunt, ſeſeq; tribunali illius ſubjicient, & Regi præſenti genua curvabunt? Nonnè ex eo, quòd ſtent ante tribunal judicis iſtius, conſequetur neceſſariò, quia Rex perpetuò ſit præſens, ut Regi genua flectat? nec tamen ulla prorſus ratione inde ſequetur, judicem iſtum eſſe unum & eundem cum ipſo Rege. Applicemus hoc exemplum ad rem noſtram; & interim, quid revera ex Pauli verbis colligi poſſit, explicemus, atq; Adverſarios perperam colligere doceamus. Certum eſt, Chriſtum in munere mundi judicandi, eſſe judicem a Deo delegatum: per quem, videlicet, Deus mundum judicare cõſtituerit. Id enim expreßè affirmat Paulus Act: 17. 31. Hinc ſequitur, quòd cum Chriſtus in tribunali ſuo ſedebit, mundum judicaturus, ibi Dei majeſtas vehementiſſimè & clariſſimè, immo magis quàm umquam antea, elucebit: & conſequenter ab iis, qui ante iſtud tribunal ſtabunt, agnoſcetur & approbabitur. Itaq; iſtis Deus, ut mortalibus eſſe poteſt, planè erit præſens. Præſente autem Deo, genua ipſi flectenda eſſe, nemo eſt qui neget. Ergo, qui ante Chriſti tribunal ſtabunt, genua Deo flectent. Stabunt autẽ omnes. Omne igitur genu, ſe Deo flectet tunc, cum ante Chriſti tribunal ſtabitur. Atq; hoc pacto verba illa ipſius Dei apud Eſaiam, de curvando ſibi omni genu, ad effectum perducentur. Vides, concluſum eſſe id-

ipſum

Digitized by Google

ipſum quod Paulus concludere voluit, idq́; ea ratione, quæ in verbis ipſius expreſſa eſt: nec tamen neceſſe fuiſſe ſtatuere, quòd Chriſtus ſit ipſe Deus. idvé pro conceſſo ſumere, immo ea fuiſſe dicta, quæ omnino arguunt, Chriſtum non eſſe ipſum Deum. Quod ut melius appareat, explicemus paulo apertiùs, quomodo verum ſit, quod diximus (nec quiſquam arbitror auſus fuerit negare) Chriſto, ad univerſum orbem terrarum judicandum, pro tribunali ſedente, Dei majeſtatem ſplendidiſſimè ſe pateſacturam. Chriſtus, ut ante attigimus, quatenus judex erit totius orbis, Dei ipſius perſonam ſuſtinebit; licèt ipſe, ut homo, judicium iſtud ſit peracturus. Paulus enim ſupra citato loco Act: 17. virum ſimpliciter eum appellat; & clariùs id Chriſtus ipſe indicavit, cum dixit, Patrem dediſſe poteſtatem Filio faciendi judicium, quia filius hominis ſit, Ioh: 5. 27. Conſtat igitur, Chriſtum Dei nomine & auctoritate mundum judicaturum. Vnde quidquid majeſtatis in judicio iſto erit, id totum ad ipſum Deum præcipuè referetur. Summa verò majeſtas in eo conſpicietur, quòd univerſus orbis illi tribunali ſubjiciatur, indeq́; in ipſum ſententiæ ferantur, vel beatæ immortalitatis, vel ſempiterni interitus, eæq́; ipſiusmet judicis juſſu ac poteſtate, executioni ſtatim in omniũ conſpectu mandentur. Aderunt præterea angeli creaturæ excellentiſſimæ hujus judicii adminiſtri, quorũ cura & officium erit ſententias exequi, contra impios & injuſtos homines latas; ut apertè colligitur ex eo, quod legitur ab ipſo Chriſto dictum Mat: 13. 41, 42, 49, 50. Id quod propter ipſorum angelorum ſummam,

 ut dixi,

Digitized by Google

ut dixi, excellentiam, ſine evidente inſignis majeſtatis expreſſione fieri non poterit. Quid plura? ipſe Chriſtus dixit, ſe tunc venturũ cum virtute multa & majeſtate Mat: 24. 30, & alibi, cum ſui patris gloria; quo nihil majus dici poteſt. Vniverſam autem hanc majeſtatem ad ipſum Deum præcipuè referendam eſſe, nec Chriſtum eſſe ipſum Deum, ſatis docuit ipſe Chriſtus, cum ait, viſum iri filium hominis ſedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli.

Mat: 16. 27.

Mat: 26. 64.

Demonſtratum eſt, ut arbitror, ex loco Pauli Rom: 14. 10, 11. nullo modo poſſe colligi, Chriſtum eſſe illum unum Deum Iſraëlis. quippe quod ibi non dicatur id, quod aſſumendum in argumentatione iſta fuiſſet, videlicet, Chriſto curvatum iri omne genu: ſed tantùm, omnes ſtaturos ante tribunal Chriſti. Quãvis enim alibi dicatur, Deum velle, & curaſſe, ut omne genu ſe in nomine Ieſu flectat; tamen hoc nihil ad præſentem locum, ex eoq́; ab Adverſariis ductam argumentationem; niſi quatenus, etiamſi in loco, de quo agitur, Paulus dixiſſet, omne genu Chriſto curvatũ iri, & ſic argumentatio illa vitio careret quatuor terminorum; nihilominus tamẽ, vel ex iſto alio Pauli teſtimonio oſtendi poteſt, nihil ejus, quod Adverſarii volunt, iſta argumẽtatione concludi, ut mox dicem⁹.

Phil. 2. 10.

Finge enim ſic ſe rem habere, id eſt, Paulum dixiſſe, Chriſto omne genu curvatum iri, ſeu, quemadmodum Bellarminus, quaſi reſipiſcens, eum poſtea loquentem inducit, Chriſto omnia genua flectenda eſſe, pro eo, quod dixit, omnes ſtaturos ante tribunal Chriſti. Numquid hinc neceſſariò ſequetur, Chri-

ſtum eſſe illum ipſum Dominum, qui apud Eſaiam dixit, Mihi curvabitur omne genu, quia videlicet Paulus ex hoc Eſaiæ loco, iſtud de Chriſto concludat? Nullo pacto. Nam, cum ex ejuſdem Pauli clariſſimis verbis, quæ alibi id eſt Philip: 2. ſcripſit, apertiſſimè conſtet, hoc, quòd Chriſto omne genu curvari aliquãdo debeat, ex illius unius Dei dono profectum eſſe: & ſic, Chriſtum, hac in re, ut in aliis omnibus, totum ab illo uno Deo pendere, &, hujus ipſius rei ratione, ab uno illo Deo diſtingui; neceſſe eſt, Chriſtum, etiam quatenus omne genu illi curvari debet, illi uni Deo ſubordinatum eſſe; ita ut quicumque Chriſto genua flectit, illi uni Deo genua flectat. Ex quo conſequitur, jurè potuiſſe Paulum affirmare, impletum iri vaticinationem illam apud Eſaiam de curvando illi uni Deo omni genu, hac ratione, quòd Chriſto omne genu curvabitur, etiamſi Chriſtus non ſit ille unus Deus. Hinc apparet, quàm nihili ſit reſponſio Bellarmini a Vujeko hic addita, ſed non benè expreſſa, ad rationem, quæ ex iſto loco ad Philip: 2. cap: elici poteſt contra ipſius argumẽtationem. ſi modò ratio iſta ita explicetur, ut nos illam explicavimus. Iam enim, ſola ejus explicatione, refutata eſt Bellarmini reſponſio, quæ tota in hoc conſiſtit, quòd Paulus non modò dixerit, Chriſto flectenda eſſe omnia genua, verùm etiam addiderit, id ſcriptum eſſe, & locum Eſaiæ citaverit, ubi Deus Iſraël loquitur de ſe. Quamquam eſt præterea animadvertendum, Paulum nõ dixiſſe, ſcriptum eſſe, id tribuendum Chriſto, quod ipſe commemorat: ſed tantummodo, ſe propterea id commemorare quia ſcriptum ſit, Vivo ego, *&c.*

Digitized by Google

Sed Bellarminus, animadvertens, ut arbitror, ſe hactenus ad rationem iſtã ex Pauli loco ad Philip. 2. ductam nihil revera, quod ſolidum eſſet, reſpondiſſe; quaſi de eo loco nondum actum fuiſſet, ſubjicit To: 1. col: 287. A. hæc verba: Neq; obſtat, quod dicitur Philip: 2. *Dedit illi nomen, quod eſt ſupra omne nomen;* nam juxta commentarium AMBROSII, Pater dedit Filio nomen ſuper omne nomen per ęternam generationem. juxta alios omnes, dedit homini Chriſto poſt reſurrectionem nomen ſuper omne nomen, id eſt, nomẽ veri Dei, non quòd antea id non haberet, ſed quòd non cognoſcebatur; Deus autem ita clarificavit eum, ut totus mundus noverit, hominem illum crucifixum eſſe verum Deum.

Reſpondeo, interpretationem iſtam ſecundùm commentarium Ambroſii nullius refutationis indigere, cum ex ipſius Pauli verbis manifeſtum ſit, Paulũ agere de Chriſti exaltatione poſt mortem crucis, & per hanc mortem ab ipſo Chriſto præſtitam obedientiam. aliorum verò omnium, ſcilicet Patrum (in quo non parum falli Bellarminum arbitror, qui ita affirmet (alteram interpretationem vaniſſimum effugium eſſe dico. Rogo enim, quomodo ante reſurrectionem & mortem habebat Chriſtus homo nomen iſtud ſupra omne nomen? Neceſſe eſt, ut reſpondeant, per hypoſtaticam unionem naturæ divinæ cum humana, ab ipſo cõceptionis momento in virginis utero. Atqui cum iſta natura divina, ut illis placet, eſſet ipſe ille unus Deus, quomodo quæſo fieri potuit, ut Chriſtus homo

mo

indigeret ulla clarificatione & manifeſtatione ninis ſui, ab alio præſertim petenda, quàm a ſemet- o? An non, ſine ullo alterius perſonæ dono, ſi ipſe unus Deus erat, neceſſariò ſuo tempore clariſſi- um & manifeſtiſſimum ejus ſupremum nomen fu- rum erat? An non, ſi hîc nihilominus aliqua actio- ,præter ſolam ipſius voluntatem, opus erat, non po- rat ab ipſomet, qui in ſe omnia habebat, actio iſta roficiſci? Diſertè enim, ut audivimus, Bellarminus nà cum Patribus, quorum videlicet interpretatio- em omnino probat, fatetur, Patrem Chriſti, illum uiſſe, qui ipſi Chriſto homini dedit nomen ſupra o- nne nomen; & ſic ab alia perſona, quàm a ſua ipſius, gnoſcit, Chriſtũ clarificationem iſtam & manifeſta- tionem ſui nominis habuiſſe. quod, ut diximus, planè abſurdum, atque adeò impoſſibile cenſendum eſt, ſi jam antea ipſe Chriſtus erat ille unus Deus.

Vide Ambroſiũ eadẽ hæc dicentem hoc ipſo in loco.

Sed addit Bellarminus confirmationes iſtius ſuæ & Patrum interpretationis. Statim enim ſubjungit. Et quòd hîc locus de manifeſtatione nominis intelligi debeat, patet, quia Chriſtus id petiit, Ioan: 17. *Pater clarifica me claritate, quam habui apud te priuſquam mundus fieret.* Pręterea Philip: 2. id explicatur, cùm dicitur: *Et omnis lingua cõfiteatur, &c.* Deniq; etiam ante mortem Chriſtus dicebatur Filius Dei vivi, Matth: 16. & Ioh: 11. & paſſim dicebatur Dominus Ioh: 13. *Vos vocatis me Magiſter & Domine, & bene dicitis, ſum etenim.* Non igitur propter mortem acquiſivit nomen Filii Dei, aut nomen Domini, ſed manifeſtationem ejus.

Digitized by Google

Reſpondeo, Chriſtum Ioh. 17. loqui de gloria ſibi a Patre ante conditum mundum deſtinata, non autem, quam jam tum re ipſa haberet, præſertim ut æternus & unus ille Deus; quemadmodū ipſemet Chriſtus ſatis in ipſa eadem precatione ad Patrem poſtmodum declarat, inquiens v. 24. ut videant claritatem, quam dediſti mihi, quia dilexiſti me ante conſtitutionē mundi. *Explicat Chriſtus, cur dixiſſet, ſibi datam fuiſſe claritatem a Patre: nempe quia ab ipſo dilectus fuerat ante conſtitutionem mundi. Non igitur quia, per æternam ex illius ſubſtantia generationem, eam ab ipſo habuiſſet. Nam quis non videt,* Quia dilexiſti me ante mundi conſtitutionē, *idem eſſe, quod, Quia ante mundi conſtitutionē me ſummo beneficio afficere, id eſt, clarificare decreviſti? Idem Chriſtus dicit, ſe claritatem ſibi datam a Patre, dediſſe diſcipulis ſuis, ibidem v. 22. Numquid Chriſt⁹ diſcipulis ſuis dedit claritatem illam unius æterni Dei, aut jam tum alia ratione claritatem ſuam illis dederat, quàm promiſſione & deſtinatione? Certè Auguſtinus, qui maximæ auctoritatis, præſertim in hac de Chriſti divinitate quæſtione, apud noſtros omnes Adverſarios ſemper fuit, non aliter, atq; nos facimus, Chriſti verba illa accipit a Bellarmino allata. Et quia, dum illa explicat, quædam ſimul dicit, quæ ipſam explicationem cōfirment, non gravabor hic illius verba, licèt ſatis multa, adſcribere. Scribens igitur in ea Chriſti verba, Claritate, quam habui priuſquam mundus eſſet apud te,* Ordo, *inquit,* verborum eſt, *quam habui apud te, priuſquā mundus eſſet.*

dus eſſet. Ad hoc valet, quod ait, *Et nunc clarifica me*. hoc eſt ſicut tunc, ita & nunc; ſicut tunc prædeſtinatione, ſic & nunc perfectione. Fac in mundo, quod apud te jam fuerat ante mundũ; fac in ſuo tempore, quod ante omnia tempora ſtatuiſti. *Et paulo poſt:* Si enim de nobis dixit Apoſtolus, *Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem*, cur abhorrere putatur a vero, ſi tunc Pater caput noſtrũ glorificavit, quando nos in ipſo, ut membra ejus eſſemus, elegit? Sic enim nos electi, quomodo ipſe clarificatus, quia, priuſquam mundus eſſet, nec nos eramus, nec ipſe mediator Dei & hominum, homo Chriſt⁹ Ieſus. *Tandem verò concludit:* Secundum hãc ergo prædeſtinationem (*proximè enim ante probaverat, Chriſtum, ut hominem, non ſecus ac nos, fuiſſe prædeſtinatum a Deo*) etiam clarificatus eſt, antequam mundus eſſet; ut eſſet claritas ejus ex reſurrectione mortuorum apud Patrem, ad cujus dexterã ſedet. Cum ergo videret, illius prędeſtinatinatę ſuę clarificationis veniſſe jam tẽpus; ut & nunc fieret in redditione, quod fuerat in prædeſtinatione jam factum, oravit dicens, *Et nũc clarifica me tu Pater apud temetipſum claritate, quam habui, priuſquam mundus eſſet, apud te.* Tamquam diceret, Claritatem, quam habui apud te, in prædeſtinatione tua, jam tempus eſt, ut apud te habeã etiam vivens in dextera tua. *Hactenus Auguſtinus; in cujus verbis animadvertere oportet, nomen Redditionis ſumi pro rei quaſi debi-*

ſi debitæ præſtatione (idq; latinè & eleganter, quod attinet ad verbi Reddendi ſignificationem) non autem pro reſtitutione ejus, quod ante reipſa haberetu. Alioqui contra ſuam ipſius ſententiam locutus fuiſſet. Vult enim, ut ex toto loco patet, illos erroris coarguere, qui volebant, Chriſtum potuiſſe dicere, ſe, ut hominem, claritatem iſtam ante mundum conditum apud Patrem habuiſſe. Nec verò Bellarminus ipſe poteſt Chriſti verba aliter accipere, quàm de ipſo Chriſto homine: cum manifeſtè ea citaverit, dum agitur de nominis claritate Chriſto homini data, quã vult eum reipſa habuiſſe omnem aut reſurrectionem, licèt nondum patefactam. Verùm numquid Chriſtus homo ante conditum mundum claritatem ullam habuit, niſi in prædeſtinatione?

Sequitur alia confirmatio interpretationis Patrum & Bellarmini illius Paulini loci, ex ejuſdem loci verbis illis petita, Et omnis lingua confiteatur: *&c. Debilis omnino confirmatio; quaſi non poſſit quis confiteri id, quod tunc primùm extiterit: & quaſi in ſacris litteris verbum* Confiteri *paſſim nõ idem ſignificet, quod* Palàm affirmare *ſeu* profiteri. *ita ut falſis etiam rebus interdum accommodetur; ut Tit: 1.16.* Confitentur ſe noſſe Deum, *id eſt,* Palàm affirmant, *ſeu* profitentur, ſe noſſe Deum; *cum tamen iſti Deum revera non noſſent. ſequitur enim* factis autem negant, cum ſint abominati, & inobediẽtes, & ad omne bonum opus reprobi. *Iohannes autem in ſua prima epiſtola ait, eum eſſe mẽdacem, qui dicat, ſe noſſe Chriſtum, & præcepta ejus* non

1 Iõh: 2. 4. 8.

non ſervet, & illum minimè Deum noſſe, qui charitate non ſit præditus. Nihil igitur aliud eſt apud Paulum; Et omnis lingua confiteatur, *quàm,* Et omnis lingua palàm affirmet, *ſeu* profiteatur. *quæ verba optimè ac rectiſſimè ea de re dici poſſe, quæ antea non eſſet, nemo unquam negabit.*

Iam quod Bellarminus addit, Chriſtum etiam ante reſurrectionem appellatum fuiſſe filium Dei vivi & Dominum, hoc ad præſentem diſputationem propriè non pertinet: ubi non quæritur de nomine Filii Dei, aut de nomine Domini, ſed de adoratione Chriſto ab omnibus rebus creatis debita. & potuit Chriſtus meritò filius Dei vivi, & Dominus appellari etiam tum, cum adoratio iſta illi non deberetur. Iam verò ab angelis ante ipſius reſurrectionem non debebatur Chriſto adoratio, cum certum ſit, angelos nondum fuiſſe illi ſubjectos, ut poſtea oſtendam. Verum eſt tamen, alia, id eſt, præſtantiore ratione fuiſſe Chriſtum reipſa filium Dei ac dominum poſt reſurrectionẽ & exaltationem ſuam, quàm antea erat; ut explicabimus ad finem reſponſionis ad primum argumentum tertiæ claſſis. & propterea, quod attinet ad Domini nomen, leguntur hîc apud Paulum illa verba, Et omnis lingua confiteatur, quòd Ieſus Chriſtus [eſt] Dominus, ad Dei Patris gloriam; *ut quidem habent græca exẽplaria. Nam latina habent,* quia Dominus Ieſus Chriſtus eſt in gloria Dei patris. *Ex quo etiam apparet, in ſuperiore confirmatione, & in ſententia iſta citanda Bellarmini aſtus: qui non recitavit niſi prima illa verba;* Et o-

mnis lingua confiteatur; ne, ſi omnia recitaſſet (quod illi ſecundum latina exemplaria faciendum erat) conſtaret, ſententiam iſtam nihil prorſus ejus cauſſam juvare, immo ei non parum nocere. Apparuiſſet enim, Paulum ibi agere de ipſa re, quæ antea non fuiſſet, non autem de manifeſtatione rei. Nemo enim, præter Bellarminum, & quoſdam alios, neſcit, in gloria Dei Patris Ieſum Chriſtum non fuiſſe, niſi poſt reſurrectionem & in cælum aſcenſionem.

Mirum eſt ſanè, Bellarminum, & quemcunque alium ante ipſum, clariſſima Pauli verba, quibus diſertiſſimè teſtatur, Ieſum Chriſtum, propter ſuam obedientiam uſque ad mortem crucis, a Deo fuiſſe mirum in modum exaltatum, dato illi nomine, quod eſt ſupra omne nomen, ita, interpretando corrumpere auſos fuiſſe, ut Paulum contrarium ejus, quod dicit, dicentem faciant, id eſt, Deum nec revera exaltaſſe Chriſtum, nec dediſſe illi ſummum iſtud nomen propter ejus obedientiam uſque ad mortem crucis; quippe cum, ſecundum eorum hujus loci interpretationẽ, Chriſtus iſta jam ante mortem haberet. Sed benè habet, quòd non modò locus ipſe ita clarus eſt, ut iſtis impiis & in Deum contumelioſis interpretationib: non ſit obnoxius; verùm alia apertiora etiam divina teſtimonia eadem de re habemus, quale eſt illud ejuſdem Apoſtoli ad Epheſ: cap: 1. 20. & deinceps uſque ad finem cap: ex quo apertiſſimè conſtat, Chriſtum, poſtquam illum Deus a mortuis excitaſſet, conſtitutum ab ipſo fuiſſe ad dexteram ſuam in cæleſtibus, ſupra quamcumque aliam rem creatam, quantavis po-

teſtate

teſtate aut dignitate præſtantem: nominatim verò ſupra ipſos angelos omnes; quos propterea apparet antehac non fuiſſe illi ſubjectos, ut paulo ante dicebamus, ſed tunc eſſe cœpiſſe, cum Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam profectus eſt in cælum, id quod diſertè Petrus teſtatur inquiens de illo, Profectus in cęlum, ſubjectis ſibi (*id eſt* ipſi) angelis, & poteſtatibus, & virtutibus. *Nonne id ſolum, quòd Chriſtus poſt reſurrectionem cœperit, profectus in cælum, ſedere in dextra patris ſui, ſive Dei, quod pluribus teſtimoniis ſacris confirmatur, ſatis ſuperq́; eſſe deberet ad oſtendendum, Chriſtum ante reſurrectionem ſuam ſuprema potentia & majeſtate illa divina minimè fuiſſe præditum? Senſit hoc Bellarminus alibi, id eſt* To: 1. col:496.B. *& propterea audacter, quamvis fateatur, Chriſtum dici ſediſſe a dextris Dei poſt aſcenſionem, tamē ait id factum fuiſſe in ipſa incarnatione: ſed nihilominus idcirco dici ſediſſe poſt aſcenſionem, quia tunc primùm perfectè innotuit gloria & majeſtas illius hominis. & ad hoc probandum citat hunc locum ad Philip: 2.* Egregia *ſanè probatio, cum in hoc loco, ut vidimus, nullum ſit indicium iſtius perfectæ patefactionis: ſed tantùm diſertis verbis datio ſupremi nominis, id eſt, poteſtatis & majeſtatis cōmemoretur. Vix credo, ullum ex antiquioribus eſſe, qui non fateatur, Chriſtum hominem tum primùm revera in dextera Dei ſediſſe, cum poſt reſurrectionem traſlatus eſt in cælum, & tum primùm, ut hominem, ſupremam illam potentiam & majeſtatem fuiſſe adeptum. iſtamq́; Bellarmini, & eorum,*

Mat:18. 19. Act: 2. 34. Epheſ:1 20. Heb:1. 8

quos ipſe ſecutus fuerit, ſummam in hoc negando audaciam vehemẽter miror. Præſtitiſſet, ſi effugere volebat Bellarminus vim argumenti a ſeſſione in dextera Dei ducti, ad probandum quòd Chriſtus homo revera ante reſurrectionem. ſuprema illa potentia & majeſtate non fuerit præditus, ut Sedere ad Dei dexteram interpretaretur, perfectè notam fieri potentiam ac majeſtatẽ iſtam. Sed ipſemet To: 1. col: 495. B. ait, probabiliorem ſenſum articuli illius, Chriſtꝰ ſedet a dextris Patris, *hunc eſſe, id eſt, pari potentia & honore regnat, judicat & gubernat omnia cum ipſo Patre. hæc autem ipſe Chriſto homini tribuit ab ipſa incarnatione. & idcirco contra apertiſſima ſacrarum litterarum teſtimonia, quæ ipſemet ſic loqui, inficiari non potuit, coactus eſt negare, Chriſtum poſt aſcenſionem in Dei dextera ſedere cœpiſſe. Sed de his jam hoc loco ſatis.*

Responsio ad X. Argumentum.

Decimum *argumentum a Bellarmino conciſè admodum & obſcurè allatum, ſic format & explicat Vujekus.* Iſaiæ 41. 4: 44. 6: 48 12. *Ego ſum primùs, Ego ſum noviſſimus.* Hoc dicit ſcriptura admodum frequenter de Deo Iſraelis. Divus autem Iohannes hoc idem tribuit Chriſto Apocal: 1. 8. *Ego ſum Alpha & Omega.* & infra v. 17. *Ego ſum primus & noviſſimus, & vivens & fui mortuus.* Et ſic Chriſtus Dominus eſt ille verus & unus Deus, ante quem non fuit ullus alius Deus, neque poſt ipſum erit.

Reſpondeo

Reſpondeo, Aut iſtud, quod Chriſtus in Apocalypſi de ſe ipſo dicit, habet per ſeipſum hanc vim, ut oſtendat, eum eſſe illum unum verum Deum: aut non habet. Si habet, nihil attinuit, aut certè nihil neceſſe fuit ad argumentum formandum, afferre loca illa Eſaiæ, ubi hoc idem de Deo Iſraëlis dicitur. Quòd ſi non habet, ut is qui argumentum hoc priùs formavit, videtur ſenſiſſe, & ſic ſentiri debere, deinceps oſtendemus; jam non ſatis eſt, ad argumentum concludendum, docere, hoc idem de Iſraëlis Deo dici. Nihil enim vetat, quin unum & idem de diverſis dici poſſit. Sed oſtendere oportet, vel ubi de Deo dictum eſt, dictum ſimul aut indicatum fuiſſe, id de ipſo Deo tantùm dici poſſe: vel, ubi de Chriſto dicitur, haberi relationem ad eum locum, ubi de Deo dictum fuit; ita ut is locus de Chriſto exponatur, aut ſaltem ad ipſum accommodetur. Verùm neutrum iſtorum oſtenditur, aut per ſe ullo modo apparet; quidquid Bellarminus col: 287. C. dicat, Iohannem ad verba Eſaiæ reſpexiſſe, nulla ratione id probans, & interim non leviter errans, dum ea verba Iohanni tribuit, quæ ſunt Chriſti. Sed fingamus, fieri non poſſe, ut unum & idem de diverſis dicatur. Adhuc reſtabit probandum eodem ſenſu dictũ fuiſſe de Chriſto, quòd ſit primus & noviſſimus, quo dictum priùs fuerat de Deo. Nam ſi diverſo ſenſu dictum fuerit; jam non erit unum & idem de utroq; dictum. Non enim in iiſdem verbis, ſed in eodem ſenſu, rei (ut ſic dixerim) identitas conſiſtit. Et ſanè iſtius argumenti propterea nulla vis eſſe poteſt, quia nihil impedit, quominus alio ſenſu dictum fuerit de

Digitized by Google

Deo, quòd ſit primus & noviſſimus, & alio, de Chriſto.

Sed dicet aliquis, immo iſta verba unum tantùm ſenſum habere poſſe, eumq́; ejuſmodi, ut ad illum unum Deum tantùm accommodari queat. Quid enim aliud eſt, eſſe primum & noviſſimum, quàm, eſſe principium & finem rerum omnium? Hoc autem certum eſt de uno illo Deo tantùm dici poſſe.

Reſpondeo primùm, Si ita quis argumentari velit, non fuiſſe hoc argumentum in hac prima claſſe recenſendum, ſed in quarta, aut quincta, ubi de nominibus, & attributis Dei agitur, quibus Chriſtus inſignitus ac decoratus fuerit. Deinde dico, verum quidem eſſe, iſtorum verborum iſtum eſſe ſenſum, ſi ſimpliciter atq; abſolutè accipiantur, ſed nego, cum de Chriſto dicuntur, ſimplìciter atque abſolutè accipi. Nam quod Bellarminus aït, inde conſtare, verba iſta abſolutè accipienda eſſe, quòd Chriſtus ibi dicitur Alpha & Omega. Iſtæ enim abſolutè ſunt primæ & ultima litteræ. Primùm animadvertendum eſt in vulgata editione cap: 1. Apoc: a Bellarmino citato non dici Chriſtum Alpha & Omega. ſed illum unum Deum tantùm; idq́; v. 8. quem Vujekus expreſſè citavit. Etenim quod ipſi volunt, ibi Chriſtum eſſe, qui loquatur, quia de eo dicitur, quòd venturus ſit; refutatum eſt hoc ſuprà in reſponſione ad alterum argumentum unà cum ſexto argumento allatum. Et certè ſi ibi de Chriſto ſermo eſſet, jam viciſſent Adverſarii; nec opus eſſet, ut iſto argumento uterentur ſumpto ab Alpha & Omega, quo nomine ſe ibi Chriſtus appellet. Fateor tamen, alibi in eadem Apocalypſi, ſe-

cundùm

cundùm ipſam vulgatam editionem, Chriſtum vocare ſe Alpha & Omega; id eſt, cap: 22. 13. quem locum Adverſarii minimè animadverterunt; illum enim ſine dubio citaſſent. Verum deinde conſiderandum eſt eſſe hic fallaciam ſatis evidentem. Neq; enim Alpha & Omega ſunt abſolutè, illud primum, hoc ultimum: ſed, ut Bellarminus in ſua ratiocinatione coactus eſt fateri, illud prima, hoc verò ultima litterarum; idq; non revera abſolutè, ſed tantùm, quatenus ad ordinem & ſeriem ſpectat, quo litteræ in Alphabeto (ut vocant) ſcribi ſolent. Eſt igitur videndum, quid in hac metaphora, qua Chriſtus utitur, appellans ſe Alpha & Omega, reſpondeat litteris, ut in Alphabeto ſunt ordinatæ, quarum illa eſt prima, hæc verò ultima: ſi velimus ſcire, quarum rerum aut cujus rei reſpectu, Chriſtus vocet ſe primum & ultimum, ſeu principium & finem (ut habetur inferiùs cap: 22. 13.) quemadmodum Alpha principium eſt Alphabeti, Omega verò finis. Iam igitur, ſi quis ex metaphora iſta concludere velit, Chriſtum rerum omnium eſſe principium & finem; oportebit, eum docere litteris ſeu Alphabeto ex altera parte reſpondere, Res omnes. Hoc verò non probabit umquam; cum potiùs partim appareat, partim ſit omnino veriſimile, certam quandam ſeu certas quaſdam res illi reſpondere, ut mox oſtendam. Oportet enim priùs conſiderare, quamvis veriſſimum ſit, illum unum Deum eſſe abſolutè principium & finem rerum omnium, tamen veriſimillimum eſſe, cum apud Eſaiam vocat ſe primum & ultimum, non ſimpliciter prorſus & abſolu-

tè locutum ibi cum fuiſſe, ſed ſecundum quid: potiſſimùm verò cap:44. 6. ubi loci circumſtantiæ, & verba præcedentia & conſequentia cogunt fateri, ideo Deum vocaſſe ſe primum & ultimum, quia ipſe ſolus ſibi formaverat & elegerat populum Iſraëlis, multisq́; beneficiis affecerat ac tutatus fuerat, et deinceps perpertuò curaturus ac conſervaturus erat: nec alius præter ipſum. Oecolampadius ſanè, & Calvinus ambo Trinitarii & ſententiæ noſtræ de Chriſto infenſiſſimi hanc loci ſententiam agnoverunt. & ille quidem ait, poſſe Dei verba ſic exponi: Ego primus ſum, qui multis vos beneficiis affeci. Ego & poſtremus, qui poſthac iterum beneficiis proſecuturus ſũ. *Hic verò ſic in eadem verba ſcribit:* His verbis non prædicat æternitatem Dei, ſed eum ſibi perpetuò ſimilem eſſe oſtendit, ut eum talem erga ſe futurum ſperent, qualem antea experti ſunt. *Quid mirum igitur, ſi Chriſtus vocaverit ſe primum & ultimum, ſeu principium & finem, non quia omnium rerum principium ſit & finis, ſed quia æternæ ſalutis noſtræ inchoator & perfector ſit, atque eccleſiam hanc militantem & auſpicatus fuerit, & finem ſit illi impoſiturus: & deniq;, quemadmodum ipſe primus beatæ imortalitatis conſequendæ rationem mundo patefecit; ſic poſt eum nemo extiturus ſit, qui aliud quidquam eò ſpectans patefaciat?* Namq; *Evangelium, quod ipſe primus annunciavit, æternum eſt, & fœdus æternum, quod ipſe & primus & ſolus, Dei patris ſui nomine nobiſcum pepigit, Apoc: 14. 16. Heb: 18. 20. Quòd autem Chriſti mens hæc fuerit, cum ſe*

primum

primum & ultimum vocavit: non obſcurè indicant verba, quæ illico addidit v. 17. & 18. Et vivus & fui mortuus, & ecce ſum vivens in ſæcula ſæculorum. Et habeo claves mortis, & inferni. *Quaſi diceret, Propterea primum & ultimum me vocavi, quia, etſi, dum primus æternam mundi ſalutem operor, mortuus fui; tamen revixi, & vivo, vivamq; perpetuò & inchoatum opus ad finem ego ipſe perducam ac meos omnes a mortuis excitabo, & reipſa vitâ æternâ donabo. Capite etiam ſecundo v. 8. poſt verba illa,* Hæc dicit primus & noviſſimus, *ſtatim ſubjungitur,* qui fuit mortuus & vivit; *ut idem, ſcilicet, intelligamus. Vides, lector, ni fallor, quàm futile ſit argumentum iſtud, ad probandum quòd Chriſtus ſit ille unus Deus, quod, ſcilicet, primus & ultimus in Apocalypſi appelletur, & ille unus Deus ſimiliter primus & ultimus apud Eſaiam nominetur. cum nec abſolutè ſic Chriſtum appellatum fuiſſe conſtet, immo ſatis appareat, ſecundum quid appellationem iſtam illi fuiſſe tributam: nec ille ipſe unus Deus, in citatis locis, abſolutè ſic fuerit nominatus; idq; alio reſpectu, quàm Chriſtus in Apocalypſi. Minùs futile argumentum fuiſſet, ſi, pro locis Eſaiæ, expreſſè ac nominatim allati fuiſſent ex eadem Apocalypſi loci, ubi Deus ipſe vocat ſe principium & finem cap: 1. 8. (quem locum adverſarii ad Chriſtum ineptè ac ridiculè detorſerunt) & cap: 21. 6. Veriſimile enim videtur, cum in eadem viſione eadem appellatio & Deo, & Chriſto tribuatur, eodem ſenſu, vel ejusdem rei reſpectu, utriq; fuiſſe tributam. Ad quod reſpondeo,*

ſatis conſtare, ut ante oſtendimus, quo ſenſu, & cujus, ſeu quarum rerum, reſpectu Chriſto tributa fuerit: nec ullo modo poſſe probari, abſolutè omnino & ſimpliciter ei tributam fuiſſe; qua ratione ne Deo quidem ipſi in viſione illa tributam fuiſſe, veriſimile eſt: ſed reſpectivè; & quidem eodem ſenſu, quo Chriſto tributa fuit. nec tamen hinc ſequetur, Chriſtum eſſe ipſum Deum; cum eadem ipſa in re Deus ſemper ut primaria efficiens cauſſa, Chriſtus verò ut ſecundaria ſeu inſtrumentalis ſe habeat, & agnoſci debeat.

Responsio ad XI. Argumentum.

Vndecimum *& ultimum hujus primæ claſſis argumentũ his verbis formatum eſt.* Malach: 3.1. *Ecce ego mitto angelum ſeu nuncium meum; & præparabit viam ante faciem meam.* Hic etiam loquitur Deus Irael. Nam omnia exemplaria Hebraica Græca, Chaldaica, Latina ſic habent *ante faciem meam.* Et tamen Chriſtus ipſe affirmat, hunc Angelum ſeu nuncium, eſſe Iohannem Baptiſtam, qui præparavit viam ante faciem Chriſti Domini. Matth: 11. 10. Et Lucæ 1. 76 Zacharias ait, *Præibis ante faciem Domini præparare vias ejus.* Quid autem hoc poteſt eſſe clarius? Nam cui alii Iohannes viam præparavit, niſi Chriſto?

Reſpondeo. Et primum fateor, argumentum hoc, quod idem reipſa eſt cum argumento octavo aliquantò minùs malè formatum eſſe. Hoc enim tantùm vitium apertum habet, quòd pro conceſſo ſumit, Iohannem non præparaſſe viam ante faciem ullius, prætér-

quam

quam Chriſti. Cum tamen poſſit quis ex ipſis locis in argumento citatis colligere, Iohannem ante faciem non modò Chriſti, ſed alterius etiam, hoc eſt Dei ipſius viam paraviſſe; etiamſi ex iisdem locis conſtaret, quatenus ante Chriſti faciem viam paravit, impletam fuiſſe vaticinationem illam apud Malachiam, ut hodie in omnibus exemplaribus legitur; ubi Deus ipſe dicit, ſe miſſurum angelum ſuum, qui præparabit viam ante faciem ſuam, id eſt ipſius Dei. Quamvis enim alius ſit ipſe Deus, alius verò Chriſtus; nihil impedit, quominus eo ipſo, quòd Iohannes viam ante Chriſti faciem paravit, ante ipſius Dei faciem quoq; paraverit. immo id neceſſarium eſt, ſi Chriſtus Dei ipſius perſonam ſuſtinuit, ut certè ſuſtinuit, idq; omnium, quæ excogitari poſſint, excellentiſſima ratione. Deus enim in ipſo Chriſto fuiſſe dicitur tunc, cum Chriſtus in terris munus ſuum obibat, 2 Cor: 5. 19. quod quemadmodum apertè docet, alium eſſe Deum, alium verò Chriſtum, cum neceſſe ſit, ut alius ſit is, qui eſt in aliquo, & alius is, in quo eſt; ſic manifeſtè declarat, Chriſtum perfectiſſima ratione Dei perſonam in munere ſuo obeundo ſuſtinuiſſe. Nec verò arbitror, quia ſcriptum ſit, ante faciem meam, *quenquam ita rudem futurum, qui exiſtimet, non niſi in Chriſto ipſo vaticinationem Malachiæ impletam fuiſſe, cum alioqui Deus faciem revera non habeat. Nemo enim ignorat Ante faciem ex Hebraico idiotiſmo idem ſignificare, quod ſimpliciter Ante. & verbo Lepanai, quod apud Malachiam redditum eſt,* ante faciem meam, *millies utitur Deus ipſe in vetere Teſtamento,*

ſtamento, pro eo tempore, quo nondum Chriſtus homo extiterat; & Actor: 13. 24. dicitur Iohannes prædicaſſe ante faciem adventus Chriſti; cum tamen Chriſti adventus nullam revera faciem haberet. Sed ineptus eſſem, ſi pluribus hac de re agerem. Illud conſiderandum eſt, ex locis in argumento citatis, non planè conſtare, Malachiæ prophetiam, ut nunc quidem legitur, in Chriſto impletam fuiſſe, nec Chriſtus id ſanè dicit; immo ipſe aliter eam citat, & non ante faciem meam, *ſed*, ante te, & ante faciem tuam, *legit. id quod non tantùm apud Matthæum facit, ſed apud Lucam quoque cap: 7. 27. Nec eſt dicendum, Chriſtum ita legere, ut oſtenderet, quomodo ipſe interpretaretur illud*, ante faciem meam. *ſed neceſſe eſt confiteri, ita tunc temporis in vulgatis codicibus ſcriptum extitiſſe. Disertè enim ait*, Hic eſt de quo ſcriptum eſt, Ecce ego mitto, *&c. quam lectionem ideo nō rejicit Chriſtus, non quia planè idem ſit Ante te, quod Ante faciem meam, id eſt, Ante me, ſed quia nihil refert, utrocunq; modo legas; cum certum ſit, Iohannem & ante Deum ipſum, & ante Chriſtum viam præparaſſe. Ex verbis etiam Zachariæ nihil aliud neceſſariò colligitur, quàm Iohannem præiſſe ante faciem ipſius Dei ad præparandam viam ejus. Fateor enim, nomine Domini, in Zachariæ verbis, ipſum Deum ſignificari; quamvis nec Bellarminus, nec Vujekus id probet; cum tamen, ad argumentum formandum, neceſſe ſit ut res ita ſe habeat. Nec eſt, quòd quis dicat, ſatis hoc per ſe conſtare, cum verba illa ante Chriſtum natum*

ſint

Digitized by Google

ſint prolata, ad quem ſolum, excepto ipſo Deo, alioqui referri vox Domini potuiſſet. quandoquidem potuit commodiſſimè Zachariæ in ſua prædictione eum Dominum intelligere, qui nondum extitiſſet, modò ante faciem ipſius Iohannes ejus viam paraturus eſſet. Sed dices, cur igitur concedis nihilominus, Domini nomine apud Zachariam ipſum Deum intelligi. Propterea concedo, quòd obſervavi, in N. Teſtamento, ſeu verba ſint prolata ante Chriſtum patefactum & natum, ſeu poſt, nomine ipſo κύριος ſine articulo, ut eſt in Zachariæ verbis, tunc, cum ſubſtantivè accipitur, raró admodum Chriſtum ſignificari, (immo, in hoc ipſo Lucæ Evangelio, numquam: quamvis in eo frequēter Chriſtus ſolo τοῦ κυρίου nomine appelletur) ſed, ferè ſemper, ipſum Deum. nempe quia in veteris T. græca tranſlatione nomen κύριος ſine ullo articulo, tamquam ſi proprium nomen eſſet, ad Iehovam proprium Dei nomen exprimendum, ferè uſurpatum fuerat. quod hoc loco nec Vujeko, nec Bellarmino in mentem veniſſe, penitus mihi perſuadeo; eosq́; nihil habituros fuiſſe ſolidi, quod reſponderent, exiſtimo, ſi quis contendiſſet, Domini vocabulo, Chriſtum, non autem Deum ipſum, intelligendum eſſe. Hoc autem non refutato, aliud nihil ex Zachariæ verbis concludere poterant, niſi Iohannem ante Chriſti faciem viam præparaſſe; quod nemo eſt, qui neget. Fateor igitur, ut ad propoſitum redeam, ex verbis Zachariæ apertè colligi, Iohannem præparaſſe viam ante faciem ipſius Dei, ac præterea mea ſponte concedo, Zachariam ad Malachiæ vaticinationem, cum hoc diceret,

Digitized by Google

diceret, reſpexiſſe. Sed nego tamen, apertè ſimiliter hinc colligi, Malachiæ prædictionem de ipſo Deo, qui Angelum miſſurus eſſet ad præparandam viam ante faciem ſuam, in perſona demum ipſius Chriſti impletam fuiſſe. Nam & citra Chriſti perſonam meritò dici poteſt; Iohannem Deo ipſi ſive ante Deum ipſum viam paraſſe, qui populum venit moniturus, ut pœnitentiam agerent, & ad Deum converterentur; jam enim Dei judicium inſtare. Quin apud eundem prophetam Malachiam cap: ſeq: videtur eſſe explicatum, iſtud veniſſe Iohannem ad viam præparandam ante faciem Dei, nihil aliud eſſe, quàm quòd modò diximus. Inquit enim ad finem ſuæ prophetiæ: Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequã veniat dies magnus & horribilis. Et convertet cor patrũ ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne fortè veniam, & percutiã terrã anathemate. *quæ prædictio cũ eadem explicatione, quid ſit parare viam ante faciẽ Dei, de Iohanne tacitè exponitur ab angelo, cum de ipſo ait Zachariæ apud Luc:* Et multos filiorum Iſrael convertet ad dominum Deum ipſorũ, & ipſe præcedet ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ, ut convertat patrum corda in filios, & incredulos ad prudentiam juſtorum, parare Domino plebem perfectam. *Scio adverſarios, Domini Dei Iſraëlis nomine hoc loco contendere omnino Chriſtum intelligi. Sed quàm jure id faciant, videbimus infrà in examinatione ſecundi argumenti tertiæ claſſis, quod ex ipſo hoc loco nectunt. Sed, ut jam concludam, Dico, in hoc argumento neutiquam*

utiquam probatum fuiſſe, Malachiæ prædictionem illam in initio cap 3. ut nunc quidem legitur, & ab adverſariis urgetur, in ipſius Chriſti perſona, quatenus de Deo Iſraëlis in ea ſit mentio, impletam eſſe. non quòd omnino id negem; ſed ut appareat, quanta argumenti ſit infirmitas. Alioqui enim ſatis antè probavi, eo ipſo, quod Iohannes ante Chriſti faciem viam paraverit, ante ipſius Dei faciem viam paraſſe illum, jure dici non ſolùm poſſe, ſed etiam debere; quãvis Chriſtus nón ſit Deus ipſe. nempe quia Dei perſonam, idq́ omnium excellentiſſima ratione, in ſuo munere in terris obeundo, ſuſtinuit.

Cap. IV.

In quo refutantur Argumenta ex ſolo vetere Teſtamento deſumpta.

Sequitur *ſecunda claſſis argumentorum, id eſt, eorum, quæ ex ſolo vetere Teſtamento ducta. Quorum primum ducitur ex Pſalmo ſecundo, quatenus ipſius aſſumptio inde elicitur. quam cum nos veram eſſe agnoſcamus, & ex Pſalmo iſto colligi, facilè concedamus; non eſt, cur hujuſce rei probationes a Bellarmino & Vujeko allatas recitemus. ſed ſatis eſt ipſum argumentum recitare; quod tale eſt.*

Responsio ad I. Argumentum.

Messias *eſt filius Dei adorandus ab omnibus Regibus; & quibus ille iraſcitur, ii omnino peribunt; & qui in illo confidunt, ii beati erunt. Ergo Meſſias eſt verus Deus.*

Reſpondeo, hic nihil contra nos concludi; quippe qui

qui ſateamur, Chriſtum ſeu Meſſiam eſſe verum Deum. Sed quia apparet, nomine veri Dei, in hoc argumento, intelligi illum unum Deum Iſraëlis, ſeu illum, qui perfectiſſima ratione eſt Deus, quem Meſſiam eſſe nos minimè agnoſcimus; videndum eſt, ecquid, ad conſequentiam argumenti probandam, aſſeratur.

Itaq; ſtatim ſubjicitur; Nam ſolus verus Deus habet imperium vitæ & mortis. 1. Reg. 2. 6. & in ſolo vero Deo confidere tota Scriptura jubet. Maledictus enim eſt, quicunq; confidit in homine, & benedictus qui confidit in Deo. Hierem: 17. 5. 7.

Iſtæ probationes, ex uno argumento, duo nobis efficiunt; quatenus oſtendere videntur duarum partium, quas aſſumptio habet, utramvis ſatis eſſe ad idem concludendum, quod antea concluſum fuerat.

Prius argumentum eſt tale; Solus verus Deus habet imperium vitæ & mortis. Meſſias ſeu Chriſtus habet imperium vitæ & mortis. Ergo Chriſtus eſt verus Deus; id eſt, ut diximus, ille unus Deus Iſraëlis.

Alterum argumentum eſt hujusmodi: Soli vero Deo confidendum eſt. Sed Meſſiæ ſeu Chriſto confidendum eſt. Igitur Chriſtus eſt verus Deus.

Reſpondeo ad prius argumentum: Et dico, plus hìc aſſumi quàm in totius argumentationis aſſumptione expreſſum & ex Pſalmo ſecundo deſumptum fuerat. Ibi enim habetur perituros illos, quibus Meſſias iraſcitur, & beatos fore, qui in illo confidunt: Hìc, verò, Meſſiam habere imperium vitæ & mortis; quod multò plus eſt, quàm illud. Et fieri facilè poſſet ut Deus Meſſiæ,

tis Meſſiæ, ut rei creatæ, hoc privilegium conceſſiſſet, ut cuicunq; ille iraſceretur, is omnino periret, quicunque verò ei confideret, is beatus evaderet; nec tamen ipſi Meſſiæ poteſtatem conceſſiſſet quenquam prorſus interimendi, aut beatum efficiendi: nedum omnes quoſcunque ipſe voluerit; ut ſignificant verba iſta, Habet imperium vitæ & mortis. *Itaq; apparet, hoc argumentum eſſe extra id, quod propoſitum fuerat: nec ejus aſſumptionem ex Pſalmo ſecundo probari. Quod non ideo a me dicitur, quia alioqui negem, Meſſiam, id eſt, Ieſum Chriſtum habere imperium vitæ & mortis; modò id rectè intelligatur, neq; extra fines regni ipſius Chriſti extendatur. Quamvis enim illi data fuerit omnis poteſtas in cælo, & in terra; hoc tamen intelligendum eſt in iis, quæ, quacunque tandem ratione, ad ejus regnum pertinent, aut pertinere poſſunt. Itaq; ex eo, quod ex ſacris litteris facilè oſtendi poteſt, Chriſtum habere imperiũ vitæ & mortis (ſcriptum eſt enim de eo, quòd vivificet quos vult, & quòd habeat claves mortis, atq; inferni) non tamen ſequitur, eum etiam extra regnum ſuum, id eſt, ubi nulla proſus ratione de iis agatur, quæ ad ipſius regnum pertinent, iſto imperio eſſe præditum. In quo differentia apparet inter Chriſtum, & Deum in mortis & vitæ imperio; cum Deus nullis omnino finibus circumſcriptum iſtud imperium habeat, Chriſtus autem ſui regni & eorum, quæ quovis modo ad illud pertinent aut pertinere poſſunt, finibus habeat circumſcriptum; præter id, quod Deus a nemine tale imperium habet: Chriſtus verò, ex ipſius Dei* Ioh: 4. 21 Apoc: 1. 12.

dono & largitate. quod ipſum per ſe ſatis eſt ad argumentum Adverſariorum convellendum; cum propoſitio illa, Solus verus Deus habet imperium vitæ & mortis. *ſi vera eſſe cenſenda eſt, non aliter intelligi debeat, quàm illa, quæ a Paulo Apoſtolo teſtimonium habet, videlicet*, Solum verum Deum habere immortalitatē; *cum tamen & angeli habeant immortalitatem, & nos in reſurrectione juſtorum habituri ſimus; id eſt, ut de vitæ ac mortis imperio accipiatur, quod quis a nemine acceptum in ſeipſo naturaliter & eſſentialiter habeat. Quamquam utcumq; intelligatur propoſitio iſta, ea nullo pacto probatur ex loco ad eam probandam allato, 1 Reg: 2. 6. Sic enim ibi ſcriptum eſt:* Dominus mortificat, & vivificat: deducit ad inferos, & reducit. *Vbi dictio Solus, aut alia ſimilis excluſiva nec legitur, nec, ut ſubaudiatur, neceſſe eſt.*

Venio ad alterum argumentum, cujus ſimiliter propoſitio, quamvis alioqui, ſi rectè intelligatur, veriſſima, minimè ex eo teſtimonio probatur, quod ad eam confirmandam productum fuit: ex Hierem: inquam cap: 17. 5, 7. Propoſitio enim eſt, Soli vero Deo confidendum eſt. *Productum verò teſtimonium habet, maledictum eſſe hominem, qui confidit in homine: & beatum eſſe, qui in Deo confidit. Atqui reperitur, qui nec homo eſt, nec ille Deus, de quo hîc agitur. Quare non ſequitur ex teſtimonio iſto, ſoli vero Deo confidendum eſſe. Non excludit, inquam, iſtud teſtimoniū verbi gratia, angelos, quominus in illis quis confidere poſſit. nullus enim angelus eſt homo: etiamſi nullus*

eorũ ſimiliter ſit ille Deus. Quare ſi quis probare vellet, in angelis minimè confidendum eſſe, alio certè eſſet illi utendum teſtimonio. Iam, quod ad Chriſtum attinet, de quo eſt quæſtio, is ejuſmodi eſt, ut, quamvis non ſit ille Deus, & ſit homo; talis tamen ſit homo, ut meritò dici poſſit eum non ſimpliciter eſſe hominem, ſed divinum hominem: præſertim poſt ipſius glorificationem; poſtquam reverà cœpit habere locum id, quod in Pſal: 2. de ei confidendo dictum eſt. Libenter enim nos quoq; poſtrema Pſalmi verba ad Chriſtum ſeu Filium referimus; quamvis non deſint, qui omnino ad Iehovam referenda eſſe contendunt. Verùm paulò diligentiùs præterea teſtimonium ipſum expendamus. Verſiculo enim 5. ad hunc modum legimus: Maledictus homo, qui cõfidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & a Domino recedit cor ejus. *A Bellarmino, & Vujeko ſola prima pars hujus totius ſententiæ, quæ una eſt, non plures, recitata fuit: quo animi candore, ipſi viderint.* Non *ſimpliciter igitur pronunciatur hic maledictus homo ille, qui in homine confidit, ſed qui ita confidit, ut ponat carnem brachium ſuum, id eſt, in ipſis humanis viribus ſpem ſuam collocet, ſeu in homine ipſo per ſe, citra ſpiritus ac virtutis divinæ opem. Hoc enim omnino per vocabulum Carnis ſignificatur. & cum neq; etiam hoc videretur ſatis, ad abſolutè pronunciandum quemquam maledictum; additur poſtremò expreſſè,* & a Domino recedit cor ejus. *ut, ſcilicet, intelligatur, Deum habiturum aliquam rationem illorum, qui, licèt homini cuipiam plus æquo confidant, humanis viribus id*

tribuentes, quod ipſius Dei eſt proprium, tamen interea ab ipſo Deo non deficiunt, nec mentē ab ipſo averſam aut alienam gerunt. Quid, quæſo, ſententia iſta ad probandum, non debere quemquam confidere Meſſiæ, niſi ſit ille unus Deus, quia, ſcilicet, alioqui nihil aliud ſit, niſi homo? Num fortaſſe nos, qui Meſſiæ, id eſt, Chriſto confidimus, nec tamen eū pro uno illo Deo habemus, in ipſo Chriſto homine ita cōſidimus, ut humanis illius viribus, citra ſpiritum ac virtutem ab illo uno Deo proficiſcentem, nobis opem ferēdi poteſtatem tribuamus? Numquid, dum illi confidimus, interim animum & cor noſtrum ab uno illo Deo averſum & alienum habemus? Quid magis ab omni & veritate & veriſimilitudine alienum; cum potiùs ita hîc nos geramus, ut Adverſarii videantur ſibi habere juſtam cauſſam nobis objiciendi, quòd Dei patris, quem ſolum illum unum Deum eſſe contendimus, gloriam, per Chriſti Filii ejus ignominiam, quæramus?

Sed ut ipſi Adverſarii fateātur, ſui argumenti & loci ex Hieremia citati vim nullam eſſe, ad probandum, Chriſto non eſſe confidendum, niſi non tantùm homo, ſed etiam ſit ille unus Deus; Dicant mihi, obſecro, ipſi, inquam, Pontificii, An non virgo Maria Chriſti mater corpore & anima, ut ipſis placet, in cælum aſſumpta, eſt homo? An fortaſſe excellentior homo eſt, quàm neceſſe ſit, Ieſum ipſum Chriſtum eſſe, ſi non eſt ille unus Deus? Non dicent, opinor. Quomodo igitur, cum ipſa non ſit ille unus Deus, eam tamen (ut cætera prætercam, quibus demonſtrant, ſe in illa confidere) ſpem ſuam vocāt? Quid enim eſt in aliquo confidere,

ſi hoc

ſi hoc non eſt, eum ſpem ſuam eſſe ſtatuere? An non coguntur, ſi velint hoc ſuum factum tueri, oſtendere nō eſſe ſimpliciter vetitum in homine confidere? Fatebuntur ipſimet ſine dubio. ſed dicent, non quia vis ſit in vocabulo Homine, *ſed in verbo* Confidere. *neq; enim omnem fiduciam in homine collocandam prohiberi: ſed eam, quæ, ut in noſtræ felicitatis auctore collocetur; ſe autem fiduciam quidem in Maria V., licèt homine, collocare, ſed non ut in ſuæ felicitatis auctore. Atqui nec in Chriſto homine ita confidendum nobis eſt, ut in noſtræ felicitatis auctore, id eſt, ſola & & prima cauſſa. atq; hoc eſt illud omnino, quod diſtinguit fiduciam in ſolo illo uno Deo collocandam, ab ea, quæ in re aliqua creata collocari poteſt, prout poteſtas & cura fuerit, quam illi erga nos & de nobis unus ille Deus dederit ac mandaverit. Et quia Chriſto homini data eſt ab uno illo Deo in nobis perfectè atq; abſolutè felicitandis ſumma poteſtas & cura; idcirco magnificentiſſimè de fiducia in Chriſto, quamvis ipſe non ſit ille unus Deus, collocanda; ſacra teſtimonia loquuntur; nec tantùm id fieri à nobis poſſe, ſed etiam omnino debere, demonſtrant. Nec umquam probabunt Adverſarii alia ratione; aliamvè ob cauſſam, in Chriſto nobis confidendū eſſe, quàm ut in ſecunda ſeu inſtrumentali efficiente felicitatis noſtræ cauſſa, & ob id, quòd ab illo uno Deo nobis abſolutè felicitandis, hac conditione, ut illum pro tali habeamus, præfectus fuit. Quòd ſi fiducia, quam Pontificii in Maria virgine Chriſti matre collocant, fundamentum ſuum ſimiliter in Dei ordinatione haberet, nullo pacto ejus rei*

nomine reprehendendi, ſed potiùs laudandi eſſent.

Responsio ad II. Argumentum.

Secundum *argumentum ſumitur ex verbis Eſaiæ cap: 48. 12. &c. Audi me Iacob & Iſraël, quem ego vocavi. Ego ipſe, & ego primus & noviſſimus: manus etiam mea fundavit terram, dextera mea menſa eſt cælos.* Et infra v. 16. *Accedite ad me, & audite hoc. Non loquutus ſum in abſcondito a principio. A tempore antequam fieret,* (aut, *eo tempore, cum hoc factum eſt*) *ibi eram. Et nunc Dominus Deus miſit me & ſpiritus ejus.* Hic manifeſtum eſt, hunc miſſum, non fuiſſe Patrem. Pater enim non habet, a quo mittatur. Filius autem ex altera parte de ſeipſo teſtatur, quòd ſit miſſus a Patre, Ioh. 8. 18. & a ſpiritu ſancto, Luc: 4. 18. Et tamen videmus, hunc miſſum eſſe illum verum Deum, qui cælum & terram creavit, & qui eſt primus & noviſſimus.

Reſpondeo, Apud prophetas, & nominatim apud Eſaiam, nihil frequentius eſſe mutatione perſonarum: præſertim ipſius Prophetæ, & Dei. nempe quia Propheta Dei nomine loquitur: & nunc in perſona ipſius Dei, nunc in propria perſona verba facit; idq́; ſæpe ſæpius nullo prorſus indicio addito hujus mutationis; ut meritò alicubi dixerit Eraſmus, in ſcriptis prophetarum non tam dici aut narrari aliquid, quàm actionem quandam repræſentari, jure videri poſſe. Facilè tamen mutationes iſtæ, potiſſimùm verò inter Deum, & Prophetam, ex iis agnoſcuntur, quæ dicit is, qui

Digitized by Google

qui loquens inducitur. Iam hic non eundem eſſe eum, qui v. 12. & 13. loquitur cum eo, qui loquitur v. 16. Sed illum quidem eſſe ipſum Deum, hūc verò, Prophetam: præter ea, quæ utrobiq; dicuntur, unde id liquidò conſtat, illud ſuadet, quòd jam v. 14. perſonæ mutatio facta erat a Deo ad prophetam; idq́ compellando populum, Congregamini, *&c. ut hic,* Accedite ad me *&c. manifeſtè enim v. 14. de Deo, ſeu Iehova eſt ſermo in tertia perſona,* Iehova dilexit eum, *&c. Rurſus autem v. 15 mutatur perſona, & Deus loquens inducitur. ſed iterum, ut priùs, a Deo ad ipſum prophetam fit mutatio. At Bellarminus, aſtutia nimis evidente v. 14. & 15. noluit recitare; nimirum ex quibus iſtæ perſonarum mutationes patent: & ſic falſum illud eſſe oſtenditur, quod ipſe lectorem incautum credere voluit, continuari, videlicet, a fine v. 13. uſque ad v. 16. in eadem perſona ſermonem.*

Verùm nihilominus excipit Bellarminus, non poſſe verba v. 16. referri ad Prophetam. quamvis Franciſcus Vatablus homo Hebraicæ linguæ peritiſſimus, & in ſacris V. teſtamenti ſcriptoribus explanandis exercitatiſſimus, idemq́; tamen Trinitarius ac Pontificius, referenda ſentiat. Vtitur igitur Bellarminus hac ratione: videlicet, neceſſe eſſe, ut prædicta verba referantur ad Chriſtum, quod probat teſtimonio Patrum, Prophetæ autem nullo modo convenire.

Reſpondeo ad priorē hujus rationis partem, Prophetam haud rarò Chriſti typum gerere in tota illa ſua prophetia: ut omnes hac noſtra ætate animadverterunt; id quod ſacris teſtimoniis confirmatur. Nam,

 exempli

exempli cauſſa, quod cap:61. 1. Propheta de ſe pro eo tempore dicit, ad Chriſtum ſuo tempore referendum erat. quemadmodum Chriſtus ipſe docet, Luc:4.18. Idem apparet de eo, quod ſcriptum eſt cap:8. 18. Ecce ego, & pueri, quos dedit mihi Iehova. *nam Heb: 2. 13. de Chriſto exponitur. Quamvis igitur verba iſta, de quibus agitur, ad Chriſtum referenda eſſent, non tamen inde ſequeretur ad Prophetam referri non poſſe; cum nihil vetet, quominus ad utrumque ſimul, ad unum quidem, ut adumbratum, ad alterum verò, ut adumbrantem, referantur.*

Ad alteram ratiocinationis partem reſpondeo, non poſſe negari, quin verba illa, Non locutus ſum in abſcondito in principio, *ad Prophetam referri poſſint: qui, videlicet, ab ipſo ſui muneris initio clarè id, de quo ibi agitur, prædixiſſet. quòd ſi quæ ſtatim ſequuntur ad Prophetam minimè accommodari poſſent; non propterea negandum eſſet, factam fuiſſe mutationẽ perſonæ in initio verſiculi a Deo ad Prophetam. Quandoquidem ſæpe accidit, ut de typo multa dicantur, quæ illi minimè conveniunt, ſed tantùm ei, cujus eſt typus; ut de Davide & Salomone, quatenus in ſ. litteris, præſertim verò in Pſalmis Chriſti typum gerunt, omnes fatentur. Quamquam non video, cur verba Hebraica ita reddi nequeant, ut Caſtellio reddidit, immo fortaſſe non debeant, ad hunc, inquã, modum.* Non tectè ab initio locut⁹ ſum, ex quo id evenit, ecce idem adſum. *Particula enim Hebræa* שם *non modò Ibi, ſed etiam, Hîc, id eſt, Hoc in loco, in ſ. litteris ſignificare deprehenditur; ut teſtis*

eſt

eſt Pagninus in ſuo linguæ ſanctæ Theſauro. Porrò verba iſta idem Caſtellio ſic explicat: Hoc eſt, Senacheribi caſum non obſcurè prędixi, & nunc poſteaquam id evenit, non latito (quod facerē præ pudore, ſi non eveniſſet, quod prædixerā) ſed me prędentem exhibeo, ut oſtendā me vera prædixiſſe, atq; ita fidem merear de futuris, quę præſignifico. *Nam profectò ſi hac ratione, quæ videtur omnium aliarum optima, verba Hebræa redantur & explicentur; nemo non videt, ea ad ipſum prophetam referri poſſe, eiq; optimè convenire.*

Sed præterea conſiderandum eſt, ad reſponſionē noſtram convellendam, quæ revera in eo conſiſtit, quod fiat mutatio perſonæ, nec idem ſit, qui loquitur v. 12. & 13. & qui loquitur v. 16. nihil pertinere, quòd Chriſtus ſit is, qui loquitur v: 16. niſi pro conceſſo ſumatur, Chriſtum eſſe illum unum Deum; quod illud idem eſt, de quo diſputatur, & ad quod probandum Adverſarii locum iſtum Eſaiæ attulerunt. Immo nos facilè dabimus, ea Chriſti eſſe verba, non quidem, qui tunc exiſteret; ſed qui, licèt poſtea extiturus, prophetico tamen more, loquens, tamquam præſens, inducatur; id quod non ſolùm ſub typo ſui ipſius ab Eſaia fieri ſolet, ut antea diximus, ſed etiam ſine typo ullo, nec tamen ex ejusmodi locis quisquam eſt, qui Chriſti jam tum exiſtentiam colligere audeat. (Quamquam etſi iſtud inde colligi poſſet, nihil tamen ad rem faceret, cum hîc non quæratur, utrùm jam tum Chriſtus exiſteret: ſed, an ſit ille unus Deus.) Talis autem videtur inſignis locus cap: proximè ſeq: 49. ab initio per com-

 plures,

plures verſiculos. Quinetiam addo, ſi Chriſtus ille eſt, qui hic loquitur v. 16. ex hoc contrarium probari ejus, quod Adverſarii volunt. Apparet enim ex illis ipſis verbis, quæ ipſi maximè urgent, Et nunc Dominus, id eſt, Iehova, miſit me *&c. Chriſtum non eſſe Iehovam. ſiquidem neceſſe eſt, ut alius ſit is, qui miſit, & alius is, quem ille miſit. Nihil igitur agit Bellarmin⁹, niſi probet evidenter, eundem eſſe, qui loquitur hic v. 16. cum eo, qui loquitur ſuprà v. 12, & 13. Atqui hoc numquam facere poterit; atq; unicuique homini cordato, mutationem perſonæ eſſe factam, argumentum ſemper erit apertiſſimum, quòd is, qui ſuprà loquitur, id eſt, Iehova, hic in tertia perſona ita nominatur, ut appareat, ab alio de eo verba fieri.*

Ex *iis, quæ diximus, patet reſponſio ad ea omnia, quæ Bellarmin⁹, & cum eo Vujekus ſcripſerunt digna, quibus aliquo modo reſponderetur, dum ſolutionem argumenti ſui, quæ eſt, quòd fiat mutatio perſonæ a Deo ad Prophetam, refellere conantur. præſertim cum nos non dicamus in v. 16. fieri mutationem perſonæ ab illis verbis,* Et nunc, *&c. ſed facilè concedamus, totum verſiculum ad unam tantùm perſonam, quæ loquatur, pertinere. oſtendimus enim, quomodo verba Hebraica commodiſſimè jam & reddita & explicata inveniantur, ita ut omnia optimè ipſi prophetæ conveniant. Quòdſi quis ſit, qui nolit concedere, particulam* שם *in loco noſtro, poſſe ſignificare Hic (in hoc enim tota vis conſiſtit, cur Caſtellionis interpretatio probari aut debeat, aut ſaltem poſſit) ſed tantùm Ibi; nihil tamen incommodi inde ſequetur.*

Senſus

Senſus enim erit, ab eo tempore quo extitit id, quod ipſe prædixerat, ſe ibi adfuiſſe, id eſt, quemadmodum non in abſcondito prædixerat, ſic, cum jam eventu prædictio ſua comprobaretur, non latuiſſe: ſed palàm id agnoviſſe verumq́; ſe vatem fuiſſe, omnib: demonſtraſſe. Poſſet etiam, ut Pagninus & alii acceperunt, locus accipi non de re prædicta, ſed de prædictione ipſa ſeu prophetia. nec tamen, ut Bellarminus exiſtimat, ridicula eſſet, expoſitio iſta. Non enim ſenſus eſſet, Cum fieret hæc prophetia, ego aderam, *ut ipſe iſtos dicentes facit, Sed, ut Pagninus diſertè habet,* A tempore, quo fuit ipſa prophetia, ibi eram; *id eſt, poſtquam prædictio hæc mea extitit, non latui: ſed ab eo tempore perpetuò ibi eram; quippe quem meæ prædictionis non puderet, & qui conſtanter ejus eodem in loco eventum expectarem.*

Placet autem antequam ulteriùs progrediamur, ad majorem hujus ſecundi argumenti futilitatem indicandam, paucis examinare id, quod in ipſo formãdo ſcriptum eſt, Patrẽ non habere, a quo mittatur, ac proinde neceſſe eſſe, ut de Filio, qui alibi & a Patre, et a ſpiritu ſ. miſſus legitur, verba illa apud Eſaiam accipiantur. Rogo enim Adverſarios, qui ſciant, Patrem non habere, a quo mittatur. Id certè nuſquã eſt ſcriptum; nec colligitur ex eo, quòd non diſertè legatur, Patrem aliquando fuiſſe miſſum. nihil n. vetat, quin nihilominus & fieri potuerit, & factum aliquándo fuerit. Non ex eo etiam colligi poteſt, quòd Pater a nemine originem habeat, ipſe verò omnium ſit origo; cum, ut aliquis poſſit quempiam mittere, ſatis ſit, ut

non ſit minor ipſo, quemadmodum Adverſariis placet: nec quidquam impediat, quòd ab ipſo originem habeat; cum inde, ut iisdem placet, nulla minoritas inferatur vel poteſtatis, vel majeſtatis, vel deniq; divinitatis. Certè, *ſi iſtud axioma tueri velint, quod quidem veriſſimum eſt, ſed cum ipſorum theologia minimè conſentiens, Patrem neminem habere a quo mittatur; oportet, ut agnoſcant & fateantur, Patrē neminem habere ſibi prorſus æqualem, ſed ipſum abſolutè omnib: majeſtate & poteſtate antecellere. Sed quid eſt, quod dicūt, ſi ibi de Patre miſſo non eſt mentio, oportere ut ſit de Filio?* Nam *quid eſt principiū petere, ſi hoc non eſt? Affertur locus ad probandum, quòd Flius, id eſt, Chriſtus ſit ille unus Deus, & interim, in probatione ipſa, pro conceſſo iſtud ipſum ſumitur.* Nihil *enim Filius ad locum iſtum pertinere poteſt, niſi jam conſtet, eum eſſe illum unum Deum; ſi modò locus iſte ad illum unum Deum eſt referendus, ut Adverſariorum argumentū omninò poſtulat. Nihil autem dico, quod indicium allatum, quòd de Filio ſit accipiendus locus, quia, ſcilicet. ipſe teſtetur, ſe a Patre, & a ſpiritu ſancto fuiſſe miſſum, vanū cenſeri debet, tum quia apud Eſaiam legi poteſt,* &ſpiritū ſuum, *ut habet Caſtellionis interpretatio, & ita non de ſpiritu mittēte, ſed miſſo, ſermo eſſe: tum verò quia*
Eſa: 61. 1. *ex loco Luc. 4. 18. nequaquā probatur, Chriſtū a ſpiritu ſancto miſſum fuiſſe. verbum enim Miſit, quemadmodum & Vnxit, ad Dominum ibi nominatum, nō autem ad ſpritum referri debet; ut ex Eſaiæ loco, unde locus apud Lucam ſumptus eſt, apertiſſimè conſtat.*
ut ſanè

ut ſanè mirer, Bellarminum hominem egregiè eruditum atq; accuratum, iſtud non animadvertiſſe. Sed jam ad tertium argumentum veniamus.

RESPONSIO ad III. Argumentum.

TERTIUM *argumentum a Vujeko ad hunc modum exponitur:* Iſaiæ 35. 4. *Deus ipſe veniet & ſalvabit vos. Tunc oculi cæcorum, & aures ſurdorum erunt apertæ. tunc ſaltabit claudus ſicut cervus, & lingua mutorum ſolvetur.* Hunc quoq; locum de Chriſto intelligendum eſſe, docet ipſe Chriſtus Dominus, cum Ioānis diſcipulis ſic reſpondet. Matth: 11. 4. *Ite & renunciate Ioanni, quæ audiſtis, & quæ vidiſtis. Cæci vident, ſurdi audiunt, claudi ambulant, &c.* Et Doctores omnes de Chriſto hunc locum exponunt. Quòd autem Domin⁹ Deus, de quo hic agitur, ſit ille Deus Iſraelis, hinc patet, quòd Propheta ſic abſolutè ac ſimpliciter dicit, *Deus ipſe veniet.* Nam falſos & nō proprios *(id eſt, ut Bellarminus habet*, metaphoricos) *Deos* numquā ſic abſolutè prophetæ vocant Deos. Pręcipuè verò iſta vocula Ipſe, *Deus ipſe veniet*, clarè demonſtrat, Prophetam loqui de Deo vero, non autem de miniſtro aliquo loco ipſius. *Sic Vujekus ex Bellarmino, col: 290. qui habet duo ampliùs ad cōfirmandum, quòd locus Eſaiæ debeat intelligi de Chriſto, non autē de ullo propheta: Vnum, quòd nunquā Deus per prophetas talia miracula fecit: Alterum, quòd, quando Eſaias hæc ſcripſit, jam mortui erant omnes prophetæ, qui miracula*

fecerunt

fecerũt & manifeſtum eſt, Eſaiam de re futura loqui.

Reſpondeo. Et primo loco nego, neceſſe eſſe ut locus Eſaiæ de uno illo Deo Iſraëlis accipiatur. Poſſunt enim verba ejus ita intelligi, ut quando de re futura manifeſtè loquitur, quidquid in illis dicitur, in futurum reſpiciat: & ſic, quamvis Deus, qui ibi nominatur, hac appellatione Deus veſter, *vocetur (tameſi hoc præcedit verba in argumento citata, nec in ipſo hujus rei ulla ſit mentio) non tamen continuò ſequatur, ibi ſermone eſſe de uno illo Deo Iſraëlis, qui jam tum erat. Potuit enim Chriſtus homo, qui naſciturus erat, illorumq́; Deus futurus, iſta appellatione inſigniri. Fatemur enim nos, atq; adeò vehementer lætamur, & gloriamur, Chriſtum hominem, unius illius Dei Iſraëlis decreto ac voluntate, noſtrum Deũ eſſe; ut infra explicabitur in ſolutione ſeptimi argumenti tertiæ claſſis. Nam quòd in argumento dicitur, Prophetas numquam vocare abſolute Deos, falſos & metaphoricos Deos; hoc nihil ad rem facit, niſi pro conceſſo ſumatur, præter illum unum Deum Iſraëlis, nullum eſſe Deum niſi falſum, aut metaphoricum. Atqui hoc ita ſimpliciter dictũ falſiſſimum eſt; cùm Scriptura manifeſtè Dei appellationẽ nec falſam nec metaphoricam ei aliquãdo tribuat, qui tamen non eſt ille unus Deus Iſraëlis; ut Chriſt⁹ ipſe apertè teſtatur Ioh: 10. 35. Fatetur autem Bellarminus ipſe col: 297. B. iſtos, de quibus ibi Chriſtus ait, vocatos a Scriptura fuiſſe Deos, Dei dono deitatem participaſſe. Verùm, qui Dei dono deitatem participat, & ſimul divino teſtimonio Deus appellatur, is profectò nec falſus nec metapho-*

metaphoricus Deus eſt. Sed hac de re latiùs infrà in reſponſione ad primum argumentum quartæ claſſis.

Secundò reſpondeo, Etiamſi concedatur, Eſaiam de illo uno Deo Iſraëlis verba facere, non tamen ſequi, Chriſtum eſſe illum Deum. Quamvis enim facilè concedam, prædictionem iſtam pertinere ad Chriſti tempora; non tamen hinc ſequitur, Chriſtum eſſe illum unū Deum, de quo Eſaias loquitur. nec Chriſti ipſius verba ad diſcipulos Iohannis hoc ullo modo nos docent; quippe ex quibus ne id quidē colligi certò poſſit, quod ego, ut dixi, facilè concedo. Nulla enim ibi mentio hujus loci Eſaiæ, &, quæ ibi Chriſtus de ſe verè prædicat, ſatis per ſe ſunt, ad demonſtrandum, illum eſſe Meſſiam a Deo promiſſum; etiamſi, quæ in Eſaiæ loco continentur, tanquam ſigna venturi Meſſiæ, prædicta non fuiſſent. neque enim tantùm iſta ibi commemoratur, quæ in loco Eſaiæ leguntur: ſed præterea, mortuos reſurgere, pauperes evangelizari, & beatum eſſe, qui in Chriſto ſcandalizatus non fuerit. Eſtq; interim hîc animadvertendum, quòd, quatenus ex Chriſti verbis in argumento colligitur, Eſaiæ locum ad ipſum Chriſtum pertinere, erat hoc argumētum ad ſuperiorem claſſem referendum. Facilè igitur, ut ad rem redeam, concedo, Eſaiæ prædictionem ad Chriſti tempora pertinere. Interea tamen affirmo, eam commodè poſſe, vel potiùs, ut multæ aliæ ſimiles, debere ad tempora etiam liberationis ex captivitate Babylonica referri, tamquam redemptionis nobis per Chriſtum partæ typum. Indicant hoc ſatis apertè ultimus & penultimus cap: verſiculus, ubi prædictio

prædictio iſta demum terminatur; in quibus diſertè redemptorum, id eſt, ex captivitate liberatorum, & eorum in Sion reditus ſit mentio. Nam *quòd in captivitate illa ſolvenda miracula non extiterint, qualia Eſaias fore prædixit, & qualia Chriſti tempore extiterunt; hoc nihil impedit. Allegoricè enim ſunt miracula iſta, ſaltem pro eo tempore, accipienda; quemadmodum veriſimile planè eſt, ut pleraq; alia, quæ ibi prædicuntur mira & magna, allegoricè accipiantur, ad quodcumq; tandem tempus illa pertineant. quatenus verò ad Chriſti tēpus pertinent, id eſt prorſus neceſſarium. Quòd ſi ad liberationem ex captivitate Babylonica fateamur, Eſaiæ prædictionem referri poſſe; jam conſtabit, quid in ea ſignificet, ipſum Deum venturum, & ſalutem daturum, ſi de uno illo Deo eſt ſermo; id eſt, non quidem ipſius Dei perſonam reipſa venturam, ſed Dei favorem præſentiſſimum futurum. Eſt ſanè aut prorſus impoſſibile, aut certè Dei majeſtate indigniſſimum eſt, illum aliter venire, ut ſervet, quàm per ſui favoris ac virtutis præſentiā. & turpiter errat, quicumq; aliter ſentit; quaſi verò vel loco moveri ille unus Deus poſſit, vel ſervare nequeat, niſi in propria perſona ipſe veniat.* Non *igitur tam craſſè aut demiſſè de Deo ſentiēdum eſt, propter unum metaphoricum Veniendi verbum (ut alibi ſimiliter innumera alia) illi in iſto Eſaiæ loco accommodatum; præſertim cum aliis in locis hac eadem metaphora Scriptura utatur; ut Pſal: 79.3: 100.2.* Ex *quo apparet, pronominis Ipſe non eam hoc loco vim eſſe ut ſignificet, Deum ipſum per ſe, non autem per miniſtrum*

ſtrum

ſtrum aliquem venturum; ſed ut non vulgarem Dei favorem, ſeu, ut Latini ipſi loquntur, præſentiam, verùm ſingularem quandam omnino declaret; ſi modò in Eſaiæ *verbis pronomen iſtud vim ullam habet, & non potiùs, ut ſæpe aliàs, quamvis in hebræa lingua admodum elegans, ſuperfluum tamen ſeu redundans alioqui cenſeri debet.*

Potuiſſem etiam oſtendere, Deum *tunc venire dici, cum aliquis ejus loco venit, & propterea ſingulari quadam ratione* Deum *venturum dictum fuiſſe, cum* Chriſtus *venturus eſſet, quippe quòd* Chriſtus *ſingulari quadam ratione ejus loco venturus erat. Sed quoniam hac de re, id eſt de* Chriſto, *qui excellentiſſima ratione* Dei *perſonam ſuſtinuerit, jam aliquid, quod ſatis eſſe poſſit ad præſens argumentum penitus diſſolvendum ſuprà diximus, & inferiùs fortaſſe aliquid ampliùs commodiore loco dicendum erit; nolui quidquam hac de re hoc loco diſputare. Tantùm monitum lectorem velim,* Bellarminum *ipſum vidiſſe, tunc* Deum *venire dici poſſe, cum quis ejus nomine venit. alioqui non laboraſſet, ut propter pronomen* Ipſe *oſtenderet,* Eſaiæ *locum de miniſtro aliquo, qui* Dei *loco venturus eſſet, accipi non poſſe. Nam quòd multò magis etiam laboravit, ut conquiſitis miris quibusdā rationibus, quas ſuprà expoſuimus, doceret* Eſaiæ *verba ad prophetam aliquem accommodari non poſſe; id ſupervacaneum planè fuit. plusq́; in hoc, quàm ipſe, vidit* Vujekus, *qui totum hoc omiſit. Nec ſanè quidquam aliud* Bellarmino *faciendum hac in parte erat, quàm ſimpliciter monendum, neminem extitiſſe, de*

quo ſuſpicari poſſimus, Eſaiæ vaticinationẽ in eo impletam eſſe, præter unum Chriſtum, hanc videlicet ob cauſſam, quòd de quovis alio certiſſimum eſſet, illum non fuiſſe ipſum Deum Iſraëlis. Tota ſiquidem argumenti vis ex iſto Eſaiæ loco ducti in eo conſiſtit, quòd neceſſe ſit, eum, in quo prædictio iſta impleta fuerit, eſſe illum unum Deum Iſraëlis. Sed quàm hoc longè a veritate abhorreat, ſatis ut ſpero, demonſtratum a nobis fuit.

Responsio ad IV. Argumentum.

Quartum *argumentum ſic habet*: Iſa. 52. 5. *Dicit Dominus, Iugiter tota die nomen meum blaſphematur. Propter hoc ſciet populus meus nomen meum in illa die, quia ego ipſe qui loquebar, ecce venio, ecce adſum.* Certum eſt *(ait Vujekus cũ Bellarmino)* hunc, qui hæc dicit, eſſe illum Deum verũ. Sed iſte idem eſt Chriſt9. Ergo Chriſtus eſt ille Deus verus. *Quòd autem iſte idem ſit Chriſtus, ſic probant,* Nam *inquiunt,* dicit, Ego qui loquebar, ecce venio *(hæc duo verba addit Vujekus de ſuo)* ecce adſum. Quando enim quæſo, qui priùs loquebatur per prophetas, fuit hominibus præſens in mundo, ut per ſeipſum loqueretur, niſi, cum natus eſt Chriſtus? *Et addit Vujekus in hujusce rei teſtimonium locum Heb: 1. 1. Subjiciunt poſtea, verba ſtatim ſequentia, Quàm pulchri ſuper montes ſunt pedes evangelizantis pacem, prædicantis bonum de Chriſto ſermonem eſſe docere;* quaſi propheta videret eum jam perambulantem montes Iudææ, & evangelizantem. *Proferunt etiam illa*

verba

verba v.8. oculo ad oculum, & ea quæ leguntur v. 9, 10. ubi tandem dicitur, Et videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri. Poſtremò notant verba illa, v. 12. Præcedet vos Dominus, &c. ac denique concludunt, Patres hunc locū ad eundem modum exponere.

Reſpondeo, me non negare, Eſaiæ locum myſticè ad Chriſti tempora pertinere. Sed, ut de ſuperiore loco dixi ſic de hoc affirmo, apertè conſtare, eum, ſecundùm litteram (ut vocant) ad liberationem ex captivitate Babylonica referendum eſſe. In præcedentib. enim verſiculis hujus capitis qui planè cum iſtis (qui propterea ſoli recitari non debuerant) ſunt conjuncti, expreſſa ſit mentio, inter alia, quæ huc pertinent, ſolvendæ captivitatis filiæ Sion, & Aſſyrii, qui oppreſſurus erat Dei populum, ex cujus manu redimendi erant. Ex quo patet, quid ſibi velint verba illa v. 6. Propter hoc ſciet, *&c. ubi nullum eſt verbum, quod ſignificet adventum, ut Vujeki verba ſerunt; nec eſt ſcriptum, ſecundùm Hebraicam veritatem*, qui loquebatur, *ſed potiùs*, qui loquor. *Eſt enim participium præſens cum nota articuli vim habente; quod græcè ad verbum ſonat* ὁ λαλῶν. *Itaq; ſenſus eſt, non quidem, Ego, qui priùs, ſive olim (ut Bellarminus habet) loquebar per prophetas, ecce ego per me ipſum loquor: ſed, Ego, qui hæc verbis promitto, eadem reipſa præſtabo. vobis enim adero. Quid enim tritius, ut etiam ſuprà attigimus, quàm, per Dei præſentiam, ſignificari ejus præſentem operam ac ſavorem? Notentur autem verba illa,* ſciet populus nomē meum *quæ ſignificant,* Cognoſcet *populus meus, quis ſim revera,*

id eſt, quàm fidelis in promiſſis meis ſervandis. & veriſimile eſt, hoc loco, nominis appellatione, non ſimpliciter (ut ſæpe quidem fit) intelligi ipſum Deum, ſed ejus nomē Iehova. Exodi enim 6.3. ait ipſe Deus, Apparui Abrahamo & Iſaaco & Iacobo in Deo Scadai, ſed nomine meo Iehova non fui cognitus illis. *Quorum verborum doctiſſimi Theologi ajunt hanc eſſe ſententiam, Patres illos agnoviſſe quidem, Deum eſſe ſufficientiæ ut ſic dicam, plenum, id eſt, habere, quo poſſit omnibus beneſacere; ſed non tamen reipſa expertos eſſe, illum efficere, ac præſtare, quæ promiſiſſet. Nam ut ſcriptū eſt Heb: 11.13. omnes iſti mortui ſunt, nondum acceptis promiſſis, ſibi poſterisq; ſuis a Deo ſactis. Quid igitur hic ſomniamus Deum per ſe ipſum loquentem pro Deo præſente, id eſt, favente ac ſua promiſſa præſtante? Mirum autem eſt, Vujekum ad confirmandum, quòd Deus, poſtquam natus eſt Chriſtus, per ſeipſum loquutus ſuerit, citaſſe locum Heb: 1.1. ubi planè contrarium probatur, id eſt, Deum non per ſeipſum, ſed per filium, quemadmodū antea per prophetas, tunc locutum fuiſſe. Quare, quatenus etiam velimus, hanc Eſaiæ prædictionem ad Chriſtum ejusq; tempora ſpectare, aliud nihil, per Dei ipſius, qui locutus eſt, præſentiam, intelligere debemus, quàm ejus præſentem ſavorem & gratiam, & eorum quæ locutus, id eſt, pollicitus eſt, præſtationem. Verba illa,* Quam pulchri ſunt pedes, *&c. a Paulo indefinitè accepta ſunt: & non ad Chriſtum ipſum tantùm, ſed ad omnes evangelizantes; immo non ad ipſum Chriſtum evangelizantē, ſed ad eos, qui ipſum*

Chriſtum

Chriſtum annunciabant, & evangelizabant accommodata; ut patet Rom: 10. 14, 15. *tamquam videlicet eorum numero comprehenſos; qui evangelizant pacem, & bona; de quibus indeſinit ſingulari numero Eſaias locutus fuerat. quæ locutio indefinita univerſali æquipollet; atque idem eſt, Evangelizantis bona, quod, cujuscunq; Evangelizantis bona. adeò ut optimè etiam veba iſta ad prædictionem liberationis ex captivitate Babylonica referri poſſint; quæ prædictio non ipſius Eſaiæ fuit propria, ſed & tunc, & deinceps, aliis prophetis communis. Verba item illa,* oculo ad oculum, *nihil vetat, quominus eodem referantur, immo multò probabilius, quàm ad Chriſti tempora. Neq; enim de videndo ipſo Deo ibi agitur: ſed de videndo, cum Deus reduceret Sion, id eſt, populum ſuum ex Babylone liberatum in Hieruſalem reduceret; qui propterea v. 12, dicitur illos præceſſurus. quemadmodum idem Dominus, id eſt Iehova, dicitur præceſſiſſe eundem populum, ex Ægypto liberatum, in nube, & in columna ignis,* Exod: 13. 21. *Poſtremò quod dicitur de oculis omnium gentium, & de omnibus finibus terræ viſuris ſalutare Dei: hoc quoq; pro ſuo modulo, & ſecundùm uſum divinarum prædictionum, ad eandem ex Babylone liberationem accommodari poteſt. Nam cum ea ſub Cyro, tam latè in orbe terrarum dominante, contigerit, & quidem juſſu publicoq́; ipſius edicto; non potuit non eſſe celebris & multis gentibus ac regionibus nota. Alioqui, ſi ipſa verba ſpectare velimus, prædictio iſta ne ipſius quidem Chriſti tempore impleta fuit; ſed paulatim poſtea impleri cœpit: nec*

umquam hactenus perfectè impleta eſt. Eſt autem præterea uſitatiſſimum in typicis prædictionibus, ut alibi ſuprà attigimus, multa dici, quæ ad ipſum typũ non benè accommodentur, & hyperbolicè dicantur; ut indicetur, ſubeſſe myſterium, & aliò reſpicere ſpiritum ſ., quàm ad rem illam, ſub cujus nomine prædictio illa exponitur; ſicut viciſſim multa dicuntur, quæ ad typum ipſum meliùs, quàm ad rem, quæ typo adumbratur, accommodari poſſunt. & ſic adumbrantis & adumbratæ rei fit in prædictionibus iſtis quaſi miſtio quædam; ut oporteat cautum & prudentem admodum eſſe lectorem, addam, & ſpiritu prophetico aliquatenus præditum, qui eas, quamvis jam impletas, perſecte intelligere velit.

Responsio ad V. Argumentum.

Quinctum *argumentum ad hunc modum deducitur:* Iſaiæ 45. *Hæc dicit Dominus, Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim, viri præſtantes & ſublimes ad te accedent, & tui erunt. poſt te ambulabunt, vincti compedibus incedent, & te adorabunt, teq́ue deprecabuntur. Tantùm in te eſt Deus; & abſq́ue te non eſt Deus. Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſraël ſalvator.* Hic quoque Deus Pater de Filio ſuo, & incarnatione ejus ita expreſſè loquitur, ut D. Hyeronimus in hunc locum ſcribat, nullum eſſe effugium a laqueis hujus teſtimonii. Nam etſi ſupra loquutus eſt de Cyro; tamen quia Cyro id non convenit, Non eſt Deus præter te, cogimur hæc de Chriſto omnino intelligere (*Bellarminus tamen fatetur de*

Digitized by Google

Cyro etiam, ſed ut Chriſtum referebat; intelligi iſta poſſe) Neque enim hæc de Patre exponi poſſũt, cum ipſe Pater ſit, qui dicit de alia perſona: *Te adorabunt; te deprecabuntur:* Et addit verba deprecantium: *Tantùm in te eſt Deus; & non eſt abſque te Deus.* Præterea Patri non convenienter diceres. In te eſt Deus. At Chriſto hæc omnia optimè conveniunt. Nam & in eo eſt Deus, cũ ſit humanitas ejus templum divinitatis: & abſque ipſo non eſt Deus, quia ipſe ſolus cum Patre, & Spiritu ſancto eſt verus Deus. Et ſic Chriſtus eſt ille Deus Iſraelis.

Reſpondeo, Hieronymum valde fuiſſe deceptum opinione ſua. Nihil enim facilius, quàm ex iſtis revera laqueis, id eſt, ſophiſticis interpretationibus evadere; ut ſtatim oſtendam. Sciendum enim eſt, pronomen Te *perpetuò in iſtis Eſaiæ verbis, ubi apud Hebræos legitur, eſſe feminini generis, & ſimiliter poſſeſſivum nomen* Tui, *quod ſemel in illis legitur. Ex quo ſequitur, nullo pacto ad Chriſtum, vel ad Cyrum verba iſta referri poſſe: ſed neceſſe eſſe, ut ad Hieruſalem, vel potiùs ad Sionem, id eſt, congregationem Iſraëlis, & myſticè ad Chriſti Eccleſiam, referantur; quemadmodum & Franciſco Vatablo, & aliis linguæ Hebraicæ peritiſſimis viris placet. Ex quo ſolo jam iſti laquei fracti & contriti ſunt. Ad cujus rei confirmationem, animadvertendum eſt, in proximè ſuperiore verſiculo, factam eſſe mentionem cœtus Iſraëlitici ſub nomine Captivitatis, in illis verbis,* & captivitatem meam dimittet. *quod nomen apud He-*

bræos, nō ſecus atq; apud Latinos, feminini eſt generis. Habemus igitur ex ipſo Eſaiæ verborum contextu, quomodo verba, de quibus agimus, illuc referantur, quò ea reſerenda eſſe diximus. Quamquam ſi ad Cyrum referrentur (quemadmodum neceſſe quodam modo eſſet, ſi pronomina iſta eſſent maſculini generis) jam conſtaret, quomodo ad Chriſtum, cujus ille hic typus eſſet, relata, accipienda eſſent, aut certè accipi poſſent; id eſt, ita, ut ſententiæ Adverſariorum nihil faverent. alioqui nulla prorſus ratione de Cyro dici potuiſſent. Rectiſſimè autem de Iſraëlis congregatione ſeu Synagoga, & de Chriſti Eccleſia ea dicta fuiſſe, mox breviter oſtendemus. Priùs enim occurrendum eſt Adverſariis, qui excipere poterunt, Hieronymum adeò peritum fuiſſe linguæ Hebraicæ, ut errare non potuerit in non dignoſcendo genere feminino a maſculino; & propterea exiſtimandum eſſe, locum a Iudæis poſtea fuiſſe corruptum. Namq; reſpondeo, differentiam iſtam generis in punctis tantùm vocalibus conſiſtere. Hieronymi autem ætate, ni fallor, vix extabant exemplaria ipſorum Bibliorum punctis notata, niſi fortaſſe quædam, quæ a Iudæis, tamquam in communi theſauro aſſervabantur, ut ad ea, in ambiguis locis rectè legendis, recurrere poſſent. Quare non eſt mirum, ſi Hieronymus, ſua præjudicata opinione de Chriſti æterna & communi cum Patre divinitate impeditus, veram lectionem vel non eſt ſuſpicatus, vel eam rejecit; putans ſe id tutò facere poſſe, cum publicè erroris convinci nequiret. Sed jam breviter, verba illa Eſaiæ ad Synagogam ſeu ad Eccleſiam rectiſſimè poſſe accomodari, doceamus.

Digitized by Google

Primùm igitur ait Eſaias, quòd in ſummo honore & celebratione futura ſit, adeò ut etiam adoratum iri eam dicat. Atqui hæc eadem de Sione dicit idem Eſaias pluribus verbis cap: 49. a v 18. uſq; ad finem: Atque eadem multò latiùs & uberiùs repetit per totum cap. 60. ubi etiam v. 6. fit mentio, ut hic, mercium pretioſarum, & nominatim de Saba, quæ futurum ſit ut ad illam aſſerantur. Deinde ſequitur in verbis Eſaiæ, de quib: agimus: Tantùm in te eſt Deus. *Iam utramcumq;, ſive Synagogam ſive Eccleſiam ſuo tempore reſpicias; confitendum omnino erit, alibi Deum non fuiſſe; id eſt, neq; Dei cognitionem, neq; ejus ſpiritum ac favorem alibi in terris, tamquam ſuam ſedem ac domicilium habuiſſe. Quod quia apud omnes teſtatiſſimum eſt, & notiſſimæ ſunt iſtæ locutiones, Eſſe ſeu habitare ac manere Deum in aliquo, Templum Dei eſſe, & ſi quæ ſunt ſimiles: non laborabo, ut teſtimoniis ſacrarum litterarum confirmem, rectiſſimè dici, Deum in ſui populi Synagoga ſuaq; eccleſia tantùm eſſe. Quamquam hebraica dictio, quæ reddita eſt Tantùm, poteſt non minùs reddi Profectò, vel Vtique. & ſic multò etiam facilior erit ſententia & nullis difficultatibus obnoxia. Quod ſi verba iſta ad Chriſtum nihilominus referri poſſent, non aliter accipienda eſſent, quàm dicta ſint de eccleſia ipſius, id eſt, intelligendum foret, eodem genere (ut ſic dixerim) eſſendi Deum eſſe in Chriſto, quo eſt in Eccleſia, nempe per gratiam, licèt pleniore multò, & longè auguſtiore quadam ratione. vel, ſi mavis, in eum ſenſum eſſent accipienda, quo Paulus ſine dubio dixit,*

quo ſuſpicari poſſimus, Eſaiæ vaticinationẽ in eo impletam eſſe, præter unum Chriſtum, hanc videlicet ob cauſſam, quòd de quovis alio certiſſimum eſſet, illum non fuiſſe ipſum Deum Iſraëlis. Tota ſiquidem argumenti vis ex iſto Eſaiæ loco ducti in eo conſiſtit, quòd neceſſe ſit, eum, in quo prædictio iſta impleta fuerit, eſſe illum unum Deum Iſraëlis. Sed quàm hoc longè a veritate abhorreat, ſatis ut ſpero, demonſtratum a nobis fuit.

RESPONSIO ad IV. Argumentum.

QUARTUM *argumentum ſic habet:* Iſa. 52. 5. *Dicit Dominus, Iugiter tota die nomen meum blaſphematur. Propter hoc ſciet populus meus nomen meum in illa die, quia ego ipſe qui loquebar, ecce venio, ecce adſum.* Certum eſt *(ait Vujekus cũ Bellarmino)* hunc, qui hæc dicit, eſſe illum Deum verũ. Sed iſte idem eſt Chriſtꝰ. Ergo Chriſtus eſt ille Deus verus. *Quòd autem iſte idem ſit Chriſtus, ſic probant,* Nam *inquiunt,* dicit, Ego qui loquebar, ecce venio *(hæc duo verba addit Vujekus de ſuo)* ecce adſum. Quando enim quæſo, qui priùs loquebatur per prophetas, fuit hominibus præſens in mundo, ut per ſeipſum loqueretur, niſi, cum natus eſt Chriſtus? *Et addit Vujekus in hujusce rei teſtimonium locum Heb: 1. 1. Subjiciunt poſtea, verba ſtatim ſequentia, Quàm pulchri ſuper montes ſunt pedes evangelizantis pacem, prædicantis bonum de Chriſto ſermonem eſſe docere;* quaſi propheta videret eum jam perambulantem montes Iudææ, & evangelizantem. *Proferunt etiam illa*

verba

verba v. 8. oculo ad oculum, & ea quæ leguntur v. 9, 10. ubi tandem dicitur, Et videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri. Poſtremò notant verba illa, v. 12. Præcedet vos Dominus, &c. ac denique concludunt, Patres hunc locũ ad eundem modum exponere.

Reſpondeo, me non negare, Eſaiæ locum myſticè ad Chriſti tempora pertinere. Sed, ut de ſuperiore loco dixi ſic de hoc affirmo, apertè conſtare, eum, ſecundùm litteram (ut vocant) ad liberationem ex captivitate Babylonica referendum eſſe. In præcedentib. enim verſiculis hujus capitis qui planè cum iſtis (qui propterea ſoli recitari non debuerant) ſunt conjuncti, expreſſa fit mentio, inter alia, quæ huc pertinent, ſolvendæ captivitatis filiæ Sion, & Aſſyrii, qui oppreſſurus erat Dei populum, ex cujus manu redimendi erant. Ex quo patet, quid ſibi velint verba illa v. 6. Propter hoc ſciet, *&c. ubi nullum eſt verbum, quod ſignificet adventum, ut Vujeki verba ſerunt; nec eſt ſcriptum, ſecundùm Hebraicam veritatem,* qui loquebatur, *ſed potiùs,* qui loquor. *Eſt enim participium præſens cum nota articuli vim habente; quod græcè ad verbum ſonat ὁ λαλῶν. Itaq; ſenſus eſt, non quidem, Ego, qui priùs, ſive olim (ut Bellarminus habet) loquebar per prophetas, ecce ego per me ipſum loquor: ſed, Ego, qui hæc verbis promitto, eadem reipſa præſtabo. vobis enim adero. Quid enim tritius, ut etiam ſuprà attigimus, quàm, per Dei præſentiam, ſignificari ejus præſentem operam ac ſavorem? Notentur autem verba illa,* ſciet populus nomẽ meum *quæ ſignificant, Cognoſcet populus meus, quis ſim revera,*

id eſt, quàm fidelis in promiſſis meis ſervandis. & veriſimile eſt, hoc loco, nominis appellatione, non ſimpliciter (ut ſæpe quidem fit) intelligi ipſum Deum, ſed ejus nomē Iehova. Exodi enim 6.3. ait ipſe Deus, Apparui Abrahamo & Iſaaco & Iacobo in Deo Scadai, ſed nomine meo Iehova non ſui cognitus illis. *Quorum verborum doctiſſimi Theologi ajunt hanc eſſe ſententiam, Patres illos agnoviſſe quidem, Deum eſſe ſufficientiæ ut ſic dicam, plenum, id eſt, habere, quo poſſit omnibus beneſacere; ſed non tamen reipſa expertos eſſe, illum efficere, ac præſtare, quæ promiſiſſet.* Nam *ut ſcriptū eſt Heb: 11.13. omnes iſti mortui ſunt, nondum acceptis promiſſis, ſibi poſterisq́; ſuis a Deo ſactis. Quid igitur hic ſomniamus Deum per ſe ipſum loquentem pro Deo præſente, id eſt, ſavente ac ſua promiſſa præſtante? Mirum autem eſt, Vujekum ad confirmandum, quòd Deus, poſtquam natus eſt Chriſtus, per ſeipſum loquutus ſuerit, citaſſe locum Heb: 1.1. ubi planè contrarium probatur, id eſt, Deum non per ſeipſum, ſed per filium, quemadmodū antea per prophetas, tunc locutum fuiſſe. Quare, quatenus etiam velimus, hanc Eſaiæ prædictionem ad Chriſtum ejusq́; tempora ſpectare, aliud nihil, per Dei ipſius, qui locutus eſt, præſentiam, intelligere debemus, quàm ejus præſentem ſavorem & gratiam, & eorum quæ locutus, id eſt, pollicitus eſt, præſtationem. Verba illa,* Quam pulchri ſunt pedes, *&c. a Paulo indefinitè accepta ſunt: & non ad Chriſtum ipſum tantùm, ſed ad omnes evangelizantes; immo non ad ipſum Chriſtum evangelizantē, ſed ad eos, qui ipſum*

Chriſtum

Digitized by Google

Chriſtum annunciabant, & evangelizabant accommodata; ut patet Rom: 10. 14, 15. tamquam videlicet eorum numero comprehenſos; qui evangelizant pacem, & bona; de quibus indefinitè ſingulari numero Eſaias locutus fuerat. quæ locutio indefinita univerſali æquipollet; atque idem eſt, Evangelizantis bona, quod, cujuscunq; Evangelizantis bona. adeò ut optimè etiam veba iſta ad prædictionem liberationis ex captivitate Babylonica referri poſſint; quæ prædictio non ipſius Eſaiæ fuit propria, ſed & tunc, & deinceps, alijs prophetis communis. Verba item illa, oculo ad oculum, nihil vetat, quominus eodem referantur, immo multò probabilius, quàm ad Chriſti tempora. Neq; enim de videndo ipſo Deo ibi agitur: ſed de videndo, cum Deus reduceret Sion, id eſt, populum ſuum ex Babylone liberatum in Hieruſalem reduceret; qui propterea v. 12, dicitur illos præceſſurus. quemadmodum idem Dominus, id eſt Iehova, dicitur præceſſiſſe eundem populum, ex Ægypto liberatum, in nube, & in columna ignis, Exod: 13. 21. Poſtremò quod dicitur de oculis omnium gentium, & de omnibus finibus terræ viſuris ſalutare Dei: hoc quoq; pro ſuo modulo, & ſecundùm uſum divinarum prædictionum, ad eandem ex Babylone liberationem accommodari poteſt. Nam cum ea ſub Cyro, tam latè in orbe terrarum dominante, contigerit, & quidem juſſu publicoq; ipſius edicto; non potuit non eſſe celebris & multis gentibus ac regionibus nota. Alioqui, ſi ipſa verba ſpectare velimus, prædictio iſta ne ipſius quidem Chriſti tempore impleta fuit; ſed paulatim poſtea impleri cœpit: nec

umquam hactenus perfectè impleta eſt. Eſt autem præterea uſitatiſſimum in typicis prædictionibus, ut alibi ſuprà attigimus, multa dici, quæ ad ipſum typū non benè accommodentur, & hyperbolicè dicantur; ut indicetur, ſubeſſe myſterium, & aliò reſpicere ſpiritum ſ., quàm ad rem illam, ſub cujus nomine prædictio illa exponitur; ſicut viciſſim multa dicuntur, quæ ad typum ipſum meliùs, quàm ad rem, quæ typo adumbratur, accommodari poſſunt. & ſic adumbrantis & adumbratæ rei fit in prædictionibus iſtis quaſi miſtio quædam; ut oporteat cautum & prudentem admodum eſſe lectorem, addam, & ſpiritu prophetico aliquatenus præditum, qui eas, quamvis jam impletas, perſecte intelligere velit.

Responsio ad V. Argumentum.

Quinctum *argumentum ad hunc modum deducitur:* Iſaiæ 45. *Hæc dicit Dominus, Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim, viri præſtantes & ſublimes ad te accedent, & tui erunt. poſt te ambulabunt, vincti compedibus incedent, & te adorabunt, teq; deprecabuntur. Tantùm in te eſt Deus; & abſq; te non eſt Deus. Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſraël ſalvator.* Hic quoque Deus Pater de Filio ſuo, & incarnatione ejus ita expreſſè loquitur, ut D. Hyeronimus in hunc locum ſcribat, nullum eſſe effugium a laqueis hujus teſtimonii. Nam etſi ſupra loquutus eſt de Cyro; tamen quia Cyro id non convenit, Non eſt Deus præter te, cogimur hæc de Chriſto omnino intelligere (*Bellarminus tamen fatetur de*

Cyro etiam, ſed ut Chriſtum referebat, intelligi iſta poſſe) Neque enim hæc de Patre exponi poſſũt, cum ipſe Pater ſit, qui dicit de alia perſona: *Te adorabunt; te deprecabuntur:* Et addit verba deprecantium: *Tantùm in te eſt Deus; & non eſt abſque te Deus.* Præterea Patri non convenienter diceres. In te eſt Deus. At Chriſto hæc omnia optimè conveniunt. Nam & in eo eſt Deus, cũ ſit humanitas ejus templum divinitatis: & abſque ipſo non eſt Deus, quia ipſe ſolus cum Patre, & Spiritu ſancto eſt verus Deus. Et ſic Chriſtus eſt ille Deus Iſraelis.

Reſpondeo, Hieronymum valde fuiſſe deceptum opinione ſua. Nihil enim facilius, quàm ex iſtis revera laqueis, id eſt, ſophiſticis interpretationibus evadere; ut ſtatim oſtendam. Sciendum enim eſt, pronomen Te *perpetuò in iſtis Eſaiæ verbis, ubi apud Hebræos legitur, eſſe feminini generis, & ſimiliter poſſeſſivum nomen* Tui, *quod ſemel in illis legitur. Ex quo ſequitur, nullo pacto ad Chriſtum, vel ad Cyrum verba iſta referri poſſe: ſed neceſſe eſſe, ut ad Hieruſalem, vel potiùs ad Sionem, id eſt, congregationem Iſraëlis, & myſticè ad Chriſti Eccleſiam, referantur; quemadmodum & Franciſco Vatablo, & aliis linguæ Hebraicæ peritiſſimis viris placet. Ex quo ſolo jam iſti laquei fracti & contriti ſunt. Ad cujus rei confirmationem, animadvertendum eſt, in proximè ſuperiore verſiculo, factam eſſe mentionem cœtus Iſraëlitici ſub nomine Captivitatis, in illis verbis,* & captivitatem meam dimittet. *quod nomen apud He-*

bræos, nō ſecus atq; apud Latinos, feminini eſt generis. Habemus igitur ex ipſo Eſaiæ verborum contextu, quomodo verba, de quibus agimus, illuc referantur, quò ea referenda eſſe diximus. Quamquam ſi ad Cyrum referrentur (quemadmodum neceſſe quodam modo eſſet, ſi pronomina iſta eſſent maſculini generis) jam conſtaret, quomodo ad Chriſtum, cujus ille hic typus eſſet, relata, accipienda eſſent, aut certè accipi poſſent; id eſt, ita, ut ſententiæ Adverſariorum nihil faverent. alioqui nulla prorſus ratione de Cyro dici potuiſſent. Rectiſſimè autem de Iſraëlis congregatione ſeu Synagoga, & de Chriſti Eccleſia ea dicta fuiſſe, mox breviter oſtendemus. Priùs enim occurrendum eſt Adverſariis, qui excipere poterunt, Hieronymum adeò peritum fuiſſe linguæ Hebraicæ, ut errare non potuerit in non dignoſcendo genere femínino a maſculino; & propterea exiſtimandum eſſe, locum a Iudæis poſtea fuiſſe corruptum. Namq; reſpondeo, differentiam iſtam generis in punctis tantùm vocalibus conſiſtere. Hieronymi autem ætate, ni fallor, vix extabant exemplaria ipſorum Bibliorum punctis notata, niſi fortaſſe quædam, quæ a Iudæis, tamquam in communi theſauro aſſervabantur, ut ad ea, in ambiguis locis rectè legendis, recurrere poſſent. Quare non eſt mirum, ſi Hieronymus, ſua præjudicata opinione de Chriſti æterna & communi cum Patre divinitate impeditus, veram lectionem vel non eſt ſuſpicatus, vel eam rejecit; putans ſe id tutò facere poſſe, cum publicè erroris convinci nequiret. Sed jam breviter, verba illa Eſaiæ ad Synagogam ſeu ad Eccleſiam rectiſſimè poſſe accomodari, doceamus.

Primùm igitur ait Eſaias, quòd in ſummo honore & celebratione futura ſit, adeò ut etiam adoratum iri eam dicat. Atqui hæc eadem de Sione dicit idem Eſaias pluribus verbis cap: 49. a v 18. uſq; ad finem: Atque eadem multò latiùs & uberiùs repetit per totum cap. 60. ubi etiam v. 6. fit mentio, ut hic, mercium pretioſarum, & nominatim de Saba, quæ futurum ſit ut ad illam afferantur. Deinde ſequitur in verbis Eſaiæ, de quib: agimus: Tantùm in te eſt Deus. *Iam utramcumq;, ſive Synagogam ſive Eccleſiam ſuo tempore reſpicias; confitendum omnino erit, alibi Deum non fuiſſe; id eſt, neq; Dei cognitionem, neq; ejus ſpiritum ac favorem alibi in terris, tamquam ſuam ſedem ac domicilium habuiſſe. Quod quia apud omnes teſtatiſſimum eſt, & notiſſimæ ſunt iſtæ locutiones, Eſſe ſeu habitare ac manere Deum in aliquo, Templum Dei eſſe, & ſi quæ ſunt ſimiles: non laborabo, ut teſtimoniis ſacrarum litterarum confirmem, rectiſſimè dici, Deum in ſui populi Synagoga ſuaq; eccleſia tantùm eſſe. Quamquam hebraica dictio, quæ reddita eſt Tantùm, poteſt non minùs reddi Profectò, vel Vtique. & ſic multò etiam facilior erit ſententia & nullis difficultatibus obnoxia. Quod ſi verba iſta ad Chriſtum nihilominus referri poſſent, non aliter accipienda eſſent, quàm dicta ſint de eccleſia ipſius, id eſt, intelligendum foret, eodem genere (ut ſic dixerim) eſſendi Deum eſſe in Chriſto, quo eſt in Eccleſia, nempe per gratiam, licèt pleniore multò, & longè auguſtiore quadam ratione. vel, ſi mavis, in eum ſenſum eſſent accipienda, quo Paulus ſine dubio dixit,*

Deum fuiſſe in Chriſto, cum mundum ſibi reconciliaret; qua de re jam ſuprà ſatis diximus. Nam *ſive in hunc, ſive in illum ſenſum accipias, Deum in Chriſto eſſe, rectè de eo dici poteſt, non ſolùm, Profectò, ſed etiam, Tantùm in te eſt Deus, propter ſingularem ejuſmodi exiſtentiam Dei in Chriſto, ſupra ac præter omnes alias res creatas. Adde quòd quocumque modo, qui admitti poſſit, interpreteris, Deũ eſſe in Chriſto, neceſſe eſt, ut ex hoc contrarium probetur ejus, quod inde Adverſarii probare ſe poſſe, putant. Namque omnino, ſi Deus eſt in Chriſto, oportet, Chriſtum non eſſe ipſum Deum. neceſſe ſiquidem eſt, quemadmodum alibi ante monuimus, ut alius ſit is, qui eſt in aliquo, & alius is, in quo eſt. Quod enim Bellarminus ait, Deum eſſe in Chriſto, cum Chriſti humanitas ſit quaſi templum divinitatis; hoc prorſus nihil eſt. Nam Chriſti humanitas nõ eſt Chriſtus, immo ne res quidem per ſe ſubſiſtens, quemadmodum neceſſe eſt, ut ſit id, de quo dicitur,* Deus in te eſt.

Sciendum eſt præterea, in hebræo non legi, Et abſque te non eſt Deus; *ſed ad verbum,* Et non ampliùs; non Deus. *quod ſignificat, nullũ eſſe Deum, præter illum, qui proximè nominatus fuerat; de quo ſtatim ſubjungitur,* Verè tu es Deus abſcondens te *(non autem,* abſconditus, *ut vulgò legitur) Deus Iſraëlis ſalvator, factâ manifeſtâ apoſtrophe ad ipſum, quandoquidem poſtrema verba vocandi caſu prolata ſunt, non autem nominandi; ut quilibet facilè concedet. Ex quibus omnibus perſpicuum eſſe credimus, nullam vim prorſus iſtius tantopere,*

opinione

opinione Adverſariorum, formidabilis argumenti, apparare, aut exiſtimari poſſe.

Responsio ad VI. Argumentum.

Sextum *argumentum ſumitur ex Baruchi cap: 3. 36. ubi legitur, ſecundum vulgatam editionẽ, Hic eſt Deus noſter; & non æſtimabitur alius ad eum. Hic adinvenit omnem viam diſciplinæ: & tradidit eam Iacobdi lecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt. Ex quo ſic infertur:* Hic etiam apertè agitur de Deo Iſraelis, qui ſolus non habet ſimilem, & qui primùm, data omni ſcientia Iſraeli, hoc eſt lege in monte Synai, deinde, homo factus, in terris viſus eſt & cum hominib. converſatus eſt. *Subjicitur autẽ non exiguus numerus Patrũ antiquorum, qui ad hunc modũ locum iſtum ſunt interpretati. Ac poſtremò dicitur, nos non habere, quid reſpondeamus, niſi, quòd liber iſte eſt apocryphus, quia non invenitur hebraicè.*

Reſpondeo, immo nos per Dei gratiam habere aliud, quod reſpondeamus. Tametſi reſponſio iſta de libro, qui non ſit in canone Hebræorum, ſatis hodie eſſe deberet. qua de re nihil neceſſe eſt nunc diſputare. Reſpondemus autem, verba græca Baruchi ita ſe habere, ut verba illa, quæ vetus interpres tranſtulit, viſus eſt, &, converſatus eſt, *non minùs rectè verti potuerint,* viſa eſt, & cõverſata eſt; *referendo, ſcilicet, illa non ad Deum, ſed ad ſcientiam ab eo datam. & ad hunc modum tranſlata ſunt, idq; in variis linguis, a multis, quos quidem Adverſarii pro hæreticis habent, interim tamen de Chriſti perſona idem*

cum

Digitized by Google

cum ipſis ſentiunt. Cauſſa, cur iſti omnes, quantumvis de Chriſto idē, quod Adverſarii, quod attinet ad ejus divinitatem, ſentientes, a vulgata interpretatione receſſerint, manifeſta eſt. Quandoquidem ſtatim in initio cap: ſeq: ſubjungitur, ut ipſa vulgata editio habet, Hic liber mandatorum Dei & lex, quæ eſt in æternum. *Quibus verbis declaratur, in proximè antecedentibus non quidē de Deo, ſed de ſcientia illa Iacobo data, eſſe ſermonem; quam Baruchus ſtatim declarans, quid ſit, ait eſſe Dei legem. quod ipſorum Adverſariorum, hoc ipſo in loco, teſtimonio veriſſimum eſt. Perſimilis autem locus eſt in alio apocrypho libro, nempe in Eccleſiaſtico cap: 24. ubi, poſtquam, ab ipſo initio capitis inducta fuiſſet Sapientia valde multa in ſui ipſius cōmendationem dicens; tandem v. 32. ut græca verba habent, ſic legitur:* Hæc omnia liber [ſunt] fœderis Dei altiſſimi, legis, quam mandavit Moſes [quaſi] hereditatem in congregationibus Iacob. *Declarat expreſſè auctor ejus libri, ſe Sapientiæ nomine, cui tot & tanta tribuerat, eam divinam ſcientiam intelligere, quæ Dei lege continetur: ſimili modo, ut hic Baruchus planè ſe intelligere declarat Omnis ſcientiæ nomine, quæ; poſtquam Iacobo data fuit, viſa, id eſt, cognita in terris fuerit, & hominibus familiaris facta. Et tamen omnes ferme Pontificii, ſimili, ut in Barucho, cæcitate, locum illum Eccleſiaſtici de Sapientia, ad Chriſtum referunt, deq; eo exponunt. Nec video quam tam gravium ac turpium errorum excuſationem habeant, præter auctoritatem iſtorum Patrum. quorum*

ſi in

Digitized by Google

ſi in divinis oraculis interpretandis puerilia tantùm ac manifeſtiſſima errata colligere quis velit, habebit (opinor) unde magnum conficiat volumen.

Responsio ad VII Argumentum.

Septimum *argumentum. Zachar: 2. 8.* Hæc dicit Dominus exercituũ; *Poſt (hanc addit Vujekus de ſuo) gloriam miſit me ad Gentes, quæ ſpoliarunt vos, qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei Quia ecce ego levo manum meam ſuper eos; & erunt prædæ his, qui ſerviebant ſibi (mihi habet Vujekus) & cognoſcetis quia Dominus exercituum miſit me. Canta & lætare filia Sion. quia ecce venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. & applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa; & erunt mihi in populum; & habitabo in medio tui; & ſcies, quòd Dominus exercituum miſit me ad te.* Hic locus eſt efficaciſſimus, quemadmodum monent Euſebius, Auguſtinus, Ambroſius, Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus. Nam apertè dicit, Deum exercituũ miſſum eſſe a Deo exercituum; & hoc repetit ſæpius. Quoniam verò unus tantùm eſt Deus exercituum, hinc omnino ſequitur. Chriſtum eſſe unum & eundẽ Deum & Dominum exercituum cum Patre ſuo, licèt perſona ab eo diſtinguatur.

Reſpondeo primùm, nihil conſtare, iſtum, qui dicit, ſe eſſe miſſum a Domino exercituum, eſſe Chriſtum; nec poſſe ipſoſmet Trinitarios, etiamſi ipſorum de tribus perſonis in uno Deo ſententia vera eſſet, id affirmare; quantumvis certum eſſet, iſtum & vocare

ſe, &

ſe, & eſſe Dominum exercituum. Poſſet enim fieri, ut iſte nihilominus non Chriſtus ſeu Filius, ſed Spiritus ſanctus eſſet. Senſerunt hanc difficultatem Adverſarii in proxximè ſeq: argumento. Sed eadem non minùs hic locum habet; cum non Filius tantùm, ſed etiam Spiritus ſanctus a Patre mitti poſſit: immo & ab ipſo Filio Spiritus ſanctus mittatur. Vt nihil dicam, quòd, ut ſuprà monui, nulla cauſſa eſt, cur Pater ipſe, ſive a Filio, ſive a ſpiritu ſancto mitti non poſſit; ſi modò omnium trium & uniuſcujusq; ipſorum eadem per omnia eſt dignitas, potentia, atque majeſtas; ut ipſi Trinitarii contendunt. Breviter ex hoc argumento, ſi rectè concluſum eſſet, nihil aliud poſſet colligi, niſi duos eſſe, quorum uterque ſit & vocetur Dominus ſive Iehova exercituum; ſed quòd alter eorũ ſit Chriſtus, nullo modo; etiamſi certum eſſet, hanc prophetiam ad Chriſti tempora omnino eſſe referendam. Fit enim in ea aperta mentio de mittendo cum ultione ad Gentes, quæ Iudæos afflixerant. quod certè Chriſti temporibus non eſt factum, niſi fortaſſe poſt ipſius glorificationem, poſt quam ſicut Chriſtus non poteſt dici miſſus, niſi in perſona Apoſtolorum, ſic ſpiritus ſanctus ipſemet dicitur eſſe miſſus. Vnde potiùs concludendum eſſet, iſtum alterum Dominum exercitum eſſe ſpiritum ſanctum; ſi modò conſtaret, ſpiritum ſanctum eſſe perſonam. qua de re infrà ſuo loco.

Deinde reſpondeo, iſtum, qui dicit, ſe eſſe miſſum a Domino exercituum, ex loci ipſius verbis non conſtare eſſe Dominum exercituum, neque id, ne ſemel quidem, nedum ſæpius hîc fuiſſe dictum. Tota vis autem eſt

Digitized by Google

tem eſt in ipſis primis verbis. quibus rectè explicatis & intellectis, veritas patebit. Iam, ut id fiat, neceſſe eſt videre, quis ſit ille, qui apud Zachariã iſta verba pronunciat, Hæc dicit Dominus exercituum, Poſt gloriam, *&c. Apparet autem ex antecedentibus hunc eſſe angelum illum alterum, qui occurrit angelo loquenti cum Zacharia; quem etiam alloqui cœperat a v. 4. & pergit uſque ad finem cap: & in ipſo ſermonis initio facit mentionem Zachariæ, cui vult ut dicat ea, quæ ſequuntur, inquiens,* Loquere ad puerum iſtum dicens, Abſque muro, *&c. Itaq; apparet, quòd præter illum, qui verba iſta pronunciat,* Hæc dicit Dominus, *&c. adſunt ibi, ipſo ſciente, cum quibus etiam loquitur, alii duo ſeu duæ aliæ perſonæ; nempe Zacharias, & angelus qui ab ipſo prophetiæ initio cum ipſo loquebatur. Hoc, quod apertiſſimum eſt, conſtituto, Dico pronomen Me in verbis illis,* miſit me, *non ad Dominum exercituum, ſed ad alterum iſtum angelum, qui verba illa,* Hæc dicit Dominus, *profert, referendum eſſe. qui, quamvis ipſum Dominum exercituum loquentem videatur inducere, tamen reipſa nihil agit aliud, niſi narrat, quid Dominus exercituum dicat; hoc nimirum pacto:* Hęc *(ſive ut eſt in hebræo* Sic*)* dicit Dominus exercituum, quòd poſt gloriam, *&c. Nam particulam Quòd frequentiſſimè in ſacris litteris ſubaudiendam eſſe, nemo eſt qui ignoret. Hæc autem interpretatio multò etiam probabilior videbitur, ſi animadvertatur verbũ Miſit poſitum fuiſſe pro Mittet; quemadmodum & locus omnino requirit, & ſæpiſſimè fit* apud

Iohan: Toſarri in ſua Paraph: addit ſimiliter particulã Quod

apud Prophetas; ut ſcilicet præteritum pro ſuturo uſurpetur. ita ut Angelus narret, quid Dominus exercituum dicat ſe facturum. quod proprium eſt prophetiarum, & ſermonum quos apud prophetas Dominus exercituum habet. Nam, ſi quis dixerit, cum apud Prophetas pronunciantur verba iſta, Sic dicit Dominus, *id quod poſtea ſubjungitur Dominum dicere, ex ipſius Domini perſona ſemper dici, ipſumq́ Dominnm loquentem revera induci; Reſpondeo, iſtud, quamvis fortaſſe alibi perpetuò fiat, hic nullo pacto potuiſſe fieri, ptopterea quia, ut docui, duæ aliæ perſonæ aderant, ipſo ſciente & cum eis loquete, qui verba iſta*, Sic dicit Dominus, *&c. proferebat. Oportebat enim, ſi Dominum ipſum loquentem inducere voluiſſet ac dicentem, quòd ſe miſſurus eſſet, ut ad hunc modum dixiſſet*, Sic dicit Dominus exercituum, Poſt gloriam mittam te ad gentes, *& addidiſſet, non quidem, ut nunc legimus*, quæ ſpoliarunt vos, *ſed*, quæ ſpoliarunt populum meum, *aut aliquid ſimile. Hoc poſterius inefficacius fuiſſet, nec benè expreſſiſſet, iſtos ſpoliatos pertinere ad Zachariam, eumq́ ex illornm numero eſſe, ut exprimit pronomen Vos. Prius autem illud incertum reddidiſſet, quis eſſet ille, quem miſſurus eſſet Dominus exercituum; an ſcilicet angelus ipſe, qui ejus verba referebat, an verò alter eorum qui præter ipſum aderat, & uter ipſorum: ſed, præcipuè, an alter ille angelus. Verùm angelus, qui Domini exercituum verba referebat, volebat (idq́ ſanè velle, aut tacere debebat) iſtos duos, qui aderant, certò ſcire ſe eum eſſe, quem*

Dominus

Dominus exercituum miſſurus eſſet. & propterea coactus fuit ſeipſum expreſsè per pronomen Me nominare; quod facere non potuiſſet, ſi ipſum Dominum loquentem revera induxiſſet, & non ſimpliciter, ut ſine dubio fecit, quid diceret, retuliſſet. Quòd autem nequaquam ſit veriſimile, nec meritò quemquam poſſe ſuſpicari, pronomen Me ad ipſum Dominum exercituum referendum eſſe, vel hinc patet, quòd alioqui non eſſet nominatus is, qui miſſurus eſſet, nec, quis eſſet, liquidò conſtaret; id quod non modò ab uſu prophetiarum in vetere Teſtamento penitus abhorret, ſed ipſum per ſe abſurdiſſimum omnino cenſeri debet, ut omittam, quod nihil abſurdius aut magis ridiculum excogitari poteſt (quamvis Adverſarii ſibi in eo valdè placeant) quàm ita Scripturam interpretari, ut ita dicatur ipſe Dominus exercituum ab aliquo mitti: & quidem ab ipſo Domino exercituum.

Explanatis primis verbis, in quibus videbatur Adverſariis noſtris apertè dici, Dominum exercitum mitti, nempe a Domino exercituum: & oſtenſo, longè aliter rem ſe habere; facilè eſt animadvertere, hinc ſequi, ne in ſequentibus quidem reliquis verbis quidquam tale vel dictum vel indicatum fuiſſe. quando, ſcilicet jam demonſtratum eſt, eum, qui per totum illum ſermonem de ſe miſſo aut mittendo verba facit, nullo modo eſſe ipſum Dominum exercituum. Nam quòd idem poſtea dicit (ut quidem Bellarminus, & Vujekus legunt) qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei: *ſciendum eſt, ſecundùm Hebræi & Græci codicis atque emendatiorum latinorum veritatem,*

tatem, non mei, *ſed* ſui, *vel potiùs* ejus *legendum eſſe. Et ſic pro eo, quod videbatur, eum, qui loquitur, eſſe ipſum Dominum exercituum, apparet nullo modo eſſe. diſtinguit enim dicens* ſui *ſive* ejus, *ſe ab eo, cujus pupilla oculi tangi dicitur, cum illi tanguntur. is autẽ ſine dubio eſt Dominus exercituum. Adde, quòd, cum legi debeat* ſui, *ſive* ejus, *nõ haberet pronomen hoc, non ſecus ac verbum* miſit, *ad quem referretur, ſi nomen Domini exercituũ ante expreſſum ad illum referendum eſſet, qui loquitur. Sequuntur verba illa;* Quia ecce ego levo manũ ſuper eos; *quæ etiamſi concedamus referri ad illum ipſum, qui loquitur, & non de eo tantùm dici, cujus perſonam ille, ut ab eo miſſus, ſuſtinebat; non tamen hinc ſequetur, eum, qui loquitur, eſſe ipſum Dominum exercituum. Certum enim eſt, & poſſe & ſolere a Deo mitti angelos, non ut ſimplices nuncios, ſed tali poteſtate præditos, ut iſta & majora etiam de ſe affirmare poſſint. Vide hiſtoriã trium angelorum, qui Abrahamo apparuerunt, Gen: 18. & deinceps; & memineris, quot & quanta per angelos Deus patraverit in Ægypto, & in Deſerto, & ſub Davide, cum populum David numeraſſet, & ſub Ezechia contra exercitum Senacheribi, & denique ferè ſemper, cum, ut hoc loco, ulciſci injurias ſibi aut populo ſuo factas voluit. Certè, quidquid afflictionum & pœnarum, propter injurias ab eo ſibi factas, populo Iſraëlis in deſerto inflixit, angeli illius miniſterio inflixiſſe, quem ipſis ducem dederat, indicant verba illa de eo ab ipſo Deo dicta,* quia non dimittet cum peccaveris, *Exod: 23. 21. Poſtremò, cum legis in iſto*

Zacha-

Zachariæ loco verba illa, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum, *&c. non eſt quòd exiſtimes, illa dici ab alio quàm ab ipſo Domino ſeu Iehova, ad quem dicuntur gentes multæ applicatum iri; ut, quia poſtea ſequitur,* & erunt mihi in populũ, *&c. quæ verba non niſi a Iehova dici poſſunt, credas, te poſſe inde colligere, duos eſſe, quorum uterq; ſit Iehova. Etenim haud rarò apud prophetas Iehova de ſeipſo in tertia perſona loquitur: quippe ex Hebraico idiotiſmo uſurpandi antecedentibus pro relativis. inductus autem jam fuerat Iehova ipſe loquens, ab illis verbis* Lauda, *ſeu* Canta & lætare filia Sion, *&c. ut demonſtrant verba illa,* ait Domin⁹ *cujus Iehovæ verba durant uſque ad illa,* Et ſcies, *&c. ubi angelus ad ſuam ipſius perſonam redit. Itaq;, Ad Dominum, in ſuperioribus verbis idem valet, quod, Ad me; quemadmodum ſuperiore capite v. 17.* Et conſolabitur adhuc Dominus Sion, *idem eſt, quod,* Et ego conſolabor adhuc Sion. *Ipſius enim Domini iſta ſunt verba. Idipſum animadvertere potes infrà cap: 8. 9. ubi verba illa,* domus Domini exercituum, *omnino idem valent, quod,* domus mea. *Et quia exempla alia, & apud hunc, & apud alios prophetas, ſunt unicuiq; obvia; non adducam plura. Tantùm dicam, ſi quis prophetarum verba velit ad exactas Grammaticæ regulas revocare, præſertim linguæ Latinæ, aut alterius cujuſpiam præter Hebraicam, eum in infinita abſurda deventurum. Oportet enim in illis intelligẽdis judicio ac prudentiâ potiùs, quàm regulis grammaticalibus, uti: ac diligenter animadvertere, ad*

Digitized by Google

quem quodq; referatur, non tam ex ipſo verborum ſono atq; ordine, quàm ex verborum ſententia: ac propterea ſæpius vel verbum unum, aut plura ſubaudire, vel etiam verbis ipſis aliquam vim facere. Vnum tantùm de tam multis exemplis afferam (quippe quòd locus ſit non abſimilis huic noſtro) Hierem: cap: 27. in ipſo initio; ubi ſic legitur: In principio regni Ioakim filii Ioſiæ regis Iuda factum eſt verbum iſtud ad Hieremiam a Domino, dicens, Hęc dicit Dominus ad me, Fac tibi vincula, *&c. Quis erit, qui, ſi ipſa verba, ut ſonant, accipere velit, non ſimiliter, ut Adverſarii in iſto Zachariæ loco faciunt, referat illud* me *ad Dominum priore loco nominatum, ad quem Dominus nominatus poſteriore loco ea dixerit, quæ ſequuntur,* Fac tibi vincula, *&c? Et tamen, ut ex iſtis ipſis, quæ ſequuntur, patet, neceſſe eſt, ut pronomen Me non quidem ad Dominum priore loco nominatum, qui idem prorſus eſt cum Domino poſteriore loco nominato, ſed ad Hieremiam referatur; inſolente omnino, præſertim in aliis linguis, quàm Hebraica, & figurâ & ſtructurâ verborum. Sed noſtri Adverſarii & nunc, & olim nihil penſi hac in re habent, aut habuerunt umquam, modò ad ſuam ſententiam contra nos confirmandā aliquid ex divinis oraculis videantur ſibi poſſe elicere, & ſic in abſurdiſſima multa deveniunt, atq; exteris, id eſt, a Chriſto alienis hominib:, quorum pleriq; adhuc Chriſtianæ religionis cognitionem apud illos eſſe opinantur, ipſam religionem Chriſtianam (quod ſanè vehementiſſimè dolendum eſt) illudendam ac deridendam exponunt.*

Re-

RESPONSIO ad VIII. Argumentum.

OCTAVUM *argumentum ſic ſe habet:* Zacha: 3. 1. *Oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum, ſtantem coram Angelo Domini: & ſatan ſtabat a dextris ejus ut adverſaretur ei. Et dixit Dominus ad ſatan, Increpet Dominus te ſatan, Dominus qui elegit Hieruſalem.* Hic apertè audimus quòd Dominus (Iehova) dicit ad ſatanam, Increpet te Dominus (Iehova.) Ex quo ſequitur, Dominum (Iehovam) non eſſe unam perſonam, ſed pluresperſonas. Quod autem altera perſona ex his ſit Chriſtus, teſtantur Doctores, Euſebius, Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus. Et affert cauſſam Theodoretus, cur potiùs ſit Filius, quàm ſpiritus ſ., is, qui dicit, Increpet te Dominus. Satan enim adverſabatur Ieſu filio Ioſedeki, qui gerebat figuram Chriſti Dni. Propterea, cum Ieſus ille per ſe ſatanæ reſiſtere non poſſet, Filius Dei, qui ſimiliter Ieſus nominandus erat, increpuit pro illo ſatanam, & ſimul hac increpatione ſignificavit, ſe, carne aſſumpta, ſatanam increpaturum. Quod fecit Matth: 4. 10. quando ei dixit, *Vade ſathana.*

Reſpondeo primùm, ut ad ſuperius argumentum, Non poſſe ex loco iſto ullo pacto concludi, alteram ex duabus iſtis perſonis, quarum utraq; appellatur Iehova, eſſe Chriſtum: ſed tantùm duos eſſe, quorum uterq; ſit Iehova; ſi modò ex appellatione liceret ſemper ipſam eſſentiam colligere. Nec ſi vera eſt Trinitariorum ſententia, Theodoreti ratio, cur potiùs alter ex

iſtis ſit Filius, quàm ſpiritus ſ., quidquam valet, immò contra ipſum retorqueri poteſt, atq; ejus vi oſtendi, nullo pacto eſſe veriſimile, ut iſte alter, qui Iehova dicitur, ſit Chriſtus. Ratio enim tota in eo conſiſtit, quòd ille Ieſus ſacerdos Ieſu Chriſti figura eſſet. quod ſi ita eſt, videtur hinc potiùs neceſſariò conſequi, eum, qui illi opitulari quodammodo volebat, & pro illo (ut quidem in ratione iſta deducenda affirmatur) ſatanam increpuit, alium eſſe, quàm Ieſum Chriſtum. Iam enim in ea viſione Ieſus ſacerdos, ſi alioqui Chriſti typus erat, Chriſti perſonã repræſentabat. nec videtur fieri poſſe, ut in ipſa eadem viſione, eodem tẽporis momento, quis & in ſua propria perſona verè, & in altera repræſentativè ſeu adumbratè appareat, alterâ ab alterâ maniſeſtè diſtinctâ, ut in hoc loco evenit. Cætera quæ huic rationi annectuntur, adeò ſutilia ſunt, ut reſutatione non indigeant. Hoc unum non reticebo, haud verum eſſe, Iehovã iſtum, qui ad ſatanam locut⁹ eſt, eum increpaſſe. immò apparet, eũ increpare noluiſſe: ſed tantùm increpationem Iehovæ commendaſſe.

Iam ne quis credat, me ſatis habere, ut oſtendam, argumentum non concludere id, quod Adverſarii volunt, & interim, quaſi hoc teſtimonio convictum concedere duos eſſe, quorum uterque revera ſit Iehova. Reſpõdeo ſecundo loco, appellari quidem hoc loco duos nomine Iehovæ: ſed tamen unum tantùm ex illis eſſe revera Iehovam. Quandoquidem is, qui, Iehova appellatus, allocutus eſt ſatanam, eſt vel angelus, qui ab initio cum Zacharia locutus eſt, vel angelus ille Iehovæ, coram quo Ieſus ſacerdos ſtabat; quem, ſcilicet,

Zacharias

Digitized by Google

Zacharias antea non viderat, donec alter ille angelus, quem ſuperiore cap: locutum fuiſſe docuimus, a v. 4. uſq; ad finem cap: ei illum oſtendit. ad hunc enim angelum, cujus verba proximè relata fuerant, & ſic de quo poſtremò Zacharias fuerat locutus, videntur omnino referenda eſſe verba illa, oſtēdit mihi. *neq; enim in hebræo eſt vox Dominus ſeu Iehova; ſed, ad verbum, ſic Hebraicum exemplar habet:* Et oſtendit mihi, *ſeu, ut verbum verbo planè reddatur,* Et videre me fecit Iehoſchuam ſacerdotem magnum ſtantem ante faciem angeli Iehovæ, *&c. Quamquam poſſunt etiam verba iſta ,* oſtendit mihi *, referri ad angelum, qui ab initio cum Zacharia loquebatur , tamquam ad eum , ad quem Zachariæ ſermo revertatur, poſtquā digreſſione quadam facta, abſolvit verba alterius angeli, qui huic obviam factus fuerat, & tunc vulgata lectio locū habere poſſet. nam hic angelus alibi a Propheta Dominus ſeu Iehova appellatur; ut poſtea demonſtrabo. Iam quòd vel hic angelus, vel angelus ille Iehovæ, coram quo Ieſus ſacerdos ſtabat, ſit idem ille, qui poſtea nominatur Iehova, ex eo videtur demonſtrari poſſe, quòd vix videtur poſſe fieri, ut, cum res narretur, quæ agatur, inducatur aliquis loqui, cujus nec antea, ut ibi præſentis, mentio ulla facta fuerit, nec veniens, cum loqui incipit, deſcribatur. Adde, quod attinet ad poſteriorem angelum , ipſum omnino decuiſſe ſatanam alloqui , & adverſus eum Ieſu ſacerdotis magni defenſionē ſuſcipere; quippe coram quo ipſe Ieſus ſtaret, nempe ut coram eo, qui Iehovæ Dei perſonam ſuſtineret. propriū enim eſt ſa-*

Digitized by Google

cerdotis magni coram Deo ſtare. Vnde etiam patet, quàm meritò potuerit angel' iſte Iehovæ nomine appellari; præſertim cum angelus ille, qui ab initio cum Zacharia loquebatur, nec cum ipſo loqui planè deſiit, uſq; ad finem 6. cap. Iehovæ nomine ſatis apertè appelletur, idq́, ſæpius; primùm cap: 1. 20. deinde cap: 4. 8. ubi certè, niſi nomine Iehovæ angelus iſte ſignificaretur, ſed ipſe Iehova Deus; multò clarior, quàm ſuperior ille ad 7. argumentum formandum allatus, eſſet locus iſte ad probandum, quòd ſint duo, quorum uterq; ſit Iehova. & quorum alter ab altero ſit miſſus. Sequente enim verſiculo idē ipſe ait, Et ſcietis quia Domin9 *(id eſt,* Iehova) exercituum miſerit me ad vos. *Verùm, cum manifeſtum ſit, angelum locutum fuiſſe cum Zacharia, eúq́, angelus jam ſuprà Iehova nominatus inveniatur; nullum dubium eſſe poteſt, quin is, qui iſto in loco vocatur Iehova, cujus verbum ad Zachariam extiterit, ſit angelus iſte; præſertim, cum de vero Iehova, ut a ſe planè diſtincto disertè verba faciat. Idem habes cap: 6. 9. ubi ſimiliter is, qui Iehova appellatur, cujus verbum ad Zachariam extiterit, tandem v. 15. ad finem cap: ubi, ut dixi, angelus ille deſinit cum Zacharia loqui, ſic ait:* Et ſcietis, quia Dominus exercituum miſerit me ad vos. *Præterea in ipſo fermè prophetiæ initio, nempe cap: 1. 7. fit mentio Iehovæ, cujus verbum ſimiliter ad Zachariam extiterit. at v. 9. apparet, ab angelo iſto verbum iſtud fuiſſe progreſſum. Inquit enim,* Et dixit ad me angelus ille Domini, qui loquebatur in me, *id eſt,* mecum. *Vnde admodum veriſimile fit, hunc*

hunc ipſum angelum, eum eſſe, qui Iehova nominatus ſatanam allocutus dicitur. Iam enim Propheta apertè declaraverat, ſe angelo iſti, Iehovæ appellationem tribuere. qua in re illud videtur conſiderandum, quòd cum apud hunc Prophetam. ſive huic ſive alii angelo Iehovæ nomen tribuitur, ipſum nomen ſimplex ponitur, nec umquam additur exercituum. *Veriſimile eſt enim, hoc ad differentiam inter verum Iehovam, & angelos, qui Iehovæ nomine vocantur, factum eſſe. non quòd apud hunc ipſum prophetam, etiam cum adhuc in ejus prophetia aliquis angelus loquitur, ipſe verus Iehova ſimplici Iehovæ nomine non vocetur: ſed ut, cum vox* exercituum *additur, jam ſciatur, omnino de ipſo vero Iehova ſermonem eſſe.*

Responsio ad IX. Argumentum.

Nonum *argumentum, quod ultimum eſt hujus ſecundæ claſſis, his verbis continetur.* Zach: 12. 10. *Effundam ſuper domum David & ſuper habitatores Hieruſalem ſpiritum gratiæ, & precum: & aſpicient ad me, quem confixerunt.* Hic locus intelligitur de Chriſto confixo in cruce. Et tamen hoc dicit Deus Iſrael, qui ſolus poteſt effundere in homines ſpiritum gratiæ, & precum. Eſt igitur Chriſtus Deus Iſraelis. D. enim Ioannes teſtatur, hanc prophetiā impletam fuiſſe, quando Chriſtus fuit crucifixus & lancea perforat9, Ioan: 19. 37. id quod præterea res ipſa apertè oſtendit. Nam quando alias, quæſo, Deus dator gratiæ fuit confixus, niſi cum Chriſtus verus Deus & Dominus gloriæ (ut Paulus illum

 vocat,

vocat, 1 Cor: 2. 8.) fuit crucifixus? Aut oſtendant Anabaptiſtæ, quando vel ubi Deus Pater fuit confixus, ut verè diceret, *Aſpicient ad me quem confixerunt.*

Reſpondeo. Ac primùm dico, hoc argumentum revera ad ſuperiorem claſſem pertinere. Niſi enim locus Iohannis eſſet, nihil prohiberet, quominus de metaphorica tantùm, eaq; jam facta, cõfixione hæc Dei verba acciperentur. Deinde affirmo, Iohannis teſtimonium ſive in loco ab Adverſariis citato, ſive Apoc: 1. 7. unde probatur, hunc Zachariæ locum ad Chriſtum pertinere, quamvis Zacharias de uno illo Deo Iſraëlis loquatur, non tamen probare, Chriſtum eſſe illum unum Deum Iſraëlis, non magis, quàm apud eundem Zachariam probent, Dei oculi pupillam eſſe populum Iudaicum, illa de Deo verba, Qui tangit vos *(id eſt, populum Iudaicum)* tangit pupillam oculi ejus. *aut quàm apud Lucam in Actis apoſtolorum probent, Ieſu Nazareni cultores, eſſe ipſum Ieſum Nazarenum, verba illa ipſius Ieſu ad Paulum adhuc Saulum (qui non certè ipſum Chriſtum jam in cælis revera regnantem, & ſecundùm ipſius Pauli opinionem mortuum atque penitus e vivis & ex mundo exemptum, ſed ipſius cultores perſequebatur)* Saule Saule quid me perſequeris? *& rurſus* Ego ſum Ieſus Nazarenus quem tu perſequeris; *aut deniq; non magis quàm ſimiliter probent, Chriſti minimos eſſe ipſum Chriſtum, verba illa, quæ ſe in die judicii dicturum, ipſe Chriſtus teſtatur, iis, quos in poſſeſſionem cæleſtis regni eſt introducturus,* Eſurivi. & dediſtis

Act: 9. 4. & 5.

Matt: 25. 35. & 42.

dediſtis mihi manducare; ſitivi, & dediſtis mihi bibere, *&c. ſeu verba illa, quæ viciſſim ſe dicturum teſtatur, iis, quos æterno ſupplicio adjudicabit:* Eſurivi, & non dediſtis mihi manducare; ſitivi, & non dediſtis mihi bibere, *&c. quoniam. videlicet, idem ipſe Chriſtus teſtabitur, hæc facta fuiſſe, quando eſurienti & ſitienti &c. alicui ex ſuis minimis datus, aut non datus eſt ab iſtis cibus & potus, &c. Quis tam ſtupidus eſt, quin videat, his loquendi modis, non quidem eandem eſſentiam, ſed ſummam conjunctionem & amorem ſignificari? Iam quis Deo conjunctior quàm Chriſtus homo, quis carior aut fuit umquam, aut eſſe poteſt, quamvis utriuſque eſſentia ſit admodum diverſa? nam & apud eundem prophetam Deus Chriſtum virum ſocium ſuum appellat; qua appellatione ſumma Chriſti hominis cum Deo conjunctio declaratur. Numquid conjunctiorem aut cariorem Deo populũ Iudaicum fuiſſe dicemus, quàm fuerit ipſe homo Chriſtus? Cur igitur, ſi per ſuum angelum Deus olim monuit, quòd, qui tangeret populum Iudaicum, is tangeret pupillam oculi ſui; non potuit etiam dicere ſe configi ab illis, qui Chriſtum configebant, quamvis Chriſtus non ſit unus & idem eſſentiâ cum ipſo, quemadmodum populus Iudaicus non erat revera pupilla oculi Dei, nec quidquam ad ejus eſſentiam pertinebat, tametſi alioqui neceſſe eſt, ut id, quod per pupillam oculi Deì ſignificatur, ad ipſius Dei eſſentiam pertineat? Idem eſt enim immo multò plus, quàm ſi Deus dixiſſet ab eo ſe tangi, qui tangeret populum ſuum. qui enim pupillam oculi alicujus*

Zach: 13. 7.

tangit,

tangit, non ſolùm illum tangit, ſed in nobiliſſima, & ex minima etiam punctura dolorem maximum accipente, parte eum tangit. Faceſſant igitur iſtæ ſtolidæ divinorum oraculorum interpretationes, quibus monſtra ac portenta opinionum ac dogmatum, non ſine magna divinæ majeſtatis injuria, in populum Chriſtianum ſunt invecta.

Addam tamen nihilominus & aliam ad locum iſtum reſponſionem; nempe, quamvis apud Zachariam vulgò legantur voculæ illæ, ad me, *in illis verbis,* Et aſpicient ad me, quem confixerunt, *ſeu* compunxerunt; *tamen ex verbis Iohannis ſatis conſtare, ipſius tempore, voculas iſtas, in eo loco non fuiſſe lectas. aut certè, a Iohanne locum iſtum ad Chriſtum accommodatum fuiſſe, ſecundùm eam lectionem, quæ illas non haberet (cur enim alioquin eas planè omiſiſſet?) adeò ut hic de uno illo Deo verba non fierēt. Et ſanè ex ipſo loco intelligi poteſt, voculas iſtas fuiſſe additas. Statim enim ſubjungitur,* Et planget ſuper eum, ut in planctu ſuper unigenitum; & mœrere [continget] ſuper ipſum, ſicut mœrere [contingit] ſuper primogenitum. *Ex quibus verbis apparet, non de eo ipſo, qui loquitur, ſed de alio ſuprà verba fieri, & ſic redundare illud* ad me, *quod ibi legitur. Erat nimirum hic locus, inſignis de Ieſu Nazareno clavis confixo, & lanceâ perfoſſo prædictio; & propterea, Iudæos illum, ab ipſo Evangelii initio corrupiſſe, eſt admodum veriſimile; ſicut ſimilem locum corruperunt, Pſal: 22. 17. ita ut, quamvis veræ lectionis, etiam in quibuſdam hebraicis codicibus*

teſtimo-

Digitized by Google

teſtimonia appareāt; tamen vulgò apud eos pro, Foderũt manꝰ meas, & pedes meos, *legatur,* Sicut leo manꝰ meas; & pedes meos. *Cujus lectionis ineptitudo, ſimiliter ut hic ejuſdem falſitatem prodit.*

CAP. V

In quo refelluntur argumenta ex ſolo novo Teſtamento deſumpta.

VENIMUS *ad tertiam argumentorum claſſem, id eſt, eorum, quæ ex ſolo* N.T. *ſunt deſumpta; in quibus diſſolvendis major videtur eſſe difficultas. ſed quia contra certiſſimam alioqui & apertiſſimam veritatē, quòd ille unus Deus nullus alius ſit, neq; eſſe poſſit, niſi Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, nullas vires hominũ ſophiſmata habere poſſunt; ſperamus ipſo Deo adjutore, nos facilè illa ſoluturos. Itaq; ad rē aggrediamur*

RESPONSIO ad I. Argumentum.

PRIMUM *igitur argumentum his verbis formatum apud Vujekum ex Bellarmino legitur.* Primum teſtimonium ſit illa egregia confeſſio Petri, quæ profecta eſt a revelatione Dei Patris, Matth: 16. 17. *Tu es Chriſtus filius Dei vivi.* Quibus verbis D. Petrus confitetur, Chriſtum eſſe verum & naturalem Dei filium. Nam propterea addidit illud verbum *vivi,* quia proprium eſt rerum viventium gignere ſibi ſimile in natura. Quod & loca illa ampliùs cõfirmant, ubi Chriſtus eſt nominatꝰ *Filius Dei unigenitus* Ioan: 3. 16. & *proprius Dei Filius* Rõ: 8. 32. & *verus Filius* 1 Ioan: 5. 20. immo *naturalis Filius.* Propter hoc enim

vocatur

vocatur expreſſa imago ſubſtantiæ ſive ſubſiſtentiæ Patris. Heb:1.3 quod non cōvenit filiis aſciticiis ſeu adoptivis. Ac breviter talis Filius, cujus cōparatione Angeli vocantur ſervi. Heb: 1.7. Qui tamen alioqui ſunt filii Dei adoptivi ſeu aſciticii, & quidem præcipui. Deniq; Chriſtus Dominus a Iudæis idcirco fuit accuſatus, quòd ſe feciſſet Dei Filium. Nos, inquiunt, *legē habemus, & ſecundum legem (noſtram addit Vujekus) debet mori, quia ſecit ſe Filium Dei.* Ioan: 19.7. Atqui certum eſt, quòd non propterea fuit accuſatus, quòd ſe feciſſet filium Dei nōn proprium aut adoptivum. quandoquidē & ipſi Iudæi faciebāt ſe tales Dei filios. *Vnum,* inquiunt, *patrē habemus, Deum.* Ioan: 8.41 Et tamen Chriſtꝰ non diluit hanc accuſationē Iudæorū, neq; coram Caipha neq; corā Pilato immo eam, ut veram admiſit; & in hac confeſſione eſt mortuꝰ.

Cum igitur Chriſtus Dominus, ſit verus, proprius, unigenitus, & naturalis Filius Dei: ſequitur omnino, eum genitum eſſe ex ſubſtātia Patris, nec particulam ſubſtantiæ accepit. Deꝰ enim non poteſt dividi, aut partiri. Et ſic accepit totam ſubſtantiam Patris, & propterea eſt unus & idem Deus cum Patre.

Reſpondeo, negando aſſumptionem hujus argumenti. quamquam nec ipſa conſequentia admittenda eſt; ut poſtea dicam. Argumentum breviter tale eſt: Chriſtus genitus eſt ex ſubſtantia Dei patris; Ergo eſt unus & idem Deus cum Patre. Nego igitur, *Chriſtum*

eſſe

eſſe genitum ex ſubſtantia Dei patris. & propterea id nego, quòd Dei ſubſtantia ſive eſſentia (ſubſtantia enim hîc pro eſſentia uſurpatur) nō ſolùm, ut ipſi Adverſarii & fatentur & ſimul urgent, eſt prorſus impartibilis: ſed etiam minimè eſt tota cōmunicabilis; id eſt, non poteſt Dei eſſentia tota pluribꝰ perſonis eſſe communis. nec enim multiplicari illa poteſt, cum neceſſe ſit, eam eſſe unā numero, ſicut Deus neceſſariò unus eſt numero; nec eadem numero eſſentia. plurium perſonarum eſſentia eſſe poteſt. Hoc enim implicat contradictionem, cum ad diverſam perſonam conſtituendam, diverſa, id eſt, non eadem numero eſſentia requiratur. Iam, cum genitor & genitus ſint duæ diverſæ perſonæ, ſi Chriſtus eſſet genitus ex eſſentia Dei patris, neceſſe eſſet, Dei eſſentiam vel eſſe aliqua ratione partibilem, vel multiplicari, vel eandem numero eſſentiam, pluribus perſonis eſſe communem. quæ omnia cū partim teſtimonio ipſorum Adverſariorum, partim ratione manifeſta, ejuſmodi eſſe demōſtraverimꝰ, ut fieri nullo modo poſſint; nullo etiā modo fieri poſſe demonſtratū eſt, ut Chriſtus ſit genitus ex eſſentia ſeu ſubſtantia Dei patris. Hoc fundamēto certiſſimo ac firmiſſimo poſito; facilè erit ad rationes Adver[illegible]rū reſponrere, quib. contrariū probare conātur.

[illegible]rima ratio, quam afferunt ad probādum, quòd [illegible]s ſit genitus ex ſubſtantia Dei patris, eſt, quia [illegible] Dei vivi: proprium autem viventium eſt gi[illegible] ſimile in natura. Hinc igitur intelligendū Chriſtum fuiſſe genitum a Deo ſimilem i[illegible]a, & ſic ex ipſius Dei ſubſtantia.

Reſpondeo

iſtis ſit Filius, quàm ſpiritus ſ., quidquam valet, immò contra ipſum retorqueri poteſt, atq; ejus vi oſtendi, nullo pacto eſſe veriſimile, ut iſte alter, qui Iehova dicitur, ſit Chriſtus. Ratio enim tota in eo conſiſtit, quòd ille Ieſus ſacerdos Ieſu Chriſti figura eſſet. quod ſi ita eſt, videtur hinc potiùs neceſſariò conſequi, eum, qui illi opitulari quodammodo volebat, & pro illo (ut quidem in ratione iſta deducenda affirmatur) ſatanam increpuit, alium eſſe, quàm Ieſum Chriſtum. Iam enim in ea viſione Ieſus ſacerdos, ſi alioqui Chriſti typus erat, Chriſti perſonã repræſentabat. nec videtur fieri poſſe, ut in ipſa eadem viſione, eodem tẽporis momento, quis & in ſua propria perſona verè, & in altera repræſentativè ſeu adumbratè appareat, alterâ ab alterâ manifeſtè diſtinctâ, ut in hoc loco evenit. Cætera quæ huic rationi annectuntur, adeò ſutilia ſunt, ut refutatione non indigeant. Hoc unum non reticebo, haud verum eſſe, Iehovã iſtum, qui ad ſatanam locutus eſt, eum increpaſſe. immò apparet, eũ increpare noluiſſe: ſed tantùm increpationem Iehovæ commendaſſe.

Iam ne quis credat, me ſatis habere, ut oſtendam, argumentum non concludere id, quod Adverſarii volunt, & interim, quaſi hoc teſtimonio convictum concedere duos eſſe, quorum uterque revera ſit Iehova. Reſpõdeo ſecundo loco, appellari quidem hoc loco duos nomine Iehovæ: ſed tamen unum tantùm ex illis eſſe revera Iehovam. Quandoquidem is, qui, Iehova appellatus, allocutus eſt ſatanam, eſt vel angelus, qui ab initio cum Zacharia locutus eſt, vel angelus ille Iehovæ, coram quo Ieſus ſacerdos ſtabat; quem, ſcilicet,

Zacharias antea non viderat, donec alter ille angelus, quem ſuperiore cap: locutum fuiſſe docuimus, a v. 4. uſq; ad finem cap: ei illum oſtendit. ad hunc enim angelum, cujus verba proximè relata fuerant, & ſic de quo poſtremò Zacharias fuerat locutus, videntur omnino referenda eſſe verba illa, oſtēdit mihi. *neq; enim in hebræo eſt vox Dominus ſeu Iehova; ſed, ad verbum, ſic Hebraicum exemplar habet:* Et oſtendit mihi, *ſeu, ut verbum verbo planè reddatur,* Et videre me fecit Iehoſchuam ſacerdotem magnum ſtantem ante faciem angeli Iehovæ, &c. *Quamquam poſſunt etiam verba iſta*, oſtendit mihi, *referri ad angelum, qui ab initio cum Zacharia loquebatur, tamquam ad eum, ad quem Zachariæ ſermo revertatur, poſtquā digreſſione quadam facta, abſolvit verba alterius angeli, qui huic obviam factus fuerat, & tunc vulgata lectio locū habere poſſet. nam hic angelus alibi a Propheta Dominus ſeu Iehova appellatur; ut poſtea demonſtrabo. Iam quòd vel hic angelus, vel angelus ille Iehovæ, coram quo Ieſus ſacerdos ſtabat, ſit idem ille, qui poſtea nominatur Iehova, ex eo videtur demonſtrari poſſe, quòd vix videtur poſſe fieri, ut, cum res narretur, quæ agatur, inducatur aliquis loqui, cujus nec antea, ut ibi præſentis, mentio ulla facta fuerit, nec veniens, cum loqui incipit, deſcribatur. Adde, quod attinet ad poſteriorem angelum, ipſum omnino decuiſſe ſatanam alloqui, & adverſus eum Ieſu ſacerdotis magni defenſionē ſuſcipere; quippe coram quo ipſe Ieſus ſtaret, nempe ut coram eo, qui Iehovæ Dei perſonam ſuſtineret. propriū enim eſt ſa-*

Digitized by Google

cerdotis magni coram Deo ſtare. Unde etiam patet, quàm meritò potuerit angel⁹ iſte Iehovæ nomine appellari; præſertim cum angelus ille, qui ab initio cum Zacharia loquebatur, nec cum ipſo loqui planè deſiit, uſq; ad finem 6. cap. Iehovæ nomine ſatis apertè appelletur, idq́; ſæpius; primùm cap: 1. 20. deinde cap: 4. 8. ubi certè, niſi nomine Iehovæ angelus iſte ſignificaretur, ſed ipſe Iehova Deus; multò clarior, quàm ſuperior ille ad 7. argumentum formandum allatus, eſſet locus iſte ad probandum, quòd ſint duo, quorum uterq; ſit Iehova. & quorum alter ab altero ſit miſſus. Sequente enim verſiculo idē ipſe ait, Et ſcietis quia Domin⁹ *(id eſt,* Iehova) exercituum miſerit me ad vos. *Verùm, cum manifeſtum ſit, angelum locutum fuiſſe cum Zacharia, iſq́; angelus jam ſuprà Iehova nominatus inveniatur; nullum dubium eſſe poteſt, quin is, qui iſto in loco vocatur Iehova, cujus verbum ad Zachariam extiterit, ſit angelus iſte; præſertim, cum de vero Iehova, ut a ſe planè diſtincto diſertè verba faciat. Idem habes cap: 6. 9. ubi ſimiliter is, qui Iehova appellatur, cujus verbum ad Zachariam extiterit, tandem v. 15. ad finem cap: ubi, ut dixi, angelus ille deſinit cum Zacharia loqui, ſic ait:* Et ſcietis, quia Dominus exercituum miſerit me ad vos. *Præterea in ipſo fermè prophetiæ initio, nempe cap: 1. 7. fit mentio Iehovæ, cujus verbum ſimiliter ad Zachariam extiterit. at v. 9. apparet, ab angelo iſto verbum iſtud fuiſſe progreſſum. Inquit enim,* Et dixit ad me angelus ille Domini, qui loquebatur in me, *id eſt,* mecum. *Unde admodum veriſimile fit,*

Digitized by Google

hunc ipſum angelum, eum eſſe, qui Iehova nominatus ſatanam allocutus dicitur. Iam enim Propheta apertè declaraverat, ſe angelo iſti, Iehovæ appellationem tribuere. qua in re illud videtur conſiderandum, quòd cum apud hunc Prophetam. ſive huic ſive alii angelo Iehovæ nomen tribuitur, ipſum nomen ſimplex ponitur, nec umquam additur exercituum. *Veriſimile eſt enim, hoc ad differentiam inter verum Iehovam, & angelos, qui Iehovæ nomine vocantur, factum eſſe. non quòd apud hunc ipſum prophetam, etiam cum adhuc in ejus prophetia aliquis angelus loquitur, ipſe verus Iehova ſimplici Iehovæ nomine non vocetur: ſed ut, cum vox* exercituum *additur, jam ſciatur, omnino de ipſo vero Iehova ſermonem eſſe.*

Reſponſió ad IX. Argumentum.

Nonum *argumentum, quod ultimum eſt hujus ſecundæ claſſis, his verbis continetur.* Zach: 12. 10. *Effundam ſuper domum David & ſuper habitatores Hieruſalem ſpiritum gratiæ, & precum: & aſpicient ad me, quem confixerunt.* Hic locus intelligitur de Chriſto confixo in cruce. Et tamen hoc dicit Deus Iſrael, qui ſolus poteſt effundere in homines ſpiritum gratiæ, & precum. Eſt igitur Chriſtus Deus Iſraelis. D. enim Ioannes teſtatur, hanc prophetiã impletam fuiſſe, quando Chriſtus fuit crucifixus & lancea perforatꝰ, Ioan: 19. 37. id quod præterea res ipſa apertè oſtendit. Nam quando alias, quæſo, Deus dator gratiæ fuit confixus, niſi cum Chriſtus verus Deus & Dominus gloriæ (ut Paulus illum

Digitized by Google

vocat, 1 Cor: 2. 8.) fuit crucifixus? Aut oſtendant Anabaptiſtæ, quando vel ubi Deus Pater fuit confixus, ut verè diceret, *Aſpicient ad me quem confixerunt.*

Reſpondeo. Ac primùm dico, hoc argumentum revera ad ſuperiorem claſſem pertinere. Niſi enim lo*cus Iohannis eſſet, nihil prohiberet, quominus de metaphorica tantùm, eaq́ jam facta, cõfixione hæc Dei verba acciperentur. Deinde affirmo, Iohannis teſtimonium ſive in loco ab Adverſariis citato, ſive Apoc: 1. 7. unde probatur, hunc Zachariæ locum ad Chriſtum pertinere, quamvis Zacharias de uno illo Deo Iſraëlis loquatur, non tamen probare, Chriſtum eſſe illum unum Deum Iſraëlis, non magis, quàm apud eundem Zachariam probent, Dei oculi pupillam eſſe populum Iudaicum, illa de Deo verba,* Qui tangit vos *(id eſt, populum Iudaicum)* tangit pupillam oculi ejus. *aut quàm apud Lucam in Actis apoſtolorum probent, Ieſu Nazareni cultores, eſſe ipſum Ieſum Nazarenum, verba illa ipſius Ieſu ad Paulum adhuc Saulum (qui non certè ipſum Chriſtum jam in cælis revera regnantem, & ſecundùm ipſius Pauli opinionem mortuum atque penitus e vivis & ex mundo exemptum, ſed ipſius cultores perſequebatur)* Saule

Act: 9. 4. & 5. Saule quid me perſequeris? *& rurſus* Ego ſum Ieſus Nazarenus quem tu perſequeris; *aut deniq́ non magis quàm ſimiliter probent, Chriſti minimos eſſe ipſum Chriſtum, verba illa, quæ ſe in die judicii dicturum, ipſe Chriſtus teſtatur, iis, quos in poſ-*

Matt: 25. 35. & 42. *ſeſſionem cæleſtis regni eſt introducturus,* Eſurivi, & dediſtis

Digitized by Google

dediſtis mihi manducare; ſitivi, & dediſtis mihi bibere, *&c. ſeu verba illa, quæ viciſſim ſe dicturum teſtatur, iis, quos æterno ſupplicio adjudicabit:* Eſurivi, & non dediſtis mihi manducare; ſitivi, & non dediſtis mihi bibeje, *&c. quoniam, videlicet, idem ipſe Chriſtus teſtabitur, hæc facta fuiſſe, quando eſurienti & ſitienti &c. alicui ex ſuis minimis datus, aut non datus eſt ab iſtis cibus & potus, &c. Quis tam ſtupidus eſt, quin videat, his loquendi modis, non quidem eandem eſſentiam, ſed ſummam conjunctionem & amorem ſignificari? Iam quis Deo conjunctior quàm Chriſtus homo, quis carior aut fuit umquam, aut eſſe poteſt, quamvis utriuſque eſſentia ſit admodum diverſa? nam & apud eundem prophetam Deus Chriſtum virum ſocium ſuum appellat; qua appellatione ſumma Chriſti hominis cum Deo conjunctio declaratur. Numquid conjunctiorem aut cariorem Deo populū Iudaicum fuiſſe dicemus, quàm fuerit ipſe homo Chriſtus? Cur igitur, ſi per ſuum angelum Deus olim monuit, quòd, qui tangeret populum Iudaicum, is tangeret pupillam oculi ſui; non potuit etiam dicere ſe configi ab illis, qui Chriſtum configebant, quamvis Chriſtus non ſit unus & idem eſſentiâ cum ipſo, quemadmodum populus Iudaicus non erat revera pupilla oculi Dei, nec quidquam ad ejus eſſentiam pertinebat, tametſi alioqui neceſſe eſt, ut id, quod per pupillam oculi Dei ſignificatur, ad ipſius Dei eſſentiam pertineat? Idem eſt enim immo multò plus, quàm ſi Deus dixiſſet ab eo ſe tangi, qui tangeret populum ſuum. qui enim pupillam oculi alicujus*

Zach: 13. 7.

tangit,

tangit, non ſolùm illum tangit, ſed in nobiliſſima, & ex minima etiam punctura dolorem maximum accipente, parte eum tangit. Faceſſant *igitur iſtæ ſtolidæ divinorum oraculorum interpretationes, quibus monſtra ac portenta opinionum ac dogmatum, non ſine magna divinæ majeſtatis injuria, in populum* Chriſtianum *ſunt invecta.*

Addam tamen nihilominus & aliam ad locum iſtum reſponſionem; nempe, quamvis apud Zachariam vulgò legantur voculæ illæ, ad me, *in illis verbis,* Et aſpicient ad me, quem confixerunt, *ſeu* compunxerunt; *tamen ex verbis Iohannis ſatis conſtare, ipſius tempore, voculas iſtas, in eo loco non fuiſſe lectas. aut certè, a Iohanne locum iſtum ad Chriſtum accommodatum fuiſſe, ſecundùm eam lectionem, quæ illas non haberet (cur enim alioquin eas planè omiſiſſet?) adeò ut hic de uno illo Deo verba non fierēt. Et ſanè ex ipſo loco intelligi poteſt, voculas iſtas fuiſſe additas. Statim enim ſubjungitur,* Et planget ſuper eum, ut in planctu ſuper unigenitum; & mœrere [continget] ſuper ipſum, ſicut mœrere [contingit] ſuper primogenitum. Ex *quibus verbis apparet, non de eo ipſo, qui loquitur, ſed de alio ſuprà verba fieri, & ſic redundare illud* ad me, *quod ibi legitur. Erat nimirum hic locus, inſignis de Ieſu* Nazareno *clavis confixo, & lanceâ perfoſſo prædictio; & propterea, Iudæos illum, ab ipſo Evangelii initio corrupiſſe, eſt admodum veriſimile; ſicut ſimilem locum corruperunt, Pſal: 22. 17. ita ut, quamvis veræ lectionis, etiam in quibuſdam hebraicis codicib:*

teſtimo-

Digitized by Google

teſtimonia appareāt; tamen vulgò apud eos pro, Foderūt man⁹ meas, & pedes meos, *legatur,* Sicut leo man⁹ meas; & pedes meos. *Cujus lectionis ineptitudo, ſimiliter ut hic ejuſdem falſitatem prodit.*

Cap. V

In quo refelluntur argumenta ex ſolo novo Teſtamento deſumpta.

Venimus *ad tertiam argumentorum claſſem, id eſt, eorum, quæ ex ſolo* N.T. *ſunt deſumpta; in quibus diſſolvendis major videtur eſſe difficultas. ſed quia contra certiſſimam alioqui & apertiſſimam veritatē, quòd ille unus Deus nullus alius ſit, neq; eſſe poſſit, niſi Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, nullas vires hominū ſophiſmata habere poſſunt; ſperamus ipſo Deo adjutore, nos facilè illa ſoluturos. Itaq; ad rē aggrediamur*

Responsio ad I. Argumentum.

Primum *igitur argumentum his verbis formatum apud Vujekum ex Bellarmino legitur.* Primum teſtimonium ſit illa egregia confeſſio Petri, quæ profecta eſt a revelatione Dei Patris, Matth: 16. 17. *Tu es Chriſtus filius Dei vivi.* Quibus verbis D. Petrus confitetur, Chriſtum eſſe verum & naturalem Dei filium. Nam propterea addidit illud verbum *vivi,* quia proprium eſt rerum viventium gignere ſibi ſimile in natura. Quod & loca illa ampliùs cōfirmant, ubi Chriſtus eſt nominat⁹ *Filius Dei unigenitus* Ioan:3.16. & *proprius Dei Filius* Rō:8.32. & *verus Filius* 1 Ioan: 5.20. immo *naturalis Filius.* Propter hoc enim

vocatur

vocatur expreſſa imago ſubſtantiæ ſive ſubſiſtentiæ Patris. Heb: 1.3 quod non cōvenit filiis aſciticiis ſeu adoptivis. Ac breviter talis Filius, cujus cōparatione Angeli vocantur ſervi. Heb: 1.7. Qui tamen alioqui ſunt filii Dei adoptivi ſeu aſciticii, & quidem præcipui. Deniq; Chriſtus Dominus a Iudæis idcirco fuit accuſatus, quòd ſe feciſſet Dei Filium. *Nos*, inquiunt, *legē habemus, & ſecundum legem (noſtram addit Vujekus) debet mori, quia ſecit ſe Filium Dei.* Ioan: 19.7. Atqui certum eſt, quòd non propterea fuit accuſatus, quòd ſe feciſſet filium Dei nōn proprium aut adoptivum. quandoquidē & ipſi Iudæi faciebāt ſe tales Dei filios. *Vnum*, inquiunt, *patrē habemus, Deum.* Ioan: 8.41. Et tamen Chriſt⁹ non diluit hanc accuſationē Iudęorū, neq; coram Caipha neq; corā Pilato immo eam, ut veram admiſit; & in hac confeſſione eſt mortu⁹.

Cum igitur Chriſtus Dominus, ſit verus, proprius, unigenitus, & naturalis Filius Dei: ſequitur omnino, eum genitum eſſe ex ſubſtātia Patris, nec particulam ſubſtantiæ accepit. De⁹ enim non poteſt dividi, aut partiri. Et ſic accepit totam ſubſtantiam Patris, & propterea eſt unus & idem Deus cum Patre.

Reſpondeo, negando aſſumptionem hujus argumenti. quamquam nec ipſa conſequentia admittenda eſt; ut poſtea dicam. Argumentum breviter tale eſt: Chriſtus genitus eſt ex ſubſtantia Dei patris; Ergo eſt unus & idem Deus cum Patre. Nego igitur, *Chriſtum*

eſſe

Digitized by Google

eſſe genitum ex ſubſtantia Dei patris. & propterea id nego, quòd Dei ſubſtantia ſive eſſentia (ſubſtantia enim hîc pro eſſentia uſurpatur) nō ſolùm, ut ipſi Adverſarii & fatentur & ſimul urgent, eſt prorſus impartibilis: ſed etiam minimè eſt tota cōmunicabilis; id eſt, non poteſt Dei eſſentia tota plurib⁹ perſonis eſſe communis. nec enim multiplicari illa poteſt, cum neceſſe ſit, eam eſſe unā numero, ſicut Deus neceſſariò unus eſt numero; nec eadem numero eſſentia plurium perſonarum eſſentia eſſe poteſt. Hoc enim implicat contradictionem, cum ad diverſam perſonam conſtituendam, diverſa, id eſt, non eadem numero eſſentia requiratur. Iam, cum genitor & genitus ſint duæ diverſæ perſonæ, ſi Chriſtus eſſet genitus ex eſſentia Dei patris, neceſſe eſſet, Dei eſſentiam vel eſſe aliqua ratione partibilem, vel multiplicari, vel eandem numero eſſentiam, pluribus perſonis eſſe communem. quæ omnia cū partim teſtimonio ipſorum Adverſariorum, partim ratione manifeſta, ejuſmodi eſſe demōſtraverim⁹, ut fieri nullo modo poſſint; nullo etiā modo fieri poſſe demonſtratū eſt, ut Chriſtus ſit genitus ex eſſentia ſeu ſubſtantia Dei patris. Hoc fundamēto certiſſimo ac firmiſſimo poſito; facilè erit ad rationes Adverſariorū reſponrere, quib. contrariū probare conātur.

Prima ratio, quam aſſerunt ad probādum, quòd Chriſtus ſit genitus ex ſubſtantia Dei patris, eſt, quia eſt filius Dei vivi: proprium autem viventium eſt gignere ſibi ſimile in natura. Hinc igitur intelligendū eſſe ajunt, Chriſtum fuiſſe genitum a Deo ſimilem ipſi in natura, & ſic ex ipſius Dei ſubſtantia.

Reſpondeo

Digitized by Google

Reſpondeo. Si hæc ratio bona eſt, non Chriſtus tantùm, ſed etiam alii, magno numero, ſunt geniti ex ſubſtantia Dei. Scriptum eſt enim apud Oſeam, & repetitum a Paulo in epiſt: ad Rom: Et erit in loco, ubi dicitur, Non populus meꝰ vos, dicetur eis, Filii Dei viventis. *Neq; enim credo, quenqam eſſe vel tam rudem uſus ſacrarum litterarū, vel tam cæcum in videndo, quæ ſit ſententia loci cum apud Oſeam, tum apud Paulum, ut exiſtimet, iſtos vocari quidem debuiſſe filios Dei vivi, ſed non tamen eſſe. Quòd ſi tamē quis adeò rudis aut cæcus eſt, ut ita exiſtimet; id ſaltem & intelliget & videbit, iſtos ex ratiocinatione Adverſariorum, ſi non eſſe, vocari tamen debuiſſe, filios Dei genitos ex ſubſtātia ipſius Dei; quod & falſum & abſurdum planè eſt. Sed quis eſt, qui non videat, vocem Vivi additam nomini Dei eam vim habere non poſſe, quam illi tribuunt Adverſarii, eorumq; eſſe iſtud merum cōmentum, vel potiùs ſomnium? Additur enim iſta vox nomini Dei, ſive in verbis Petri, ſive alibi, ad diſtinguendum Deum verum & vitam in ſeipſo habentem ab idolis; & falſis diis; qui vel res ſunt mortuæ, vel certè vitam in ſeipſis non habent. & oſtendit hoc Dei epithetum in verbis Petri, cujus & qualis Dei Chriſtus ſit filius: non autem, qualis filius. Et hæc ſatis ſint ad hanc primam infirmiſſimam rationem convellendam.*

Secunda ratio eſt, quia Chriſtus eſt filius Dei unigenitus. Rationem conſequētiæ non explicant. Sed facilè eſt intelligere, eos ſic argumentari. Vnigenitus filius idem eſt, quod Vnicus filius. Atqui, niſi Chriſtus ſit geni-

Digitized by Google

ſit genitus ex ſubſtantia Dei patris, erit filius Dei adoptivus, & ex gratia, ſicut & cæteri alii Dei filii. Et ſic non erit ulla ratione unicus Dei filius.

Reſpondeo, immo jurè Chriſtum vocari unigenitum, id eſt, unicum Dei filium, nec tamen hinc ſequi, illum genitum eſſe ex ſubſtantia Dei patris. Nec ſanè debuit ex tam debili ratiocinatione cōcludi id, quod, ut antea docuimus; nulla ratione fieri poteſt. Chriſt' enim unigenitus Dei filius meritò appellatur, quia pluribus modis aliis Dei filiis omnibus antecellit; licèt non ipſe ſolus ſit ex eo genitus. ſiquidē & alii ex Deo geniti ſeu nati ſunt, Ioh: 1. 13. Iac: 1. 18. 1 Ioh: 3. 9, & 10. Nam alibi etiam in ſacris litteris unigenitum filium, ſive unicum, dici illum, qui non ſolus ex patre ſuo eſt genitus, probat exemplum Iſaaci, qui unigenitus Abrahami filius appellatur, Gen: 22. 2, 12. Heb: 11. 17. Certum ſiquidem eſt, eo ipſo tempore, pro quo ita appellatur, non ſolùm ipſum Iſaacum extitiſſe ex Abrahamo genitum ſed etiam Iſmaëlem. quod exemplum rei noſtræ accommodatiſſimum cenſeri debet; cum dubium non ſit, quin Iſaacus Chriſti typus fuerit. Quemadmodum igitur Iſaacus propterea unigenitus Abrahami filius eſt appellatus, quia pluribus modis fratrem ſuum Iſmaëlem ex eodem patre genitum antecellebat; ſic Chriſtus meritò unigenitus Dei filius eſt dictus, quia fratres ſuos ex eodem patre Deo genitos pluribus modis antecellit.

Primùm, ut ille, paterna erga ſe dilectione; quæ potiſſima hujus rei videtur eſſe cauſſa. Hinc Salomon Prover: 4. 3, dicit, ſe fuiſſe unigenitum coram matre

ſua, quamvis non eſſet ſolus ex eadem matre Davidi natus; ut expreſſè habetur 1 Paral: 3. 5. nempe quia præter alios matri ſuæ carus erat. Propterea Græca tranſlatio tam in duobus illis Gen: locis cap: 22. quàm in hoc Prov: 4. pro eo, quod in Latina habetur Vnigenitū, habet ἀγαπητὸν ſeu ἀγαπώμενον, id eſt, Dilectum ſeu Amatum. Eſt autem in Hebræo vox Iehid, quæ propriè ſignificat Vnicum; quæ, cum ad filium refertur, eandem vim omnino habet, quàm vox Vnigenitus; ut, præter rationem manifeſtam, docet locus Heb: 11. 17. Ibi enim vox iſta Hebræa non in verſione tantùm latina Vnigeniti voce, ſed in ipſius auctoris græcis verbis voce μονογενὴς, quæ Vnigenitum planè ſignificat, reddita fuit. Atqui eadē hebræa vox ad unicam dilectionem ſignificandam uſurpata invenitur; ut Pſ: 22. (ſecundum Hebraici codicis numerum) v. 20. & Pſal: 35. 17. ubi David animam ſeu vitam ſuam Iehidathi, id eſt, Vnicam meam, *vocat. Nihil enim homini vitâ carius. Atq; utrobiq; Græca tranſlatio habet μονογενῆ, id eſt,* Vnigenitam. *Quin Deus ipſe Chriſti pater videtur declaraſſe, quid ſibi vellet excellens iſta Vnigeniti appellatio Chriſto tributa & nomini Filii Dei addita; cum tam in ejus baptiſmo, quàm in transfiguratione, ubi illum quàm maximè commendare voluit, Filium illum ſuum dilectum, eum appellavit, in quo ſibi complacuiſſet: nec quidquam ampliùs illi tribuit. Ex quo concludi poteſt, Vnigeniti appellationem, utpote ad eum commendandum omnium appoſitiſſimam, appellatione iſta Illius dilecti filii, fuiſſe expreſſam.*

Deinde

Digitized by Google

Deinde quemadmodum Iſaac, ut veriſimile omnino eſt, propterea etiam eſt Unigenitus Abrahami filius appellatus, quia ſolus ei in univerſa hereditate ſucceſſurus erat; ſic Chriſtus unigenitus Dei filius eſt dictus, quia ſolus univerſorum heres fuit a Deo conſtitutus. & ſicut in Iſaac tantùm vocandum erat ſemen Abrahamo; ſic in ſolo Chriſto ſemen filiorum Dei vocandum fuit. quod, ad unigeniti appellationem tribuendam, maximi momenti eſſe, nemo, opinor, negaverit. Gal: 4. 30. Heb: 1. 2 Gen: 21. 12. Gal: 3. 17.

Adde quòd ſi quis rectè animadverterit, pro quo tempore Chriſtus Unigenitus Dei filius eſt appellatus; videbit, illi iſtam appellationem conveniſſe, non modò quia aliis Dei filiis longè præſtabat: ſed etiam quia revera nullus alius homo adhuc talis Dei filius erat, qualem eſſe oportet eum, qui ſub Novo teſtamento iſta appellatione ſit dignus. Chriſtus enim pro eo tempore appellatus eſt Unigenitas Dei filius, quod ejus reſurrectionem & glorificationem, ſpiritusq; ſancti miſſionem anteceſſit; quibus rebus factum eſt, ut tales inter homines Dei filii eſſe cœperint, quales in hac mortali vita eſſe poſſunt. unde, ut diximus, pro eo tempore, quo ſic appellatus fuit, meritò Chriſto Unigeniti filii Dei appellatio convenit, etiamſi ea omnino hanc vim haberet, ut omnes alios a vera ex Deo filiatione excluderet. Sed ex antedictis, ni fallor, conſtat, eam hanc vim non habere, & ſingularitatem tantùm quandam in eodem ex Deo filiationis genere ſignificare. qua de re, antequam reſponſionem ad hoc primum hujus tertiæ claſſis argumentum concludamus, aliquid iterum dicemus; & alias cauſſas, cur Chriſtus unigenitus Dei filius dicatur, explicabimus.

Digitized by Google

*Sequitur tertia ratio Adverſariorum, qua nitun-
tur probare; Chriſtum ex Dei patris ſubſtantia geni-
tum eſſe; quia, videlicet, Proprius Dei filius vocetur.*

Reſpondeo, vocem Proprii in Novo *Teſtamento
non habere aliam vim majorem, quàm interdum ſi-
gnificandi aliquid omnino ſuum, id eſt, quale nemo a-
lius habeat; ut in loco illo,* Et unicuique ſeminum
proprium corpus, *1 Cor. 15. 38. & ſæpiſſimè ni-
hil aliud ſignificare, quàm ſimpliciter, Suum, aut Su-
um ipſius, id eſt, non alienum; ut, cum dicitur Chriſtus
non per ſanguinem hircorum & taurorum, ſed per
proprium ſanguinem ingreſſum fuiſſe in ſancta: aut,*
Heb: 9. 12. *cum Paulus dicit, eum, qui ſcortatur, in proprium
(ἴδιον enim eſt in Græco) corpus peccare; ubi latina*
1 Cor:6. 18. *editio habet* ſuum. *Tertiam aliam ſignificationem
non credo hujus vocabuli in* Novo *teſtamento inveni-
ri. Vtracumq; autem ſignificatione dixerit Paulus,
Deum non peperciſſe proprio filio; nihil, ex ipſius vo-
cabuli vi, concludi poteſt de generatione ex Dei pa-
tris ſubſtantia. Nihil enim vetat, quominus Chriſtus
ſit Dei filius peculiaris & ſuus, non autem alienus: &
tamen non ſit generatus ex ipſius Dei ſubſtantia. Et
certè vis rationis Adverſariorum in eo tota eſt, ſi pro-
prius opponatur Metaphorico. quod nec umquam fit
in* Novo *teſtamento, & in illo Pauli loco, qui ſolus eſt,
ubi Chriſtus vocetur Proprius Dei filius, hæc ſignifica-
tio non poteſt habere locum; cum non addatur vox
Suo; quæ omnino requiri in tali locutione videtur, ad
iſtā vocis Proprii ſignificationem exprimendam. Nam
alioqui, ut dixi; Proprius Suum ſimpliciter ſignifica-
re ſo-*

re ſolet. Quin etiam tum demum ſolet Proprius Metaphorico opponi, cum dicitur, exempli cauſſâ, Hoc nomen, ſeu hoc vocabulum eſt proprium; Hæc ſignificatio, ſive hic ſenſus eſt proprius, &c. ſed, cum alicui nominatæ rei ſimplex vox Proprii adjungitur, ut Filius proprius, Paſtor proprius, Vitis propria, numquam fortaſſe, ſive in græca, ſive in latina lingua, cum iſta ſignificatione invenietur. Tunc enim ad ſenſum iſtum exprimendum dici ſolet. Filius propriè dictus, Paſtor propriè dictus, &c.

Satis ſanè fuerat ad hanc tertiam rationem labefactandam monuiſſe, & exemplis prolatis oſtendiſſe, vocem Proprii nihil aliud quàm Suum, aut Suum ipſius, in Novo teſtamento ſolere ſignificare. Alia tamen addidimus, ut rudioribus etiam & moroſioribus, hac in re, ſatis fieri poſſet.

Quarta adjungitur ratio: nempe, quòd Chriſtus Verus Dei filius nominetur. Quod quamquam nō probatur ex allato teſtimonio 1 Ioh. 5. 20. cum in Græco aliter legatur; concedimus tamen ultro Chriſtum eſſe verum Dei filium: ſed eo ſenſu, quo ſcriptum eſt apud Matthæum, diſcipulos de ipſo dixiſſe, Verè filius Dei es: aut apud Marcum de eo Centurionem aſfirmaſſe, Verè hic homo filius Dei erat. Hos autem de generatione ex ipſa Dei ſubſtantia quidquam cum ita locuti ſunt, cogitaſſe, nemo, arbitror, dicturus eſt. In verbis quidem Centurionis vox Homo oſtendit, illum nihil tale ſomniaſſe. Diſcipulos autem tunc iſtuc reſpexiſſe, ne Bellarminus quidem ipſe concedet, qui alibi disertè ſcribit, diſcipulos tunc vocaſſe, Filium Dei

Mat: 14. 33.

Mar: 15. 39.

Tom: 1. col: 680. D.

um Dei Chriſtum, eo modo, quo omnes ſancti dicuntur filii Dei. Qua tamen in re, ut Petro ſcilicet tribuat, illum, ante omnes alios diſcipulos, agnoviſſe Chriſtum, filium Dei verum & naturalem, peregregiè fallitur. Conſtat enim diſcipulos jam tum animadvertiſſe, quod attinet ad ipſam ex Deo filiationem, aliquid ſingulare in Chriſto, præter id, quod alii omnes ſancti habent, quod vel ex ipſa adoratione, dum coram ipſo confeſſionem iſtam ediderunt, perſpicuum eſt. Nam ſi Bellarminus dicat, ſe aliud nihil intellexiſſe, quàm tunc diſcipulos ſenſiſſe, Chriſtum eſſe filium Dei ex gratia, ut ex gratia ſunt filii Dei omnes ſancti; tamen affirmo, eum non ita loqui debuiſſe, cum ipſius ex gratia divinæ filiationis plures ſint modi, inter ſe differentes, & alii aliis multò præſtantiores. Ut nihil dicam, quòd ſecundum ipſum, qui Dei filius eſt tantùm ex ipſius Dei gratia, is adorari non debet. Iam ſi quis velit, Chriſtum non modò verum Dei filium, ſed filium illum verum Dei fuiſſe dictum, & ita latina verba apud Iohannem in loco ab Adverſariis allato accipiat, ac ſi pronomen Illo additum fuiſſet, & græcè ſic ſcriptum eſſet, ϗ τῷ ὑῷ αὐτȣ τῷ ἀληθινῷ, ex quo appareat, ipſum tantùm, inter alios omnes, eſſe verum Dei filium; Dico, poſſe iſtud admitti. nec enim hinc ſequetur, Chriſtum ex Dei ſubſtantia fuiſſe generatū; Vox enim Verus ſignificabit perfectiſſimam, ſive aliis omnib: perfectiorem filiationis rationem: nō quidem abſolutè, ſed quaten⁹ Deus filios generat; in quem generationē filii alicujus ex ſubſtantia ſua cadere non poſſe, jam antea demonſtratū eſt.

Quincta

Quincta ratio eſt, quòd Chriſtus dicatur naturalis Dei filius. Hoc quia nuſquam eſt diſertè ſcriptum, ad id probandum affertur teſtimonium, quod, etiamſi ita interpretandum eſſet, ut Adverſarii volunt, non tamen hinc ſequeretur, Chriſtum dictum fuiſſe naturalem Dei filium, ſed talem filium, qualem ipſi contendunt eum eſſe; qui ſi talis fuerit, ſine dubio naturalis Dei filius meritò dici poterit. Atqui hoc non eſt ex appellatione Naturalis filii Dei concludere, Chriſtum eſſe talem Dei filium, qualem ipſi volunt: ſed contrà, ex eo, quòd Chriſtus ſit talis Dei filius, qualem ipſi volunt, concludere, meritò naturalem Dei filium eum dici poſſe.

Omiſſa igitur ratiocinatione ipſa Adverſariorum, utpote quæ, ut ab ipſis fuit propoſita, prorſus nulla eſt; videamus, ecquid ex loco illo ad Hebr: 1. 3. probetur, Chriſtum talem eſſe Dei filium, qualem ipſi eſſe contendunt. Verba ſic habent: Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ, *ſive, ut Bellarminus, ex græco videlicet, legit,* imago ſeu character hypoſtaſis ejus, *&c.* Ejus, *inquam, non* Paternæ, *ut Adverſarii ſcribunt. Relativū enim Ejus non quidem vocem Patris, quæ nulla anteceſſit, ſed Dei, quæ anteceſſit, refert. Nam tametſi idem omnino eſt Deus, qui pater Chriſti; tamen hoc Adverſarii ſimpliciter non concedunt; ut pote qui eum quoq;, qui Chriſti pater non eſt, nempe ipſum Chriſtum, atq; etiam ſpiritum ſ., illum unum Deum eſſe volunt: & hic in ipſo verbo vis eſt poſita. Itaq;, cum reipſa legatur* Dei, *non autem* Patris, *non poteſt ex verbis hujus loci colligi,*

qualis ſit Dei filius Chriſtus. Sic enim, nulla ratione apparet, Chriſtum dici imaginem ſeu characterem, &c. quatenus eſt filius Dei, ſed ſimpliciter imaginem ſeu characterem, &c. Sed Adverſarii propterea ita legunt, ac ſi ſcriptum eſſet Patris, ut ſuam de pluríb. hypoſtaſibus in Deo ſententiam ex hoc loco aliquo modo confirment; vel potius ut evitent, ne ex eo concludi poſſit, unicam eſſe in Deo hypoſtaſim; ut certè poteſt, ſi Chriſtus ibi dicatur (ut certè dicitur) eſſe imago ſeu character hypoſtaſis Dei, & nomen Deus abſolutè ac ſimpliciter, ut quidem ibi prolatum eſt, accipiatur. Eſt enim in græco additus articulus, & dictum ὁ θεὸς. Unde conſtat, non de aliqua perſona, quæ ſit Deus, ſed de illo uno Deo abſolutè ac ſimpliciter agi. Dicitur autem hîc Chriſtus imago ſeu character hypoſtaſis, non Patris quidem, ſed abſolutè illius unius Dei, non quia ex ſubſtantia ipſius ſit generatus, ſeu mavis eo ſenſu, qui non poſſit ei convenire, niſi ex Dei ſubſtantia generatus fuerit: ſed quia ipſum Deum alioqui inaſpectabilem, nobis aſpiciendum exhibet; id eſt, ejus voluntatem atq; potentiam, ſibi perfectiſſimè patefactam, & ſecum, quatenus fieri poteſt, & quatenus ad nos pertinet, perfectiſſimè cõmunicatam, nobis oſtendit, & quoad licet, ob oculos ponit; ita ut Deum ipſum contemplemur, cum Chriſtum contemplamur, quod quidem attinet ad ſalutem noſtram. Ubi non requiritur, ut ipſam Dei ſubſtantiam expreſſam ante oculos habeamus, ſed tantùm voluntatem ac potentiam. nec verbum Hypoſtaſis, cum hoc loco Dei hypoſtaſis nominatur, ipſam Dei ſubſtantiam verè ac propriè ſignifi-

ſignificat:ſed perinde eſt, ac ſi dictum fuiſſet, Ipſiusmet Dei; ac breviter nihil aliud hîc dicitur, quàm, quod alibi ſcriptum legimus Chriſtum eſſe imaginem Dei. & qui Chriſtum videt, Patrem quoq; videre. de quo agendum erit in reſponſione ad 5. arg: hujus claſſis. 2 Cor: 4. 4. Col: 1 15 Ioh: 14. 9:

Quoniam verò incidimus in mentionem Naturalis filii Dei, quo nomine Chriſtum ornari Adverſarii dicunt; quamquam ipſi falluntur: nec umquam appellatio iſta in ſ. litteris Chriſto tributa invenitur; tamen quia ab initio, cum Vujeki Præfationem refutaremus, diximus, nos concedere, Chriſtum eſſe naturalem Dei filiū, ſimodo id rectè intelligatur; explicandū hoc loco videtur, quomodo iſtud concedamus, & quo ſenſu vocem Naturalis hac in quæſtione acccipiamus.

Dico igitur, Naturalem filium hîc, ſecundùm ipſorum Adverſariorum verba, opponi Adoptivo ſive Aſciticio filio, id eſt, ei qui, cum aliquando non eſſet filius, poſtea ex gratia & beneficio factus eſt filius. Ergo, qui filius natus eſt & filius ſemper fuit, is profectò adoptivus ſive aſcititius filius non erit; & conſequenter erit naturalis filius. Nam quid alioqui etiam aliud Naturalis eſt, quàm Naturâ ſuâ talis, id eſt, natus talis? Hinc apparet Adverſariorum error, qui, ſibi-ipſis contradicentes, & oppoſitionem adoptivi, & Naturalis, quam ipſimet ſtatuunt, minimè ſervantes, progrediente diſputatione, Naturalem filium eum tantùm intelligunt, qui ejuſdem naturæ atq; eſſentiæ omnino ſit, cujus eſt pater. & Bellarminus hîc col: 294 C. ſatis apertè negat, Chriſtum fore verum ac naturalem Dei filium, niſi ſit ex Dei ſubſtantia genitus.

Et, cum maniſeſtè, ut in aliis etiam quæſtionibus fit, Gratiæ Naturam in hac quæſtione opponant; tamen poſtea non quidem naturam, ſed neceſſitatem quandam videntur gratiæ opponere: dū concludunt, Chriſtum gratiâ fore Dei filium, niſi ſit ex Dei ſubſtantia genitus; quam generationem ipſi neceſſariam atq; æternam eſſe volunt. Sed ad propoſitum revertamur. Dico igitur, Chriſtum meritò dici poſſe Dei filium naturalem, quia natus eſt Dei filius, tametſi ex ipſa Dei ſubſtantia non fuerit generatus. Natum autem illum fuiſſe Dei filium alia ratione, quàm per generationē ex ipſius Dei ſubſtantia, probant Angeli verba Mariæ matri ejus dicta, Spiritus S. ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. Ideoque, quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. *Quia igitur homo ille Ieſus Nazarenus, qui dictus eſt Chriſtus, non viri alicujus operâ, ſed ſpiritus ſ. virtutisq; Altiſſimi operatione generatus eſt in matris utero; propterea filius Dei eſt vocatus: & conſequenter Dei filius eſt natus. Vbi vides nullā fieri mentionem generationis ex ſubſtantia Dei; quæ, ſecundū Adverſarios jam ante generationem iſtam in utero matris factam, immo ab omni æternitate extiterat.*

Luc: 1. 35

Sed excipit hic Bellarminus, & ait, Adamum, Evam, & angelos omnes non genitos eſſe ex ſemine viri, ſed immediatè operâ Dei; & tamen Chriſtum dici filium Dei unigenitum. Reſpondeo, rationem iſtam non rectè fuiſſe concluſam, Adamus enim, & Eva, angeliq; omnes non quidem geniti a Deo, ſed creati & ſunt & dicuntur. Quamvis enim non ſint geniti ex ſemine

Tom: 1. col: 294. B, & C.

mine

mine non tantùm viri, ut Bellarminus ineptè, ratione angelorum, ſimpliciter loquitur, ſed etiam angeli, aut cujuscumq; alterius; nullo tamen pacto hinc ſequitur, eos aliunde eſſe genitos, & conſequenter ex Deo. quaſi quidquid rationale eſſe habet, neceſſe ſit ut ab alio generetur. cum potiùs creatio ſit vera cauſa exiſtentiæ illarum rerum, quæ habent eſſe rationale, non minùs quàm reliquarum; cui poſtea quodammodo ſucceſſit, vi ſeminis, generatio in iis, quæ multiplicantur, ad conſervationem ſpeciei, pereuntibus individuis. Cum igitur Dei opera in Adamo & Eva, & omnibus angelis formandis nullius ſeminis vicem ſuppleverit, non geniti quidem iſti a Deo ſed creati tantùm ſunt. At verò Dei opera & virtus, in Chriſto homine, in Mariæ virginis utero, formando, ſeminis viri, vel potiùs viri ipſius vicem ſupplevit, ut poſtea dicam; & propterea Chriſtus homo meritò a Deo in utero ſuæ matris generatus dicitur. neque ei ad conſuetam hominis generationem quidquam deſuit, præter viri ſemen; cujus loco, ut dixi, Dei opera ac virtus fuit. Cætera omnia adſuerunt, concipi in utero matris, ex ipſius ſubſtantia accipere, paulatim in eodem matris utero formari uſq; ad ipſius formationis complementum, ac deniq; ab ea in lucem edi exq; ea naſci. quæ licèt non omnia ad ipſam generationem, per ſe conſideratam, propriè ſpectent; ſunt tamen ea, quæ non proprie ſpectant, neceſſariæ quædam conſuetæ generationis appendices. Atqui hæc omnia, non modò ſupplementum vicis ſeminis ex Dei opera, in Adamo & Eva, angeliſq; omnibus formandis defuerunt. Quomodo igitur generati a Deo fuiſſe, dici poſſunt?

Digitized by Google

Sed iterum excipit Bellarminus; & ait, Si ideo eſt Filius Dei Chriſtus, quia conceptus eſt in utero Virginis opera Spiritus S. ergo Filius Spiritus ſancti dici poterit: at hoc nuſquam habet Scriptura, immò contrà, Spiritum a Filio procedere dicit Ioan: 15. & alibi.

Reſpondeo. Hæc ratio nihil valet, cũ ſpiritus ſ. non ſit perſona, ut ſuo loco oſtendemus, ſed tantùm virtus & efficacia Dei; adeò ut idem ſit ſpiritus ſ. operâ quidpiam eſſe ſactum, quod virtutis & efficaciæ Dei operâ. Nec Scriptura uſquã dicit, ſpiritum ſ. a Filio procedere: ſed tãtùm, ab eo mitti, & quidem a Patre acceptum, a quo procedat; ut ille ipſe locus habet, Ioh: 15. quem Bellarminus citavit: ad finem, ſcilicet, capitis.

Tertiò Bellarminus excipit; & inquit, Hoc non eſt, eſſe naturalem & verum Filium. non n. Deus ex ſubſtantia ſua genuit Chriſtum in utero Virginis, ſed ex ſola ſubſtantia Virginis. Vnde Hebr: 7. dicitur, Chriſtus ſine patre & ſine matre, id eſt, ſine patre in terris, ſine matre in cœlis, ut omnes Græci & Latini expoſuerunt.

Reſpondeo, jam demonſtratum a nobis fuiſſe, ad verum & naturalem Dei filium conſtituendum, non requiri, ut ex ipſa Dei ſubſtantia ſit generatus: ſed ſatis eſſe, quòd ſit natus Dei filius, & vera, id eſt (ſi vocem Veri in potiſſima ſignificatione accipere velim) perfectiſſima ratione, qua Deus filios generat, ab ipſo Deo generatus. Quamvis autẽ Chriſtus in utero Virginis ex ſubſtantia Dei non ſit generatus; negari tamen non poteſt, quin Dei virtus, in Chriſto homine

forman-

formando, viri vicem ſuppleverit. Nam *cum ipſa Virgo ad Angelum dixiſſet*, Quomodo fiet iſtud? quoniã virum non cognoſco; *ſtatim Angelus reſpondit*, Spiritus ſ. ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. *Quod omnino perinde eſt, ac ſi dixiſſet, Quod viri operâ in homine gignendo fieri ſolet, hîc virtutis divinæ operâ fiet. Nec ſanè conſequitur quia Chriſtus homo in virginis utero ex ipſa Dei ſubſtantia non ſit genitus, idcirco ex ſola Virginis ſubſtantia eum fuiſſe generatum. nec Mennonitis danda eſt occaſio, ejusmodi malè concluſis rationib., in ſuo errore perſeverandi. Sed quemadmodum urgendum eſt, Chriſtum hominem ex Virgine matre nõ minùs ſumpſiſſe, quàm alii homines ex ſuis matribus ſumant, ſumere autem, ex ipſis ſ. litteris & phyſicis etiam, ſi opus ſit, rationibus demonſtrandum; ſic non eſt negnandum, Dei virtutem in virginis uterum ſubſtantiam aliquam creatam immiſiſſe, aut ibi creaſſe, ex qua Chriſtus, juncto eo, quod ex ipſius Virginis ſubſtantia ſumpſit, verus homo generatus fuerit. qui propterea, ut homo, non matrem tantùm, nempe Virginem ipſam, habuerit, ſed patrem quoq;, nempe ipſum Deum. Nec quidquam obſtat locus ille ad Heb:7. Illud enim* ſine patre, ſine matre, *&c. non de ipſo Chriſto, ut cuicumq; legenti conſtabit, ſed de Melchiſedeco dicitur. Quamvis enim ſubjiciatur, Melchiſedecũ ſimilem fuiſſe Filio Dei, non eam ob cauſſam id dicitur, quia Chriſtus quoq; aliqua ratione ſine patre, & ſine matre fuerit. præſertim, cum verba iſta*, ſine patre, ſine matre, *non ita ſint accipienda, quaſi Mel-*

chiſedecus ſine patre, & ſine matre fuerit; ſed intelligendum, ejus patris, aut matris nullam in ſacra hiſtoria fieri mentionem. Nam quid, quæſo, ad rem, de qua ibi agitur, pertinere poteſt, quòd Chriſtus aliquo modo revera ſine patre, & ſine matre fuerit? præſertim, ſi hoc ad iſtum modum interpretemur, Sine patre in terris, ſine matre in cælis. quæ eſt una ex illis iſtorum Patrum ſeu græcorum ſeu latinorum puerilibus interpretationib:, de quibus alicubi antea diximus. Agitur ſiquidem ibi de Chriſti ſacerdotio; cujus perpetuitas & extraordinaria inſtitutio adumbrata fuerit in Melchiſedeci ſacerdotio. Quòd enim Melchiſedeci patris, aut matris, genealogiæve ipſius nulla fiat mentio; hoc ſanè oſtendit, ejus ſacerdotium non pependiſſe ab aliqua divina promiſſione alicui certæ hominū familiæ, aut generi facta, quemadmodum nec Chriſti ſacerdotium pendet. Quod autem nec initium dierum ipſius (intellige in ſacerdotii munere obeundo; nam ſi de initio vitæ Auctor loqueretur, vox dierum *fuiſſet omiſſa, & dictum,* nec initium, nec finem vitæ habens) *nec finis vitæ commemoretur; hoc omnino indicat, nec ipſum cuiquam in ſacerdotio ſucceſſiſſe, nec quemquam ipſi: & perpetuitatem ſacerdotii adumbrat, quam Chriſtus revera habet, eò quòd finem vitæ revera non habeat; qui etiam non modò ſucceſſorem in ſacerdotio non habuit, nec habiturus eſt: ſed neq;, in eo munere, cuiquam ipſe ſucceſſit. Hæc eſt ſine dubio Auctoris mens ac ſententia eo in loco, ut verba ipſa, & res, quam ſibi tractandam ſumpſit, ſatis apertè docent. Vbi animadvertendum*

eſt,

eſt, non dixiſſe divinum iſtum ſcriptorem, Chriſtum ſeu Filium Dei ſuiſſe aſſimilatum Melchiſedeco, ſed contrà, Melchiſedecum Filio Dei; ut, ſcilicet, intelligamus, non omnia, quæ de Melchiſedeco dicit, eadem in Chriſto eſſe: ſed illis ea omnia contineri, quæ de Chriſto in Melchiſedeco vult fuiſſe adumbrata.

Tribus iſtis exceptionibus, quas, ut ſpero, inanes eſſe prorſus oſtendi, ſubjungit Bellarminus reſponſionem ad locum Lucæ cap: 1. ut omnino perſuadeat, Chriſtum non propterea dici Dei filium, quia in Virginis utero, ſpiritus ſancti operâ fuerit conceptus; & ex auctoritate quorundam Patrum ait, in eo Lucæ loco, virtutem Altiſſimi eſſe Verbum Dei, quod in uterum virginis deſcendit, ibiq; carnem induit, ac ideo Filius MARIÆ Filius Altiſſimi dicitur. *Potuiſſet autem Bellarminus Patribus, quos citat, addere Iuſtinum in ſecunda Apologia, Auguſtinum in Quæſt: Vet: & N. T. quæſt: 51. & Theophilactum locum Lucæ explicantem. & ſic aliquantò tolerabiliùs, quàm fecit, ab omni ratione iſtius interpretationis afferenda abſtinuiſſet.*

Sed videamus, an interpretatio iſta ſuſtineri ullo modo poſſit. Nos quidem dicimus, non poſſe: Primùm quia ſi Virtus Altiſſimi Verbum iſtud Dei perſonale (ut ita loquar) qui ipſe Filius Dei ſit, ſignificaret; nihil opus fuiſſet ſpiritus ſancti ſupervenientis in Virginem operâ ac præſentiâ. Quamvis enim aliqui ex iſtis Patribus velint, myſterium Trinitatis iſto in loco fuiſſe indicatum, & propterea Altiſſimi, id eſt, Patris, Virtutis Altiſſimi, id eſt, Filii, & Spiritus ſancti factam

um Dei Chriſtum, eo modo, quo omnes ſancti dicuntur filii Dei. Qua tamen in re, ut Petro ſcilicet tribuat, illum, ante omnes alios diſcipulos, agnoviſſe Chriſtum, filium Dei verum & naturalem, peregregiè fallitur. Conſtat enim diſcipulos jam tum animadvertiſſe, quod attinet ad ipſam ex Deo filiationem, aliquid ſingulare in Chriſto, præter id, quod alii omnes ſancti habent, quod vel ex ipſa adoratione, dum coram ipſo confeſſionem iſtam ediderunt, perſpicuum eſt. Nam ſi Bellarminus dicat, ſe aliud nihil intellexiſſe, quàm tunc diſcipulos ſenſiſſe, Chriſtum eſſe filium Dei ex gratia, ut ex gratia ſunt filii Dei omnes ſancti; tamen affirmo, eum non ita loqui debuiſſe, cum ipſius ex gratia divinæ filiationis plures ſint modi, inter ſe differentes, & alii aliis multò præſtantiores. Vt nihil dicam, quòd ſecundum ipſum, qui Dei filius eſt tantùm ex ipſius Dei gratia, is adorari non debet. Iam ſi quis velit, Chriſtum non modò verum Dei filium, ſed filium illum verum Dei fuiſſe dictum, & ita latina verba apud Iohannem in loco ab Adverſariis allato accipiat, ac ſi pronomen Illo additum fuiſſet, & græcè ſic ſcriptum eſſet, καὶ τῷ ὑῷ αὐτοῦ τῷ ἀληθινῷ, ex quo appareat, ipſum tantùm, inter alios omnes, eſſe verum Dei filium; Dico, poſſe iſtud admitti. nec enim hinc ſequetur, Chriſtum ex Dei ſubſtantia fuiſſe generatū; Vox enim Verus ſignificabit perfectiſſimam, ſive aliis omnib: perfectiorem filiationis rationem: nō quidem abſolutè, ſed quatenꝰ Deus filios generat; in quem generationē filii alicujus ex ſubſtantia ſua cadere non poſſe, jam antea demonſtratū eſt.

Quincta

Quinƈta ratio eſt, quòd Chriſtus dicatur naturalis Dei filius. Hoc quia nuſquam eſt diſertè ſcriptum, ad id probandum afferτur teſtimonium, quod, etiamſi ita interpretandum eſſet, ut Adverſarii volunt, non tamen hinc ſequeretur, Chriſtum diƈtum fuiſſe naturalem Dei filium, ſed talem filium, qualem ipſi contendunt eum eſſe; qui ſi talis fuerit, ſine dubio naturalis Dei filius meritò dici poterit. Atqui hoc non eſt ex appellatione Naturalis filii Dei concludere, Chriſtum eſſe talem Dei filium, qualem ipſi volunt: ſed contrà, ex eo, quòd Chriſtus ſit talis Dei filius, qualem ipſi volunt, concludere, meritò naturalem Dei filium eum dici poſſe.

Omiſſa igitur ratiocinatione ipſa Adverſariorum, utpote quæ, ut ab ipſis fuit propoſita, prorſus nulla eſt; videamus, ecquid ex loco illo ad Hebr: 1. 3. probetur, Chriſtum talem eſſe Dei filium, qualem ipſi eſſe contendunt. Verba ſic habent: Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ, *ſive, ut Bellarminus, ex græco videlicet, legit,* imago ſeu character hypoſtaſis ejus, *&c.* Ejus, *inquam, non* Paternæ, *ut Adverſarii ſcribunt. Relativũ enim Ejus non quidem vocem Patris, quæ nulla anteceſſit, ſed Dei, quæ anteceſſit, refert. Nam tametſi idem omnino eſt Deus, qui pater Chriſti; tamen hoc Adverſarii ſimpliciter non concedunt; ut pote qui eum quoq;, qui Chriſti pater non eſt, nempe ipſum Chriſtum, atq; etiam ſpiritum ſ., illum unum Deum eſſe volunt: & hic in ipſo verbo vis eſt poſita. Itaq;, cum reipſa legatur* Dei, *non autem* Patris, *non poteſt ex verbis hujus loci colligi,*

Digitized by Google

qualis ſit Dei filius Chriſtus. Sic enim, nulla ratione apparet, Chriſtum dici imaginem ſeu characterem, &c. quatenus eſt filius Dei, ſed ſimpliciter imaginem ſeu characterem, &c. Sed Adverſarii propterea ita legunt, ac ſi ſcriptum eſſet Patris, ut ſuam de plurib. hypoſtaſibus in Deo ſentẽtiam ex hoc loco aliquo modo confirment; vel potiùs ut evitent, ne ex eo concludi poſſit, unicam eſſe in Deo hypoſtaſim; ut certè poteſt, ſi Chriſtus ibi dicatur (ut certè dicitur) eſſe imago ſeu character hypoſtaſis Dei, & nomen Deus abſolutè ac ſimpliciter, ut quidem ibi prolatum eſt, accipiatur. Eſt enim in græco additus articulus, & dictum ὁ θεὸς. Unde conſtat, non de aliqua perſona, quæ ſit Deus, ſed de illo uno Deo abſolutè ac ſimpliciter agi. Dicitur autem hîc Chriſtus imago ſeu character hypoſtaſis, non Patris quidem, ſed abſolutè illius unius Dei, non quia ex ſubſtantia ipſius ſit generatus, ſeu mavis eo ſenſu, qui non poſſit ei convenire, niſi ex Dei ſubſtantia generatus fuerit: ſed quia ipſum Deum alioqui inaſpectabilem, nobis aſpiciendum exhibet; id eſt, ejus voluntatem atq; potentiam, ſibi perfectiſſimè patefactam, & ſecum, quatenus fieri poteſt, & quatenus ad nos pertinet, perfectiſſimè cõmunicatam, nobis oſtendit, & quoad licet, ob oculos ponit; ita ut Deum ipſum contemplemur, cum Chriſtum contemplamur, quod quidem attinet ad ſalutem noſtram. Ubi non requiritur, ut ipſam Dei ſubſtantiam expreſſam ante oculos habeamus, ſed tantùm voluntatem ac potentiam. nec verbum Hypoſtaſis, cum hoc loco Dei hypoſtaſis nominatur, ipſam Dei ſubſtantiam verè ac propriè

ſignifi-

ſignificat: ſed perinde eſt, ac ſi dictum fuiſſet, Ipſiuſmet Dei; ac breviter nihil aliud hîc dicitur, quàm, quod alibi ſcriptum legimus Chriſtum eſſe imaginem Dei. & qui Chriſtum videt, Patrem quoq; videre. de quo agendum erit in reſponſione ad 5. arg: hujus claſſis. 2 Cor:4 4. Col:1 15 Ioh: 14. 9:

Quoniam verò incidimus in mentionem Naturalis filii Dei, quo nomine Chriſtum ornari Adverſarii dicunt; quamquam ipſi falluntur: nec umquam appellatio iſta in ſ. litteris Chriſto tributa invenitur; tamen quia ab initio, cum Vujeki Præfationem refutaremus, diximus, nos concedere, Chriſtum eſſe naturalem Dei filiū, ſimodo id rectè intelligatur; explicandū hoc loco videtur, quomodo iſtud concedamus, & quo ſenſu vocem Naturalis hac in quæſtione acccipiamus.

Dico igitur, Naturalem filium hîc, ſecundùm ipſorum Adverſariorum verba, opponi Adoptivo ſive Aſciticio filio, id eſt, ei qui, cum aliquando non eſſet filius, poſtea ex gratia & beneficio factus eſt filius. Ergo, qui filius natus eſt & filius ſemper fuit, is profectò adoptivus ſive aſcititius filius non erit; & conſequenter erit naturalis filius. Nam quid alioqui etiam aliud Naturalis eſt, quàm Naturâ ſuâ talis, id eſt, natus talis? Hinc apparet Adverſariorum error, qui, ſibiipſis contradicentes, & oppoſitionem adoptivi, & Naturalis, quam ipſimet ſtatuunt, minimè ſervantes, progrediente diſputatione, Naturalem filium eum tantùm intelligunt, qui ejuſdem naturæ atq; eſſentiæ omnino ſit, cujus eſt pater. & Bellarminus hîc col: 294 C. ſatis apertè negat, Chriſtum fore verum ac naturalem Dei filium, niſi ſit ex Dei ſubſtantia genitus.

Et, cum manifeſtè, ut in aliis etiam quæſtionibus fit, Gratiæ Naturam in hac quæſtione opponant; tamen poſtea non quidem naturam, ſed neceſſitatem quandam videntur gratiæ opponere: dũ concludunt, Chriſtum gratiâ fore Dei filium, niſi ſit ex Dei ſubſtantia genitus; quam generationem ipſi neceſſariam atq; æternam eſſe volunt. Sed ad propoſitum revertamur. Dico igitur, Chriſtum meritò dici poſſe Dei filium naturalem, quia natus eſt Dei filius, tametſi ex ipſa Dei ſubſtantia non fuerit generatus. Natum autem illum fuiſſe Dei filium alia ratione, quàm per generationẽ ex ipſius Dei ſubſtantia, probant Angeli verba Ma- Luc:1.35 *riæ matri ejus dicta,* Spiritus S. ſupervenietin te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. Ideoque, quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. *Quia igitur homo ille Ieſus Nazarenus, qui dictus eſt Chriſtus, non viri alicujus operâ, ſed ſpiritus ſ. virtutisq́; Altiſſimi operatione generatus eſt in matris utero; propterea filius Dei eſt vocatus: & conſequenter Dei filius eſt natus. Vbi vides nullã fieri mentionem generationis ex ſubſtantia Dei; quæ, ſecundũ Adverſarios jam ante generationem iſtam in utero matris factam, immo ab omni æternitate extiterat.*

Tom: 1. col: 294. B, & C. *Sed excipit hîc Bellarminus, & ait, Adamum, Evam, & angelos omnes non genitos eſſe ex ſemine viri, ſed immediatè operâ Dei; & tamen Chriſtum dici filium Dei unigenitum. Reſpondeo, rationem iſtam non rectè fuiſſe concluſam, Adamus enim, & Eva, angeliq́; omnes non quidem geniti a Deo, ſed creati & ſunt & dicuntur. Quamvis enim non ſint geniti ex ſe-*

mine

mine non tantùm viri, ut Bellarminus ineptè, ratione angelorum, ſimpliciter loquitur, ſed etiam angeli, aut cujuscumq; alterius; nullo tamen pacto hinc ſequitur, eos aliunde eſſe genitos, & conſequenter ex Deo. quaſi quidquid rationale eſſe habet, neceſſe ſit ut ab alio generetur. cum potiùs creatio ſit vera cauſsa exiſtentiæ illarum rerum, quæ habent eſſe rationale, non minùs quàm reliquarum; cui poſtea quodammodo ſucceſſit, vi ſeminis, generatio in iis, quæ multiplicantur, ad conſervationem ſpeciei, pereuntibus individuis. Cum igitur Dei opera in Adamo & Eva, & omnibus angelis formandis nullius ſeminis vicem ſuppleverit, non geniti quidem iſti a Deo ſed creati tantùm ſunt. At verò Dei opera & virtus, in Chriſto homine, in Mariæ virginis utero, formando, ſeminis viri, vel potiùs viri ipſius vicem ſupplevit, ut poſtea dicam; & propterea Chriſtus homo meritò a Deo in utero ſuæ matris generatus dicitur. neque ei ad conſuetam hominis generationem quidquam deſuit, præter viri ſemen; cujus loco, ut dixi, Dei opera ac virtus fuit. Cætera omnia adfuerunt, concipi in utero matris, ex ipſius ſubſtantia accipere, paulatim in eodem matris utero formari uſq; ad ipſius formationis complementum, ac deniq; ab ea in lucem edi exq; ea naſci. quæ licèt non omnia ad ipſam generationem, per ſe conſideratam, propriè ſpectent; ſunt tamen ea, quæ non proprie ſpectant, neceſſariæ quædam conſuetæ generationis appendices. Atqui hæc omnia, non modò ſupplementum vicis ſeminis ex Dei opera, in Adamo & Eva, angeliſq; omnibus formandis defuerunt. Quomodo igitur generati a Deo fuiſſe, dici poſſunt?

Digitized by Google

Sed iterum excipit Bellarminus; & ait, Si ideo eſt Filius Dei Chriſtus, quia conceptus eſt in utero Virginis opera Spiritus S. ergo Filius Spiritus ſancti dici poterit: at hoc nuſquam habet Scriptura, immò contrà, Spiritum a Filio procedere dicit Ioan: 15. & alibi.

Reſpondeo. Hæc ratio nihil valet, cū ſpiritus ſ. non ſit perſona ut ſuo loco oſtendemus, ſed tantùm virtus & efficacia Dei; adeò ut idem ſit ſpiritus ſ. operâ quidpiam eſſe ſactum, quod virtutis & efficaciæ Dei operâ. Nec Scriptura uſquā dicit, ſpiritum ſ. a Filio procedere: ſed tātùm, ab eo mitti, & quidem a Patre acceptum, a quo procedat; ut ille ipſe locus habet, Ioh: 15. quem Bellarminus citavit: ad finem, ſcilicet, capitis.

Tertiò Bellarminus excipit; & inquit, Hoc non eſt, eſſe naturalem & verum Filium. non n. Deus ex ſubſtantia ſua genuit Chriſtum in utero Virginis, ſed ex ſola ſubſtantia Virginis. Vnde Hebr: 7. dicitur, Chriſtus ſine patre & ſine matre, id eſt, ſine patre in terris, ſine matre in cœlis, ut omnes Græci & Latini expoſuerunt.

Reſpondeo, jam demonſtratum a nobis fuiſſe, ad verum & naturalem Dei filium conſtituendum, non requiri, ut ex ipſa Dei ſubſtantia ſit generatus: ſed ſatis eſſe; quòd ſit natus Dei filius, & vera, id eſt (ſi vocem Veri in potiſſima ſignificatione accipere velim.) *perfectiſſima ratione, qua Deus filios generat, ab ipſo Deo generatus. Quamvis autē Chriſtus in utero Virginis ex ſubſtantia Dei non ſit generatus; negari tamen non poteſt, quin Dei virtus, in Chriſto homine forman-*

Digitized by Google

formando, viri vicem ſuppleverit. *Nam cum ipſa Virgo ad Angelum dixiſſet,* Quomodo fiet iſtud? quoniã virum non cognoſco; *ſtatim Angelus reſpondit,* Spiritus ſ. ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. *Quod omnino perinde eſt, ac ſi dixiſſet, Quod viri operâ in homine gignendo fieri ſolet, hîc virtutis divinæ operâ fiet. Nec ſanè conſequitur quia Chriſtus homo in virginis utero ex ipſa Dei ſubſtantia non ſit genitus, idcirco ex ſola Virginis ſubſtantia eum fuiſſe generatum. nec Mennonitis danda eſt occaſio, ejusmodi malè concluſis rationib., in ſuo errore perſeverandi. Sed quemadmodum urgendum eſt, Chriſtum hominem ex Virgine matre nõ minùs ſumpſiſſe, quàm alii homines ex ſuis matribus ſumant, ſumere autem, ex ipſis ſ. litteris & phyſicis etiam, ſi opus ſit, rationibus demonſtrandum; ſic non eſt negnandum, Dei virtutem in virginis uterum ſubſtantiam aliquam creatam immiſiſſe, aut ibi creaſſe, ex qua Chriſtus, juncto eo, quod ex ipſius Virginis ſubſtantia ſumpſit, verus homo generatus fuerit. qui propterea, ut homo, non matrem tantùm, nempe Virginem ipſam, habuerit, ſed patrem quoq;, nempe ipſum Deum. Nec quidquam obſtat locus ille ad Heb: 7. Illud enim* ſine patre, ſine matre, *&c. non de ipſo Chriſto, ut cuicumq; legenti conſtabit, ſed de Melchiſedeco dicitur. Quamvis enim ſubjiciatur, Melchiſedecũ ſimilem fuiſſe Filio Dei, non eam ob cauſſam id dicitur, quia Chriſtus quoq; aliqua ratione ſine patre, & ſine matre fuerit. præſertim, cum verba iſta,* ſine patre, ſine matre, *non ita ſint accipienda, quaſi Melchiſedecus*

eſt, non dixiſſe divinum iſtum ſcriptorem, Chriſtum ſeu Filium Dei ſuiſſe aſſimilatum Melchiſedeco, ſed contrà, Melchiſedecum Filio Dei; ut, ſcilicet, intelligamus, non omnia, quæ de Melchiſedeco dicit, eadem in Chriſto eſſe: ſed illis ea omnia contineri, quæ de Chriſto in Melchiſedeco vult ſuiſſe adumbrata.

Tribus iſtis exceptionibus, quas, ut ſpero, inanes eſſe prorſus oſtendi, ſubjungit Bellarminus reſponſionem ad locum Lucæ cap: 1. ut omnino perſuadeat, Chriſtum non propterea dici Dei filium, quia in Virginis utero, ſpiritus ſancti operâ ſuerit conceptus; & ex auctoritate quorundam Patrum ait, in eo Lucæ loco, virtutem Altiſſimi eſſe Verbum Dei, quod in uterum virginis deſcendit, ibiq; carnem induit, ac ideo Filius Mariæ Filius Altiſſimi dicitur. *Potuiſſet autem Bellarminus Patribus, quos citat, addere Iuſtinum in ſecunda Apologia, Auguſtinum in Quæſt: Vet: & N. T. quæſt: 51. & Theophilactum locum Lucæ explicantem. & ſic aliquantò tolerabiliùs, quàm ſecit, ab omni ratione iſtius interpretationis afferenda abſtinuiſſet.*

Sed videamus, an interpretatio iſta ſuſtineri ullo modo poſſit. Nos quidem dicimus, non poſſe: Primùm quia ſi Virtus Altiſſimi Verbum iſtud Dei perſonale (ut ita loquar) qui ipſe Filius Dei ſit, ſignificaret; nihil opus ſuiſſet ſpiritus ſancti ſupervenientis in Virginem operâ ac præſentiâ. Quamvis enim aliqui ex iſtis Patribus velint, myſterium Trinitatis iſto in loco ſuiſſe indicatum, & propterea Altiſſimi, id eſt, Patris, Virtutis Altiſſimi, id eſt, Filii, & Spiritus ſancti ſactam

cti factam eſſe mentionem, qui omnes tres ad unius ex ipſis, nempe Filii, incarnationem operandam cō-currerint; tamen nullo pacto, præſente ipſa perſona Filii, & in Virginis uterum deſcendente, ſpiritus ſancti ſupervenientiâ in ipſam Virginem opus erat, non magis quàm Patris ipſius: ſed tantummodo, ut Patris, ejus vi atq; efficacia. Vidit, ut arbitror, hanc difficultatem Iuſtinus. & idcirco aſſeruit ſatis profectò audacter & inconſultò, in Angeli verbis & Spiritum ſanctū, & Virtutem Altiſſimi nihil aliud eſſe, quàm Verbum Dei primogenitum. Quæ Iuſtini inconſulta audacia vel ex eo coarguitur, quod ſtatim dicemus.

Nam ſecundo loco ad interpretationē iſtorum Patrum reſſellendam afferimus, quòd alibi ſpiritui ſancto ſimpliciter conceptio Chriſti in Virginis utero tribuitur, idq; bis apud Matthæum, id eſt, & ab ipſo Evangeliſta, & ab angelo Dei: primùm his verbis, inventa eſt *(Maria)* in utero habēs de ſpiritu ſancto: *deinde iſtis,* quod in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. *Non ad hunc ſanè modū loqueretur Scriptura, ſpiritus ſancti tantùm, ut iſtius conceptionis auctoris, mentionem faciens, ſi alibi vel præcipuum auctorem eſſe indicaret, vel ſolum aſſereret, verbum iſtud Dei. Hîc ſanè Iuſtinus ſi ſuam ſententiam tueri vellet, cogeretur dicere, utrobiq; apud Matthæum, Spiritus ſancti nomine, Verbum Dei primogenitum ſignificari; quod abſurdum planè eſt. Neq; enim, ſecundùm ipſum Iuſtinum, id quod natum ſeu conceptū in utero Mariæ erat, de verbo ſive ex verbo iſto Dei erat modò; ſed ipſum erat Dei Verbum.*

Mat: 1. 18 & 20.

Tertiò

Tertiò contra iſtorum Patrum interpretationẽ affero, quòd Angelus de virtute Altiſſimi nihil aliud dicit Mariæ virgini, niſi, obumbrabit tibi. *quod nullo pacto aut ſignificat, aut indicat deſceſum ipſius virtutis in virginis uterũ; ſed potiùs illũ excludit (nõ enim id obũbrare dicitur, quod rem ipſam ingreditur) & oſtendit tantùm ac declarat ejus præſentẽ vim atq; operationẽ; & quàm fieri potuit honeſtiſſimè eandẽ virtutẽ loco viri virginẽ amplectentẽ ob oculos ponit.*

Quartò ac poſtremò conſiderandum propono, quàm ineptè Angelus locutus fuiſſet, ſi dixiſſet, Filius Dei *deſcendet in uterum tuum, ibiq; carnem induet; ac propterea, quod naſcetur ex te, vocabitur filius* Dei. Nam, *quæſo, cui dubium hoc eſſe poterat. quod Angelus intuliſſet ac concluſiſſet?* Numquid *alius cõcipi, alius verò naſci potuit?* Non *igitur virtutis Altiſſimi nomine, verbum iſtud æternũ vel jam præexiſtens* Dei, *quod idem apud iſtos eſt, quod filius* Dei, *Angelum ſignificare voluiſſe, ullo modo eſt veriſimile.* Nam *quòd quidam ex Patribus, ut* Tertullian° *(ſi modò liber de* Trinitate *ipſius eſt.) &* Epiphanius *ponderant in verbis Angeli dictionem* καὶ *ſive* Et *additam voci* διὸ *ſeu* Propterea, *eamq;* Etiam *interpretantur, & cum verbo* τὸ γεννώμενον *ſeu* quod naſcetur, *conjungunt, unde poſſet quis colligere, Angelum voluiſſe dicere non modò filium* Dei *fore, illum æternum vel jam præexiſtentem* Dei *filium, ſed etiam illum, qui ex ipſa virgine naſceretur, nempe hominẽ illum tum primùm in ea gignendum;* Primùm *dico, ponderationem iſtam haud ſatis dignam fuiſſe eruditiſſimis*

Digitized by Google

tiſſimis iſtis viris; cum certum ſit, voculam illam, ſuâ naturâ copulativam, additam dictioni iſti cauſſali ſæpe nullam vim aut ſignificationem ei adjicere, ſed tantùm ornatus, & ſermonis partes conjungendi gratiâ uſurpari: & idcirco unà cum cauſſali ipſa dictione latinè optimè reddi Ideoq;, *ut quidem hîc in vulgatis emendatorib: (niſi fallor) codicib: latinis ſimpliciter legitur. nam in aliis legitur* Ideoque &. *Deinde affirmo ſenſum iſtum, quem dixi poſſe ex ponderatione iſta extrui, eſſe abſurdum. quia per eum cõſtituuntur duo filii Dei; & merus Neſtorianiſmus (ſi modò id revera Neſtori⁹ ſenſit) meritiſſimò damnatus inducitur, id eſt, duæ perſonæ in uno Chriſto eſſe dicũtur.*

Verùm Bellarminus, videns, ut arbitror, priorem iſtam ex Patribus petitam ad locum Lucæ reſponſionem non eſſe tutam, & in ipſo loco apertè dici, vocatum iri Chriſtum, filium Dei, quia, ſpiritus ſancti operâ, in Virginis utero conceptus fuiſſet; addit hujus dicti alteram eamq; novam interpretationem; & ait: Poſſet etiam dici, conceptionem de ſpiritu ſancto, ſignum, non cauſſam eſſe, cur Chriſtus dicatur fili⁹ Dei. Decuit enim, ut ſi Dei filius hominis filius fieri vellet, non niſi ex virgine naſceretur; & ſi virgo paritura eſſet, non niſi Deum pareret, ut rectè ait B. Bernardus ſerm: 2. ſuper Miſſus eſt.

Reſpondeo, interpretationem iſtam coactiſſimã eſſe, & ratiocinationationem continere peſſimè concluſam. Nam *etiamſi concederetur, ſi filius ille Dei, quem iſti imaginati ſunt, hominis filius fieri vellet*

(quod

(quod tamen nullo modo fieri poteſt) decuiſſe, ut ex virgine naſceretur; non tamen ſequeretur, eum qui ex virgine ſit natus, eſſe, iſtum Dei filium. Eſt enim hîc manifeſta fallacia, quam conſequentis vocant. Etenim quid vetat, quominus, ex Dei voluntate, aliusquiſpiã ex virgine naſcatur? At ſubjungitur, pariter decuiſſe ut ſi virgo paritura eſſet; nõ niſi Deum pareret. Cur igitur hæc ratio ſola non eſt allata, quæ ſi rectè concluſa eſt, poteſt conficere id, quod quæritur, omiſſâ iſtá alterâ, quæ nec per ſe, nec, ut pars totius ratiocinationis, quidquam, ad id conficiendum, adjumenti affert? Sed neq; hæc ratio quidquam valet; propterea quòd & virgo potuit decentiſſimè, ex Dei voluntate, eum parere qui non ſit Deus, id eſt, ut hic intelligere eſt neceſſe, ipſá eſſentiâ Deus; nec, ſi non potuit, hinc tamen ſequitur, iſtum ab ipſa pariendũ debuiſſe eſſe Dei filium, ex ſubſtantia, videlicet, ipſius Dei genitum. Potuit enim eſſe ſpiritus ſanctus, qui, ſecundùm iſtorum theologiam, eſt perſona, & Deus non minùs, quàm Dei filius. Immo & ipſe Pater eſſe potuit. Nulla enim eſt ratio, cur ſi filius potuit naſci homo, non potuerit ſimiliter homo naſci & ſpiritus ſanctus, & Pater ipſe. ſi modò iſtæ ſunt tres in una divina eſſentia perſonæ, inter ſe dignitate, majeſtate, ac potentia omnino pares. Et ex his tandem teſtimonium Angeli apud Lucam, quod produximus ad probandum, ipſum hominem Ieſum Nazarenum, qui dictus eſt Chriſtus, ut hominem, habere Deum, patrem, & Dei filium natum eſſe, ac conſequenter meritò naturalem Dei filium appellari poſſe, a Bellarmini Sophiſmatis, ut ſperamus, liberatum & vindicatum apparet.

Digitized by Google

Sexta ratio, quam Vujekus, unà cum Bellarmino, affert, ut probet, Chriſtum ex ipſius Dei ſubſtantia genitum eſſe, hæc eſt, Quòd videlicet, talis Dei filius Chriſtus ſit, ut Angeli præ ipſo appellentur ſervi. qui tamen alioqui ſunt filii adoptivi ſeu aſcititii, & quidem præcipui.

Reſpondeo primùm, in hac ratione pro conceſſo ſumi, nullum eſſe filium Dei, niſi vel adoptivum, vel ex ſubſtantia ipſius Dei genitum. quod tamen falſum eſſe in ipſa Chriſti perſona, ſuprà demonſtratum eſt. Deinde nego iſtam conſequentiam: Angeli ſunt filii Dei adoptivi præcipui. Ergo non poteſt Chriſtus, ut filius adoptivus, tantò præſtantior illis eſſe, ut ipſi, ejus reſpectu, ſervi dicātur. Quandoquidem, ut alia nunc omittam, quæ huc pertinent, neque oſtendam explicatiùs, quomodo Chriſtus ſit Dei filius & naturalis ſimul & adoptivus, id enim poſtmodum fiet; Dico, angelos eſſe quidem Dei filios præcipuos: non tamen abſolutè, ſed comparatè ad quaſdam alias creatas perſonas. Interim enim illis, ad perfectiſſimam ex Deo filiationem, plurima deſunt, ac ſemper defuerunt. quæ omnia in unum Chriſtū, licèt ex ipſius ſubſtantia minimè genitum, a Deo collata, illum talē effecerunt, ut angeli, ejus reſpectu. jam non filii, ſed ſervi dicantur.

Septima & ultima ratio eſt, quòd Chriſtus propterea fuit a Iudæis accuſatus, quòd ſe faceret Dei filium. Non fuit autem accuſatus, quòd ſe faceret filium Dei non propriū ſeu adoptivum. Ipſi ſiquidem Iudæi ſe tales Dei filios appellabant. qui etiam ſuæ legis meminerunt, ſecundùm quam mori deberet, quia filium

um Dei ſe feciſſet. Hanc autem accuſationem Chriſtus non diluit, ſed, ut veram admiſit: & in iſta confeſſione, quòd nimirum eſſet talis Dei filius, qualem ſe eum feciſſe, Iudæi dicebant, mortuus eſt.

Reſpondeo, ex iſta ratione nihil aliud concludi poſſe, quàm Chriſtum ſe feciſſe ſingularē quēdam Dei filium. Iſtud autem nos conſtanter agnoſcimus & confitemur; & quomodo veriſſimum ſit, Chriſtum eſſe ſingularem Dei filium, quamvis ex ipſius Dei ſubſtantia non ſit generatus, jam ante oſtendimus: & deinceps uberiùs, Deo dante demonſtrabimus. Iam ſi quis diligenter inſpiciat factam ad Chriſtum a Cajapha & aliis Iudæis interrogationem, an eſſet Dei filius, intelliget omnino, aliud nihil eos filii Dei, & quidem ſingularis cujuſdam filii Dei, nomine, intellexiſſe, quàm Chriſtum. Apud Matthæum enim, & Marcum Cajaphas illum interrogat, an ſit Chriſtus, ille Dei ſeu Benedicti filius. Mat: 26. 63 Mar: 14. 61. *Eſt enim in græco adhibitus articulus ad nomen Filius qui ſingularem quendam Dei filium omnino declarat. hunc autem eundem eſſe cum Chriſto, ſeu, qui Chriſtus eſt, eum eſſe ſingularem iſtum Dei filium, ipſa interrogationis verba manifeſtè docent; ex quibus conſtat, unicam eſſe interrogationem, & verba illa,* ille Dei filius, *fuiße adhibita ad magis declarandam illius, qui Chriſtus ſit, dignitatem atq; præſtantiam: non autem ad aliquid addendum, quod Chriſti appellatio per ſe nō complectatur. Simili modo Iohannes ad finem cap: 20. ſui Evangelii ſcripſit,* Hæc autem ſcripta ſunt, ut credatis, quòd Ieſus eſt Chriſtus, ille Dei filius. *Et Petrus in illa ſua*

Matt 16. 16. *confeſſione, apud Matthæum inquit,* Tu es Chriſt', ille filius Dei vivi. *Quam tamen confeſſionem re-* Mar: 8. 29. *citantes Marcus, & Lucas, nihil ampliùs habent,* Luc: 9. 20. *quàm,* Tu es Chriſtus Dei. *Ex quo planiſſimum fit, Chriſti ſeu Chriſti Dei ſimplicem appellationem idē* Luc: 22. 67, &c. *reipſa continere, ac ſi addatur,* Ille Dei filius. *Iam apud Lucam, cum priùs Iudaicæ Reipublicæ principes viri eum interrogaſſent, an eſſet Chriſtus, & ille ita reſpondiſſet, ut appareret, eum fateri, ſe eſſe: denuò illum interrogant, & quodammodo confeſſionem jam ab ipſo factam illi exprobrant, dicentes omnes,* Tu ergo es ille filius Dei? *Unde ſimiliter perſpicuum fit, idem reipſa eſſe Chriſtum, & illum Dei filium. Idem colligitur ex confeſſione Nathanaelis, Ioh: 1.49.* Tu es ille filius Dei *(eſt enim & hic in græco articulus)* tu es ille rex Iſrael. *Idem enim eſt Eſſe illum regem Iſraëlis, quod Eſſe Chriſtum. Atqui tantum abeſt, ut Eſſe Chriſtum ullo modo ſignificet, eſſe ex ſubſtantia Dei genitum, & conſequenter, ut Adverſariis placet, eſſe ipſum Deum: ut potiùs is, qui Chriſtus ſit, nullo modo poſſit eſſe ipſe Deus: ut oſtendimus ſuprà cap: 2. non procul ab initio capitis. Iam, quod ad legem attinet, quam Iudæi ſe habere dicebant, ſecundùm quam Ieſus mori deberet, quia filium Dei ſe fecerat; non eſt intelligendum, legem iſtam, ut fortaſſe Adverſarii putant, fuiſſe eam, quā morte plectebantur, qui ad alienos deos adorandos populum hortabātur; quaſi Chriſtus hoc feciſſet, prædicans ſe filium Dei, quia, ſcilicet, ex ipſa Dei ſubſtantia genitum ſe dixiſſet, atq; hac ratione ſe Deum feciſſet.*

Digitized by Google

feciſſet. Nimis enim lōgè petita fuiſſet iſta accuſatio; præſertim, cū Chriſtus ſemper ad unum illum Deum Iſraëlis omnia referret. Sed potiùs, ſi modò revera legem aliquam talem illi ſe habere, eamq́; in libris Moſis extare, perſuaſi erant, intelligendum eſt, legem iſtam, illam fuiſſe, quæ Deut: 18. habetur his verbis: Propheta, qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi, ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur. *Ieſus enim, ſe filium Dei faciendo, id eſt, illum ſingularem Dei filium (in Iudæorū enim verbis, ut quidem emendatiora exemplaria habent, ſimiliter eſt articulus ſingularitatem iſtam denotans) Chriſtum, quemadmodum antea demōſtratum eſt, ut ipſimet Iudæi ſentiebant, ſe fecerat: & conſequenter, quamvis Dei Iſraëlis nomine loqueretur, id dixerat, quod Iudæi falſiſsimum eſſe exiſtimabant, vel certè ſe exiſtimare profitebantur; & ſic minimè a Deo illi præceptum fuiſſe, ut id diceret, aut ſentiebant, aut ſentire præ ſe ferebant. Quamquam fieri poteſt, ut legem iſtam vel falſò Iudæi jactarent, vel non in ipſis libris Moſis expreſſam illam ſe habere putarent, ſed datam ſibi a patribus haberent, ex interpretatione verborum Moſis. Et ſanè veriſimile eſt, mortis pœnam, ex interpretatione legis de occidendo falſo propheta, conſtitutam apud Iudæos fuiſſe ei, qui falsò ſe illum Dei filium, quem tanto cum deſiderio expectabant, id eſt, Chriſtum, eſſe prædicaſſet. Articulus certè ille, cujus jam ſæpius meminimus, oſtendit, Iudæos faſſos fuiſſe iſtum ſingularem Dei filium.* Ex

quo ſequitur, eos non ſimpliciter ob id, quòd talem ſe quis vocaſſet, illum dignum morte cenſuiſſe: ſed quia falsò vocaſſet. Vnde conſtat, Adverſarios vehementer falli, ſi, ut quidem omnino videntur, exiſtimant, Chriſtum propterea accuſatum fuiſſe a Iudæis, quòd ſe Dei filium feciſſet, quia id, videlicet, dixiſſet de ſe, quod fieri nullo modo poterat, ut quidem ipſis videbatur. Nec ſanè, ut arbitror, umquam probabunt, aut veriſimile efficient Adverſarii, Iudæos de aliquo Dei filio ex ſubſtantia ipſius Dei generato vel cogitaſſe quidem, nedum perſuaſos fuiſſe. quod tamen neceſſe eſſet, ſi nomen filii Dei, quod Chriſtum ſibi arrogaſſe, dicebant, & propterea illum accuſabant, iſtam generationem ex ipſa Dei ſubſtantia apud ipſos ſignificaſſet; propter id, quod jam diximus de articulo illo: qui omnino demonſtrat, Iudæos iſtum Dei filium quem ſe faciebat Chriſtus, minimè, rem falſam aut imaginariam eſſe, exiſtimaſſe: ſed de eo aliquando extituro perſuaſiſſimos fuiſſe. Itaq; id, quo maximè Adverſarii niti videbantur, ut oſtenderent, Chriſtum ſe talem Dei filium feciſſe, qui ex ipſius Dei ſubſtantia ſit generatus, adeò ut auderent affirmare, illum, quia id, cũ ſibi objiceretur, non diluiſſet, ſed, ut verum, admiſiſſet, in iſta confeſſione, quòd ipſe ex Dei ipſius ſubſtantia eſſet genitus, mortuum eſſe; idipſum, inquam, maximè oſtendit, Chriſtum nihil tale, nedum confeſſum fuiſſe, ſed ne cogitaſſe quidem, dum agerentur iſta.

Per ea, quæ hactenus a nobis diſputata ſunt, abunde oſtenſum videtur, aſſumptionem hujus argumenti, quæ erat, Chriſtum genitum eſſe ex ſubſtantia Dei patris, meritò a nobis negatam fuiſſe, nec Ad-

verſarios quidquam ſolidi ad eam probandam attuliſſe. Diximus autem in initio, non ſolum aſſumptionē, ſed ne conſequentia quidem hujus argumenti admittendam eſſe. Poſito enim, quòd Chriſtus genitus ſit ex ſubſtantia Dei patris; non tamen ſequitur, eum eſſe unum & eundem Deum cum Patre. Vt enim hoc ſequatur, neceſſe eſt, ut in generatione totā & eandem numero ſubſtantiam Patris acceperit. Hoc autem, cum omnino alia ſit perſona Patris, alia filii, nullo pacto fieri poſſe, ſupra breviter docuimus. Nam ſi dicatur, immo fieri non potuiſſe, ut partem tantùm ſubſtantiæ Dei patris, aut eam totam quidem, ſed non eandem, niſi ſpecie, non autem numero, acceperit; Reſpondeo, de tota accipienda non numero, ſed ſpecie, eâdem, me quidem fateri id nullo modo fieri poſſe: ſed tamen magis impoſſibile eſſe, ut una & eadem numero eſſentia tota pluribus perſonis ſit communis. hoc enim implicat contradictionem; illud verò minimè; ſed tantùm contradicit ei quod pro conceſſo ponitur, & de quo ex divinis teſtimoniis inter omnes conſtat: nempe Dei ſubſtantiam ſive eſſentiam ita eſſe numero unam ut nulla ratione multiplicari queat. Verùm, quod attinet ad partem ſubſtantiæ accipiendam, etiamſi Dei ſubſtātia ſimiliter nulla ratione videtur poſſe admittere, ut ex ea portio aliqua derivetur; tamen hoc nec contradictionem ullam implicat; nec rei ulli pro conceſſa poſitæ aut ſacris teſtimoniis teſtatæ contradicit. Vnde concludendum eſt, ſi ſtatuatur, Chriſtum ex Dei ſubſtantia fuiſſe genitum: portionem ex Dei patris ſubſtantia derivatam fuiſſe, ex qua Chriſtus conſtet;

quemadmodum ex antiquioribus Theologis Chriſtianis Tertullianus, Lactantius & alii ſenſiſſe videntur. Sin autem hoc fieri non poſſe contendatur, agnoſcendum eſt, non rectè fuiſſe conſtitutum, Dei filium ex patris ſui ſubſtantia fuiſſe generatum; quippe quod fieri nequeat, niſi vel in iſtud, vel in multò majora abſurda incidatur; ac deniq; quærendum, quomodo igitur Deus filios generet: atq; inveſtigandum, qua ratione Chriſtus ſit unigenitus ſive unicus & ſingularis Dei filius, quamvis, ut & alii Dei filii, ex ipſius Dei ſubſtantia minimè ſit generatus. Quod tametſi a nobis ſatis jam explicatum fuiſſe videri poteſt; tamen accuratiùs aliquantò tota de re, quàm breviſſimè fieri poterit, nobis adhuc explicandum cenſuimus.

Apparet igitur, neceſſe eſſe, ut quando nullo prorſus pacto fieri poteſt, ut Deus ex ſua ſubſtantia generet, qui ejus dicuntur filii atq; ab eo geniti, per ſimilitudinem aliquam ita dicantur, quam cum iis habeant, qui ex ſubſtantia alicujus generantur; hæc ſiquidem demum, propriè dicta, eſt tum generatio, tum filiatio; Habeant, inquam, conſiderati reſpectu Dei, quemadmodum illi reſpectu ejus, ex quo ſunt geniti. Hæc autem ſimilitudo duplex eſſe poteſt; aut, videlicet, in ipſa perſona, aut in modo exiſtendi. In ipſa perſona intelligo, ut quemadmodum ii, qui ex ſubſtantia alicujus generatur, ſimiles ſunt & ſubſtantia, & qualitatibus illi, ex quo ſunt geniti; ſic iſti Deo ſint ſimiles in iis, quæ Dei ſunt propria; cujuſmodi ſunt ſapientia, ſanctitas, immortalitas, dominatio, &c. In modo autem exiſtendi intelligo, vel quia, ut exiſterent

Digitized by Google

rent tales, Dei actio & operatio intervenerit, ut actio & operatio intervênit illius. ex cujus ſubſtantia quis ſit generatus, ad hoc, ut ei ſimilis exiſteret: vel quia ipſum ſuum eſſe, ſeu quòd ſimpliciter extiterint, ex tali Dei actione & operatione habeant, quæ aliqua ratione actioni & operationi reſpondeat illius, ex cujus ſubſtantia quis generatus, inde habuit, ut exiſteret. Hujus autem rei, quam poſtremò diximus, nullum revera exemplum habemus niſi in Chriſto Ieſu; qui, ut ſupra docuimus, hoc ipſum quod extiterit, id eſt, conceptus & natus fuerit, ex tali Dei actione & operatione habet, quæ viri gignentis actioni & operationi reſpondet; quod nec in angelis, nec in ulla alia re creata contigit. adeò ut, quatenus ſimpliciter exiſtunt, non geniti a Deo, ſed creati tantùm dici poſſint, quicumq; præter Chriſtum filii Dei appellantur: Chriſtus verò quatenus ſimpliciter exiſtit, non creatus modò a Deo, ſed etiam ab ipſo genitus meritò dicatur. Ex quo, ut dictum fuit, conſequitur, ut naturalis Dei filius jurè appellari queat, & quidem ſolus naturalis, ac propterea unigenitus: præſertim inter homines, quorum reſpectu potiſſimùm unigenitus Dei filius eſt appellatus. Angeli enim eatenus tantum naturales Dei filii dici nequeunt, quatenus non ſunt ab initio nati Dei filii; quamvis alioqui numquã non fuerunt filii Dei: ut pote tales ab ipſo initio creati. Homines verò, qui filii Dei ſunt, præter unum Ieſum Chriſtum, ab ipſo initio nec nati, nec creati ſunt Dei filii: ſed poſtea facti. Itaq; apparet, eſſe quiddam medium, in filiatione divina, inter naturalem, & adoptivum

Digitized by Google

optivum filium. Qui enim non priùs extitit, quam Dei filius fuerit, nempe quia talis creatus ſit; is ſanè adoptivus dici nequit; ſi ut diximus, creatus tantùm Dei filius, non etiam natus eſt. Hinc conſtat, non rectè Bellarminum locutum & unà cum ipſo Vujekum fuiſſe, cum angelos Dei filios adoptivos nominarunt. Quin etiam, propriè loquendo, ne homines quidem ipſi, qui Dei filii ſunt, adoptivi Dei filii dici debent; quãvis nec nati ſint ab initio nec creati Dei filii. Adoptivus enim filius is eſt, qui pro filio quidem habetur, ſed tamen revera non eſt filius. Atqui homines, qui Dei filii ſunt aut dicuntur, præſertim Chriſtiani, revera ſunt Dei filii; ut quidem filios Deus generat. Propterea eos genuiſſe Deus dicitur, ut ſuprà, ſacris teſtimoniis citatis, oſtendimus. Nemo verò dicet, ſe genuiſſe filium ſuum adoptivum. Ex quo concludendum eſt, cum Scriptura, de filiatione Chriſtianorum loquens, eo vocabulo utitur, quo adoptio ſignificari ſolet, id eſt, vocabulo ὑοθεσίας, non aliam ob cauſam id facere, niſi quia, ab initio, nec nati, nec creati ſunt Dei filii: ſed poſtea facti, & tamen ſimul geniti, per eam, ſcilicet gignendi actionem, quæ in Deum cadit. Et certè Paulus, cũ ait nos expectare ὑοθεσίαν quod latine legitur, adoptionem, *non intelligit, nos expectare, ut pro Dei filiis habeamur: ſed, ut revera ſimus, id eſt, immortales reipſa efficiamur. Sequitur enim ſtatim* redẽptionem corporis noſtri; *quod declarat, quæ ſit iſta adoptio, quã expectamus. Chriſtus ſiquidẽ ipſe affirmat, eos, qui digni fuerint habiti ſæculo illo futuro & reſurrectione ex mortuis, fore Dei filios, ob id quòd reſurrectionis ſint filii, Luc: 20. 36.*

His ita conſtitutis, videamus nunc, qualis & quomodo Ieſus Chriſtus ſit Dei filius. Iam dictum, eſt eum filium naturalem eſſe, propterea quia natus ſit Dei filius. Verum cum filiatio ex Deo ſimilitudine potiſſimùm contineatur, quam quis cum Deo habeat; poteſt ipſe Chriſtus, quatenus propter hanc cauſſam, præter illam, quod exiſtentiam ſuam per Dei actionem & operationem habet ſimilem ei, per quam exiſtunt ii, qui ex patris ſui ſubſtantia ſunt geniti, Dei filius eſt non modò naturalis, ſed etiam adoptivus Dei filius dici, eo ſenſu, quo, ut dictum eſt, Scriptura homines Chriſtianos adoptivos Dei filios vocat; nempe quia ſimilitudinem, quam cum Deo habet, non in ipſa conceptione & nativitate habuit; ſed poſtea ex Dei dono & gratia illam adeptus eſt. quæ quantò major & multiplicior (ut ita dicam) in dies in illo fuit: tantò excellentior Dei filius eſt factus, & non ſemel, neq; una ratione a Deo genitus: non declaratione tantùm, ut ex parte ſenſiſſe Hilarius videtur, qui eum & in nativitate ex virgine, & in baptiſmo, & in reſurrectione a mortuis generatum a Deo fuiſſe, agnoſcit: ſed etiam effectu ipſo, id eſt per adeptionem ejus cum Deo ſimilitudinis, quā antea vel omnino non habebat, vel non tantam. Similitudinem cum Deo immortalitatis non habuit Chriſtus ante reſurrectionem ſuam. Propterea meritò Paulus Act: 13. 33. verba Pſalmi, Ego hodie genui te, *ad Chriſti reſurrectionem retulit. Vbi tamen notandum eſt, & in hoc, & in aliis locis non paucis, ſimplici Chriſti reſurrectionis nomine, totum id intelligi, quod poſt reſurrectionem ipſam*

Hila: in Pſal: 2.

pſam

pſam eſt conſecutũ; adeò ut non ſolum immortalitas, ſed plena Chriſti glorificatio, & ad Dei dexteram ſeſſio eo nomine ſignificetur. Quocirca Paulus, cum, huc locum Pſalmi accommodans, ſatis apertè docet, tunc Chriſtum a Deo generatum fuiſſe, cum ab eo reſuſcitatus fuit, non immortalitatis tantùm, ſed poteſtatis quoq; ac dominationis Chriſti, ac deniq; regni ſuper Dei populum rationem habuit. Quod vel inde perſpicuum eſt, quòd ait, Deum, quod patribus promiſerat, filiis præſtitiſſe, cum Chriſtum reſuſcitavit. Promiſerat autem illis regem tanta poteſtate præditum, ut eos planè ſervare poſſet, illisq; benedicere, id eſt, felices ipſos ac beatos reddere. Itaq; non una ratione generatus eſt Chriſtus Dei fili⁹ in reſurrectione ſua. Tũc enim non modò immortalitate ſimilis Deo eſt factus, ſed, quod multò eſt præſtantius divinò etiam imperio ac poteſtate abſoluta (in iis ſcilicet, quæ ad Eccleſiam ipſius quoquo modo pertinent, aut pertinere poſſunt) in ipſam mortem atq; infernum, & in omnes ſive in terra ſive in cælo exiſtentes, quantumvis excellentiſſimas, res creatas. Hinc apparet, Chriſtum, ante reſurrectionem ſuam, fuiſſe quidem Dei filium, propter ſimilitudinem, quam cum ipſo habebat, imperii ac dominationis; Iam enim & mari, & ventis, & morbis, & morti, quatenus ad hanc præſentem vitam ſpectat, et dæmonibus ipſis imperabat; ſed tamen tantò excellentiore ratione Dei filium, propter eandem cũ Deo ſimilitudinem, poſt reſurrectionem fuiſſe, quantò major tunc fuit, quàm antea, ſimilitudo iſta. Tunc enim, ut cætera omittam, & in ipſum infernum, id eſt, in

mortem,

mortem, quatenus etiam ad æternam vitam reipſa dandam pertinet, ſeu in ipſam æternam mortem, inq́; ipſos omnes Dei angelos imperium ac dominationem primùm eſt adeptus. Quæ res ad abſolutam illam poteſtatem, de qua antea diximus, & Eccleſiæ gubernationem, & ſic ad Chriſtum illum Dei omnino efficiendum (Ieſum enim Nazarenum, qui crucifixus fuerat, factum a Deo Dominum & Chriſtum fuiſſe, legimus) prorſus neceſſariæ erant. Oſtendimus autem ſupra, idem in ſ. litteris eſſe Chriſtum Dei, & ſingularem illū Dei filium, ac conſequenter unigenitum. id quod res ipſa clamat; cum & ea, quæ Chriſtum Dei efficiunt, res ſint alioqui ipſius Dei propriæ, omniumq́; exceptâ ipſâ divinâ eſſentiâ, præſtantiſſimæ, & uni tantùm Chriſto Dei contingant; qui nō niſi unus eſt. nec enim plures uno, populi Dei cæleſtes reges ſunt aut eſſe poſſunt. Quamvis autem Ieſus ante reſurrectionem iſta omnia non haberet; Chriſti tamen nomine etiā tum jurè eſt appellatus: non tantùm quia jam huic tanto tamq́; abſoluto imperio ac poteſtati deſtinatus ab ipſo Deo fuerat; ſed etiam, quia ut diximus, hujus imperii ac poteſtatis partem, quæ propria Chriſti eſt, jam fuerat adeptus. adeò ut illam, ut quidem faciebat, cum aliis communicare poſſet, eamq́; ipſe dare; ut disertè Evangeliſtæ teſtātur. Id quod nulli alii, præter ipſum, eſt à Deo conceſſum. & conſequenter, cum hoc propriū alioqui ipſius Dei ſit, liquidò apparet, ſingularē quandam habuiſſe Chriſtum cum Deo ipſius Dei operâ, etiam, dum hic mortalis ageret, ſimilitudinem; & propterea etiam tum, hujus rei nomine, unigenitum Dei

Act:2.36

Mat:10.1. Mar:3.15

filium

filium fuiſſe. Quæ ſimilitudo adeò poſt reſurrectionem aucta eſt; ut tunc demum, immortalitatis ſimilitudine præſertim adjuncta, qua antea carebat, meritò à Deo generatus dicatur. Et idcirco idem Paulus, qui Pſalmi verba, Filius meus es tu; Ego hodie genui te. *ad Chriſti reſurrectionem accommodaverat, ad Romanos ſcribens, diſertè ait. Chriſtum ex reſurrectione mortuorum definitum id eſt, conſtitutum fuiſſe Dei filium. Eſt enim græcè* ὁρισθέντος. *quæ vox non* prædeſtinatum *aut* declaratum, *ut latinæ interpretationes ferè habent, ſed* definitum, *ut Caſtellio vertit, id eſt,* cōſtitutum *propriè ſignificat. Quamquam ſi vocem Prædeſtinati retineas, quam vulgata editio habet; multò magis apparebit, Chriſtum, ante reſurrectionem, filium Dei plenè ac perfectè non fuiſſe; cum hac ratione, ne ex ipſa quidem reſurrectione talis continò extiterit: ſed tantùm, ut talis eſſet, prædeſtinatus fuerit Id quod verè dici poteſt ſi Reſurrectionis nomen pro ipſa modò, ut Pauli verba ſonant, reſurrectione à mortuis accipias, citra ea, quæ illam poſtmodum ſunt conſecuta. Chriſtus ſiquidem, ſimul atq. a mortuis reſurrexit, quamvis & immortalitati, & ſupremæ, in omnes res creatas poteſtati excellentiore modo, quàm antea, deſtinatus fuerit, quippe, cui, ad iſta conſequenda, nihil jam faciendum reſtaret; tamen, quamdiu adhuc in terris fuit, ſicut ſupremam illam poteſtatem reipſa non eſt adeptus, nec ad Dei dexteram reipſa conſtitutus; ſic naturam immortalem reipſa non induit. Hoc enim vel ex eo patet quòd poſt reſurrectionem revera comēdit ac bibit; quod ii facere*
Digitized by Google

facere nequeunt, qui naturam immortalem habent; Revera, inquam, ut fidem faceret, ſe ſpectrum nō eſſe, & verè a mortuis reſurrexiſſe; ut ex ipſis locis colligitur, ubi, eum poſt reſurrectionem comediſſe ac bibiſſe legitur, Luc. 24. 41 &c. Act: 10. 41. Et ſanè ob hāc cauſſam, videlicet, ut ſuæ reſurrectionis fidem faceret, oportuit, eum, tantiſper, dum hic fuit, naturam immortalem non induere. alioqui ejus diſcipuli eum aſpicere atq; agnoſcere non potuiſſent; neq; enim mortales oculi immortalium corporum ſplendorem ferre queunt; & neceſſe fuiſſet, illum priorem ſpeciem ſui corporis aſſumere; & ſic Apoſtolorum, & aliorū, quibus apparuit, ſenſibus impoſuiſſet potiùs, quàm ſui ipſius redivivi certam fidem feciſſet. An fortaſſe credibile eſt, corpora noſtra, poſtquam immortalia fuerint facta, veſtigia vulnerum, quæ mortales acceperimus, revera habitura? Atqui Chriſtus, poſt reſurrectionem, vulnerum, quæ, dum cruci affigeretur, ibiq; jam affixus accepit, veſtigia revera habuit; iisq;, ad ſuam reſurrectionem confirmandam, uti quodammodo neceſſe habuit. Sed hæc obiter. Conſtat igitur, ut ad propoſitum revertamur, Chriſtum ante reſurrectionem Dei filium plenè ac perfectè non fuiſſe; cum illi & immortalitatis & abſolutæ dominationis cum Deo ſimilitudo deeſſet. Immortalitatis autem nomine in tota hac diſputatione non ſimpliciter naturam ipſam immortalem, ſed cum beatitudine conjunctam intelligo, latinos antiquos ſcriptores, & inter ipſos Chriſtianos, Lactantium præcipuè imitatus. Verumtamen ſanctitatis & ſapientiæ ſimilitudinem cū Deo

Luc: 24. 39, 40. Ioh: 20. 25, & 27.

perfectè habuit Chriſtus, etiam ante reſurrectionem. ac propterea, præter cauſſas ante expoſitas, jurè, pro eo tempore, Dei filius eſt appellatus & quidem Vnigenitus; cum nemo alius, præter ipſum, in hac vita mortali perfectam utramvis harum cum Deo ſimilitudinem habuerit. Nec tamen illas naturales habuit, id eſt, cum iis non eſt conceptus & natus; & idcirco, earum reſpectu, naturalis Dei filius dici nequit. Vnde apparet, ejusſdem rei reſpectu, Chriſtum unigenitum Dei filium eſſe, nec tamen naturalē: multumq́ abeſſe, ut Vnigeniti appellatio, cum de divina filiatione agitur, naturalem filium omnino arguat, quemadmodũ Adverſarii opinantur. Nam, quòd iſta duo naturalia, eo ſenſu, quem jam explicuimus, Chriſtus non habuerit, ad hunc modum probatur. De ſapientia apertè Lucas teſtatur, eum & ſapientiâ, & ætate, & gratiâ profeciſſe tum apud Deum, tum apud homines. Quòd ſi perfectam ſapientiæ cum Deo ſimilitudiuem ab ipſo ortu habuiſſet; certè ſapientiâ, ut ætate, proficere, id eſt, augeri apud Deum non potuiſſet. De ſanctitate autē, id eſt, juſtitia & vitæ integritate divina ac cæleſti, res ipſa loquitur. Quandoquidem ea in infantem non cadit, & rationis uſum in homine ejusq́ actionem requirit. Hancq́ non minùs, quàm ſapientiam, unà cũ ætate in Chriſto auctam fuiſſe, quamvis, prout ætas ferebat, ſemper perfecta fuerit; illud indicat, quod gratiâ apud Deũ ipſum, profeciſſe Chriſtum Lucas ſcribit, id eſt, in dies illi gratiorem fuiſſe. quod fieri nō potuiſſe videtur, ſi ab ipſo ortus initio, nō ſolùm pro ætate, ſed etiã omnino abſolutè, perfectâ juſtitiâ & vitæ integritate

tegritate

tegritate illâ, de qua loquimur, Chriſt⁹ fuiſſet prædit⁹.

Arbitror, me ſatis dilucidè oſtendiſſe, quomodo Chriſtus ſit Dei filius, & quidem unigenitus, quamvis ex ipſius Dei ſubſtantia generatus non fuerit. Ubi illud potiſſimùm eſt memoriâ tenendum, quod de ipſa Chriſti Dei appellatione, & re, quæ illi ſubeſt; diſputavimus. Hoc enim per ſe & excellentiſſimam, quæ eſſe poſſit, & unicam ex Deo generationem ac filiationem potiſſimùm continet atque demonſtrat.

Itaq; tandem videre poſſunt pii ac cordati omnes, qualem vim habeat ad probandum, quòd Chriſtus ſit ille unus verus Deus, Adverſariorum argumentum ex eo ductum, quod Chriſtus ſit Dei filius; quidquid huic voci Filius addatur; quando oſtendimus, ne id quidem ſatis futurum, ſi adderetur, Ex ipſa Dei ſubſtantia generatus; ſi modò alioqui fieri poſſet, ut Deus ex ſua ipſius ſubſtantia generaret. Quinimmo hoc argumentum contra ipſos retorquetur; eſtq; unum ex potioribus ad eos falſæ opinionis redarguendos. Nemo enim ſui ipſius filius eſſe poteſt. Quare, ſi Chriſtus eſt illius unius veri Dei filius, nequit ullo pacto fieri, ut ipſe Chriſtus ſit ille unus verus Deus. Atq; hoc ipſo argumento, ad hoc ipſum probandum, videtur uti Ignatius, aut quiſquis fuit auctor illius epiſtolæ, quæ, ſub ejus nomine, ad Tarſenſes inſcribitur. Diſputans enim, ut ex ipſius epiſtolæ propoſitione apparet, inter cæteros, adverſus illos, qui dicebant, Chriſtum eſſe illũ Deum, qui eſt ſuper omnia: ſic ait (ut quidem habet latina editio, quæ ante græcam, ni fallor, apparuit) Et quia non eſt ipſe ille, qui eſt ſuper omnia Deus,

us, ſed filius ipſius, *&c. In græco hoc loco additur poſt vocem* Deus & pater. *quæ lectio, de qua meritò ſuſpicari poſſumus, ne non ſit vera, ſi tamen vera eſt, non ita eſt accipienda vox Pater, quaſi ad diſtinctionem ſit poſita inter Deum patrem, & Deum filium: ſed ad illum unum Deum, qui abſolutè eſt ſuper omnia, meliùs exprimendum; quippe cum ſolus Pater hic Deus ſit. Probatur hoc primùm, quia paulo ante, cum auctor epiſtolæ proponit, contra quos ſit diſputaturus, ne in græco quidem* Patris *vox habetur; ſed, ut latinè, ad hunc modum, ſi verbum verbo reddas, legitur,* Alii autem, quòd ipſe eſt ille ſuper õnia Deus. *Deinde, quia ſi mens illius ſcriptoris fuiſſet, tantùm Deum Patrem a Deo filio diſtinguere, ſupervacanea fuiſſent verba iſta,* ille ſuper omnia De⁹, *Immo ejus menti contraria. Iſtis enim verbis, quamvis vox* Pater *adjungatur, negari planè videtur, Chriſtum eſſe illum Deum, qui eſt ſuper omnia. Quare dicere ſimpliciter debuiſſet,* Et quia non eſt ipſe Pater, *&c. ac ſimiliter in propoſitione dicere, ſe audiviſſe, quoſdam eſſe, qui dicerent, non quidem, Chriſtum eſſe illum ſuper omnia Deum, ſed, Chriſtum eſſe ipſum Patrem. Verùm jam ad ſecundum hujus tertiæ claſſis argumentum diſſolvendum accedamus.*

Responsio ad II. Argumentum.

Secundum *igitur argumentum his verbis formatum eſt,* Luc: 1. 16. Angelus Gabriel de ſancto Ioanne ſic ait: *Multos filiorum Iſraël convertet ad Dominum Deum ipſorum: & ipſe præcedet ante illũ in ſpiritu & virtute Eliæ.* Dominus Deus Iſraelis (quemad-

Digitized by Google

(quemadmodum omnes, & præcipuè Anabaptiſtæ confitentur) ſolus eſt Deus verus. Atqui hîc Angelus vocat Chriſtum Dominum Deũ Iſraelis; ut Irenæus, Ambroſius, Euthymius, Beda, & alii Doctores ſcribunt in hunc locum. nec poteſt aliter intelligi. Nam hæc verba: *Et ipſe præcedet ante illum*, non poſſunt referri ad ullum alium, niſi ad Dominum Deum Iſraelis, hoc eodem in loco ante cõmemoratum. Certum autem ſimiliter eſt, Ioannem præceſſiſſe Chriſtum, non autem Deum Patrem. *Eduxit Deus Iſraëli ſalvatorem Ieſum* (ait Paulus Act: 13.24.) *& ante faciem adventus ejus prædicavit Ioannes baptiſmum pœnitentiæ.* Quod & verba illa confirmant: *Multos filiorum Iſraël convertet ad Dominum Deum ipſorum.* Ioannes enim non conabatur convertere homines ad ullum alium, niſi ad Chriſtum; quem aſſiduè annunciabat. Propterea, ſimul atque vidit Ieſum, dixit verba illa: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Ioan: 1. 29. Et confeſtim ad verba iſta Andreas, qui erat diſcipulus Ioannis, cõvertit ſe ad Chriſtum Dominum, & ſecutus eſt eum. Et ſic Chriſtus eſt Deus Iſraelis, idem qui & Pater ejus.

Huic argumento revera ſatis factum fuit in reſponſione ad undecimum argumentum primæ claſſis. Verumtamen hîc etiam aliquid ad illud penitus diſſolvendum dicemus. Primùm igitur negamus, Iohannem non præceſſiſſe ante Deum patrem, propter eas cauſſas, quæ ſuprà explicatæ fuerunt. & dicimus, in

eo ipſo loco, ex quo hoc argumentum ductum eſt, ſatis expreſſum fuiſſe, quomodo Iohānes ante Deum ipſum patrem præceſſerit, & quid ſibi velint illa verba, Et ipſe præcedet ante illum. *Ad finem enim verſiculi legitur,* parare Domino plebem perfectam. *Ecce quid fuerit, præceſſiſſe Iohannem ante illum, id eſt, Deum, & quidem Deum patrem; nempe veniſſe paratum illi populum perfectum, vel potiùs, ut græcum verbum ſonat inſtructum. Nomen enim Domini ad Chriſtum referri non debere, id ſuadet, quòd in græco eſt κυρίῳ, ſine articulo. qua de re ſuprà a nobis dictum fuit. Deinde dicimus, pronomen Ejus relativum, hebraico more, potuiſſe poni pro antecedente; ut, ſcilicet, non referatur ad Deum Iſraëlis proximè nominatum, ſed Chriſtum ipſum, quamvis antea non nominatum ſignificet Hic autem hebraicæ linguæ uſus in ipſo N. T. alibi invenitur; præſertim verò apud Iohānem in prima ejus epiſtola cap: 2, 3. Potiſſimùm autem apparet ille dicto cap: 3. 2. ubi, ſimiliter ut hîc, quamvis Deus & Deus quidem pater nominatus antea fuiſſet; ſubjunguntur tamen illa verba,* Scimus, quoniam, cum apparuerit, ſimiles ei erimus; quoniam videbimus eum, ſicuti eſt. *Certum enim eſt, verbum* apparuerit, *& conſequenter pronomina* ei, *&* eum, *ad Chriſtum referenda eſſe, nō autem ad Deum patrē: & perinde haberi ac ſi ſcriptum fuiſſet,* Scimus, quoniam, cum apparuerit, ſimiles Chriſto, *ſeu* filio Dei erimus, *&c. Sic igitur hoc loco novum videri non deberet, ſi verba illa,* Et ipſe præcedet ante illum, *ita accipienda eſſent, ac*

ſi ſcri-

ſi ſcriptum fuiſſet, Et ipſe præcedet ante Chriſtũ; ſi modò quis contendere velit, Iohannem ante Chriſtum tantummodo præceſſiſſe. Præterea animadvertendum eſt in græco pro ea voce, quæ in latino eſt Ante, eſſe vocem ἐνώπιον; quæ Coram ſignificat, ſive In conſpectu: verbum autem Præcedet eſſe προελεύσεται, quod admodum uſitatè Progredietur ſignificare poteſt. Et certè dictio Coram non benè jungitur cum verbo Præcedendi. Itaq; videtur, hoc loco non agi de præeundo ante Dominum Deum Iſraëlis, ſed de progrediendo, id eſt, ambulando in conſpectu ejus. Quid autem ſit Ambulare in conſpectu Dei, ſive coram Deo, declarant hæc loca in lib: Gen: 17. 1: 24. 40: 48. 15. quæ lector inſpiciat. Videbitur omnino hæc interpretatio, ut nova, ſic planè dura; præſertim quia angelus videtur prorſus ad vaticinationem Malachiæ reſpicere; ubi de præparanda via ante faciem Domini verba fiunt. Atqui, ſi vocis ἐνώπιον vis & uſus conſideretur, quæ numquam aliud ſignificat, quàm, ut dictum eſt, Coram, ſive In conſpectu; non modò appoſita, ſed neceſſaria videbitur interpretatio, ſi non planè iſta, quam attulimus, ſaltem ei non abſimilis; per quam, videlicet, non præceſſio ulla ante Deum Iſraëis ſignificetur, ſed progreſſio aliqua in ejus conſpectu. Iam apud Malachiam, in loco, ad quem Angelum reſpexiſſe conſtat, id eſt, cap: ultimo, nihil dicitur de præcedendo Dominum, niſi in illis verbis, antequam veniat dies Domini magnus & terribilis; quod præceſſionis ante Dominum genus nequaquam illud eſt, de quo hic Angelum agere neceſſe eſt, ſi ex ipſius ver-

Digitized by Google

bis argumentum hoc, quod refellimus, eliciẽdum eſt. Capite porrò tertio Malachiæ, ſi quis eò Angelum reſpexiſſe velit, etiamſi ſuprà tacitè quodammodo conceſſerimus, ibi agi de præceſſione quadam, tamen hîc apertè monemus, verba, ante faciem meam, idem ſignificare poſſe, quod, In conſpectu meo, quemadmodum ipſa ſonant. Et apud omnes tres Evangeliſtas, ubi iſtius vaticinationis fit mentio, eſt in græco vox ἔμπροσθεν, quæ rectiſſimè Coram, ſive In conſpectu verti poteſt, immo in N. T. hæc eſt ejus vocis uſitatior ſignificatio. Et quidem vox hebræa Lepanai vix umquam, niſi fallor, aliud ſignificat, quàm Coram me. Quocirca cum Zacharias Iohãnis Baptiſtæ pater dixit, Iohannem præiturum ante faciem Domini, verum quidem dixit, quamvis, Domini nomine, ipſum Deum Iſraelis intellexerit; ſed non tamen cenſendus eſt Zacharias Malachiæ verba interpretari, vel potiùs ea inter ſua verba inſerere voluiſſe: ſed planè ſimilẽ ſententiam, dum ad eum Malachiæ locum alluderet, protuliſſe. Quæ igitur a nobis hoc loco diſputantur, non eò reſpiciunt, ut negemus, Iohannem præceſiſſe ante Deum Iſraëlis: quomodo enim ex hoc minimè concludatur, Chriſtum eſſe illum Deum Iſraëlis, jam ex iis, quæ ſuprà alibi diſputavimus, intelligi poteſt; ſed ut loca a locis diſtinguantur, & verba Angeli, quibus argumentũ nititur, quod præ manib: habemus, præceſſionis iſtius mentionem non facere agnoſcatur.

Mat: 11. 10. Mar: 1. 2. Luc: 7. 27.

Nam quod ex iiſdem Angeli verbis colligitur, Iohannem multos ex populo Iſraëlis convertiſſe ad Dominum Deum ipſorum, id nullam penitus vim habet

ad oſten-

Digitized by Google

ad oſtendendum, Chriſtum eſſe iſtum Deum. Quandoquidem manifeſtò falſum eſt, quod in argumenti deductione dicitur, Iohãnem non fuiſſe conatũ homines convertere ad alium, quàm ad Chriſtum. cum potiùs apertè conſtet, eum ad Chriſtum neminem convertere curaſſe, ſed ne potuiſſe quidẽ. Convertitur enim quis (eo ſenſu quem hîc intelligere eſt neceſſe) ad eum, cui antea meritò, aliqua ratione adhærebat, & poſtea ab ipſo, ſine juſta cauſſa, alienus eſt factus; aut ſaltem, cui adhærendum eſſe, jam aliqua ratione apertè ac publicè ſit confirmatũ. Atqui Iſraëlitæ, quos ad frugẽ revocavit Iohãnes, numquam Chriſto priùs ulla ratione adhæſerant; nec, Chriſto adhærendũ eſſe, apertè ac publicè ante Iohannis prædicationẽ ulla ratione confirmatum fuerat. quare nec illos ad Chriſtũ convertere potuit: ſed tantùm, ſicut fecit, eos ad illum mittere, utq; in ipſum crederent, monere. Ad Deum igitur, non autem ad Chriſtum, convertebat homines Iohannes: quippe a Deo, cui vel ipſi, vel eorum majores aliquando adhæſerant, immo ipſi adhuc ſe adhærere profitebantur, cuiq; adhærendum eſſe, infinitis modis antea publicè atq; apertè confirmatum fuerat, impurâ ſuâ vitâ, & peccatis contra divinam legem, re ipſa alienos factos. Cõvertebat, inquam, prædicatione pœnitentiæ, ad quam illos, terrore impendentium alioqui pœnarum, adducebat. Pœnitentiam verò propriè ad Deum, quatenus a Chriſto diſtinguitur, referri, docent verba illa Pauli Act: 20. 21. Teſtificans Iudæis, atq; Gentilibus in Deum pœnitẽtiam, & fidem in Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum.

ſtum. *Quòd Iohannes, conſpecto Chriſto dixerit*, Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi: *hoc non oſtendit conatum convertendi populum ad Chriſtum, ſi propriè loqui velimus; ſed perſuadendi, remiſſionē peccatorum in Chriſto quærendam eſſe. De Andrea, quod affertur, nihil ad rem facit; cum in hiſtoria non dicatur, Andream converſum fuiſſe ad Chriſtum. ſed tantummodo, illum fuiſſe ſecutum.*

Responsio ad III. Argumentum.

Tertium *argumentum tale eſt:* Ioan: 5. 18. *Eò magis Iudæi Ieſum interficere quærebant, quòd non ſolùm ſolvebat ſabbathum. ſed etiam Deum vocabat patrem ſuum, æqualem ſe faciens Deo.* Cum igitur Chriſtus vocaret ſe ac faceret æqualem Deo: jam certè erat Deus verus, æternus, & ſummus. Nam, ut Chryſoſtomus, Cyrillus, Auguſtinus, & alii omnes Doctores ſcribunt in hunc locū, & quemadmodum ipſe Ioannes Evangeliſta teſtatur, rectè hoc Iudæi ſentiebant, & verè hoc de Chriſto dicebant, quòd vocaret ſe ac faceret æqualem Deo. Si enim hæc Iudęorum opinio falſa fuiſſet (ut rectè notat Chryſoſtomus) tūc profectò aut ipſe Chriſtus Dominus, aut Evangeliſtæ (*ſic habet Vujekus pro* Evangeliſta) id declaraſſent, ne erraremus in re tanta. Sicut, cum Chriſtus Domin⁹ dixit, ſe triduo templum denuo ædificaturum eſſe, Ioan: 2. 21. declaravit ſtatim Evangeliſta, quòd hoc dixiſſet de templo corporis ſui. Et in alio loco: cum diſcipuli, ex verbis Domini, ſibi perſuaderent, Ioannem

non moriturũ: ipſemet Ioannes declarat, quòd non dixiſſet Ieſus, eum non moriturum Ioan: 21. 23. Atqui hic Chriſtus Dominus non ſolùm non reprobavit hanc Iudæorum opinionẽ, ſed potiùs illam comprobavit, dicens. ſe ea facere, quæ & Pater facit. Et ſicut Pater excitat quos vult; ſic & filius. Et toto illo cap: 5. Ioan: variis modis oſtendit ſe eſſe æqualem Deo.

Reſpondeo, conſequentiam hujus argumenti nullam eſſe, immo argumentum in Adverſarios facilè retorqueri. Tantum enim abeſt, ut ex eo quòd Chriſtus ſit æqualis Deo, ſequatur, ipſum eſſe æternum & ſummum Deum, ut potiùs ex hoc ipſo neceſſariò cõſequatur, Chriſtum non eſſe æternum & ſummum Deum. Nemo enim ſibiipſi æqualis eſſe poteſt. Certum eſt autem, Deum cui Chriſtus ſit æqualis, eſſe æternum & ſummum Deum. idq́;, ad argumentum Adverſariorũ concludẽdum, neceſſarium eſt; ſi tamen concludi ullo modo poſſet. ſed quominus concludi poſſit, obſtat quòd ſummus & æternus Deus unus tantùm eſt; adeò ut ex hoc conſequatur, argumentum in ipſos Adverſarios, ut diximus, meritò retorqueri. Præterea hic eſt fallacia A dicto ſecundùm quid ad dictum ſimpliciter. Neq; enim Chriſtus ſimpliciter ſe Deo æqualem fecit; immo æqualitatis ſuæ cum Deo nihil diſertè meminit. ſed tantummodo dixit, Pater meus uſq; modò operatur; & ego operor; *unde colligitur, ipſum ſe æqualem Deo feciſſe. Itaq; Chriſti cum Deo æqualitas, de qua Evangeliſta loquitur, huc tantùm pertinet, atq; hactenus tantùm extenditur, quatenus ipſe*

opera-

operatur, quemadmodum Deus ſeu Pater operatur. quam æqualitatem in hoc ipſo non eſſe omnimodam, declarant ſubſequentia verba ipſius Chriſti; quibus antecedentia iſta explicat, & rem totam dilucidè exponit. Inquit enim, Amen Amen dico vobis, Non poteſt Filius a ſe facere quidquam, niſi quod viderit Patrem facientem. quæcumq; enim ille fecerit, hæc & Filiꝰ ſimiliter facit. *Audis hîc æqualitatem, quæ eſt inter Chriſtum, & Deum, ſeu Filium, & Patrem in operando, & ſimul eadem in re inæqualitatem. Æqualitas eſt, quatenus filius ea facit, quæ Pater facit; Inæqualitas verò, quatenus Filius nihil poteſt facere a ſeipſo. quod profectò ſatis eſt ad demonſtrandum, Filium nō eſſe illum ſummum & æternum Deum. Quid enim abſurdius aut impoſſibilius, quàm ſummum illum & æternum Deum nihil a ſeipſo facere poſſe? Pater igitur, qui ſine controverſia eſt ſummus ille & æternus Deus, a ſeipſo, abſq; dubio, omnia facere poteſt. & ſic magna inæqualitas in operando inter Patrem, & Filium apparet; præſertim, ſi rectè intelligatur, quid ſibi velit, filium a ſeipſo nihil poſſe facere. Id autem, quamvis alioqui per ſe clariſſimum, declarat Chriſtus illico ſubſequentibus verbis*, niſi quod viderit Patrem facientem. *hoc enim perinde eſt, ac ſi dixiſſet, Niſi quod faciendi poteſtatem & juſſum a Patre habuerit. Nam præterquàm quòd hic ſenſus omnino requiritur, propter antecedentia verba, quæ, ut diximus, per ſe ſunt clariſſima; certum eſt in Chriſti verbis idem eſſe, Filium videre Patrem facientem, &, Filio a Patre demonſtrari opera,*

ri opera, quod Chriſtus mox ſubjunxit: non ſolùm quia ipſæ loquendi formulæ id planè oſtendunt, ſed etiam quia ſermonis Chriſti connexio idem prorſus ſuadet. Atqui, Filio à Patre opera demonſtrari, aliud nihil eſt, quàm, Operandi poteſtatem & juſſum Filium a Patre habere; quemadmodum docet id, quod ſtatim ſubjicitur, Et majora his demonſtrabit ei opera, ut vos miremini. *Quæ verba oſtendunt, quidquid hoc loco Chriſtus ait, non ad imaginariam illam ex Patre generationem æternam & neceſſariam, ut Adverſarii facere conſueverunt, per quam, ſcilicet, Chriſtus poteſtatem acceperit ea faciendi, quæ Pater facit, ſed ad liberam Patris voluntatem, & ad conceſſionem, in tempore, ut loquuntur, factam, referendum eſſe.* Demonſtrabit, *inquit. quod denotat, demonſtrationem iſtam aliud eſſe, quàm aliquid, quod jam ab æterno perfectè extiterit. Verùm ex demonſtratione iſta tantùm proficiſci operandi facultatẽ, quam Chriſtus habet, apparet manifeſtè ex verbis illis,* Nõ poteſt filius a ſe facere quidquam, niſi quod viderit Patrem facientem. Nõ *igitur ab æterno perfectè in Chriſto ſeu in Filio operandi facultas fuit. et conſequenter in operandi facultate non eſt Chriſtus per omnia Deo patri æqualis. Eſt autem animadvertendum, in verbis illis,* Quæcumq; enim ille fecerit, hæc & filius ſimiliter facit, *ſi dictio Enim ſuam propriam vim habet reddendi rationem, neceſſe eſſe, ut,* ille fecerit, *idem ſit, quod,* illum facientem viderit, *id eſt, ut diximus, Ille conceſſerit ac juſſerit. Sed & vox* ſimiliter, *quæ ſubjicitur, &, in ſequente periodo,*

periodo, repetita dictio Enim id prohibere omnino videntur. Quamobrē exiſtimo, dictionem Enim in verbis iſtis vim conſuetam rationem reddendi non habere, ut Rom: 5. 7. & alibi haud rarò: eumq́, totius loci eſſe ſenſum, ac ſi Chriſtus dixiſſet, Quod dixi, patrē meum uſq; modò operari, & me quoq; operari: id non ita intelligendum eſt, quaſi per omnia me in operando parem Patri faciam. Vobis enim ſanctè ac cōſtanter affirmo, me, a me ipſo, nullam vim aut auctoritatem quidquam faciendi habere, ſed, quidquid facio, id ex conceſſione & juſſu Patris facere. Nihil tamen eſt adeò excellens ex iis, quæ Pater facit, quod ego quoq; non faciam. Sic enim me diligit Pater, ut nihil faciat ipſe, quod me facere non jubeat, ejusvé faciendi poteſtatem mihi non concedat; ut ſuo tempore conſtabit. Nam & multò majora opera, quàm ea ſint, quæ me hactenus facere vidiſtis, concedet mihi, & mandabit Pater ut faciam; adeò ut vos vehementer miraturi ſitis, *&c. Satis eſt hactenus Chriſti verba paraphraſi explanaſſe, atq; hac ratione planum feciſſe, quàm fallantur Adverſarii, qui putant, ex Chriſti verbis, quæ ſubjunxit, poſtquam ſenſit, Iudæos ex iis, quæ dixerat, collegiſſe, quòd ſe æqualem Deo faceret, apertè conſtare, Chriſtum profeſſum fuiſſe, ſe ſimpliciter & abſolutè Deo æqualem eſſe. cum potiùs Chriſtus contrarium manifeſtè fuerit profeſſus; tametſi, quod priùs dixerat, Patrem operari, & ſe operari, interim conſtanter aſſeruerit, & explicando etiam amplificaverit;*

rit; potiſſimùm verò, cum ſibi facultatem vivificandi quos vellet, ut Pater ſuſcitat mortuos & quos vult vivificat, tribuere non dubitavit. quod tamen, ſaltem ex parte, id eſt, quatenus vivificationem & ſuſcitationem a mortuis ad vitam æternam complectitur, ad futurum tempus referri debet; licèt, propter rei certitudinem, præſentis temporis verbis enunciatum fuerit. Id quod verbum Demonſtrabit, quod anteceſſit in illis verbis, Et majora his demonſtrabit ei opera, *ad quæ totum iſtud relationē habet, ſatis apertè docet. Iam enim oſtendimus, & locus ipſe omnino ſuadet, Demonſtrari a Patre filio opera, idem eſſe, quod, Filium a Patre juſſum & poteſtatē operandi accipere.*

Potuiſſem, ad hoc tertium argumentum diſſolvendum, aliam viam ingredi, cujus hic meminit Bellarminus, & negare, Chriſtum feciſſe ſe æqualem Deo, ac dicere, non conſtare Evangeliſtam verba illa, faciens ſe æqualem Deo, *ex ſuo, & non potiùs ex Iudæorum tantùm ſenſu protuliſſe. Nā, quòd ex Iudæorum tantùm ſenſu protulerit, id indicare videtur, quod ibidem dicit, Ieſum ſabbatum ſolviſſe. Satis enim conſtat Ieſum contra Dei præceptum, de quiete die ſeptimo ſervanda, nihil revera commiſiſſe: ſed tantùm Iudæis ita viſum fuiſſe. Quod enim Bellarminus ait, parum referre, utrùm Evangeliſta referat ſententiam Iudæorum, an exponat id, quod erat; quia, ſcilicet, Iudæorum opinio vera eſſet; ineptè hoc ab ipſo dictum eſt, id eſt, cum manifeſta principii petitione. neque hanc ineptudinem excuſat, quòd deinde veram Iudæorum opinionem fuiſſe, probare nititur, inquiens, Evangeliſtam,* Tom: 1. col:296 A.

ſtam, ut veram, illam exponere: id quod poſtea confirmare aggreditur. Hoc *enim illi dicendum modò erat; videlicet, propterea parũ referre, quia* Evangeliſta *ejus, ut veræ, mentionem facit. Sed præterea, hoc omiſſo, dico confirmationem iſtius rei, quòd, ſcilicet,* Evangeliſta, *ut verã,* Iudæorũ *opinionem commemoraverit, nempe quia alioqui, ne erraremus unà cum illis, falſitatis lectorem monuiſſet, eſſe valde infirmã. Satis enim* Evangeliſta *& habuit & habere debuit, ſermonem ipſius* Chriſti *recenſere, quo verba illa ſua, ex quib:* Iudæi *collegerant, eũ ſe facere æqualem* Deo, *latiſſimè explicat ac declarat.* Ex *qua explicatione & declaratione, ut ante docuimus; non obſcurè apparet, eum profeſſum fuiſſe, ſe minimè* Deo *patri in operando abſolutè parẽ eſſe. qua de re longè aliter ex* Iudæorũ *ſenſu, alioqui lector facilè exiſtimare potuiſset.*

Hanc viam, inquam, argumenti diſſolvendi ingredi poteram; ſed nolui. quippe qui ex modo loquendi, quo uſus eſt Evangeliſta, *ſentiam, eum omnino unà cum* Iudæis *cenſuiſſe,* Chriſtum, *verbis illis, ſe æqualem* Deo *feciſſe: verùm, quod ad ipſum* Evangeliſtam *attinet, eo ſenſu, quem antea expoſui. Veriſimile enim planè eſt, ſi* Evangeliſta *de opinione tãtùm* Iudæorum *loqui voluiſſet, quam ipſe penitus improbaſſet; additurum fuiſſe verbum aliquod, quo id ſignificaret, cum alioqui, ut ipſe ſimpliciter locutus eſt, inquiens,* faciens ſe æqualem Deo, *neceſſe ſit intelligere, hoc ipſum eum quoq; ſenſiſſe, non minùs, quàm ſenſerit,* Chriſtum *appellaſſe* Deum, *patrem ſuum; quod ab ipſo, uno & eodem verborum contextu, proximè di-*

ctum

ctum fuerat. Nam quod ad Sabbatum pertinet, quod Chriſtus ſolveret, Dico, revera Chriſtum ſolviſſe Sabbatum, antiquis Iudæorum traditionibus inſpectis. ad quam aliquo modo veram Sabbati ſolutionem, non autem ad falſam aliquam Chriſto a Iudæis objectam Evangeliſta reſpexit, ejusq́; cum ita locutus eſt, rationem habuit.

Responsio ad IV. Argumentum.

Quartum *argumentum, ductum ex loco Ioh: 10. 30. breviter tale eſt:* Chriſtus eſt unus eſſentiâ cum Patre. Ergo idem Deus eſt, qui & Pater. *Aſſumptio probatur ex prædicto loco; ubi Chriſtus ipſe ait,* Ego & Pater unum ſumus. *Conſequentia per ſe patet, eo poſito, de quo inter nos convenit, Dei eſſentiam unam tantùm numero eſſe. Ad demonſtrandum verò, Chriſti verba non niſi de unitate eſſentiæ accipi poſſe, non autem de unitate tantùm concordiæ, tres rationes afferuntur; quas ipſius Vujeki & Bellarmini verbis deinceps exponemus.*

Prima ratio eſt: Chriſtus Dominus, volens oſtendere, non perituras ſuas oves, facit hoc argumentum. *Nemo poteſt oves rapere de manibus Patris mei, quia ipſe major omnibus eſt. Ergo nec de manibus meis poteſt ullus oves meas rapere. Ego enim & Pater unum ſumus.* Quod argumentum nullius ponderis eſſet, niſi illa verba, *Vnum ſumus,* ſignificarent, unam & eandem eſſe manum, id eſt, potentiam Patris, & Filii. Quòd ſi una & eadem potentia, jam certè una & eadem eſſentia. Nam in Deo idem eſt potentia, quod eſſentia.

Secunda ratio apud Bellarminum (neq; enim illam omnino rectè Vujekus expoſuit) ſic habet: Iudæi, audito hoc verbo ſuſtulerunt lapides, ut jacerent in eum. Ergo intellexerunt per illud; *Vnum ſumus,* Chriſtum ſe verè Deum unum cum Patre prædicare; non enim lapidare voluiſſent, ſi tantùm credidiſſent, Chriſtum ſe dicere unum eſſe cum Patre concordia voluntatis. Cùm autem Iudæi ſic intellexerint, nec tamẽ Chriſtus correxerit eorum ſententiam, conſtat eos rectè intellexiſſe.

Tertia ratio hæc eſt: Chriſtus ipſe expoſuit, quid hoc ſit, *Ego & Pater unum ſumus.* nam cum Iudæi propter hoc eum vellent lapidare, dixit illis, *Vos dicitis, blaſphemas, quia dixi, Filius Dei ſum.* Et ſic idem eſt, Ego & Pater unum ſumus, quod Filius Dei ſum. Sunt igitur unũ, non tantùm conſenſione voluntatis, quæ eſſe poteſt etiam inter illos, qui non ſunt conſanguinei: ſed ſic unum ſunt, ut Pater & filius unum ſunt, hoc eſt, unitate naturæ.

Reſpondeo ad argumentum, negando ejus aſſumptionem; quam ex Chriſti verbis illis, Ego & Pater unum ſumus, *neutiquam probari affirmo; cum aliunde conſtet, hoc ipſum, quòd Chriſtus & Pater unum ſint, nullo modo ad eſſentiæ unitatem referendum eſſe. Ex verbis, videlicet, illis ipſius Chriſti ad*
Joh: 17. 22. *Patrem de diſcipulis ſuis,* Et ego claritatem, quam dediſti mihi, dedi eis ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus. *Certum enim eſt, Chriſtum non de-*

diſſe

diſſe claritatem iſtam ſuis diſcipulis, ut fierent unum eſſentiâ, cum propter alias cauſſas, tum propter hanc, quòd ſi de unitate eſſentiæ ſecundùm ſpeciem agatur: jam illi ab ipſo ortu inter ſe iſtam habebant; ſin verò de unitate eſſentiæ ſecundùm numerum: hoc fieri nullo modo poterat. Reſpondet ad locum iſtum, vel ad ſimilem iſti eodem cap: v. 11. Bellarminus unà cum Cyrillo & Chryſoſtomo (quam reſponſionẽ Vujekus quibuſdam additis, quibuſdam rurſus demptis, recitat) Chriſtum non velle, ut Apoſtoli ſint ita unum omnino, ut ſunt unũ divinæ perſonæ, ſed velle, ut Apoſtoli per gratiam Dei efficiantur unum ex concordia voluntatis, & eo modo imitentur divinas perſonas, quæ ſunt naturaliter unum voluntate & conſenſu, & proinde etiam eſſentia. Non enim poſſunt naturaliter agentia libera idem velle, niſi habeant eandem numero naturam. *Hæc reſponſio, ad hunc modum explicata, futilis planè videtur, & Principii petitionem continere, nimirum pro concesſo in ea ſumi, eſſe divinas perſonas, id eſt, plures unà eſſe perſonas in una Dei eſſentia, immo unam ex illis eſſe Chriſtum. quod re ipſa illud idem eſt, de quo diſputatur, & ad quod probandum locus Ioh: 10. 30. de cujus interpretatione agitur, allatus fuerat. Si dictum fuiſſet, potuiſſe Chriſtum in loco Ioh: 17. ita loqui, ut eſt locutus, etiamſi intellexerit, ſe ita unum eſſe cum Patre, ut eadem utriusq; ſit numero eſſentia; tolerabiliùs multò reſpõſum eſſet; nec tamen tali reſponſione quidquam effectum fuiſſet. Dictio enim* ſicut, *quæ in Chriſti verbis*

Tom: 1. col: 291. D.

habetur, oſtendit, ejuſdem generis eſſe unitatem illam, qua Chriſtus & Pater ſunt unum, cujus ea eſt, qua Chriſtus curabat, ut ſui diſcipuli unum eſſent: & idcirco ex eo, quòd Chriſtus & Pater unum eſſe dicantur, nihil poſſe concludi de eadem utriusq; numero eſſentia; cum, ut dictum eſt, certum ſit, diſcipulos non potuiſſe ejuſdem inter ſe numero eſſentiæ eſſe: & ridiculum ſit exiſtimare, id Chriſtum curaſſe. Animadvertas autem præterea, Bellarminum pro eo, quod dicere debuerat, Chriſtum de unitate eſſentiæ ſuæ & Patris, etiam in loco iſto, locutum fuiſſe, & inde voluntatis & conſenſus ſui & Patris unitatē tacitè collegiſſe, quam diſcipulos ſuos imitari velit; converſo ordine, ex eo, quòd Chriſtus de unitate loquatur voluntatis & conſenſus ſui & Patris, quam ſuos diſcipulos velit imitari, de unitate eſſentiæ Chriſti & Patris conſequenter conſtare, dixiſſe. quod nihil ad rem facit, cum hîc quæratur, de qua unitate inter ſe & Patrem Chriſtus loquatur: non autem quid ex illa colligi poſſit. Adde, quòd ſi ex voluntatis & conſenſus Chriſti & Patris unitate, eſſentiæ quoque unitas omnino colligitur, & hoc ſatis Bellarmino eſt; nihil neceſſe fuit, ut tantopere Bellarminus laboraret in probando contra ſuos Adverſarios ex Chriſti verbis, Ego & Pater unum ſumus, *Chriſti & Patris eſſentiæ unitatem; cum ipſi Adverſarii ultro & fateantur & velint, Chriſtum, verbis iſtis, ſuæ & Patris voluntatis concordiam & unitatem ſignificaſſe. Sed ſatis vidit ipſe Bellarminus, collectionem iſtam non eſſe bonam; & propterea in ſua hac præpoſtera ratiocinatione, cum unitatis meminit voluntatis & conſenſus*

Digitized by Google

in divinis perſonis, verbum Naturaliter adjunxit, & quòd naturalis in divinis perſonis ſit iſta unitas, neceſſe habuit dicere, ſi ex ea unitatem eſſentiæ colligere voluit; tametſi id alioqui nihil ad ſimilitudinē pertineat ejusdem unitatis, quæ, ut in ſuis diſcipulis ſit, Chriſtus curet; ea ſiquidem naturalis in Chriſti diſcipulis eſſe nequit. Quædam alia omitto, quæ Bellarminicæ iſti hoc in loco ratiocinationi objici meritò poſſunt; & ad ipſum argumentum ex Chriſti verbis Ioh: 10. 30. ductum redeo; ac breviter concludo, ad oſtendendum, hoc, quod Chriſtus ait, ſe & Patrē unum eſſe, nullam per ſe habere vim demōſtrandi, utriusq; eandem eſſentia eſſe, ſatis cenſeri debere, ex loco Ioh: 17. docuiſſe phraſim iſtam, Vnum eſſe, ad ipſos Chriſtum & Patrem relatam, alium ſenſum habere. Quamquā, ad quoſcumq; illa relata inveniatur, ſi aliud ſignificare deprehēditur, hoc ſimiliter ſatis eſt ad argumentum, ex illis tantummodo Chriſti verbis extructum, penitus diſſolvendum; ut, cum Paulus ait, eum qui plantat, & eum qui rigat, unum eſſe; vel, cum ad Galatas ſcribens, inquit, Omnes enim vos unum eſtis in Chriſto Ieſu; *ſive, ut græca exemplaria habent,* unus; *quod ad unitatem eſſentiæ declarandā multò magis pertinere videtur. Senſit hoc ipſe Bellarmin⁹. & propterea tandē addidit, ſi ex hoc, quòd Pater & Filius unum dicuntur, non omnino ſequeretur, eos eſſe unum eſſentiâ; tamen locū Ioh: 10. 30. non poſſe accipi, niſi de unitate eſſentiæ, propter rationem, qua ibi hoc dictū fuit; ut ſup: oſtenderat. Itaq; jam ad rationes reſpondeamus, quibus id oſtendere eſt conatus.*

1 Cor: 3. 8.
Gal: 3. 28
Tom: 1. col: 299. A.

Prima ratio nullas habet vires, duplici de cauſſa: Primùm, quia de alia, quàm potentiæ, unitate potuit Chriſtus loqui: & tamen argumentum ſuum rectè cõcludere: Deinde quia, etiamſi de unitate potentiæ omnino fuerit locutus; non tamen continuò inde ſequitur unitas eſſentiæ. Quod attinet ad priorem cauſſã, Dico, Chriſti mentem hanc eſſe poſſe, tantam ſe habere cum Patre rerum & voluntatis conjunctionem, ut ſi quis velit ipſius oves de ejus manu rapere, prorſus idem ſit, ac ſi de ipſius Patris manu eas rapere vellet; quòd ſi nullo pacto fieri poteſt, ut quis de Patris manu eas rapiat: fieri etiam non poſſe, ut quiſquam eas de ipſius manu rapiat. Hanc verò tantam conjunctionẽ non obſcurè præcedentibus verbis Chriſtus indicaverat, inquiens, Pater meus, qui dedit mihi *(ſubaudi* oves meas) major omnibus eſt; & nemo poteſt rapere *(ſubaudi iterum,* oves meas) de manu Patris mei. *Hîc enim primùm Chriſtus profitetur, oves ſuas ſibi datas fuiſſe a Patre; & ſic indicat, eas non minùs Patris, quàm ſuas, eſſe: ſeq; in illis poſſidendis ac gubernandis Patri ſubordinatum ab ipſo Patre fuiſſe. Deinde apertiùs, quamvis ſibi a Patre datas, in ipſius Patris manu adhuc eas eſſe oſtendit, cum ait, neminem poſſe eas rapere de manu Patris ſui. Sed Bellarminus ita hæc Chriſti verba cõmemoravit, ut nihil appareat in illis de iſta tanta inter Patrem & Chriſtum conjunctione. Non ſolùm enim nullam mẽtionem fecit, quòd dixerit, oves ſibi datas fuiſſe a Patre; ſed, cum meminit eorum verborum,* nemo poteſt rapere de manu Patris mei, *addidit ſimplicem*

vocem

vocem oves; *cum tamen*, oves meas, *ut diximus, omnino ſit ſubaudiendum. cum verò cõcluſionem argumenti Chriſti exponit,* oves meas, *diſertè appoſuit. quaſi non de iiſdem ovibus utrobiq; agatur, quæ & Patris & Chriſti ſint: ſed de diverſis; & quaſi Chriſtus dixerit, Quemadmodum nemo poteſt de manu Patris mei oves ipſius Patris rapere; ſic de manu mea meas oves nemo rapere poteſt. Cur verò? Nempe quia Ego & Pater ejuſdem planè eſſentiæ, eòq; & potentiæ ſumus. Fuit hic ſine dubio, ut alibi ſæpe, aſtutulus Bellarminus; &, arte ſua, locum ſibi alioqui parum faventem, ac reſponſionem ad argumentum, quod inde unà cum aliis adverſariis noſtris ducit, ſuppeditantem, obſcura‹r›e eſt conatus.*

Iam, quod attinet ad alteram cauſſam, cur prima Bellarmini ratio non rectè fuerit concluſa, Dico, me libenter concedere, unitatem iſtam Chriſti cum Patre referri ad potentiam. Sed interim aſſero, eam non eſſe extendendam ultra limites ejus rei, de qua agitur, & ſimilium: atq; intelligendum, non quidem ſimpliciter & abſolutè, unam & eandem eſſe potentiã Chriſti & Patris, ſed ſecundùm quid. quatenus, ſcilicet, Pater cum Chriſto in regendis & ſervandis iis, quos illi dedit, ſuam potentiam cõmunicavit: & quidem qualem ſeu tam magnam, ut ea in re ipſe Pater, id eſt, Deus habet. Nam de communicatione iſta potentiæ Dei cum Chriſto, & quidem cum Chriſto homine, ſuprà, non uno in loco, ex ſacris litteris teſtimonia ſunt prolata, & infrà fortaſſe proferentur.

Secunda ratio Bellarmini ſimiliter vim nullam

Digitized by Google

habet: niſi fortaſſe probandi, Chriſtum non fuiſſe locutum de ſimplici tantùm unitate concordiæ voluntatis inter ſe & Patrem. ſed nihil valet ad oſtendendum, Chriſtum non potuiſſe loqui de ſumma tantùm inter ſe & Patrem conjuctione non voluntatis modò, ſed etiam rerum. Hoc enim per ſe ſatis erat ad Iudæos impellendos, ut Chriſtum lapidarent. Præterea haud verum cenſeri debet, Chriſtum non correxiſſe ſentētiam Iudæorum in interpretandis illis ſuis verbis, Ego & Pater unum ſumus. *Correxit enim omnino, ſimulatq; ipſi iſtam ſuam ſententiam declaraverunt; quæ erat, quòd ipſe faceret ſeipſum Deum. Nam, cum illi hoc intelligerent de tali Deo, qualis homo eſſe nequeat, ſeu de divinitate loqueretur, quæ cum homine communicari non poſſit, ut patet ex illis ipſorum verbis,* homo cum ſis; *Chriſtus reſponſione ſua oſtendit, ſe minimè talem Deum ſeipſum feciſſe umquam: ſed tantummodo Filium Dei ſe appellaſſe, quia ſanctificatus a Patre & miſſus in mundū fuiſſet: & conſequenter hac ratione, & non alia, ſe Deum feciſſe; ratione, videlicet, quæ in hominem cadere poteſt revera, & non per Idiomatum tantùm (quam vocant) communicationem. Homo enim ipſe revera & ſanctificari a Deo, & in mundum ab ipſo mitti poteſt.*
Ioh: 17. *Nam Chriſtus ipſe Patrem rogat, ut eos ſanctificet,*
17, 18. *quos ſibi dedit, eoſq; ſe miſiſſe in mundum ait, quemadmodum ipſe a Patre in mundum miſſus fuerat: Mirum eſt autem, Bellarminum, inanibus & falſis conjecturis cōcluſiſſe, Iudæos ſenſiſſe, Chriſtum,* per illud Vnum ſumus (*ipſius verbis utor*) ſe verè Deū unà

cum

cum Patre prædicare: *cum id facere admodum in promptu haberet ex eo, quòd Iudæi ipſi declarantes in quem ſenſum verba illa Chriſti accepiſſent, ajunt, propterea ſe illum lapidare, quòd cum homò eſſet, Deum ſe faceret.*

Tertia ratio, quàm inanis ſit, immo quàm Adverſariorum propoſito adverſetur, facilè ex iis intelligi poteſt, quæ diſputavimus contra primū hujuſce claſſis argumentum; ubi oſtendimus, ex eo, quòd Chriſtus ſit Dei filius, non modò non probari, eum eſſe illum unum Deum, ſive unius & ejuſdem eſſentiæ numero cum Deo patre ſuo: verùm etiam neceſſariò concludi, Chriſtum non eſſe illum unum Deum. Adde, quòd Chriſtus, cum, Iudæis reſpondens, ait, ſe dixiſſe Filius Dei ſum, *non eſt neceſſe, immo ne veriſimile quidem, ut reſpexerit ad illa verba ſua,* Ego & Pater unum ſum; *cum potiùs ex his verbis appareat (quod & veriſſimum eſt) eum alibi antea ſe Filium Dei appellaſſe. Chriſti ſanè mentem, in ſua reſponſione, fuiſſe conſtat, docere, ſe non modò in iſtis, ſed in nullis aliis ſuis verbis, Deum talem ſeipſum feciſſe, qualem intelligere præſeferebant Iudæi, nihilq́; amplius ſibi umquam tribuiſſe, quàm quòd filius Dei eſſet.*

Ad ea, quæ hoc loco Vujekus ex Bellarmino accepta diſputat adverſus noſtros homines, qui ajunt (quod & nos in ſecunda ratione confutanda attigimus) Chriſtū correxiſſe opinionem Iudæorum; ſi qua fuerint reſponſione digna, reſpondebitur in refutatione primi argumenti ſequentis Claſſis. ubi examinãda erunt diligentiùs illa Chriſti verba, quæ noſtri homines

mines pro ſua ſententia afferunt eod: Ioh:cap: v.34. & deinceps. Hoc tantùm in præſentia dicam, peſſimè Bellarminum ex eo, quòd Chriſtus affirmet, Patrem in ſe, & ſe in Patre eſſe, concludere, Patrem & Chriſtum ejuſdem naturæ ſive eſſentiæ eſſe, quia, ſcilicet, hæc mutua inhabitatio non poſſit eſſe ſine identitate naturæ. Ergo, ſi Bellarmino credimus, qui credit, quòd Ieſus eſt Filius Dei, & qui in charitate manet, is ejuſdem eſt naturæ, id eſt, eſſentiæ cum Deo. Io-
1 Ioh: 4. *hannes enim in prima ſua epiſtola aſſerit, utrumque*
15.16. *iſtorum manere in Deo, & Deum in ipſo. ubi, Manendi verbo, mutua iſta inhabitatio, quam Bellarminus urget, expreſſiùs etiam ſignificatur.*

Responsio ad V. Argumentum.

Quinctum *argumentum his verbis expoſitum eſt:* Ioan: 14.1. *Creditis (Vujekus habet, Si creditis) in Deum, & in me credite,* inquit ipſe Chriſtus Dominus. Hinc deducit Auguſtinus & alii Doctores, Chriſtum eſſe illum verum Deum quem Iudæi colebant. Nam ſi non eſſet ille verus Deus, non poſſet ſibi arrogare fidem, quæ illi ſoli debetur. Nunc autem perinde eſt, ac ſi diceret: Si in Deum creditis, in me quoque vobis credendum eſt, quem hîc hominem videtis. Nam ego non ſolùm ſum homo, ſed etiam ille Deus in quem vos creditis. Et addit ibidem v. 7. *Si cognoviſſetis me, & Patrem meum utique cognoviſſetis.* Item v. 9. *Philippe, qui videt me, videt & Patrẽ.* Ex quo loco Cyrillus concludit, Chriſtum eſſe unum Deum cum Patre. Nam alioqui non eſſet

Digitized by Google

non eſſet verum quòd qui novit Chriſtum, novit & Patrem, niſi eſſet una utriuſque natura. Accedit quòd Apoſtoli bene noverant, Ieſum eſſe hominem bonum, ſapientem, Prophetam & Chriſtum. Et tamen illis Dominus ait: *Si cognoviſſetis me*: Et rurſus: *Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognoviſtis me.* Hoc igitur illis deerat, ut cognoſcerent, illum eſſe Deum verum, & unum cum Patre. Nam cætera jam cognoverāt. Deniq; Philippus dixit: v. 8. *Domine oſtende nobis Patrem & ſufficit (apud Vujekum eſt ſufficiet) nobis.* Sciebant enim Apoſtoli, nihil homini poſſe ſufficere ad ſalutem & veram beatitudinem, ſine cognitione veri Dei: quem verum Deum, Patrem eſſe non dubitabant. Propterea Chriſtus reſpondens Philippo; *Philippe, qui videt me, videt & Patrem,* non ſatisfeciſſet queſtioni illi⁹: niſi ſignificare voluiſſet, ſe eſſe verū Deum, & unum Deum cum Patre: atq; in cognitione ſui ſalutem conſiſtere, ſicut in cognitione Patris.

Reſpondeo, hîc pro uno argumento ſeu teſtimonio ſacro, ad argumentum formandum pro æterna & una cū ea, quæ Dei patris eſt, divinitate Chriſti, nos quatuor argumenta habere ex quatuor teſtimoniis ducta, Quod igitur attinet ad primū, ductum ex verbis illis ipſius Chriſti, Creditis in Deum, & in me credite, *Dico tantum abeſſe, ut hinc probari poſſit, Chriſtum eſſe illum unum Deum, ſicut Pater eſt, ut contrarium apertè hinc colligatur. Diſtinguit enim Chriſtus manifeſtè inter ſe, & Deum; & ſic oſtendit,*

alium

alium eſſe ſe, & alium, Deum, illum unum, inquam, Deum. nam græcè legitur vox Deus hoc loco cum articulo. Excipit Bellarminus, additam eſſe particulam Et, propter humanam Chriſti naturam, non autem ad diſtinguendum Chriſtum a Deo. Reſpondeo, non potuiſſe propter humanam Chriſti naturam apponi particulam Et, niſi humana Chriſti natura hîc per ſeipſa conſideretur. Aliter enim, ſi Chriſtus eſt ille unus Deus, non potuit inter ipſum & illum unum Deum poni particula iſta; cujus, in tali verborum cōſtructione, perpetuum officium eſt diſtinguere, & alioqui diverſa, aliqua in re copulare. Neceſſe eſt autem, ſi Bellarminus velit, ex hoc loco concludi poſſe, Chriſtum eſſe illum unum Deum, ut hîc humana Chriſti natura nequaquam per ſe ipſa conſideretur. Quãquam aliam ob cauſſam humana Chriſti natura non potuit hîc per ſeipſa conſiderari, quia, videlicet, de credendo in ipſum Chriſtum agitur, & quidem ejus generis fide, cujus eſt illa, qua creditur in ipſum Deum. Itaq; ſecundum ipſa Adverſariorum placita, neceſſe eſt, ut divina Chriſti natura, ſi non ſola, certè cum humana conjuncta, hoc loco potiſſimum conſideretur: & conſequenter Chriſtus, quantus quantus eſt, ab illo uno Deo diſtĩguatur. Nugatoria igitur eſt iſta Bellarmini exceptio, & quam ſubjicit, a Vujeko recitata, verborum Chriſti interpretatio, ridicula & ſibi ipſi contraria; dum facit Chriſtum dicentem, Ego ſum ille Deus, in quem vos creditis. *Manifeſtè enim prius Chriſtum ſe ab iſto Deo diſtinguentem fecerat, ac dicentem,* Si in Deum creditis, in me

quoq;

quoq; vobis credendum eſt. *Nec quidquam diſtinctionem iſtam & contradictionem aut tollit aut minuit id, quod utrobiq; addit de humanitate Chriſti; cum ipſemet, ad ſuum argumentum concludendũ, coactus fuerit interim non ipſius humanitatis, ſed divinitatis rationem habere, quod quidem attinet ad credendum in ipſum Chriſtum; quod illud eſt, de quo in Chriſti verbis agitur, & quod, ad argumẽtum hoc primum formandum, in medium allatum fuit. Nam quod in argumento dicitur, non potuiſſe Chriſtum ſibi arrogare fidem, quæ ſoli illi vero Deo debetur, niſi ipſe eſſet ille verus Deus: Ad hoc reſpondeo, Chriſtum ipſum alibi rationem iſtam diſſolvere, cum ait,* Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum, qui me miſit. *Quamvis igitur Chriſtus monuerit diſcipulos ſuos, ut, quando in Deum credebant, in ſe quoq; crederent; non tamen ſibi illam fidem arrogavit, quæ ſoli Deo debetur. Soli enim Deo ea fides debetur, quæ in ipſo Deo terminetur & conquieſcat, ut in prima &, quatenus prima, ſola cauſſa omnis felicitatis, omniumq́; bonorum. Chriſto hæc fides non debetur, etiamſi ipſi eſt confidendum. Confiditur enim ei ſeu in ipſum creditur, quia a Deo poteſtate nos felices faciendi donatus fuit & huic muneri præfectus. Quare non agnoſcitur Chriſtus, dum illi confiditur, prima cauſſa felicitatis noſtræ: nec in ipſo Chriſto fides noſtra terminatur ac conquieſcit; quæ ſemper in Deum, tamquam in ultimum ſuum ſcopum reſpicit: a quo omnis virtus & decretum nos ſervandi proficiſcitur.*

Ioh: 12. 44.

Ad ſecundum argumentum, quod elicitur potiſ-

ſimùm

Ioh: 14. 9. *ſimùm ex illis ejusdem Chriſti verbis*, Si cognoviſſetis me, & patrem meum, utiq; cognoviſſetis. *Reſpondeo, ſi Chriſtus de cognitione naturæ ſive eſſẽtiæ & ſuæ & Patris loqueretur, aliquam vim habiturum argumentum iſtud. Nunc autem, cum non de naturæ ſive eſſentiæ cognitione, ſed de cognitione, quod ad ſe attinet, muneris & doctrinæ, quod verò pertinet ad Deum, decreti ac voluntatis loquatur; nulla prorſus conſequentia eſt, ſiquis ex eo, quòd Chriſtus dicit, ſe cognito, cognoſci etiam Patrem, concludat, utriusq; unam & eandem eſſentiam eſſe. Quòd autem Chriſtus de cognitione naturæ ſive eſſentiæ ſuæ & Patris non loquatur, docet primum ipſe loquendi uſus, in quo, Aliquem cognoſcere, longè aliud perpetuò ſignificat, quàm ipſius eſſentiam noſſe: Deinde docet, quòd ex loco ipſo patet, agi de cognitione doctrinæ & muneris Chriſti, ut dictum eſt; per quæ cognita ad cognitionem decreti ac voluntatis Dei patris pervenitur: & conſequenter ad conjunctionem cum ipſo Deo, & ad beatam vitam, ut quilibet, antecedentia verba ab ipſo initio cap: diligenter inſpiciens, apertè viſurus eſt, nec ullum indicium apparet, quòd de cognitione eſſentiæ ſermo eſſe queat. Præterea idẽ docetur ex verbis illis, quæ ſtatim conſequuntur,* Et nunc cognoſcitis eum, & vidiſtis eum. *Neq; enim aliud hic reipſa dicere voluit Chriſtus, quàm id, quod antea dixerat,* Et quò ego vado, ſcitis; & viam ſcitis. *quod certè nihil quodammodo cum cognitione eſſentiæ Dei, quæ in hac vita mortali haberi poteſt, ſed multum cum cognitione decreti*

& volunta-

& voluntatis divinæ cõmune habet. Ex eo enim *quòd ſcirẽt, quo Chriſtus iret, & qua via eò iretur, diſcipuli,* Dei *patris decretum de ipſis ac volũtatẽ noverant.*

Tertium argumentum, quod ducitur ex ejuſdem Chriſti verbis, cùm ait, Tanto tempore vobiſcum ſum: & non cognoviſtis me? *& ex illis etiam ſuperioris teſtimonii primis verbis,* Si cognoviſſetis me, *infirmum admodum eſt; cum Chriſti mens non ſit negare ſimpliciter, diſcipulos noviſſe ipſum, ſive ex toto ſive ex parte quadam: ſed oſtendere, mirum eſſe, ſi ipſum non noverint, & interim ſimul ſateri, eos ipſum non noviſſe perſectè; licet omnia quæ ad cognitionem ipſius pertinent, aliquatenus noviſſent; cujusmodi ſunt ea, quæ in argumento ſimpliciter noviſſe dicuntur.* Neque *enim noverant adhuc perſectè, quàm bonus, quàm ſapiens, qualis propheta, qualisvè Chriſtus* Dei *eſſet. Quòd ſi modò hoc poſtremum perſectè noviſſent; ſatis illum cognoviſſent.* Hoc *igitur potiſſimùm illud erat, quod ipſis ad Chriſti cognitionem deerat; ſcire, videlicet, ac cognoſcere, qualis Chriſtus eſſet, & quale regnum ipſius. quod illi ſine dubio non cognoverunt, niſi poſtquam ſpiritum ſanctum acceperunt, reſuſcitato & glorificato Chriſto.* Nam *quòd iſta ante ipſius mortem non noſſent, oſtendit inter cætera ipſorum in reſurrectione Chriſti incredulitas, quam illis ipſe Chriſtus exprobravit. Siquidem,* Io*hanne ipſo teſte, adhuc ſcripturam ignorabant, quòd oporteret illum reſurgere a mortuis.* De *unitate autem eſſentiæ, quam Chriſtus cum* Deo *haberet, quæq; illis cognoſcenda reſtaret, nullum indicium in univerſa Evangelica hiſtoria extat.*

Ioh: 14. 9
Marc: 16. 14.
Ioh: 20. 9.

De quarto & postremo argumento ex ipſius Chri-
Ioh: 14. 9. *ſti verbis ſimiliter ducto*, Qui videt me, videt & Patrē, *nihil eſt laborandum, ut illud diluamus. Neq; enim ullo modo ex verbis iſtis colligi poteſt, in cognitione Chriſti ſalutem conſiſtere, non ſecus atq; in cognitione Patris: licèt ea ad petitionem Philippi*, Oſtende nobis Patrem, *omnino reſpiciant. ex qua, propter ſubſequentia verba*, & ſufficit nobis, *apparet Philippum in una Patris cognitione ſalutem poſuiſſe. Immo ex hoc ipſo id evidentiùs apparet, quod & ipſa Chriſti verba præ ſe ferunt: eatenus, videlicet, in Chriſti cognitione ſalutem conſiſtere, quatenus, Chriſto cognoſcendo, ejus pater cognoſcitur. Nec aliter ſanè eſt intelligendum quod idem Chriſtus a-*
Ioh: 17. 3 *libi dixit, Vitam æternam eſſe cognoſcere Patrem, et ipſum Chriſtum. Tantummodo addendum eſt, nō modò, cognito Chriſto, cognoſci Patrem, ſed non niſi per Chriſti cognitionem ad Patris cognitionem perveniri: & propterea meritò Chriſtum dixiſſe, in ipſo Chriſto cognoſcendo vitam æternam conſiſtere. Mirum eſt autem, Bellarminum affirmaſſe, Chriſtū non ſatisfeciſſe quæſtioni) petitioni, potiùs dicendū erat) Philippi, niſi ſignificaverit, ſe eſſe unum Deum cum Patre; quaſi Chriſtus dixerit, idem per ſe eſſe ipſum cognoſcere, quod Patrem cognoſcere, & non apertè docuerit, qua ratione & modo ad ipſius Patris cognitionem, quam Philippus ſolùm quærebat, perveniatur. Nam quod hæc ratio & modus ſit ipſum Chriſtum cognoſcere; hoc, quod atinet ad id, de quo agebatur, ex accidēte eſt. nec ex eo ullo pacto concludi poteſt, Chriſtū eſſe*

Digitized by Google

ejuſdem eſſentiæ cum Patre;ut in refutatione ſecundi horum quatuor argumentorum demonſtratum fuit.

Responsio ad VI. Argumentum.

Sextum *argumentum hujus tertiæ claſſis ſic habet:* Ioan 16.15. *Omnia quæcunq; habet Pater mea ſunt.* Ergo filius habet etiam eſſentiam Patris. Nam ne quis dicat, hoc debere intelligi de aliis rebus, quæ non ſunt in Patre: propterea ſuprà dixit v:14. *Ille*(ſpirit9)*me clarificabit, quia de meo accipiet.* Illud ergo eſt commune Patri & Filio, quod accipit Spiritus ſanctus ab utroq;. Quid autem a Filio Spiritus S. accipit? ſcientiam ſine dubio. Nam addit: *Quia de meo accipiet. & annunciabit vobis.* Et ſuperiùs v.13. *Non loquetur a ſeipſo: ſed quæcunq; audiet, loquetur.* Eſt igitur una ſcientia Patris & filii. Sed ſcientia & eſſentia in Deo idem ſunt, ut etiam Ariſtoteles cognovit intellectu naturali. Quapropter una eſt eſſentia utriuſq;. Et ſic exponunt, omnes Doctores Catholici, Chryſoſtomus, Cyrillus, Auguſtinus, & allii in hunc locum.

Reſpondeo, hæc verba per ſe, Omnia, quæcumq; habet Pater, mea ſunt, *non poſſe, ex uſu communi loquendi, referri ad Patris eſſentiam; ut ipſe Bellarminus vidit: qui ſibi ipſi opponit exemplum hujus locutionis in marito & uxore, cum dicimus, Omnia quæ habet vir, ſunt uxoris, Nam quod in argumento dicitur, nihilominus hoc loco propterea referri, quòd hæc communitas rerum inter Patrem, & Filium dicatùr reſpectu ejus, quòd ſpiritus ſanctus accipit ab*

pit ab utroq; (a Filio, dicendum erat) a Filio verò ſpiritum ſanctum accipere ſcientiam, quæ in Deo idem ſit, quod eſſentia: Reſpondeo, neceſſe eſſe, ex ipſorum Adverſariorum ſententia, ut vel id, quod ſpiritus ſanctus hoc loco a filio accipere dicitur; non ſit ſcientia, vel ſcientia in Deo non ſit idem cum eſſentia, quidquid Theologi & Philoſophi contra diſputent. Eſſentiam enim ſpiritus ſanctus, ut ipſis Adverſariis placet, a Patre & Filio ab æterno accepit. Hoc autem loco agitur de re nondum accepta, ſed quam accepturus ſpiritus ſanctus eſſet. Inquit enim De meo accipiet, *Præterea hic revera non agitur de ſcientia. quod ex illis ipſis verbis conſtat, quæ ſtatim adduntur, ex quibus, de ea agi, Adverſarii colligunt; ex illis, inquam,* & revelabit vobis. *Neq; enim ſcientiam, propriè loquendo, erat ſpiritus ſanctus Chriſti diſcipulis revelaturus; nec ſcientia propriè revelari ſeu patefieri dicitur: ſed dari ſeu donari. Non igitur ipſam ſcientiam Filii, ſeu Patris & Filii erat ſpiritus ſanctus accepturus, ſed res quæ ad Patrem pertinerent, quòd attinet ad negotium ſalutis noſtræ, & conſequenter pertinerent ad Filium; cum quo, in negotio ſalutis noſtræ, Pater omnia communicavit. Et idcirco ait Chriſtus,* De meo accipiet, & revelabit vobis; *id eſt, Ea accipiet vobis patefacienda, quæ ad me pertinebunt. In qua patefactione ſcientiam non quidem patefecit, ſed dedit ſpiritus ſanctus diſcipulis Chriſti. Quæ tamen ſcientia, Dei eſſentialis ſcientia eſſe non potuit. Hæc enim nemini datur aut dari poteſt: quatenus, ſcilicet, eſt eſſentialis. Nam alioqui nemo negaverit,*

gaverit, Deum ſcientiam ſuam communicare poſſe. Ex quo de ſumma adverſariorum argumenti fallacia apparet. Siquidem in eo tacitè pro conceſſo ſumitur, eum qui ſcientiam Dei ſecum communicatam habeat, non aliter eam habere poſſe, quàm eſſentialiter, & eadem ipſa ratione, qua Deus illam habet. Concludamus igitur, etiamſi veriſſimum eſſet, ſcientiam in Deo idem eſſe, quod eſſentia, potuiſſe Chriſtum dicere, ſe ſcientiam Dei patris ſui habere: nec tamen inde colligi poſſe, eum eandem eſſentiam habere cum Deo patre. Quandoquidem potuit Deus pater efficere, ut Chriſtus ea ſciat, quæ ipſe ſcit, unde meritò dicere Chriſtus potuerit, ſe ſcientiam Patris habere, ſeu Patris ſcientiam eſſe ſuam; quamvis ſcientiam iſtam non eſſentialiter, ut in ipſo Patre eſt, ſed (ut ſic dixerim) effectivè tantum habeat. Et ſic (arbitror) cuilibet conſtare poteſt, ſextum hoc argumentum nihili æſtimandum eſſe.

Responsio ad VII. Argumentum.

Septimum *argumentum ſumptum eſt ex confeſſione illa Thomæ apoſtoli Ioh. 20. 29.* Dominus meus & Deus meus. Certum eſt enim (*ait Vujekus cum Bellarmino*) Thomam hîc loqui de illo vero Deo Iſraelis, tum quia in græco habetur articulus, qui ſignificat illum verum Deum, tum etiam quia Thomas, cum eſſet Iudæus, non noverat alium Deum præter illum, de quo ſcriptũ eſt Deut: 6. 6. *Audi Iſraël, Dominus Deus tuus, Deus unus eſt.* Et addit Chryſoſtomus, Thomam, cum hæc dixit; impleviſſe verba illa Pſalmi 76. 3. *Ma-*

Digitized by Google

nibus meis Deum quæſivi, & non ſum deceptus. Dubium autem non eſt, quin in eo Pſalmo de vero Deo Iſraelis agatur.

Reſpondeo, in græco quidem eſſe articulum, ſed tamen nō habere hoc loco vim cujusdam ſingularis Dei declarandi ſeu ſignificandi, propter additum nomini ὁ θεός, *id eſt*, Deus, *pronomen* μου, *id eſt*, meus. *Quando enim ejusmodi pronomina nominib: adduntur, nec cum ſubſtantivo verbo nomina efferuntur: tunc ſolet articulus nominibus præpoſitus non habere vim ſuam conſuetam, nec aliam ſingularitatem ejus rei, quam nomen, cui præponitur, ſignificat, præter illam, quæ ex ipſo addito pronomine colligitur. Vt, ex-*
Mat: 7. 9 *empli cauſſa, cū Chriſtus ait,* Quis eſt ex vobis homo, quē ſi petierit filius ſuus panem, numquid lapidem porriget ei? *certè non intelligit aliquem ſingularem ſeu unicum filium, ſed quemlibet filium. Alioqui peſſimè ratiocinatus fuiſſet; cū nemo noſtrûm ſit ſingularis ſeu unicus Dei filius. Et tamen in græco nomini Filius eſt præpoſitus articulus; qui nullam aliam vim eo loco habet, præter eam, quam habet pronomen Suus nomini Filius additum: ut, ſcilicet, non de quocumq; qui patrem habeat, ſed de eo cujus pater ſit is, a quo petit, hîc agi intelligatur. Sic in loco noſtro articulus nullam majorem vim habet, quàm habeat pronomeu Meus nomini Deus additum; ut, ſcilicet, intelligamus, Thomam agnoviſſe Chriſtum non cujuspiā modò alterius, ſeu quorumdam aliorum Deum, aut ſimpliciter Deum, ſed ſuum ipſius Deum; id eſt, non modò Dominum, quod priùs expreſſerat, ſed divinum*

Dominum,

Digitized by Google

Dominum: quem, nimirum, colere, cuiq́ confidere debe-
ret. Probatum eſt autem ſuprà cap: 1., Chriſtianos
homines nō tantùm illum unū Deum, ſed alium quoq;
id eſt, Ieſum Chriſtum hominem, divino cultu afficere
debere. Præterea, quod attinet ad iſtum articulum,
ſciendum eſt, eum poſſe ita accipi, ac ſi eſſet adverbiū
vocandi, & nomen Deus, cui præponitur, quamvis no-
minativi caſus, caſu vocativo elatum eſſet: vel articu
lum & nomen ſimul ita explicari, ac ſi ſimplex nomē,
ſine ullo adverbio, vocandi caſu elatum fuiſſet. Habes
hujus rei appoſitiſſimum exemplum in illis Chriſti in
cruce affixi verbis, Deus meus, Deus meꝰ, ut quid Mat: 27.
me dereliquiſti? Pro eo enim, quod apud Matthæum 46.
eſt, θεέ μου, θεέ μου, id eſt, vocandi caſus ſine ullo ad-
verbio, apud Marcum legitur, ὁ θεός μου, ὁ θεός μου, Mar: 15.
id eſt, nominandi caſus cum articulo ſibi præpoſito. Eſt 34.
autem hoc, ut nominativus caſus cum articulo loco
vocativi caſus accipiatur, non ſemel alibi in novo Te-
ſtamento uſurpatum, & in græca Pſalmorum editi-
one adeò frequenter, idq́ in ipſo nomine Dei, & qui-
dem cum exclamandi ſignificatione (ut in proximè
allatis Chriſti verbis ex Pſal: 21. deſumptis) ut vehe-
menter mirer Bellarminum, qui ad probandum, hîc
non fuiſſe Thomæ exclamationem ad Deum patrem,
quemadmodum quidam ſentiunt, ait non eſſe in græ-
co ὦ ſignum exclamantis, ſed articulum.

Iam verò, quod attinet ad alteram rationem, præ-
ter articulum, qua conſequentia hujus argumenti ni-
titur: quòd, ſcilicet Thomas, cum Iudæus eſſet, nullum
alium Deum agnoſceret, præter illum unum Deum in

Lege propoſitum; Reſpondeo, Thomam, cum verba illa proferret, non jam Iudæum religione, ſed Christianũ fuiße, aut certè non ſimpliciter Iudæum, ſed Chriſtianum quoque. Propterea non modò illum unum Deum Iſraëlis, ſed etiam Chriſtum hominem, ſuum Deum agnovit, id eſt, ſibi ab illo uno Deo divinæ poteſtatis plenum, regem datum, a quo æterna ſalus ſibi expectanda foret: quemq́ʒ, ut antea dictum eſt, divino cultu afficere deberet.

Poſtremò, quod ad locum Pſal: 76. pertinet, huc a Chryſoſtomo accommodatũ, Reſpondeo, in hebræo aliter legi, immo in ipſa vulgata latina & græca trãslatione, ſecundùm quam ibi habetur, Pſalmi auctorẽ quæſiviße Deum tempore ſuæ afflictionis, extenſis in nocte ad eum manibus. quod nihil aliud eſt, quàm, ipſum noctu, ut fit, intentiùs preces, ut ſibi ſubveniret, Deo adhibuiße. Hoc autem nihil habet commune cũ eo, quòd Thomas Chriſtum manibus tangere voluerit. Adde, quòd, nuſquam (ni fallor) alibi reperies, prophetam in V. T. verba de ſeipſo proferre, quæ typicè ac propheticè ad aliquem ex Chriſti diſcipulis reſpiciant, immo ad alium quemvis, præter ipſum Chriſtum; adeò ut iterum Bellarminum vehementer mirari cogar, qui ejusmodi nugis, in ſuo hoc argumento confirmando, quodammodo delectatus fuerit. Potuißet autem ad 7. hoc argumentum pleniùs diluendum, diligentiùs explicari vox Deus. Sed fiet id, Deo dante, in reſponſione ad 1. argumentum claſſis ſequentis.

Responsio ad VIII. Argumentum.

Octavum *argumentum ducitur ex verbis*

Pauli apoſtoli Rom:9. 5. Et ex quibus eſt Chriſtus ſecundùm carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictꝰ in ſæcula. Hic Chriſtus *(inquiunt Bellarminus & Vujekus unà cum multis Patribus, quos citant)* vocatus eſt verus Deus. Quandoquidem *(ajunt)* nemo eſt ſuper omnia, niſi ſúmus Deus.

Reſpondeo, debuiſſe hoc argumentum aliter formari, cum argumentantes vim aliquam (immo Vujekus magnam) ponant in ipſo nomine Deus, quo hîc appellatus fuerit Chriſtus; quamvis dicat Bellarminus, etiam ſine nomine Deus argumentum valere. Certè in ipſo argumento formando, nulla eſt ratio habita vocis Deus, qua Chriſtus ſit appellatus, ſed tantùm ejus ſententiæ, quòd Chriſtus ſit ſuper omnia. Iam, ſive habeatur ratio vocis Deus, ſive non habeatur; dato & cõceſſo, quòd vox iſta in Pauli verbis legi debeat; Dico, nullam eſſe cauſſam, cur Eraſmi interpretatio hoc loco rejiciatur: ut, ſcilicet, verba illa, qui eſt ſuper omnia, *&c. non referantur ad Chriſtum proximè nominatum: ſed ante ipſa punctum ſtatui debeat, quod illa a ſuperioribus ſejungat; ita ut ad Deũ abſolutè referantur, perinde ac ſi diſertè ſcriptum fuiſſet;* Ille qui eſt ſuper omnia Deus, ſit benedictus in ſæcula. *Simplex enim nomen Benedictus, idem valere poſſe, quod Benedictus ſit, complura in vetere, & in novo Teſtamento loca evidenter probant. Non eſt, inquam, ulla cauſſa, cur hæc interpretatio, vel potiùs lectio & interpunctio Eraſmi rejici poſſe videatur; niſi una tantùm, quam Adverſarii non afferunt; neq; enim illã animadverterunt. Ea eſt, quod, cum ſimplex*

Digitized by Google

nomen Benedictus idem ſignificat, quod Benedictus ſit, ſemper ferè ſolet anteponi ei, ad quem refertur, perrarò autem poſtponi. Codicum *ſcriptura, & Patrum auctoritas, ad interpunctionem iſtam refellendam, nullius eſt momenti.* Patres *enim eam lectionem & ſenſum ſunt ſecuti, qui ipſorum ſententiæ de divinitate* Chriſti *maximè viſus eſt favere; & ſecundùm eorum mentem codices a ſcribis ſunt & in hoc, & in aliis locis interpuncti. Verumtamen, propter cauſſam iſtam, quam ego attuli, facilè concedo, verba prolati* Paulini *teſtimonii omnia ad* Chriſtum *referenda eſſe.* Nego *tamen hinc ſequi,* Chriſtum *eſſe illum unum ſeu ſummum* Deum. Ex *ipſo enim* Dei *nomine illi tributo id concludi non poſſe, & ſuprà alibi diſputatum eſt, & infrà apertiùs demonſtrabitur.* Ex *eo porrò, quòd dicatur non ſimpliciter* Deus, *ſed* Deus *ſuper omnia; id ſimiliter concludi non poteſt; cum ex compluribus ſ. teſtimoniis conſtet,* Deum *illum unum &*
Epheſ: 1. 22. 1 Cor: 15. 27, 28. Hebr: 2. 6, &c.
ſummum Chriſto *omnia ſubjeciſſe, & quidem* Chriſto *homini. qui propterea ſuo tempore ſubjicietur ei, qui ipſi ſubjecit omnia, ut ille unus & ſummus* Deus *ſit omnia in omnibus.* Itaq; *id, quod in argumento aſſeritur, & unde vis ipſius argumēti tota pendet, nihil eſſe ſuper omnia, niſi ſummum* Deum, *id eſt, illum unum* Iſraëlis Deum, *non eſt ſimpliciter verum; immo ſimpliciter prolatum manifeſtæ falſitatis divinis teſtimoniis redarguitur.* Sed *ita tantummodo eſt verum, ſi iſtud* Eſſe *ſuper omnia, intelligatur ex natura ſua, ſive ex ſeipſo: aut ſi vox* Omnia *ita prorſus univerſè accipiatur, ut nihil omnino extra illum, de quo eſt ſermo,*

exclu-

Digitized by Google

excludatur. Iam, cum de Chriſto affirmatur, quòd ſit ſuper omnia; neq; id ex natura ſua Chriſtum habere, ſed ex dono Dei, intelligendum eſſe, monent teſtimonia, quorum paulo ante meminimus, & vocem Omnia non ita prorſus univerſè accipi, docet Paulus, inquiens, Cum autem dicat omnia ſubjecta ſunt [ei] 1 Cor: 15 *(id eſt, Chriſto)* ſine dubio præter eum, qui ſubjecit ei omnia. 27. *Adde, quòd in loco iſto Pauli Rom: 9. vox græca, quæ reddita eſt* omnia, *non minus reddi poteſt* omnes. *Vox autem Omnes, ſimpliciter prolata, ad homines tantùm referri ſolet; ut ex plurimis ſacrarum litterarum locis, præter communem loquēdi uſum apertiſſimum eſt. Verùm, quòd, Chriſtus ſit ſuper omnes homines, nullo pacto demonſtrat, eum eſſe ſummum, ſive illum unum, Deum; cum teſtatiſſimum ſit, Chriſtum, quatenus eſt homo, omnibus aliis hominibus ſuperiorem eſſe, illiſq; dominari, & Chriſtianorum omnium caput eſſe ac principem.*

RESPONSIO ad IX. Argumentum.

NONUM *argumentum ſic habet:* Ad Gal. cap. 1. v. 12. *Notum vobis facio Evangelium, quod prædicatum eſt a me, quia non eſt ſecundùm hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, ſed per revelationem* IESU CHRISTI. Et in initio ejusdem epiſtolæ ait v. 1. *Paulus apoſtolus non ab hominibus, neq; per hominem, ſed per* IESUM CHRISTUM *ac* DEUM *Patrem, &c.* Vbi D. Paulus opponit Chriſtum hominibus, ac propterea docet, Chriſtum non eſſe purum hominem, ut Anabaptiſtæ illum habere volunt, ſed eſſe etiā

Deum, ut eſt Deus Pater. Et non ſolùm opponit illum hominibus, ſed etiam Angelis. Addit enim: *Licèt nos aut Angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema ſit.* Apertè igitur Paulus hoc loco ſeparat Chriſtum ab omni creatura, & cum Deo Patre quaſi ex altera parte conjungit, docens, eum non eſſe creaturam, ſed verum creatorem.

Reſpondeo. Non potuit hoc argumentum a Bellarmino ita fulciri, ut valde infirmum nihilominus non ſit. Nam, etiamſi totum concederetur, nihil amplius ex eo concludi poſſet, quàm, Chriſtum non eſſe purum hominem, neq; Angelum, nec puram creaturam; non autem eſſe illum unum Deum creatorem. Nam ſunt, qui concedant, immo contēdant, ſimpliciter Chriſtum non eſſe creaturam: negent tamen eſſe Deum creatorem, ex quorum numero ſunt omnes ii, qui Tritheitæ vocantur, & Novi Arriani. Sed ipſum argumentum diligentiùs expendamus.

Dicitur in eo, Paulum opponere Chriſtum hominibus, quod verum eſt. Sed quid hinc ſequitur? Num, Chriſtum non eſſe hominem? Minimè verò. Oportet igitur oppoſitionem iſtam rectè intelligere. In argumento dicitur, fieri oppoſitionē iſtam, quatenus Chriſtus non eſt purus homo, id eſt, non modò humanam eſſentiam habet, ſed etiam divinam. Nos autem dicimus, oppoſitionem iſtam eo reſpicere, quòd Chriſtus, licèt ſit homo, tamen homo ſit ſingulariſſimus, & ſingulari prorſus ratione divinus: immo, poſtquam a reſurrectione mortuorum in cælum aſcendit, ad quod

tempus

tempus Pauli verba referre neceſſe eſt, ita ab aliis hominib: ſegregatus, & adeò multa, quæ humanam naturam alioqui longè excedunt, adeptus & conſecutus, ut non injuriâ hominib: ſimpliciter opponi poſſit, quaſi ipſe jam non ſit homo. Quò reſpexiſſe Paulum, illud apertè indicat, quod mentionem facit in citato altero loco, qui prior eſt in ipſius epiſtola, reſurrectionis Chriſti a mortuis, in illis verbis (quæ aſtutè a Bellarmino fuerãt omiſſa, appoſita tantùm nota, &c). qui ſuſcitavit eum a mortuis. *Chriſti verò reſurrectione ſæpius apud ſacros ſcriptores, quidquid reſurrectionem conſecutum eſt, ſignificari, diximus alibi ſuprà: & probant hi loci, Act: 2. 32, 33. cap: 13. 33. Rom: 4. 25. Philip: 3. 10. 1 Petr: 1. 3: 3. 21. Iam ſingularitatem quampiam cauſſam eſſe poſſe, ut res aliqua, appellatione ſui generis non comprehendatur, & tamquam ſi ejus generis non eſset, commemoretur: docet inſcriptio Pſal: 17. ubi Saul diſtinguitur ab omnib: inimicis Davidis; cum tamen ipſe vel ſummus Davidis inimicus eſſet. & Petrus apud Marcum cap: 16. 7. diſtinguitur a diſcipulis Chriſti; cum tamen & ipſe (& quidem eximius) Chriſti diſcipulus eſſet. nimirum utrobique propter ſingularitatem iſtam.*

Dicant jã ipſi Adverſarii, cum neceſſe ſit, ut antea diximus, aliquam adhibere interpretationem verbis Pauli Chriſtum hominibus opponentis: alioqui Chriſtum non eſſe hominem; utra interpretatio ſit magis probabilis, an ipſorum, quæ id cõtinet, quod planè eſt controverſum, & de quo in ipſis Pauli verbis nihil apparet, cujus deniq; interpretationis nullum fortaſſis

in re

in re ſimili exemplum proferri poteſt; an potiùs noſtra, quæ id continet, quod apud omnes teſtatiſſimũ eſt, & cujus manifeſtum indicium in ipſis Pauli verbis extat: cujus denique interpretationis in ſimilibus rebus exempla proferuntur.

Concludamus igitur, Chriſtum Ieſum, licèt hominem, a Paulo hominibus opponi, non quia præter humanam eſſentiam & naturam, divinam quoq; habeat, de quo nihil apparet, & de quo inter nos contenditur; ſed quia ſingulariſſimus homo ſit, & immortalis factus, atque in cælum tranſlatus fuerit, divinamq; majeſtatem ſit adeptus. quæ omnia illum a cæteris hominib: longiſſimè ſegregant atq; diſterminant, & de quibus inter omnes conſtat, & quorũ Paulus ipſe ibidem, reſurrectionem Chriſti commemorando, non obſcurè, ſ. ſ. ſcriptorum loquendi uſu inſpecto, mentionem facit: Præſertim, cum hæc interpretatio eum ſenſum omnino exprimat, qui aut neceſſarius eſt in Pauli verbis, aut certè admodum veriſimilis; nimirum, ipſum Paulum cæleſti prorſus ac divina ratione ad apoſtolatum fuiſſe electum: quod, videlicet, nulli alii apoſtolo contigit; nempe, ut ab ipſo Chriſto, jam glorificato & in dextera Dei collocato, ſibi apparente & ſeſe audiendum & conſpiciendum de cælis præbente, ad Evangelium mundo annunciandum, ſingulariter ac nominatim electus fuerit. Qui ſenſus ex Adverſariorum interpretatione elici non poteſt. nam ſecundùm interpretationem iſtam, quilibet ex illis undecim Apoſtolis, qui a Chriſto ipſo, dum in terris adhuc viveret, ad ipſum Apoſtolatus munus delecti fuerant,

fuerant, & in univerſum orbem miſſi, idem, quod Paulus, de ſe affirmare potuiſſet.

Cæterùm, quod in argumento aſſeritur, Paulum ipſis etiam angelis Chriſtum opponere, id, hoc in loco, nullò pacto verum eſt; & perridiculè a Bellarmino ex illis verbis elicitum fuit, Licèt nos, aut Angelus de cælo prædicaverit, *&c. Neq; enim Chriſtus, ſive ante ſive poſt illa verba, ut qui ipſe Evangelium prædicaverit, a Paulo commemoratur; ſed, ut qui ipſum Paulum ad id prædicandum elegerit. Deinde in verbis iſtis nulla fit oppoſitio perſonarum, ſed rerum tantùm; id eſt, opponitur Evangelium jam a Paulo prædicatum cuicumque alii Evangelio a quocumque, ſive homine, ſive angelo, ſive etiam ipſomet Paulo, prædicando. Alioqui Paulus ibidem ſibiipſi opponeretur. Nemo autem ſibi ipſi opponitur, eo ſenſu, quo hîc verbum Opponendi accipere neceſſe eſt: nempe ut diverſitas naturæ ſive eſſentiæ aut certè perpetuæ conditionis ſignificetur. Vidit Bellarminus, ad ſuam rationē concludendā, non ſatis eſſe, ſi Chriſtus hominib: opponatur. Et idcirco conatᵉ eſt valde ineptè ex verbis Pauli eodem loco ſcriptis oppoſitionē Chriſti, & Angelorum exculpere. Quod cū adhuc non ſatis eſſe perſpiceret, cum Chriſtus poſſit eſſe nec purus homo, nec angelus, nec tamen ille unus Deus, ſatis confidenter ex iiſdem verbis concludit, Paulum ſeparare Chriſtum ab omni creatura; cum tamen in illis nec Chriſti fiat mentio, nec Omnis creaturæ: ac præterea, ut dixi, non perſonarū ibi, ſed rerum tantūmodo oppoſitio fiat. Nam quòd Paulus Chriſtum cum Deo Patre conjungit,*

conjungit, non in verbis iſtis, ubi etiam angelorũ, ſed in ſuperiorib:, ubi hominũ tantùm meminit, id facit. & propterea planè nugatorium eſt, quod Bellarminus ait, Paulum, quaſi ex altera parte, Chriſtum cum Deo patre conjunctum omnib: creaturis opponere.

Responsio ad X. Argumentum.

Decimum *argumẽtum ductum eſt ex illis verbis Pauli Apoſtoli ad Philippenſes, cap: 2. 6, 7.* Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo. Sed ſemetipſum exinanivit, formam ſervi accipiẽs, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. *Subjungam autem argumenti deductionem ex ipſis Bellarmini verbis. quippe quæ breviora ſint ac concinniora, quàm Vujeki. Ait igitur Bellarminus,* Hic videtur clariſſimè explicari, Chriſtum eſſe verum Deum, cùm habeat formam, id eſt, naturam Dei, & ſecundum illam non ſit rapina, ſed natura æqualis Deo Patri. *Quod autem Forma Dei apud Paulum ſignificet naturam Dei, ſic col: ſeq: A. probare nititur:* Forma Dei opponitur formæ ſervi hoc loco, at forma ſervi eſt natura humana. Ergo *(ſupple tu in verbis Bellarmini)* forma Dei eſt natura divina. *Iam, quòd forma ſervi ſit hoc loco natura humana, ſic deinceps oſtendere conatur:* nam explicans *(inquit)* Paulus quid ſit formam ſervi accipiens, ſubjungit: *In ſimilitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.* Ideo igitur formam ſervi accepit, quia inter homines, ut homo apparuit, ſimilis cæteris etiam

Tom: 1. col: 302. A.

exteriori

exteriori figura. *Hactenus Bellarmini verba; quæ habes hîc apud Vuiekum pag: 70.*

Reſpondeo, retorquendo argumentum in Adverſarios, hoc pacto: Chriſtus habet formam Dei, & eſt æqualis Deo. Ergo non eſt ipſe Deus. Dei autem nomine, in hac diſputatione, ut conſtat, intelligitur ille unus Deus. Quòd, ſi eſt æqualis Deo, non ſit ipſe Deus, probatum eſt ſuprà in reſponſione ad tertium argumentum hujus claſſis. Iam quod attinet ad formam Dei, ad id probandum, quod dixi, utor eodem argumento, quo Adverſarii utuntur, oppoſitionis formæ Dei & formæ ſervi, quæ in Pauli verbis apparet; atq; ex ea concludo, cum forma ſervi naturam ſervilem, hoc loco, minimè ſignificet, ſimiliter formam Dei, naturam divinam minimè ſignificare: & rurſum, cum forma ſervi aliud nihil, hoc loco, ſignificet, quàm ſpeciem ſervilem, ſic ſimiliter formam Dei aliud nihil ſignificare, quàm ſpeciem divinam. Servus, proter infimam ſuam conditionem, coram aliis planè vilis ac deſpectus eſt, aliorumq́; injuriis valde expoſitus; quas ne verbo quidem ulciſci audet. Sic Chriſtus coram aliis, paulo ante mortem ſuam, mirum in modum demiſſus ac dejectus fuit, ſummasq́; injurias a Iudæis & Gentibus eſt paſſus; quas ne verbo quidem eſt ultus. nominatim verò, quod proprium ſervorum eſt, ab eiſdem vinctus & flagellatus fuit; Et hæc omnia ſua ſpõte fecit ac paſſus eſt. Propterea, formam ſervi eum ſumpſiſſe, Paulus ait. Rurſus Deus omnibus imperat dæmonesq́; ipſos coërcet, adeò ut ejus nutui obtemperent. Idem paſſim habet, qui ipſum adorent, ejusq́; opem, ubi

pem, ubi nihil humanæ vires valent, humiliter implorent. Sic Chriſtus, antequam ſeſe demitteret, ſolo verbo mari, ventis, morbis, morti dæmonibusq́ ipſis imperans, eos ſibi obedientes habebat; & paſſim erant, qui coram ipſo ſeſe proſternerent, ejusq́ opem proſtrati implorarent: idq́ iis in rebus, quæ humanis viribus fieri nullo modo poterant. Itaque meritò a Paulo in forma Dei fuiſſe dicitur.

Nam quòd Bellarminus hîc ait, græcam vocem μορφὴν, *quæ hoc loco formæ voce reddita eſt; in ſcriptura nuſquā accipi pro forma exteriore, idq́ patere percurrēti omnia loca;* Hoc *& falſum & ſimul nugatorium eſt prorſus. In toto ſiquidem* N. T. *non eſt fortaſſe hæc ipſa vox ullo alio in loco, præterquam apud Marcum cap: 16. 12. ibiq́ omnino exteriorem formā ſignificat; adeò ut latinus interpres pro ea vocem Effigiei repoſuerit. Eſtq́ animadvertendum, de* Chriſto *ſimiliter ibi ſermonem eſſe: deq́ eo dici, quòd duobus ex ſuis diſcipulis rus euntibus apparuerit in alia forma. Sicut igitur ibi de* Chriſto *dicitur, eum apparuiſſe in alia forma, quod idem eſt, ac ſi dictum fuiſſet, eum apparuiſſe, cum eſſet in alia forma, idq́ manifeſtò ſignificat, eum aliam ſpeciem ſeu aliā formā exteriorem habuiße; Sic hoc loco,* Chriſtū *in forma Dei fuiße, aliud nihil ſignificat, quàm eum divinā ſpeciem ſeu divinā formam exteriorem habuiße.*

Iam, quòd Adverſarii aſſerunt, formam ſervi hoc loco naturam humanam ſignificare, propterea quia ſubjunguntur illa verba, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo;

Dico,

Digitized by Google

Dico, verba iſta non propriè eſſe explicationem ejus, quod antea dictum fuerat, Chriſtum, videlicet, formam ſervi ſumpſiſſe, ſed aliam (non abſimili tamen ſenſu) oppoſitionem ei factam, quod prius Paulus dixerat, Chriſtum in Dei forma fuiſſe, cui videlicet, hic opponit, eum fuiſſe, quod ad exteriora attinet, ſimilem vulgaribus hominibus. Hominum enim ſimplici appellatione, vulgares homines ſolere intelligi, indicat Pſal: 81. ubi Aſaph eos homines, quos deos & Excelſi filios eſſe dixerat, morituros nihilominus ait, ut homines, id eſt, non ſecus ac reliqui vulgares homines. Eſtq́; ibi tacita antitheſis ſeu oppoſitio inter deum & hominem, huic noſtræ valde ſimilis; eaq́; reſpectu unius & ejuſdem perſonæ, quæ, quod ad naturam attinet, non niſi humanam revera habebat. id quod ad locum noſtrum illuſtrandum, & oſtendendum, in uno & eodem Chriſto, licèt humanam naturam tantùm habente, deum homini potuiſſe opponi, haud parum momenti affert. Eſt etiam locus inſignis Iudic: cap: 16. ubi Samſon v. 7. & 11. dicit, ſe futurum, ſicut unus homo: id eſt, unus ex hominibus; cum dicere vellet, ſe fore, ſicut quilibet homo; ut poſtea apertè dicit v. 17. Senſus igitur loci noſtri eſt, Chriſtum, depoſitâ Dei formâ, quæ quid ſit, paulo ante explicavimus, ſeſe talem prætuliſſe, ac ſi a reliquis vulgaribus hominibus nihil diſtaret: non autem, humanam naturam ſumpſiſſe, quemadmodum Adverſarij ſentiunt. quem ſenſum ut tueretur Bellarminus, coactus eſt verbis illis, & habitu inventus ut homo, *cum illa huc accommodare vellet, addere, in eis explanandis, de ſuo*

Digitized by Google

particulam Etiam: & ſic locum, qui, ut ipſe fatetur, de exteriore figura apertè loquitur, hac additione, de alia etiam re, id eſt, de ipſa natura tacitè loquentem facere. Nec verò dicat Bellarminus, ſe particulam iſtam non addidiſſe, ſed eâ voculam Et expreſſiſſe, quæ haud rarò idem valet, quod Etiam. *Nam, ſi hoc loco id valeret, nec ſimplex copula eſſet; non quidem,* & habitu inventus, *ſed,* inventus & habitu, *ſcriptum eſſet. Iam verò neceſſe eſſe, ut Chriſtus formam illam Dei, quæ idem reipſa eſt cum æqualitate, quam cum Deo habuiſſe, hic dicitur ad tempus depoſuerit, & ſic naturam divinam, quam ei Adverſarii tribuunt, iſtâ Dei formâ ſignificari non poſſe, docent verba illa,* non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo *quod idem eſt, ac ſi dictum fuiſſet, Non mordicus retinuit ſuam cum Deo æqualitatem, ut raptor aliquis rem, quam rapuerit, ſolet. ſe enim, non quidem eam rapuiſſe, ſed ex gratuito Dei dono habuiſſe, agnovit, & propterea ad illius nutum a ſe deponendam duxit. Sequitur enim,* ſed ſemetipſum exinanivit, *&c. Hunc eſſe veriſſimum & planiſſimum iſtorum verborum,* non rapinam *&c. ſenſum, agnoſcet, opinor, quilibet pius & eruditus homo, modò præjudicata aliqua opinione non ſit impeditus. quidquid hoc loco Bellarminus de iſtis verbis diſputet, ea, partim ſuis, partim alienis verbis, magis obſcurans ac pervertens, quàm illuſtrans atq; explanans. Et quando jam cœpimus demonſtrare, Dei formã, ſeu cum Deo æqualitatẽ, quam Paulus Chriſto hoc in loco tribuit, non poſſe eſſe naturã ipſam & eſſentiã divinam,*

Digitized by Google

vinam, quam Chriſtus ſcilicet, haberet, antequam homo naſceretur, in eodem rationib: demonſtrando pergamus. Sed priùs breviter rationē jā allatā repetam.

Prima igitur ratio eſt, quia formā Dei ſeu æqualitatē iſtam cum Deo, Chriſtum ad tempus depoſuiſſe, oſtendunt manifeſtè verba illa, non rapinā arbitratus eſt, *&c. divinam autem naturam ſive eſſentiam, ne ad temporis quidem momentum deponi poſſe, nimis apertum eſt; & Adverſarii Chriſtum, id eſt, Dei filium eam numquam depoſuiſſe aut deponere potuiſſe, planè affirmant.*

Secunda ratio ex eiſdem verbis ducta eſt; quia, videlicet, neutiquam in Deum ipſum, ſive eum, qui illā revera habeat, cadit non exiſtimare ſeu arbitrari, ſe rapuiſſe naturam ſive eſſentiam divinam; præſertim, ſi hinc aliqua ejus voluntaria actio profecta fuiſſe dicatur (ut certè ex Pauli verbis colligitur, voluntariam Chriſti actionem ſeipſum exinaniendi hinc profectam fuiſſe, quòd non arbitratus fuerit rapinam, quòd eſſet æqualis Deo) Hoc enim indicat, fieri potuiſſe, ut Deus arbitraretur, ſe rapuiſſe naturam ſive eſſentiam divinam. id quod perabſurdum eſt: immo verò valde impium, quocumq; tandem ſenſu id dicatur. De Ieſu Chriſtò quidem, ſine ulla abſurditate aut ſcelere, dici poteſt, fieri potuiſſe, ut is arbitraretur, ſe rapuiſſe æqualitatem, quam cum Deo habebat, id eſt, ita ſe gereret, ac ſi eam rapuiſſet; eam, videlicet, ut antea expoſuimus, mordicus retinendo. Sed de Deo quomodo dici poteſt, eum mordicus ſuam eſſentiam divinam retinere potuiſſe? Hoc enim, ut cætera omit-

tam, apertè demonſtrat, eum potuiſſe illam deponere. quod, ut in prima ratione dictum eſt, nullo modo fieri poteſt; eſtq́ res valde impia de Deo iſta cogitare.

Tertia ratio eſt, quòd ſimiliter in Deum non cadit ſeipſum exinanire, etiamſi exinanitio iſta id non ſignificaret, quod propriè ſonat, id eſt, abjectionem ſeu depoſitionem rei vel rerum, quarum quis ſit plenus, ſed tantummodo ſuiipſius demiſſionem ac dejectionem. Neque enim Deus ſe demittere aut dejicere poteſt, quin Altiſſimus eſſe deſinat, & ſic deſinat eſſe Deus. Synonyma ſunt enim in ſacris litteris Deus, cum pro eo ponitur, quem hîc intelligimus, & Altiſſimus.

Quarta ratio eſt, quòd, ob eandem cauſſam, neque etiam exaltari ſive extolli in Deum cadit. alioqui nō eſſet Altiſſimus. Neceſſe eſt autem, ut in verbis Pauli is, qui dicitur fuiſſe exaltatus, idem planè ſit cum eo, qui ſe exinaniviſſe dicitur. Atqui exinaniviſſe, ſeu demiſiſſe ſe ac dejeciſſe, ſecundùm Adverſariorum interpretationem non potuit Dei filius, niſi ſecundùm divinam naturam. Quomodo enim ſecundùm humanam potuiſſet, cum nondum humanam naturam haberet, quòdq́ ſe demiſerit ac dejecerit, aliud nihil ſit, ſecundùm ipſos, quàm ipſam humanam naturam aſſumpſiſſe? Sequitur igitur neceſſariò ex Adverſariorum interpretatione, ut is, qui fuit exaltatus, fuerit ipſe Dei Filius ſecundùm divinam naturam, hoc eſt, ut illis placet, ipſe Deus. Sed hoc, ut diximus, fieri nullo modo potuit. Ergo ipſorum interpretationem falſam eſſe neceſſe eſt, ac conſequenter patet, Dei formam, ſeu cum Deo æqualitatem in iſto Pauli loco aliud

Digitized by Google

liud eſſe, quàm naturam ſive eſſentiam divinam, quã Chriſtus haberet antequam homo naſceretur, in ipſoq; pro eo tempore conſideratam. Nec eſt, quòd quis dicat, eundem planè fuiſſe exaltatum, qui ſe demiſerat, licèt non ſecundùm eandem naturam. Nam idem eſt, ſi Adverſariorum placita attendantur, Illum æternum Dei Filium, quem unum & eundem cum Patre Deum faciunt, ſecundùm humanam naturã tantùm exaltatum fuiſſe, quod, Ipſum æternum Dei filium revera non fuiſſe exaltatum, ſed tantùm per Idiomatum, quam vocãt, communicationem. Poteſt, cum hac quarta ratione ad eã amplificandam conjungi, quòd nõ ſimpliciter de exaltatione in verbis Pauli ſit mentio: ſed de ejuſmodi exaltatione, quæ in eum finem facta fuerit, ut adoratio & divinus cultus inde conſequeretur. Nam certè hoc in divinam naturam ſive eſſentiam non cadit: quippe cui, quod ad ſublimitatem attinet, nihil umquam defuerit, quod ad adorationem & cultum divinum illi præſtandum requiratur. Propterea coactus eſt alibi Bellarminus aſſerere, Paulum, hoc loco, non de vera exaltatione loqui, ſed de declaratione ſublimitatis, quam jam Chriſt^e^ haberet, nempe ab ipſo conceptionis mom̃eto in utero Virginis. Sed quàm rectè ac piè id aſſeruerit, vidimus ſuprà in reſponſione ad 9. arg. 1. claſſis. Certè iſta Pauli verborum interpretatio non modò ipſa verba corrumpit, in quib: diſertè, ut etiam alibi, de Chriſti exaltatione poſt mortem ſit mentio; verùm etiam Paulum quodammodo nugantem, & quid dicat, neſcientem facit. Quid enim magis aut nugatoriũ aut inſulſum, quàm

affirmare, æternum, quem iſti fingunt, Dei filium, hoc eſt, ut ipſis placet, illum unum Deum, pro præmio ſuæ demiſſionis in humana natura aſſumenda ſuaq; in ea natura obedientiæ uſq; ad mortem crucis præſtitæ, id habuiſſe, ut agnoſceretur qualis eſſet? Egregia profectò præmio afficiendi ratio, id cuipiam dare, quod in ipſius manu & voluntate omnino eſt poſitum. Egregium porro illum unum Deum iſti faciunt, qui eum præmio affici poſſe, adeoq; affectum fuiſſe, docent.

Quincta & ultima ratio, qua nūc utemur, ad probandum, Dei formā ſeu cum Deo æqualitatem, cujus hîc meminit Paulus, non eſſe naturam ſive eſſentiam divinam, quam Chriſtus haberet, antequam in utero virginis conciperetur, Hæc eſt, quòd Paulus manifeſtè, hoc loco, exemplo Chriſti, ſui ipſius demiſſionem vult docere ac perſuadere. Ex quo ſequitur, neceſſe eſſe, ut in Chriſto hæc ſui ipſius demiſſio fuerit viſa atq; conſpecta. Neq; enim exempla, ad docendum ac perſuadendum propoſita, rerum eſſe poſſunt a nemine viſarum aut conſpectarum. Iam quis, rogo, aut vidit, aut videre potuit, Chriſtum, ſolam Dei eſſentiam & naturam habentem, in Virginis utero humanam naturam aſſumere, aut etiam quavis alia ratione in ipſa Dei eſſentia ſeu natura ſeſe demittere ac dejicere.

Quamobrem concludendum eſt, Paulum, ut Ambroſio etiam placet, de Chriſto jam homine nato loqui, atq; ejus divinam formam, & cum Deo æqualitatem, intelligere eam, quam ſupra diximus, & in tertio hujus claſſis argumento examinando attigimus; quam Chriſtus, dum ſe vinciri, flagellari, & in

crucem

crucem agi permiſit, ſervi formâ ſumptâ, depoſuit. id quod ab omnibus viſum & conſpectum fuit. unde voluntariæ ſuiipſius, ejusq́ maximè inſignis, abjectionis illuſtriſſimum exemplum perpetuò eſt futurum.

Non putamus autem, nobis quidquam reſpondendum eſſe ad id, quod Vujekus una cum Bellarmino hîc objicit de Apoſtolis, qui maxima miracula facerēt, & tamen nemo poſſit, vel auſurus ſit dicere, eos fuiſſe in forma Dei. Neq; enim nos iſtam Dei formam ſimpliciter, miracula facere, interpretamur, ut ex iis, quæ ante diximus, conſtare poteſt, ubi haud paulo aliter eam nos accipere docuimus. Nec ſanè illi ipſi, contra quos Bellarminus & Vujekus nominatim hac de re diſputant, miraculorũ ſimpliciter mentionem fecerunt, ſed operum divinorum. nimirum intelligentes, Chriſtum, poteſtate & auctoritate in ſeipſo perpetuò reſidente, ad Dei exemplum, mirabilia multa feciſſe. id quod Apoſtoli numquam fecerunt aut facere potuerunt; quippe qui poteſtatē, qua erant in faciendis miraculis præditi, in ſeipſis perpetuò reſidentem non haberent, nec propria auctoritate, ſed ipſius Chriſti ea facerent: cujus nomen etiam in eis faciendis aut apertè aut tacitè ſine dubio ſemper invocabant.

Cætera, quæ Vujekus objicit, quaſi ex interpretatione noſtra ſequatur, Chriſtum fuiſſe ſemper ſervum, nec umquam plenitudinem ullam habuiſſe, aut divitem fuiſſe, reſponſionis ſimiliter ullius indigere non videntur. Quandoquidem, quod ad ſervum attinet, ſic ipſe loquitur, quia Eſſe ſervum idem eſſe, quod Eſſe hominem, intelligit. Atqui hoc, præſertim hoc lo-

co, apertiſſimè falſum eſt. Neq; enim de Dei ſervo hic agitur, aut Servus dicitur comparatè ad Deum. Sed Servi nomine ipſa conditio ſervilis intelligitur, qua quidam homines a cæteris hominibus diſtinguuntur. hæcq́, conditio, vtpote omnium infima, divinæ conditioni (ut ſic loquar) quæ omnium ſuprema eſt, opponitur. Quamquam nec quilibet homo, in ſacris litteris, Dei ſervus dicitur; nec homo, quatenus ſimpliciter eſt homo, etiam comparatè ad Deum, ſervus nominari ſolet. De plenitudine & divitiis miror, quid illi in mentem venerit; cum nos, Chriſtum hominem divinarum divitiarum pleniſſimum fuiſſe, & aſſeramus & doceamus, etiamſi ipſam divinam naturam & eſſentiam non habuerit. quibus divinis divitiis vacuum ſeſe oſtendit, eaſq́, ad tempus quodammodo abjecit, cum, in manus hominum peccatorum ſe tradi, paſſus eſt, ab eiſq́, ut illis libuit, tractari.

Quoniam verò Bellarminus, ut probet, Chriſtum hominem non poſſe dici æqualem Deo, quia Deus illum ad ſuam æqualitatem evexerit, affert verba illa ipſius Dei apud Eſa: cap: 42. Gloriam meam alteri non dabo: *Reſpondemus, ſatis ex eodem loco conſtare, quid Alterius nomine Deus intelligat. Illico enim addit,* nec laudem meam ſculptilib⁹ *Loquitur igitur Deus, ſub nomine iſto, de iis, qui cū ipſo nihil commune habent: & quibus ſi gloria & laus aliqua tribuatur, ea ad ipſum Deum non refertur, ſed contrà tantundem gloriæ & laudis ipſi aufertur: cujuſmodi ſunt ſculptilia. non autem dicit Deus, ſe ſuam gloriam cum nemine a ſe omnino dependente ſibiq́; ſubordinato com-*

Digitized by Google

to communicaturum. Sic enim nihil ipſius gloriæ decedit; cum ad ipſum quidquid gloriæ talis ei ſubordinatus habet, prorſus referatur. Immo ejus gloria augetur, cum conſideratur, illum & potuiſſe & voluiſſe cum aliqua re creata, ex ſumma poteſtate ac benignitate ſua, communicare ſuam gloriam. Adde, quòd ex iiſdem verbis, nec laudem meam ſculptilibus, *apertè colligitur, verbum Dandi, hoc loco, non veræ dationis, ſed permiſſionis tantùm ſignificationem habere, ut etiam aliis in locis: nominatim verò Pſal: 15, in illis verbis*, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. *Cui enim dubium eſſe potuiſſet umquam, ne Deus, propriè loquendo, ſuam laudem ſculptilibus eſſet daturus, id eſt, eam cum ipſis ſua ſponte communicaturus? Non negat igitur Deus, ſe ſua ſponte cum alio ſuam gloriam communicaturum. ſed ait, ſe non permiſſurum, ut cuiquam a ſe alieno ſua gloria tribuatur. Præterea quidquid gloriæ Deū Chriſto dediſſe, & ad quamcumq; ſui æqualitatem eum evexiſſe dicamus; agnoſcimus tamen, gloriam, quæ ipſius Dei propria eſt, Chriſto ab ipſo nec datā nec permiſſam fuiſſe. ut, ſcilicet, Chriſtus omnis ſalutis omniumq; bonorum primus auctor & fons habeatur. Sibi enim hanc gloriam Deum integrā penitus reſervaſſe affirmam⁹.*

Responsio ad XI. Argumentum.

A d *undecimum argumentum formandum affertur locus 1 Ioh: 5. 7.* Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & ſpiritus ſanct⁹. & hi tres unum ſunt. Et tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis.

Digitized by Google

Quanquam dupliciter, ſi quis rectè animadvertat, ex hoc loco argumentatur Bellarminus; quod idem ex Vujeki verbis, quamvis non ſint planè eadem cum verbis Bellarmini, intelligi poteſt. nec tamen in tota ſua argumentatione meminit vulgati modi argumentandi ex hoc loco; quippe qui, ut tacitè faſſus eſt, cum ageret de teſtimonio illo: Ego & Pater unum ſumus, *Videret, Vnum eſſe, ad aliam unitatem, quàm eſſentiæ, referri in ſacris litteris ſolere; quemadmodum ſuprà a nobis oſtenſum fuit. Voluit nihilominus, cum id ſibi in prõptu eſſe crederet, quaſi aliud agens reſponſionem refellere, qua iſte vulgatus ex hoc loco argumentandi modus ineptus oſtendi ſolet. Idem facit Vnjekus. immo hoc ſolum facit, omiſſa reſponſione quæ ad quodlibet argumentum ex hoc loco ducendum accõmodari conſuevit, qaam tamen Bellarminus non prorſus omittit, eamq́; refellere conatur; ut poſtea videbimus. Priùs enim explicandum eſt duplex iſtud, quod ex hoc teſtimonium ducit, Bellarmini argumentum.*

Primùm igitur, ut commodiùs ad totàm argumentationem reſpondeamus, argumentum recenſebimus ac diluemus, quod ſecundo loco & implicitè cum altero argumento, quod magis præcipuum eſt, afferre nobis videtur. Id reipſa tale eſt: Teſtimonium ſpiritus, aquæ, & ſanguinis, opponitur teſtimonio Patris, Verbi, & Spiritus ſancti. Sed teſtimonium ſpiritus, aquæ, & ſanguinis eſt teſtimonium de vera humanitate Chriſti. Ergo teſtimonium Patris, Verbi, & Spiritus ſancti eſt teſtimoniũ de vera ejus divinitate. quod

dicit

dicit factum fuiſſe tum alibi ſæpe, tum etiam in Baptiſmo & transfiguratione.

Reſpondeo, hic quædam affirmari & pro conceſſis ſumi, quæ minùs vera ſunt. Pro conceſſo enim ſumitur, opponi iſta teſtimonia, ut quæ de uno & eodē Chriſto diverſa atq; adeò oppoſita teſtentur. de quo tamen nihil apparet. Immo verba omnino præ ſe ferunt, de eadem re prorſus utrumq; teſtimonium teſtari, & in eo tantùm invicem opponi, quòd prius teſtimonium a teſtibus in cælo teſtantibus, poſterius verò a teſtantibus in terra proficiſcitur. Nam quod Bel*larminus conſiderat, quia alteri teſtes ſint humani, alteri verò divini, concludendum eſſe, illos de vera Chriſti humanitate, hos verò de vera Chriſti divinitate teſtificari; hoc prorſus nihil eſt. cum nec verum ſit, omnes iſtos tres in terra teſtantes eſſe humanos teſtes, ut poſtea videbimus: nec quidquam prohibeat, quominùs diviniſſimus etiam teſtis de vera Chriſti humanitate teſtetur, & contrà humanus de divinitate. Sumitur etiam, idq; multò evidentiùs, ut ex ipſius Bellarmini verbis patet, pro conceſſo, ſpiritum hic ſignificare eum ſpiritū, quem Chriſtus moriens exhalavit: aquam verò & ſanguinem, eam aquam & ſanguinem, qui ex ejus perfoſſo latere fluxerunt; Cum tamen, quod ad ſpiritum attinet, ex antecedentibus appareat, ejus nomine ſignificari, ut ſolet, vim & efficaciam divinam, quæ in terra, ut ſic loquar, diu verſata eſt, ad fidem faciendam, quòd Ieſus eſt Chriſtus, neq; enim quemquam vis iſta & efficacia fallere poteſt. Et idcirco ibi dicitur (ut quidem græca exem-*

plaria

plaria habent) quoniam ſpiritus eſt veritas; *id quod de ſpiritu, quem Chriſtus moriens exhalavit, non rectè diceretur. Quòd ſi etiam legamus, ut latina exemplaria habent,* quoniam Chriſtus eſt veritas, *ita ut ſenſus ſit, ſpiritum teſtari, quòd Chriſtus ſit veritas; nihilominus apparebit, Spiritus nomine non poſſe intelligi ſpiritum a Chriſto in morte exhalatum. Valde enim impropriè diceretur, ſpiritum iſtum teſtari, quòd Chriſtus ſit veritas, etiamſi de morte ipſius Chriſti id dici poſſit. cum nō ſimpliciter mors ſeu ſpiritus exhalatio id teſtata fuiſſe dici queat, ſed cruenta mors, eaq́; maximè deteſtabilis, quàm Chriſtus voluntariè ſubjit. Deniq; quis eſt, qui non videat, quàm inepta ac ridicula ſit interpretatio, Spiritus ſimplex nomen, ſpiritum, quem quis moriens exhalaverit, interpretari? Iam, quod attinet ad aquam, & ſanguinem, qui teſtetur de Chriſto, nullo pacto intelligenda eſt illa aqua, & ſanguis, qui ex Chriſti perfoſſo latere fluxit; cum, quidquid cōminiſcatur Bellarminus, non de teſtificando, quòd Chriſtus ſit verus homo. ſed, quòd Ieſus ſit Chriſtus, ejusq́; doctrina vera & divina, hoc loco agatur. Fuerunt quidem aqua, & ſanguis, de quibus hîc loquitur Apoſtolus, adumbrati in iis, qui fluxerunt ex Chriſti latere; ſed aliud tamen ipſi ſunt revera; per quos ſeu in quibus Chriſtus veniſſe hoc eodē loco dicitur. Poteſt autem Aquæ nomine commodè intelligi vitæ puritas & innocentia: ſanguinis verò, ipſa cruenta mors. In his enim revera Chriſtus vênit; & hæc unà cum ſpiritu, id eſt, ut diximus, vi & efficacia divina hîc in terris verſante & ex*

infinitis

Digitized by Google

infinitis miraculis conſpicua, non ſolùm in perſona ipſius Chriſti, ſed etiam in iis, qui, poſtquam ille hinc abjit, ejus doctrinam publicè ſunt profeſſi, veritatis ejuſdem doctrinæ fidem ampliſſimā fecerunt. Apoſtoli quidem potiſſimùm, & eorū ſucceſſores miraculis, vitæ innocētiā, & deniq; ſanguinis ſui, propter Chriſti nomē, voluntaria fuſione, tantopere religionē Chriſtianā ſunt teſtati, ut tandē orbem ferme univerſum ad hanc religionē adduxerint, & Chriſto ſubjecerint

Oſtendimus, Bellarminum in hoc ſuo argumento quædam, licèt falſa pro conceſſis ſumere, unde illud, a nobis convulſum fuiſſe, conſtat. ſed, ut ejus infirmitas magis appareat, finge, iſta vera eſſe; numquid propterea rectè concluſum fuerit argumentum? Minimè verò. Nam, etiamſi Spiritus, & aqua, & ſanguis, quos in terra teſtari ait Iohannes, id ſinguli ſignificarent; quod Bellarminus affirmat, atq; hinc conſequerètur, ipſorum teſtimonium eſſe, quod Chriſtus ſit verus homo: ac præterea certum eſſet, iſtorum teſtimonium ita alterorum trium teſtimonio opponi, ut de re oppoſita teſtentur; Non tamen ſequeretur, alteros tres teſtari, quòd Chriſtus ſit verus Deus, eo ſenſu quem Bellarminus intelligit. Satis enim de re oppoſita teſtantur, ſi eorum teſtimonium eſt, quòd Ieſus eſt Chriſtus, id eſt, ille unigenitus Dei filius, cum quo Deus ſuum divinum imperiū ac poteſtatē, & conſequēter ſuam divinitatē cōmunicavit. Si certum alioqui eſſet, Chriſtū habere divinitatē illā, quam Bellarminus vult; tunc fortaſſe ex oppoſitione iſta colligi poſſet, alteros teſtes de ejus humanitate, alteros verò de iſta ejus

ejus divinitate teſtari. Sed ex ipſa oppoſitione iſtam Chriſti divinitatē colligere, hoc futile planè eſt.

Iam quid eſt, quod Bellarminus ait, Patrem, Verbum, & Spiritum ſanctum, tum alibi ſæpe, tum etiam in Baptiſmo & transfiguratione perhibuiſſe teſtimonium de vera Chriſti divinitate? Sicciñe, libet confidenter affirmare ea, de quib. nihil penitus apparet? In Baptiſmo poteſt quidem dici, Patrem, & ſpiritum ſanctum teſtatum fuiſſe de Chriſto; ſed de Verbo, id eſt, ipſo Dei filio, ibi de ſeipſo teſtificāte verbum nullum. Deinde hoc teſtimonium non de divina, quam Chriſtus habeat, eſſentia & natura, quemadmodum Bellarminus intelligit, ſed de ipſius ex Deo filiatione fuit; quam ſuprà docuimus generationē ex ipſa Dei ſubſtantia nullopacto ſignificare poſſe. Fateor tamen, hìc ita fuiſſe locutum Bellarminum & cum eo Vujekum, ut imprudentes verum dixerint, quatenus veræ Chriſti divinitati in Baptiſmo teſtimonium datū fuiſſe ajunt. Vera enim Chriſti divinitas, id eſt, non ficta illa & imaginaria per eandem eſſentiam & naturam cum Deo patre, ſed per communicatum ſibi homini a Deo patre poteſtatem atque imperium divinum, eo teſtimonio ſine dubio continetur, quod illi in Baptiſmo Deus pater dedit, inquiens, Hic eſt ille meus filius dilectus, in quo mihi bene complacui. *qua de re, in reſponſione ad primum hujus claſſis argumentum, ſatis explicatum a nobis fuit. De teſtimonio, Chriſto In Transfiguratione dato, idem dicendum apparet; niſi, quòd, ejus reſpectu, eò minus verè, quàm reſpectu teſtimonii, in Baptiſmo eidem*

Chriſto

Chriſto dati, Bellarminus locutus eſt, quòd ibi ſpiritus ſancti nulla prorſus ſit mentio.

Alterum & magis præcipuũ Bellarmini argumẽtum eſt, quòd, cũ teſtes, qui, hoc loco, in terra teſtari dicũtur, ſint teſtes humani & creati, neceſſe ſit alteros teſtes, qui in cælo teſtari dicũtur, & ab ipſis diſtinguũtur, ſint teſtes divini & increati: & conſequenter Verbum, id eſt, Dei filius, ſit divina & increata perſona.

Reſpondeo primùm, teſtes, qui in terra teſtari dicuntur, non omnes eſſe humanos & creatos teſtes. Spiritus enim, ut ante docuimus, eſt virtus & efficacia Dei in terris mirabilia efficiens ad confirmandum, quòd Ieſus ſit Chriſtus. quæ Dei virtus & efficacia certè non eſt ſimpliciter res creata. Deinde dico, hos duplices teſtes hic diſtingui, ut verba ipſa diſertè ſonãt, quatenus hi in terra, illi verò in cælo teſtantur: & propterea ſpiritum ſanctum in utraque claſſe poni: quia modò conſideratur ut, in terra quodammodo verſans ibidem ea ratione, qua diximus teſtatur: modò ut de cælo teſtimonium perhibet; quemadmodum potiſſimùm id facit, cum ſua ſacra dona inde in eos effundit, qui Chriſti fidem amplectuntur. Bellarmini interpretatio, quòd verba illa, In cælo, *& itidem illa,* In terra, *non declarent locum, ſed teſtimonii, id eſt, teſtium qualitatem, non poteſt admitti.* Nam, *ſi iſta Iohannis mens fuiſſet, non conjunxiſſet verba iſta cum verbo* Teſtantur, *ſeu* Teſtimonium dant, *ſed cum verbis* Tres ſunt, *hoc pacto:* Quoniam tres ſunt in cęlo, qui, *&c. & mox,* Et tres ſunt in terra, qui, *&c. Sic enim facilè potuiſſet admitti, Eſſe*

in cælo,

in cælo, Eſſe in terra, idem ſignificare, quod Eſſe cæleſtem ſeu divinum, Eſſe terreſtrem ſive humanum. Nunc autem, ut ipſe eſt locutus, neceſſe eſt, ut ejus mens fuerit, vel quemadmodum nos omnino exiſtimamus & verba ipſa ſonant, loci diverſitatem notare, vel ſaltem diverſitatem teſtimonii: non quidem, quatenus teſtes ſint diverſi, ut Bellarminus intellexit, cum pro Qualitate teſtium, Qualitatem teſtimonii dixit, nec quatenus diverſis de rebus teſtimonium feratur; ſed quatenus teſtandi modi ſint diverſi: hic cæleſtis, ille verò terreſtris. Sed quia hic ſenſus, licèt verbis accõmodari poſſit, verus eſſe nequit, propter id, quod diximus de ſpiritu per miracula teſtante, qui modus non quidem terreſtris, ſed cæleſtis eſt; Idcirco alter ille ſenſus de diverſitate loci, utpote verus & verbis multò magis conſentaneus, amplectendus nobis eſt. Neque huic ſenſui obſtat id, quod Bellarminus objicit de angelis, qui, ut teſtes, & ipſi commemorati fuiſſent, ſi hic ageretur de cælo, tamquam de loco, & non potiùs cæli mentio fieret ad divinos & increatos teſtes denotandos; cum angeli Chriſto non ſemel teſtimonium dederint. Namque conſiderandũ eſt, Iohannem perſonam tantùm unam, aut rem unam ſingulos teſtes, quos recenſet, facere, ut etiam nomen Teſtis, quod implicitè in Apoſtoli verbis contineri, ipſe Bellarminus agnoſcit, per ſe omnino requirit: & tres in cælo, & tres item in terra tales teſtes eſſe, demonſtrare voluiſſe. Ad hunc autem numerum non poterant angeli pertinere, qui plures ſunt perſonæ, nec tamquam una perſona hac in re conſiderari poſ-

Digitized by Google

ri poſſunt; quippe qui nec omnes ſimul nec iidem ſemper, ſive unus ſive plures, de Chriſto teſtati fuerint. Præterea voluit Iohannes perpetuos quoſdam & aſſiduos uſque ad illud tempus, quo ſcribebat, ac deinceps etiam per aliquod ſaltem temporis ſpatium, teſtes de Chriſto receſere. Et propterea verbo præſentis, non autem præteriti temporis eſt uſus. In hoc certè numero angeli non erant, ut Pater, Verbum, & ſpiritus ſanctus, qui ſubinde variis rationibus de Chriſto teſtabantur. Verbum enim, id eſt, Chriſtus ipſe Ieſus de ſeipſo eatenus aſſiduè teſtabatur, quatenus per ipſius nominis invocationem multa mirabilia quotidie fiebant. Spiritus ſanctus, quomodo potiſſimùm, de cælo aſſiduè de Chriſto teſtaretur, dictum eſt paulo ante. De Patre nullum eſt dubium, utpote ſine cujus numine iſta fieri non poterant (ipſe eſt enim qui operatur omnia in omnibus) & qui pro tali, id eſt, horum omnium auctore a cunctis & habebatur, & prædicabatur. De angelis verò, quod aſſiduè Chriſto teſtimonium darent, nec quidquā uſquam eſt memoriæ traditum, nec ratio ulla eſt, quæ id ſuadeat. Deniq;, quòd Bellarminus ex Iohannis verbis, quæ ſtatim ſequūtur, Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei majus eſt, *colligit, quidquid dictum eſt de teſtibus tribus in cælo teſtantibus, ad ipſum Deum pertinere: perperam id facit; cum poſteriora iſta Iohannis verba aliud nihil indicent (ſi modò ad priora relationem habent) quàm, in prioribus, teſtimonii ipſius Dei factam fuiſſe mentionem. quam certè factam eſſe, apparet, cum Patris teſtimonium in ipſis* 1. Cor: 12. 6.

commemoratum fuerit; præſertim, cum Iohannes, in poſterioribus, Dei, ut Patris, meminerit, inquiens, Deum teſtificatum fuiſſe de filio ſuo.

Hactenus ita locutus ſum, quaſi nullam controverſiam patiatur locus iſte; qui tamen adeò eſt controverſus, ut potiùs tutò affirmari poſſit, verba illa, in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus S. & tres ſunt, qui teſtimonium dant in terra, *addita olim fuiſſe.* Certum *eſt enim, emendatiora græca exemplaria, & antiquiora latina, verba iſta non habere. Syriaca verò prorſus non habent.* Et *contextus ipſe totius loci, adulterina illa eſſe, videtur ſatis per ſe docere. Legatur* Eraſmus *in ſuis annotationibus in hunc locum, et ipſorum* Theologorum *Lovanienſium notationes; in quibus inter cætera ſcriptum eſt, Antiquum correctorium, quod contribuerat M. N. Hunnæus, annotare, verba iſta omnia præter extremas illas duas voces,* in terra, *quas quædam exemplaria habent, deeße libris græcis & antiquis latinis. Breviter, cum locus planè controverſus ſit, nihil ex eo colligi poteſt ad quidquã concludendum; tametſi nos, ut lectori ampliùs ſatisfaceremus, ad argumenta, quæ inde duxit Bellarminus, tamquam ſi indubitatus locus eßet, reſpondere voluimus. Hinc patet, nihil eße, quòd Bellarminus aliquot auctores citat hunc locum agnoſcentes, ad reſponſionem hanc retundendam, quæ ad quodlibet argumentum ex hoc loco ducendum afferri poteſt.* Neq; *enim ideo nõ eſt locus controverſus, quòd aliquot ſcriptores eum agnoſcunt. Quamquam certum eſt, hoc valere contra Blandratam, qui aßerit, ſolum Hieronymum*

mum verba iſta legere; adverſus quem Blandratam meritò auctores iſtos citat Bellarminus. Apparet tamen, illum interim conatum ſuiſſe locum aſſerere, eumq́ minimè ſuſpectum eſſe, perſuadere. quod, ut diximus, nequaquam hac ratione efficere potuit.

Cæterùm, quamvis, ut ſuprà attigimus, nec Bellarminus nec Vujekus urgeant verba illa iſtius loci, Et hi tres unum ſunt. ad probandum, Verbum ſeu Dei filium eandem eſſentiâ cum Patre habere; tamen quia nihilominus conantur reſellere reſponſionem, quæ privatim ad verba iſta afferri ſolet, quæq́ nullo pacto eſt contemnẽda; aliquid etiam de hoc dicemus. Reſponſio eſt, ſi ratio ex verbis illis vulgò ducta valeret, concludendum ſimiliter fore, ſpiritum, aquam, & ſanguinem, qui eodem in loco commemorantur, eandem eſſentiam inter ſe habere; cum ſimiliter de ſpiritu, aqua, & ſanguine ibidem dicatur. Et hi tres unũ ſunt Excipit Bellarminus, & ait, in multis latinis codicibus verba iſta de ſpiritu, aqua, & ſanguine non legi. Addit Vujekus, Et in multis etiam græcis. quod per incuriam, credo, illi excidit; cum nullum memoretur exemplar græcum, quod iſta verba non habeat, præter codicem Hiſpanienſem, cujus Eraſmus meminit. Sed interim in eodem iſto codice, verba iſta de Patre, verbo, & ſpiritu ſancto, non unùm ſunt, habent, ſed in unum ſunt. Subjungit Bellarminus, in græcis quidem exemplaribus legi: ſed ad hunc modũ, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. id eſt, Et hi tres in unũ ſunt, diverſè ab eo, quod dicitur de Patre, Verbo, & Spiritu S. καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι, id eſt, Et hi tres

unum ſunt. *Vt, ſcilicet, intelligamus, cum de ſpiritu, aqua, & ſanguine verba fiunt, non dici, illos eſſe unum, ut dicitur de Patre, Verbo, & Spiritu ſancto: ſed tantùm, conſpirare in unum teſtimonium.*

Ad hæc reſpondeo, aliquot ſive etiam multos latinos codices non poſſe officere multò pluribus & uſitatæ ac receptæ lectioni; præſertim, cum ea ſibi conſentientia habeat omnia ferè exemplaria græca, atque etiam Syriacā editionem. Iam diverſitas illa in græcis codicibus non eſt magni æſtimanda. Vt enim Eraſmus rectè annotavit, poteſt vocula In *ex idiotiſmo hebraico prorſus abundare; ut, quod ad ſenſum attinet, nihil penitus differentiæ ſit inter priora & poſteriora verba, id quod locus ipſe omnino videtur requirere, alioquin inconcinnitas quædam in ipſo eſſet. Complutenſis quidem editio utrobiq; habet* εἰς τὸ ἕν εἰσι, *id eſt,* in unum ſunt. *Vt interim intelligas, non eſſe abſolutè verum, quod Bellarminus ait, de diverſitate in græcis codicibus. Hæc placuit dixiſſe, ut pleniſſimè Bellarmino & Vujeko reſponderemus; quamvis nec res ipſa, nec ipſorum ſcribendi modus, id nos facere ulla ratione cogeret.*

Responsio ad XII. Argumentum.

Duodecimum *argumentum petitum eſt ex loco 1 Ioh: 5. 20. Vbi ſecundum vulgatam editionem ad hunc modum legitur:* Scimus, quoniam filius Dei venit, & dedit nobis ſenſum, ut cognoſcamus verum Deum, & ſumus in vero filio ejus. Hic eſt verus Deus & vita æterna. *Sic enim Bellarminus & Vujekus hinc argumentantur: Vnus ſolus eſt verus Deus,*

rus Deus, ut ſcriptum eſt Ioh: 17. 3. ut cognoſcant te ſolum verum Deum, *quod ibi de patre dicitur. Ergo cum Chriſtus ſit verus Deus, neceſſe eſt, ut ſit unus & idem cum Patre Deus.*

Reſpondeo; Et primùm retorqueo contra Adverſarios propoſitionem iſtam Vnus ſolus eſt verus Deus, & Pater eſt hic Deus. Inde enim ſic concludo, Ergo Chriſtus ſeu Filius Dei, non eſt iſte verus Deus; cum Filius Dei non ſit Pater, nec Pater ſit Filius. Hic neceſſe habent ad diſtinctionem perſonæ & Individuæ eſſentiæ confugere; quæ cum pugnet cum ipſo ſenſu cōmuni. &, ſimpliciter allata, ſit in hac diſputatione quædam principii petitio, coguntur illam ſacris teſtimoniis confirmare; quod numquam facient. Deinde nego id quod illi pro conceſſo ſumunt, verba, ſcilicet, illa, Hic eſt verus Deus, *referri ad Dei Filium. non quòd negem, Chriſtum eſſe verum Deum, ut alibi ſuprà docui: ſed quòd hic locus id non patitur, ut ſtatim demonſtrabo. Agitur enim hìc non ſimpliciter de vero Deo, ſed de illo vero Deo, ùt articulus in græco appoſitus* ὁ ἀληθινὸς θεὸς *apertè indicat. Chriſtus autem etſi eſt verus Deus; non tamen eſt ille verus Deus, ille, inquam, ſolus verus Deus, id eſt, ille ſolus perfectiſſima ratione Deus. Nam Pater tantùm iſte Deus eſt. Nec quidquam juvat, ut verba iſta,* Hic eſt verus Deus, *ad Chriſtum referantur, quòd Chriſtus poſtremò nominatus fuerit: Neq; enim ſemper pronomina relativa id referunt, quod propius eſt; ſed id ferè, de quo præcipue agitur. Alioqui ſæpe loci ſenſus perverteretur. nec propinquitas major efficere de-*

Digitized by Google

bet, ut de quoquam ſub pronomine relativo id cenſeatur dictum, quod illi convenire non poteſt, præſertim cum alius, quãvis non ita propinquus, nominatus ſuerit, cui id, quod ſub pronomine relativo dicitur, optimè conveniat. Sæpe deniq; (ut alibi ſuprà de Prophetarũ verbis in vetere Teſtamento, utrùm ad hunc, an verò ad illum, referendis diximus) non tam grammaticales regulæ, hac in re, quàm ratio ipſa attendeda eſt. Exemplũ eſto locus ille apud Paulum 2 Theſ: 2. 9. Cujus eſt adventus ſecundùm operationẽ Satanæ, &c. *Hic enim, ſi relativum* Cujus *propinquiorem referre debet, referet omnino Dominũ ſeu, ut latini codices habent, Dominum Ieſum; præſertim cum de ejus adventu proximè mentio facta fuerit. Et tamẽ, niſi prorſus inſaniiſſe & blaſphemaſſe Paulum velimus, fieri nullo modo poteſt, ut eum referat; ſed neceſſe eſt, ut referat Iniquum illum paulo ante nominatum. In epiſtola etiam ad Hebr: cap: 5. 7. ſcriptum eſt,* Qui in diebus carnis ſuæ, &c. *Vbi nemo non videt, relativum Qui non referre Melchiſedecum proximè nominatum, ſed Chriſtum; cujus nomen haud propiùs, quàm in initio quincti ver. legitur. Exempla autem ad id, quod hic agitur accommodatiora nulla afferri poſſunt, quàm hujuſmodi; ubi videlicet, relativum eſt ex pronomine Qui, quæ, quod Hujus enim pronominis relativi potiſſimùm videtur eſſe proprium cum iis conjungi nominibus, eaq; referre, quæ proxima ſunt. quod tamen, ut vidimus, aliter ſe habere deprehenditur, ubi vel nomen ejus, de quo præcipuè agitur, longinquiùs ante nominatum eſt, vel ſub*

vel ſub pronomine iſto relativo ea dicuntur, quæ nullo pacto propiùs nominato convenire poſſunt. Sed ne longiùs abeamus, exempla ſunt in promptu apud eundem Iohannem in eadem epiſtola, adeoq; in eodem capite; ubi relativa pronomina tacita aut expreſſa non propiùs ſed remotiùs nominatum referunt: idq; cum de Deo, ut hîc, & Chriſto agitur. Primùm enim ad finem ſecundi capitis ſcriptum eſt, Et nunc filioli manete in eo; ut, cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in adventu ejus. *Hic de Chriſto ſermonem eſſe, nemo, arbitror, negaverit. At illico ſequitur,* Si ſcitis quoniam juſtus eſt ſcitote, quoniam omnis qui facit juſtitiam, ex ipſo natus eſt. *Vbi ſine dubio tacitum pronomen relativum, ſubaudiendum ante vocē* juſtus, *non Chriſtum, ſed Deum refert, ſeu Patrem, qui, ſive expreſſo ipſius nomine, ſeu per expreſſum pronomen relativum, longinquiùs nominatus antea fuerat: Deum autem ſeu Patrem ab iſto tacito pronomine relativo referri, primùm res ipſa monet; cum quilibet, qui juſtitiam faciat, ex iſto, quem refert, natus eſſe dicatur. Tametſi enim meritò dici poteſt, quemlibet fidelem Chriſti juſtum ex ipſo Chriſto natum eſſe; tamen nec apertè ſic loqui conſuevit Scriptura, & aliud eſt Omnis, id eſt, Quilibet, qui facit juſtitiam, & aliud, Quilibet fidelis Chriſti juſtus. Deinde idipſum docent manifeſtè, quæ ſtatim ſequuntur, verba in initio 3. cap:* Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur. *Præterea ejuſdem c. 3. v. 2. pronomen relativum tacitum,*

ſubaudiendum, videlicet, in illis verbis, Scim⁹, quoniam, cum apparuerit, *non refert Deum proximè & paulo ante nominatum, ſed Chriſtũ, de quo remotiùs antea verba ſunt facta. Poſtremò, aliis quibusdã omiſſis non ita apertis, exemplum affero ex eod: cap: unde Adverſariorum teſtimonium ſumptum eſt, v. 14. ubi ſcriptum eſt,* Et hæc eſt fiducia, quam habemus ad eum, quia, quodcumq; petierimus ſecundùm voluntatem ejus, audit nos. *Satis conſtare inter omnes, exiſtimo, relativum Eum non Dei filium, ſed ipſum Deum ſignificare. Hic enim Iohannes, ſuo more, repetit quod dixerat cap: 3. 21, 22.* fiduciam habemus ad Deum; Et quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam præcepta ejus cuſtodimus, *&c. Vnde Eraſmus & Beza hic, pro relativo Eum, nomen Deum in ſuis tranſlationib. reponere non dubitârunt. Et tamen proxime, & paulo ante ſæpius Dei filius nominatus, & de eo continua verborum ſerie actum fuerat; cum de Deo ipſo tribus verſic: ante tantummodo verba facta ſuiſſent. Quid igitur mirum, quòd apud eundem ſcriptorem pronomen Hic non Ieſum Chriſtum proximè nominatum, ſed Illum verũ, ut græca exemplaria habent, qui paulo ante nominatus fuit, & poſſit & debeat referre, cum de ipſo præcipuè hoc loco agatur, nec uſquam alibi Ieſus Chriſtus ille verus Deus eſſe dicatur, aut quidpiam aliud, quod tantundem valeat, de ipſo apertè affirmetur? Agitur, inquam, præcipuè de Illo vero, qui eſt Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti (ipſius enim Filius, Ieſus Chriſtus ibidem diſertè dicitur (utpote quē*

Filius

Digitized by Google

Filius Dei, veniens, ut cognoſceremus, effecit. Et *hic dicitur eſſe ille verus Deus: atq; ut ſeq. id eſt, ultimo epiſt:v. patet idolis opponitur. Chriſtum autem ipſum per ſe idolis opponi, non invenies, ut arbitror; ſortaſſe umquam: at ejus patrem ſive Deum per ſe, ſæpiſſime; ut præter V. T. teſtimonia, quæ huic quæſtioni non ita accommodata eſſe fatemur, oſtendunt in* N. T. *hæc loca, Act: 14. 15. ubi Vanorum nomine Hebraica phraſi intelliguntur idola: & c. 17. 24, ac deinceps uſq; ad v. 30: 1 Cor: 8. 4: 2 Cor: 6. 16: 1 Theſſ: 1. 9. ex quo loco apparet, illum verum Deum, qui idolis opponitur eſſe patrem D. noſtri Ieſu Chriſti. Quod idem colligitur ex verbis ipſius Chriſti, quæ Adverſarii citant Ioh: 17. 3.* ut cognoſcant te ſolum verum Deum. *Fatentur enim omnes, dictionem* ſolum, *propter idola præcipuè appoſitam fuiſſe. Apparet igitur, nihil eſſe, cur verba illa apud Ioh: in loco, de quo agitur,* Hic eſt verus Deus, *ad Chriſtum, & non potiùs ad Deum, ipſius Chriſti patrem, referantur; præſertim cum plane veriſimile ſit, proximè antecedentia verba illa,* Et ſumus in illo vero *(prout totus hic locus in græco legitur) referenda eſſe ad illum eundem verum, cujus cognitionem nobis dedit Dei filius veniens; ut, quæ ſtatim conſequuntur,* in filio ejus, *&c. ex hebræorũ idiotiſmo, eoq; in N. T. frequentiſſimo, ita accipiantur, acſi ſcriptum fuiſſet,* per filium ejus, *&c. ut Eraſmus annotavit. Quòd ſi quis obſtinatè velit, omnino ad ipſum Filium verba iſta referri debere; nihil prorſus incommodi erit, ſi verba iſta omnia uſq; ad illa,* Hic eſt, *&c. per parentheſim legantur; id quod fieri poſ-*

Digitized by Google

eri poſſe, nemo audebit negare. fieri autem etiam debere, admodū probabile eſſe, concedet facilè quiſquis contraria opinione priùs occupatus non fuerit. Sed, ſive de ipſo Filio verba illa dicantur; Et ſumus in illo vero, *ſive non dicantur: ſive tota iſta orationis pars per parentheſim legatur, ſive non legatur; certiſſimum eſt, ſequentia verba,* Hic eſt verus Deus, *non ad Ieſum Chriſtum, ſed ad Illum verum nobis ab ipſo pateſactum, & cujus filius ibidem Ieſus Chriſtus dicitur, referenda eſſe, ut ante docuimus. Quamquam in eam ſententiam facilè devenio, ut, quando hujus loci omnino videtur idem ſenſus eſſe, qui eſt verborū ipſius Chriſti apud eundem Iohannem,* Hęc eſt autē vita æterna, *&c. non ſolùm ad Chriſti Patrem clau-*
Ioh: 17. 3. *ſula iſta,* Hic eſt verus Deus & vita æterna, *ſit referenda, ſed etiam ad Chriſtum, quatenus referri & poteſt & debet. Perinde ac ſi Iohannes dixiſſet, Hic habetis verum Deum, & vitam æternam. Verum quidem Deum; quia ecce habetis Chriſti Patrem, qui eſt ille ſolus verus Deus ut ipſe Chriſtus dixit: Vitam autem æternam; quia ecce ſimul cū Chriſti patre ipſum Chriſtum habetis. horum enim duorum cognitione vita æterna continetur, quemadmodum idem Chriſtus affirmavit. Iam, pronomen* Hic *eandem vim habere poſſe, ac ſi* hoc *dictum fuiſſet, ita ut referatur ad totum illud, quod proximè præceſſit: maſculino tamen, non neutro genere, pronomen iſtud fuiſſe enunciatū, propter nomen* verus Deus *maſculini generis, quod illi ſtatim ſubjiciebatur, & per verbum ſubſtantivum ſeu verbum* Sum, es, eſt, *cum illo conjungebatur; non*
ſolùm
Digitized by Google

ſolùm infinita exempla hujusmodi apud omnes probatos auctores docent: ſed hujus rei in ipſius novi T. *ſcriptis exempla habemus;ut Mat:13.38.* Bonum verò ſemen, Hi ſunt filii regni. *Vides, ut pronomen* Hi. *quamvis neceſſe ſit, ut referat* Bonum ſemen, *tamen prolatum fuerit non neutro genere & ſingulari numero, ut neutrius generis & ſingularis numeri eſt* Bonum ſemen. *ſed genere maſculino & numero plurali; ut, ſcilicet, concordet, cum* filii regni, *quod ſtatim illi ſubjicittur, & per ſubſtantivum verbum cũ illo conjungitur. Quin habes exemplum peraccommodum in illis verbis Chriſti, quæ ſenſu cum his Iohannis verbis convenire diximus,* Hæc eſt autem vita æterna ut cognoſcãt, *&c. Pronomen ſiquidem Hæc refertur ad illud,* ut cognoſcant, *&c. Quapropter non feminino, ſed neutro genere, ſecundùm exactiores Grammaticæ regulas, efferendum fuiſſet; & tamẽ feminino elatum fuit, propter nomen* vita æterna *ſtatim ſubjectum, illiq́; per verbum* eſt *conjunctum.*

Responsio ad XIII. Argumentum.

Decimotertiò *Vujekus unà cum Bellarmino argumentatur ex loco Ioh. cap. 1. v. 1.* In principio erat Verbum; & Verbum erat apud Deũ; & Deus erat Verbum: *& v. 3.* Omnia per ipſum facta ſunt. *Argumentatur autem Bellarminus ex verbis iſtis nominatim tribus modis; ſed re ipſa ſunt quatuor: ut ex Vujeki verbis clariùs colligitur. Nos ſingulatim ea recenſebimus ac diluemus.*

Primum argumentum ductum eſt ex voce Verbum, qua hic Chriſtus appellatur, ut nos ipſi fatemur.

Eſt

Eſt igitur Chriſtus Verbum, & quidem Dei Verbum; quod ipſum nos ſimiliter ſatemur. Verbum *autem* ſeu λόγος eſt mentis proles ſeu notitia & conceptus, *inquit Bellarminus. Itaq; Chriſtus eſt divinæ mentis proles ſeu notitia & conceptus. Atqui in Deo (teſte etiam Ariſtotele) idem eſt intelligens, intellectus, intellectio, & ſpecies intelligibilis. Ergo Chriſtus eſt idem cum Deo, id eſt, ejusdem numero ſubſtantiæ & naturæ. Bellarmini argumentum paulo conciſiùs recitavimus, cum non ſit animus multa ab ipſo, in eo exponendo minùs rectè dicta refutare, ſed breviter ac ſimpliciter ad ipſum argumentum reſpondere.*

Itaq; reſpondeo, in hoc argumento eſſe evidentem Æquivocationis fallaciam; ut ſtatim apparebit. Vox ſiquidem λόγος conſueta ac frequentiſſima, præſertim in ſacris litteris (ubi vetus interpres Verbum plerumq; illam reddidit) ſignificatione, non dubium eſt, quin ſermonem ſignificet. Exemplis afferendis ſuperſedeo. nã res in confeſſo eſt, & ea paſſim ſunt obvia. Nunc dico, Chriſtum appellari λόγον, ſeu Verbum, id eſt, ſermonem Dei, ob eam cauſſam, quòd, quemadmodum per ſuum ſermonem homo potiſſimùm cognoſcitur ejusq; voluntas patefit; ſic per Chriſtum Deus potiſſimùm cognoſcitur ejusq; voluntas patefit. Figurata igitur & ad vulgi captum accommodata ſignificatione Chriſtus Verbum Dei appellatur; ut in pleriſque aliis contingit, quæ de Deo in Scriptura dicuntur; non autem iſta pluſquàm propria & philoſophica, quam Bellarminus affert. ad quam confirmandam, & eam, quam nos attulimus, labefactandam,

aliud

aliud nihil a reliquis ſuis argumentis, quæ deinceps, Deo volente reſellemus, diſtinctum in medium protulit, niſi, ſcriptum eſſe: Verbum carnem fuiſſe factum. Quaſi verò Chriſtus non potuerit, figurata, atq; adeò ea, quæ nobis probatur, ſignificatione, Verbum Dei appellari, etiam pro eo tempore, quo extiterit, antequam homo naſceretur. Vt nihil hic dicam de ambigua ex græco ejus loci lectione, Et Verbum caro factum eſt, *unde tota iſta probatio ſimul & exceptio Bellarmini pendet. nam poſtea hac de re, quantum ſatis fuerit, explicabo.*

Vidit, arbitror, Vujekus hunc defectum in Bellarmini argumentatione; eamq́ ſupplere voluit. Sed admodum infeliciter id tentavit. Inquit enim: Non propter hoc ſolum (*Chriſtus*) vocatus eſt Verbum, quia nobis Dei voluntatem patefecerit, vel quia per ipſum Deus Pater ad nos locutus fuerit. (Namque hoc illi convenit tantùm ſecundùm humanitatem; non autem ſecundùm divinitatem: Iohannis autem propoſitum fuit hoc loco ejus divinitatem deſcribere.) Sed potiùs Verbum vocatus eſt propter ſuam divinitatem, *&c. Nihil inſulſius dici potuit; cum hic pro conceſſo ſumatur illud ipſum, quod in quæſtione eſt. In quæſtione ſiquidem eſt, an Chriſtus habeat iſtam divinitatem, id eſt, divinam naturam atq; eſſentiam ab humana diſtinctam; ita ut, quamvis homo ſit, tamen unus etiam & idem Deus ſit cum Deo patre ſuo. Certè enim, qui dicit, Iohannis propoſitum fuiſſe hoc loco Chriſti divinitatem, nempe hanc, quam diximus,*

mus, deſcribere; is neceſſariò ſimul dicit & pro conceſſo ſumit, Chriſtum iſtam divinitatè habere. ad quod tamen probandum hic ipſe Iohannis locus allatus fuerat. Quidquid igitur hic Vujekus ſubjicit de Verbo vivo, æterno, &c. Dei Patris, & conſequenter de Dei filio, qui ex ejus corde, ut ipſe loquitur, ex ejusq́ʒ ſubſtantia ineffabili modo ab æterno generetur, quem Chriſtum eſſe affirmat, & propterea Verbum a Iohanne hic appellatum fuiſſe contendit; hoc, inquam, univerſum, & quidquid præterea, propter eandem appellationem, ſubjungit de ſapientia, potentia & imagine Dei, ſine qua Deus numquam fuerit, quæ ipſe Dei Filius ſit; cum, quod ad hunc locum attinet, nullū aliud fundamentum, ſi ipſa Vujeki verba inſpicias, præter hoc, habeat, quòd Iohanni propoſitū fuerit divinitatem Chriſti deſcribere, inani prorſus fundamento nititur, eſtq́ʒ hic Principii petitio nimis manifeſta. De loco Proverb: 8. quem hic commemorat, inferiùs videndum erit. Interim duo a Vujeko accipimus, quæ ille dat. Vnum eſt, Chriſtum appellatum fuiſſe Verbū, quia nobis Dei patris voluntatē pateſecit perq́ʒ ipſum ad nos Deus pater locutus eſt, licèt nolit propter hoc tantùm ſic fuiſſe appellatum. Alterum eſt, quòd iſta hujus appellationis cauſſa, ſecundùm humanitatem tantùm, non etiam ſecundùm divinitatem, Chriſto conveniat. Etenim ex his duobus neceſſariò concluditur, non poſſe, ad Chriſti divinitatem, id eſt, eſſentiam divinam confirmandam, quidquam firmitudinis habere, quòd Chriſtus verbum fuerit appellatus: immo veriſimile ac probabile admodum eſſe, cum Iohannes

hannes illum ſic appellavit, nullam rationem, quod ad eſſentiam attinet, niſi humanitatis ipſius habuiſſe. Iam verò plurima afferri poſſent ad ſententiam noſtram confirmandam, cur Chriſtus a Iohanne appellatus fuerit Verbum, nempe, Dei, ut expreſſum eſt ab eodem ſcriptore in Apoc: 19. 13. Et vocatur nomen ejus Verbum Dei. *qui locus, & quæ verba indicāt, hanc eſse appellationem ipſi Ieſu Chriſto tributam, toti, inquam, illi ſuppoſito meritò accōmodatam; non autem, in eo eſſe ſubſtantiam quandam, quæ etiam citra & ante totum illud ſuppoſitum, & ſic citra & ante ipſius humanitatem, ſemper ſit ac fuerit revera & eſſentialiter neſcio quod verbum Dei. Poſſent, ut dixi, plurima afferri ad ſententiam noſtram confirmandam. Sed quia & res ſatis per ſe manifeſta eſt, & ab Adverſariis ipſis agnita & conceſſa, niſi quòd huic certiſſimæ cauſſæ iſtius appellationis Chriſto tributæ aliam incertiſſimā addere volunt: ac præterea quia ad ipſorum argumentum diluendum ſatis eſſe videtur, demonſtraſſe, Chriſtum aliam ob cauſſam, quàm ea eſt, quo argumētum nititur, jurè Dei Verbum appellari potuiſſe; propterea pauciſſimis contenti erimus.*

Conſideret igitur primùm unuſquiſque, an non videatur omnino Evangeliſta voluiſſe explicare, cur Chriſtum Verbum appellaſſet, cum, poſtquam expreſſiſſet v. 17. iſtud Verbum aliud nihil eſſe, quàm Ieſum Chriſtum, pro Verbo, videlicet, apertè Ieſum Chriſtū reponens, ſtatim v. 18. ſubjunxit, Deum nemo vidit unquam; Vnigenitus filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit. *Deinde meminerit lector, ejus*

ejus loci, qui apud eundem ſcriptorem eſt, omnium conſenſu huic planè ſimilis ac reſpondentis in initio primæ ipſius epiſtolæ, Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, & manus noſtræ contrectaverũt, de Verbo vitæ, *&c. Chriſtum (ut quidem pleriq; ſentiunt, & nominatim Vujekus inſ: pag: 97.) quem in Evangelio appellaverat ſimpliciter Verbum, hic appellat Verbum vitæ; id quod tamen in Evangelio quoq; inſinuaverat, cum in iſto Verbo vitam fuiſſe dixerat. Verùm quænam eſt hæc vita? Æterna nimirum, ut hic ſeq: verſiculo ſtatim docet atq; explicat, inquiens,* Et vita manifeſtata eſt. & vidimus, & teſtamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. *Et infrà cap: 5. 11. ait,* Et hoc eſt teſtimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. & hæc vita in Filio ejus eſt. *Ieſus Chriſtus igitur ejuſmodi Verbum dicitur, in quo ſit æterna vita; ſeu quod vitæ æternæ verbum ſit. nempe, quia ipſe nobis vitam æternam Evangelio ſuo annunciavit ac promiſit; ut in hac eadem epiſt: cap: 2. 25. dicitur,* Et hæc eſt repromiſſio, quam ipſe pollicitus eſt nobis, vitam æternam. *Et Paulus*
:1. *ad Tim: ſcribens ait de Chriſto,* qui deſtruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam & incorruptionem per Evangelium. *Hoc autem idem eſt cum eo, quòd Chriſtus Dei Verbum appelletur, quia Dei voluntatem nobis pateſaciat. Dei enim voluntas eſt, ut habeamus vitam æternam ea ratione, quæ in Chriſti Evangelio præſcripta eſt; quemadmodum ipſe*

pſe Chriſtus teſtatur Ioh:6.40. Hęc eſt autẽ voluntas ejus, qui miſit me, ut omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. *Et hæc ſatisſint pro confirmatione ſentẽtiæ noſtræ hoc in loco circa cauſſam cur Chriſtus Verbum appellatus fuerit.*

Nam quòd Bellarminus ſatis obſcurè contendit, propterea non poſſe Verbi nomen ad Ieſum Chriſtum hominem ſimpliciter accommodari, quia Evangeliſta dicat, Verbum factum fuiſſe carnem; Reſpondemus, verbum græcum, quod latinè redditum fuit, Factum eſt, eſſe ἐγένετο *quod non minus Fuit, quàm Factum eſt, ſignificat: debuiſſeq́ locũ verti,* Et Verbum caro fuit, *non autem,* Et Verbum caro factum eſt; *quemadmodum ordo ipſe verborum Iohãnis poſtulat. qui abſurdè diceret, Verbum carnem eſſe factum, id eſt, ut Adverſarii volunt, naturam humanam aſſumpſiſſe, poſteaquam de ipſo ea dixiſſet, quæ poſt Chriſtum hominem natum extiterunt. ſed non abſurdè poſt iſta omnia de eo dicta, ſub Verbi appellatione, de homine, qui alquando mortalis fuit, ſe loqui declaravit, dicens, iſtud Verbum fuiſſe carnem. Hinc patet* Tom:col 309 De. *reſponſio ad id, quod huic interpretationi Bellarminus objicit, inquiens, ſi Eſſe, non Fieri, ſignificare voluiſſet Iohannes, dicturũ fuiſſe* ἐγίνετο, *vel* γίνεται, *id eſt, Erat, vel Eſt: non autem* ἐγένετο, *id eſt, ſuit. quia* Chriſtus, *inquit,* eſt etiam nunc caro. *Nihil minùs verum dici potuit; cum, ut, modò innuimus, Caro hominem mortalem ſignificet. Hinc Paulus,* caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſ- 1. Cor:15 50. ſunt; nec corruptio incorruptelam poſſidebit.

Creditur quidem paſſim, Chriſtum in cælum tranſlatum habere carnem; ſed, ipſum adhuc eſſe carnem, nemo pius vel cogitare, vel audire ſine horrore poteſt.

Secundum argumentum, quod ex iſto Evangelii Iohannis initio ducitur, a Bellarmino tantummodo indicatum, a Vujeko verò aliquantò clariùs expoſitum eo nititur, quòd Verbum iſtud dicitur fuiſſe in principio apud Deum. Hoc autem, inquiunt, idem eſt quod Ante omnem rem creatam. Et cõſequenter Verbum iſtud, id eſt, Dei Filius, qui Chriſtus dictus eſt, non eſt res creata; & ſic neceſſariò eſt ipſe Deus.

Reſpondeo, hæc verba, In principio, *ſeu græcè,* ἐν ἀρχῇ *nequaquam per ſe ſignificare Ante omnem rem creatam, ſed initium aliquod, idq; pro ſubjecta materia, varium ac diverſum; ut omnia ſacra teſtimonia, in quibus iſta duo verba abſolutè, ut hîc, poſita leguntur, manifeſtè docent. Vide autem inter cætera hæc loca, Eſa: 52. 4: 60. 9. Dan: 8. 1. ac deniq; Act: 11. 15. ubi græcè* ἐν ἀρχῇ, *ſcriptum invenies. Cum igitur ſubjecta materia hîc ſit Evangelium; nulli dubium eſſe poteſt, quin hoc loco* In principio, *Evangelii initium ſignificet; ac ſi ſcriptum fuiſſet,* In principio Evangelii. *Semper enim in hujuſmodi locis aliquid ſubaudiendum eſt, ad quod vox Principii referatur. Quare quod ait Vujekus, nimis turpe Anabaptiſtarum ſophiſma eſſe, ita Iohannis verba interpretari, ac ſi dixiſſet, Verbum, id eſt, Chriſtum fuiſſe in initio officii ſui:* Nam quis, *inquit,* eſt qui neſciat, unumquemque eo tempore eſſe, quo aliquid facit? *Hæc, inquam, Vujeki reprehenſio nihil perti-*

net ad

Digitized by Google

net ad interpretationem, quam nos attulimus; quam tamen credimus apud noſtros homines, quos ille, ut alibi diximus, ſimplici Anabaptiſtarum nomine appellare ſolet, omnibus aliis receptiorem eſſe. Aliud eſt enim, In principio Evangelii, & aliud, In initio officii ſui; undecumq; tandem Evangelii initium ſumatur. Neq; enim Iohannes, cum ſcribere aggreſſus eſt, pro conceſſo ſumpſit, Ieſum Chriſtum eſſe primum Evangelii auctorem. immo, antequam aliud faciat, id docere inſtituit; idq́; præcipue propter Iohannem Baptiſtā. cujus tanta in populo fuerat exiſtimatio. ut multi ei tribuerent illa, quæ propria Ieſu Chriſti erant. Propterea diſertè monet, Baptiſtam, quamvis, videlicet, tempore Ieſu Chriſto priorem, non tamen fuiſſe lucem illam vitalem: quin potiùs veniſſe, ut de luce iſta teſtaretur; quæ, nimirum, Ieſus Chriſtus erat. Evangelii porrò principium nihilominus a prædicatione Iohannis Baptiſtæ ſumitur; ut ipſa prima Marci Evangeliſtæ verba docere poſſunt: Initium Evāgelii Ieſu Chriſti filii Dei; ſicut ſcriptum eſt in Prophetis: Ecce ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deſerto, *&c. Mens igitur Iohannis fuit docere, Ieſum Chriſtum, quem, ob ſuperiùs dictam cauſſam, Verbum nominat, jam tum, cum Baptiſta prædicare cœpit, fuiſſe a Deo huic muneri voluntatem ſuam pateſaciendi deſtinatum, & jam reipſa ad id ſingulariter electum; adeò ut Iohannes Baptiſta, ipſo, ut tempore pateſactionis ſuæ, aliquantò ſuperior, ſic dignitate multò inſerior eſſet: immo*

ſua prædicatione illi inſerviret, & tamquam acceſſorium quiddã (ut ſic dixerim) ipſius Ieſu Chriſti eſſet. Idcirco, ſummatim dicto, quod de Ieſu Chriſto in ſuam hiſtoriam evãgelicam ſibi quodammodo præfandum cenſuit; ſtatim ſubjecit: Iohannes teſtimonium perhibet de ipſo: & clamat, dicens, Hic erat, quem dixi; qui poſt me venturus eſt, ante me factus eſt, quia potior me erat. *Quibus verbis Iohannes Baptiſta docere voluit, Ieſum Chriſtum, quem ipſe tempore anteceſſerat, ſibi in Dei, ut ita dicam, intentione præceſſiſſe, utpote digniorem ac præſtantiorem, & qui ſuæ prædicationis proximus finis eſſet. Non extitit igitur Chriſtus poſt Baptiſtã, tamquam is qui in ſuo munere eũm conſequeretur, quive ab ipſo penderet; ſed contrà Baptiſta Chriſtum conſequebatur, & ab ipſo pendebat; utpote cui, ad Evangelium primitus publicandum electo, præcurſor datus fuiſſet. Itaq; Chriſtus Ieſus, quatenus Dei Verbum eſt, in ipſo Evangelii initio fuit; ſed tamen non apud homines, cum nondum ipſe prædicare cœpiſſet, ſed apud Deum. Legimus enim, illum ipſi Iohanni Baptiſtæ, qui ad præparandam viam ante faciem ipſius miſſus fuerat, & a cujus prædicatione, ut ex Marco oſtendimus, initium Evangelii ſumitur, aliquando fuiſſe ignotum, Ioh: 1. 30, 33. Meritò igitur ait Evangeliſta noſter,* In principio erat Verbum; & Verbum erat apud Deum; *etiamſi de exiſtentia Chriſti Ieſu (qui ſine dubio iſtud Verbum eſt) ante omnem rem creatam, nihil, cum iſta ſcriberet, vel cogitaverit, vel etiam cogitare potuerit.*

Ioh. 1:52

Tertium

Tertium argumentum, quod ſecundum eſt apud Bellarminum, ex eo ſumitur, quòd in citatis Evangeliſtæ verbis Chriſtus ſeu Verbum vocatur Deus, Et Deus erat Verbum. Nam Ioannes, *inquit Bellarminus,* in toto illo ferè cap. ſemper repetit initio ſequentis ſententiæ id, quod poſuerat in fine præcedentis. *In principio,* inquit, *erat Verbum;* deinde ſubjungit: *Et Verbum erat apud Deum.* Vbi vides, idem nomen poni in fine primæ ſententiæ, & initio ſecundæ. Sic etiam quia in ſecunda dixerat: *Et Verbum erat apud Deum;* in tertia dicit: *Et Deus erat Verbum.* ubi idem Deus eſſe dicitur, & is apud quem erat Verbum; & is, qui erat ipſum Verbum. Idipſum obſervare licet in ſequentibus: *In ipſo vita erat, & vita erat lux hominum; & lux in tenebris lucet; & tenebræ eam non comprehenderunt, &c. Hactenus verba Bellarmini, quæ neſcio cur Vujekus omiſerit; cum multa alia non omittat, quæ minùs vel veritatis vel acuminis habere videntur.*

Reſpondeo, conjecturam iſtam ex eo ductam, quòd Evangeliſta, non quidem in toto ferè illo cap: ut parum conſideratè ait Bellarminus, ſed in bona parte illius quaſi proœmii & argumenti operis ſui, facere conſueverit, non tanti eſſe debere, ut ipſum Evangeliſtam adſurda & falſa dicentem faciamus. Quid autem abſurdius aut magis falſum dici poteſt, quàm eundem eſſe eum, qui eſt apud aliquem, & eum, apud quem iſte eſt? Certè enim, ſi, cum Iohannes dicit, Et Deus erat Verbum, *voce Deus eum Deum ſignifi-*

Eſt igitur Chriſtus Verbum, & quidem Dei Verbum; quod ipſum nos ſimiliter fatemur. Verbum *autem* ſeu λόγος eſt mentis proles ſeu notitia & conceptus, *inquit Bellarminus. Itaq; Chriſtus eſt divinæ mentis proles ſeu notitia & conceptus. Atqui in Deo (teſte etiam Ariſtotele) idem eſt intelligens, intellectus, intellectio, & ſpecies intelligibilis. Ergo Chriſtus eſt idem cum Deo, id eſt, ejusdem numero ſubſtantiæ & naturæ. Bellarmini argumentum paulo conciſiùs recitavimus, cum non ſit animus multa ab ipſo, in eo exponendo minùs rectè dicta refutare, ſed breviter ac ſimpliciter ad ipſum argumentum reſpondere.*

Itaq; reſpondeo, in hoc argumento eſſe evidentem Æquivocationis fallaciam; ut ſtatim apparebit. Vox ſiquidem λόγος conſueta ac frequentiſſima, præſertim in ſacris litteris (ubi vetus interpres Verbum plerumq; illam reddidit) ſignificatione, non dubium eſt, quin ſermonem ſignificet. Exemplis afferendis ſuperſedeo. nã res in confeſſo eſt. & ea paſſim ſunt obvia. Nunc dico, Chriſtum appellari λόγον, ſeu Verbum, id eſt, ſermonem Dei; ob eam cauſſam, quòd, quemadmodum per ſuum ſermonem homo potiſſimùm cognoſcitur ejusq; voluntas patefit; ſic per Chriſtum Deus potiſſimùm cognoſcitur ejusq; voluntas patefit. Figurata igitur & ad vulgi captum accommodata ſignificatione Chriſtus Verbum Dei appellatur; ut in pleriſque aliis contingit, quæ de Deo in Scriptura dicuntur; non autem iſta pluſquàm propria & philoſophica, quam Bellarminus affert. ad quam confirmandam, & eam, quam nos attulimus, labefactandam,

aliud

aliud nihil a reliquis ſuis argumentis, quæ deinceps, Deo volente reſellemus, diſtinctum in medium protulit, niſi, ſcriptum eſſe, Verbum carnem fuiſſe factum. Quaſi verò Chriſtus non potuerit, figurata, atq; adeò ea, quæ nobis probatur, ſignificatione, Verbum Dei appellari, etiam pro eo tempore, quo extiterit, antequam homo naſceretur. Vt nihil hîc dicam de ambigua ex græco ejus loci lectione, Et Verbum caro factum eſt, *unde tota iſta probatio ſimul & exceptio Bellarmini pendet. nam poſtea hac de re, quantum ſatis fuerit, explicabo.*

Vidit, arbitror, Vujekus hunc defectum in Bellarmini argumentatione; eamq́; ſupplere voluit. Sed admodum infeliciter id tentavit. Inquit enim: Non propter hoc ſolum (*Chriſtus*) vocatus eſt Verbum, quia nobis Dei voluntatem patefecerit, vel quia per ipſum Deus Pater ad nos locutus fuerit. (Namque hoc illi convenit tantùm ſecundùm humanitatem; non autem ſecundùm divinitatem: Iohannis autem propoſitum fuit hoc loco ejus divinitatem deſcribere.) Sed potiùs Verbum vocatus eſt propter ſuam divinitatem, *&c. Nihil inſulſius dici potuit; cum hîc pro conceſſo ſumatur illud ipſum, quod in quæſtione eſt. In quæſtione ſiquidem eſt, an Chriſtus habeat iſtam divinitatem, id eſt, divinam naturam atq; eſſentiam ab humana diſtinctam; ita ut, quamvis homo ſit, tamen unus etiam & idem Deus ſit cum Deo patre ſuo. Certè enim, qui dicit, Iohannis propoſitum fuiſſe hoc loco Chriſti divinitatem, nempe hanc, quam diximus,*

mus, deſcribere; is neceſſariò ſimul dicit & pro conceſſo ſumit, Chriſtum iſtam divinitatè habere. ad quod tamen probandum hic ipſe Iohannis locus allatus fuerat. Quidquid igitur hic Vujekus ſubjicit de Verbo vivo, æterno, &c. Dei Patris, & conſequenter de Dei filio, qui ex ejus corde, ut ipſe loquitur, ex ejusq; ſubſtantia ineffabili modo ab æterno generetur, quem Chriſtum eſſe affirmat, & propterea Verbum a Iohanne hic appellatum fuiſſe contendit; hoc, inquam, univerſum, & quidquid præterea, propter eandem appellationem, ſubjungit de ſapientia, potentia & imagine Dei, ſine qua Deus numquam fuerit, quæ ipſe Dei Filius ſit; cum, quod ad hunc locum attinet, nullũ aliud fundamentum, ſi ipſa Vujeki verba inſpicias, præter hoc, habeat, quòd Iohanni propoſitũ fuerit divinitatem Chriſti deſcribere, inani prorſus fundamento nititur, eſtq; hic Principii petitio nimis manifeſta. De loco Proverb: 8. quem hic commemorat, inferiùs videndum erit. Interim duo a Vujeko accipimus, quæ ille dat. Vnum eſt, Chriſtum appellatum fuiſſe Verbũ, quia nobis Dei patris voluntatẽ patefecit perq; ipſum ad nos Deus pater locutus eſt, licèt nolit propter hoc tantùm ſic fuiſſe appellatum. Alterum eſt, quòd iſta hujus appellationis cauſſa, ſecundùm humanitatem tantùm, non etiam ſecundùm divinitatem, Chriſto conveniat. Etenim ex his duobus neceſſariò concluditur, non poſſe, ad Chriſti divinitatem, id eſt, eſſentiam divinam confirmandam, quidquam firmitudinis habere, quòd Chriſtus verbum fuerit appellatus: immo veriſimile ac probabile admodum eſſe, cum Io-

hannes

Digitized by Google

hannes illum ſic appellavit, nullam rationem, quod ad eſſentiam attinet, niſi humanitatis ipſius habuiſſe. Iam verò plurima afferri poſſent ad ſententiam noſtram confirmandam, cur Chriſtus a Iohanne appellatus fuerit Verbum, nempe, Dei, ut expreſſum eſt ab eodem ſcriptore in Apoc: 19. 13. Et vocatur nomen ejus Verbum Dei. *qui locus, & quæ verba indicat, hanc eſse appellationem ipſi Ieſu Chriſto tributam, toti, inquam, illi ſuppoſito meritò accõmodatam; non autem, in eo eſſe ſubſtantiam quandam, quæ etiam citra & ante totum illud ſuppoſitum, & ſic citra & ante ipſius humanitatem. ſemper ſit ac fuerit revera & eſſentialiter neſcio quod verbum Dei. Poſſent, ut dixi, plurima afferri ad ſententiam noſtram confirmandam. Sed quia & res ſatis per ſe manifeſta eſt, & ab Adverſariis ipſis agnita & conceſſa, niſi quòd huic certiſſimæ cauſſæ iſtius appellationis Chriſto tributæ aliam incertiſſimā addere volunt: ac præterea quia ad ipſorum argumentum diluendum ſatis eſſe videtur, demonſtraſſe, Chriſtum aliam ob cauſſam, quàm ea eſt, quo argumẽtum nititur, jurè Dei Verbum appellari potuiſſe; propterea pauciſſimis contenti erim⁹.*

Conſideret igitur primùm unuſquiſque, an non videatur omnino Evangeliſta voluiſſe explicare, cur Chriſtum Verbum appellaſſet, cum, poſtquam expreſſiſſet v. 17. iſtud Verbum aliud nihil eſſe, quàm Ieſum Chriſtum, pro Verbo, videlicet, apertè IeſumChriſtū reponens, ſtatim v. 18. ſubjunxit, Deum nemo vidit unquam; Unigenitus filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit. *Deinde meminerit lector,*

ejus

ejus loci, qui apud eundem ſcriptorem eſt, omnium conſenſu huic planè ſimilis ac reſpondentis in initio primæ ipſius epiſtolæ, Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, & manus noſtræ contrectaverũt, de Verbo vitæ, *&c. Chriſtum (ut quidem pleriq; ſentiunt, & nominatim Vujekus inf: pag: 97.) quem in Evangelio appellaverat ſimpliciter Verbum, hic appellat Verbum vitæ; id quod tamen in Evangelio quoq; inſinuaverat, cum in iſto Verbo vitam fuiſſe dixerat. Verùm quænam eſt hæc vita? Æterna nimirum, ut hic ſeq: verſiculo ſtatim docet atq; explicat, inquiens,* Et vita manifeſtata eſt. & vidimus, & teſtamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. *Et infrà cap: 5. 11. ait,* Et hoc eſt teſtimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. & hæc vita in Filio ejus eſt. *Ieſus Chriſtus igitur ejuſmodi Verbum dicitur, in quo ſit æterna vita; ſeu quod vitæ æternæ verbum ſit. nempe, quia ipſe nobis vitam æternam Evangelio ſuo annunciavit ac promiſit; ut in hac eadem epiſt: cap: 2. 25. dicitur,* Et hæc eſt repromiſſio, quam ipſe pollicitus eſt nobis, vitam æternam. *Et Paulus*
:1. *ad Tim: ſcribens ait de Chriſto,* qui deſtruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam & incorruptionem per Evangelium. *Hoc autem idem eſt cum eo, quòd Chriſtus Dei Verbum appelletur, quia Dei voluntatem nobis patefaciat. Dei enim voluntas eſt, ut habeamus vitam æternam ea ratione, quæ in Chriſti Evangelio præſcripta eſt; quemadmodum ipſe*

pſe Chriſtus teſtatur Ioh:6.40. Hęc eſt autē voluntas ejus, qui miſit me, ut omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. *Et hæc ſatis ſint pro confirmatione ſentētiæ noſtræ hoc in loco circa cauſſam cur Chriſtus Verbum appellatus fuerit.*

Nam quòd Bellarminus ſatis obſcurè contendit, propterea non poſſe Verbi nomen ad Ieſum Chriſtum hominem ſimpliciter accommodari, quia Evangeliſta dicat, Verbum factum fuiſſe carnem; Reſpondemus, verbum græcum, quod latinè redditum fuit, Factum eſt, eſſe ἐγένετο quod non minùs Fuit, quàm Factum eſt, ſignificat: debuiſſeq́ locū verti, Et Verbum caro fuit, *non autem,* Et Verbum caro factum eſt; *quemadmodum ordo ipſe verborum Iohānis poſtulat. qui abſurdè diceret, Verbum carnem eſſe factum, id eſt, ut Adverſarii volunt, naturam humanam aſſumpſiſſe, poſteaquam de ipſo ea dixiſſet, quæ poſt Chriſtum hominem natum extiterunt. ſed non abſurdè poſt iſta omnia de eo dicta, ſub Verbi appellatione, de homine, qui alquando mortalis fuit, ſe loqui declaravit, dicens, iſtud Verbum fuiſſe carnem. Hinc patet* To:1:col 309 De. *reſponſio ad id, quod huic interpretationi Bellarminus objicit, inquiens, ſi Eſſe, non Fieri, ſignificare voluiſſet Iohannes, dicturū fuiſſe ἐγίνετο, vel γίνεται, id eſt, Erat, vel Eſt: non autem ἐγένετο, id eſt, fuit. quia* Chriſtus, *inquit,* eſt etiam nunc caro. *Nihil minùs verum dici potuit; cum, ut, modò innuimus, Caro hominem mortalem ſignificet. Hinc Paulus,* caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt; nec corruptio incorruptelam poſſidebit. 1. Cor:15 50.

Creditur quidem paſſim, Chriſtum in cælum tranſlatum habere carnem; ſed, ipſum adhuc eſſe carnem, nemo pius vel cogitare, vel audire ſine horrore poteſt.

Secundum argumentum, quod ex iſto Evangelii Iohannis initio ducitur, a Bellarmino tantummodo indicatum, a Vujeko verò aliquantò clariùs expoſitum eo nititur, quòd Verbum iſtud dicitur fuiſſe in principio apud Deum. Hoc autem, inquiunt, idem eſt quod Ante omnem rem creatam. Et cõſequenter Verbum iſtud, id eſt, Dei Filius, qui Chriſtus dictus eſt, non eſt res creata; & ſic neceſſariò eſt ipſe Deus.

Reſpondeo, hæc verba, In principio, *ſeu græcè,* ἐν ἀρχῇ *nequaquam per ſe ſignificare Ante omnem rem creatam, ſed initium aliquod, idq; pro ſubjecta materia, varium ac diverſum; ut omnia ſacra teſtimonia, in quibus iſta duo verba abſolutè, ut hìc, poſita leguntur, manifeſtè docent. Vide autem inter cætera hæc loca, Eſa: 52. 4: 60. 9. Dan: 8. 1. ac deniq; Act: 11. 15. ubi græcè* ἐν ἀρχῇ, *ſcriptum invenies. Cum igitur ſubjecta materia hic ſit Evangelium; nulli dubium eſſe poteſt, quin hoc loco* In principio, *Evangelii initium ſignificet; ac ſi ſcriptum fuiſſet,* In principio Evangelii. *Semper enim in hujuſmodi locis aliquid ſubaudiendum eſt, ad quod vox Principii referatur. Quare quod ait Vujekus, nimis turpe Anabaptiſtarum ſophiſma eſſe, ita Iohannis verba interpretari, ac ſi dixiſſet, Verbum, id eſt, Chriſtum fuiſſe in initio officii ſui:* Nam quis, *inquit,* eſt qui neſciat, unumquemque eo tempore eſſe, quo aliquid facit? *Hæc, inquam, Vujeki reprehenſio nihil pertinet ad*

Digitized by Google

net ad interpretationem, quam nos attulimus; quam tamen credimus apud noſtros homines, quos ille, ut alibi diximus, ſimplici Anabaptiſtarum nomine appellare ſolet, omnibus aliis receptiorem eſſe. Aliud eſt enim In principio Evangelii, & aliud, In initio officii ſui; undecumq; tandem Evangelii initium ſumatur. Neq; enim Iohannes, cum ſcribere aggreſſus eſt, pro conceſſo ſumpſit, Ieſum Chriſtum eſſe primum Evangelii auctorem. immo, antequam aliud faciat, id docere inſtituit; idq; præcipuè propter Iohannem Baptiſtã. cujus tanta in populo fuerat exiſtimatio. ut multi ei tribuerent illa, quæ propria Ieſu Chriſti erant. Propterea diſertè monet, Baptiſtam, quamvis, videlicet, tempore Ieſu Chriſto priorem, non tamen fuiſſe lucem illam vitalem: quin potiùs veniſſe, ut de luce iſta teſtaretur; quæ, nimirum, Ieſus Chriſtus erat. Evangelii porrò principium nihilominus a prædicatione Iohannis Baptiſtæ ſumitur; ut ipſa prima Marci Evangeliſtæ verba docere poſſunt: Initium Evãgelii Ieſu Chriſti filii Dei; ſicut ſcriptum eſt in Prophetis: Ecce ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deſerto, *&c. Mens igitur Iohannis fuit docere, Ieſum Chriſtum, quem, ob ſuperiùs dictam cauſſam, Verbum nominat, jam tum, cum Baptiſta prædicare cœpit, fuiſſe a Deo huic muneri voluntatem ſuam pateſaciendi deſtinatum, & jam reipſa ad id ſingulariter electum; adeò ut Iohannes Baptiſta, ipſo, ut tempore pateſactionis ſuæ, aliquantò ſuperior, ſic dignitate multò inferior eſſet: immo*

ſua prædicatione illi inſerviret, & tamquam acceſſorium quiddã (ut ſic dixerim) ipſius Ieſu Chriſti eſſet. Idcirco, ſummatim dicto, quod de Ieſu Chriſto in ſuam hiſtoriam evãgelicam ſibi quodammodo præfandum cenſuit; ſtatim ſubjecit: Iohannes teſtimonium perhibet de ipſo: & clamat, dicens, Hic erat, quem dixi; qui poſt me venturus eſt, ante me factus eſt, quia potior me erat. *Quibus verbis Iohannes Baptiſta docere voluit, Ieſum Chriſtum, quem ipſe tempore anteceſſerat, ſibi in Dei, ut ita dicam, intentione præceſſiſſe, utpote digniorem ac præſtantiorem, & qui ſuæ prædicationis proximus finis eſſet. Non extitit igitur Chriſtus poſt Baptiſtã, tamquam is qui in ſuo munere eum conſequeretur, quivè ab ipſo penderet; ſed contrà Baptiſta Chriſtum conſequebatur, & ab ipſo pendebat; utpote cui, ad Evangelium primitus publicandum electo, præcurſor datus fuiſſet. Itaq; Chriſtus Ieſus, quatenus Dei Verbum eſt, in ipſo Evangelii initio fuit; ſed tamen non apud homines, cum nondum ipſe prædicare cœpiſſet, ſed apud Deum. Legimus enim, illum ipſi Iohanni Baptiſtæ, qui ad præparandam viam ante faciem ipſius miſſus fuerat, & a cujus prædicatione, ut ex Marco oſtendimus, initium Evangelii ſumitur, aliquando fuiſſe ignotum, Ioh: 1. 30, 33. Meritò igitur ait Evangeliſta noſter,* In principio erat Verbum; & Verbum erat apud Deum; *etiamſi de exiſtentia Chriſti Ieſu (qui ſine dubio iſtud Verbum eſt) ante omnem rem creatam, nihil, cum iſta ſcriberet, vel cogitaverit, vel etiam cogitare potuerit.*

Ioh, 1:52

Tertiam

Tertium argumentum, quod ſecundum eſt apud Bellarminum, ex eo ſumitur, quòd in citatis Evangeliſtæ verbis Chriſtus ſeu Verbum vocatur Deus, Et Deus erat Verbum. Nam Ioannes, *inquit Bellarminus,* in toto illo ferè cap. ſemper repetit initio ſequentis ſententiæ id, quod poſuerat in fine præcedentis. *In principio,* inquit, *erat Verbum;* deinde ſubjungit: *Et Verbum erat apud Deum.* Vbi vides, idem nomen poni in fine primæ ſententiæ, & initio ſecundæ. Sic etiam quia in ſecunda dixerat: *Et Verbum erat apud Deum;* in tertia dicit: *Et Deus erat Verbum.* ubi idem Deus eſſe dicitur, & is apud quem erat Verbum; & is qui erat ipſum Verbum. Idipſum obſervare licet in ſequentibus: *In ipſo vita erat, & vita erat lux hominum; & lux in tenebris lucet; & tenebræ eam non comprehenderunt, &c. Hactenus verba Bellarmini, quæ neſcio cur Vujekus omiſerit; cum multa alia non omittat, quæ minùs vel veritatis vel acuminis habere videntur.*

Reſpondeo, conjecturam iſtam ex eo ductam, quòd Evangeliſta, non quidem in toto ferè illo cap: ut parum conſideratè ait Bellarminus, ſed in bona parte illius quaſi prooemii & argumenti operis ſui, facere conſueverit, non tanti eſſe debere, ut ipſum Evangeliſtam adſurda & falſa dicentem faciamus. Quid autem abſurdius aut magis falſum dici poteſt, quàm eundem eſſe eum, qui eſt apud aliquem, & eum, apud quem iſte eſt? Certè enim, ſi, cum Iohannes dicit, Et Deus erat Verbum, *voce Deus eum Deum ſignifi-*

cat, apud quem, proximè dixerat, Verbum fuiſſe; Sequitur omnino, illum Deum, apud quem erat Verbũ, & ipſum Verbum, quod apud illum erat, eundem eſſe; utrumcumq; tandem nomen in verbis iſtis, Et Deus erat Verbum, *ſubjecti aut prædicati locum teneat. Confugere, ut hîc Bellarminus cum ſuis neceſſe habet, ad diſtinctionem unius numero eſſentiæ, & perſonæ, eſt vaniſſimum effugium; cum diſtinctio iſta non minùs falſa & abſurda ſit, quàm illud ipſum, quod, ejus ope, nec falſum nec abſurdũ eſſe, probare intenditur; quemadmodum alibi ſuprà oſtendimus, docentes, eam (ut loquuntur) implicare contradictionem. Itaq; nos meritò ex hoc ipſo Iohannis loco colligimus, nullo pacto fieri poſſe, ut Verbum ſeu Chriſtus Dei Filius ſit ille unus Deus; cum ſatis apertè hîc dicatur, eum fuiſſe apud illum unum Deum. Articulus enim appoſitus in græco voci* θεὸν, *id eſt, Deum, in illis verbis*, Et verbũ erat apud Deum *id planè demonſtrat. Præterea, ut Evangeliſta iſtum ſuum morem, quem Bellarminus obſervavit, repetendi in initio ſequentis ſententiæ id, quod poſuit in fine præcedentis, hîc quoq; ſervaſſe dici poſſit; ſatis eſſe videtur, ſi, quemadmodum ipſe Bellarminus poſtea loquitur, idem nomen poſuerit in initio tertiæ ſententiæ, quod poſuit in fine ſecundæ, etiamſi diverſa ſignificatione. Etenim ſimile omnino quiddam eum feciſſe in illis verbis, quæ inferiùs leguntur*, Mundus per ipſum factus eſt; & Mundus eum non cognovit, *neceſſe eſt, ut Bellarminus fateatur, qui unà cum pleriſq; aliis vult, Mundum, qui per Verbum, id eſt, Chriſtum factus hic dicitur eſſe ſub-*

ſe ſubſtantiam cæli & terræ. Nam certè Mundus, qui Chriſtum non cognoviſſe ſimiliter hic dicitur, non eſt ſubſtantia cæli & terræ; ut poſtmodum apertiùs explicabimus. Vbi Bellarminum ſibi ipſi contradicentem oſtendemus ac tacitè concedentem, non minùs diverſo ſenſu accipi in prædictis verbis vocem Mundi in ſequente ſententia ab eo, quo accipitur in præcedente, quàm ſit diverſus is ſenſus, quo nos volumus vocem Deus accipi debere in præcedente ſententia illa, Et verbum erat apud Deum, *ab eo, quo accipienda ſit in ſequente ſententia.* Et Deus erat Verbnm. *Et ſanè, ſi mens Iohannis fuiſſet, ut in eundem ſenſum vox Deus utrobiq; acciperetur, articulum ei voci non minùs in ſequente, quàm in præcedente ſententia appoſuiſſet. Immo ſolet græca lingua, cum aliquod nomen eodem ſenſu vult repetere articulum ei in repetendo apponere, quamvis antea appoſitus non fuerit; tantum abeſt, ut antea appoſitum in repetendo deinde ommittat. Vt hic paulo inferiùs, cum Iohannes priùs dixiſſet,* In ipſo vita erat, *nullo nomini Vitæ articulo appoſito, poſtea ſubjungens,* Et vita erat Lux hominum, *articulum ei appoſuit, nempe ut intelligeretur, eum de illa vita jam nominata loqui; habente articulo eandem vim, ac ſi dixiſſit,* Et hæc vita erat lux hominum. *Atq; hoc ipſum idem Evangeliſta alibi fecit in ipſo Dei nomine, de quo hìc agitur. Cap: enim 13. 3. cum dixiſſet,* & quia a Deo exivit, *ſine articulo, ſtatim ſubjiciens,* Et ad Deum vadit, *nomini* Deum *addidit articulum. nimirum, ut apertiùs, de eodem Deo ſe poſtea loqui, de quo antea locutus erat, nobis indicaret.*

Digitized by Google

At enim ajunt non pauci, propter duas cauſſas non fuiſſe in loco noſtro additum articulum ſecundo loco voci Dei; primùm, ut indicaretur diſtinctio perſonarum Patris, & Filii: deinde, ut appareret Dei nomen ſecundo loco poſitum, eſſe prædicatum, & vocem Verbum, cui appoſitus eſt articulus, ſubjectum. Reſpondeo, diſtinctionem apertiſſimam perſonarum Patris, & Filii jam ab Evangelſta ſuiſſe factam, cum dixit, hunc fuiſſe apud illum. Præterea dico, articulum voci Deus appoſitum vel non appoſitum, ex ipſa ſententia Adverſariorum, aut nullam vim habere, aut non perſonas tantùm, ſed ſimul naturas quoq; diſtinguere. Quandoquidem ipſe Deus Pater ſæpe ſine articulo ſimpliciter nominatur; & contrà, Filium cum articulo, tametſi egregiè ſalluntur, Deum aliquando nominari contendunt Adverſarii, ut in loco 1. epiſt: Ioh:, quē ſuprà examinavimus, Hic eſt verus Deus, *&c. & ad Tit: cap: 2. (de quo loco inferius agemus)* adventũ gloriæ magni Dei, *quemadmodum hîc Bellarminus notat.* To: 1. col. 316. B. *Qui neſcio, quid ſibi velit, quādo hinc concludit, nihil referre in diſputatione noſtra, quòd Iohannes ſecundo loco articulum non addiderit. Nihil refert quidem, ſi ita res ſe habet, ut Filius ſit idem cum Patre Deus, ad diſtinctionem inter Patrem & Filium. Sed refert tamen ad ſtatuendum, utrùm ſecundo loco de eodē Deo agatur, ut inde concludi poſſit, Filium eſſe eundem Deum cum Patre. cum certum ſit alioqui, nomen Dei ſine articulo, cum locum prædicati obtinet, non modò ſummo illi Deo, ſed etiam ejus creaturis aliquando in ſacris litteris tribui,*

ut ſuprà

Digitized by Google

utſuprà alicubi indicatum eſt,& infrà clariùs demõ-ſtrabitur. Nam hic ſecundo loco nomen Deus prædi-cati locum obtinere,& ab iſtis,quibus nunc reſponde-mus,ut ex altera cauſſa,quã mox reſellemus,patet & a pleriſq; aliis conſtanter aſſeritur. Quãquam ſatis eſt ſi id ita eſſe poſſit; quod nemo umquam negabit.

Ad alteram cauſſam diſtinguendi prædicatum à ſubjecto Reſpondeo, eam non tanti eſſe,ut non potiùs cavendum fuiſſet, ne quis putaret,non de eodem Deo utrobiq; agi. Deinde, cum certum ſit, nomen Deus ſine articulo admodum frequenter ſubjecti loco eſſe, nomen autem Verbum, cum Chriſtum ſignificat, ſive prædicatum ſit ſive ſubjectum,ſine articulo eſſe nequeat; eadem dubitatio manet, utrùm nomen Deus, an Verbum ſit ſubjectum,vel prædicatum. Adde,quòd,u-trocumq; modo res ſe habeat, ſi utriq; nomini appo-ſitus fuiſſet articulus,idẽ ſenſus reipſa emerſiſſet. Nam ſive Iohannes dixiſſet illud Verbum fuiſſe illum Deum, ſive illum Deum fuiſſe illud Verbum; hinc certum eſ-ſet,illud Verbum ipſam illius Dei naturam habere. Bel larminus certè; qui hoc ipſum ex his Iohannis verbis, Et Deus erat Verbum, *vult concludere,* Deus *fa-cit ſubjectum, Verbum verò, prædicatum; quamvis ſi, ut alii volunt, contrà fiat, nihil referre oſtendat.*

Quartum argumentum, quod eſt Bellarmini ter-tium, ſumitur ex eo,quòd omnia per hoc Verbum fa-cta dicuntur. Hinc enim ſequitur *(ait cum Augu-ſtino Bellarminus)* Verbum non eſſe factum, & proinde non eſſe creaturam,& proinde eſſe u-num Deum cum Patre. nihil enim eſt, niſi De-us & creaturæ ejus.

Digitized by Google

Reſpondeo tripliciter. Primùm nego, valere hanc conſequentiam, Verbum non eſt factum; Ergo non eſt creatura. Tametſi enim Facere & Creare in ſacris litteris confundi videntur, cum ad Deum utrumque refertur; tamen communis opinio Theologorum eſt, Creare propriè eſſe, ex nihilo condere, Facere verò, ex præexiſtente materiâ. Et certè ſi, ut omnes ſentire videntur, Dei ejusq; ſolius eſt ex nihilo cõdere: cum certum ſit, verbum Creandi in ſacris litteris de ſolo Deo aliquid condente uſurpari; nihil veriſimilius eſt, quàm Creare propriè eſſe, ex nihilo condere. quemadmodum ex altera parte, cum Faciendi verbum non de Deo tantùm, ſed de creaturis quoq; aliquid condentibus uſurpetur; videtur omnino concludendum, Facere propriè eſſe, ex præexiſtente materia condere ſeu formare. Arriani quidem facilè Homouſiannis concedunt, Verbum non eſſe factum; creatum tamen eſſe contendunt. Quare hæc argumentatio, a non facto ad non creatum, nihil firmitatis habet.

Secundo loco reſpondeo, negans, ex eo, quòd ſcriptum ſit, omnia per Verbum eße facta, colligi debere, ipſum Verbum non eße factum, etiamſi vox Omnia univerſe planè accipienda fuerit. Semper enim in iſtiuſmodi locutionibus, quantumvis univerſalibus, excipitur is, de quo ipſa univerſalis enunciatio effertur. Iam non aliter, ex eo, quòd per Verbum omnia ſint facta, quæ, videlicet, facta ſunt, colligi poteſt, ipſum Verbum non eße factum, niſi quia abſurdum atque adeò impoſſibile ſit, Verbum per ſeipſum factum fuiße. Atqui, ſi nomine Omnium, quæ ſunt facta, hoc in loco Verbum ipſum, per quod facta dicuntur, etiamſi fa-

ctum & ipſum ſit, comprehendi non debet; corruit funditus argumentatio iſta. Regulam certè, quā nos modò diximus, de univerſalibus iſtiusmodi locutionibus, veram eſſe, concedet quisquis & loquendi uſus, & ipſarum divinarum litterarum moris peritus fuerit. Nobis ſatis eſt, ad vim argumenti retundendam, vel unicum exemplum ex ſ. litteris petitum proferre, ubi in ejusmodi prorſus locutione univerſali is excipiendus ſit, de quo ipſa univerſalis enunciatio effertur. Eſt id autem in promptu, atq; adeò in hoc ipſo Evangeliſtæ ſermone, quatuor tantùm poſt verſiculis, cum ait: Hic venit in teſtimonium, ut teſtimoniū perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. *Nam ſi ita verum eſt, Iohannem Baptiſtam veniſſe ad teſtificandum de Chriſto, quo omnes per ipſum Iohānem in Chriſtum crederent, ut nemo prorſus excipiatur, ſequitur omnino, Iohannem in Chriſtum non credidiſſe, niſi velimus, illum per ſeipſum credidiſſe; quod abſurdiſſimum eſt; non minùs, quàm ſequatur, Verbum non eſſe factum, niſi velimus, illud per ſeipſum factum fuiſſe. ſi, cum per ipſum omnia dicuntur facta, quæ, ſcilicet, facta ſunt, nihil omnino hinc excipiendum eſt. Verùm, quemadmodum apertùm eſt, vocem Omnes, quantumvis universè alioqui accipiendam, ipſum Iohannem non comprehendere; ſic non minùs certum eſt, vocem Omnia, ipſum Verbum non comprehendere: & non minùs hic Verbum, quàm ibi Iohannem, excipiendum eſſe, etiamſi alioqui vox Omnia planè universè accipienda eſſet.*

Sed tertio loco reſpondeo, vocem Omnia non prorſus uni-

ſus universè accipiendam eſſe, ſed ad ſubjectam materiam reſtringendam; quemadmodum frequentiſſimè, in novi præſertim fœderis ſcriptis, uſu venit. Subjecta autem materia eſt, ut antea diximus, Evangelium ſeu novū ipſum fœdus, quod cum hominib: Deus pepigit. Senſus igitur verborum Iohannis eſt, omnia, quæ jam facta eſſent, cum ipſe ſcriberet, ad Evangelium & ad novum fœdus pertinentia, per Verbum, id eſt, per Chriſtum facta fuiſſe. Addidit autem verba illa, Et ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt, *triplici de cauſſa. Primùm, ut declararet, quod dixerat, per Verbum facta eſſe omnia, non ita accipiendum eſſe, quaſi omnium, quæ facta fuiſſent, ad Evangelium pertinentium, Chriſtus proxima & immediata inſtrumentalis cauſſa fuiſſet. Multorum enim ejuſmodi eorumq́ maximorum, non ipſe Chriſtus, ſed ejus apoſtoli proxima & immediata inſtrumentalis cauſſa fuerant; per qnos, videlicet, Chriſtus ea fecerat. Vnde Paulus,* Non enim audeo aliquid loqui
Rom: 15. 18: eorum, quæ per me non effecerit Chriſtus in obedientiam Gentium verbo & factis. *Propterea Iohannes pro eo, quod priùs dixerat,* Omnia per ipſum, *poſtea dixit,* Sine ipſo nihil. *Vt ſciremus, Chriſtum quidem, Dei reſpectu, horum omnium mediam cauſſam fuiſſe: ſed tamen, reſpectu noſtri, non ita mediam, quin aliæ infra ipſum mediæ cauſſæ inſtrumētales intervenerint, per quas multa facta meritò dici poſſint; quamvis non ſine ipſo; quippe a quo munus & poteſtatem atq; adeò efficaciam, a Deo per ipſum in illos proficiſcentem, iſta faciendi habuiſſent.*

Altera

Altera cauſſa, cur Iohannes iſta verba addiderit, eſt, ut ex illis omnibus, de quibus ipſe loquebatur, nihil prorſus excipiendum doceret, quantumvis minimum aut maximum; quippe qui nobis perſuaſiſſimum eſſe vellet, Chriſtum etiam poſtquam in cælum aſcendit, immo potiſſimùm & maximè poſt ſuum in cælum aſcenſnm, omnium, quæ quocumque modo ad ipſius eccleſiam pertinent, ſine ulla penitus exceptione, curam gerere, & cuncta pro ſuo arbitratu regere ac moderari. Tertia cauſſa pertinet privatim ad verba illa, quod factum eſt; *quib: declarare voluit, quæ eſſent iſta omnia, quæ per Verbum facta eſſe dixerat; ſi quis eſſet, quem ſubjecta Evangelii materia non moneret, quænám iſta eſſent. Videlicet, non quidem omnia, quæ eſſent aut umquam fuiſſent, ſed quæ facta eſſent; nuper, ſcilicet, ac recens, in uſitata nimirum & mirabilia atq; divina. Nam Paulus quoque; ſimplici eorum, quæ facta eſſent, nomine, iſta, nec alia intellexit, in illis verbis Rom. 1.20.* per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntnr. *Senſus enim illius Paulini loci ab interpretib: & explanatoribus, præterquã a vetere latino interprete, omnibus, quos ego quidem legerim, depravati, eſt ſempiternam virtutem ac divinitatem Dei quæ poſtquam mundus creatus erat, conſpectæ non fuerant, per mirabilia, ad Evangelii prædicationem confirmandam, in eaq; promovenda divinit° patrata opera, intellectas & intelligẽdo conſpectas fuiſſe. Continet ſiquidem Evangelii prædicatio eam Dei ſempiternam virtutem ac divinitatem antea Mundo non cõſpectam, de qua ibi Apoſtolus loquitur,*

quitur: id eſt, Dei ſempiternum decretum de hominibus beata immortalitate afficiendis, quotquot in Chriſtum crediderint. Eſt enim, ut idem Apoſtolus paulo ante affirmaverat, Evangelium virtus Dei in ſalutē omni credenti: itemq́; in æternum duraturæ divinæ voluntatis in iis, quæ ad ipſius Dei cultum pertinent, non adumbrata oſtenſio quædam, ſed ſolida patefa-
Col:2.9 *ctio. Nam, ut ſimiliter idem Apoſtolus alibi ait, in Chriſto, hoc eſt, in Evangelio & doctrina ipſius, habitat omnis plenitudo deitatis (idem autem eſt Deitas, quod Divinitas) corporaliter. quod ſolidam ac perfectam Dei colendi rationem ſignificare, docent apertiſſimè verba antecedentia per aliquot verſiculos. Iam, quam nos Paulini ad Rom: loci explicationem attulimus, ipſius verbis, ut jacent ac ſonant, & a vetere interprete, quod ad ordinem & ſonum attinet, fideliter fuerunt expreſſa, prorſus conſentaneam eſſe, nemo tandem non eſt agniturus, & reliquos omnes, ut ſperamus, reprehenſurus, qui vel ipſorum verborū ordinem pervertere ſunt auſi, vel præpoſitionem A in illis verbis* a creatura, *id eſt, creatione* mundi *in* Ex *transformarunt; cum tamen græcè ſit* ἀπὸ, *quod nō* Ex *ſed A ſignificat: & non a verbo* conſpiciuntur, *quod inferiùs legitur, ſed a nomine* inviſibilia *quod ſuprà proximè ſcriptum eſt, omnino pendet: locutione perſimili ejus, quæ habetur Matth: 13. 35.* abſcōdita a conſtitutione mundi. *Tantùm in eo reprehendendus vetus interpres videtur, quòd dictionē* quoq; *uſurpavit, ubi* & *reponendum erat, & dicendum, non* ſempiterna quoq; *&c. ſed,* & ſempiterna ejᵒ virtus, &

tus,&divinitas. *Sed jam ad rem noſtram redeamus.*

Poterit igitur, ni fallor, Bellarminus, videre, quæ vis reſtringendi ſit in illis verbis, quod factum eſt; *quam etſi, ut arbitror, Miniſtri Tranſylvani rectè intellexerunt; eam tamē, fateor, minus rectè verbis expreſſerunt, & Bellarmino occaſionem eam ſubſanandi dederunt. Sed certè non minori riſu digna eſt vis illa reſtringendi, quam Bellarminus verbis iſtis ineſſe vult: ut, ſcilicet, ab omnibus per Verbum factis ſpiritum ſ. excludant: quippe qui factus non ſit. Sed non eſt nunc illam exagitandi ulla neceſſitas; præſertim, cum Bellarminus ipſe, animadvertens, ut veriſimile eſt, quàm interpretatio iſta inſulſa videri poſſit, & interim ſentiens, aliquid myſterii, quod ſuæ & ſuorum ſententiæ de omnibus universè prorſus per Chriſtum factis parum conduceret, in verbis iſtis ineſſe, ſi conjungantur cum ſuperioribus; non veritus eſt affirmare, lectionem illam probabiliorem eſſe, quam ſequitur Auguſtinus; ut, ſcilicet, conjungantur cum ſequentib: &, facto ab ipſis ſequentis periodi initio, legatur, Quod factum eſt, in ipſo vita erat, &c. Qua lectione, quicumq; tandem illam approbaverint, nihil ineptius, in hoc quidem genere, excogitari poſſe exiſtimo. Poterit ſimiliter idem Bellarminus videre, ut oſtendatur, verba iſta Iohānis,* Omnia per ipſum facta ſunt, *nequaquam de prima creatione omnium rerū accipi debere; nihil neceſſe eſſe ea ita interpretari, ac ſi dictum fuiſſet,* Omnia per ipſum ſunt renovata; *Sed verbi* facta ſunt *maximè propria & uſitatiſſima ſignificatione ſervata, ſatis eſſe vocem Omnia ad ſub-*

To:1:col 311.A.

ad ſubjectam materiam reſtringere & accommodare: quod, ut diximus, frequentiſſimè in ipſis novi fœderis ſcriptis fieri neceſſe eſt; adeò ut meritò affirmari poſſit, ſemper, ubi alioqui non conſtet, vocem iſtā prorſus universè accipiendam eſſe, eam ad ſubjectam materiam eſſe reſtringendam. Et quamquam *exempla hujus reſtrictionis paſſim extant; quædam tamen loca ex iis, quæ alibi a noſtris hominibus, ut in Diſput: adverſus Andream Volanum, ſunt notata, hic annotare libuit: Mat: 17. 11. Mar: 13. 23. Luc: 11. 41. Ioh: 4. 25: 14. 26: 19. 28. Act: 2. 44. Rom: 14. 2. 1 Cor: 2. 15. Gal: 3. 22. 2 Tim: 2. 10. Tit: 1. 15. 2 Pet: 3. 4. Apoc: 21. 5. In quibus omnibus locis in græco eſt vox* πάντα, *id eſt, Omnia ſine articulo, ut in loco, de quo hîc controverſamur; ne quis cauſſetur, propter articulum appoſitum poſſe reſtringi vocē univerſalem, & ſignificari certa quædam omnia: ſed ubi appoſitus non ſit, reſtrictionem iſtam fieri non poſſe.*

Vujekus hîc nihil addit ad confirmandum, quòd hoc loco dicatur, per Chriſtum omnia prorſus facta fuiſſe, id eſt, cælum, & terrā, & omnia quæ in eis ſunt; licèt id conſtanter affirmet. niſi quòd meminit loci Coloſſ: 1. 16. de quo mox in ſeq: argumenti examinatione videndum erit. Sed Bellarminus, ad id confirmandum, affert verba, quæ pauló inferiùs Iohānes de Verbo, id eſt, Chriſto ſcripſit; quæ dicit loci noſtri eſſe explicationem; illa, videlicet: In mundo erat; & mundus per ipſum factus eſt; & mundus eum non cognovit. Hic enim, *inquit*, habemus eum mundum factum eſſe per Chriſtum, qui Chriſtū nonco-

Digitized by Google

nō cognovit. At ſi effectio mūdi non eſſet creatio ſed renovatio, falſum eſſet illud: Mundus eum non cognovit, cum renovatio fiat per fidem & cognitionem Chriſti. *Hæc ille.*

Reſpondeo, hoc eße, novum teſtimonium, novumq; ex eo argumentum afferre, nō autem explicationem ſuperioris teſtimonii. Quid enim vetat, quominus diverſa de re utrobiq; agatur, & in priore teſtimonio nihil dicatur de Mundi creatione, etiamſi in poſteriore de ea ageretur? Immo veriſimile eſt, ſi in poſteriore de ea agitur, in priore, alia de re actū fuiße. Deinde dico, prioris teſtimonii verba non ita a me accipi, ac ſi Iohannes dixißet, Omnia per ipſum renovata ſunt; *quaſi fatear, ibi de Mundo quidem, per vocem Omnia ſignificato, verba ſieri: ſed tamen non quatenus creatus, ſed quatenus renovatus fuit. Non ſic, inquam, a me accipiuntur verba Ioh: ſed, ut jā dictum eſt, verbum* facta ſunt *propriè accipio; vocem autem Omnia non quidem Mundum, ſed omnia mirabilia ac divina opera ad N. Fœdus pertinentia ſignificare ajo. Itaq;, ſi de renovatione tamen Mundi in verbis iſtis mentionem fieri conceßero; hoc, quod attinet ad ipſa Iohannis verba, ut a me accipiuntur, ex accidente erit. nempe quia accidit, ut per iſta quæ dixi; mirabilia ac divina opera Mundus renovatus fuerit. Nec fortaße aliter ſenſerunt ii ex noſtris, contra quos Bellarminus hoc loco diſputat.*

Reſtat igitur videndū, an ex hoc altero loco Bellarminus evincat, non quidem ſuperiorem ex ipſius ſententia explicandum eße, ſed, quidquid de ſuperioris lo-

ris loci explicatione ſtatuendum ſit, mundum tamen hunc ipſum, quem videmus, & in quo habitamus, proprie loquendo, factum ſeu creatum a Chriſto fuiſſe. Arbitratur ipſe, id planè ex hoc loco evinci, quia in eo dicatur, eum mundum factum eſſe per Chriſtum, qui Chriſtum non cognovit. Reſpondeo primùm, ex ipſius Bellarmini verbis, quæ paulo inferiùs ſcribit, conſtare, ipſum velle; non eundem eſſe mundum illum, qui factus hîc dicitur per Chriſtum, cum eo, qui Chriſtum non cognoviſſe, hîc ſimiliter affirmatur. Vbi mirabilis apparet Bellarmini inconſtantia & ipſius verborum contradictio. Ejus paulo inferiùs ſcripta verba ſunt hæc: Mundus in Scripturis, aut ſignificat ſubſtantiam cœli & terræ, ut Eccl: 3. *Mundum tradidit diſputationi eorum.* Aut homines impios dilectores mundi. Ioan: 12. *Princeps hujus mundi ejicietur foras.* Ioan: 17. *Pro his rogo, non pro mundo;* Ergo, cum dicitur: *Mundus per ipſum factus eſt,* vel ſignificatur ſubſtantia cœli & terræ, ut exponunt omnes Patres. Vel ſenſus erit, per Chriſtum factos eſſe homines impios, quæ eſt ingẽs blaſphemia. accipiendo n. mundum pro impiis, Chriſtus non facit, ſed deſtruit mundum, ut faciat novam creaturam. *Nihil hic dico de hac manca prorſus & imperfecta vocis Mundus in Scripturis uſus, Bellarmini declaratione & diſtinctione. nam paulo poſt aliquid huc pertinens explicandum erit. Sed ut quod affirmavi de ipſius Bellarmini ejusq́ verborum inconſtantia & contradictione, planũ faciam: Dico, ſi mundus per Chriſtum factus, eſt ſubſtantia cœli*

tia cæli & terræ, ut ex Bellarmini ratiocinatione neceſſariò colligitur, non eum profectò mundum factũ eſſe per Chriſtum, qui eum non cognovit. Neq; enim ſubſtantia cæli & terræ is mundus eſt, qui non cognovit Chriſtum. Quinetiã cum Bellarminus; & quidem meritò, neget, eum mundum, qui factus eſt per Chriſtum, eſſe homines impios: certiſſimum autem ſit, homines impios Chriſtum non cognoviſſe, immo, ex Bellarmini diſtinctione, neceſſarium videatur, ut is mũdus, qui Chriſtum non cognovit, nihil aliud fuerit, quàm homines impii; quis non videt, hinc ſequi, planè diverſum eſſe eum mundum, qui Chriſtum non cognovit, ab eo, qui per Chriſtum eſt factus? Quòd ſi Bellarmin⁹, ut ſuam hanc antilogiam diluat, dicat, ſe, Subſtantiæ cæli & terræ nomine, non ipſum cælum tantùm & terram, ſed ea ſimul omnia intelligere, quæ ipſis continentur, & inter hæc præcipuè omnes homines, & conſequenter etiam impios, ſed non quatenus ſunt impii: qui quatenus ſunt homines a Chriſto ſint facti, quatenus verò ſunt impii Chriſtum non cognoverint. Si hoc pacto, inquam, Bellarminus ſua verba interpretetur; tamen impropriiſſimè (ut ſic loquar) ab eo dictũ fuerit, eum mundum factum eſſe per Chriſtum, qui eum non cognovit. Sic enim nonquidẽ mundus per Chriſtum factus, ſed pars quædam ejus Chriſtum non cognoviſſe dicenda eſt: Ex hoc autem ipſo manifeſtum eſt, diverſa admodum ſignificatione accipi vocem Mundi a Bellarmino in Iohannis verbis, et magis quidem diverſa; quàm nos velimus, nomẽ Deus accipi in ſuperiorib: illis ejusdem Iohannis verbis. de

quibus jam egimus, Et Verbum erat apud Deum; & Deus erat Verbum. *quod tamen Bellarminus fieri non debere contendit: ſed, ex hujus, hoc in loco, ſcriptoris uſu, oportere, ut idem ſit Deus, qui in utroq; iſtorum verborum membro nominatur; quamvis ibi nomen Deus priùs cum articulo, deinde ſine articulo legatur: hîc verò nomen Mundus utrobiq; articulum habeat appoſitum. quod ſanè ſuadet, ut hîc multò magis de eodem mundo, quàm ibi de eodē Deo, in utroq; orationis membro, putemus eſſe ſermonem. Iam nos ibi intelligimus in poſteriore membro, licèt non eundem prorſus Deum, quem in priore, eum tamen, qui eadem divinitate quatenus illa cōmunicari cum alio potuit, partim jam reipſa erat præditus, partim certiſſimè, ex illius Dei priùs nominati firmiſſimo decreto, mox erat futurus. ita ut, quod attinet ad nos, id eſt, ad ſalutem noſtram, cujus cauſſâ, ut ipſemet alibi ex parte teſtatur, de Chriſto hiſtoriam ſuam ſine dubio Iohannes ſcripſit; iſte Deus, qui in poſteriore membro nominatur, ſit nobis pro illo Deo, qui in priore membro nominatus fuit. adeò ut hic Deus cum illo multò majorem conjunctionem ejusq́; participationē habeat, quàm impii homines conjuncti ſunt cum mūdo hoc univerſo, ex eove participant.*

Ioh: 20. 31.

Sed ad Bellarmini ratiocinationem, ex Iohannis verbis ductam, de mundo hoc a Chriſto creato, revertamur. Dico igitur deinde, in ea duo præcipuè pro veris ac conceſſis ſumi, quæ vel falſa, uel controverſa ſunt. Primò pro cōceſſo ſumitur in utraq; horum verborum parte & mundus per ipſum factus eſt; & mundus

mundus eum non cognovit, *de eodem mũdo, ſaltem ex parte, agi; ita ut mundus, qui Chriſtum non cognoviſſe dicitur, apellatione ejus mũdi, qui per Chriſtum factus eſſe affirmatur, prorſus contineatur.* Ex *quo, tamquam certiſſimo, tacitè concludit* Bellarminus, *non poſſe verbum* factus eſt *propriè accipi, quin neceſſariò ex verbis iſtis efficiatur, Chriſtum homines propriè loquendo, feciſſe ac creaſſe. Atqui iſtud, quod pro conceſſo ſumit Bellarminus, planè controverſum eſt. Immo acutè admodum & eleganter videri debet locutus eſſe Iohannes, ſi, cũ ter hic Mundi apertè ſemper ac disertè, nulla inter ſe relatione expreſſa, mentio ab ipſo fiat, ubiq; diverſum mundum intelligat; ita ut in mundo uno Chriſtum fuiſſe dicat, alterum per ipſum factum eſſe, tertium eum non cognoviſſe. Mundus, in quo Chriſtus fuit ſive erat, eſt hæc hominum quaſi civitas & communio ac ſocietas; in quam ſignificationem frequentiùs fortaſſe, quàm in ullam aliam, vocem Mundi in Scripturis accipi, vehementer miror Bellarminum tam non animadvertiſſe, ut in ſua diſtinctione de hujus vocis in Scripturis ſignificatione, ejus nullam penitus mentionem fecerit. Eſtq; ſignificatio iſta adeò in multis linguis hodie uſitata, exemplaq; in ipſo novo Teſtamento ſic ubiq; obvia, ut ſupervacaneum ſit quidquam ad eam confirmandam afferre. Mundus porrò, qui per Chriſtum eſt factus, ſi verbum Fieri non renovari, ſed primò effici ſignificat, eſt futurum nobis illud ſæculum, quod jam Chriſto eſt præſens, & in quod, ipſius obedientiâ partum atq; conditum, ille jam introductus eſt; in quo unà*

 cum

cum ipſo immortales ac beati erimus in perpetuum omnes, quotquot ipſius eſſe inventi fuerimus, id eſt, in ipſum crediderimus eiq; obediverimus. Hoc præſens ſæculum, id eſt, hanc vivendi rationem animalem & mortalem, Mundum in ſacris litteris appellari, quamvis nec hujus, vocis Mundi, ſignificationis quidquam in ſua illa diſtinctione Bellarminus meminerit, nemo arbitror, ignorat: ut in illis Chriſti verbis ad Patrem, Non rogo, ut tollas eos de mundo, *Ioh. 17. v. 5. & aliis in locis. Quid mirum igitur ſi ſimiliter futurum ſæculum, id eſt, ratio illa vivendi ſpiritualis & æterna Mundus appellatur a ſacris ſcriptoribus? Petrus quidem novam terram novosq; cælos eam vocat,* 2 Petr. 3. 13. *& orbem terræ futurum auctor epiſtolæ ad Hebræos.* Heb. 2. 5 *Breviter ſæculum & Mundus pro eodem in ſacris litteris uſurpantur; & unum & idem verbum apud Hebræos utrumq; ſignificat. Sed expreſſe ſæculum illud nobis futurum, Chriſto autem jam præſens ipſo Mundi ſeu* τοῦ κόσμου *(ut hîc apud Iohannem eſt) ſimplici nomine appellari ab auctore epiſtolæ ad Hebræos cap. 10, v. 5. intelliget quisquis id ſaltem animadverterit, quod eſt clariſſimum; nempe Chriſti oblationem & ſacrificium non extitiſſe tum primùm, cum Chriſtus in hunc mundum eſt ingreſſus. Ex quo neceſſariò conficitur, verba illa,* Ideo ingrediens in Mundũ, dicit, Hoſtiam & oblationem noluiſti; corpus autem aptaſti mihi, *&c. non poſſe referri ad ingreſſum Chriſti in hunc mundum: ſed oportere de ingreſſu Chriſti in alium quempiam mundum in illis agi; in quem, videlicet, ſimul atq; Chriſtus ingreſſus eſt,*

immo

immo cum in illum ingrederetur, ſuum ſacrificium & oblationem fecerit. Iam, præterquàm quòd Chriſtus, præter mundum hunc, quem incolimus, in nullum alium ingreſſus fuiſſe dici poteſt, niſi in futurum illum, quem nobis, ut diximus, ſuâ obedientiâ peperit, ac condidit; in illum etiam ingrediens, revera ſui corporis oblationem fecit. quæ licet ſemel facta fuerit: neceſſe tamen eſt, illam in perpetuum durare: non quidem vim modò & efficaciam ipſius, ſed ipſam oblationem. alioqui nec Chriſtus eſſet ſacerdos in æternum, nec quidquam nunc in cælis offerret, adverſus id, quod in eadem epiſtola expreſſè docemur; aut non unam tantùm ejus oblationem eſſe oporteret, quod & toti illi epiſtolæ, & rationi manifeſtæ adverſatur; cum hic de expiatoria pro noſtris peccatis oblatione agatur, quæ non niſi una eſſe poteſt. Teſtimonia æterni ſacerdotii Chriſti & unicæ ipſius oblationis ex epiſtola illa afferre ſupervacaneum omnino eſt. Sunt enim & clariſſima, & ſæpius repetita, & deniq; ab omnibus agnita. Sed quòd Chriſtus, in cælis manens, nunc offerat, licèt id ex ejus æterno ſacerdotio neceſſariò conſequatur, expreſſum teſtimonium afferre operæ pretium fuerit. Eſt autem illud cap. 8. v. 3, & 4. ubi diſertè dicitur, oportere Chriſtum habere aliquid, quod offerat; & ſi interea eſſet, id eſt, eo tempore fuiſſet, eum non fore ſacerdotem; cum adhuc eſſent ſacerdotes alii, qui (in terra videlicet) offerrent donaria ſecundùm Legem. Vnde liquidò apparet, Chriſtum in cælo offerre, & ibi ſacerdotis munus exequi, idq; in perpetuum. Hæc ſi animadverſa fuiſſent; nec cæteri, qui ab Eccle-

ſia Romana deſecerunt, negaßent Pontificiis, ipſam Chriſti oblationem adhuc durare, ſeu, Chriſtum adhuc expiatorium ſacrificium offerre; nec Pontificii ſuam miſſam, ubi in terra pro peccatis Chriſtus (per ſuos, ſcilicet, miniſtros) offerat, hinc ſtabilire auſi fuißent. Immo ruit funditus miſſa iſta, ſi intelligatur, Chriſti oblationem expiatoriam pro peccatis noſtris, præſentatione (ut ſic dixerim) ſuiipſius coram Deo in cælo, ſeu pro nobis ibi in Dei conſpectu apparitione, quæ perpetuò durat, omnino contineri. Cui quidem antecedere oportuit ipſius Chriſti corporis mactationem & ſanguinis fuſionem. Sed non tamen Chriſti corporis mactatio & ſanguinis fuſio eſt oblatio ipſa. Quemadmodum in ſacrificio illo legali anniverſario, quod potiſſimùm Chriſti ſacrificium adumbravit, non pecudum mactatio & ſanguinis earum fuſio erat oblatio illa expiatoria, hæc enim extra locum ipſum oblationis fiebant. Sed oblationem expiatoriam peragebat ſummus Pontifex tunc, cum, mactatis jam pecudibus & ſanguine earum fuſo, ingrediebatur ſolus in Sancta ſanctorum, non ſine ſanguine, quem pro ſuis & populi ignorantiis offerebat. ut diſerte ſcriptum habes in eadem epiſt. ad Heb. cap. 9. ver. 7. Ex cujus cap. v. 24. apertè conſtat, in Chriſti oblatione expiatoria, Sanctis illis ſanctorum cælum ipſúm reſpondere, ubi Chriſtus hanc ſuam oblationem peragat; quatenus, ut ante diximus, vultui ſeu in cōſpectu Dei pro nobis apparet. Iam ad iſtam perpetuam oblationem Chriſti, quam ſuiipſius facit, neceſſe fuit, ut corpus haberet immortale, quodq́ in perpetuum duraret. Idcirco

circo in ſupradicto loco cap: ejus epiſt. 10. de quo hîc præcipuè agitur, inducitur ipſe Chriſtus dicens, Deum ſibi aptaviſſe corpus, id eſt, perfeciſſe atq; abſolutum reddidiſſe, ſeu concinnaſſe & ad id, quod quærebatur, aptum & accommodatum feciſſe. quod nihil aliud eſt, quam Chriſti corpus, quod priùs mortale erat, immortale a Deo factum fuiſſe. Hoc enim ſignificatur verbo græco κατηρτίσω *quod ibi redditum eſt Aptaſti: non autem connexio aut applicatio aliqua; quemadmodum pleriq; crediderunt, iſto latino verbo decepti, quod iſtud ſignificare poteſt, & ad commenticiam illam filii Dei (quam vocant) incarnationem retulerunt. Viſus eſt autem nobis iſte locus dignus, in quo explicãdo aliquantiſper immoraremur, & propterea de Chriſti oblatione expiatoria breviter diſſereremus; ut eò manifeſtiùs appareret, ibi Mundi ſimplici appellatione futurum illud immortale ſeculum ſignificari; unde meritò concludi poſſit, veriſimile eſſe, Iohannem cum dixit mundum per Chriſtum factum fuiſſe, iſtud ſæculum intellexiſſe. quandoquidem certum eſt, immortalem vivendi rationem nobis per Chriſtum, ut non ſemel dictum eſt, partam & conditam fuiſſe. Cæterum mundus, qui ab eodem Iohanne Chriſtum non cognoviſſe dicitur, quid ſit facilè omnes norunt; præſertim, cùm Mundi nomẽ paſſim in ſacris litteris in eum ſenſum accipiatur, qui huic loco maximè convenit: ut, ſcilicet, homines carnales & huic mundo planè deditos atq; affixos ſignificet. Veriſſimè enim & maximè propriè de iſtis dici poteſt, eos Chriſtum non cognoviſſe.*

Secundo loco in Bellarmini ratiocinatione pro conceſſo ſumitur, Si verba illa, & mũdus per ipſum factus eſt, *de mundi renovatione per Christum ſacta acciperetur: tunc falſum futurum, quod ſequitur,* & mundus eum non cognovit; cum renovatio, *inquit*, fiat per fidem & cognitionem Chriſti; *poſito, videlicet, quod jam ſumptum ab eo diximus pro conceſſo, nomen Mundi utrobiq; in eundem ſenſum accipiendum eſſe. Sed fallitur egregiè Bellarminus noſter. Perinde eſt enim, ac ſi ad hunc modum ratiocinaretur: Chriſtus eſt ſervator mundi, Ioh: 4. 42. 1 Ioh: 4. 14. falsò igitur dixerit quis, Chriſtum ab hoc mundo, cujus ipſe ſervator eſt, non fuiſſe cognitum, cum ſalus exiſtat per fidem & cognitionem Chriſti. quod tamen & verè & uſitatiſſimè dici poteſt. Tametſi enim Soter græca vox, quæ apud Iohãnem reddita eſt Servator, ſeu Salvator, ut Cicero teſtatur, eum ſignificat, qui ſalutem dedit; in hac tamẽ locutione,* Chriſtus eſt ſervator mundi, *id ſignificatur, quod Chriſtus, quantum in ſe eſt, efficit. Quod idem evenit in aliis ejuſmodi de Chriſto enunciationibus; ut, cum dicitur Illuminans omnem hominẽ, quod ſuperiore verſiculo apud eundem Iohannem legitur. Similibus enim locutionib; non ipſe effectus, ſed efficiendi vis, non eventus, ſed conſilium declaratur. Quemadmodum igitur Chriſtus ſervaſſe mundum dicitur, quamvis maxima pars hominum pereat; ſic renovaſſe mundum dici a Iohanne potuit, quamvis maxima pars hominũ ab eo renovata non fuerit. Vnde ſicut, nihilominus ut Chriſtus mundo ſalutem dediſſe dicatur: Mũdum tamen*

Act: 4. in Verrem.

men eum non cognoviſſe, meritò dici poteſt; ita, nihilominus ut Chriſtus Mundum renovaſſe a Iohãne dictus fuerit: meritò ab eodem dici potuit, Chriſtum a Mundo cognitum non fuiſſe. Quod enim verè de maxima parte dicitur, id de toto quoq; indefinitè citra mendacium dici conſuevit. Eſt autem animadvertẽdum, etiamſi Bellarminus hac de re litem non moveat, non ſine cauſſa multis ex noſtris hominibus viſum fuiſſe verbum Faciendi renovationẽ ſignificare poſſe. Eſt enim idiotiſmus Hebræorum, qui, cum verba compoſita non habeant, haud raro ſimplicibus pro compoſitis utuntur, ut hîc Factus eſt, idem ſit, ac Refectus eſt, ut ita loquar, id eſt, Denuo factus, ſeu Renovatus & inſtauratus. Adde, quòd cum Chriſtus ipſe dicat ſe illum panem cæleſtem eſſe, qui dat vitam Mundo, Ioh: 6. 33. meritò Mundus per ipſum factus dicitur. Cui enim quis vitam dat, eum ſanè facere ac condere dicendus videtur. Interim autem ex hoc Chriſti ipſius teſtimonio, qui aſſerit, ſe vitam Mundo dare, qui tamen, ut dictum eſt, maxima ex parte, perit ac morti æternæ mancipatur, agnoſcat lector, quàm verum ſit, quod diximus, hujuſmodi locutionibus de Chriſto, ipſius vim, & id, quod ipſe, quantum in ſe eſt, facit, non autem effectum ipſum declarari.

Iam igitur ex iis, quæ diximus apparet, Mundi vocem ter hic a Iohãne repetitã in eunde ſemper ſenſũ accipi poſſe, ut, ſcilicet, ubiq; homines generatim ſignificet; nec tamẽ hinc ſequi, ipſos homines primo factos ſeu creatos per Chriſtũ fuiſſe. Itaq;, ſive eadem, ſive diverſa ubiq; ſignificatione Mundi vocabulũ Iohannem

hanem extuliſſe velimus; planũ ſecimus nihil ex hoc loco elicere poſſe Adverſarios, quod adversũ nos quidquam firmitatis habeat. Nam quòd nec eadem, nec ubiq; diverſa ſignificatione extulerit: id ſermonis elegãtia, & uſus ipſe loquendi vix ulla ratione patitur.

Responsio ad XIV. Argumentum.

Decimumquartum *hujus claſſis argumẽtum ac teſtimonium petitur ex epiſt: ad Coloſ: 1. 16. Vbi, Vujeko recitante, ſic legitur: In ipſo (*hoc eſt in Chriſto, aut per Chriſtum*) condita ſunt omnia in cælo & in terra, viſibilia & inviſibilia, ſive throni, ſive dominationes, ſive principatus, ſive poteſtates. Omnia per ipſum, & in ipſo ſunt creata. & ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo conſtant.* Hic locus (*ſubjungit Vujekus cum Bellarmino*) eſt clarior ſuperiore. nam explicat, quæ ſint illa omnia, quæ Chriſtus creavit, & conſervat, & ait eſſe omnia omnino tam cæleſtia, quàm terreſtria, uſq; ad ſummos Angelos. Ex quo certum argumentũ exiſtit, Chriſtum non eſſe creaturam, ſed verum Deum creatorem cum Patre.

Reſpondeo, negando conſequentiam, propter eam cauſſam, quæ in ſuperioris loci examinatione a me allata eſt, videlicet, quòd in hujuſmodi, quantumvis univerſalibus, locutionibus ſemper excipitur is, de quo ipſa enunciatio univerſalis effertur. Itaq; non rectè concluſum eſt, Per Chriſtum dicuntur omnia creata: Ergo ipſe Chriſtus nõ eſt creatus; præſertim, cum proximè ante id de Chriſto dictum fuerit, quod oſtendit, eum omnino eſſe creaturã; cum ſcilicet, dictus eſt primogeni-

mogenitus omnis creaturæ. *Vſus enim perpetu° ſacrarum litterarum, quarum propria eſt hæc phraſis, eſſe deprehēditur, ut is, qui aliquorum dicitur primogenitus, ſit ex numero ipſorum. Cum igitur Chriſtus dicatur Primogenitus omnis creaturæ: neceſſe eſt, ut & ipſe ſit creatura. nec ſatis eſt, ut ita appellari potuerit, quòd, quemadmodum Bellarminus cum Chryſoſtomo exponit, Chriſtus a Patre genitus ſit, antequam ulla creatura fuerit. Ex quo ſequitur, Bellarminum ipſum & Homouſianos omnes, qui negant, Chriſtum, ut rem creatam, ante omnes res alias, cum primò crearentur, extitiſſe, neceſſe habere hunc Pauli locum non de prima, ſed de ſecunda creatione interpretari. quandoquidem vocabulum Primogenitus non dignitate tantùm, ſed etiam tempore, Chriſtum alias res creatas antecedere, oſtendit. Quod cum ipſi Adverſarii, maximè verò Bellarminus hoc loco & fatentur, & urgent, tum perſpicuè docent verba Pauli,* Quoniam in ipſo ſunt condita, *&c. & iterum,* Omnia per ipſum & in ipſum creata ſunt. *Quomodo enim per ipſum creari potuiſſent, niſi ipſe prior fuiſſet? Igitur eadem vox Primogenitus, cum dicatur Primogenitus omnis creaturæ, quod, ut dictum eſt, demonſtrat omnino, illum quoque eſſe creaturam, prorſus nos docet, ipſum, ut creaturam, omnes alias creaturas tempore anteceſſiſſe. Id quod, ut falſiſſimum & eſt, & ab omnibus Homouſianis exiſtimatur, ſi ad primam creationem hæc referantur; ſic & veriſſimum eſt, & ab omnibus, ut veriſſimum, agnoſcitur, ſi referatur ad ſecundam creationē. Chri-* Tom: 1. col: 312. C.

ſtus

ſtus enim, ut nova creatura, omnes alias novas creaturas non dignitate tantùm, ſed tempore etiam ſine ulla controverſia antecedit. Atq; hoc eodem ſenſu Apoc: 3. 14. *vocatur idem Chriſtus in Apoc:* ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ, *id eſt,* Principium creaturæ Dei. *Hoc enim apertè declarat, Deum in creando, initium a Chriſto feciſſe. quidquid intepretes & explanatores hunc locum aliter aut vertant, aut exponant. Coguntur igitur, ut dictum eſt, Adverſarii ipſi, niſi ex Homouſianis Arriani fieri velint, hunc locum Pauli ad Coloßenſes non ad veterem, ſed ad novam creationem referre. Verumtamen videamus, quibus argumentis Bellarminus tentet perſuadere, neceſſe eſſe, ut hic locus de prima creatione accipiatur; eaq; ſingulatim diluamus.*

Primò ait, præter unum Procopium, in Geneſim ſcribentem & a noſtris hominib: citatum, qui melior fuit rhetor, quàm theologus, omnes interpretes hūc locum intelligere de prima creatione. Qui tamē Procopius paulo ante docet, Chriſtum humanam naturam induiſſe, ut hominem quem creaverat reſtitueret & ſanaret. Cum igitur *(ſubjungit Bellarminus)* paulo poſt dicit, per Chriſtum omnia creata ſecundum Apoſtolum ad Coloſſenſes, & exponit, inſtaurata, vult dicere, Chriſtum inſtauraſſe quod antea creaverat.

Reſpondeo, ridiculum eſſe auctoritatem contra nos afferre eorum, qui ante hac hunc Pauli locum ſūt interpretati; cum nos ingenuè profiteamur, ſententiam noſtram de Chriſti natura ſive eſſentia adverſari omnibus Scripturæ interpretibus, quorum ſcripta ad noſtram

noſtram ætatem pervenere. Eorum enim, qui idem, quod nos, ſentiebant, curâ & operâ Adverſariorum, qui prævaluerunt, ſcripta omnia periere: aut certè in manus noſtras non devenerunt. Iam Procopii auctoritatem hoc loco nihil elevat, quòd fuerit melior rhetor quàm theologus; ſi modò hac in re Bellarmino credendum eſt. Neq; enim hîc de re ipſa theologica agitur: in qua Procopius ab aliorum ſententia nihil recedit; ſed nominatim de interpretatione aliquorum Pauli verborum eſt quæſtio; quod per ſe ad grammaticum & rhetorem maximè pertinet. Quod verò Procopius nihilominus de Chriſto ſentiat aliter, atq; nos ſentimus; hoc potiùs ejus pro nobis teſtimonio pondus addit ejusq́, auctoritatem hac in parte minimè ſuſpectam reddit. Neq; enim noſtri homines, qui ejus teſtimonium protulerunt, eo proferendo, probare voluerunt, Procopium, in loco iſto Pauli ad Coloſſenſes interpretando, declaraviſſe, ſe idem nobiſcum de Chriſto ſentire eiq́, primam rerum creationem non concedere. ſed tantùm ſcriptorem iſtum, haud ſanè ſpernendum, in ipſo loco interpretando nobiſcum facere. Quare ſine cauſſa omnino hic Bellarmin⁹ laborat, ut oſtendat, Procopiũ nihilominus ſenſiſſe, a Chriſto primam creationẽ factã fuiſſe. nec quidquã aliud agit, quàm ejus teſtimoniũ pro nobis multò magis cõfirmat.

Secundò Bellarminus ait, verba iſta Pauli, Quoniam in ipſo condita ſunt univerſa, &c. *ab ipſo ſubjungi ut probet id, quod proximè dixerat, Chriſtum eſſe primogenitum omnis creaturæ; quod Bellarminus unà cum Chryſoſtomo, ut dictum eſt, exponit,*

Genitum

Genitum ante omnem creaturam. At ſi, *inquit*, condere ſignificet inſtaurare, Paulus nihil probat: non enim ſequitur, Inſtauravit omnes creaturas, ergo fuit ipſe ante omnes creaturas, quam ſæpe enim architecti inſtaurant ædificia, quæ multis annis antea exſtructa fuerant quàm ipſi naſcerētur? ut igitur Paulus rectè probet, Chriſtum eſſe primogenitum ante omnem creaturam non oportet interpretari ipſe omnia condidit. id eſt, inſtauravit, ſed ſimpliciter creavit.

Reſpondeo, in hac ratiocinatione principium omnino peti, id eſt, id pro conceſſo ſumi, quod nos negamus, immo quod reipſa illud ipſum eſt, de quo controverſamur. Cum enim dicimus, verbum illud apud Paulum, condita *ſeu* creata ſunt *nequaquam de prima creatione accipi debere, cujus cōtrarium ſibi probandum ſumit Bellarminus; eodem tempore tacitè dicimus, nomen Creaturæ, quod proximè antècedit, ad quod ea, quæ ſequuntur, relationem habent, non de prima ſeu vetere creatura, ſed de nova accipiendum eſſe id quod etiam antea ſatis apertè demōſtravimus, omnibus Homouſianis confitendum eſſe. Quomodo igitur ſine Principii petitione potuit Bellarminus pro conceſſo ſumere, nomen iſtud veterem creaturam ſignificare? Nam certè, ſi non veterem, ſed novam creaturam ſignificat; perit tota ipſius ratiocinatio. Rectiſſimè enim probat Paulus, Chriſtum eſſe ante omnem novam creaturam, ſi per ipſum Chriſtum omnia renovata, id eſt, reformata eſſe docet. Neque enim quidquam nova creatura eſt, niſi tum demum,*

cum

cum renovatum eſt ac reformatum. Atqui neceſſe eſt, ut is per quem aliquid renovatur, ſit ante, quàm illud renovatum fuerit. Ergo Chriſtus ante omnem novam creaturam ut fuerit, neceſſe eſt, ſi per ipſum omnia ſunt renovata. Plura dicere non eſt op°, ad hanc Bellarmini argumentationem penitus diſſolvendam.

Tertiò, ut in ſuperiore ratione ex præcedentib: ſic deinde ex ſequentibus verbis argumentatur Bellarminus; & ait: Poſtquā Paulus dixerat. per Chriſtū omnia creata, ſubjungit alia encomia Chriſti, dicens, ipſum etiam eſſe caput Eccleſiæ, & primogenitum mortuorum, & per ipſum inſtaurata omnia, & pacificatos per crucem ejus Angelos cum hominibus. Niſi ergo faciamus Paulum ineptè loquacem, qui ſemper eadem repetat, oportet fateri in prima parte capitis agi de creatione, in ſecunda de reparatione.

Reſpondeo, nullam ineptam loquacitatem in Paulo deprehendi, etiamſi utrobiq; non quidem de reparatione (neq; enim ego iſto verbo utor) ſed de reformatione loquatur. Quod ut rectè percipi queat, animadvertendum eſt, Paulum primò totā hanc per Chriſtum factam reformationem verbis illis generalibus propoſuiſſe. In ipſo condita ſunt univerſa in cœlis & in terra, viſibilia & inviſibilia. *Deinde quia univerſa hæc reformatio duas præcipuas partes habet. Vnam, quæ pertinet ad reformationem omnium rerum cæleſtium, & terreſtrium, viſibilium, & inviſibilium, quæ, ſcilicet, intelligētiâ ſint præditæ idq́ ſingularum per ſe, quatenus potiſſimùm Chriſtus cœpit*

 illis do-

illis dominari, eaſq; regere ac gubernare: Alteram, quæ pertinet ad earumdem iſtarum rerum reformationem, quatenus per ipſum Chriſtum ſunt inter ſe conjunctæ atque erga Deum inter ſe reconciliatæ ac concordes factæ; idcirco prius priorem partem explicat uſq; ad v. 19. poſtea verò poſteriorem, dicto v. 19, 20. Et quia rurſus prior pars in duo membra dividitur, quatenus videlicet res iſtæ intelligentiâ præditæ & a Chriſto ſingulatim omnes per ſe aliqua ratione reformatæ, ſunt aut cæleſtes, aut terreſtres, ſive aut viſibiles, aut inviſibiles; incipit explicare de cæleſtib. ab illis verbis, ſive throni, *&c & pergit uſq; ad v. 18. ubi deinde de terreſtribus explicat. Senſus igitur totius loci eſt, per Chriſtum omnes res tam cæleſtes, quàm terreſtres, intelligentiâ præditas, reformatas fuiſſe; Et primùm quidem earum omnium dominum ipſum Chriſtum eſſe factum; ita ut omnes jam ab ejus nutu pendeat, & quidquid virtutis aut poteſtatis habent, in ejus manu ſit poſitum. Itaque angelos ipſos omnes (quos nomine Thronorum, Dominationum, &c. intelligit Apoſtolus) cum tota ipſorum hierarchia hac ratione per Chriſtum reformatos fuiſſe, jā inter Deum, & ipſos Chriſto ipſo interpoſito; adeò ut non ampliùs, ut ſolebant, immediatè Dei perſonam ſuſtineant, cum propter aliquid, ad Eccleſiam quoquo modo pertinens, cælitus mittuntur: ſed ipſius Chriſti; qui pro arbitratu ſuo omnia ipſorum munera diſpoſuerit ac diſtribuerit, & perpetuò diſponat ac diſtribuat, ut ipſorum princeps ac moderator, ad quem jam cuncti pertineant, & ad ipſum reſpiciant ac referātur. Præterea*

terea Eccleſiam univerſam, in terris militantem, eũ caput ſuum ſortitam eſſe,& ita Dei populum Chriſto jam in eo omnia regente ac pro arbitratu diſponente, novam formam adeptum eſſe atq; eodem Chriſto, omnium primo ex mortuis ad vitam immortalem excitato, regenitum eſſe in ſpem vivam, ut Petrus ait, 1 Petri 1, 3,4. *hereditatis illius cæleſtis & immarceſcibilis, quam ab ipſo Chriſto principe ſuo ejuſq; hereditatis domino expectat. Deinde verò, omnes res prædictas inter ſe per eundem Chriſtum conjunctas fuiſſe,& pacatas ac cõcordes redditas eſſe erga ipſum Deum, qui id curaverit atq; effecerit, hac ratione & modo; videlicet, quòd non ſolùm per ipſum Chriſtum (hic Caſtellionis verſionem ſequor) habitare pariter in omnibus illi placuerit; ſed etiam pro quibusvis hominibus Chriſtum morti tradens, & ipſis hominibus & angelis omnib. quantopere humanum genus, ſine ulla perſonarum diſtinctione, diligat, manifeſtum fecerit. Credo ſatis conſtare, hic nullam ineptam Pauli loquacitatem eſſe, et omnia optimè inter ſe cohærere, ſi verbum Conditæ ſeu Creata ſunt, Reformata ſunt interpretemur, quod ex uſu ſacrarum litterarum fieri poſſe, oſtendunt hi loci, Eſa: 45. 7: 65. 18. Epheſ: 2. 10, & 15.*

Quartò & ultimò nititur Bellarminus ex ipſo contextu probare, hic verbum Creandi nõ ad reformationem ſeu renovationem, ſed ad primam creationem referri debere. Nam dicit *(inquit)* omnia creata per Chriſtum, etiam Thronos & Dominationes: At Angeli non fuerunt renovati per Chriſtum, quippe qui non facti ſunt veteres per peccatũ.

Dicuntur quidem pacificati cum hõinibus, ſed pacificare non eſt condere & creare, *&c.*

Reſpondeo, ex ſuprà dictis conſtare, quo ſenſu angeli ipſi per Chriſtum reformati meritò dici poſſint, citra ullam conſiderationem, quòd peccaverint, & veteres per peccatum facti fuerint. Quæ reformatio, licet in divinis litteris ſatis aperta, & ex eo ſolo neceſſariò manans, quòd Chriſtus homo totius illius hierarchiæ princeps ac dominus & abſolutus moderator factus fuerit, vulgò non animadverſa, mirum eſt quantum tenebrarum huic Paulino loco offuderit. Iam, quòd Angeli cum hominib: ſint pacificati, non eã vim per ſe fortaſſe habet, ut propterea ipſi angeli reformati dici poſſint; nec nos id dicimus. ſed neque etiam affirmamus, Pacificare, eſſe Condere & creare: Verùm affirmamus; eò quòd per Chriſtum omnes res cæleſtes & terreſtres intelligentiâ præditæ inter ſe conjunctæ ac pacificatæ & reconciliatæ erga Deum ſunt, meritò dici poſſe, hãc rerum univerſitatem novam quandam formam accepiſſe. Quid enim magis pertinere poteſt ad reformationem univerſitatis earum rerum quæ intelligentiâ ſunt præditæ, quàm ſi, ubi antea inter ſe diſſidebant ac disjunctæ erant, in unum & eundem finem conſentiant ac conſpirent: atq;, hac ratione, quaſi in unum corpus conjungantur ac coaleſcãt? Multò plura hîc ſcribere potuiſſemus pro confirmatione ſententiæ noſtræ in hoc Paulino teſtimonio interpretando. Sed poterit lector ex parte illa petere ex diſput: adver: Andream Volanum. reliqua ex diſput: Fauſti Socini cum Eraſmo Iohannis peti poterunt, ubi

fuſiſſimè

ſuſiſſimè de interpretatione hujus loci agitur; ſi umquam, ut ſperamus, diſputatio iſta in publicum edita fuerit. Quamquam ea, quæ nos hoc loco diſputavim⁹, ſatis eſſe poſſunt ad ſentētiam noſtram adverſus eos, cum quibus nobis res eſt, tutandam, vel potiùs ad illos, ut eam & ipſi probent & amplectantur, adigendos; ſi tantopere, ut præſeſerunt, Arrii opinionem averſantur, & jurè Homouſiani appellari volunt.

Responsio ad XV. Argumentum.

Decimum quintum *& ultimū hujus claſſis arg: petitum eſt ex cap: 1. epiſt: ad Hebr: v. 2. & 10. Verſiculo enim 2. ſcriptum eſt de Filio* Per quē *(Deus)* fecit & ſęcula. *Ver. autem 10 legitur,* Et tu Domine initio terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli; *quæ verba ex Pſalmo ſumpta videtur omnino ſcriptor ille ad Chriſtum accommodare & tamquam de eo dicta accipere.* Hic habemus *(inquit poſt Bellarminum Vujekus)* clariſſimè quod requirebant Adverſarii in duobus locis ſuperioribus, nimirum Chriſtum feciſſe cælum & terram, & proinde ipſum non eſſe creaturam, ſed creatorem unum cum Patre *Solent ſiquidem noſtri homines, cum teſtimonia afferuntur, in quibus, per Chriſtum omnia facta aut creata eſſe dicuntur, meritò excipere, nullam mentionem apertam in ipſis fieri creationis cæli & terræ; cum tamen, ubi de rerum prima creatione agitur, vix unquam eorum, ut creatorum, aperta mentio omittatur: immo frequenter univerſa creatio prima ſolius cæli & terræ creatæ ſeu factæ commemoratione ſignificetur.*

Cæterum ad argumentum breviter reſpondeo, jã in diluendo quincto 1. claßis arg:, demonſtratum fuiſſe, verba illa Pſalmi, Et tu initio, *&c. non ita citari a Divino illo ſcriptore, quaſi, de Chriſto ſeu Filio dictum fuiße, ſentiat, quòd cælum terramq́ creaverit, & iſtorum verborum principium ad Filium pertinere velit. ad quem locum lectorem rejicimus. Verba porrò illa ipſius ſcriptoris*, per quem fecit & ſæcula, *in quem ſenſum accipienda ſint, ex iis intelligi poteſt, quæ diſputavimus, cum de verbis illis Iohannis Evangeliſtæ ageremus*, & mundus per ipſum factus eſt. *Eò autem magis interpretatio noſtra, quòd hæc ad futurum mundum ſeu ſæculum referri debeant, hoc loco recipienda eſt, quòd nomen Sæcula, ſive, ut in græco eſt, οἱ αἰῶνες, æternitatem illam, quam ſperamus, & qua futurum nobis ſæculum continetur, quodammodo ob oculos ponit, & idcirco futurum illum mundum evidentius ſignificat. Adde, quòd locus ipſe apertè docet, non de vetere, ſed de novo mundo verba fieri, quem per Chriſtum Deus fecerit. Eſt enim ſermo de Dei filio, ut nobis patefacto; nempe per quē Deus nobis locutus fuerit, quemq́ omnium heredem conſtituerit, quæ longiſſimo tempore poſt veteris mundi creationem facta ſunt. Quæ verò, obſecro, cohærentia verborum, aut rerum eſſet iſta, ſi ſcriptor ille dixiſſet,* Deum ultimis diebus nobis locutum fuiße per Filium, per quem cælum etiam & terram fecerit? *At ſi, poſtquam dixit, Deum per Filium poſtremis temporib: nobis fuiße locutum, eumq́ heredem & dominum omnium rerum feciße, addiderit, per ipſum præterea*

futurum illud atq; immortale ſæculum a Deo factum eſſe; nemo non videt, quàm rectè hæc omnia cohæreant, & ſeſe conſequantur. Per patefactionem enim voluntatis divinæ & adeptionem dominatus omnium rerum, tam firmiſſimam ſpem æternæ illius ac beatæ vitæ nobis Chriſtus fecit, tum eam reipſa nobis dandi poteſtatem eſt conſecutus.

Sed excipiunt Adverſarii, & ajunt, ex iis, quæ inferiùs cap: 11. hujus epiſt: v. 3. ſunt ſcripta, conſtare, quid ſit Facere ſæcula; ex illis; inquam verbis: Fide intelligimus aptata eſſe ſæcula verbo Dei, ut ex inviſibilibus viſibilia fierent, quod, *inquiunt,* certè non poteſt intelligi niſi de creatione prima cælorũ, qui ante creationẽ cũ nihil eſſent, verbo Dei facti ſunt, & viſibiles apparuerunt.

Reſpondeo primùm, locum iſtum nihil habere commune cum eo, de quo diſputamus, excepto verbo ſæcula; *quo veterem mundum ſignificari poſſe, non nego. Verùm hac de re non eſt inter nos quæſtio. Sed quærimus, utrùm in loco noſtro id ſignificetur, an potiùs novus mundus & futurum illud immortale ſæculum. Sanè verò Sæcula æternitatem a parte poſt (ut loquuntur) ſignificare tritiſſimum & vulgatiſſimum eſt. Et ſine ulla comparatione multò frequentiùs verbum iſtud hanc æternitatem, & ſic futurum illud immortale ſæculum, quàm veterem mundum ſignificat. Dixi autem, nihil commune habere locum iſtum cum noſtro, niſi verbum* ſæcula, *quia ne verbum quidem faciendi ibi legitur; quod neceſſarium eſt ad ratiocinationem Adverſariorum concludendam. quando-*

quidem ex loco noſtro oſtendere volunt, quid ſit Facere ſæcula. Neq; *enim ibi dicitur, facta eſſe ſæcula, ſed aptata, id eſt, concinnata & aptè compoſita & accommodata. quod etiamſi reipſa idem eßet, cum Facta eſſe (quod tamen a veritate non parùm abeſt) hoc nihilominus ſatis non eſſet in hac diſputatione, ubi de ipſa phraſi* Facere *ſæcula nominatim agitur.*

Sed finge deinde, in loco iſto diſertè ſcriptum fuiſſe, facta eſſe ſęcula; *quid hoc ad rem noſtram, cum iſtius loci ad noſtrum nulla prorſus appareat relatio, & tanto intervallo, id eſt, decem capitibus interpoſitis, alter ab altero diſtet?* Non *ſatis eſt probaſſe,* Facere *ſæcula, ſignificare cælum & terram creare; ſed cõjecturas ſaltem afferre oportet, cur hæc ſignificatio in loco noſtro agnoſcenda ſit. At nullæ unquam afferentur; cum omnes, quæ ex antecedentibus & conſequentibus verbis, ex loci ipſius argumento, ex circumſtantiis deniq; quibuscumq;, duci poßunt contrarium planè ſuadeant. Certè ipſa ſequentia verba,* Qui cũ ſit ſplendor gloriæ, *&c. quæ maximè omnium videntur plerisq; indicare, de æterno quodam & coëſſentiali* Dei *filio hic verba fieri, & conſequenter, cum per ipſum* Deus *ſæcula feciſſe legitur, intelligendum eſſe,* Deũ *per ipſum, cælum & terrã creaſſe; Iſta, inquã, ipſa verba maximè declarant, de* Dei Filio *agi conſpicuo & humano generi exhibito; cum certum ſit, attributa iſta ſplendoris gloriæ, &c. ad nos reſpicere, et eatenus hic* Dei *filio tribui, quatenus nobis talis eſt.*

Cap:

Cap. VI.

In quo diluuntur argumenta ex nominibus veri Dei, quibus Chriſtus ſit appellatus.

Iam *de quarta argumentorum claſſe nobis eſt agendū, quæ argumenta continet ex quibuſdam nominib: ducta, quibus Chriſtus appellatus in divinis teſtimoniis fuerit: quæ nomina uni tantùm illi vero Deo cōveniant. De quib:, age ſingulatim diſpiciam° & argumenta, quæ inde Adverſarii ducunt, examinemus.*

De Primo Dei Nomine.

Primum nomen divinum (*inquit Vujekus cum Bellarmino*) eſt Deus, ex quo non leve argumentum ſumere poſſumus. Nam ſcriptura ſacra non vocat ullum alium, Deum, abſolutè & ſine additamento, niſi ſolum verum Deum. ut Irenæus ſcribit lib: 3. cap: 6, 8. Et ipſa res hoc clarè demōſtrat. Cum enim ſcriptura nihil frequentiùs repetat, quam unum eſſe Deum: quomodo ipſa ſibi contraria non eſſet, ſi non ſolum Deum verum, ſed etiam quempiam alium, Deum ita abſolutè vocaret? Atqui hoc nomen abſolutè tribuitur Chriſto Domino in ſcriptura Iſa: 9. 6. *Vocabitur nomen ejus Deus fortis.* Ioan: 20. 29. Thomas ſic ait Chriſto: *Dominus meus & Deus meus.* Act: 20. 28. *Attendite vobis & univerſo gregi, in quo vos ſpiritus ſanctus poſuit Epiſcopos, regere Eccleſiā Dei, quam acquiſivit ſanguine ſuo.* Rō: 9. 5. *qui eſt ſuper omnia Deus.* Apoc: 4. 8. *Dominus Deus omnipotens, qui erat, qui eſt, & qui venturus eſt.*

1 Ioan: 3. 16. *In hoc cognovimus charitatē Dei, quia ille pro nobis animam ſuam poſuit.* Quomodo igitur nō erit Deus verus, qui tam ſæpe in ſcriptura abſolutè Deus eſt nominatus? Et quomodo hoc, quæſo, quòd Chriſtus abſolutè vocatus eſt Deus, concordat cum ſcriptura illa: Exod: 20. 3. *Non habebis deos alienos coram me.* Et cum illa: 1 Cor: 8. 6. *Nobis unus eſt Deus:* ſi Chriſtus nō eſt unus Deus cū Patre? *Hactenus Vujeki verba ex Bellarmino tranſlata, & Adverſariorū argumentatio.*

Antequam argumētationem iſtam univerſam penitus, Deo dante, diluam ac diſſolvam: monendus eſt mihi lector, unica reſponſione omnia fortaſſe hujus quartæ claſſis argumenta dilui poſſe. Cum enim certiſſimum ſit, ut ex iis, quæ ſuprà non in uno loco diſputata ſunt, intelligi poteſt, & ſacræ litteræ apertiſſimè teſtantur, Deum cum Chriſto homine majeſtatem, potentiam, & imperium ſuum divinum communicaſſe; nullum ferè nomē eſſe poteſt ex iis, quæ Deo tribuuntur, quod Chriſto homini ſimiliter tribui non poſſit, ſine ulla ipſius Dei injuria, immo cum ipſius magna gloria; quatenus, videlicet, hac ratione ejus ſumma erga humanū genus bonitas & liberalitas innuitur, vel potiùs prædicatur. Nemo enim tam ſtultus eſt, qui, ſi legerit, Chriſtum hominem aliquo nomine vocari, quod ipſi Deo tribui ſoleat, exiſtimet, Chriſtū, ut ita vocetur, id ex ſeipſo habere, & non ſtatim intelligat, ex dono & largitate Dei iſtam Chriſto tributam divinā appellationem pendêre. Non igitur ſomniet quis antea aliam in Chriſto eſſentiam, præter humanam, nec

præjudi-

præjudicatam iſtam opinionem ad Scripturæ lectionẽ afferat; & ſine dubio, cum de Chriſto, quantumvis honorificè Scriptura loquitur, etiamſi nomen ipſum Hominis non exprimat, & nominatim, cum Chriſtus, in ſacris litteris, ipſis divinis nominibus inſignitur ac decoratur, facilè intelliget, Dei in ipſum Chriſtum, & conſequenter in humanum genus ineffabilem bonitatem prædicari; non autem ſignificari (quod alioqui etiã impoſſibile planè eſſe apparet) Chriſtũ eſſe ipſummet Deum. Hoc, quàm breviſſimè potuimus, explicato, quod ad omnia hujus claſſis argumenta convellenda maximè pertinet; jam primam iſtã argumentationẽ ex nomine ipſo Deus ductam diluere aggrediamur.

Reſpondeo igitur, negando hujus argumentationis tum propoſitionem, tum conſequentiam, propoſitione, nimirum, in eum ſenſum, qui hoc loco neceſſarius videtur, accepta. Nego, inquam, propoſitionem iſtam, In Scriptura Dei nomẽ abſolutè poſitum ſoli illi uni Deo tribui. nam rebus quoque creatis tribuitur aliquando; ut mox docebimus. Quod adeò verum eſt, ut Bellarmin⁹ ipſe non auſus fuerit id apertè negare in ſua argumentatione deducenda. cum tamen, ad eam rectè concludendam, id facere neceſſe haberet. Verba ejus hæc ſunt: Scriptura non ſolet abſolutè vocare Deum niſi Deum verum *quæ verba poſſunt jurè in hunc ſenſum accipi, quòd perraro id a Scriptura fiat; ſi modo fit. Atqui non ſatis eſt, perrarò fieri, vel dubitari, an umquam fiat. ſi inde argumentari quis velit, Chriſtum, qui abſolutè Deus in Scriptura vocatur, eſſe illum verum Deum. Vidit hoc Bellarminus; &*

propterea

propterea, quod ipſe directè affirmare non eſt auſus, obliquè, Irenæi teſtimonio & verbis citatis, in quib: id affirmari videtur, aſſerere voluit. Vujekus verò, apertiùs agens, id ex ſua ipſius perſona planè aſſeruit. Verùm, ut dixi, id minimè verum eſt. Pro conceſſo autem ſumo (ut ex ſuperioribus verbis meis patet) cum Bellarminus & Vujekus hic Verum Deum nominant, eos illum unum Deum intelligere. Nam alioqui nihil dicerent. Nemo enim noſtrùm negat, Chriſtum eſſe verum Deum, id eſt, non nomine tantùm, ſed reipſa deum. qua de re ſuperiùs alibi nō ſemel explicatū eſt.

Hoc autem poſito, quod ponere neceſſarium planè eſt; antequam teſtimonia ſacra proferam, ubi nomen Dei abſolutè creaturis tribuitur, libet oſtendere; Irenæum ipſum, licèt apertè id alicubi videatur negare, præcipuè verò in loco a Bellarmino hìc minimè citato, id eſt, ad finem ejuſdem cap: 8. lib: 3. ex cujus initio tantùm citat ipſe hoc loco verba illa, Soluta igitur, *&c. tamen non aliter, ac nos ſentire, quatenus fatetur, in Scripturis abſolutum Dei nomen aliis etiam tribui, præter illum unum Deum. Sentit enim omnino, eos, qui adoptionem ſeu adoptionis ſpiritum accipiūt, deos ſimpliciter interdū in ſacris litteris vocari. Manifeſtè enim teſtimonia Pſal: 49, & 81. ubi deorum ſimpliciter fit mentio, de iis, qui adoptionem acceperunt, exponit inquiens eodem cap: 6. lib: 3. quod Ad-*
Pſal: 81. 1 *verſarii citant, ad hunc modum:* Et iterum, Deus ſtetit in ſynagoga deorum: in medio autem deos diſcernit. De patre, & filio, & de iis, qui ado-
Pſal: 49. 1. ptionem perceperunt, dicit. *Et mox:* Deus deo-

rum

rum dominus locutus eſt,& vocavit terrã. Quis Deus? de quo dixit. Deus manifeſtè veniet, deus noſter, & non ſilebit; hoc eſt, filius, qui ſecũdùm manifeſtationem hominib: advenit, qui dicit palàm, Apparui iis, qui me nòn quærunt. Quorum autem deorum? quib: dicit, Ego dixi, Dii eſtis & filii Altiſſimi omnes. Ii, ſcilicet, qui Pſal: 81. adoptionis gratiam adepti ſunt, per quam clamamus Abba Pater. *Et clariùs hac de re ſententiam ſuam explicans, in fine proœmii lib: 4. ſic ſcriptũ reliquit:* Et manifeſtavimus, neminẽ alium Deũ appellari a Scripturis niſi patrem omnium & filium, & eos, qui adoptionem habent. *Et rurſus ſtatim in initio ipſius 4. libri:* Cum ſit igitur firmũ & conſtans, neminem alterum Deum & dominum a ſpiritu prædicatum, niſi eum, qui dominatur, omnium Deus cum verbo ſuo, & eos, qui adoptionis ſpiritum accipiunt, &c. *Ex his apertiſſimis ſententiæ Irenæi cum noſtra conſentientis teſtimoniis apparet, omnia, quæ idem ſcripſit, huic ſententiæ in ſpeciem adverſantia, in eum ſenſum accipienda eſſe, qui ex tota iſta apud ipſum de Dei nomine tractatione facilè percipitur. Contendit enim Irenæus, neminem vocari deum in ſcripturis ſine aliquo additamento, qui revera non ſit deus, ſed tantùm nomine. Verum autem deum ex ſeipſo eſſe Patrẽ ſolum; cui primùm ac ſingulari ratione, ut rem, ſcilicet, non creatam, verbum ipſius ſeu Filium ferè ſolet adjungere, ac Deum cum ipſo nominare. nempe, quia filius dominium accepit a patre ſuo; ut diſertè ſcribit in initio ſer-*

tio ſermè cap: 6. lib: 3. Et cap: 12. paulo poſt medium ſic ait. Quoniam, qui paſſus eſt ſub Pontio Pilato, hic dominus eſt omnium, & rex, & Deus, & judex, ab eo, qui eſt omniũ Deus, accipiens poteſtatem. *Deinde eodem cap: 6. & alibi, ut vidimus, etiam eos adjungit, qui adoptionem acceperunt: ob eam cauſſam, quòd iſti, quamvis creaturæ, ab ipſo patre Deo, qui eos per Chriſtum ſuos filios fecit, id acceperunt, unde meritò & revera, nõ nomine tantùm dii in ſacris litteris dicuntur. Cæteras autem creaturas omnes, ſeu mavis, quamcumq; creaturam per ſe conſideratam, ac deniq; quemcumq; alium, qui ab ipſo uno Deo patre divinitatẽ aliquam non acceperit, nec eſſe, nec vocari deum in ſacris litteris: niſi cum aliquo additamento, unde appareat, eum revera non eſſe deum. Hæc eſt omnino Irenæi ſententia; ut cuilibet ſcripta ejus de hoc argumento diligenter evolventi ac rimanti apparebit. Nam, quòd ipſe ſentiat, unum illũ et ſolum verũ Deum eſſe patrem tantùm, præter innumera ferè alibi huj⁹ rei apud ipſum teſtimonia, in hac ipſa de ipſo Dei nomine tractatione nonpauca extãt. ut illud paulo poſt initium c. 9. l. 3* Et ipſo Domino patrem tantùm deum & dominum eum, qui ſolus eſt deus & dominator omnium, tradente diſcipulis, ſequi nos oportet, *&c. in qua ſententia confirmanda. quòd, ſcilicet, pater Chriſti tantùm ſit ille unus Deus, reliquum capitis inſumit. Et lib: 4. ca: 1. poſt alia in eandem ſententiam dicta, ſic legitur:* Et Apoſtoli autem ſecundùm eum, *(id eſt, poſt Chriſtum)* tranſgreſſores oſtenduntur præcepti, Demiurgum

miurgum Deum & dominum & patrem confitentes, quemadmodum oſtendimus, ſi non hic ſolus eſt Deus & pater. *Iam verò, ſententiâ Irenæi explicandâ, ſatis teſtimoniorum videmur attuliſſe ad probandum, quòd in ſacris litteris nomen Dei, abſolutè poſitum, creaturis ipſis aliquando tribuatur: unum, videlicet, ex Pſal: 49. 1. & duo ex Pſal: 81. nempe v. 1, 6. quod poſtremum teſtimonium eò plus ponderis habet, quod ab ipſo Domino Ieſu Chriſto, apud Iohannem. cap: 10. 24. ad hoc ipſum probandum affertur. Adde iſtis ſimilia duo teſtimonia,* Exod: 15. 11. Devt: *10. 17. Adde præterea, quòd judices ſeu magiſtratus ipſi Dei ſimplici nomine appellantur,* Exo: *21. 6: 22. 26. Vt nihil dicam de Angelis, quos certum eſt nō rarò eodem nomine in Scripturis ſignificari. quod qui negant, meminerint tantùm, in Pſal: 8. 6. vocem hebraicam* Elohim, *quæ idem prorſus valet, quod Deus ſeu Dii, non ſolùm a pleriſq; interpretibus, iiſq; linguæ Hebraicæ peritiſſimis, de angelis exponi, ſed etiā ab ipſo ſpiritu ſancto in epiſt: ad Heb. 2. 7, 9: itemq; Pſal: 96. 7. eandem vocem* Elohim, *ut neceſſariò aliud ſignificat, quàm illum unum Deum, ſic de angelis a multis, & nominatim ab eodem auctore epiſt: ad Heb: 1. 6. expoſitam fuiſſe; quamvis utrobiq; abſolutè vox iſta poſita fuerit. Patet igitur falſam eſſe ut diximus, propoſitionem argumentationis Adverſariorum; videlicet, in Scripturis nomen Deus, abſolutè poſitum, non tribui niſi illi uni vero Deo.*

Sed fac præterea, propoſitionem iſtam veram eſſe, ſi in eum ſenſum accipiatur, in quem hic accipi neceſſe

eſt; ut

eſt; ut, ſcilicet in medio relinquantur ii loci, ubi Chriſtus abſolutè Deus nominatur, quippe de quibus inter nos controverſia eſt; an propterea ſequetur, quia Dei nomen, abſolutè poſitum, nuſquam alibi cuiquam, niſi illi uni Deo, tribuitur: idcirco, cum Chriſto tribuitur, neceſſe eſſe, ut Chriſtus ſit ille unus Deus? Nullo prorſus modo. Tantopere enim excedit Chriſtus homo omnes alias creaturas, & tā, ultra & ſupra eas omnes, divinitatis particeps eſt factus ut meritò potuerit illi cōcedi, ut Dei nomine abſolutè appelletur; etiamſi id omnibus aliis creaturis perpetuò negatum fuiſſet. An Phil: 2.9 *non Chriſtus homo, propter ſuam obedientiam, a Deo nomine donatus eſt, quod eſt ſupra omne nomen? An* Heb: 1.4 *non excellentius nomen, quàm ipſi angeli, adeptus eſt.* Lib. 4. cap. 14 *Certè Lactantius ita veriſſime de ipſo auſus eſt ſcribere,* Propter ea quia tam fidelis extitit, quia ſibi nihil prorſus aſſumpſit, ut mandata mittentis impleret, & ſacerdotis perpetui dignitatem; & regis ſummi honorem, & judicis poteſtatem, & Dei nomen accepit. *Quem imitatus Chriſtophorus Longolius homo alioqui eccleſiæ Romanæ addict⁹, in ea oratione, quam ad Lutheranos ſcripſit, hæc verba habet:* Quid Chriſtum ſummi regis honore, ſummi judicis poteſtate, ſummi Dei nomine adornavit? nempe illa animi demiſſio, *&c.*

Vidimus, nec propoſitionem, nec conſequentiam argumentationis Adverſariorum conſiſtere. Nunc de aſſūptione, quamvis ea, rectè intellecta, vera cenſenda ſit, aliquid tamen, ut eam lector rectè intelligat, dicendum eſt: & interim oſtendendum, vix locum ul-

lum

lum, inter loca ab Adverſariis allata, eſſe, ex quo illa probetur. Sciendum eſt igitur ante omnia, nomen Deus ſuâ naturâ eſſe nomen appellativum, & idcirco pluribus conveniens: per excellentiam tamen uni illi ſummo rerum auctori & conditori ſingulariter attribui: ita ut, in Teſtamento novo, cum ſubjecti locum abſolutè obtinet, ſive cum articulo ſit, ſive ſine articulo, vel cum obtinet rationem prædicati, ſi articulum habeat ſimpliciter, aut ſine tali adjuncto vel conſtructione, quæ articuli vim infringat; numquam niſi ipſi ſoli, ne Chriſto quidem ipſo excepto, tributum inveniatur. Nam, ſicubi Chriſtus in Novo teſtamento Deus nominatur: tunc nomen Deus non ſubjecti, ſed prædicati locum tenet; ac præterea vel articulo caret, vel quidpiam aliud, præter articulum, adeſt, quod articuli vim infringit.

Iam primus locus, ad aſſumptionem argumenti probandam, id eſt, ad oſtendendum, quòd Chriſtus, Deus abſolutè in Scripturis vocetur, ab Adverſariis allatus, Eſa. 9. 6. id minimè probat. Neque enim abſolutè nomen Deus eſt ibi poſitum, ſed cum adjuncto Fortis. Vt interim taceam, quòd Rabbini appellationem iſtam unâ cum cæteris, quæ ibi recenſentur, non ad Meſſiam referunt, de quo ibi alioqui vaticinationem eſſe concedunt: ſed ad illum, qui ejus nomen vocabit; nempe ad unum illum Deum. In hebræo enim Vocabit legitur, non Vocabitur, ut habet vulgata editio. Deus autem alibi alicujus nomen vocare ſimpliciter dicitur, nulla alia re addita; idq; apud eundem Eſaiam cap. 45. v. 3. ubi non pauci, phraſim i-

ſtam hebraicam non animadvertentes, vel intellexerunt, Cyrum ibi vocari a Iehova Deum Iſraëlis, vel exiſtimarunt, verba, quæ ibi leguntur, voco nomen tuum, *eò reſpicere, quòd paulo ante, in eodem orationis contextu, Cyri nomen ipſum expreſſum fuerat. Hieronymus tamen Oſorius ejus vim eſt aſſecutus; & verba iſta in ſua Paraphraſi his verbis explicavit,* tibi præſens adero, teq; benignitate ſingulari complectar. *Hæc autem dico, non quòd interpretationem Rabbinorum probem in loco iſto ab Adverſariis allato: ſed ut eò magis appareat, non eſſe certam probationem, quam inde illi ſumunt. Adde autem iis, quæ diximus, quòd multi verba iſta,* Deus fortis, *ex hebræo aliter legunt, videlicet,* Fortis heros, *vel, converſo ordine,* Heros fortis.

De ſecundo loco Ioh. 20. 29. idem dico, quod de primo affirmavi; videlicet, non haberi ibi Dei nomen abſolutè poſitum, ſed cum adjuncto Meus. quod adjunctum, ut ſuprà in reſponſione ad 7. argum. ſuperioris claſſis oſtendimus, efficit, ut additus articulus (ſi modò ibi nomen Deus nominativi, & non potiùs vocativi caſûs cenſeri debet) ſuam vim non retineat.

In tertio loco Act. 20. v. 28. (ubi, ſi nomen Deus ad Chriſtum referretur, contra id, quod ante diximus, Chriſtus Dei nomine, ſubjecti locum tenente, in Novo teſtamento appellaretur) dicimus, nomen Deus ad Chriſtum minimè referri debere, ſed ad ipſum Deum patrem; cujus dicitur is eſſe ſanguis, quem Chriſtus effudit, eâ figurâ ſermonis & ob eam cauſſam, propter quam dicitur apud Prophetam, eum, qui tangit

Dei

Digitized by Google

Dei populum, ipſius Dei pupillam oculi tangere, & ſuprà, in diſſolutione 9. argumenti ſecundæ claſſis, oſtendimus, Evangeliſtam Iohannem ejusdem Prophetæ verba de ipſo Deo patre dicta, videbunt in quē transfixerunt, *meritò ad Chriſtum lanceâ in cruce transfixum accommodare potuiſſe. Summa enim & perfectiſſima alioqui inter Deum patrem, & Chriſtum conjunctio, etiamſi utriusq; eſſentia neceſſariò ſit diverſa, efficit, ut Chriſti ſanguis, ipſius Dei patris ſanguis appellari queat: præſertim cum, ut pro nobis fuſus fuit, conſideratur. Eſt enim Chriſtus agnus Dei qui peccatum Mundi tollit, & conſequenter ſanguis hujus agni, in hunc finem effuſus, ipſius Dei ſanguis meritò dici poteſt; non quaſi ipſe Deus hunc ſanguinē in ſeipſo habeat; ſed quia illum ſingulari ratione, ſicut & agnum ipſum, poſſidet, atq;, ut rem ſuam, unà cū ipſo agno, pro noſtris peccatis expiandis dat. Taceo quòd in Syriaca editione pro* Dei, *legitur* Chriſti.

Quartus locus Rom: 9. 5. ut, in octavo ſuperioris claſſis argumento diluendo, diximus, commodiſſimè ita accipi poteſt, ut nomen Deus ad Deum patrem referatur; niſi ea ratio obſtet, quam nos ibi attulimus; quæ etiāſi nos non parum moveat, aliis fortaſſe non probabitur. Præterea non eſt ibi Dei nomen abſolutè poſitum: ſed cum illa additione, ſuper omnia, *ſeu* ſuper omnes; *quæ indicat, nomen Deus pro Domino ſeu Dominatore divino accipiēdum eſſe. Atqui nemo eſt, qui auſit negare, Chriſtum, ut hominem, divina ratione cunctis dominari, & omnibus, uno tantùm Deo, qui illum ad tantam ſublimitatem extulit, excepto, excellentiorem eſſe.*

Quinctum locum, Apoc. 4. 8. non ad Chriſtum, ſed ad Deum referri debere, docuimus ſuprà, cum diluimus ſextum argumentum primæ claſſis. neque hîc quidquam addere eſt opus.

Complutenſis tātùm græca editio cōſentit cùm vulgata latina.

Sextus locus, 1 Ioh. 3. 16. non ita legitur in græco; ubi deeſt nomen ipſum Dei, *propter quod allatus fuit. Sed fingamus, latini veteris interpretis lectionem recipiendam eſſe, quamvis a Syriaco quoque interprete rejiciatur; num idcirco pronomen* Ille, *quod ſequitur, referet* Dei *nomen?* Non *ſanè, tum propter eas cauſſas, quas in reſponſione ad 12. arg: ſuperioris claſſis explicavimus, tum etiam, quia in græco pronomen iſtud eſt ἐκεῖνος, quod non modo eum, quî multò ante, verum etiā eum, qui numquam antea apertè nominatus fuerit; referre & ſignificare poteſt. quod idē de pronomine ipſo latino* Ille *verè affirmare licet.*

Volui demonſtrare, nullum ex teſtimoniis, quæ Adverſarii protulerunt, probare, Chriſtum abſolutè Deum in Scripturis vocari; non, ut dictum eſt, quia id negem eo pacto explicatum, quo antea explicui; ſed quia in nonnullis ex iſtis teſtimoniis, ſi Dei nomen ad Chriſtum *referri deberet, id eſſet contra prædictam explicationem noſtram; quam ego veriſſimam eſſe arbitror; licèt alioqui in Vetere teſtamento* Dei *nomen, tunc etiam, cum ſubjecti locum tenet, abſolutè creaturis tributum inveniatur. ut ex iis teſtimoniis conſtare poteſt, quæ ſuprà citavimus.* Fateor *igitur,* Chriſtum *alicubi in* Novo *teſtamento abſolutè vocari* Deum, Dei *tamen nomine prædicati locum obtinente, & articulo, qui ſuam vim integram retineat, carente.*

ne-

nec vocari tantùm fateor Chriſtum Deum: ſed etiam eſſe, & quidem ipſum hominem Chriſtum. nec fateor modò, verum etiam contendo. nempe quia Chriſtus homo divina poteſtate atq; imperio eſt præditus. Nam ſi, ut ipſemet ait, Scriptura, cujus dicta reſcindi non poſſunt, eos affirmat eſſe Deos, ad quos illius unius Dei ſermo factus fuerat; quantò magis Chriſtus homo erit Deus, qui a Patre ſanctificatus fuit & in Mundũ miſſus? id eſt a cæteris hominibus, & porrò a creatis rebus omnibus diviniſſima atq; excellentiſſima ratione fuit ſegregatus, & donis cæleſtibus ſupra alias omnes res creatas, ſine ulla controverſia, repletus ac cumulatus, vitæ immortali & beatiſſimæ humano generi & annunciandæ & reipſa dandæ præpoſitus fuit? Iam quacumq; alia ratione quis interpretari velit iſtam a Patre ſanctificationem, & in mundum miſſionem; nemo non videt, utramq; ad Chriſtum, ut hominem, pertinere. & conſequenter, Chriſtum ipſum teſtari, divinitatem ſuam, quamvis excellentiſſimam, non ſibi eſſe naturalem, ſed ex gratia ſibi a Deo patre datam fuiſſe. Ioh: 10. 34.

Conantur Adverſarii, & inter cæteros Bellarminus, hunc ſcopulum vitare. ſed interim in alium non minus periculoſum impingunt. Verba Bellarmini To: 1. col. 297. B. a Vujeko pag: 59. & 60. relata, ſunt iſta: Reſpondeo cum Hilario lib: 7. de Trinit: Chriſtum voluiſſe dicere, Si illi poſſũt appellari Dii qui dono Dei participant Deitatem, quia ſermo Dei ad eos factus eſt, & ſunt a Deo principes aliorum conſtituti, auctoritate ab ipſo ac-

cepta, quantò magis ego poſſum dici verè Deus, licèt homo ſim, cum Pater me ſingulari dono ſanctificaverit, id eſt, ſanctum ſanctorum fecerit, in ipſa conceptione uniendo naturæ meæ humanæ hypoſtaſim Verbi ſui? &c.

Longum eſſet, ſi docere velim, Hilarium neq; hæc dicere, neq; ita ſentire, ut Bellarminus ait. Legat, quicumque velit, verba ipſius eo loco, quem Bellarminus citavit; & videbit, quàm verba ejus abſint ab eo, quod iſte eum dicentem facit. Tantùm hoc affirmo, neceſſe eſſe, ut ipſe Hilarius ait, ut omnis, in Chriſti verbis, de homine reſponſio ſit. Sed quid ſcopulus alter ille ſit, in quem unà cum aliis impingit Bellarminus, explicemus. Rogo enim, quis iſte eſt, qui, ſe a Patre ſanctificatum eſſe, dicit per unionem Verbi ejusdem Patris cum natura ſua humana? Si dicat Bellarminus, eſſe ipſum Verbum; mendaciũ manifeſtè apparebit; cum Verbum hic conſideretur, ut res diverſa ab eo, qui loquitur; quippe quod naturæ ejus humanæ unitum fuiſſe dicatur. Si dicat, eſſe ipſam naturam humanam; hic ſimiliter mendacium apparebit manifeſtum; cum ſimiliter, naturã humanam diverſum quid eſſe conſtet ab eo, qui loquitur; quippe qui naturam hanc humanã ſe habere profiteatur: ac præterea natura humãa in Chriſto per ſe, ut ipſis Adverſariis placet, nullam ſubſiſtentiam habeat, & idcirco nec loqui, nec quidquam aliud per ſe agere poſſit. Quòd ſi deniq; dicat, eſſe totum illud ſuppoſitum Verbi & naturæ humanæ, cui Verbum unitum fuerit; non minùs falſum hoc eſſe conſtabit. Quomodo enim, obſecro, fieri poteſt,

poteſt, ut Verbum uniatur naturæ humanæ ipſius Verbi jam cum natura iſta humana conjuncti? Quis umquam has labyrintheas ābages, explicare poſſit? Quis non apertè cognoſcat, neceſſe eſſe, ſi Adverſarii, ſanctificationem iſtam a Patre, interpretari velint unionem Verbi cum natura humana, ut iſte ſanctificatus ſit ipſe homo Chriſtus Ieſus ab ipſo verbo diſtinctus, per cujus ſua cum natura humana unionem ſanctificatus fuerit? Atqui, hac ratione, cum adverſus ipſorum placita, tum contra ipſiſſimam veritatem, & hominis Ieſu Chriſti ſubſiſtentia inducitur citra ipſum Verbum, & duæ perſonæ in Chriſto ſtatuuntur; nempe Verbi ipſius, & hominis Ieſu Chriſti. Conſideret præterea lector, quòd, cum Adverſarii vulgò affirment, Verbum univiſſe ſibi naturam humanam; hîc, ut ſanctificationem iſtam a Patre factam, unionem iſtā interpretentur, aliter id eſt, contraria ratione loqui coguntur, & dicere, Verbum fuiſſe unitum naturæ humanæ; ne alioqui ex eorum interpretatione ſequatur, Verbum, ex eo, quòd naturam humanam ſibi univerit, ſanctificatum fuiſſe. quod longè abſurdiſſimum eſſe conſtat. Ad hæc animadvertatur, non ſatis eſſe, ſi Bellarmin⁹ unà cum ſuis ſanctificationem iſtam, quam ſe habuiſſe a Patre Chriſtus ait, ita interpretetur, ut unionem Verbi cum humana natura ſignificet: unde fiat, ut Chriſtus meritò Deus appellari poſſit, & ſic non gratis donata, ſed naturalis Chriſti divinitas eſſe appareat; niſi etiam doceat, quomodo ex eo, quòd Pater Chriſtum in Mundū miſerit, juncto cum eo, quòd eum ſanctificaverit, ſequatur, Chriſtum eſſe Deum, non qui-

dem gratiâ ſed naturâ. Vtrumq; enim ſimul Chriſtus commemorat, & ex utroq; ſimul fieri cõtendit, ut ipſe jurè Deum ſeu Dei filium, quamvis homo eſſet, ſe nominaverit. Numquam autem iſtud Bellarminus docere poterit; & propterea, in ſua Chriſti verborum interpretatione, iſtius in Mundum miſsionis nullum penitus verbum fecit. Eſt autem Mitti in Mundum, non quidem naſci, ſeu ex loco aliquo qui extra terrarum orbem ſit, in ipſum induci: ſed, poſtquam quis jam in orbe terrarum eſt natus & adultus, muneri alicui præfici, quod publicè inter homines ſit obeundum. ut vel unus ille loc⁹ ſatis docet, qui eſt Ioh: 17. 18. Sicut tu me miſiſti in Mundum, & ego miſi eos in Mundum.

Sed habet Bellarminus ex Chryſoſtomo aliud effugium, ut evitet, quominus Chriſtus ſuam divinitatem loco iſto apud Ioh: c. 10. totam Dei patris gratiæ aſcripſerit; Videlicet, quòd Chriſtus non omnino iſtis primis verbis ſuæ divinitatis rationem explicuerit, ſed iis, quæ ſtatim conſequuntur, Si non facio opera Patris mei, *&c. Ex hoc enim, quòd Chriſtus opera patris ſui faciebat, vult, illum potiſsimùm argumentari, ſe eſſe Deum, & porrò non gratiâ, ſed naturâ Deum. Verùm nec mens Chriſti fuit, verbis iſtis, ſe Deum eſſe, oſtendere, ſed ſummam, quam cum Deo patre ſuo conjunctionem habebat, demonſtrare; & falſum eſt, ex eo, quòd Chriſtus Dei patris opera faceret, ſequi, illum eſſe Deum non gratiâ, ſed naturâ; ut apertiùs conſtabit in reſponſionibus ad argumenta 6. claſsis, & ſatis intelligi poteſt ex iis, quæ diſputata ſunt in reſponſione ad 1. arg: claſsis ſuperioris. Sequitur quidem ex illa*

ſumma conjunctione Chriſti cũ Patre, ipſum eſſe Deum, Deum, inquam, ea ratione, quæ pluribus in locis a nobis explicata fuit. ſed tamen hoc, quod attinet ad id, de quo Chriſtus agebat, cum ſe Patris opera facere affirmabat, ex accidente eſt. Id enim, iſtud affirmando, agebat Chriſtus, ut, omiſſa de appellatione Dei, quam ipſe ſibi tribuiſſet, quippe de qua jam ſatis reſpondiſſet, diſputatione, rationem redderet, cur dixiſſet, ſe unum eſſe cum Patre: unde Iudæi occaſionem ceperant illi objiciendi, quòd ſe Deum faceret; cum tamen ipſe numquam ſe Deum, ſed tantummodo Dei filium nominaſſet. Cæterùm, antequã ad 2. hujus claſſis arg: diſſolvendum accedo, lectorem moneo, ut, ſi fortaſſe dubitat, an alii etiam præter Irenæum, qui orthodoxi exiſtimentur, ante nos ſenſerint, Dei ſimplex nomen ipſis etiam creaturis tribui; legat in opere illo, quòd falsò Iuſtino inſcribitur, Reſponſionum ad Orthodoxos, Reſponſionem 142. Eſt enim ſcriptor ille non ſolùm Trinitarius, ſed etiam, meo quidem judicio, alioqui magnus theologus. Legat etiam Auguſtinum in Quæſtionib: ſuper Geneſim, Quæſtione 105. & Cyrillum Alexandrinum lib: 1. in Iohan: cap: 4. Vbi quod Auguſtinus, loco prædicto, minùs explicitè dixit, ipſe explicatiſſimè his verbis, Georgio Trapezuntio interprete, expoſuit: Illud apprimè tenendum eſt, quòd quando divina ſcriptura nominibus, ſecundum Græcæ linguæ uſum, articulos præponit, tunc & unũ & quod ſolum propriè atq; verè tale quid dicitur, ſignificat. articulo autẽ nõ adjecto, generaliùs cuncta deſignat. ut ver-

bi cauſâ: Multi vocati ſunt dii: ſed quando cum articulo græcâ linguâ Deus dicitur, tunc ſolus & propriè Deus deſignatur. cum verò abſque articulo Deus profertur, qui ad hoc gratiâ vocatus eſt, intelligitur. *Quamvis enim Cyrillus de uſu articuli in Dei nomine minùs verè loquatur (qua de re Auguſtinus cautiùs eſt locutus) tamen ex ipſius verbis iſtis, quemadmodum ex Auguſtini verbis, apparet, eum ſenſiſſe, nonunquam in ſ. litteris quempiam vocari Deum, qui non naturâ, ſed gratiâ ſit Deus. Iam hic nihil reſpondemus ad id, quod Adverſarii ajunt, Chriſtum non poſſe eſſe Deum, niſi idem Deus ſit cum Patre ſuo, quin convellantur dicta & præcepta de uno ſolo Deo, quem habeam⁹, & habere debeamus. nam huic objectioni ſatisfactũ eſt in ipſo ferme initio hujus noſtræ Refut:, id eſt, c: 1. & alibi etiã ea ſunt dicta, per quæ illa penitus diluitur, & nihili eſſe oſtenditur.*

De ſecundo nomine Dei.

Secundum *nomen divinũ, quod Chriſto tribui in ſ. litteris Adverſarii volunt, ex quo conſtet, Chriſtum eſſe illum unum Deum, eſt nomen Iehova, quod nomen illius unius Dei proprium eſſe probant ex eo, quòd ſecundùm hebraicam veritatem, ſcriptum eſt Exo: 15. 3.* Iehova nomen ejus. *Iam, hoc nomẽ Chriſto fuiſſe tributum, primùm oſtendere nituntur, allato Hieremiæ teſtimonio, cap: 23. 5.* Et ſuſcitabo David germen juſtum; & regnabit Rex, & ſapiens erit. *Et infrà:* Et hoc eſt nomẽ, quo vocabunt (*hebraicè ad verbum eſt,* vocabit) eũ, Iehova juſtus noſter, *ſeu,* juſtitia noſtra. *Item Eſaiæ teſtimonium afferunt,*

aſſerunt,cap:40.3. Vox clamantis in deſerto Parate viam Iehovæ; *quod vulgò legitur Domino. Nam, hunc Dominum eſſe Chriſtum, cui Iohannes Baptiſta viam paravit,* teſtantur, *inquiunt*, omnes Evangeliſtę, Mat:3.3. Mar:1.4. Luc:3 4. Ioan:1.24.

Reſpondeo, in neutro ex iſtis duob: locis nomen Iehovæ abſolutè Chriſto tribui, ita ut ipſe Chriſtus ſimpliciter Iehova appelletur. Quod ad locum Eſaiæ attinet, ſatis eſſe poſſunt ea, quæ diximus in reſponſione ad 8.&11.arg: 1.claßis. In loco autem apud Hieremiam verba intermedia, quæ in recitatione teſtimonii, non ſine conſueta ſua arte atq; aſtu Bellarminus omiſit, oſtendunt, poſtrema verba potiùs ad Iſraëlem, quàm ad regem illum, id eſt, Chriſtum referri debere. Sunt autem omiſſa verba iſta: & faciet judiciũ & juſticiam in terra. In diebus illius ſalvabitur Iuda, & Iſrael habitabit confidenter. *Et ſtatim ſequitur:* & hoc eſt nomen, quo vocabunt eum, *&c. Similis planè ac ferè idem eſt locus apud eundem Hieremiam cap.33.15. ex quo apparebit, ultima ſuperioris teſtimonii verba ad Iſraëlem proximè nominatum referenda eſſe. Is locus ex hebræo ad verbum ſic habet:* In dieb9 illis & in tempore illo germinare faciam Davidi germen juſtum: & faciet judicium & juſtitiam in terra. In diebus illis ſervabitur Iuda, & Hieruſalem habitabit confidenter; & hoc (*ſubaudi* nomen ejus, *ut habes in ſuperiore loco*) quo vocabit eam, Iehova juſtitia noſtra. eam *enim expreſſè habet hebraicus codex; quod pronomen neceſſe eſt, ut referat Hieruſalem:*

quæ hîc manifeſtè eundem locum tenet, quem in ſuperiore teſtimonio Iſraël. Itaq; ibi, pronomen Eum *ſimiliter Iſraëlem referre, prorſus eſt veriſimile. Quòd ſi regem etiam illum, id eſt, Chriſtum ibi referret; jã ex hoc altero teſtimonio conſtaret, vel non propterea abſolutè affirmari poſſe, Chriſtum, Iehovam fuiſſe appellatum, vel certè ex tali appellatione non conſequi, eum eſſe revera ipſum Iehovam; niſi ſimiliter concludere velimus, Hieruſalem revera eſſe ipſum Iehovam. Iam, ſive de Chriſto, ſive de Iſraële ultima verba prioris Hieremiæ teſtimonii dicantur; ſenſus eſt, tunc futurum, ut Iehova ille unus Deus noſter nos juſtificet. Hoc enim tempore illo, per Chriſtum, in Iſraële populo ſuo, Iehova facturus erat. Docent nos hunc ſenſum alii loci ſimiles non pauci; ex quibus duos adverſum ſe ex Rabbinis Bellarminus citat: videlicet, Exo: 17. 15.*

To. 1. col 314. D. Ædificavit Moſes altare, & vocavit nomen ejus, Iehova exaltatio mea: *& Ezechielis prophetiæ ultima verba,* Et erit ex eo die nomen urbis Iehova illic. *In quibus, & aliis ejusmodi locis non tribuitur ipſum nomen Iehovæ rebus iſtis; ſed aliquid de Iehova per illas, aut circa illas ſignificatur. Torquet ſe plurimùm Bellarminus, ut iſta apertiſsima exempla eludat. ſed nihil prorſus agit. Et tandem turpiter, diſputandi vera ratione neglecta, novum, dum reſpondere videri vult, argumentum nectit.*

Ait enim primùm de Deo patre non dici, Iehova juſtitia noſtra, *ſed de Chriſto;* ipſe eſt n., *inquit,* qui pro nobis divinæ juſtitiæ ſatisfecit. Vnde Iſa: 53, dicitur: *In ſcientia ſua juſtificabit ipſe ſervus*

meus

meus multos. Et 1 Cor: 1. *Qui ſactus eſt nobis ſapientia, & juſtitia, & redemtio. Quid audio? Deus pater non eſt juſtitia noſtra, id eſt, non ipſe nos juſtificat? Potuitne quidquam minùs theologicè, vel potiùs magis impiè dici? Quis umquam fuit, qui auſus ſit negare, Deum patrem nos ſervare, redimere, juſtificare, licèt Chriſto quoq; hæc tribuantur, ut, videlicet, mediæ & ſecundæ cauſſæ, qua ad hæc efficienda Deus pater utitur? Quid rogo, cum Paulus ait Rom: 8. 33.* Deus eſt, qui juſtificat, *numquid Deum patrem nō intelligit? Iam verba, quæ paulo ante leguntur,* quos vocavit, hos & juſtificavit, *manifeſtè ad eum rereferuntur, de quo antea dixerat,* prædeſtinavit conformes fieri imagini filii ſui. *Numquid hic nō eſt Deus pater? Sed ineptus eſſem, ſi in re certiſſima & apud omnes conſeſſa plura teſtimonia proferrem.*

Deinde verò Bellarminus, ut elabatur, dicit, nec altare illud, nec Hieruſalem dici ſimpliciter Iehovā: ſed Chriſtum, dici. & affert teſtimonium, quod ſuprà ex Vujeko retulimus, Eſa: 40. 3. &c. Atqui hoc eſt novum argumentum afferre ad probandum, quòd Chriſtus nominetur Iehova, non autem jam allatum defendere. & optimè fecit Vujek⁹, qui teſtimonium iſtud diſtinctè omnino a priore recenſuit. Sed quàm illud ſit ineptum ad probandum, quod iſti volunt, unà cum aliis teſtimoniis, quæ hîc Bellarminus ait, ſe in prima & ſecunda claſſe attuliſſe, in quibus Chriſtus vocetur Iehova, ſuis locis ſuprà ſatis demonſtratum fuit.

Addit Bellarminus, de Chriſto dici id, quod nomen Iehova ſignificat. Vnde concludit, & ipſum nomen ei

conve-

convenire. Verùm, aut iſtud, quod de Chriſto dicitur, ſignificatum a nomine Iehova, ejuſmodi eſt, ut ſoli illi uni Deo, cõveniat: aut non eſt. Si eſt; quid ineptius, quàm ex re ipſa, quæ de Chriſto dicitur, nõ ſtatim argumentari, ipſum eſſe illum unum Deum: ſed ex ea priùs colligere, nomen, quod eam ſignificat, Chriſto convenire, ut inde poſtmodum concludatur, Chriſtum eſſe illum unum Deum? Si non eſt; fruſtra ex nomine, quod propter rem, quam ſignificat, Chriſto convenire Bellarminus ratiocinatur, id concludit, quod ex ipſa re concludere nequit. Cæterùm Bellarminus contendit, nomen Iehova propriè ſignificare eum, qui eſt fons eſſendi, & cum nõ habeat eſſe ab alio, dat rebus omnibus ut ſint. N*on revoco nunc in dubiũ, quamvis jure poſſem, iſtam, quam Bellarminus ait eſſe propriam nominis Iehovæ ſignificationem. non etiam ex hac ipſa ſignificatione concludo, Chriſtum, ſeu Dei Filium, non eſſe Iehovam; cum magnis viris Põtificiis*
Tom: 1. Col: 405 B. &c. *teſtibus, ipſoq; Bellarmiuo non abnuente, certum ſit, Dei Filium non eſſe fontem eſſendi, & ſuum eſſe ab alio, id eſt, a Patre habere. Sed quæro, ubinám iſta, quæ nomine Iehovæ Bellarminus ſignificari affirmat, de Chriſto dicantur. Profert ipſe teſtimonium illud ex Apoc. 1, 4, & 11. cap.* Qui eſt, qui erat, & qui venturus eſt. *Atqui neq; de Chriſto hæc verba in iſtis locis dicuntur, ut ſuprà docuimus, ſed de Deo patre; nec iſtum eſſendi fontem exprimunt, ſed perpetuitatem tantũmodo declarant. Deinde affert etiam teſtimonium illud*, A modo dico vobis, priuſquam fiat,
Ioh. 13. 19. ut, cum factum fuerit, credatis, quia ego ſum.

At

At quàm longè abeſt, quòd Chriſtus dicat, Ego ſum, ab eo, quòd profiteatur, ſe eſſe fontem eſſendi! Eſt enim dictum a Chriſto ſæpius de ſeipſo, Ego ſum, conciſè ac figuratè, pro eo, quod eſt Ego ſum ille Dei filius, ſeu Chriſtus, ſeu Lux & ſervator Mundi, ſeu aliquid tale. ut apertè docet locus ille Ioh: 8. 25. Si enim nõ credideritis, quòd ego ſum, moriemini in peccatis veſtris. *Nam certè non voluit Dominus Ieſus dicere, ſi non credidiſſent Iudæi, ipſum eſſe fontem eſſendi, morituros eſſe in peccatis ſuis: ſed ſi non credidiſſent, ipſum eſſe Meſſiam ſeu Chriſtum Dei filium. Sed & paulo inferiùs v. 28. idem Dominus Ieſus ait,* cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoſcetis, quia ego ſum, &a me ipſo facio nihil: ſed ſicut docuit me Pater, hæc loquor. *Quis ex iſtis, quæ ſubjũgit Ieſus, nõ agnoſcit, Ego sũ, ſignificare Ego ſum Meſſias ſeu Chriſt⁹ Dei, qui ej⁹ vi atq; auctoritate omnia & facio, & loquor? Quomodo, quæſo, cohærere poßẽt iſta, ſi dixiſſet, Ego ſum fons eßẽdi, & a me ipſo facio nihil, &c. Iã igitur Bellarmin⁹ iſtas putidas ratiocinationes relinquat, & meliores, ſi habet proferat.*

Aſſert autem poſtremò, quòd nomen Iehova redditum eſt a 70 interpretibus κύριος, *& ab Hieronymo Dominus: Chriſtus autem paſſim* κύριος *ſeu Dominus abſolutè appellatur. unde cõcludit, eum appellari Iehovam. Reſpondeo, nec 70 interpretes, nec Hieronymum, eos imitatum, reddidiſſe nomen Iehovam* κύριον *ſeu Dominum, quia putarent, ſe hoc pacto nomẽ illud exprimere; ſed quia nec 70 illis melius quidquam ſuccurrit, quòd græcis auribus inauditum non foret,*

ſoret, nec Hieronymus hac in parte quidquam innovare voluit. Alioqui nomen Iehova eſt nomen propriũ, κύριος verò ſeu Dominus, appellativum & plurimis vulgò tributum: & idcirco, vel ob hoc ſolum valde ineptum ad nomen Iehovæ exprimendum. Conati *tamen ſunt 70 huic malo hac ratione mederi, ut, ſcilicet, nomen κύριος ferè ſemper cum Iehovæ loco ponitur, ſit ſine articulo; ut etiã alibi ante monuimus; quò commodiùs nomen proprium referre poſſet. neq; enim ſolent appellativa nomina in græca lingua, cum ſubjecti locum tenent, efferri ſine articulo. At* Chri*ſtus, cum κύριος ſubjectivè (ut ſic dixerim) appellatur, ferè ſemper articulus præponitur nomini iſti.* Ex *quo ſit, ut ego argumentũ ab eodem nomine κύριος ductum in ipſum Bellarminum torqueam: & meritò ſic concludam,* Cum *nomen κύριος, quando Iehovã ſignificat, ferè ſemper ſine articulo efferatur, quando verò* Chriſtum, *ferè ſemper cum articulo; ſatis conſtare poſſe,* Chriſtũ *nõ eſſe Iehovam, &, quòd κύριος nominetur, minimè propterea Iehovam nominari.* Nihil *autem dico, quòd, ſi angeli ipſi multò* Chriſto *inferiores, cum Iehovæ perſonam aliqua in re ſuſtinent, Iehovæ nomine appellati inveniuntur, ut non uno in loco ſup: a nobis demonſtratũ eſt; multò magis fieri poteſt, ut* Chriſtus, *qui perpetuò in toto ſalutis noſtræ negotio Iehovæ Dei perſonã ſuſtinet, ipſiusq; perpetuus in Eccleſia vicarius eſt, Iehovæ nomine appelletur: nec tamen ipſe ſit revera Iehova, ſive ejusdẽ cum ipſo eſſentiæ. Nam certè nullus angelorum eſt revera Iehova, ean-*

Digitized by Google

va, eandemvè cum ipſo Iehova eſsentiam habet.

De Tertio Dei nomine.

Tertium *divinum nomen, quod Chriſto in Scripturis tribui, aſſerunt Adverſarii, eſt Altiſſimus. Proferunt teſtimonium ex Pſal:86.5. Sed ad probandum, nomen Altiſſimi, quod ibi legitur, de Chriſto intelligi debere, nihil prorſus afferunt, niſi auctoritatẽ Hieronymi, Auguſtini, & aliorum expoſitorum. Egregia ſanè probatio, quæ, ne ut commemoraretur quidem, digna fuit; nedum ea nobis ſit refellenda.*

Sed addunt, Zachariam Iohan: Baptiſtæ patrem Chriſtum vocaſſe Altiſſimum, cum prædixit de filio ſuo, eum vocatum iri prophetam Altiſſimi, quia præiturus eſſet ante faciem Domini. Nam, hunc Dominum, nullum alium, quàm Chriſtum, eſſe contendunt. quod falſum eſſe oſtendimus in reſponſione ad argumentũ undecimum primæ claſſis & ſecundum tertiæ. Adde, quòd non ſequitur: Iohãnes vocabitur propheta Altiſſimi, quia præibit ante faciem Chriſti: Ergo Chriſtus eſt Altiſſimus. ſed potiùs ſequitur, Ergo Chriſtus ab Altiſſimo ita pendet, ut ejus munus univerſum ab ipſo immediatè proficiſcatur; adeò ut eum, qui ante Chriſti faciẽ miſſus fuerit, ab ipſo Altiſſimo mitti neceſſe ſit, et cõſequenter ipſius Altiſſimi prophetam eſſe. Luc: 1. 76.

Ajunt præterea, cum Chriſto datum ſit nomen ſuper omne nomen, ut Paulus ait Philip: 2.9. eum poſſe vocari Altiſſimum. Hoc genus argumentandi, ubi de ipſo nomine agitur Chriſto in Scripturis tributo, quẽadmodum, cum de nomine Iehovæ ageretur, innuimus, prorſus ineptum eſt, & nihil revera ad rem facit.

Neq; enim quæſtio hic eſt, utrùm Chriſtus propter aliquam cauſſam poſſit vocari Altiſſimus, ſed an in Scriptura vocatus fuerit: cum ea nomine Altiſſimi nullum alium, præter illum unum Deum, appellare ſoleat. Mirum autem profectò eſt, Adverſarios audere, inde Chriſtum, illum unum Deum eſſe, probare, unde maximè probatur, eum non eſſe. Vni enim illi Deo nemo quidquam dare poteſt. Atqui in loco iſto nō ſolùm nomen ſupra omne nomen datum Chriſto fuiſſe legimus, ſed ab illo uno Deo. habet enim in græco vox Deus articulum. Ex quo etiam apparet, Chriſtum, quamvis iſtud nomen ſupra omne nomen habeat; non tamen ſimpliciter & abſolutè poſſe vocari Altiſſimum;
1 Cor: 15 27, &c. *cum altior ipſo ſit is, qui ei iſtud nomen dedit, & præter ſeipſum illi omnia ſubjecit. cui, ut ſe altiori, ſubjicietur Chriſtus maniſeſtè, ſuo tempore, unà cum omnibus, quæ ſibi ab ipſo ſubjecta fuere.*

Hinc patet reſponſio ad id, quod Adverſarii po-
Rom: 9. 5 *ſtremò addunt de Chriſto, ab eodem Paulo dicto Deo ſuper omnia, etiamſi* omnia, *& non potiùs* omnes *apud Paulum legendū eſſet, ac certum foret, locum iſtum ad Chriſtum referendū eſſe. Neq; enim hinc ſequitur, Chriſtum ſimpliciter, & abſolutè Altiſſimum nominari poſſe; cum aliunde certū ſit, hoc, quòd Chriſtus ſit Deus ſuper omnia, ab uno illo Deo profectum fuiſſe, qui illi ſubjecit omnia. Vnde neceſſariò ſequitur, nec Chriſtum eſſe illum unū Deum, & ſupra ſe iſtum unum Deum habere, & conſequenter, Chriſtum non eſſe ſimpliciter & abſolutè Altiſſimum.*

De quarto DEI nomine.

QUARTUM *nomen Dei proprium, Chriſto tri-*

Digitized by Google

butū, aiunt Adverſarii eſſe nomen inviſibilis. Probare conantur aſſumptum, primùm ex eo, quòd ſcriptū eſt, neminem noſſe Filium, niſi Patrem, Matth: 11. 27.

Hæc probatio nihili eſt; cum ipſum nomen Inviſibilis, de quo agitur, in teſtimonio iſto, Chriſto tributū minimè legatur. Deinde aliud eſt Non cognoſci, aliud Inviſibilem eſſe. quod vel ex eo patet, quòd ibidem dicitur, Patrem non cognoſci, niſi a Filio, & ab iis quibus Filius revelare voluerit. Ergo Pater, Chriſto revelante, cognoſcitur. Et tamen certum eſt, Patrem omnino inviſibilem eſſe. Ex quo poſtremò apparet, nō abſolutè negaſſe Chriſtum in loco prædicto, ſe ſeu Filium a nemine cognoſci, niſi a Patre: & in verbis ipſius, cum ait, nemo novit Filium, niſi Pater, ſubaudiendum eſſe, & cui voluerit Pater revelare. nam ipſe Chriſtus Petro cognoſcenti, ipſum eſſe Filiū Dei vivi, reſpondit, Beatus es Simon bar Iona, quia caro & ſanguis nō revelavit tibi, ſed pater meus, qui in cælis eſt. Niſi quis malit, verba illa, & cui voluerit Filius revelare, ad utrumque, quod præceſſit, referre. ut ſenſus ſit, tam Filium ab alio etiam, quàm a Patre, quàm Patrem ab alio etiam, quàm a Filio cognoſci; modò Filius ei revelare voluerit. Nam alibi etiam ipſe Chriſtus de patefactione loquitur, quam ipſe ſuiipſius faciat, id eſt, Ioh: 14. 21. Denique abſurdum eſt cogitare, Pattem cognoſci ab alio etiam, quàm a Filio, ipſo Filio patefaciente, Filium verò nullo modo, niſi a Patre, cognoſci. Ex quo ſequitur, etiamſi Nō cognoſci, idem eſſet in illis Chriſti verbis, quod Inviſibilem eſſe; tamen ex eis nequa-

Matt 16. 17.

quam concludi poſſe, Chriſtum abſolutè eſſe inviſibilem; cum nequaquam abſolutè in verbis iſtis negaverit Chriſtus, Filium non cognoſci.

Secundò probare nituntur Adverſarii, Chriſtum dici inviſibilem, quia dicitur Imago Dei inviſibilis. Ajunt enim, oportere, ut Chriſtus ipſe ſit inviſibilis; Col.1.15 *alioqui non poſſet eſſe vera Dei inviſibilis imago.*

Hæc probatio eodem vitio laborat, quo & ſuperior. quandoquidem in teſtimonio iſto nomen, de quo agitur, Chriſto tributum non habetur. Neque enim nomen Inviſibilis in loco iſto de Chriſto dicitur, ſed de Deo; ut Bellarminus ipſe ex græco contextu conſtare fatetur. Sed etiamſi de Chriſto diceretur, non idcirco Chriſt⁹ Inviſibilis ſimpliciter appellaretur, ſed quatenus eſt imago Dei. Cæterùm reſpõdeo, immo ex ſententia iſtius enunciationis, quòd Chriſtus ſit imago Dei inviſibilis, neceſſariò ſequi, ipſum Chriſtum eſſe viſibilẽ. Dicitur enim hoc reſpectu noſtri, & propterea ſenſus eſt, nos intuendo Chriſtum, Deum videre, id eſt, perinde eſſe, ac ſi videremus Deum ipſum, qui alioqui nobis eſt inviſibilis. Quòd ſi ipſe Chriſtus quoq; per ſe eſſet nobis inviſibilis, quomodo, quæſo. nobis imago Dei eſſet? id eſt, quomodo nobis repræſentaret Deum? Quòd autem Chriſtus Dei imago reſpectu noſtri dicatur, quatenus, videlicet, Evangelium annunciando, nobis Deum patefecit; docet apertè locus ſimilis 2 Cor: 4: 4. Præterea, ſi vera Adverſariorum ratiocinatio eſſet de Dei inviſibilis imagine, quam neceſſe ſit, propter expreſſum attributum iſtud inviſibilis, & ipſam eſſe inviſibilem; ejuſdem ratiocinationis vi ſequeretur, imaginem iſtam Dei, Deum, quatenus

Digitized by Google

inviſibilis eſt, exprimere. quod non ſolùm abſurdiſſimum eſt ſed etiam implicat contradictionem.

Iam quod poſtremò, ad hanc Chriſti inviſibilitatem confirmandam, ab Adverſariis affertur ex Apoc. 19. 12, 13. ubi de Chriſto ſcriptum eſt, eum habere nomen ſcriptum, quod nemo novit, niſi ipſe, & nomen ejus eſſe Verbum Dei: unde concludunt, Verbum Dei, id eſt, Dei Filium eſſe quid inviſibile; Hoc, inquam, ſatis ſuperq; per ea refellitur, quæ diximus paulo ante, cum examinaremus verba illa ipſius Chriſti, Nemo novit Filium, *&c.*

De quincto DEI nomine.

QUINCTUM *divinum nomen, quod Chriſto tribui Adverſarii aſſerunt, eſt Deus gloriæ, ſeu Rex gloriæ. De Deo gloriæ proferunt Pauli teſtimonium, qui 1 Cor 2. 8. appellat Chriſtum Dominum gloriæ. At enim aliud eſt Deus gloriæ, aliud Dominus gloriæ; præſertim cum certum ſit, vocem Gloriæ in utraq; iſta appellatione, ex hebraico idiotiſmo, idem valere, quod Glorioſus. Nam Deum & Dominum omnino differre, licèt aliquando pro eodem accipi videantur, docet manifeſtè Paulus, qui non ſemel diſertè inter Deum, & Dominum (idq; cum Domini nomine ipſum Chriſtum intelligeret) de eadem re loquens, & ejuſdem rei ratione diſtinguit: nempe 1 Cor: 8. 6. & cap. 12. 5, & 6: Epheſ: 4. 5, & 6.*

De Rege porrò gloriæ afferunt teſtimonium Pſal. 23. 7. Attollite portas Principes veſtras; & elevamini portæ æternales; & introibit Rex gloriæ. *Nam hunc locum de Meſſia intelligendum eſſe*

Digitized by Google

dicunt; & nituntur auctoritate Iuſtini, Hieronymi, Ambroſii, Auguſtini, & aliorum. Verùm hic duplex eſt error; Primùm, quòd non docent, locum iſtum Pſalmi de Chriſto accipi debere, niſi allato, ut ſolent, eorum, quibus nos contradicere profitemur, teſtimonio; Deinde, quod nomen iſtud Rex gloriæ, illius unius Dei nomen eſſe non probant. Etenim ſi dicant, probationem hujus rei apertam eſſe, cum verba illa Pſalmi, & introibit; *&c. de uno illo Deo dicantur, ut ex ſequentibus patet, ubi iſte dicitur eſſe Iehova fortis & potens; nihil agent. cum neceſſe ſit, ut locus, unde iſtud probetur, ſit diverſus ab eo, ubi Chriſto idem nomen tribuatur; ſi quidem, ex ipſo nomine Rex gloriæ Chriſto tributo, argumentari velint (ut certè volũt) Chriſtum eſſe illum unum Deum. Alioqui, etiamſi verum erit idem nomen Rex gloriæ tribui & illi uni Deo & Chriſto, quatenus, ſcilicet, ille unus Deus, cui tributum inveniatur, ſit Chriſtus; non tamen ex iſta hujus nominis attributione ſequetur, Chriſtum eſſe illũ unum Deum. immo neceſſe erit, id priùs aliunde conſtare; ut in prædicto loco, ex eo quòd (quēadmodum Adverſariis placet) ibidem Chriſtus Iehova dicatur. & ſic, quod attinet ad locum iſtum, argumentum non ex nomine Rex gloriæ, ſed ex nomine Iehova ſumetur; quippe de quo nomine ex infinitis ſacris teſtimoniis certum ſit, unius illius Dei nomen eſſe.*

Sed fingamus, Adverſarios non ex nomine Rex gloriæ, ſed ex nomine Iehova, idq; ſuo loco, argumentatos fuiſſe: Reſpondemus, locum iſtum Pſalmi vel ad Chriſtum referri non poſſe, vel certè non tãquam ad

eum,

eum, qui ſit ille ipſe Iehova, de quo ibi nominatim agitur; ſed tamquam ad eum, in cujus perſona, licet diverſæ eſſentiæ ab ipſo Iehova, id impletum fuerit, quod de Iehova ibi prædictum fuit. propter eas cauſſas, quas ſuprà in reſponſione ad aliquot argumenta primæ & ſecundæ claſſis attulimus.

De ſextò Dei nomine.

Sextum Dei *nomen, Chriſto tributum, ajunt eſſe Rex regum & Dominus dominantium, quod ſoli illi vero Deo convenire dicunt. Ad quod probandum afferunt verba Pauli 1 Tim: 6. 15. de ipſo dicta,* ſolus potens, Rex regum & dominus dominantium. *Nam hoc idem nomen Chriſto tribui, patet ex locis Apoc: 17. 14. & cap: 19. 16.*

Reſpondeo primùm, vocem Solus, in iſto Pauli teſtimonio, non jungi niſi nomini Potens. nam in græco nomen Rex regum, *&c. habet articulum, qui prohibet, quominus vox* ſolus, *cum eo jungi poſſit. Deinde dico cum vox iſta manifeſtè jungatur, ut dictum eſt nomini Potens; ſi Adverſariorum ratiocinatio bona eſſet, ſecuturum, de multis verè dici poſſe, quòd unusquisque illorum ſit ille ſolus verus Deus. Invenitur enim nomen iſtud Potens, ſive, ut in græco eſt* δυνάστης *multis ſimul attributum: Luc: 1. 52.* Depoſuit potentes, *græcè;* δυνάστας *&c. Et Act: 8. 27. Eunuchus ille vocatur Potens,* δυνάστης *Candacis reginæ Ethiopum. Quòd ſi etiam nullum teſtimonium in ſacris litteris extaret hujus nominis alii tributi, quàm illi uni vero Deo; quis eſt græcæ linguæ non ignarus, qui neſciat, nomen iſtud rectiſſimè ac maximè propriè*

ei convenire, qui potentatum aliquem habeat. & idem ferme ſignificare. quod vox Perſica Satrapa a Græcis & Latinis uſurpata? Quocirca, etiamſi vox ſolus *in Pauli verbis nomini* Rex regum *&c. jungeretur; non tamen propterea concludendum eſſet, neminem iſto nomine appellari poſſe, niſi illum unum Deum, ſed intelligendum illum unum Deum vocari ſolum Regem regum, &c. quia ipſe ſolus hoc a ſeipſo habet, ut ſit Rex regum, &c. quemadmodum vocatur ſolus Potens ſeu* δυνάστης, *quia ſolus a ſe ipſo habet, ut ſit Potens ſeu* δυνάστης: *&, ſi quis eſt præterea, qui vel Rex regum, &c. vel Potens ſeu* δυνάστης *ſit, hoc illum omnino ab ipſo habere.* Nam & *ſtatim ſequitur de eodem,* qui ſolus habet immortalitatē; *cum tamen certum ſit, ut alibi ſuprà diximus, & angelos habere immortalitatem, & nos in reſurrectione eam adepturos, Luc: 20: 37.* 1 Cor: *15. 53. ſed quia nemo præter ipſum, immortalitatem a ſeipſo habet, & quicumq; illam habet, aut habiturus unquam eſt; ab ipſo omnino habet, aut habiturus eſt; idcirco ipſe ſolus immortalitatem habere dicitur.* Iam, *ſi quis dubitat, an Chriſtus hoc a ſeipſo habeat, ut ſit Rex regum & Dominus dominantiū, an verò ab alio, & a quo, & quomodo; legat tantummodo locum illum apud Danielem 7. 13, 14. ubi Chriſtus homo a Deo univerſale iſtud regnum & dominationē accepturus prædicitur, & per viſionem Danieli graphicè deſcribitur ac repræſentatur.* Neque *eſt ſilentio prætereundum, quòd quemadmodum de nomine Deus ſuprà monuimus, ſic in nomine iſto Rex regum & Domin⁹ dominantium,*

cum

cum de illo uno Deo apud Paulum, loco ante notato, dicitur, præponitur ei, ut diximus, articulus. at, cum de Chriſto in duobus illis Apoc: locis effertur, neutrobi articulus apponitur. quod indicat, in hac ipſa appellatione, illum unum Deum *aliquid ſingulare habere, quod Chriſtus non habet.*

De aliquot aliis DEI nominibus.

POSTREMÒ *Vujekus, Bellarminum exprimens, congerit aliquot nomina, quæ ait ab Anabaptiſtis (Tranſylvanos nominat Bellarminus; verùm Tranſylvani non ſunt, ni fallor, Anabaptiſtæ) ſoli Deo Patri tribui; cum tamen illa Chriſto quoq; tributa inveniantur. Ea ſunt Vnus, Verus, ſolus, Magnus, Pater omnium. Sed de nomine Verus erravit Bellarminus. neq; enim ſeparatim iſtius nominis, ut Dei patris proprii, eo in loco, quem ipſe citat, id eſt, lib: 2. cap: 5. mentionem faciunt Tranſylvani; & locum illum,* ut cognoſcant te ſolum verum Deum, *Ioh: 17. 3. nominatim propter nomen Solus citant, non autem propter nomen Verus. Iam verò, tametſi neq; eſt animus, nec cogor, hic defendere quidquid Tranſylvani ſcripſerunt; tamen quia iſta, quæ ab illis hoc loco dicta ab Adverſariis reprehenduntur, ſi rectè intelligantur, vera ſunt: & quia Adverſarii, dum illa reprehēdunt, interim aliis ſacris teſtimoniis ſuum errorem de Chriſto illo uno Deo confirmare nituntur; bene erit, ut, quæ hic ſcribunt, breviter refutemus.*

Ajunt igitur primùm, nomen Vnus Chriſto convenire, ex eo conſtare, quòd a Paulo appellatur Vnus Dominus. Verùm, cum Tranſylvani hoc nomen Vnus Dei 1 Cor: 8. 6.

Digitized by Google

patris proprium dicunt, intelligunt junctum cùm nomine Deus; ut teſtimonia oſtendunt, quæ ad id probandum afferunt. Oſtendimus autem ſuprà, aliud eſſe Deum, & aliud Dominum. In quo mira eſt confidentia Bellarmini, qui non tantùm eo teſtimonio utitur, quod nihil ad rem facit; ſed inde illud ſumit, ubi expreſſè non ſolùm inter Deum, & Dominum diſtinguitur, ſed etiam ipſorum Tranſylvanorum dictum apertè comprobatur. Proximè enim ante, eodem verſiculo, ut omnes norunt, ſcriptum eſt, Vnus nobis eſt Deus, Pater ille, *&c.*

Deinde (quanquam hoc, ut dixi, ad dicta Tranſylvanorum non pertinet) proferunt locum 1 Ioh: 5. 20. Hic eſt verus Deus, *ut probent, Chriſto nomen Veri, id eſt, Veri Dei attribui. Sed nos iſta Iohannis verba de Deo patre accipienda eſſe, antea docuimus; & alioqui fatemur omnes, Chriſtum meritò nomine Veri Dei appellari poſſe. Quare hoc inter Adverſariorum argumenta non numeramus.*

Tertiò, ut de nomine Solus idem probent, citant quod ſcriptum eſt Iud: v. 4. Solum dominatorem & dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negantes, *ut quidem legitur in vulgata editione. quæ lectio, etiamſi omnia ad Ieſum Chriſtum referrentur, nihil obeſſet ſententiæ Tranſylvanorum, qui manifeſtè loquuntur de nomine Solus juncto aut tacitè aut expreſſè nomini Deus. Sed quia in græco additur nomen Deus, aliter eſt nobis reſpondendum, & dicendum unà cum iiſdem Tranſylvanis, verba illa,* τὸν μόνον δεσπότην θεὸν, *id eſt,* ſolum herum Deum, *minimè*

ad Ie-

Digitized by Google

ad Ieſum Chriſtum referenda eſſe. Nam haud levis eſſet hæc inconcinnitas, immo abſurditas ſermonis, priùs appellare Ieſum Chriſtum ſolum herum Deum, & poſtea Domini noſtri, tamquam diverſa appellatione eum inſignire. An non plus eſt, eſſe ſolum herum Deum, quàm Dominum noſtrum? An non totum hoc, illo apertè continetur? Quis eſt autem, qui non facilè agnoſcat, verba græca ad hunc modum, ſi ſenſus ſpectetur, propriè ſonare, & Deum, qui ſolus eſt her9, & dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negantes, *quemadmodum Eraſmus, Caſtellio, & alii reddiderunt, & Beza quoque ab initio reddiderat?*

Sed objiciunt Adverſarii, in græco unum tantum eſſe articulum, & propterea, ex ratione linguæ græcæ, ad unam tantùm perſonam, & conſequenter ad unum IeſumChriſtum omnia referenda eſſe, Reſpondeo, regulam iſtam in græca lingva non eſſe perpetuam, atq;, ubi ea ceſſet, ex loci circumſtantiis optimè dijudicari. Quòd ea non ſit perpetua, ſatis perſuadere deberet ſolum Eraſmi teſtimonium, hominis, omnium judicio, lingvæ græcæ peritiſſimi. Is enim non ſolùm locum iſtum reddidit, ut diximus: ſed in loco ſimili, de quo mox nobis agendum erit, Tit. 2. 13. diſertè ait, ſermonem eſſe planè ancipitem. Sed probemus, regulam iſtam non eſſe perpetuam ipſius novi Teſtamenti auctoritate. Mat: 21. 12. ſcriptum eſt, & ejiciebat omnes vendentes & ementes in templo. *Vbi in græco nō eſt niſi unus articulus, nominib:* vendentes & emētes *præpoſitus. Et tamen certiſſimum eſt, alios fuiſſe vendentes, & alios ementes: & men-*

tem Evangeliſtæ fuiſſe dicere, Chriſtum ejeciſſe tam eos, qui emebant, quàm eos, qui vendebant in templo, non autem eos, qui ſimul & vendebant & emebant: ut neceſſe eſſet, ſi iſta unius tãtùm articuli regula vera eſſet. Eodem modo, *id eſt, cum uno tantùm articulo, idem invenies ſcriptum Mar: 11. 15. & Luc: 19. 45. Sed locus eſt præterea, regulam iſtam perpetuam non eſſe declarans, valde præſenti diſputationi accommodatus, Ephes: 5. 5.* in regno Chriſti & Dei, *quo loco nemo, quod ſciam, vel antiquorũ, vel recentiorum Theologorum auſus eſt abuti ad probãdum, Chriſtum eſſe Deũ; quippe qui ſenſerint, de Deo diſtinctè a Chriſto ibi eſſe ſermonem; quamvis Hieronymus in eum locum, velint non excludi ibi Chriſtum aut ſeparari a Deo; non tamen propter ipſam ſermonis conſtructionem, ſed propterea quia, ſcilicet, alioqui certum ſit, Chriſtum eſſe Deum. Nam, propter hanc eandem cauſam, nec ſpiritum etiam ſanctum excludi vult. Et tamen ibi eſt unus tantùm articulus in verbis græcis, qui ſecundùm regulam iſtam, deberet efficere, ut de una tantùm perſona eſſet ſermo, id eſt, de Dei filio, qui & Chriſtus & Deus eo in loco appellaretur. Vnde Hieronymi ratiocinatio, quòd, propter Dei nõen, ibi omnes tres divinæ perſonæ intelligãtur penitus evaneſceret.*

Sequitur, ut videamus de nomine Magnus, quod Chriſto tributum fuiſſe, adverſus Tranſylvanos contendunt Adverſarii. Afferunt autem ad id probandũ locum illum Tit. 2. 13. Expectantes beatam ſpem, & adventũ gloriæ Magni Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. *Nam nomen Magni Dei ad Ieſum*

Chriſtum

Chriſtum referri, nituntur probare duabus rationibus: Primùm propter regulam prædictam unius articuli, in græco enim unus tantùm eſt articulus: Deinde, quia Deus Pater non expectatur venturus, ſed Filius.

Reſpondeo, jam a nobis oſtenſum fuiße, regulam iſtam non eſſe perpetuam. Quare nihil eſt, cur ampliùs ad priorem ex iſtis duabus rationibus reſpondeamus; niſi pro teſtimonio iſtius regulæ non perpetuæ velimus eum ipſum locum addere, quem ipſi Adverſarii antea protulerunt, Iud. 4. cum, ut ſuprà docuimus, ne alioquin inconcinnus & abſurdus, ſit ſermo, neceſſe ſit, nomina, ſolum herum Deum, *ad alium, quàm ad Chriſtum referre: & non pauci doctiſſimi interpretes locum iſtum ſic verterint, ut nomina iſta nullo pacto ad Chriſtum referri poſſint. Hic autem Vujekum mirari ſubit, qui auſus ſit affirmare, omnes Doctores locum iſtum, & hunc ad Titum ad Filium tantùm referre; cum vix, præter id, quod apud Oecumeniũ habetur, inveniri poſſit ullus Doctor, id eſt, antiquus Theologus qui, Iudæ locum explicet, aut cõmemoret, & in cõmentariis Ambroſio tributis nomen Magni Dei ad Deum patrẽ referatur, in explicatione loci ad Titum*

Ad alteram rationem reſpondeo, non dicere Paulum, nos expectare adventum Magni Dei, ſed adventum gloriæ Magni Dei. Nam quòd excipit Bellarminus, ex Hebraica phraſi Adventum gloriæ, idem eſſe, quod adventum glorioſum (id quod ac ſi ita prorſus ſcriptum eſſet, Vujekus arripuit) dico, debuiſſe illum probare, iſtam phraſim hoc in loco agnoſcendam eſſe. nam alioqui Dei patris gloriam venturam dici poſſe,

cum

Digitized by Google

tum Chriſtus judex advenerit, docent ipſius Chriſti verba, qui ait, ſe venturum in gloria, id eſt, cum gloria patris ſui, Mat: 16.27. Mar: 8. 38. Certè in iis, quæ paulo ante citavimus, Ambroſii commentariis ſic legitur; Hanc eſſe dicit beatam ſpem credentium quia expectant adventum gloriæ Magni Dei, quod revelari habet judice Chriſto, in quo Dei patris videbitur poteſtas & gloria, ut fidei ſuæ prœmiũ conſequantur. *Adde, quòd vox παρουσία quæ & hic, & alibi vulgò in novo Teſtamento reddita eſt Adventus, magis propriè præſentiam ſignificat, licet aliquando pro adventu uſurpetur. Dei verò Patris gloriam præſentẽ futuram unà cũ Chriſto, quando is unicuiq; reddet ſecũdùm opera ſua, quis negare audebit? Poſtremò an obſecro, adeò abſurdum videtur, ſi Deus pater venturus dicatur, cũ Chriſtus veniet orbẽ terrarum judicaturus; An non Chriſtus, in Mũdo judicando, Dei patris perſonam ſuſtinebit, tãquam ejus a quo munus hoc adeptus fuerit, & cujus nomine illud adminiſtret? Certè ipſemet Chriſtus ait, poteſtatem ſibi a Patre datam eſſe judicii faciendi, quia filius hominis ſit. quod apertè oſtendit, Chriſtum, ut hominem, & idcirco non ex ſua, ſed ex illius perſona, qui ipſi hanc poteſtatem dedit, tamquam delegatum judicem, Mundum judicaturum. Et alibi diſertè eſt ſcriptum, Deum per virum quendam orbem terrarũ judicaturum cum juſtitia. Meritò igitur, cum Chriſtus ad hoc judicandi munus obeundum veniet, Deus pater venire dici poterit. Vide autem, quæ de Deo veniente, etiamſi in propria ſua perſona ipſe non veniat, ex*

at, ex ſacris litteris docuimus ſuprà in reſponſione ad tertium argumentum ſecundæ claſſis.

Supereſt, ut de nomine Pater omnium, aliquid Adverſariis reſpondeamus. Ajunt enim ipſi, hoc nomen Chriſto tribui, cum apud Eſaiam vocatur Pater futuri ſæculi. Hinc enim concludentes dicunt, Eſt igitur Chriſtus pater omnium noſtrûm. Eſa:9.6.

Reſpondeo, Chriſtum eſſe patrem futuri ſeculi, ſignificare, Chriſtum eſſe, ut alibi vocatur, principem & auctorem vitæ, nempe æternæ, quæ futura eſt: non autem eſſe patrem noſtrûm omnium: quod tametſi verè dici poſſit, quatenus per ipſum ejusq́; Evangelium regeniti ſumus, & illius ſimiles per obedientiæ ſpiritũ, operâ ipſius facti; tamen id nuſquam, ni fallor, diſertè eſt ſcriptum. Et, ſi eſſet, non ſatis eſſet. Aliud eſt enim, eſſe patrem omnium noſtrûm, aliud verò, eſſe patrem omnium. Qui enim eſt pater omnium, non noſtrûm modò omnium, ſed omnium etiam angelorum, & ipſius Chriſti eſt pater. Hic autem ſolus Deus pater eſt; nec ullus alius eſſe poteſt. Quamobrem quæ poſtea afferunt Adverſarii de Chriſto, qui Ioh 14. 18. Apoſtolis dixerit, Non relinquam vos orphanos *(quod nobis dictum fuiſſe, Vujekus interpretatur) quiq́; eoſdem Apoſtolos, filiolos appellaverit, Mar:10.24. Ioh:13.33. nihil ad propoſitum faciunt. Certè Iohannes apoſtolus, in prima ſua epiſtola, plures, quàm Chriſtus fecerit, filiolos appellavit, & non ſemel filiolos ſuos. Et Paulus idem fecit ad Galatas ſcribens; cum Chriſtus Apoſtolos tantùm ſimpliciter filiolos appellaverit, quod ita poteſt accipi, ut non tamen, appellatione iſta, ſe* Gal: 4. 19.

ſta, ſe

Digitized by Google

ſta, ſe patrem illorum eſſe, confeſſus fuerit. quemadmodum ipſe loquendi cõmunis uſus nos docere poteſt.

Iamq́, ex iis, quæ inde ab initio hujus ſexti capitis hucuſq; diſputavimus, ſatis conſtare arbitramur, quàm verè ac rectè hîc concludant Adverſarii ad huncmodum: Cum igitur omnia nomina veri Dei Chriſto conveniant, eſt omnino Chriſtus verus Deus, *intelligentes, ut jam ſæpius repetii, nomine Veri Dei, illum unum Deum. Quandoquidem nec aſſumptionem iſtius ratiocinationis ulla ferme exparte probaverunt, & conſecutio ipſa, quamvis aſſumptio vera eſſet, non eſt tuta; quemadmodum in ipſo hujus de divinis nominibus Chriſto tributis diſputationis initio demonſtravimus.*

Cap: VII.

In quo diluuntur argumenta ex proprietatibus, ſive attributis Dei ducta.

Quincta *claſſis argumentorum jam nobis examinanda eſt; quæ iis argumentis conſtat, quæ ducuntur ex proprietatibus ſive attributis Dei, quorum hîc præcipua Vnjekus poſt Bellarminum colligit, eaq́; Chriſto convenire, conatur oſtendere.*

De primo Dei attributo.

Prima *proprietas ſeu attributum Dei ab Adverſariis commemoratum eſt Æternitas. Æternitatem autem Filio, id eſt, Chriſto tribui, dicunt primò ex eo probari, quòd Proverb. 8. 23. ſcriptum ſit, Ab æterno ordinata ſum,* quæ ſunt verba, *inquiunt,* Sapientiæ *(Vujekus addit* Dei; *quod apud Bellarminum non legitur)*

Digitized by Google

legitur) Non autem, *inquiunt*, Sapientiæ eſſentialis, quæ eſt omnino idem cum eſſentia Dei. Nã illa non gignitur. Hæc autem dicit, *Ante omnes* ℣ 25.
colles ego parturiebar. Nec eſt ſapientia creata, quæ hic loquitur: nam nihil creatum eſt ab æterno. Et preterea hæc Sapientia diſtinguit ſeipſam a creaturis dicens, *Dominus poſſedit me ab* ℣ 22.
initio, antequam quidquam faceret a principio. Ergo neceſſariò eſt Sapientia genita, id eſt, Filius. de quo 1 Cor, 1. 24: Paulus dicit, quòd Chriſtus eſt Virtus & Sapientia Dei.

Reſpondeo primùm, Solomonem ſapientiam iſtam, Dei ſapientiam non vocare: ſed ſimpliciter, Sapientiam. Propterea Bellarminus, ne mendacii argui poſſet, nomen Dei non addidit, quod tamen ad ipſam rationem concludendam neceßarium eſt. Chriſtus enim non ſimpliciter Sapientia, ſed Dei ſapientia vocatur; eo quidem in loco, quem Bellarminus ipſe ex Paulo citavit. Iam quemadmodum Solomo ſapientiam iſtam Dei ſapientiam non vocat, ſed ſimpliciter Sapientiã; ſic revera non ſingulariter de ipſa propria Dei ſapientia agit: ſed de ſapientia in genere & in abſtracto, deq; ea per Proſopopœiam loquitur, id eſt, quaſi eßet perſona aliqua; cum tamen non ſit revera. Id quod ex compluribus, quæ & iſto octavo & præcedente ſeptimo, & ſeq: 9. capite de ſapientia iſta Solomo dicit, manifeſtum eſt. nec ullum cordatum hominem fore arbitror, qui iſta tria capita perlegens, id non animadvertat; niſi jam vehementer diverſa opinione præoccupatus fuerit. Nam, ut ex tam multis, pauca tan-

tùm quædam inde hujus rei indicia proferamus; quid illud eſt, quod ab ipſo initio, id eſt, cap: 7. 4. ſcriptum eſt? Dic ſapientiæ, Soror mea es tu, & propinquam intelligentiam voca. *Sic enim ex Hebræo vertit Sanctes Pagninus. Quid, inquam, iſtud eſt? Nam cuinam apparebat, nedum vulgò nota eſſet (quemadmodum verba iſta, ſi de vera perſona eſt ſermo, docent) Sapientiæ perſona aliquà, cui, videlicet, in prōptu quis haberet dicere,* Soror mea es tu? *Quis eſt tam ſtupidus, qui non videat, figuratum & Proſopopœicum eſſe ſermonē, quo ſignificatur, debere unumquemq; ſapientiam æmulari, id eſt, curare, ut ſapienter ſe in ſuis actionibus gerat? Quòd ſi perſona eſt Sapientia iſta; perſona itidem erit intelligentia: de qua ſimiliter, tamquam de perſona in iſtis verbis fit mentio. Apparet enim ex verbis ipſis, non idem prorſus hîc eſſe ſapientiam & intelligentiam, ſed res aliquo modo diverſas: quibus Solomo expreſſiùs id, quod intelligit ſignificare voluerit. Itaq;, pro una perſona divina, duas hic habebimus; ſiquidem hic de Dei ſapientia eſt ſermo. Eadē enim ratione neceſſe eſt, ut de Dei intelligentia ſimiliter ſit ſermo. Rurſus in initio 8. c. legitur.* Nonne ſapientia clamat, & intelligentia dat vocem ſuam? In ſummitate [locorum] excelſorum, juxta viam [in] loco ſemitarum ſtat. In loco portarum, in oſtio civitatis [in] ingreſſu oſtiorū clamat, Ad vos, o viri clamo *&c. Quis hic manifeſtam Proſopopœiam nō videat, præſertim cum hic ſimiliter non ſapientiæ tantùm, ſed intelligentiæ quoq; diſertè fiat mentio? Vult enim Solomo ſi-*

gnificare

gnificare hoc figurato ſermone, quantopere unusquiſque, variis de cauſſis, ad ſapientiam & intelligentiam capeſſendam perpetuò invitetur; ut nulla ſit excuſatio, ſi ſtultè quis, & inſipienter ſe gerat. Poſtremò in initio 9. cap: idem argumentum tractans, inducit ſapientiam omnes ad ſe invitantem, conſtituta ſibi peregregia domo, mactatâ victimâ, & convivio apparato, ad quod, ſuis puellis miſſis, vocat omnes, clamans, Quisquis eſt ſimplex, declinet huc, &c. An non, ut reliqua omittam, vel iſtæ puellæ ſapientiæ attributæ, perſpicuè docent, hic non agi de aliqua ſapientia, quæ ſit perſona? alioquin oporteret, iſtas quoq; puellas eſſe revera perſonas. Neminem ego credo tam bardum futurum, qui, ſi animum ad hæc advertere velit, ſtatim non agnoſcat Solomonem, hiſce tribus capitibus, de ſapientia in genere & in abſtracto loqui, idq; tamquam ſi perſona aliqua eſſet; cui adjungit, eodem figurato loquendi modo, intelligentiam; ut meliùs intelligatur, quid ipſe tantopere hominib: commendare velit, quemadmodum paulo ante attigimus. nempe, ut non ſint ſimplices, & carentes corde, ut ipſe hic ſæpius loquitur; ſed ſciant & intelligant, quid ſibi ſit agēdum. id quod ſibi in hoc opere propoſitum eſſe, declarat ab ipſo 1. capitis initio. ubi multò pluribus nominibus, præter Sapientiæ nomen, utitur ad mentem hanc ſuam, in hoc libro ſcribendo, ſignificandam. Iam igitur prima noſtra reſponſio ſit, Solomonem hîc non de Dei ſingulari aliqua ſapientia loqui, nec de vera perſona verba facere. quare nihil ea, quæ hoc loco dicit, ad ipſum Chriſtum pertinere poſſunt, qui eſt perſona, & Dei ſapientia diſertè appellatur. Bb 2

Secunda reſponſio erit, verba, quæ de ſe ſapientiam hîc dicere, Adverſarii arbitrantur, intelligentiæ potiùs tribuenda eſſe. de qua, ut diximus, & ſuperiore cap: 7. & in hujus 8. cap: initio, ut de re a ſapientia aliquo modo diverſa, verba facit. Quas tamen ver: 2. conjungit, de iiſq́; ſimul numero ſingulari tamquam de re una loquitur, & utramq; ſimul loquentem, inducit, à v. 4. uſq: ad v. 12. ubi ſeparatim ſapientiam loquentem facit uſq; ad dimidium v. 14. ubi ſimiliter intelligentiam ſeparatim facit loquentem. Et quemadmodum ſapientia ſeparatim ad hunc modum cœperat loqui, Ego ſapientia habito in aſtutia, *&c. ſic intelligentia ad eundem modum ſeparatim loqui incipit,* Ego intelligentia mea eſt fortitudo, *&c. & pergit uſq; ad finem capitis. Conſulatur hebraicus codex; & apparebit, rem ita habere, ut diximus.* Nec *ſit, qui moveatur, quia ſtatuamus principium verborum, quæ intelligentia ſeparatim ſeu diſtinctè a ſapientia dicat, in medio verſiculi.* Non *ſolùm enim hoc uſui veteris ſcripturæ non repugnat. ſed aliquando ſententia prorſus imperfecta, quæ nō longè a fine verſiculi cœperat, perficitur demum in ſeq: verſiculo. ut habes exemplum 2 Paral: 30. 18, 19.* Nec *ſuperſtitiosè admodum iſtorum verſic: diviſio eſt curanda. alioqui ſæpe in abſurda deveniretur. ſed præcipuè verba ipſa ſunt attendenda, ut nos hic facimus.* Nam *ſi quis objiciat, Vocem hebraicam, quam nos unà cum Pagnino intelligentiam v. 14. reddimus, non eſſe eandem cum ea, quæ ab ipſo initio cap: legitur, Reſpondemus, immo eſſe eandem, licèt formativæ litteræ ſint aliquantu-*

lum

lum diverſæ. ab eadem enim radice, & ſimiliter ſeminina terminatione deducitur, idemq́; prorſus ſignificat. quare nullum poteſt eſſe dubium quin eadem ſit omnino res iſta nominata v. 14. cum ea, quæ nominata eſt v. 1. Iam verò, ſi verba illa, quæ in vulgata editione ſic leguntur, Ab æterno ordinata ſum, *&c. non ſapientiæ, ſed intelligentiæ ſunt verba; nihil hoc ad concludendum, quòd Chriſtus ſit æternus; cum Chriſtus non Dei intelligentia, ſed ſapientia, dictus fuerit.*

Tertiò reſpondemus, verba illa Ab æterno, *non ſic ex hebræo debere legi, ſed* A ſæculo. *Non eſt autē idem A ſæculo, quod Ab æterno; ut hæc loca demonſtrant, Eſa: 64. 4. Hier. 2. 29. Lu: 1. 70. & alia ſimilia nō pauca. A ſæculo, igitur non æternitatem, ſed magnā aliquam antiquitatem reiq́; primum initiū declarat. Et hic ſanè, quid ſignificet, docent ſequentia; nempe rerum creatarum, quas videmus, initiū. Senſus enim litteralis eſt, cum primùm Deus hunc mundum creare cœpit, antequam quidquam creatum eſſet, intelligentiam fuiſſe, & quidem apud ipſum Deum. quod nihil eſt aliud, quàm Deū, quidquid creavit, intelligenter, ut ſic dixerim, id eſt, prudenter creaſſe; ut homines animentur ad ipſam intelligentiam ſeu prudentiam ſectandam: quando Deus ipſe nihil ſine intelligentia & prudentia fecit, dum hunc mundum conderet, immo ejus ſummam rationem habuit. Quæ propterea proſopopœico & metaphorico ſermone dicitur v. 30. tunc apud ipſum fuiſſe educata & perpetuò in delitiis habita. Itaque, etiamſi intelligentia iſta, ſeu mavis ſapientia, Chriſtus eſſet; non tamen hinc ſequeretur,*

retur, Chriſtum fuiſſe ab æterno, ſed tantùm in ipſo primo initio rerum creandarum, id eſt, hujus mundi viſibilis condendi. quod quia nos nihilominus negamˢ; idcirco oſtendimus, Adverſarios nihil attuliſſe; quo probetur, Chriſtum eſſe ſapientiam iſtam; quamvis ad ipſum argumentum diluendum, pro æternitate Chriſti allatum, id facere minimè neceſſe haberemus.

Quarto loco, cum ad argumentationem Adverſariorum univerſam concludendam, neceſſarium ſit, ut de iſta ſapientia ſit ſcriptum, eam genitam eſſe, Reſpondemus, id minimè eſſe ſcriptum: Nam *locus, quem ipſi citat* parturiebar *habet, non autem* gignebar. *& qui verbum iſtud* parturiebar *Dei filio accommodant, non longè Homouſianorum ipſorum judicio, a Turcarum blaſphemia abeſſe cenſendi ſunt; qui, cum audiunt; Chriſtianos dicere Deum habere filium, interrogant, ecquæ uxor Dei fuerit. An non ſatius eſt, quàm iſtam improprietatem admittere, ut parturire ſit gignere, metaphoricum & proſopopœicum ſermonem agnoſcere, quo ſignificatur, jam tum ſapientiam ſeu intelligentiam extitiſſe, id eſt, ejus uſum fuiſſe? Idem certè hebraicum verbum, quod hic legitur, accommodatur Pſal: 89. 2. terræ, & Orbi; & latinè redditum eſt Formandi verbo.* Priuſquam montes fierent, & formaretur terra, & Orbis. *Vnde & hic tam Pagninus, quàm Tigurini non quidem* parturiebar, *ſed* formata ſum, *illud reddiderunt. Ieſus porrò Sirachides, cujus auctoritas apud Adverſarios eſt ſacroſancta, cum Solomonẽ, in ſapientia ſeipſam cõmendante inducenda, imitaretur, quamvis ab initio*

ſic ipſam

ſic ipſam loquentem feciſſet, Ego ex ore Altiſſimi prodii; *tamen ejuſdem cap: v. 12, 14. eam dicentem facit, ſe a creatore omnium fuiſſe creatam; & totum hunc Solomonis locum, ubi de ſapientiæ antiquitate agitur, paucis verbis exprimens, ſic habet,* Ante ſæcula ab initio creavit me; *ut quidem græcè legitur. Ex quo apparet ipſum ſub nomine ſapientiæ non fuiſſe locutum de filio aliquo Dei æterno, nec, Solomonem ſimiliter locutum eſſe, ſenſiſſe. Qua de re autē locutus fuerit, & quid ſapientiæ nomine intellexerit, declarat ipſemet eodem cap: v. 32. de quo vide, quid ſcripſerim in reſp: ad 6. arg: 2. claſ. Breviter ex toto cōtextu apparet; eum per proſopopœiam de ſapientia in genere & in abſtracto loqui; qua divina lege, quod, ſcilicet, ad nos attinet, omnino contineri vult. Illuſtrat etiam maximè totum hunc Solomonis de ſapientia locum id, quod libro Sapientiæ, quē Adverſarii, ut ipſe liber præ ſe fert, ejuſdem Solomonis eſſe credūt, ſcriptum eſt cap: 7. & deinceps per aliquot capita de ſapietia; ubi ſimiliter multa, ut de perſona aliqua, de ſapientia in genere & in abſtracto dicūtur; quemadmodum quilibet facillimè poteſt animadvertere.* Eccl: 24

Quincto loco, quia ſimiliter, ad Adverſariorum argumentum concludendum, neceſſarium eſt, ut ipſa perſona Chriſti ſit re ipſa atq; (ut ſic loquar) ſubſtantialiter ſapientia Dei, Reſpondemus, hoc ex Pauli verbis, quæ Adverſarii citarunt, minimè colligi poſſe: immo & ex verbis iſtis, & ex toto ipſo loco apertè conſtare, Chriſtum vocari a Paulo Dei ſapientiam, quatenus ejus doctrina & Evangelium iis, qui vocati ſunt,

id eſt, credunt, ſapientiam Dei patefacit, ſeu res eſt plena ſapientiæ Dei. Propterea & paulo ante, & alibi Rom: 1. 16. *Paulus ipſum Evangelium, ſeu verbum crucis, ait eſſe virtutem Dei in ſalutem omni credenti, ſeu iis qui* 1 Cor: 1. 18. *ſalvi fiunt. Vbi etiam apertè veritatem Dei opponit ſtultitiæ. ut, ſcilicet, intelligas, Virtutis nomine in iſtis locis ſapientiam comprehendi; quod deinde clariùs explicatur in iis verbis, quæ Adverſarii citarunt; ubi Chriſtum crucifixum prædicatũ, quod idem eſt, quod verbum crucis, ſeu Evangelium, Iudæis quidem ſcandalum, Græcis verò ſtultitiam, iisdem autem vocatis Dei virtutem eſſe ait, & Dei ſapientiam. Ex quibus omnib: præter alia, quæ toto illo loco ſparſa, brevitatis cauſſâ omittimus, luce meridiana clarius fit, Chriſtum Dei ſapientiam vocari a Paulo ob eam cauſſam quam nos diximus: non autem ob eam, quam Adverſarii opinantur; quorum ratiocinatio ſi vera eſſet, ſequeretur, ipſum Evangelium & verbum crucis eſſe reipſa ac ſubſtantialiter Dei virtutem, & Dei ſapientiam, & ſic, ut illis placet, æternum Dei filium.*

Multa omittimus, quæ ad vanitatem commenti iſtius Adverſariorum & totius argumentationis futilitatem magis coarguendam pertinere poſſent. atque id tantùm monemus, ex ipſorum ratiocinatione maniſeſtè colligi, Chriſtum non eſſe ſapientiam Dei eſſentialem. Quod ſi verum eſt, ſequitur Chriſtum eſſe ſapientiã Dei accidentalem, quo ſecundùm ipſos Adverſarios nihil abſurdius ne excogitari quidẽ poteſt. Præterea ego ipſos rogo, Chriſtus ut Dei ſapientia genita, ut illi eum vocant eſtnè in ipſo Deo, an verò ex-

tra

Digitized by Google

tra Deum? Si dixerint, Extra Deum; quomodo igitur verum erit, quod ipſi paſſim prædicant atq; contendunt, in Deo eſſe tres perſonas? Numquid Chriſtus, ut Dei ſapientia genita, non eſt una ex illis tribus perſonis? Quòd ſi dixerint, In ipſo Deo; quomodo non erit ſapientia Dei eſſentialis, cum, ut ipſis placet, & non ſemel, ni fallor, in hac univerſa diſputatione vel tacitè vel apertè repetunt, quidquid eſt in Deo eſt ipſe Deus? Annon hæc ſunt longè abſurdiſſima? Nec ſanè quidquam, quod vel in ſpeciem ipſorum dicta hoc loco tueatur, reſpondere poſſunt, niſi, ſe Dei ſimplici nomine ſolam Patris perſonam intelligere; cujus, ut Patris, Chriſtus non ſit eſſentialis ſapientia, licet ſit, ut Dei. Atqui triplex in reſponſione iſta quædam Principii petitio eſt; Primùm, quòd in ea pro conceſſo ſumitur, in uno Deo eſſe plures perſonas: Deinde, quòd poſſit tamen, ſimplici Dei nomine, una tantùm ex iſtis perſonis ſignificari: Poſtremò, quòd in Pauli verbis, cum Chriſtum Dei ſapientiam appellat, iſta una, ibi Dei nõine ſignificata, ſit ipſius Chriſti Pater. Quorum primum nos præcisè negamus; reliqua verò duo, ſi primum verum eſſet, nequaquam ſimpliciter affirmari poſſe aut pro conceſſis ſumi, ſed omnia evidente probatione indigere, & nos aſſeveramᵒ, & res ipſa loquitur. Et hæc jam ſatis ſint, ad hanc priãm pro Chriſti æternitate argumentationẽ penitus diſſolvendam.

Secundò pro eadem Chriſti æternitate affert Vujekus cum Bellarmino locum Mich. 5. 2. Et tu Bethleem Ephrata parvulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur Dux, qui regat populum meum Iſraël: & e-

greſſus ejus ab initio, a diebus æternitatis. ut quidem *legitur in vulgata editione.* De Chriſto igitur, *inquit Vujekus,* Propheta ait, ejus egreſſus eſſe a diebus æternitatis, ſive a diebus æternis: hoc eſt, ipſum ante omnia ſæcula egreſſũ eſſe & natum ex Patre. Nam, ſicut verbis illis, *Ex te egredietur Dux*, ſignificatur vera nativitas Chriſti ſecundum humanitatem: ſic etiam illis aliis *Et egreſſus ejus ab initio, à diebus æternitatis*, neceſſe eſt ſignificari veram nativitatem illam æternam ex Patre. Idem n. eſt verbum in utroque loco, tam in textu Latino, quàm in Hebræo. *Hactenus Vujekus; quo aliquantò clariùs locutus eſt Bellarminus, non addens verba iſta,* ſecundum humanitatem, *& rurſus,* illam æternam ex Patre. *nam in his, præſertim in poſterioribus verbis, eſt manifeſta Principii petitio; ut quidem ipſa ſonant. Sic igitur, ex Bellarmini mente ratio iſta concludenda eſt:* In prioribus verbis Egredi verã nativitatem ſignificat: Ergo & in poſterioribus Egreſſus veram nativitatem ut ſignificet, neceſſe eſt. Sed in poſterioribus dicitur *Egreſſus ejus a diebus æternitatis.* Igitur Propheta hic dicit, Chriſtum verè natum eſſe ab æterno.

Reſpondeo, hujus ipſius rationis vi concludi, non ſolùm de vera nativitate utrobiq; agi, ſed etiam de eadem nativitate. Poſteriora enim verba, cum utrobiq; ſit idem vocabulum, id eſt, ab eodem ſonte derivatum, ſive ut Grammatici Hebræi loquuntur, ab eadem radice ductum, ad priora omnino referuntur.

Quare

Quare ſi verba iſta, quæ in latino codice leguntur, a diebus æternitaris, *ſignificant ab æterno,ſeu ab omni æternitate(quod nimis quàm falſum & abſurdũ eſt) non autem quandam aliam Chriſti veram nativitatem, præter eam, quæ in oppido Betlehem fuit, ab omni æternitate fuiſſe;ſequitur nativitatemChriſti in oppido Bethlehem fuiſſe ab omni æternitate. Verùm, ut in ſuperiore argumentatione monuimus, hic quoq; non eſt in hebræo vox, quæ æternitatem ſignificet, ſed vox Sæculi; ita ut aliud ſit id, quod hoc loco eſt ſcriptum;quàm Ab æterno;ſive Ab omni æternitate. Et ſane vel mentio dierum, quæ hic fit, poterat movere, de æternitate verba non fieri. Eſt igitur ad verbum in hebræo,* a diebus ſæculi. *Dies autem ſæculi quid ſint, declarant hæc loca, Eſa: 53. 9, & 11. Malach: 3. 4. id eſt, idem eſſe docent, quod Dies antiqui; relatione, videlicet, habita ad rem, de qua eſt ſermo. ita ut A diebus ſæculi idem ferme ſignificet, quod ſuprà diximus ſignificare A ſæculo, id eſt, antiquum & primum rei initium. quod hic ſatis ex eo intelligitur,quod proximè antecedit,* ab initio. *Etenim ejusmodi phraſis ſimiliter,ut alibi ante monuĩus,non æternitatem,ſed principium declarat ejus rei,de qua agitur. Quotirca neceſſe eſt,ut loci apud Michæamſenſus ſitChriſtum,quatenus naſciturus eſſet in oppido Bethleem, & futurus divinus dux & rector populi Iſraëlis ſuam originem trahere ab initio & a priſcis diebus, id eſt,ab eo primo tempore,cum Deus olim in populo ſuo regem ſtabilivit ac confirmavit. quod revera cœptum eſt fieri in perſonaDavidis,qui & Bethlehemita*

hemita fuit, & auctor ſtirpis & familiæ ipſius Chriſti. Certè Iohannes Toſarrius Aquilovicanus, qui perbreves atq; elegantes paraphraſes, quæ extant, in omnes prophetas conſcripſit, hunc locum ad hunc modum eſt interpretatus: Ex te tamen (*Bethlehem*) quātumvis parva & contempta, prodibit mihi qui ſit dominator in Iſrael. genus autem ducet à primis & priſci ſæculi regibus.

Tertiò æternitatem Chriſti colligunt ex eo, quod ſcriptum eſt a Iohanne in Evangelio, In principio erat Verbum, *& in prima epiſtola,* Quod erat ab initio, *&c.* Quid enim *inquiunt,* eſt, *In principio erat Verbum,* niſi Verbum non cœpit eſſe, ſed fuit ſemper?

Ad hoc argumentum ſatis reſponſum eſt, per ea, quæ diximus in examinatione decimi tertii argumēti principalis claſſis tertiæ, dum reſpondimus ad ſecūdum argumentū ex principio Evangelii Iohānis ſumptum. Ibi enim, citatis aliquot teſtimoniis oſtendim⁹, longè abeſſe phraſim iſtam In principio, ab eo, ut æternitatem declaret. quod idem conſequenter intelligendum eſt de phraſi Ab initio, quæ planè idem pollet. Neq; *Eſſe in principio poteſt per ſe ſignificare, nūquam cœpiſſe eſſe, ſeu ſemper fuiſſe; cum, ut ibi dictum eſt, nomine Principii, in phraſi iſta, non cujuslibet rei principium, ſed ejus, de qua agitur, ſignificetur: quam ſubjecta materia oſtendit.*

Addit autem Vujekus, ex initio epiſtolæ primæ Iohannis (quem locum ipſe, a Bellarmino prætermiſſum, attulit) Chriſtum vocari Verbū vitæ, & Vitam æternam.

nam, quæ eſſet apud Patrem, & manifeſtata ſit nobis. Vnde concludit, Chriſtum fuiſſe apud Patrem, antequã ſe in carne humana manifeſtaret, & eſſe ab æterno, cum ſit vita æterna; ut etiã ſcriptum eſt ad finẽ ejusdem epiſt:, Hic eſt verus Deus & vita æterna.

Reſpondeo primùm, falli Vujekum, cum ait, Chriſtum in initio epiſt: 1 Iohan: vocari vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & in fine ipſummet Chriſtum per ſe vitam æternam appellari. Sed quia nihilominus utrumq; concedimus, & Chriſtum appellari vitã æternam, & fuiſſe apud Patrẽ antequam patefieret; dico deinde, non tunc patefactum fuiſſe Chriſtum, cum natus eſt homo: ſed cum Evangelii annunciandi munus obire cœpit. ut verbum ipſum Patefaciendi ſeu Manifeſtandi ſatis apertè docet. Ante quod tempus, dico, illum fuiſſe apud Deum. quia ipſi ſoli Deo, ut is qui muneri iſti deſtinatus eſſet, erat notus: hominibus verò minimè; cum ne ipſi quidem Iohanni Baptiſtæ, ut alibi dixi, aliquando notus eſſet. Nam, quod objicit Vujekus de angelis, paſtoribus, magis, Simeone, & Anna, quib: eſſet notus: ſimul atq; natus eſt; hoc nihil cõvellit explicationem noſtram iſtius phraſis Apud Deum eſſe. Cum enim in ea explicãda dicimus Soli Deo, non opponimus Deum cuilibet ſingulari homini, ſed hominibus generatim, id eſt, populo ipſius Dei. Multò minùs antem angelis eum opponimus, de quibus hîc nõ agitur. Præterea dicimus, iſtos ſingulares homines, quos Vujekus commemorat, habuiſſe quandam generalem Chriſti notitiam, quatenus illum agnoverant datum a Deo ſervatorẽ & regem populi ſui. Sed qualis

lis ſervator & qualis rex futurus eſſet. non noverant; & præcipuè non noverant eum eſſe Dei Verbum, qua de re hic agitur; id eſt, neſciebant, eum voluntatem Dei, non ante pateſactam, annunciaturum, de vita æterna danda iis, qui non quidem Moſaica, ſed ipſius Chriſti præcepta ſervaſſent. Iam quod Vujekus a Bel-

Tom: 1. col: 319. B.

larmino acceptum hic dicit, & infra pag: 102. repetit, ſi Chriſtus eſt vita æterna, neceſſe eſſe, ut ipſe ſit æternus; eſt hic fallacia ſumma. nec ullas vires habere poteſt argumentatio iſta per ſe: ſed tantùm ex accidente; quatenus, videlicet, accidit, ut is, qui fons eſt & prima cauſſa vitæ æternæ, ſit æternus, & ſimul Chriſtus hoc ſenſu vita æterna eſſe ac dici intelligitur, quòd ſcilicet ipſe ſit fons & prima cauſſa vitæ æternæ. id quod tamen eſt falſum. Eſt enim Chriſtus vita æterna, non quidem hoc ſenſu: ſed primùm eo ſenſu quo ipſe dixit, Patris ſui mandatum eſſe vitam æternam.

Ioh: 12. 50.

Nam, ſi quis Chriſto obedierit, is ſine dubio vitam æternã conſequetur: Deinde quia per ipſum, ut ſecundam a ſe factam & conſtitutam cauſſam, Deus pater, qui ſolus fons & prima cauſſa eſt vitæ æternæ, nobis reipſa vitã æternam dabit. Animadvertatur autem, alioqui etiam iſtius argumẽtationis fallacia ſeu falſa ſpecies propter nomen Æternus; quod non eodem ſenſu accipitur, cum Chriſtus dicitur eſſe vita æterna, & cum ex eodem concluditur, Chriſtum eſſe æternũ. Ibi enim intelligitur æternitas a parte poſt (ut ajunt) hic verò a parte ante. Quæ hic ſubjicit Vujekus, quod per Verbum, eodem apud Iohannem loco, omnia facta eſſe dicuntur, & Mundus ipſe per illud factus eſſe dicitur,

Digitized by Google

tur, quem oporteat nos intelligere cælum & terram eſſe; jam ſupra ſatis ſuperq́; diluta ac refutata ſunt.

Quartò proferunt ipſius Chriſti teſtimonium dicentis Ioh: 8. 58. Antequam Abraham fieret, ego ſum; *ut quidem vulgò legitur. Quamquam enim (ſubobſcurè tamen) fatentur hinc Chriſti æternitatem non probari & idcirco ad propoſitum verba iſta Chriſti non pertinere; tamen quia in illis apertiſſimè dici autumant, Chriſtum reipſa extitiſſe, antequam Abraham naſceretur: nos autem contendimus, ſacris teſtimoniis doceri non poſſe Chriſtum ſeu Dei Filium reipſa extitiſſe, antequam in Virginis utero conciperetur ex eaq́; naſceretur; Propterea, ad nos erroris revincendos, ea afferre voluerunt.*

Nos verò, tametſi, ut primo capite hujus noſtræ Refutationis diximus, in aliquot noſtrorum hominum ſcriptis, quæ partim edita jam ſunt, partim, Deo volente aliquando edētur, abunde oſtenſum ſit, quænám ſit vera iſtius loci ſententia, & quàm ab eo aliena, ut quidquam inde adverſum nos concludi poſſit; Tamen aliquid hic quoque, ad hoc teſtimonium contra nos allatum diluendum, ſcribere libuit.

Dico igitur, verba græca prædicti loci apud Iohannem, ex vi Grāmaticæ, omnino latinè ita legēda eſſe: Amen amen dico vobis, antequam Abraham fiat, Ego ſum. Fiat, *inquam, non autem* Fieret *ibi legendū eſt. Primùm enim, ſi quis Græcæ linguæ prorſus ignarus aut admodum rudis, dubitet, an verbum* γενέσθαι *quod vetus interpres, quem alii ſunt imitati, reddidit* fieret, *rectè poſſit reddi* fiat, *cōſulat hæc*

duo,

duo, apud eundem Iohan: iſti ſimilia loca, cap: 13. 19: 14. 29. ubi quemadmodum ab eodem vetere interprete & aliis factum inveniet, neceſſarium eſſe deprehẽdet, ut verbum γενέσθαι, reddatur fiat, non autem ullo modo fieret. Deinde, quòd in hoc quoq; loco omnino fiat reddi debeat, id eſt, tempore præſente, non autem præterito, ex eo facilè intelliget, quòd duo alia verba, a quorũ alterutro dictionem antequam, unà cum verbo iſto ſibi adjuncto, pendêre neceſſe eſt, dico, quod præcedit, & ſum quod ſequitur, ambo ſunt præſentis temporis. unde neceſſariò, ſecundùm ipſam Grãmaticam, ſequitur, verbum iſtud ſimiliter eſſe præſentis temporis, & propterea fiat, non autem fieret legẽdum eſſe. Ex quo ſatis ad hoc teſtimonium, pro ſententia noſtra de Chriſti perſona, quando primùm eſſe cœperit, reſponſum eſt: & demonſtratum, minùs verum eſſe, Chriſtum dixiſſe, Ego ſum, antequam Abraham naſceretur; quod tamen Vujekus in initio ſui libelli affirmavit. Quòd ſi quis de ſenſu Chriſti verborũ quærat: quamvis nihil me cogat, eum exponere; tamen dico primùm, verba illa antequam Abraham fiat, pendêre a verbo dico, quod præcedit, nõ autem a verbo ſum, quod ſequitur; perinde ac ſi ſcriptum fuiſſet, Dico vobis, antequam Abraham fiat, quòd ego ſum. Particula enim Quòd ſubaudiri debet omnino: Atqui non, ut vulgò fit, ante verba iſta, antequã Abraham, &c. ſed poſt ſubaudiri debet. Nam verba illa Ego ſum, ſtant per ſe; & ſignificant, ut ante etiam alibi diximus, Ego ſum Chriſtus & ſervator veſter. quemadmodum apparet ſuprà in eodem ſermone

Chriſti

Chriſti cum Iudæis v. 24, 28. & ca: 13.19. ejuſdem Evangeliſtæ in ſermone, quem idem Chriſtus cum ſuis diſcipulis habuit. Deinde dico, Chriſtum, quia Iudæi voluerant eum capere in verbis, quaſi dixißet ſe vidiſſe Abrahamum, quod tamen nullo modo dixerat; non minùs meritò, quàm acutè & eleganter detorſiſſe nomen Abraham ab homine ipſo, cui a Deo id fuerat impoſitum, ad rem, quam ipſum nomen ſignificat, & propter quam homo ille ita nominatus fuerat. Significat autem patrem multitudinis ſeu multarum gentium. Itaque poſtremò concludo, Chriſtum verbis iſtis voluiſſe graviter monere Iudæos illos, ut crederent ſe eſſe Chriſtum & ſervatorem ipſorum, antequam illud exiſteret, quod prædictum fuerat, Abraham, videlicet, fore patrem multarum gentium, id eſt, ad gentes quoq; prædicationem & patefactionē verbi & voluntatis divinæ perventuram, & multos fideles ex ipſis extituros. Abrahā *enim, inquit Paulus,* pater eſt omnium noſtrûm, *id eſt, fideliū ſeu credētium,* ſicut ſcriptum eſt, quia patrem multarum gentium poſui te. *Antequam igitur hoc exiſtat, & ſic Abraham, id eſt, quod nomen iſtud ſonat, revera fiat, monet Chriſtus Iudæos, ut in ſe credant; alioqui, ſcilicet, eos a Dei regno excluſum iri; quemadmodū aliàs illis, modò apertiùs, modò obſcuriùs, cōminatus fuerat. propter quod ètiam aliquando ira perciti, ut hîc lapidare, ſic ibi, è civitate ejectum, de monte præcipitare voluerunt.* Rom: 4. 16, 17.

In hac Chriſti verborum explicatione noſtra ſatis reſponſum eſt ad ea, quæ hîc Vujekus affert, ut probet,

omnino vulgatam, non autem vel hanc, vel aliam noſtrorum hominum interpretationẽ, recipiendam eſſe: præſertim verò ad id, quod ait, Chriſtum alioqui ad rem locutum non fuiſſe. Oſtendimus enim, Iudæos fuiſſe, qui ad rem non ſunt locuti, dum Chriſtum dicentem faciunt, ſe vidiſſe Abrahamum, cui calumniæ aſſentiri Chriſtum non decuit, id quod profectò ſeciſſet, ſi ita reſpondiſſet, ut Adverſarii opinantur. Immo decuit, ut Iudæos ſe in verbis captantes, occaſione ex uno verbo ſumpta, in re caperet ipſe ac comprehenderet: atq; interim ad totius illius ſermonis, quem cum ipſis habuerat, ſcopum ac propoſitum revocaret. Id enim toto eo ſermone egerat Chriſtus, ut illis perſuaderet, ſe eſſe Chriſtum, ipſosq; graviſſimè peccare, qui non modò in ſe non crederent ſed etiam ipſum perſequerentur, & interficere quærerent. cujus peccati, niſi reſipiſcerent, juſtas pœnas daturi eſſent.

Congerit hic poſtremò Vujekus unà cum Bellarmino aliquot loca ad Chriſti æternitatẽ probandam, ad quæ Bellarminus ait noſtros homines nihil reſpondere. Primus locus eſt Ioh: 17. 5. Clarifica me tu pater apud temetipſum claritate, quam habui, priuſquam Mundus eſſet, apud te. *Ad hunc locum reſpondimus nos, cum diluimus nonum argumentũ priusæ claſſis, refutantes confirmationes quaſdam Bellarmini ſuæ interpretationis loci ad Philip: 2. ubi de exaltatione Chriſti agitur; & ipſo Auguſtino auctore, oſtendimus, locum iſtum, de prædeſtinata ante Mundum Chriſto homini gloria, debere intelligi.*

Secundus locus eſt Heb. 7. 3. Neq; initiũ dierum,

neq; finem vitæ habens. *Ad hunc locum ſimliter jam ſatis reſponſum per me fuit in diſſolutione primi argumenti tertiæ claſſis. Vbi docuimus, hæc verba de Melchiſedeco dicta eſſe: nec ita accipi poſſe, ut ſonat: debereq́; ea, quod ad initium dierum attinet, potiſſimùm referri ad ipſius ſacerdotium; cujus initium nō legitur, id quod adumbrabat Chriſti, quem figurabat, ſacerdotium, ſeu Chriſtum, ut ſacerdotem nemini ſucceſſiſſe, nec principium ullum certum, videlicet, in Lege, conſtitutum habuiße.* Deniq; *cum Melchiſedecus ibi cum Chriſto comparetur, non quidem abſolutè atq; universè, ſed quatenus rex & ſacerdos, potißimùm verò quatenus ſacerdos fuit; nullo pacto poſſunt verba iſta*, nec initium dierum, *&c. ad Chriſti ſeu filii Dei perſonam abſolutè accommodari: ſed ut ad regnum, maximè verò ad ſacerdotium ipſius accommodentur, neceße eſt. quod cum fieri non poſſit ad eum modum, ut ipſa verba ſonant, nimirum quia & regni & ſacerdotii Chriſti initium apertè ſacris litteris conſignatum eſt; oportet omnino id fieri, quatenus illud conſideratur, quod in Melchiſedeco per id adumbratum fuit, quòd non legitur ſcriptum de eo, quando rex, præcipuè verò, quando ſacerdos eße cœperit. quod nihil aliud eſſe poteſt, quàm quod diximus, Chriſti videlicet ſacerdotium nullum certum principium in ipſa Lege conſtitutum habuiſſe.*

Tertius locus eſt in eadem ad Heb. epiſtola cap: 13. 8. Ieſus Chriſtus heri & hodie; idem & in ſæcula. *Atqui hæc de Chriſto verba non poßunt ullo pacto ejus æternitatem ſignificare, niſi fortaße a parte poſt,*

Digitized by Google

propter illud in ſæcula;*immo,a parte ante, voces illæ* heri & hodie *indicant potiùs,ipſū non admodum diu extitiſſe; licet perpetuitatem ex quo extitit, declarent. Senſus enim eſt, Chriſtum, id eſt, Chriſti doctrinam(de ea ſiquidem ibi manifeſtè agitur, non de ipſa Chriſti perſona) ex quo cœpit, numquam deſiiſſe, nec in poſterum deſituram. non autem,ut Adverſarii parum conſultè affirmāt,Chriſtum, id eſt,ipſam Chriſti perſonā ſemper fuiſſe, & ſemper eſſe, & ſemper futuram. Conjungunt cum hoc loco verba illa in Apoc. repetita,* Qui erat, qui eſt & qui venturus eſt.*Sed jam ipſorum audacia atq; adeò confidentia, in iſtis verbis ad Chriſtum referendis,ſatis a nobis patefacta eſt, dum reſpondimus ad ſextum argumentū primæ claſſis.*

Quartus & poſtremus locus eſt 1 Ioh.5. 20. Hic eſt verus Deus & vita æterna *ubi Bellarminus (quod Vujekus, ut vidimus, præoccupans, ante arripuit) ex eo, quòd Chriſtus ſit vita æterna concludit, & ipſum fuiſſe æternum. Ad quam ratiocinationem jam reſpōſum non ita multò ante a nobis eſt: & priùs alibi,quinam iſtius loci apud Iohannem tutiſſimus ſenſus videri poſſit, explicatum.*

De ſecundo DEI attributo.

SECUNDUM *attributum ſeu proprietas divina eſt Immenſitas: quam Chriſto tribui,primò ex eo dicunt conſtare, quod ſcriptum eſt Baruch: 3. 25.* Magnus eſt & non habens finē,excelſus & immenſus.*Hoc enim de Chriſto dici ajunt id oſtendere,quod ſcriptum eſt in fine cap.* Poſt hęc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt.

Atqui huic loco (ut alia quæ reſponderi poſſent omittamus) jam ſatisfactum per nos fuit, & oſtenſum, poſſe ex græco, & propter ea, quæ in initio ſeq. cap:4. leguntur, debere, verba iſta Poſt hæc, *&c. aliter legi & ad ſcientiam, de qua ibi eſt ſermo, referri. Vide reſponſionem noſtram ad 6. arg: 2. claſſis. Et nota, quod in ipſo initio 4. cap. græca verba ſic habent,* Αὕτη ἡ βίβλος *&c. quæ verba, cùm neceſſariò ad ſuperiora referantur, non debent, nec poſſunt aliter verti, quàm,* Hæc *(ſubaudi* ſcientia*) eſt liber, &c. ut Tigurini verterunt. quod a Caſtellione, & ab aliis, qui tamen poſtrema verba 3. cap. ad Scientiam referunt, animadverſum non fuiſſe valde miror.*

Secundò ad idem probandum citant verba illa ipſius Chriſti, Ioh. 3. 13. Nemo aſcendit in cælum. niſi qui deſcendit de cælo, filius hominis, qui eſt in cælo. *Et addunt,* Si Chriſtus in cælo erat quãdo hæc loquebatur in terra, igitur ſimul in cælo & in terra erat: non autem corpore tunc erat in cœlo, cũ ſe diceret aſcenſurum in cœlũ, igitur alia in Chriſto natura erat, præter humanam illam, quæ cernebatur oculis mortalium, videlicet divina, quæ immenſa eſt, & cœlum ſimul, ac terram replet.

Reſpondeo: Et primùm dico, verba græca, quæ latinè ſunt reddita, qui eſt in cælo, *poſſe reddi,* qui erat in cælo, *quemadmodum & ab Eraſmo, & a Beza, & ab aliis annotatum fuit. Itaq; nihil ſolidi eſt in tota argumentatione iſta. Deinde, cum de filio hominis, id eſt, de homine diſertè verba fiant; ita Chriſti ver-*

ſti verba ſunt interpretanda, ut ad ipſum hominem propriè accommodentur; ſi modò propriè ſunt accipienda. Quòd ſi non propriè ſed figuratè accipiẽda ſint: quid vetat, quominus ipſe homo, id eſt, Chriſtus, quatenus homo erat, tunc temporis in cælo eſſe dictus fuerit? An non in cælo is eſſe figuratè atq; eleganter dici poteſt, qui in cælo ſemper mente verſetur cæleſtiaq́; omnia perfectiſſima & quaſi præſentia perpetuò habeat? Sed Adverſarii figuratum ſermonem in ipſo nomine Filii hominis eſſe contẽdunt; de quo per idiomatum communicationem dici volunt id, quod Dei cum eo in eadem perſona conjuncti eſt proprium. Sed, ut hoc illis concedi poſſit, oporteret ſaltem de iſta conjũctione perſonali Dei, & hominis, ſeu divinæ, & humanæ naturæ in Chriſto, apertè conſtare quod illud ipſum eſt reipſa, quod ex hoc loco probare volunt. Præterea, quemadmodũ in homine, qui ex animo, & corpore conſtat, quæ propria corporis ſunt, animæ tribui ſeparatim non poſſunt, nec contrà; ſic, ſi Chriſtus, ut Adverſarii volunt, conſtat ex Deo & homine, ſive ex divina, & humana natura, non poſſunt quæ ſunt Dei ſeu divinæ naturæ propria, ſeparatim homini ſeu humanæ naturæ tribui: nec contrà. Nec Idiomatũ communicatio aliud præterea efficere poteſt, quàm ut quæ unius tantùm ſunt naturæ, ipſi ſuppoſito tribuantur; quemadmodum, quæ propria ſunt animæ tantùm, aut corporis tantùm, ipſi homini meritò tribui poſſunt. Sed quid eſt, quod Adverſarii dicunt, Chriſtum non potuiſſe dicere, quòd tunc corpore eſſet in cælo, cum, ſe diceret aſcenſurum in cælum? Nam quomodo, obſecro,

Digitized by Google

cro, probant, Chriſtum tunc dixiſſe, ſe aſcenſurum in cælum: Dicent (neq; enim video, unde id alioqui colligere audeant) ex illis verbis, Nemo aſcendit in cælum. *Atqui verbum* aſcendit, *ut ex græco patet, non eſt præſentis tēporis, ut figuratè ad futurum tempus accommodari aut poſſit, aut etiam debeat, ſed præteriti; adeò ut neceſſe ſit (niſi Vbiquitarii eſſe velimus) fateri, vel totum Chriſti ſermonem figuratum eſſe, & iſtum aſcenſum & deſcenſum atque exiſtentiam in cælo metaphoricè & allegoricè accipi debere, vel, Chriſtum revera, poſtquam homo natus fuit, antequam verba iſta diceret, aſcēdiſſe in cælum: ex quo etiam meritò dicere potuerit, ſe hominem ibi fuiſſe (jam enim dictū eſt pro* qui eſt. *jurè poſſe reponi* qui erat) *& ſic nihil prorſus ad Chriſti immenſitatem probandam hæc ipſius verba pertinere poſſunt.*

Tertiò afferunt ejusdem Chriſti verba, Mat: 18. 20. Vbi fuerint duo aut tres congregati in nomine meo, in medio illorum ſum. Hinc *enim inquiunt*, ſimiliter immenſitas Chriſti apparet. Nam & in cęlo, & in terra, & in omnibus Mundi regionibus neceſſe eſt eſſe illum, qui eſt præſens, ubicunq; aliqui congregati fuerint in nomine ipſius. *Bellarminus pro* ipſius *habet* Chriſti.

Reſpondeo, negans primùm conſequentiam hujus argumentationis: etiamſi, ut in ipſa pro conceſſo ſumitur, Chriſti verba de reali & eſſentiali præſentia accipienda eſſent. Poſſet enim Chriſtus in omnibus locis, ubi ſint duo aut tres aut plures congregati in nomine ipſius, eſſentialiter adeſſe: nec tamen eſſe ubiq;

quemadmodum, ad hoc ut immenſus ſit, omnino requiritur. Neq; enim (arbitror) in aëre, aut ſub aquis, vel etiam in ipſo cælo congregationes aliquando fiunt duorum aut trium, aut plurium in Chriſti nomine. ſed deinde quis non videt, aut negare poteſt, Chriſtum in iſto & ſimilib: locis de præſentia ſua, quod ad favorem & auxilium attinet, verba facere? Quid enim prodeſſet, ipſum reali præſentia totum nobis adeſſe, niſi nobis faveret atq; opem ferret? An non alioqui adeſſe poſſet atq; adeò in medio noſtrûm eſſe, ut nos puniret, quemadmodum aderit impiis hominib:, & in medio illorum ſedebit, cũ veniet æternis ſuppliciis eos addicturus? Numquid fortaſſe favore & gratia atq; ope ſua nobis adeſſe Chriſtus non poteſt, niſi realiter atq; eſſentialiter nobis ſit præſens? Si ita eſt, Chriſtus minùs poteſt, quàm quilibet homo princeps. Inter quos nemo eſt, qui, licèt corpore, & ſic realiter abſens, prout auctoritate ac potentia pollet, magis minusvé aliquibus favere atq; opem ferre non valeat. Poteſt homo mortalis abſens, per aliquos ſuos miniſtros, ſumma beneficia ac multiplicia in plurimos conferre. & non poterit Chriſtus, cui innumerabilis angelorum numerus ſervit, & ad ipſius nutum ubique ſunt præſtò, cuiquam beneficium dare, ſive id animã ſive corpus reſpiciat, niſi realiter ipſe præſens adſit? Abſint quàm lõgiſſimè impiæ iſtæ ac ſtultæ de Chriſto opiniones ab omnib: qui ipſius Chriſti nomen invoc e non dubitant. Et pudeat Adverſarios, ſi modò ipſi ita de Chriſto opinantur, id ei nõ concedere, quod Mariæ virgini, & aliis ſanctis concedunt, ut, ſcilicet, quantumvis abſentes, pios homines juvare poſſint.

Digitized by Google

De tertio DEI attributo.

TERTIA *Dei proprietas ſive attributum ponitur ab Adverſariis Potentia, ſeu potiùs Omnipotentia. Afferunt, ut id probent, locum illum 1 Tim: 6. 15.* qui ſolus eſt potens.

Si græcè vox, quæ reddita eſt Potens, eſſet δυνατὸς, *ad rem faceret locus iſte. Sed ut ſuprà vidimus, eſt* δυνάστης. *quæ vox revera non Potentem ſed Potentatum aliquem ſeu Principatum habentem ſignificat. Itaq; ad rem non facit. Præterea ante oſtendimus; in quem ſenſum in iſto & ſimilib: locis vox Solus accipienda ſit; id eſt, ut alios minimè ab eadẽ appellatione excludat: ſed tantum doceat, alios omnes, ut ipſis eadem appellatio tribui poſſit, non ex ſeipſis habere, ſed ab iſto, qui propterea ſolus talis eſſe dicitur.*

Iam ad probandum, quòd Chriſto potentia ſeu omnipotentia tribuatur, nihil in medium producunt, niſi teſtimonia illa Apoc: ubi Dominus Deus, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, Omnipotens appellatur. quæ jamdiu a nobis oſtenſum eſt ad Chriſtum non eſſe referenda. Tantùm, dum conantur reſpondere ad ea, quæ noſtri homines afferre ſolent, ut oſtendant differentiam inter potentiam Dei patris, & Chriſti, mentionem faciunt illorum Chriſti verborum, quæ Pater facit, hæc filius quoq; ſimiliter facit. *Sed* Ioh: 5. 19 *& de his, & de aliis eodem loco Chriſti verbis, in quib: de ipſius potentia in operando agitur, videnda ſunt, quæ ſcripſimus in reſponſione ad 3. arg: tertiæ claſſiis.*

De quarto DEI attributo.

QUARTAM *proprietatem ſive attributum di-*

Digitized by Google

vinum ponunt Adverſarii Sapientiam. Citant Pauli locum Rom: 16. 27. ſoli ſapienti Deo. *De quo dic, quod de aliis, ubi vox Solus legitur, & modò & antea notavimus. Quocirca non eſt, quòd laboremus, ne Sapientis nomen Chriſto tributũ fuiſſe fateri cogamur. Id enim facilè concedimus, ſcientes, non ita Deum eſſe ſolum ſapientem, quin ſapientiam creaturis ſuis largiatur: unde aliquæ ipſo Sapientis nomine ſunt appellatæ; ut potiſſimùm Solomonis Proverbia & Eccleſiaſtes teſtantur, in quibus libris ſæpiſſimè ſapientum fit mentio. & ipſe Solomo ſecundùm vulgatam editionem non ſapiens modò, ſed ſapientiſſimus fuiſſe dicitur. Quantò igitur magis id de Chriſto homine verè dici poſſe, certum eſt, qui de ſe dixit,* Ecce plus quàm Salomon hic? *Nihil eſt igitur, cur ad teſtimonia reſpondeamus, quæ Adverſarii attulerunt, ut probent, Chriſto tribui, quòd ſit ſapiens; tametſi ea id non probant. & locus ille.* in ipſo ſunt omnes theſauri, *&c. Col: 2. 3. ſi quis rectè animadvertat non ad Chriſtum, ſed ad myſterium Dei patris & Chriſti eſt referendus.*

Eccl: 12. 9.

Luc: 11. 3

De quincto DEI attributo.

QUINCTUM *Dei attributum ſeu proprietas, ex ordine Adverſariorum, eſt Bonitas:* Nemo eſt bonus, niſi ſolus Deus, *Luc: 18. 19. De quo dic, ut ſuprà. ac memineris, & hic, & alibi ubiq;, aliud eſſe, rem, de qua agitur, prorſus eſſentialem & omnibus numeris abſolutiſſimam atq; integram in ſeipſo habere, aliud verò eâ, ut qualitate, licèt inſeparabili præditum eſſe, ejusq;, quantumvis abundanter, factum fuiſſe participem.*

ticipem. Hoc facit, ut ſimplex appellatio ex re ducta nihilominus tribui poßit. Illud verò, ut ſoli convenire meritò dici queat. Quamquam teſtimonia ab Adverſariis prolata pro Chriſti bonitate vel nihil probant, vel ſimul oſtendunt, alios etiam, præter Chriſtum, bonos appellari poſſe. Locus quidem Sap: 7. 24. ad Chriſtum non pertinet: ut unusquisque, eum legens animadvertet. idq́; facilè intelligi poteſt ex iis, quæ ante diſputavimus in examinatione loci Prov: c. 8. Deinde Sapientia ibi, quam iſti imperitè admodum Chriſtũ eſſe volunt, non quidem bona appellatur, ſed imago bonitatis divinæ eſſe dicitur. Niſi enim pro conceſſo ſumant id, quod a me pernegatur, ſapientiam, de qua ibi agitur, eſſe propriam aliquam Dei ſapientiam ex ipſius ſubſtantia genitam, potiùs contrarium ex appellatione iſta probabitur. Nemo enim neſcit alioqui rei alicujus imaginem a re, cujus eſt imago, quod ad interiores atq; eſſentiales (ut ſic dixerim) qualitates attinet, longe differre ſolere. Locus porrò Mat: 20. 15. An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? *demonſtrat, de aliquo homine patre familias, ſub cujus perſona regni cælorum conditio quædam ibi deſcribitur, & adumbratur, dici poſſe, eum eſſe bonum, non autem id tantùm docet, videlicet, Chriſto appellationem iſtam convenire; ſi modò certum eſſet, iſtum patrem familias Chriſtum nobis figurare quod ſanè incertum eſt. Immo veriſimilius multò eſt, ut Deum patrem figuret: qui alibi ſub nomine ſimiliter Hominis patris familias vineæ domini, certiſſimè adumbratur, Mat: 21. 33, &c. An non Chriſtus ipſe alibi ait,*

Bonus

Digitized by Google

Bonus homo de bono theſauro, &c. *Nonne Ioſeph ille ab Arimathea vir bonus appellatur Lu: 23. 50? Cur igitur ejusmodi argumentis utimur ad probandum, Chriſtum eſſe illum unum Deum, quibus, ſi rectè concluſa ſunt, ſimiliter probatur, non unum hominem mortalem, eſſe illum unum Deum?*

De ſexto DEI attributo.

SEXTA *& ultima proprietas ſeu attributum divinum commemoratur ab Adverſariis Majeſtas adoranda ſummo honore & cultu. Hanc autem Chriſto tribui, pluribus modis oſtendere ſtudent; quos antequam recenſeamus & examinemus, lectorem rogamus, ut relegat modò, quæ de hoc argumento ſcripſimus cap: 1. hujus noſtræ Refutat. & ſatis fortaſſe habebit, ut agnoſcere poſſit, nobis Chriſtianis, præter illum unum Deum, hominem quoq; Chriſtum Ieſum divino cultu eſſe afficiendum, & nihilominus inter Chriſti hominis, & illius unius Dei cultum differentiam eſſe ſtatuendam & agnoſcendam, quatenus Deo Chriſtus ſubordinatus eſt ab eoq́ totus pendet; ita ut quidquid cultus Chriſto tribuitur, id totũ ad Deum ipſum referatur, in eoq́, ut in ultimo ſuo ſcopo terminetur ac conquieſcat. Quare nihil agũt Adverſarii, niſi probent, Chriſtũ alio præterea diviniore cultu, qui nulla prorſus ratione ab eo differat, qui illi ſoli Deo debetur afficiendum eſſe. quod an iis rationibus & teſtimoniis fecerint, quæ attulerunt, jam videndum nobis eſt.*

Primò igitur Vujekus affert non commemoratam hîc a Bellarmino viſionem illam Eſa: cap: 6. juncto eo, quod ſcribitur Ioh: cap: 12. qua de re cum actum fuerit in

rit in reſponſione ad 6. argumentum primæ claſſis, ubi docuimus, illum Dominum in ſumma illa majeſtate ab Eſaia viſum, ex Iohannis verbis non probari, fuiſſe Chriſtũ; non eſt quod hic aliud quidquam dicam°.

Secundò afferunt verba Pſalmi 96. Et adorent eum omnes angeli ejus. *quæ verba in epiſt: ad Heb: 1. 6. de Chriſto exponi affirmant. Sed vide, quæ ſcripſimus, reſpondentes ad quartum argumentum primæ claſſis: ut agnoſcas, qua ratione Chriſto verba iſta Pſalmi accommodentur, eiq́; divina adoratio tribuatur; ita, videlicet, ut non tamẽ hinc ſequatur, Chriſtum eſſe illum unũ Deum. quippe quòd nequaquã in ipſo Chriſto adoratio iſta terminetur. Ex quo conſequitur, adorationẽ iſtam, quatenus nihilominus ipſius Chriſti perſonam reſpicit, non eſſe illi prorſus æqualẽ, quæ uni illi Deo debetur. Quæ n. uni illi Deo debetur, hoc propriũ habet, ut in ipſo illo uno Deo penitus terminetur. Et falluntur Adverſarii, dum hîc ajunt, in Pſalmo propterea agi de adoratione ſoli illi uni Deo debita, quia illa ibi idololatriæ opponatur. Nam, ut cap: 1. hujus Refutationis oſtendimus, Paulus 1 Cor: 8. Chriſti, ut unius Domini, per quem omnia, adorationem idololatriæ opponit; nec tamen adoratio iſta illa eſt, quæ illi uni ſoli Deo eſt debita. Ea enim, ut ex eodem Pauli loco conſtat, hoc omnino habet, ut is, cui tribuitur, conſideretur, ut Pater ille ex quo omnia.*

Tertiò ajunt, Chriſtum habere templum, Malach: 3. 1. quod, *inquiunt*, eſt ſignum illi convenire cultum ſolius Dei proprium.

Reſpondeo primùm, vocem hebræam Hechal, *quæ*

apud

apud Malachiam in loco iſto reddita eſt Templum, *proprie ſignificare Regiam: & per tranſlationem ad Templum quoq. ſignificandum, quippe quod divini numinis Regia eſſe cenſeatur, uſurpatam fuiſſe. quemadmodum factum videmus in voce græca* Baſilica, *latina ſacta. quæ propriè idem quod Regia ſignificat, & tamen ad Templum quoque ſignificandum tranſlata fuit. Habes de voce Hechal ſignificante Regiam non pauca exempla in ſacris litteris. Nos tibi duo tantùm notabimus: 3 Reg: 21.1. Daniel: 1.4. ubi ipſa vulgata editio habet Palatium.* Et *quemadmodum* Baſilica *peculiari ſignificatione ſignificat locum, ubi Rex, ſeu is qui dominatur ac præeſt, jus dicit; ſic ajunt quidā,*
Ioh: Foſterus. *in lingua hebraica verſatiſſimi,* Hechal *tale quiddā ſignificare.* Et *ſane locus ipſe apud Malachia, in hunc ſenſum indicat accipiendam ibi hanc vocem eſſe; ubi, videlicet, fit mentio Dominatoris, qui expectatur: nempe ut veniat ad jus dicendum, & in populo, cui dominaturus eſt, omnia cōponenda. quod certè Chriſtus veniens fecit in Eccleſia ſua & populo, ſuper quē a Deo patre Dominus conſtitutus fuit. Templi nomen certè non ità huic loco convenit. Sed tam Vujekus, quàm Bellarminus, ut omnino videri poſſet Templi hìc mentionem fieri, addiderant de ſuo ipſi voci Templum, parum conſultè hoc loco a vetere interprete uſurpatæ, epithetum Sanctum. quod tamen nuſquam, id eſt, nec in hebræis, nec in græcis, nec deniq; in latinis exemplaribus extare comperimus.*

Verùm demus deinde, Templum, *apud Malachiam legi: & Chriſto tribui, quòd templū habeat: hancq;*

argumenti

argumenti aſſumptionem, ut veram, Adverſariis concedamus; numquid cōſecutio valida eſt? Minimè quidem. Ex eo enim, quòd Chriſtus templum habeat, nihil aliud concludi poteſt, quàm ei divinum cultum cōvenire: non autem præterea, illum ipſum cultum, qui ſolius unius Dei eſt proprius. Documento hujus rei eſſe poſſunt tot templa apud Ethnicos, in quibus variis diis, quibus dedicata erant, varius etiam cultus tribuebatur. Itaq; neutiquam ex natura, ut ita dicam, Templi eſt, ut idem planè divinus cultus in eo cuicumque id dedicatum fuerit, peragatur. Oportuiſſet Adverſarios probare, nullo pacto fieri poſſe, ut ullus alius, præter unum illum ſolum Deum templum habeat meritò ac revera. & ſic aliquid effeciſſent: ubi docuiſſent, Chriſtum meritò ac revera templum habere. Sed hac ratione miſeri idololatrias ſuas varias ac multiplices aliquantò apertiùs etiam, quàm nunc fecerint, detexiſſent; cum infinita templa ipſi habeant nominatim aliis, præter illū unum Deum, dicata. quod cum, aliqua ſaltem ex parte, divino monitu ſe feciſſe jactent; miror eos adeò confidentes eſſe, ut non vereātur aſſerere, Habere templum, eſſe ſignum cultus, uni illi ſoli Deo debiti, ſibi cōvenientis. Ex quo neceſſariò, ſi ſibiipſi conſtáre velint, ſequitur, Mariam virginē Chriſti matrē, innumeroſq; alios, qui apud ipſos templa habēt, ab ipſis eo cultu affici, qui ſolius Dei eſt proprius.*

Quartò dicunt, invocationem abſentis, eſſe apud nos cultum ipſius Dei proprium. Atqui Chriſtus, *ajunt,* invocatur *(ſubaudi* licèt abſens.*)* Ergo *(conclude tu pro illis)* Chriſtus ſecundùm vos ipſos,

habet

habet cultum ipſius Dei proprium: & conſequenter Chriſtus eſt ipſe Deus.

Reſpondeo, axioma iſtud, quòd invocatio abſentis ſit cultus ſolius Dei proprius, nullo pacto apud nos extare, vel a nobis agnoſci. Nec Bellarminus candidè in hac re ſe geſſit, qui optimè novit, nos iſtud axioma, quod Trinitariorum eſt, qui ab eccleſia Romana ſeparati ſunt, vel illorũ, qui Chriſto invocationis cultum prorſus adimunt, minimè recipere. Quamobrem corruit funditus iſta ipſius adverſum nos argumentatio. nec eſt, quòd quidquam reſpondeamus ad teſtimonia, quæ profert Chriſti abſentis invocati; cum ea omnia & multò plura a nobis, ad idem probandum adverſus eos ſoleant afferri, qui Chriſto invocationẽ non concedunt; quemadmodũ ipſe Bellarminus vidit, cùm legit, ut hîc quidẽ obſcuriùs, alibi verò apertiùs teſtatur, exiguũ illud Fauſti Socini ſcriptum, quo Franciſci Davidis theſes de nõ invocando Chriſto cõfutantur. Tom: 1. col: 271. A. & col: 323. A, & B.

Nec debuerat umquã ipſe impias & ridiculas iſtorum locorũ interpretationes, ne, ſcilicet, ex illis invocatio Chriſti colligi poſſit, a quibuſdam allatas, Adverſariis (& ſic nobis quoq;, immo nobis præcipuè) ut facit, ſimpliciter umquam tribuere: ſed ſemper iis tãtùm, qui, Chriſtũ minimè invocãdum eſſe docent. cujuſmodi, ut ipſemet probè novit, fuit tandẽ Franciſc⁹ Davidis, tãetſi antea diu unà cum aliis noſtris hominib: dum, ſcilicet, & ipſe noſter eſſe eſt viſus, contrarium docuiſſet.

Quinctò & poſtremò urgent Adverſarii, Prophetas ferè omnes prædixiſſe, omnem idololatriam deſituram poſt adventum Meſſiæ. Nam hoc falſum fore ajunt,

ajunt, immo verè dici poſſe, poſt Meſſiæ advẽtum idololatriam maximè floruiſſe, & inſigne præter omnia alia idolum extitiſſe, ſi Chriſtus non eſt verus Deus eo cultu dignus, qui ſoli illi uni Deo debetur (ſic enim & Vujekus hic & Bellarminus loqui debuit. nam Bellarminus, ut cultum iſtum ſoli illi uni Deo debitum ſignificet, ſuos imitatus, ſimplici Latriæ vocabulo non rectè utitur) Etenim *inquiunt* Eccleſia toto orbe terrarum, a mille quingentis & ampliùs annis, templis, aris, invocationibus, & feſtis diebus Chriſtum coluit.

Reſpondeo, cultus iſtos non eſſe illius unius Dei proprios, vel Adverſariis ipſis teſtib⁹, qui iſta omnia multis ac prope innumeris aliis, præter illum unum Deum, potiſſimùm verò Mariæ virgini attribuunt. De templis aris & feſtis diebus nullo pacto negare id poſſunt. Sed nec de invocationibus id eos negare poſſe, oſtendimus cap: 1. hujus noſtræ Refutationis. Præterea longè a veritate abeſt, quod iſti affirmant, omnes ferè prophetas prædixiſſe idololatriæ toto orbe terrarum exterminationẽ poſt Meſſiæ adventum, id eſt, ſtatim poſtquam Meſſias advenerit. Nam ſi hoc verum eſſet, mentiti eſſent Prophetæ; quod vel cogitare eſt impiũ. Certiſſimum enim etiam apud ipſos Adverſarios eſt, poſt Chriſti adventum diutiſſimè plurimis in locis duraſſe; & adhuc in non exigua orbis terrarum parte durare fœdiſſimas idololatrias. Quòd ſi dicant de iis locis ſe loqui, ubi alioqui verus Deus colatur, ut fit, ubi Chriſtiani nominis homines degunt; ne hoc quidem prædixerunt Prophetæ. Sed vel omnium ubiq; idolo-

rum everſionem tunc futuram prædixerunt, cum Evangelium ubiq; tertarum reipſa annunciatum fuerit, quod nondum eſt factum, ſeu tunc cum Dei judicium de univerſo orbe appropinquaverit; vel de Iudæa tantùm aut Samaria ſunt locuti, ſeu de Iudæ tãtùm aut Iſraelis populo: in quibus vel ab ipſomet populo ſponte abjectis, vel ab illorum hoſtibus, voluntate Dei cõfractis ac diſperſis idolis omnib:, externa idololatria deſitura eſſet. Inſpiciat modò lector loca ipſa diligẽter, quæ Vujekus citavit, Eſa: 2. 18: Zach: 13. 1. & quæ præterea hic Bellarmin⁹ notavit, Eſa: 31. Ezech: 6, 30. Oſe: 10: Mich: 1. noſq; vera dicere deprehendet.

Subjungunt hic Adverſarii reſponſionem ad quãdam exceptionem noſtram, cum idololatriæ arguimur, propterea quòd Chriſtum, quem tamen ipſum unum Deum eſſe negamus, adoremus & invocemus. Excipimus enim, Deum juſſiſſe, ut Chriſtum divino cultu afficiamus, & Chriſtum, quamvis non ſit ille unus Deus, tamen habere in ſe, ex Dei dono, eam divinitatem, quæ iſto cultu ſit digna. Reſpondent igitur ipſi, niſi Chriſtus ſit verus Deus, id eſt, ille unus Deus, non potuiſſe Deum jubere, ut divino cultu afficiatur. Sic enim ſibi ipſi cõtrarius eſſet, qui in Lege, nempe Deut: 6. 13. ad hunc modum juſſerit, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies, & Eſa: 42. 8. dixerit, Gloriam meam alteri non dabo. Quòd verò Chriſtus cultu divino ſit dignus, quia in ipſo Deus habitet: hoc nullo pacto admittendum eſſe. Sic enim ſequeretur, totum Mundum poſſe ac debere a nobis adorari, præcipuè verò angelos, & ſanctos homines, in quibus ſingulariter Deus habitat.

Reſpondeo priùs ad poſterius iſtud, in quo ſibi Bellarmin⁹ valde placet. ſæpe enim id repetit in tota hac diſputatione: præſertim verò col. 304. A, & B. ubi eadem de re agebatur. & tamen hoc nihil prorſus ad rem facit. Neq; enim vel dicimus nos, vel hoc ipſo in loco ipſe Bellarminus nos dicentes facit, Chriſtum divino cultu afficiendum eſſe, quia Deus in ipſo habitet, ſed quia (utor ipſius Bellarmini verbis) in ſe habet adorandam divinitatem: *id eſt, habet imperium ac poteſtatem in nos divinam, & ſecundùm ipſum Deum, ſummam atq; abſolutam. qua in re neminem ſibi parem aut ſimilem habet. Eſt igitur evidentiſſima & hic, & in ſuperiore, quem notavimus loco Bellarminianæ ratiocinationis fallacia, quæ Conſequentis vocatur. Non enim, ſi divina iſta poteſtas atq; imperium non contingit, niſi per Dei inhabitationem in illo, qui eo ſit præditus; propterea ſequitur, ubicumq; ſit Dei habitatio, ibi eſſe iſtam divinam poteſtatem atq; imperium. quod ne Bellarminus quidem ipſe auderet apertè dicere; ſed tacitè tamen ut dicat, neceſſe eſt, ſi quidquam contra nos concludere velit.*

Ad id, quod priore loco dictum eſt, reſpondeo, quod ad Dei præceptum attinet, Deut. 6. nihil contra illud a Deo fieri, licet jubeat, Chriſtum hominem ſeu Chriſtum, quamvis prorſus res creata ſit, cultu divino affici. Neq; enim, cum iſtud præceptum datum eſt, Chriſtus extabat, nedum divina poteſtate atq; imperio eſſet præditus. quod imperium ac poteſtas omnino per ſe, etiam Deo tacente, cultu divino affici debet; quēadmodum colligitur ex verbis ipſius Chriſti, Ioh. 5. 22.

& 23. & Pauli Phil: 2. 9, & 10. Vbi non dicitur Deus iſta poteſtate atq; imperio Chriſtum affeciſſe, & poſtea juſſiſſe ut illi cultus divinus exhibeatur: ſed in hūc finē affeciſſe, ut illi cultus iſte exhiberetur. Quod planè ſignificat, mirabile iſtud Dei opus in Chriſto tantopere extollendo per ſeipſum jubere ac neceſſariò poſtulare, ut Chriſtꝰ divina ratione colatur. Adde, quòd, ut ex Pauli eodem in loco poſtremis verbis colligitur, & nos jam ſæpe, nec ita multò ante monuimus, totus Chriſti cultus ad ipſius Dei patris gloriam pertinet, ad ipſumq́, refertur, in ipſoq́, tandem terminatur. adeò ut quicumq; Chriſtum divino cultu afficit, non tā Chriſtum ipſum, quàm Deum patrem, cui Chriſtus cū omni ſuo īperio ac poteſtate ſubordinatꝰ eſt, & a quo prorſus pendet, tali cultu afficiat. Ex quo fit, ut nihil revera, Chriſto adorando & invocando fiat, quod, nō dicam adverſetur, ſed iſti præcepto divino de uno illo Deo adorando, planè non conſentiat. Qui enim, ut ipſe Chriſtus ait, non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui illum miſit. *Ex quo apparet, non ex identitate eſſentiæ cum Patre, ſed ex demandato ipſi a Patre munere fieri, ut neceſſe ſit, ad Deum patrem, qui eſt ille unus Deus, honorificandū, ipſum filium honorificare. quod multò etiam apertius conſtat, ſi proximè antecedentia verba, a quibus hæc lucem quodammodo accipiunt, diligentiùs inſpiciantur.* Omne judicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, ſicut honorificant Patrem. *Vnde tandem conſequitur, tantùm abeſſe, ut quis Chriſtum hominem ſimili honore, quo Deum patrem afficit, id*

Joh: 5. 2.

cit, id

cit, id eſt, cultu divino afficiens, quidquam contra illud praeceptum committtat de illo uno Deo adorando, illiq́. ſoli ſerviendo; ut potiùs iſti praecepto non ſatisfaciat, ſi Chriſto homini divinum cultum non tribuit. qua in re memineris ejus, quod aliàs monuimus, judicium iſtud Filio a Patre datum, unde neceſſariò cultus divinus illi debetur, ei quia homo ſit, datum fuiſſe; ut diſertè ipſe Chriſtus teſtatur, Ioh: 5. 27. & ſic nullum hic locum habere aeternam illam ac commentitiam ex Patre generationem ſeu cum ipſo coëſſentialitatem, per quam & propter quam (ut Adverſarii, verba ipſius Chriſti & in eo 5. Ioh: cap: & alibi manifeſtè corrumpentes, ſomniant) iſta, quae diviniſſima ſine dubio ſunt, adeptus fuerit. Iam verò, quod pertinet ad teſtimonium Eſaiae, Gloriam meam alteri non dabo. *ſatis reſponſum eſt ad finem examinationis decimi argumenti tertiae claſſis, quò lectorẽ rejicimus. Tantùm hic addimus, Iuſtinum in dial: cũ Tryphone Iudaeo loco iſto Eſaiae uti ad probandũ, quòd Deus gloriam ſuam ſoli Chriſto dederit; cum Tryphon illum attuliſſet, ut oſtenderet, quemadmodum nunc Trinitarii vulgò faciunt, Deum ſtatuiſſe nulli, praeter ſeipſum, umquam dare gloriam ſuam: & ſic, ne Chriſto quidem eam dediſſe, concluderet. Sic enim iſta Dei apud Eſaiam verba interpretatur Iuſtinus, quaſi Deus voluerit dicere, ſe non daturum gloriam ſuam cuiquam alii, niſi, videlicet, Chriſto: de quo, nimirum, ad Gentes illuminandas & ſervandas ab ſe mittendo loquebatur. Et tandem, toto ipſo loco recitato, ſic, ut quidem graeca verba ſonant, concludit:* Intellexiſtis,

 o amici,

o amici, quòd Deus dicit daturum [ſe] huic, quē in lucem Gentium conſtituit, gloriam, & non alii cuipiam; non autē, ut dixit Tryphon, quaſi ſibi ipſi Deus retineat gloriam.

Non igitur vel demonſtrationes contra nos ſunt, argumenta ex uno ſolo Deo adorando ducta, vel nos nobiſcum & cum certiſſima ratione pugnamus, quemadmodū Bellarminus manifeſtè nos a Franciſco Davidis & ejus ſectatoribus convinci affirmat. quia Chriſto adorationem & invocationem tribuamus, & tamen unum illum Deum, ipſum eſſe non ſentiamus.

Tom: 1. col: 323 B.

Supereſt, ut, quia Bellarminus ſæpius repetit, & hîc poſtremò urget, Chriſtū non poſſe cultu latriæ affici, niſi ſit ille ſummus & altiſſimus Deus, duo dicamus: unum, quod pertinet ad ipſum Latriæ vocabulum, de quo poſtea videbimus. alterum, quod ad rem ipſam ſpectat. Propterea enim ait, cultu Latriæ non poſſe Chriſtum affici, niſi ſit ille Altiſſimus, quia, ut ſe ipſe declarat, Latriæ nomine, eum cultum intelligit, qui ſoli altiſſimo convenit. & in Vujeki verbis, qui pag. 113. hac eadem adverſum nos ratiocinatione utitur, omiſſo Latriæ vocabulo, cultus ſive adoratio nominatur, quæ ſolius Dei altiſſimi eſt propria. Sed ūde, quæſo, habent, Chriſtum affici cultu illo, qui ſoli altiſſimo convenit? An, ut ſuprà vidimus, quia nos ipſi dicamus, abſentis invocationem cultum eſſe illi uni Deo tātùm convenientem? Atqui hæc, ut ibi docuimus, evidens calumnia eſt. Nū quia Chriſtus adoratur? Sed nos paulo ante oſtendimus, divinum cultum, qui Chriſto debetur, quatenus ipſum Chriſtum reſpicit, non eſſe illum, qui illi uni ſoli Deo convenit, & alioqui adora-

Tom. 1. col: 322. D.

tionem ſeu divinum cultum divino in nos imperio at poteſtati, id eſt, ei, qui illâ præditus ſit a nobis neceſſariò deberi. ſed fortaſſe id pro conceſſo ſumpſit Bellarminus, propter notiſſimum teſtimonium illud a nobis paulo ante citatum, Vt omnes honorificent filium, quemadmodũ honorificãt Patrem. (Ioh. 5.[illegible]) Verùm nihil eſt certius, quàm dictionem Sicut non habere per ſe eam vim, ut omnimodam æqualitatem declaret: ſed tantùm, ut idem rei genus ſignificet. quemadmodum, inter alia cõplura probant hæc teſtimonia Mat. 5. 48. Ioh 17. 14. 1 Ioh. 4. 17. Iam de Latriæ vocabulo, quòd, ſcilicet, cultus, qui ſoli Altiſſimo convenit, eo ſignificetur, non video unde hoc, præter ſuorum auctoritatem, habuerit Bellarminus: niſi fortaſſe ex verbis illis, & illi ſoli ſervies. ubi Mat: 4. 10. & Luc. 4. 8. in græco pro ſervies eſt λατρεύσεις. Sed hoc non eſt ſatis. quandoquidem hac ratione ſequeretur verbum, προσκυνεῖν cultum ſignificare, qui ſoli Altiſſimo conveniat. quod tamen palàm falſum eſt. Verbum enim iſtud pro Adoradi verbo, quod latinè legitur, in græco extat iſto eodem loco; & certiſſimum eſt, dictionem ſoli, licet verbo ſervies, tantùm adjunctam ad verbum tamen adorabis pariter pertinere. Aliter Chriſtus ad rem non reſpondiſſet; cum nõinatim Diabolus ab eo quæſiviſſet, ut ſe adoraret, non autem, ut ſibi ſerviret.

CAP: IIX.

In quo diſſolvuntur argumenta ex divinis operibus ducta.

SEQUITUR ſexta claſſis argument[illegible]rum pro æ-

terna atq; eſſentiali eademq́, cum ea, quæ eſt Dei patris, divinitate Chriſti. quæ claſſis ea argumenta cõplectitur, quæ ab operib: divinis, Chriſto tributis, Bellarminus & cum eo Vujekus duci poſſe exiſtimarunt.

De primo DEI opere.

PRIMUM *Dei opus, quod ipſius Dei proprium ſit, & Chriſto interim tribuatur; ponunt Adverſarii creationem, quam Chriſto tribui ex iis teſtimoniis apparere ajunt, quæ ſuprà in aliis claſſibus ſunt allata: unde conſtare aſſerunt, Chriſtum feciſſe Mundum, ſeu cælum & terram. Ea autem ſunt, Ioh. 1. 3, 10: Col. 1. 16. Heb: 1. 10. Quæ cum ſuis locis, id eſt, in examinatione quincti argumenti primæ claſſis, & decimi tertii ac decimi quarti tertiæ a nobis diluta fuerint; non eſt, quòd hic quidquam ad illa reſpondeamus. Addunt verò illud Prover. 8. 27.* quando appendebat fundamenta terræ, *&c. Sed & hoc dilutum eſt, cum in primo ſuperioris claſſis argumento diſſolvendo docuimus, ſapientiam iſtam, ſeu potiùs intelligentiam, de qua ibi eſt ſermo, non eſſe Chriſtum Ieſum. Quamquã hæc omnia & ſimilia teſtimonia, vel ob id nihili facienda videntur, quòd nuſquam in illis ſeu Chriſto ſive rei illi, quam Adverſarii Chriſtum eſſe contendunt, tribuitur, quòd creaverit, aut etiam fecerit, ſed tantùm, quòd vel tamquam inſtrumẽtalis cauſſa creandi & faciendi fuerit, vel, quæ fiebant, aut creabantur, compoſuerit; ſi modò ex ipſo creationis opere, ut quidem profitentur, argumentari volũt Adverſarii. Cæterùm, quod apud Eſaiam (quem locum ipſi citant) ſcriptum eſt,* Ego ſum Dominus ex-

Eſa: 44. 24. Ioh: 9. 8.

tendens

tendens cælos ſolus, ſtabiliens terram, & nullus mecum: *& ſimiliter apud Iobum,* qui extendit cælos ſolus; *Hæc, inquam, teſtimonia non probant, Deum in Mundo condendo & componẽdo nullius prorſus operâ fuiſſe uſum: ſed tantùm, nullius, qui ab ipſo totus non penderet vimq́ iſtam, circa Mũdi creationem aliquid operandi, ab ipſo omnem non habuerit. Sic enim merito dicitur Deus ſolus, & a nemine adjutus Mundum creaſſe ac feciſſe; cum omnis & vis & munus quidquam in ea re faciendi, quod alius habuerit, ab ipſo prorſus profectum fuerit. præſertim cum ex hoc intelligi poſſit, Deum iſtius operâ non propterea fuiſſe uſum, quia ſine ipſa Mundũ condere non poſſet: ſed, ut bonitatem ſuam exerceret in cõmunicanda, aliqua ratione, cum illo, vi & poteſtate ſua. Ad hunc ſanè modum Arriani teſtimonia iſta haud immeritò interpretantur, aut certè interpretari poſſunt: ne cogantur, vel negare, per Dei Filium Mundum, id eſt, cælum & terram, fuiſſe creatum, vel fateri, Filium Dei eſſe Patri coëſſentialem, immo ipſummet Deum.*

Sed addunt præterea Adverſarii pro teſtimonio ad idem probandum locum Ioh: 5. 19. quæcũq; Pater facit, hæc & Filius ſimiliter facit. *quorũ verborum quis ſit ſenſus, diximus in reſponſione ad tertium argumentum tertiæ claſſis. Hic autem addimus, ex totius loci circumſtantiis liquidò conſtare, Chriſtum ibi non loqui de omnibus & ſingulis patris ſui operibus, ſed tantùm de iis, quæ divinitus fieri omnes agnoſcunt & fatentur, quæq́, dum fiunt, cernuntur,*

aut quòd fiant ſeu facta fuerint, certiſſimè apparet. Breviter de miraculis Chriſtus loquitur; quæ alibi O-
Joh: 10. 37. *pera Patris ſimpliciter vocat, & ſibi quoq;, ut hic, tribuit. Quocirca perperam ab Adverſariis trahuntur Chriſti verba ad animarū creationem; quod opus nemo eſt qui cernat, dum ſit, nec, quòd fiat, aut factum fuerit, certiſſimè apparet. quinimmo plurimi ſunt, qui iſtam animarum creationem negant. Sed multo magis perperam trahuntur ab iiſdem Adverſariis, hoc eodem loco, hæc eadem Chriſti verba ad Mundi creationem, cum Chriſtus diſertè tam de ſe quàm de Patre in præſente tempore tantùm loquatur. quod nullo prorſus pacto poteſt trahi ad præteritum quoq;, niſi priùs conſtet, Chriſtum ſeu Filium jam tum extitiſſe. id quod nos, ut ipſi probè norunt, penitus negamus.*

Hoc ipſi ſentientes (nam Bellarminus ipſe non obſcurè id confitetur) deductiones, videlicet, iſtas ex Chriſti verbis, quod attinet ad tempus ante Chriſtum ex Maria natum, ad nos non pertinere; afferunt poſtremò nominatim contra nos dictum illud apud Hierem: 10. 11. Dii, qui cælum & terram non fecerūt, pereant de terra & de ſub cęlo. *Hinc enim, ajunt, ſequitur,* Si Chriſtus non creavit cœlum & terrā, aut non eſſe Deum, aut debere exterminari de mundo. Sed Anabaptiſtæ *(Bellarm: habet* Samoſateni) non negant Chriſtū eſſe Deum, nec volunt, eum exterminandum eſſe. Ergo admittere debent, eū eſſe creatorem. *Hactenus Adverſarii.*

Ad iſtud argumentum pleniſſimè ac ſolidiſſimè reſponſum eſt in Diſp: adverſus Andream Volanum, Re-

ſponſ.

ſponſ: altera pag: 69. ubi etiam oſtenditur, Chriſtum quamvis cælum & terram non creaverit, non modò Deum eſſe nequaquam exterminandum, ſed etiã adorandum. Summa hæc eſt, primùm, Hieremiam non loqui de omnib: diis, ſed de iis, qui Iehovæ Deo opponuntur, atq; ut primi auctores rerum, coluntur. quod nos minimè, in Chriſto Deo aſſerendo, facimus; immo illum Iehovæ Deo ſubordinatum eſſe dicimus, ut unico omnium rerum auctori, ab ipſoq́ totum pendere. Nã niſi iſto pacto Hieremiæ verba interpretaremur, exterminãdi eſſent & alii dii, qui tamen Iehovæ ſunt cari; de quib: ſuprà eſt viſum. Deinde, cum Hieremias iſta ſcripſit, Chriſtus nondum erat; nec ullo modo apret, dictum iſtud ad omnia conſequentia tẽpora pertinere. immo ex loco ipſo conſtat, hanc fuiſſe admonitionem Hieremiæ ad Iudæos, qui tunc temporis in Babylonia degebant, ut ſcirent, quid ſibi reſpondendum eſſet Chaldæis illis, ſi ab ipſis ad idola colenda ſollicitati fuiſſent. *Multa hic addit Bellarminus, nobis omiſſis, contra Arrianos, ut oſtendat, omnino, ſi Chriſtus partem, ut ipſi fatentur, in Mundi creatione habet, neceſſe eſſe, ut ſit planè eodem modo creator, quo eſt Pater. Quæ quia ad nos propriè non pertinent, & ſi quid eſt in illis, quod ad nos quoq; pertineat, jam ſatis per ea, quæ ſuprà a nobis diſputata fuerunt, dilutum ac refutatum eſt; idcirco nihil de iis dicam; ſed unà cum Vujeko ad alia tranſibo.*

De ſecundo DEI opere.

SECUNDUM *igitur proprium Dei opus, ex Adverſariorum ordine, eſt totius Mundi conſervatio.*

Nam

Hanc autem Chriſto tribui, probare nituntur primò ex epiſt: ad Heb. 1. 3. portansq; omnia verbo virtutis ſuæ. *Portare enim hic interpretantur Suſtinere, alere, & conſervare.*

Reſpondeo primùm, vocem Omnia non minùs hîc, quàm alibi, ut ſuprà vidimus, non omnino universè accipiendam eſſe: ſed ad Chriſti Eccleſiam & regnum accommodandum; ubi verè dici poteſt, Chriſtum ſuſtinere. alere, & conſervare omnia potentiâ ſuâ; quam tamen potētiam a Deo conſecutus eſt, qui eum caput Eccleſiæ conſtituit: ut habes Epheſ: 1. ad finem. Ubi etiam de iſta totius Eccleſiæ quodammodo nutritione breviter agitur; idq; per voces ſimiliter univerſales Omnia, & Omnibus; quæ ſine dubio ad ipſam Eccleſiã reſtringendæ ſunt. Deindè reſpondeo, verbum Portans, quod græcè eſt φέρων, ut Eraſmus, ſcribens in hunc locum, ait, potiùs agendi ſeu movendi ac moderandi ſignificationem habere, quàm portandi. Verba ipſius Eraſmi ſubjiciam: Meo quidem judicio, *inquit*, φέρων hoc loco non ſignificat idem, quod portans ſive bajulans, ſed agens potiùs ſeu movens ac moderans. Nã φερόμενα dicuntur græcis, quæ impetu quodam agũtur, unde & φορὰν impetum vocant. Et ἄγειν καὶ φέρειν, dicitur qui ſuo arbitratu moderatur aliquem. *&c. Itaq; de gubernatione hîc agi dicendum potiùs eſt, quàm de conſervatione. quod etiam indicat illud,* verbo potentiæ ſuæ, *quo juſſus & imperium ſignificatur. quæ non ita aptè conſervationi, ut gubernationi conveniunt. Ambroſius certè, aut quisquis illorum com-*

mentariorum

mentariorum in hanc epiſtolam eſt auctor, Portans interpretatur Gubernans. Aliud autem omnino eſt Conſervare eo ſenſu, quo hic intelligere eſt neceſſe, aliud Gubernare. Nam qui gubernat quantavis poteſtate ac juſtitiâ polleat; quatenus modò gubernat, vel exteriùs, vel ad bene eſſe tantùm conſervat. Verùm hîc agitur de universa & præcipuè de interiore atq; eſſentiali rerum omnium conſervatione; quam neq; hoc in loco, neque in ullo alio (quod ſciam) Chriſto Scriptura tribuit. Quam tamen ſi tribueret, intelligendum eſſet, ut de Eccleſiæ conſervatione diximus: videlicet, potentiam iſtam Chriſtum non ex ſeipſo habere, ſed ex Dei dono adeptum fuiſſe. Atqui conſervatio rerum omnium, quæ Dei propria dici poſſit, ea eſt, quæ ab ipſius conſervantis naturali nec aliunde petita ſeu habita potentia proficiſcatur.

Secundò afferunt locum Col: 1. 17. Omnia in ipſo conſtant. *Nam Chryſoſtomo, ut ajunt, auctore, hæc verba ſignificant, omnium ſubſiſtentiam pendere à Filio Dei, ita ut, ſi ab ipſo conſervetur, conſiſtat; ſin minùs, continuò intereat.*

Reſpondeo, vocem Omnia *hîc quoque non omnino universè accipiendam, ſed ut ſuprà in reſponſione ad 14. arg: 2. claſ: diximus, reſtringendam eſſe ad res intelligētiâ præditas, idq; non quatenus ſimpliciter ſunt, ſed quatenus per ipſum Chriſtum ſunt aliquo modo reformatæ. Agitur enim ibi de reformatione earū, non autem de prima creatione. Verum igitur erit, omnes res intelligentiâ præditas, quatenus per Chriſtum ſunt reformatæ, ab ipſo Chriſto conſervari. nec tamen hoc*

ad rem

& 23. & Pauli Phil: 2. 9, & 10. Vbi non dicitur Deus iſta poteſtate atq; imperio Chriſtum affeciſſe, & poſtea juſſiſſe ut illi cultus divinus exhibeatur: ſed in hũc finẽ affeciſſe, ut illi cultus iſte exhiberetur. Quod planè ſignificat, mirabile iſtud Dei opus in Chriſto tantopere extollendo per ſeipſum jubere ac neceſſariò poſtulare, ut Chriſtꝰ divina ratione colatur. Adde, quòd, ut ex Pauli eodem in loco poſtremis verbis colligitur, & nos jam ſæpe, nec ĩta multò ante monuimus, totus Chriſti cultus ad ipſius Dei patris gloriam pertinet, ad ipſumq́, refertur, in ipſoq́, tandem terminatur. adeò ut quicumq; Chriſtum divino cultu afficit, non tã Chriſtum ipſum, quàm Deum patrem, cui Chriſtus cũ omni ſuo ĩperio ac poteſtate ſubordinatꝰ eſt, & a quo prorſus pendet, tali cultu afficiat. Ex quo fit, ut nihil revera, *Chriſto adorando & invocando fiat, quod, nõ dicam adverſetur, ſed iſti præcepto divino de uno illo Deo adorando, planè non conſentiat. Qui enim, ut ipſe Chriſtus ait,* non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui illum miſit. *Ex quo apparet, non ex identitate eſſentiæ cum Patre, ſed ex demandato ipſi a Patre munere fieri, ut neceſſe ſit, ad Deum patrem, qui eſt ille unus Deus, honorificandũ, ipſum filium honorificare. quod multò etiam apertũs conſtat, ſi proximè antecedentia verba, a quibus hæc lucem quodammodo accipiunt, diligentiũs inſpiciantur.* Omne judicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, ſicut honorificant Patrem. *Vnde tandem conſequitur, tantùm abeſſe, ut quis Chriſtum hominem ſimili honore, quo Deum patrem afficit, id*

Joh: 5. 2.

cit, id eſt, cultu divino afficiens, quidquam contra illud præceptum committat de illo uno Deo adorando, illiq; ſoli ſerviendo; ut potiùs iſti præcepto non ſatisfaciat, ſi Chriſto homini divinum cultum non tribuit. qua in re memineris ejus, quod aliàs monuimus, judicium iſtud Filio a Patre datum, unde neceſſariò cultus divinus illi debetur, ei quia homo ſit, datum fuiſſe; ut diſertè ipſe Chriſtus teſtatur, Ioh: 5. 27. & ſic nullum hic locum habere æternam illam ac commentitiam ex Patre generationem ſeu cum ipſo coëſſentialitatem, per quam & propter quam (ut Adverſarii, verba ipſius Chriſti & in eo 5. Ioh: cap: & alibi manifeſtè corrumpentes, ſomniant) iſta, quæ diviniſſima ſine dubio ſunt, adeptus fuerit. Iam verò, quod pertinet ad teſtimonium Eſaiæ, Gloriam meam alteri non dabo. *ſatis reſponſum eſt ad finem examinationis decimi argumenti tertiæ claſſis, quò lectorẽ rejicimus. Tantùm hic addimus, Iuſtinum in dial: cũ Tryphone Iudæo loco iſto Eſaiæ uti ad probandũ, quòd Deus gloriam ſuam ſoli Chriſto dederit; cum Tryphon illum attuliſſet, ut oſtenderet, quemadmodum nunc Trinitarii vulgò faciunt, Deum ſtatuiſſe nulli, præter ſeipſum, umquam dare gloriam ſuam: & ſic, ne Chriſto quidem eam dediſſe, concluderet. Sic enim iſta Dei apud Eſaiam verba interpretatur Iuſtinus, quaſi Deus voluerit dicere, ſe non daturum gloriam ſuam cuiquam alii, niſi, videlicet, Chriſto: de quo, nimirum, ad Gentes illuminandas & ſervandas ab ſe mittendo loquebatur. Et tandem, toto ipſo loco recitato, ſic, ut quidem græca verba ſonant, concludit:* Intellexiſtis,

 o amici,

o amici, quòd Deus dicit daturum [ſe] huic, quē in lucem Gentium conſtituit, gloriam, & non alii cuipiam; non autē, ut dixit Tryphon, quaſi ſibi ipſi Deus retineat gloriam.

Non igitur vel demonſtrationes contra nos ſunt, argumenta ex uno ſolo Deo adorando ducta, vel nos nobiſcum & cum certiſſima ratione pugnamus, quemadmodū Bellarminus manifeſtè nos a Franciſco Davidis & ejus ſectatoribus convinci affirmat. quia Chriſto adorationem & invocationem tribuamus, & tamen unum illum Deum, ipſum eſſe non ſentiamus.

Tom: 1. col: 323 B.

契 Supereſt, ut, quia Bellarminus ſæpius repetit, & hîc poſtremò urget, Chriſtū non poſſe cultu latriæ aſfici, niſi ſit ille ſummus & altiſſimus Deus, duo dicamus: unum, quod pertinet ad ipſum Latriæ vocabulum, de quo poſtea videbimus. alterum, quod ad rem ipſam ſpectat. Propterea enim ait, cultu Latriæ non poſſe Chriſtum affici, niſi ſit ille Altiſſimus, quia, ut ſe ipſe declarat, Latriæ nomine, eum cultum intelligit, qui ſoli altiſſimo convenit. & in Vujeki verbis, qui pag. 113. hac eadem adverſum nos ratiocinatione utitur, omiſſo Latriæ vocabulo, cultus ſive adoratio nominatur, quæ ſolius Dei altiſſimi eſt propria. Sed ūde, quæſo, habent, Chriſtum affici cultu illo, qui ſoli altiſſimo convenit? An, ut ſuprà vidimus, quia nos ipſi dicamus, abſentis invocationem cultum eſſe illi uni Deo tātùm convenientem? Atqui hæc, ut ibi docuimus, evidens calumnia eſt. Nū quia Chriſtus adoratur? Sed nos paulo ante oſtendimus, divinum cultum, qui Chriſto debetur, quatenus ipſum Chriſtum reſpicit, non eſſe illum, qui illi uni ſoli Deo convenit, & alioqui adora-

Tom. 1. col: 322. D.

tionem ſeu divinum cultum divino in nos imperio at poteſtati, id eſt, ei, qui illâ præditus ſit a nobis neceſſariò deberi. ſed fortaſſe id pro conceſſo ſumpſit Bellarminus, propter notiſſimum teſtimonium illud a nobis paulo ante citatum, Vt omnes honorificent filium, quemadmodũ honorificãt Patrem. *Verùm nihil eſt certius, quàm dictionem Sicut non habere per ſe eam vim, ut omnimodam æqualitatem declaret: ſed tantùm, ut idem rei genus ſignificet. quemadmodum, inter alia cõplura probant hæc teſtimonia Mat. 5. 48. Ioh 17. 14. 1 Ioh. 4. 17. Iam de Latriæ vocabulo, quòd, ſcilicet, cultus, qui ſoli Altiſſimo convenit, eo ſignificetur, non video unde hoc, præter ſuorum auctoritatem, habuerit Bellarminus: niſi ſortaſſe ex verbis illis,* & illi ſoli ſervies. *ubi Mat: 4. 10. & Luc. 4. 8. in græco pro* ſervies *eſt* λατρεύσεις. *Sed hoc non eſt ſatis. quandoquidem hac ratione ſequeretur verbum,* προσκυνεῖν *cultum ſignificare, qui ſoli Altiſſimo conveniat. quod tamen palàm falſum eſt. Verbum enim iſtud pro Adoradi verbo, quod latinè legitur, in græco extat iſto eodem loco; & certiſſimum eſt, dictionem* ſoli, *licet verbo* ſervies, *tantùm adjunctam ad verbum tamen* adorabis *pariter pertinere. Aliter Chriſtus ad rem non reſpondiſſet; cum nõinatim Diabolus ab eo quæſiviſſet, ut ſe adoraret, non autem, ut ſibi ſerviret.* Ioh. 5. 23.

CAP: IIX.

In quo diſſolvuntur argumenta ex divinis operibus ducta.

SEQUITUR *ſexta claſſis argumentorum pro æ-*

terna atq; eſſentiali eademq́, cum ea, quæ eſt Dei patris, divinitate Chriſti. quæ claſſis ea argumenta cõplectitur, quæ ab operib: divinis, Chriſto tributis, Bellarminus & cum eo Vujekus duci poſſe exiſtimarunt.

De primo Dei opere.

Primum *Dei opus, quod ipſius Dei proprium ſit, & Chriſto interim tribuatur; ponunt Adverſarii creationem, quam Chriſto tribui ex iis teſtimoniis apparere ajunt, quæ ſuprà in aliis claſſibus ſunt allata: unde conſtare aſſerunt, Chriſtum feciſſe Mundum, ſeu cælum & terram. Ea autem ſunt, Ioh. 1. 3. 10: Col. 1. 16. Heb: 1. 10. Quæ cum ſuis locis, id eſt, in examinatione quincti argumenti primæ claſſis, & decimi tertii ac decimi quarti tertiæ a nobis diluta fuerint; non eſt, quòd hic quidquam ad illa reſpondeamus. Addunt verò illud Prover. 8. 27.* quando appendebat fundamenta terræ, *&c. Sed & hoc dilutum eſt, cum in primo ſuperioris claſſis argumento diſſolvendo docuimus, ſapientiam iſtam, ſeu potiùs intelligentiam, de qua ibi eſt ſermo, non eſſe Chriſtum Ieſum. Quamquã hæc omnia & ſimilia teſtimonia, vel ob id nihili facienda videntur, quòd nuſquam in illis ſeu Chriſto ſive rei illi, quam Adverſarii Chriſtum eſſe contendunt, tribuitur, quòd creaverit, aut etiam fecerit, ſed tantùm, quòd vel tamquam inſtrumẽtalis cauſſa creandi & faciendi fuerit, vel, quæ fiebant, aut creabantur, compoſuerit; ſi modò ex ipſo creationis opere, ut quidem profitentur, argumentari volũt Adverſarii. Cæterùm, quod apud Eſaiam (quem locum ipſi citant) ſcriptum eſt,* Ego ſum Dominus ex- | Eſa: 44. 24. Ioh: 9. 8.

tendens

tendens cælos ſolus, ſtabiliens terram, & nullus mecum: *& ſimiliter apud Iobum,* qui extendit cælos ſolus; *Hæc, inquam, teſtimonia non probant, Deum in Mundo condendo & componēdo nullius prorſus operâ fuiße uſum: ſed tantùm, nullius, qui ab ipſo totus non penderet vimq́ iſtam, circa Mūdi creationem aliquid operandi, ab ipſo omnem non habuerit. Sic enim merito dicitur Deus ſolus, & a nemine adjutus Mundum creaſſe ac feciße; cum omnis & vis & munus quidquam in ea re faciendi, quod alius habuerit, ab ipſo prorſus profectum fuerit. præſertim cum ex hoc intelligi poſſit, Deum iſtius operâ non propterea fuiße uſum, quia ſine ipſa Mundū condere non poßet: ſed, ut bonitatem ſuam exerceret in cōmunicanda, aliqua ratione, cum illo, vi & poteſtate ſua. Ad hunc ſanè modum Arriani teſtimonia iſta haud immeritò interpretantur, aut certè interpretari poßunt: ne cogantur, vel negare, per Dei Filium Mundum, id eſt, cælum & terram, fuiße creatum, vel fateri, Filium Dei eße Patri coëßentialem, immo ipſummet Deum.*

Sed addunt præterea Adverſarii pro teſtimonio ad idem probandum locum Ioh: 5. 19. quæcūq; Pater facit, hæc & Filius ſimiliter facit. *quorū verborum quis ſit ſenſus, diximus in reſponſione ad tertium argumentum tertiæ claſſis. Hic autem addimus, ex totius loci circumſtantiis liquidò conſtare, Chriſtum ibi non loqui de omnibus & ſingulis patris ſui operibus, ſed tantùm de iis, quæ divinitus fieri omnes agnoſcunt & fatentur, quæq́, dum fiunt, cernuntur,*

aut quòd fiant ſeu facta fuerint, certiſſimè apparet. Breviter de miraculis Chriſtus loquitur; quæ alibi O-
Joh: 10. 37. *pera Patris ſimpliciter vocat, & ſibi quoq;, ut hic, tribuit. Quocirca perperam ab Adverſariis trahuntur Chriſti verba ad animarũ creationem; quod opus nemo eſt qui cernat, dum fit, nec, quòd fiat, aut factum fuerit, certiſſimè apparet. quinimmo plurimi ſunt, qui iſtam animarum creationem negant. Sed multo magis perperam trahuntur ab iisdem Adverſariis, hoc eodem loco, hæc eadem Chriſti verba ad Mundi creationem, cum Chriſtus diſertè tam de ſe quàm de Patre in præſente tempore tantùm loquatur. quod nullo prorſus pacto poteſt trahi ad præteritum quoq;, niſi priùs conſtet, Chriſtum ſeu Filium jam tum extitiſſe. id quod nos, ut ipſi probè norunt, penitus negamus.*

Hoc ipſi ſentientes (nam Bellarminus ipſe non obſcurè id confitetur) deductiones, videlicet, iſtas ex Chriſti verbis, quod attinet ad tempus ante Chriſtum ex Maria natum, ad nos non pertinere; afferunt poſtremò nominatim contra nos dictum illud apud Hierem: 10. 11. Dii, qui cælum & terram non fecerũt, pereant de terra & de ſub cęlo. *Hinc enim, ajunt, ſequitur,* Si Chriſtus non creavit cœlum & terrã, aut non eſſe Deum, aut debere exterminari de mundo. Sed Anabaptiſtæ *(Bellarm: habet* Samoſateni) non negant Chriſtũ eſſe Deum, nec volunt, eum exterminandum eſſe. Ergo admittere debent, eũ eſſe creatorem. *Hactenus Adverſarii.*

Ad iſtud argumentum pleniſſimè ac ſolidiſſimè reſponſum eſt in Diſp: adverſus Andream Volanum, Re-

ſponſ: altera pag: 69. ubi etiam oſtenditur, Chriſtum quamvis cælum & terram non creaverit, non modò Deum eſſe nequaquam exterminandum, ſed etiã adorandum. Summa hæc eſt, primùm, Hieremiam non loqui de omnib: diis, ſed de iis, qui Iehovæ Deo opponuntur, atq; ut primi auctores rerum, coluntur. quod nos minimè, in Chriſto Deo aſſerendo, facimus; immo illum Iehovæ Deo ſubordinatum eſſe dicimus, ut unico omnium rerum auctori, ab ipſoq; totum pendere. Nã niſi iſto pacto Hieremiæ verba interpretaremur, exterminãdi eſſent & alii dii, qui tamen Iehovæ ſunt cari; de quib: ſuprà eſt viſum. Deinde, cum Hieremias iſta ſcripſit, Chriſtus nondum erat; nec ullo modo apret, dictum iſtud ad omnia conſequentia tẽpora pertinere. immo ex loco ipſo conſtat, hanc fuiſſe admonitionem Hieremiæ ad Iudæos, qui tunc temporis in Babylonia degebant, ut ſcirent, quid ſibi reſpondendum eſſet Chaldæis illis, ſi ab ipſis ad idola colenda ſollicitati fuiſſent. Multa hic addit Bellarminus, nobis omiſſis, contra Arrianos, ut oſtendat, omnino, ſi Chriſtus partem, ut ipſi fatentur, in Mundi creatione habet, neceſſe eſſe, ut ſit planè eodem modo creator, quo eſt Pater. Quæ quia ad nos propriè non pertinent, & ſi quid eſt in illis, quod ad nos quoq; pertineat, jam ſatis per ea, quæ ſuprà a nobis diſputata fuerunt, dilutum ac refutatum eſt; idcirco nihil de iis dicam; ſed unà cum Vujeko ad alia tranſibo.

De ſecundo Dei opere.

Secundum igitur proprium Dei opus, ex Adverſariorum ordine, eſt totius Mundi conſervatio.

Nam

mentariorum in hanc epiſtolam eſt auctor, Portans interpretatur Gubernans. Aliud autem omnino eſt Conſervare eo ſenſu, quo hic intelligere eſt neceſſe, aliud Gubernare. Nam qui gubernat quantavis poteſtate ac juſtitiâ polleat; quatenus modò gubernat, vel exteriùs, vel ad bene eſſe tantùm conſervat. Verùm hîc agitur de univerſa & præcipuè de interiore atq; eſſentiali rerum omnium conſervatione; quam neq; hoc in loco, neque in ullo alio (quod ſciam) Chriſto Scriptura tribuit. Quam tamen ſi tribueret, intelligendum eſſet, ut de Eccleſiæ conſervatione diximus: videlicet, potentiam iſtam Chriſtum non ex ſeipſo habere, ſed ex Dei dono adeptum fuiſſe. Atqui conſervatio rerum omnium, quæ Dei propria dici poſſit, ea eſt, quæ ab ipſius conſervantis naturali nec aliunde petita ſeu habita potentia proficiſcatur.

Secundò afferunt locum Col: 1. 17. Omnia in ipſo conſtant. *Nam Chryſoſtomo, ut ajunt, auctore, hæc verba ſignificant, omnium ſubſiſtentiam pendere a Filio Dei, ita ut, ſi ab ipſo conſervetur, conſiſtat; ſin minùs, continuò intereat.*

Reſpondeo, vocem Omnia hîc quoque non omnino universè accipiendam, ſed ut ſuprà in reſponſione ad 14. arg: 3. claſ: diximus, reſtringendam eſſe ad res intelligētiâ præditas, idq; non quatenus ſimpliciter ſunt, ſed quatenus per ipſum Chriſtum ſunt aliquo modo reformatæ. Agitur enim ibi de reformatione earū, non autem de prima creatione. Verum igitur erit, omnes res intelligentiâ præditas, quatenus per Chriſtum ſunt reformatæ, ab ipſo Chriſto conſervari. nec tamen hoc

ad rem

portansq; omnia verbo virtutis ſuæ; *ſed quæ ſtatim ſequuntur, negamus huc pertinere, quod quidem attinet ad voces*, per ſemetipſum, *quas ipſi tantopere urgent. Nihil enim ad Chriſti poteſtatem in negotio ſalutis noſtræ ſignificandam eæ pertinent. ſed tantùm docent, Chriſtum non per ſanguine hircorum et taurorum, ſed per proprium ſanguinem, ut infrà alibi clariùs in eadem epiſt: explicatur, id feciſſe, quod ibidem dicitur, id eſt, peccata noſtra purgaſſe. Eſt enim ibi verbum græcum* ποιησάμενος, *quod præteritum tempus propriè declarat. Tametſi alioqui verum ſit, Chriſtum nunc quoq; noſtra peccata expiare. quod cum ex aliis locis ejuſdem epiſtolæ, & ex tota oblationis Chriſti ratione ibi explicata, tum ex cap: 2. 17, 18. intelligitur; ubi etiam, quid iſta expiatio ſit, declaratur, id eſt, auxiliari iis, qui tentantur. quod nihil eſt aliud, quàm in omnib: periculis nobis ſua ope præſtò eſſe: nec permittere, ut mala nos attingant, quæ puniendorũ ſcelerum gratiâ divinitus in humanum genus immittuntur. Vide Apoc: 3.10. Et ſanè, ex his locis, in ſalutis noſtræ negotio Chriſti non miniſterium modò, ſed poteſtas evidenter apparet. Verùm diſtinguenda ſunt loca, & agnoſcendum, ubi quidq; revera dicatur. Iam locus Eſa: 35. 4.* Deus ipſe veniet, & ſalvabit nos, *quem hîc Adverſarii proferunt, explicatus eſt a nobis in reſponſione ad tertium argumentum ſecundæ claſſis.* Heb: 1. 3.

De quarto DEI opere.

QUARTUM *opus Dei proprium & Chriſto tributum, ponunt Adverſarii prædictionem futurorũ &*

ſcrutatio-

ſcrutationem cordium. Quòd enim Chriſto prædictio futurorum tribuatur, dicunt, Primò ex ipſius Chriſti verbis probari, Ioh: 13. 19. Hoc dixi vobis priùs, quàm fiat, ut, cum factum fuerit, credatis, quia ego ſum. *Verùm hic locus nec generatim Chriſto futurorũ prædictionẽ tribuit; nec in iſta una re prædicenda eũ aliquid ſingulare habere docet, præter id, quod Prophetæ habuerint, qui & ipſi futura prædixerunt. Quare nihil, quod ad Chriſti divinitatẽ attinet, ex eo cõcludi poteſt; præſertim, cum aliunde cõſtet, Chriſto a Deo, quæ futura ſunt, pateſieri, Apoc: 1. 1. Nam quòd Chriſtus ait diſcipulis, eos ex eventu iſtius rei ab ſe prædictæ agnituros, ipſum eſſe Chriſtum (id enim ut alibi ante docuimus ſignificat illud,* Ego ſum, *non autẽ Chriſtum eſſe Iehovã) hoc non ex ipſa per ſe rei prædictione, ſed cùm ex rei prædictæ, quæ evenisſet, ad ipſummet pertinentis qualitate, tũ verò ex eo, quòd inde conſtiturũ erat, ipſum eſſe hominẽ divinũ, ob idq́ veracẽ, a diſcipulis ſuis colligi voluit; quibus nimirũ apertiſſimè antea dixerat ſe eſſe Chriſtũ.*

Secundò citant locum 1 Pet: 1. 11. Scrutantes, in quod vel quale tempus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti prænunciãs eas, quæ in Chriſto ſunt paſſiones, & poſteriores glorias.

Reſpondeo, ex ipſo loco poſſe intelligi, quo ſenſu hic dicatur Spiritus Chriſti; nempe qui ſuggerit ea, quæ ſunt Chriſti; quẽadmodum Spiritus veritatis dicitur, qui ſuggerit, quæ ſunt veritatis 1 Ioh: 4. 6. id eſt, quæ ad Chriſtũ pertinent, quæ ad veritatẽ pertinent. Iſta enim phraſi hoc ſenſu utitur Paulꝰ, cũ ait, Itaq; quę pacis

pacis ſunt, ſectemur. *Rom: 14. 19. Nihil igitur ex iſto loco cōcludi poteſt de Chriſto ipſo futura prædicēte*

Iam, quod attinet ad cordium ſcrutationem, proferunt primò locum Ioh: 2. 25. Ipſe enim ſciebat, quid eſſet in homine.

Reſpondeo, etiamſi ſcire, quid ſit in corde hominis ſit Dei proprium & ipſi ſoli in ſacris litteris tribuatur; tamen nō debere hoc ita intelligi, quaſi hanc vim non poſſit aut nolit Deus cum ullo alio communicare. Patet enim, illum eam cōmunicaſſe cum aliis: ut ipſi Adverſarii de Eliſæo fatentur. Sed excipit Vujekus, Prophetas noviſſe cogitationes hominū ſpiritu Dei, Chriſtum autem ſpiritu ſuo. & profert teſtimonium Mar: 2. 8. Ad hoc dico, non opponi in hac re Spiritu ſuo & Spiritu Dei, cum utrumq; ſimul verum eſſe poſſit, atque adeò ſit. Qui enim ſpiritu Dei, hominis cor cognoſcit, is ſpiritu tamen ſuo id cognoſcit, quatenus ejus ſpiritus a Dei ſpiritu hoc accepit, ut illud cognoſcat. Et Chriſtus in iſto loco apud Marcum dicitur noviſſe ſpiritu ſuo cogitationes illorum, non ut ſignificetur, illum ne a Deo quidem, ſcilicet, quia ipſe Deus eſſet, id accepiſſe: ſed, ut intelligatur, eum non ex conjecturis ullis, aut alterius hominis pateſactione eas noviſſe, ſed ſua ſponte. quod Dei virtutem, qua id fiat, minimè excludit. ſic in ipſo loco Ioh. 2. dicitur Chriſtus non opus habuiſſe, ut quiſquam illi teſtaretur de homine. quod, ut ſatis conſtat, ipſorum hominum, non autem Dei reſpectu dicitur: nec divinam, ſed humanam tantùm pateſactionem excludit.

Sed ſecundò efficacius teſtimoniū proferunt Apoc: 2. 23. E-

2. 23. Ego ſum ſcrutans renes & corda. *Ajunt enim, nullum Prophetarū auſurum eſſe ita loqui. Hoc ego facilè admitto; & unà cum Adverſariis dico, Chriſtum omnibus prophetis longè præſtare; adeò ut*
Hebr: 3. *ipſe & filius & dominus in domo Dei ſit: ipſi verò ſer-*
5, 6. *vi ac miniſtri. Et propterea & in hoc & in ſuperiore loco ei ſimpliciter & abſolutè tribui agnoſco, quòd corda hominū noſcat & ſcrutetur. quod de nullo Prophetarum umquam dictum fuit aut dici potuit. Verumtamen, quemadmodum Chriſtus homo hoc a Deo ex gratuito dono habet, ut cunctis dominetur & ipſius domum ut filius ac Dominus regat totam & gubernet, præmiaq́ & pœnas, unicuiq;, pro ut ſe geſſerit, decernat; Sic neceſſe eſt, ut ab ipſo Deo habuerit, ut abſolutè humana corda norit ac ſcrutetur. Cum enim tota hæc gubernatio interiorem hominem potiſſimùm reſpiciat, & hîc, in præmiis ac pœnis decernendis, uniuscujuſq; actiones ex cordis affectu potiſſimùm æſtimentur; quomodo Chriſtus tantum munus dignè ac juſtè obire poſſet, niſi abſolutam humanorum cordium notitiam haberet? Meritò igitur ac veriſſimè ipſe de ſe dixit,* Ego ſum ſcrutans renes & corda. *Sed non tamen hinc ſequitur, eum ex ſeipſo hoc habere. quod tamen neceſſe eſt, ſi quis inde concludere velit, eum eſſe illum unum Deum. Nam ſi quis articulū urgeat, qui in græco habetur, ubi legitur* ὁ ἐρευνῶν, *quaſi hic locus, propter articulum iſtum, ſit omnino vertendus, ut Eraſmus vertit,* ille ſcrutans, *&c. ſciendum eſt, articulnm participiis junctum ſæpiſſime nullam vim habere. Propterea idem Eraſmus ſuperiore cap:*

ore ca: ejuſdē lib: v. 18. ὁ ζῶν non vertit, ille vivens, *ſed, ut vetus interpres, ſimpliciter,* vivus: *alii verò retentiores,* qui vivo: *ita ut ſenſus loci, de quo agimus, is ſit omnino, quem Caſtellio in ſua tranſlatione expreſſit, ſic vertens,* Et efficiam, ut intelligant omnes Eccleſię, eum eſſe me, qui renes & corda ſcruter; *quod idem eſt, ac Chriſtum hoc habere, quòd renes & corda ſcrutatur. atq; ut hoc Chriſtus de ſe dicere voluerit, locus ipſe per ſe ſatis monet: non autē docere, ſe eſſe illum unicum renum & cordium ſcrutatorem, quemadmodum Eraſmi tranſlatio prorſus ſignificare videtur; quod in aliorū, præterquam Caſtellionis, tranſlationibus, ſicut etiam in græco, manet ambiguum. Cui Eraſmo, vel propter hanc cauſſam, quòd locum dubiū ita interpretatus eſt, ut inde Chriſti æterna divinitas colligi poſſit, minùs infenſi Homouſiani eſſe deberent, & minùs ſuſpectum in hoc argumento divinitatis Chriſti cum de accommodandis nec ne ad eam ſacrarum litterarum quibuſdam locis quæritur, ejus teſtimonium auctoritatemq́; habere.*

De quincto Dei opere.

Quinctum & ultimum, quod Adverſarii faciunt Dei opus proprium, & Chriſto tamen tributum, eſt Patratio miraculorum. Fatentur tamen, hoc debere intelligi propriâ, *ut quidem Vujekus habet,* potentiâ, *ut verò Bellarminus, qui aliquantò captioſiùs eſt locutus,* auctoritate. *Sed omnes captiones amovere oportet, atq; explicatiùs & clariùs loqui.*

Dico igitur, verum eſſe (tametſi revera hujus rei minimè fidem faciunt teſtimonia ab Adverſariis citata

tata) ſolius Dei eſſe facere miracula: hoc videlicet ſenſu, quòd omnis vis ac poteſtas faciẽdorum miraculorum ab ipſo uno Deo proficiſcitur; nec quisquam miracula facere poteſt, ipſo non dante & concedente. Hæc autem datio & conceſſio varia eſſe poteſt, & amplior reſtrictiorvé, pro ut ipſi Deo viſum fuerit. Præcipua verò differentia in eo conſiſtit, an poteſtas data & conceſſa in eo ipſo reſideat, cui data eſt, ejusq́ arbitrio ſit perpetuò permiſſa, atq; ejus propria facta: an vero non in eo ipſo reſideat, cui eſt data ſed ad arbitrium dantis ei ſit cõceſſa: ita ut precariò (ut ajunt) non àutem dominii titulo, eam poſſideat. Chriſto, ut omnium domino & heredi univerſorum deſignato, ipſiusq́; Dei perſonam pleniſſima ac ſingulariſſima ratione in terris, in iis quæ ad ſalutem noſtram æternã pertinent, dum hìc mortalis adhuc fuit, ſuſtinenti, talem poteſtatem Deum dare miracula faciendi decuit, qualem priore loco deſcripſimus; quæ colligitur ex iis ipſis, quæ Adverſarii attulerùnt, id eſt, partim ex imperio & auctoritate, qua illa faciebat: partim ex ex eo, quòd poteſtatẽ miracula faciendi aliis ipſe dabat: partim deniq; ex eo, quòd in ipſius nomine ab aliis miracula fiebant, atq; adeò ab iis ipſis, qui jam, ea faciendi poteſtatem ab ipſo adepti erant. cujus rei teſtimonium extat non modò poſt ipſius glorificationẽ, cujusmodi Adverſarii protulerunt, ſed etiam ante, Luc: 10.17. Prophetis verò, qui ante Chriſtum fuerunt, & ipſis Chriſti apoſtolis, ut pote ſervis ac ſimplicibus Dei miniſtris, data eſt poteſtas faciẽdi miracula, qualem poſteriore loco expoſuimus. Eſtq́; hæc valde inſignis

gnis

gnis, inter Chriſtum, & ipſos, differentia in miraculis faciendis; quam hic Adverſarii ipſi, quamvis non exactè, agnoſcunt, atq; adeò adverſum nos urgent. eam tamen alibi, ubi videlicet noſtri homines ex eo, quòd Chriſtus mirabilia faceret, ei, licèt homini, neq; eidem Deo cum patre ſuo, quaſdam appellationes & attributa conveniſſe ajunt, quæ cæteris hominibus nõ conveniunt, nullo modo agnoſcere videntur; ac dicere audent, ſi propter miracula, quæ faceret, de Chriſto iſta dici poſſunt, poterunt quoq; de Apoſtolis dici, quia & ipſi miracula faciebant. id quod ſatis refellimus in reſponſione ad decimum argumentum tertiæ claſſis. Eodem pacto ſe gerunt, cum agitur de habitatione Dei in Chriſto, ut ſuprà alicubi attigimus, de Chriſti munere in Evangelio prædicando, de ejuſdem rerum divinarum notitia, de ipſa quoq; cordium humanorũ ſcrutatione, ac deniq; de omnib: aliis Chriſti excellentiis; ex quibus ſi noſtri homines oſtendere volunt, non mirum eſſe, ſi Chriſtus omnibus creaturis longè præfertur, licet & ipſe res creata ſit nec eandem eſſentiam habeat cum Deo patre ſuo; ſtatim clamant, iſta omnia partim in Apoſtolis, partim in Prophetis fuiſſe. & poſtea, ubi ipſi æternam atq; eſſentialem Chriſti divinitatem demonſtrare volunt; non modò fatentur, ſed urgent ipſi, ut vidimus, maximũ, hiſce in rebus, eße inter Chriſtum, & Prophetas Apoſtoloſq́, diſcrimen; quaſi verò vel noſtri homines iſtas in Chriſto excellẽtias ita intelligant & tales eſſe ſtatuant, quales in Prophetis & Apoſtolis fuiſſe, Adverſarii docent: vel quaſi, ad conſtituendum diſcrimen

iſtud, non ſatis ſit, in Chriſto iſta omnia multò excellentiore ratione inveniri & eſſe, quàm umquam in Prophetis & Apoſtolis fuerunt, niſi etiam Chriſtus ea non quidem ex gratuito Dei patris ſui dono, ſed ex propria eſſentia ac natura habeat. Atq;, ut exemplũ non longè petamus, & eodem tempore ad propoſitum revertamur, numquid differentia, quam, ipſis Adverſariis aſſentiẽtibus, ſtatuimus in poteſtate miraculorum faciendorum inter Chriſtum, & Prophetas Apoſtolosq;, non ſatis eſt ad oſtendendum, quantopere hac ipſa in re Chriſtus illis præſtet, etiamſi alioqui Chriſtus, ſimiliter ut ipſi, non quidẽ a ſe ipſo, ſed ab alio iſtam poteſtatem habuerit? Sed bene habet, quòd teſtimonia expreſſa atq; indubitata habemus, rem ita eſſe. adeò ut ipſe Chriſtus confeſſus ſit, ſe mira opera, quæ faciebat, in ſui Patris nomine facere, Io: 10. 25. & *aliquando ita locutus fuerit, ac ſi cũ aliquid miri operis patrare vellett, id precibus ab ipſo patre ſuo impetraret,* Ioh: 11. 41, 42. *Vbi ſine dubio figuratè Chriſtus eſt locutus, ut oſtenderet, poteſtatem miracula faciendi, quam jam abſolutè reipſa habebat, ſe a Patre idq; ex gratuito dono accepiſſe.* Nam *eâdem ſermonis figurâ, etiam poſtquã glorificatus eſt, & omnium. quæ in Eccleſia fiunt, ſummus arbiter ac moderator conſtitutus, cũ omni in cælo & in terra poteſtate; tamẽ adhuc rogare ſive interpellare pro nobis alicubi diſertè dicitur. nempe, ut meminerimus, eum poteſtatem* Rom: 8. 34. *non a ſe ipſo, ſed ab eo, quem pro nobis rogare ſeu in-* Hebr: 7. 25. *terpellare ibidem tacitè dicitur, ex illius libero dono habuiſſe. Alia non pauca teſtimonia ſacra extant,*

præſertim

præſertim verò Ioh: 5. de poteſtate iſta, quvm Chriſtus non a ſe ipſo habeat, ſed dono a Patre acceperit; quæ Adverſarii ad cōmenticiam illā ab æterno generationē detorquent: ſed quàm ridiculè atq; imperitè id faciant, cū loca ipſa per ſe abunde docent, tùm quæ modò teſtimonia citavimus, manifeſtè demonſtrant.

Refutavimus, niſi vehementer fallimur, ſatis accuratè ac ſòlidè quicquid ex ſacris litteris Vujekus a Bellarmino acceptum unà cum ipſo attulit atq; congeſſit ac digeſſit ad probādum, Chriſtum eſſe eundem illum unum Deum Iſraëlis, qui & Pater; & ſi quid ipſe addidit toto ſuo libello, ac multa præterea a Bellarmino allata & ab ipſo omiſſa, quæ nobis aliqua reſponſione digna ſunt viſa, ſimiliter refellimus. ſperamusq́; hūc haud ſanè exiguum laborem noſtrum haud inutilem hominibus veritatem amantibus fore. Quib. hoc unum, quod ad omnia, licèt fermè, ut apparet, innumera Adverſariorum argumenta ita infirmanda & labefactanda, ut neminem, qui paulo cordatior ſit, quidquam movere poſſint, in memoriam redigere placuit: Nusquam, videlicet, in ſ. litteris diſertè ſcriptum eſſe hoc ipſum, quod de Chriſto Adverſarii tradūt atq; contendunt. cum tamen, ſi id verum eſſet, opus fuiſſet, ut de eo diſertiſſima in illis non pauca teſtimonia extarent, tum ob rei alioqui impoſſibilitatem (ut ſic loquar) & incredibilitatem, tum verò quia, ut Adverſarii ipſi volunt, id noſſe ac firmiter credere, ad ſalutem conſequendam, eſſet prorſus neceſſarium. Tot argumentorum in ejusmodi re congeries, crede mihi pie lector, ſignum potiùs eſt manifeſtum rei ipſius in

Digitized by Google

ſacris litteris non conſignatæ, quàm, ut ejus ullam fidem facere poſſit. Plus multò, quàm innumeralia iſta omnia, ad ejus fidem faciendam tanto ſtudio conquiſita & congeſta, virium ac roboris haberet vel unus locus in Scriptura, ubi diſertè ac ſimpliciter ſcriptum eſſet, a Chriſto cælum terrumq; creatam fuiſſe; quem nondum invenire Adverſarii potuerunt; licet, tamquam ſi eum inveniſſent, mirifice aliquando exultent Sed jam ad reliqua pergamus.

Cap: IX.

In quo, quantum neceſſe eſt, refelluntur, quæ ſeptima, octava, & nona argumentorum claſſe continentur.

Animus *erat, cum ab initio hanc noſtram Refutationem aggreſſi ſumus, quidquid Vujekus ex Bellarmino adverſum nos ſcripſit, accuratiùs examinare, & in ſingula, quemadmodum hactenus fecimus, diligenter inſpicere ac diſquirere. Verùm, cum refutatis iis, quæ revera refutationis indigebant, id eſt, argumentis penitus diſſolutis, quæ ex ſacris teſtimoniis ſunt ducta, ad Chriſti coëſſentialem & coëternam cum Deo patre divinitatem probandam, opus hoc noſtrum adeò excreviſſe animadverterimus, ut jam juſtum vel potiùs grande volumen efficiat; noluimus lectorem poſthac, usq; ad totius Refutationis finem haud neceſſaria ſcriptione gravare. Quamobrem, quia quæ reliquis, id eſt, ſeptima, octava, & nona argumentorum claſſibus continentur; nullam fermè refutationem aut reſponſionem neceſſariò poſtulant; breviter ad ea omnia hoc uno cap: reſpondere conſtituimus.*

De

Digitized by Google

De ſeptima claſſe.

Septima *igitur claſſis continet auctoritates, & teſtimonia Patrum, Doctorum, & Conciliorum, inde a primo ſæculo poſt Chriſtum natum uſq; ad præſens noſtrum ſæculum. quæ, ut quidem Adverſariis videtur, docent, ſemper in Eccleſia eandem ſententiam de Chriſti divinitate viguiſſe, quam ipſi tenent, ac cōtra nos defendunt. Quem univerſalem Eccleſiæ conſenſum non minoris faciendum eſſe, Vujekus ait, quàm teſtimonia ipſa divinarum litterarum. Ajunt autem eò libētiùs ſe auctoritates iſtas, Patrum, eorumq́; perpetuum conſenſum adverſum nos proferre, quòd nos ipſi (quos Samoſatenos vocant) jactare ſoleamus, Patres, qui ante concilium Nicænum fuerunt, nobiſcum facere, & reliquorum etiam teſtimonia citare conſueverimus, ut ipſorum varietates & ſibi ipſis contradictiones oſtendamus.*

Ad hæc paucis ſic reſpondeo, Totius orbis conſenſum nihil poſſe adverſum id, quod divinis oraculis apertè eſt conſignatum. Nihil autem in veteris noviq́; Teſtamenti ſcriptis, quæ ipſi quoq; Adverſarii divina oracula eſſe fatentur, apertiùs conſignatum eſt, quàm unum tantùm eſſe Deum ſummū & bonorum primum fontem & auctorem. huncq́; eſſe patrem D. noſtri Ieſu Chriſti, nec alium præter ipſum: Dominū verò ipſum noſtrum Ieſum Chriſtum quidquid divinitatis ſeu divini imperii, poteſtatis, & auctoritatis habet, ab hoc uno Deo patre ſuo habuiſſe, non quidem ab æterno, ſeu per æternam & neceſſariam generationem, ſed ex dono & gratia ipſius Dei patris: cujus non antea filius

fuiſſe legitur, quàm in Virginis Mariæ matris ſuæ utero, ex ſancto ſpiritu, id eſt, ejusdem Dei operâ & vi atq; efficaciâ, conceptus, indeq; natus eſt. Eò verò minùs adverſus divina teſtimonia, etiamſi non adeò aperta eſſent, orbis vel univerſi conſenſus, quantumvis perpetuus, valet, cum id, in quo conſenſus iſte conſiſtit, ipſi etiam rationi acſenſui communi evidenter repugnat, ut certè id repugnat; in quo Patres iſtos perpetuò adverſus ſententiam noſtram conſenſiſſe Adverſarii ajunt: vel ipſis Adverſariis id non obſcurè confitentibus, cum tam ſæpe monent, hac in re non ratione, ſed divinis pateſactionibus ſtandum eſſe (Verùm multa quidem divinitus pateſiunt ſupra rationem & humanum captum: nihil tamen contra rationem ſenſumq; ipſum communem) Quas etiam divinas pateſactiones non ſcripto tãtùm Dei verbo ſed quodam præterea non ſcripto, quod, ſcilicet, in Chriſti Eccleſia perpetuò conſervatum fuerit, contineri volunt. qua in re multipliciter & errant, &, quod ad Chriſti Eccleſiam attinet, principium petunt. Sed non eſt hîc hac de re diſputandi locus; præſertim cum multiplex iſte ipſorum error jam diu ab aliis publicè confutatus fuerit. Satis eſt in præſentia, nihil verum eſſe poſſe, quod Dei ſcripto verbo repugnet; id quod Adverſarii ipſi fateri coguntur; ſed ſcripti divini verbi interpretationem ab Eccleſia petendam aſſerunt. nec vident miſeri, ut cætera omittam, cum de ipſa Eccleſia ſit controverſia, neceſſe eſſe ad eam inquirendam, ac quæ & qualis illa ſit, ſtatuendum, ad ſcriptum Dei verbum confugere; quod etiam ipſi omnino faciunt, cum nulla alia

Digitized by Google

ta alia ſint principia aut teſtimonia, unde argumenta duci ac promi poſſint omnib: communia, qui de Eccleſia controverſantur, præter ipſum ſcriptum Dei verbum. Quomodo igitur ab Eccleſia ſcripti Dei verbi interpretatio petenda eſt, ſi, antequam de ipſa Eccleſia conſtet, neceſſe eſt ſcriptum Dei verbum proferre idq́; interpretari? Ad hæc longè a veritate abeſt, non modò totius Chriſtiani orbis, ſed ne ejus quidem, quæ Chriſti revera Eccleſia fuerit, perpetuum planè conſenſum vel pro Adverſariorum ſententia, vel adverſus noſtram fuiſſe: etiamſi omnes, quotquot extãt, ſcriptores vel nobis adverſarentur, vel Adverſariis etiam planè faverent; Neq; enim omnium, qui de rebus ſacris poſt Apoſtolos ſcripſerunt, & Chriſtianos ſe eſſe ſunt profeſſi, extant ſcripta, immo, ex antiquioribus, paucorum; & pauciſſimi inter eos, qui Chriſtum ſunt profeſſi, fuerunt, qui ſcripſerint, præ illis, qui nihil ſcripſerunt; quorum numerus infinitus fuit. Nec ii, quorum ſcripta extant, fidem faciunt, alios omnes Chriſtiani nominis, idem quod ipſi, ſenſiſſe; immo contrarium apertè teſtãtur. Et ex ipſis hiſtoriis, quas Adverſarii ſententiæ noſtræ ſcripſerunt, patet, non defuiſſe, qui ſcriptis editis vel noſtram ſententiam defẽderint, vel ipſorum oppugnarint. Iam quid dicemus de Arrianorum ſententia, quæ Adverſariorum ſententiæ planè repugnat, & in eo, de quo toto Vujeki libello agitur, cum noſtra prorſus conſentit? Nonne ea aliquando majorem Chriſtiani orbis partem occupavit? & quamvis poſtea paulatim defecerit: multos tamen per aliquot ſæculorum ſpatium perpetuò habuit fautores;

ſautores; inter quos non pauci Reges qui Chriſti nomen profitebantur, uſq; ad extremum fuerunt. Nonne Arrianorum concilia multa numerantur, eorumq́; nonnulla maximâ Epiſcoporum frequentiâ celebrata præſertim verò Ariminēſe? Non eſt igitur, cur Adverſarii univerſalem iſtum ac perpetuum Eccleſiæ conſenſum jactent, ſive ejus, quæ nomine tantùm. ſive ejus quæ re etiam ipſa Chriſti Eccleſia fuerit. Nam quæ & ubi, per plurima ſæcula, vera fuerit Chriſti Eccleſia, adhuc ſub judice lis eſt. Itaq; hæc auctoritatum & teſtimoniorum ex Patribus & Cōciliis congeries nullas vires habet: præſertim verò adverſum nos, qui ab iſtis Patribus & Conciliis, quæ extant, nos diſſentire non diffitemur. Neq; enim (arbitror) ex ſcriptis noſtrorum hominum oſtendetur umquam, eos aſſerere, aut exiſtimare, ſcriptores ante concilium Nicænum, qui hodie extant, noſtræ ſentētiæ fuiſſe; quamvis perſuaſi omnes ſimus, eos nō minùs, immo verò magis Adverſariorum ſententiæ repugnare, quàm noſtræ. Niſi noſtræ ſententiæ nomine intelligatur ſimpliciter id, quod ſentimus de uno illo Deo; quod videlicet, is nullus alius ſit præter Ieſu Chriſti patrem. Hanc enim eādem iſtorum Patrum fuiſſe ſententiam, ſi non omnium, at certe maximæ partis eorum, omnino nobis perſuademus; quamvis alioqui a nobis diſſentiant, quatenus Chriſtum ſeu Dei filium, ante orbem cōditum, ex ipſius Patris ſubſtantia extitiſſe volunt, & Patribus illis ſub vetere Teſtamento ſæpius apparuiſſe, immo illum unum Deum ipſius patrem & ipſum Mundum, & alia omnia deinceps per eum feciſſe: & quæcumq; eos

ſcire

ſcire voluerit, hominibus per ipſum pateſeciſſe. Sed nihil neceſſe eſt, rem ita ſe habere hoc loco demonſtrare. Alibi fortaſſe id a nobis fiet aliquando, ſi Deo placuerit, in illorum gratiam qui iſtorum Patrum auctoritate plus quàm deceat, moventur. Tantùm hoc loco monemus, Primùm Iuſtinum in dialogo cum Tryphone Iudæo apertè confiteri, non paucos ſua ætate fuiſſe, qui Chriſti nomen profiterentur, & tamen idem ſentirẽt, quod nos de Chriſti natura & eſſentia ſentimus. Deinde, inter ſcriptores, quorum teſtimonia Adverſarii hic commemorant, aliquos eſſe, quibus ſcripta quædam, unde aliqua ex iſtis teſtimoniis proferuntur, falſò ſunt tributa, aut certè de quibus, an ea ſcripſerint, meritò dubitatur. Quidquid ſub nomine Dionyſii Areopagitæ circumfertur, adulterinum, eſſe, jam, diu ex ipſis Pontificiis quidam Theologi animadverterunt. Vide Eraſmum in Declaratione adverſus Theologos Pariſienſes ca: 91. & in Annotat. Act. cap: 17. & Sixtum Senenſem Bibliothecæ ſanctæ lib: 6. annot: 229. & lib: 2. in Dionyſius. *Idem dico de Clementis Romani opere, quod hic ab Adverſariis citatur. Liber ſub Iuſtini nomine de recta fidei explicatione nullo pacto eſt ipſius, ut & ſtyl⁹. & modus explicandi materiam iſtam de Divinitate longè a ſtylo & modo Iuſtini in confeſſis ejus operibus abhorrentes, clarè demonſtrant; præterquàm quòd nec Euſebius, nec Hieronimus, qui Iuſtini ſcripta diligenter recenſent, ullam iſtius libri mentionem faciunt; ſicut nec de Dionyſio Areopagita, quod quidquã ſcripſerit, nec de Clemente Romano, quòd opus iſtud Conſtitutionũ ediderit,*

rit, prorſus meminerũt. Ignatii epiſtolæ non ſunt liberæ a ſuſpicione depravationis & additionis, & deniq; ſuppoſiſitionis. & locus ille ab Adverſariis citatus in epiſt: ad Philip: in latina editione, de cujus depravatione minùs quàm de græcæ ſuſpicari licet, ita legitur, ut omnino Adverſariorũ ſententiæ ejus ſcriptoris verba repugnent. Quæ ex Ruffino de Clemente Alexandrino, deq; Origene citantur, quæq; ex ejus verſione apud Euſebium de Gregorio Thaumaturgo leguntur, nullam certam fidem facere poſſunt, propter illius hominis, in græcis ſcriptoribus vertendis, & citandis, ac præſertim in Origene non dicam vertendo ac citando, ſed planè corrumpendo prodigioſam licẽtiam atque audaciam. Et hæc in præſentia volumus ſatis eſſe, quod attinet ad teſtimonia iſtorum Patrum ante cõcilium Nicænum. De Patribus, qui poſt fuerunt, non eſt, quòd quidquam dicamus, cum nos cõtra ipſos quodãmodo perpetuò diſputemus. quamquam ex ipſis, præcipuè verò ex Hilario multa depromi poſſunt cum opinione de Chriſto, & perſonis divinitatis, vulgò hodie recepta, minimè conſentientia. quod nullo pacto diluitur per teſtimonia, quæ ex ipſis Adverſarii citant. Nihil enim vetat, quin ipſi ſibi ipſis contradicant; ut illis ferè accidit, qui falſa dogmata tuentur. Et valde Bellarminũ miror, qui omnino exiſtimaſſe videatur, aliquot ipſorum teſtimoniis proferendis, poſſe ſe planum facere, ipſos ſibi minimè contradicere. Ejus quidem verba hoc præſeferunt; licèt fortaſſe intellexerit, ſe velle oſtendere, ut poſtmodum facere conatur, loca ex ipſis a noſtris hominibus citata, eos ſibi ipſis

Tom: 1. col: 330. A, & B.

contradi-

contradicere, minimè demonſtrare. Quidquid ſit, hic finis erit reſpondēdi ad ea, quæ ſeptima hac claſſe pro ſua ſententia confirmanda Adverſarii congeſſerūt.

De octava claſſe.

OCTAVA *claſſis continet Sibyllarum teſtimonia quæ, cum nulla divina auctoritate confirmentur: nihil nos cogit ad ea quidquam reſpondere. Primùm enim, quid alioqui nos jubet credere, vel iſtas Sibyllas revera aliquando fuiſſe? Nemo enim eſt, qui vel ipſarum tempore, vel ſaltem earum ætati proximus, quidquam de illis ſcriptum reliquerit, & certam aliquam hiſtoriam de eis tradiderit. Sed & Varro, & quotquot ante ipſum de Sibyllis, una vel pluribus, mentionem fecerunt, nihil explicati aut certi habuiſſe dici poſſūt quemadmodum eorum, quæ commemorantur, de illis teſtimonia ſatis apertè indicant. Memorant inter alias, quas omnes decem eſſe volunt, quandam, quam Cumanam fuiſſe ajunt, & Almatheam nominant. Hanc Tarquinio Priſco quincto regi Rom:, (quanquam Dionyſius Halicarnaſſeus Tarquinio Superbo id accidiſſe, ſamam fuiſſe ſcribit) narrant ſuos quoſdam libros venales obtuliſſe, &c. Sed, cum Livius diligentiſſimus hiſtoriæ Romanæ ſcriptor nullam prorſus hujus rei mentionem fecerit, meritò, pro fabula narrationem iſtam habitam fuiſſe, habendamq́; eſſe, ſtatuere poſſumus. Quod pace Varronis ſit dictum, quem Lactantius ejus auctorem citat. quod idem facere Dionyſius Halicarnaſſeus videtur. Ita & alias de Sibyllis narrationes fabulas eſſe, veriſimile eſt. & potiùs credendum videtur, eas numquam extitiſſe: aut certè,*

quæ

quæ ipſarum nomine circumferuntur, carmina, majore ex parte conficta eſſe. Quid de illis, quæ Ciceronis tempore Romæ aſſervabantur, ipſe Cicero ſenſerit ex his verbis patet, quæ de illis ſcripſit. Callidè, *inquit,* qui illa compoſuit, perfecit, ut quodcumque accidiſſet, prædictum videretur, hominum & temporum definitione ſublata, *&c. Ex quibus intelligitur, eum pro certo habuiſſe, non Sibyllam aliquam, ſed quempiam alium verſus illos compoſuiſſe; idq́ tamquam ſi eſſet vates, cum tamen revera non eſſet. id quod ex verbis, quæ ſubjungit clariùs etiam perſpicitur. Videat lector locum. Nam quòd Paulus Gentibus ſuaſerit, ut Sibyllam legerent, eò magis falſum exiſtimandum eſt, quòd Clemens Alexandrinus, hujus rei auctor, citat ad ejus fidem faciendam ipſa Pauli verba, tamquam alicubi ab eo ſcripta: cum tamen certum ſit, ea non extare in iis Pauli ſcriptis, quæ ſola pro germanis ipſius ſcriptis ſemper habita fuerũt aut ab univerſa Ecleſia, aut etiam ab aliqua ejus parte. Iam quòd ipſe Clemens Sibyllinis iſtis verſibus unà cum aliis, qui vel ante vel poſt ipſum fuerunt pro teſtimonio ſæpe utatur, nihil eſt mirum, etiamſi ii meritò plurimis doctis & cordatis viris ſemper fuerint ſuſpecta. inter quos arbitror omnino fuiſſe Hieronymũ. Alioqui non ſcripſiſſet de Lactãtio,* Vtinam tam noſtra confirmare potuiſſet, ut aliena deſtruxit. *Certè enim, ſi quæ multa profert Lactantius teſtimonia ex Sibyllinis carminibus tam de uno Deo omnium conditore, quàm de Chriſto Dei filio domino ac ſervatore noſtro, certa eſſent; ſatis vel hoc ſolo videri poſſet noſtra*

ſet noſtra confirmaſſe. Veruntamen breviter ecquid habeant, pro opinione Adverſariorum teſtimonia ab ipſis ex iſtis carminibus citata diſpiciamus.

Citant primùm Sibyllæ Erythrææ carmen acroſtichum, ut legitur apud Euſebium; quod hoc diſticho concludi dicunt: Vnus & æternus Deus his ſervator, & idem Chriſtus pro nobis paſſus, quē carmina ſignant. *Atqui ego hos eoſdē verſus, ut a Volf. Muſculo ſunt latinè redditi (nam græci codicis copia non fuit) ſic ſcriptos apud eundem Euſebium reperi:* Omnipotēs Deus eſt præſcriptus verſibus iſtis Servator noſtro æternus rex paſſus amore. *Verùm Chriſtus & deus eſt, & quidem omnipotens (data eſt enim illi omnis poteſtas in cælo, & in terra) & rex noſter usq; æternus (quod ut a parte poſt intelligatur neceſſe eſt) nec tamen hinc ſequitur, eum eſſe illum unum Deum; ut ſuprà abundè diſputatum fuit. Adde, quod iſti⁹ Acroſtichi ultima carmina (inter quæ videlicet ſunt duo iſta, quippe omnium poſtrema) quib: per capitales litteras nomen Crucis exprimitur, non leguntur, ut arbitror in emendatiorib: Euſebianis codicib. Nam nec Sixtus Senenſis in ſua Bibliotheca lib. 2. ubi integrum iſtud Acroſtichō græcè commemorat ac recitat, eorum ullam facit mentionem: quamvis Euſebium auctorem citet: nec apud Auguſtinum, quem ſimiliter citat auctorem lib: 18. c. 23. de civitate Dei ſcripta inveniuntur: nec deniq; Ioh. Lodovicus Vives vir doctus & accuratus, in ſuis in eū Auguſtini locum commentariis, eorum quidquam meminit; cum tamen ex ipſo Euſebio, (nam apud Auguſtinum, ut ipſe Au-*

Serm. ad conventū ſanct. qui inſcribitur Lib. 5. de vita Conſtāt. Imperat.

Mat: 28. 18.

Digitized by Google

guſtinus noverat, corruptè latinè leguntur,) græca ipſa carmina recitet. Nec ſanè ultima iſta carmina ullo modo cum antecedentib: cohærent, quatenus ſunt acroſticha. Si CRUCE *ex acroſticho fieret, cohærere dici poſſent. Nunc verò, cum efficiatur* CRUX, *nemo non videt ineptiſſimè ab aliquo ſciolo ea fuiſſe addita. & potiſſimùm iſta extrema duo prorſus adulterina ſeu additicia eſſe, ex eo conſtat, quòd ſunt tamquã explicatio brevis ſeu mavis epilogus quidam antecedentium; quod in ejusmodi prædictionib: ineptum & inuſitatum planè quiddam eſt.*

Iam reliqua deinde omnia, quæ Adverſarii ex Sibyllinis verſibus citãt teſtimonia, nihil amplius habent, quàm, Chriſtum eſſe Deum, & quidem noſtrum Deum, eundemq́ totius Mundi dominum. quæ nos omnia Chriſto homini, citra ullam æternam atque eſſentialem unà cum Deo patre divinitatem, rectiſſimè convenire, variis in locis ſuprà demonſtravimus.

De nona claſſe.

NONA *& ultima claſſis conſtat viſionibus, ut Adverſarii ajunt, divinis, & miraculis ipſorum ſententiam confirmantibus, quæ hic ad duodecim, vel potiùs quatuordecim, nam tria ſub uno numero* XI *ponunt, recenſent. Ad hæc tripliciter reſpondeo. Primùm hæc non ſatis eſſe ad quidquam confirmandum, quod ſit Dei verbo ſcripto repugnans: Deinde, nullos hic citari auctores, niſi ſuſpectos & Adverſariorum ſententiæ addictos: Poſtremò, iſtas viſiones & miracula omnia, excepta prima viſione (quam plurimis ex ipſis Trinitariis fabulam viſum iri non dubitamus) pertinere*

ad Arri-

ad Arrianorum opinionem deteſtādam potiùs, quàm ad Adverſariorum confirmandam. In quo duo animadvertenda ſunt: Vnum eſt, quòd Arrianorum quorumcumq; opinio in iis, quæ de Chriſto affirmabant, minimè vera erat: Alterum, idq; multò majoris momenti, quòd, ut ex multis Scriptorum de Arrianis dictis ac narrationibus intelligi poteſt, pleriq; Arriani, cum jam omnes ſtatuiſſent, Chriſtum non eſſe illum unum Deum, & primi ipſorum, qui extiterant, ejusdem cum Patre ſubſtantiæ eum eſſe prorſus negaſſent; ea ratione & argumento, quod Adverſarii penitus inſolubile & inexpugnabile eſſe cenſent, de uno Deo colendo, Chriſto cultum divinum adimebant. Atqui longè præſtat eſſe Trinitarium, quàm Chriſto divinū cultum non tribuere. Immo Trinitarius (meo quidem judicio) modò alioqui Chriſti præcepta conſervet, nec ulla ratione eos perſequatur, qui Trinitarii non ſunt, ſed potiùs cum ipſis fraternè conſerre, ac veritatem inquirere non recuſet, meritò Chriſtianus dici debet. Qui verò Chriſtum divina ratione non colit, is nullo modo Chriſtianus dici poteſt. Quocirca non eſt dubitandum, quin Deo minùs diſplicerent Homouſiani Trinitarii, quàm vulgus Arrianorum: immo quin illi, ſi alioqui piè vivebant, ei accepti eſſent, hi verò, omnino inviſi. Quid igitur mirum, ſi cum totus ferè orbis Chriſtianus in has duas (ut ita dicam) factiones diviſus eſſet, Deus viſionibus & miraculis teſtari voluiſſet, utra ipſarum viam ſalutis vel adhuc retineret, vel jam abjeciſſet? Itaq;, etiamſi viſiones & miracula iſta veriſſima eſſent ac diviniſſima; non idcirco

Digitized by Google

ſequitur, ſententiam Trinitariorum, quatenus Trinitarii erant, Deo probatam fuiſſe, Arrianorum verò quatenus minimè erant Trinitarii, fuiſſe improbatam: ſed tantùm, illos, ut Chriſti membra, à Deo agnitos fuiſſe, hos verò, minimè. Adde duobus, quæ animadvertenda diximus, & tertium; nempe Arrianos acerrimè tunc perſecutos fuiſſe miſeros Homouſianos, idq́ diu & variis in locis; cum Homouſiani contrà vel quia nollent, vel quia non poſſent, aut nullas aut non admodum graves perſecutiones adverſus Arrianos adhuc excitaſſent. Quare meritò ſe Deus Arrianis iratum oſtendit. Quòd ſi Deus odium ſuum declarat contra perſecutores, quamvis alioqui meliùs ea ipſa in re ſentiant, cujus cauſſâ perſequi inſtituunt, quàm ii, quos perſequuntur; caveant ſibi ab ejus ira & indignatione ii, qui eos graviſſimè inſectantur eorumq́ ſanguinem tantopere ſitiunt, quorum non modò vita, ut ipſimet fateri coguntur, ſed doctrina quoq; ob quam ab ipſis infeſtantur, ut ſuo tempore Deus oſtendet, melior ac probatior eſt, quàm ipſorum.

De Arrii porrò mortis genere eſt, quod aliquid reſpondeamus. Miramur ſanè, Adverſarios, etiamſi compertiſſimum eſſet, Arrium eum vitæ finem feciſſe, quem eccleſiaſticæ, quam habemus hiſtoriæ auctores homines Trinitarii, & Athanaſius ejus inimicus ſcribunt, eo tamen ad fidem faciendam falſitatis dogmatis Arriani uti non dubitare. cum ex ipſa hiſtoria cõſtet, & ex ipſis Athanaſii verbis ad Serapionem fratrem, quæ hic numero IV. Adverſarii recitant, ſatis intelligi poſſit, Arrium, paulo ante tam miſerabilem

ſuum

ſuum exitum, Conſtantino Magno Imperatori ſolenne jusjurandum præſtitiſſe contra ſuam ipſius conſcientiam, & cauſſam, quam jampridem defendendam ſuſceperat, ſcelerate tãdem prodidiſſe; adeò ut Imperator, qui etiam, ut tantum ſcelus caveret, ei prædixerat, audita ejus morte, agnoverit, eum ſui perjurii pœnas dediſſe. Nihil igitur hinc de mala Arrii cuſſa, quod ad ipſius dogma attinet, concludi poteſt. ſed potiùs contrarium colligi poſſe videtur; nempe Arrium non tam ob ipſum perjurium (nam id aliquo modo excuſari poßet, tum ob artem, qua in ipſo juramẽto præſtando, ut Socrates ſcribit, uſus fuerat, tum ob quæſitam cum aliis pacem & concordiam) quàm propter optimam & Deo gratiſſimam cauſſam a ſe deſertam tam fœdo mortis genere periiſſe. Lib: 1. cap: 38.

Atq; hic finis erit reſutandi omnia, quæ Vujekus, & Bellarminus congeſſerunt ad demonſtrandũ, Chriſtum Dei filium ejusdem planè eſſentiæ cum Patre ſuo eſſe, atq; unum & eundem prorſus cum ipſo Deum. Reſtat, ut ea reſutemus, quæ ad idem de ſpiritu ſ. perſuadendum attulerunt, quatenus, videlicet, veritatis defendendæ gratiâ, neceſſarium eſſe judicaverimus. id quod mox, Deo juvante, quàm breviſſimè facere conabimur.

Cap: X.

In quo breviter refelluntur argumenta omnia pro perſonali Spiritus S. divinitate ab Adverſariis allata.

ADVERSARII *ut probent: Spiritum ſ. eße eundem Deum, qui eſt Deus pater, licèt perſonâ ab eo diſtinctum,*

ſtinctum, eâdem viâ id facere aggrediuntur, quâ idẽ antea de Dei filio perſuadere omni conatu tentarũt; & non modò totidem, ſed eaſdem argum: claſſes faciunt; præter unam. nam illius loco, quæ, cũ de Filio Dei eſt actum, Sibyllarum teſtimonia continebat, aliam reponunt, quæ argumenta continet ducta a majoritate Spiritus S. ſupra Chriſtum, quatenus eſt homo.

Ad hæc omnia, ut breviſſimè quidem, ſed tamen quantum ſatis eſſe poßit, reſpondeamus; nihil eſt opus ſingula recenſere ac refellere, cùm propter id, quòd ad multa jam ſuperiùs, cum de divinitate Chriſti ageretur, reſponſum eſt: tum verò quia unica reſponſione omnia, præter Patrum auctoritates & viſiones ac miracula, ſimul dilui queunt. quò tamen, etiamſi ad ſingula reſpondere vellemus, ſemper ferè tota diſputatio tandem redigeretur. Reſponſio eſt, Spiritui quidem ſancto ea tribui, quæ unius Dei ſunt propria: nimirum quia virtus ſit atq; efficacia Dei: unde etiam, quod Spiritus S. facit, Deus ipſe meritiſſimò facere dicitur; ſed hoc tamen non ſatis eſſe ad ſententiam Adverſariorum probandam, niſi apertè demonſtretur, Spiritum ſanctum, ſive iſtam Dei vitutem & efficaciam, eſſe perſonam ab ipſo Deo, cujus ſpiritus & efficacia eſt, diſtinctam. Nam quòd in teſtimoniis ſacris, quæ Adverſarii citant, Spiritui S. actiones tribuuntur, & ea, quæ perſonarum ſunt propria; ex hoc nihil concludi poteſt, cum aliis rebus, quas perſonas non eſſe conſtat, ſimiliter in ſcripturis ſacris actiones tribuantur & ea, quæ ſunt propria perſonarum. Cujus rei pleniſſimam fidem facere poteſt vel locus ille Pauli 1. Cor.

li 1 Cor: 13. a v. 4. uſque ad 8. ubi perpetuò de charitate, tamquam de perſona aliqua loquitur, illi permulta tribuens, quæ revera non niſi in perſonam cadunt. Quòd ſi quis dixerit, ſatis conſtare, Paulum eo in loco figuratè loqui, & Charitatis nomine, eum intelligere, qui charitate ſit præditus, quatenus eâ eſt præditus; Reſpondebo, cum ſpiritus ſanctus ſit ſpiritus Dei, certumq; ſit alioqui, ſpiritum alicujus perſonæ non poſſe eſſe perſonam ab ea, cujus eſt ſpiritus, diſtinctam, non minùs conſtare, cum Spiritui ſancto ea tribuuntur, quæ perſonæ & ſimul ipſius Dei ſunt propria, nihil aliud intelligendū, nomine Spiritus ſancti, eſſe, quàm ipſum Deum ſpiritu ſuo, id eſt, virtute atque efficacia ſua agentem atq; operantem.

Sed inſtabit adhuc aliquis & dicet, hoc fieri non poſſe, cum non uno in loco, maximè verò cap: 12. prioris ad Cor: inducatur Spiritus ſanctus agens atq; operās diſtinctè ab ipſo Deo: qui ſimiliter ibidem agens atq; operans eadem in re inducitur. Reſpondeo, cū non omnia, quæ agit atq; operatur Deus, per ſpiritum ſanctum agat atq; operetur; propterea in eadem etiam actione & operatione, licèt propriè loquēdo ipſe Deus tātùm ſit, qui agit, atq; operatur, ſpiritū ſanctum ab ipſo Deo diſtingui; præſertim cū ipſe ſpiritus ſanctus, per quem Deus agit atq; operatur, diverſimode cōſiderari poſſit. Similitudine ad locū iſtum 1 Cor: 12. accōmodata utemur, ut meliùs intelligi tota res queat. Sit aliquis vir princeps dives ac locuples, qui plurima dona inter eos, qui ejus imperio ſubjiciuntur, aliqua peculiari in re ſibi obediētes, diſtribuat, eaq; varia ac

multiplicia, veſtes, vaſa, ſuppellectilē, equos, currus, arma, &c. Poterit ſanè quis meritò dicere, diverſa hic diverſis donari; ſed tamen unā eandemq́ eſſe liberalitatē quæ unicuiq; pro arbitratu ſuo largiatur: unū eundemq́ eſſe virū principem, qui horum omnium donorum ſit auctor. etiāſi nec liberalitas iſta ſit perſona aliqua, nec, propriè loquendo, ipſa liberalitas quidquā agat, ſed vir ipſe princeps tātùm liberalitate iſta ſua. quæ propterea ſingulariter notari hic ac nominari potuit, quia aliud quoddā genus eſt hoc liberalitatis ab ea, quā idem vir princeps (verbi gratiā) pauperib: & egenis ſubvenit. Sicut aliud quoddam genus Spiritus ſancti eſt, per quem Deus Chriſto credentes ſibiq́ hac in re obedientes variis donis afficit, ab eo, per quē (exempli cauſſà) ſui cognitionem humano generi largitur. unde fit, ut ejus, in loco iſto, apud Paulū ſingularis mentio fiat & ab ipſo Deo diſtincta, quamvis revera perſona aliqua non ſit. Mente verò tenendū eſt, quod ab initio diximus, Spiritum ſanctum eſſe virtutem atq; efficaciam Dei. id quod ex his locis conſtat, Epheſ: 3. 7, 20: 2 Pet: 1. 3. & aliis ſimilibus; in quibus ſi, virtutis aut efficaciæ ſeu operationis divinæ loco, ſpiritum ſanctum reponas, videbis, nullam prorſus ſententiæ differentiam induci, & idem planè eſſe ac ſi hoc nomen pro illis ubiq; ſcriptum fuiſſet. Nec tamen omnis virtus & efficacia Dei, ut antea innuimus, ſpiritus ſanctus eſt, ſed ea tātùm, qua res aliquomodo ſanctificantur; quamvis alioqui Spiritus Dei nomine appelletur, Sancti epitheto non adjuncto, quælibet Dei
Eſa: 40. 7: virtus & efficacia; ut, cum apud Eſaiam legitur, ex-
areſcere

areſcere herbam & cadere florem, cum Iehovæ ſpiritus ſufflaverit in eum: aut, cum Deus ipſe dicit, ſe repleviſſe Beſeleel filium Vri Dei ſpiritu; cum tamen ibi non agatur niſi de ſcientia artis mechanicæ divinitus illi homini datæ, Exod: 31.3. Adde, quòd per antitheſim quodãmodo Spiritus ſancti, Spiritus Dei malus nonnũquam in ſacris litteris legitur, ut 1 Reg: 18.10: & 19.9. Nam Spiritum ſanctum contrà, interdum ſpiritum Dei bonum vocari, teſtantur hæc loca Pſal: 142.10. 2 Eſdr: 9. 20. Quid eſt autem ſpiritus Dei malus, niſi vis & efficacia divina, qua nimirum homines torquentur, & in reprobum ſenſum dantur, aut alia ratione affliguntur? Sic vides, ut dixi, Spiritus Dei nomine quamlibet Dei vim atq; efficaciam ſignificari poſſe, non modò eam, quæ Spiritus ſanctus appellatur; quam etiam variè poſſe conſiderari ac diſtingui, paulo ante indicavimus. Quoniam verò virtus iſta atq; efficacia divina, qua res aliquo modo ſanctificantur, longè aliis præſtat, eſtq́; Dei maximè propria eamq́; (nempe quia Deus eâ, præter alias omnes, frequentiſſimè utitur) ſæpiſſimè in ſacris litteris cõmemorare neceſſe eſt; propterea fit, ut, Dei ſpiritus, aut ſimpliciter etiam Spiritus nomine, ſpiritus ſanctus ſignificetur. & proſopopœiæ, ac metonymiæ ſint hic admodum frequentes. Aloqui nulla cauſſa eſt, cur Spiritus ſanctus perſona cenſeri debeat magis, quàm alii Dei ſpiritus, qui omnes ſimiliter virtus ſunt atq; efficacia Dei. Virtutem autem aut efficaciam alicujus, perſonam eſſe ab eo diſtinctam, nemo impoſſibile eſſe non videt. Caterùm ſpiritum ſanctum non quocumq; mo-

do acceptum eſſe perſonam, immo frequentiſſimè, ſpiritus ſancti nomine, in ſcriptura perſonam non intelligi, omnes fateri coguntur; cum palàm ſit, Spiritum ſanctum vocari dona ipſa cæleſtia ac divina, idq́ in ſacris litteris uſitatiſſimum eſſe. Verùm ne tum quidem perſonam eſſe, cum in potiorem ſenſum accipitur, præter ea, quæ jam dicta ſunt, probatur, ni fallor, ſatis evidenter hac ratione. Spiritus ſanctus in potiorem ſenſum acceptus, naturaliter in ipſo Deo eſt. ali-
1 Cor. 2. 10. *oqui non potuiſſet Paulus Dei ſpiritum (qui idem ibi ſine dubio eſt, quod ſpiritus ſanctus in potiorem ſenſum acceptus) comparare cum hominis ſpiritu, qui naturaliter eſt in homine Sic enim ait,* Quis hominum ſcit, quę ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? Ita & quæ Dei ſunt nemo cognovit, niſi ſpiritus Dei. *Atqui, ſi Spiritus S. de quo loquimur, in ipſo Deo eſt naturaliter, Deus autem ipſe, in quo eſt, perſona ut ſit neceſſe eſt, ſequitur, Spiritum S. iſtum non eſſe perſonam. Aliter enim una perſona in alia naturaliter eſſet; idq́ non reciprocè; cum Deus viciſſim in Spiritu S. eo modo, quo in ipſo Spiritus S. eſt, nullo pacto dici poſſit. Eſt ſiquidem Spiritus ſanctus in Deo, quatenus Dei eſt. Deus autem non eſt ſpiritus ſancti eo ſenſu, quo Spiritus ſanctus Dei eſſe hoc loco dicitur. Verùm unam perſonam in alia naturaliter eſſe, præſertim haud reciprocè, nulla ratione fieri poteſt. Iam Deum, in quo ſpiritus ſanctus eſt, ſeu cujus eſt, eſſe perſonam, declarat Paulus, cum, loco ſuprà citato, proximè antecedente verſiculo ait,* Nobis
1 Cor. 2. 10. autem Deus revelavit per ſpiritum ſuum. Reve-

lare

ſtare enim eſt actio. actiones autem ſunt perſonarum ſeu ſuppoſitorum Neq; verò hic ulla proſopopœia aut metonymia eſſe poteſt; ſed neceſſe eſt ut maximè propriè Deo iſta actio revelãdi tributa fuerit: ut omnes fatentur. cum ne cogitari quidem poſſit, cui magis aut æquè propriè ea tribui queat.

Credo, me ſatis oſtendiße, Spiritum ſanctum non eße perſonam, non magis, quàm aliæ vel proprietates vel effecta Dei, ſint perſonæ; cum nihil ſit aliud, quàm peculiaris quædam virtus & efficacia Dei. quæ ſi, ut ipſius Dei proprietas, & vis, per quam agit, conſideratur & accipitur; figuræ metonymiæ aut proſopopœiæ accõmodatiſſimus eſt locus: Et metonymiæ quidem, ſi, Spiritus ſancti nomine, ipſe Deus cujus eſt ſpiritus quiq́, per eum agit, ſignificetur: Proſopopœiæ verò, ut quando Deus per Spiritum ſanctum agit, ipſi ſpiritui ſancto, Dei actio tribuatur. Sin autem hæc virtus & efficacia Dei conſideratur & accipitur ut res, in quibus agit, ab ipſa afficiuntur; utriq; iſti figuræ ſimiliter aptiſſimus eſt locus. Quandoquidem commodiſſimè per metonymiã is, qui a Spiritu ſancto aliquo modo affectus, quidpiam agit, quatenus id agit, Spiritus ſanctus, ſeu ſpiritus Dei metonymicè dici poteſt. ut factum eſt apud Paulum, cum ait, ſpiritum (ſabaudi Dei) omnia ſcrutari, etiam profunda Dei. Vbi, Spiritus Dei nomine, ſine dubio intellexit hominẽ ſpiritu Dei præditum, quatenus videlicet ab iſto ſpiritu afficitur. Simili metonymiâ vidimus ãtea eſſe uſum, cum de charitate loqueretur. Iam per proſopœiam ipſi Spiritui ſancto actionem tribui, quæ ipſius ſpiritus ope ab homine

2 Cor: 2. 10.

1 Cor: 13.

mine fiat, adeò eſt proclive, ut nihil magis. Hac certè figurâ Paulus, quod ipſe gratiæ divinæ ope egerat, non modò gratiam divinã egiſſe ait, ei tribuens, quòd laboraverit, ſed ſeipſum laboraſſe negat; cum tamen nemo ignoret, Dei gratiam non eſſe perſonam.

Sed finge, Spiritum ſanctum eſſe perſonam a Deo patre diſtinctam (quod tamen ut a veritate, ſic etiam ab omni veriſimilitudine abhorret) numquid hinc continuò ſequetur, ipſum eſſe eundem Deum cum Deo patre? Nullo modo; cum huic rei, ut, ſcilicet plures perſonæ eandem numero eſſentiam habeant, propter cõtradictionis implicationem, tota natura reclamet ut ſuprà alibi eſt indicatum: & ex altera parte nihil vetet, quominus Deus cum re creata ea, quæ alioqui ipſius Dei ſunt propria, communicare dignatus fuerit. Hîc enim nihil cui tota natura reclamet, nihil, inquam, quod contradictionem implicet, invenies. Vbi id tamen ſingulariter, non ſine cauſſa animadvertendum eſt, numquam, ni fallor, in ſanctis litteris ſpiritui ſancto diſertè tribui, quòd quidquam creet, ſed Dei ſpiritu ſeu per Dei ſpiritum alicubi fortaſſe creatas res dici, tamquam, videlicet, inſtrumento ſeu per inſtrumentum. Nam locus Iobi 33. 4. ab Adverſariis citatus, non creavit, *ſed* fecit, *habet. Adde, quòd nõ ubicumq; Dei ſpiritus nominatur, ibi ſpiritus ſanctus eſt intelligendus; ut ex iis cõſtare poteſt, quæ ſuprà diſputavimus.*

Quodſi unà cum Adverſariis dicas, fieri non poſſe, ut Spiritus ſanctus ſit creatus, quin Chriſtus ſit minor, ut res creata eſt, aliqua alia re creata, cum, quaten⁹

Chriſtus

Chriſtus res creata eſt, Spiritu ſancto minor eſſe deprehendatur: ſatis autem conſtare, idq́; nos ipſos conſtāter aſſerere, Chriſtum, quacumq; ratione, omni re creata majorem, id eſt, præſtantiorem eſſe; Reſpondeo (& interim hanc novam, quam hîc Bellarminus excogitavit, argumentorum claſſem diſſolvo) negans, Chriſtum, ut rem creatam, Spiritu ſancto minorem eſſe; ſi modo ſtatuatur, Spiritum ſanctum eſſe perſonam. Nec teſtimonia, quæ Adverſarii ad id probandum attulerunt, quidquam probant, tum propter alia, quæ deinceps dicentur, tum verò propter hanc cauſsā: Videlicet, quòd omnia iſta teſtimonia de Chriſto loquuntur, antequam glorificat⁹ fuerit, & in dextera Dei collocatus. Atqui nos, cum dicimus, Chriſtū licet rem creatam abſolutè omnibus creatis rebus eſſe præſtantiorem, intelligimus de Chriſto jam glorificato & in Dei dextera collocato, nec aliter loquuntur ipſæ ſacræ litteræ, quæ eum, dum adhuc mortalis fuit, minorē angelis fuiſſe tradunt, aliqua ſaltem ratione. Adde, quòd aliquot ex iſtis teſtimoniis ſunt, de quibus dici meritò poſſit, etiamſi ſpirit⁹ ſanctus ſit perſona, tamen in illis non agi de ſpiritu ſancto perſona, ſed (ut Adverſarii ipſi de Dei ſapientia loquentes, niſi ſi quid aliud obſtet, dici poſſe oſtendunt) de ſpiritu ſancto ſeu ſpiritu Dei, qui ipſius Dei eſſentialis eſt ſpiritus. Nam alioqui etiam ante oſtenſum eſt, neceſſe eſſe confiteri, ſpiritum ſanctum non quocumq; modo acceptum eſſe perſonam. Præterea quædam ſunt ex iſtis teſtimoniis, in quibus creditum eſt ab Adverſariis id ſpiritui ſancto tribui, quod tamen ipſi Deo apertè vel

Tom: 1. col: 153. C.

Heb: 2. 9

tè vel

tè vel tacitè, a Spiritu ſancto diſtinctè nominato, omnino tribuitur. cujusmodi eſt locus ille Eſa. 61. 1. *Lu.* 4. 18. *quemadmodum docuimus ſuprà in reſponſione ad ſecundum argumentum ſecundæ claſſis argumentorum pro eadem cum Patre Filii Dei divinitate: & ille Rom: 8. 11. Vbi neceſſe eſt Bellarmini & Vujeki ſupinitatem (ut ſic loquar) mirari; cum unicuiq; legẽti apertiſſimum ſit, ibi non quidem ipſi ſpiritui, ſed ei, cujus eſt ſpiritus, id eſt, Deo tribui reſuſcitationem Ieſu a mortuis. Quod porrò attinet ad reliqua teſtimonia, locus primus omnium allatus, Eſa: 48. 16. ut alibi ſuprà monuimus ſic legi ex hebræo poteſt,* Dominus Deus miſit me, & ſpiritum ſuum, *ut vertit Caſtellio. In loco Heb: 9. 14. in græco non habetur,* per ſpiritum ſanctũ, *ſed* per ſpiritum æternum, *quod non ſignificat, Chriſtum a ſpiritu ſancto impulſum fuiſſe ad ſeipſum offerendum (etiamſi hoc alioqui ſit verum, nec tamen Chriſtum hominẽ minorem ſpiritu ſancto eſſe doceat) ſed rationem, ſecundùm quã Chriſtus ſeipſum obtulit, non eſſe legalem & temporariam, ſed ſpiritualem atq; æternam. Vide ejuſdem epiſt: cap: 7. 16. & 28. Iam, quòd Chriſtus ex ſpiritu ſancto fuerit conceptus, hoc nõ oſtendit, ſpiritum ſanctum ejus conceptionis fuiſſe auctorem, ſed inſtrumentum ſeu inſtrumentalem cauſſam tantùm. Verum nihil vetat, quin opus aliquod ſit longè præſtantius, quã inſtrumentum, quo factum fuit. immo raro aliter accidit. Similiter quod Chriſtus in ſpiritu Dei ejecerit dæmonia, nullo modo oſtendit, Chriſtum iſto Dei ſpiritu eſſe minorem. Potuit enim Chriſtus ſpiritu iſto ad*

cap: 20. Bellar: Tom: 1. col: 354. A. Vujek: pag: 163.

dæmonia ejicienda, tamquam inſtrumento ſibi divinitus conceſſo, uti. Atqui inſtrumenta iis, qui ipſis utuntur, quantumvis excellentia & animata, non quidem majora, abſolutè etiam conſiderata, ſed minora eſſe ſolent. Quòd ſi ratiocinatio Adverſariorum valet, Deus ipſe minor eſt ſpiritu ſuo ſeu fortitudine ſpiritus ſui. Legitur enim Eſa:11. 15. de Deo, Et levabit manum ſuam ſuper flumen in fortitudine ſpiritus ſui: *immo verò minor, quàm ventus aliquis vehemens (de quo etiam multi locum iſtum Eſaiæ exponunt) ſcriptum eſt enim Pſal.47.8. ſimiliter de Deo* In ſpiritu vehementi conteres naves Tharſis. *Deniq; ex eo, quòd, blaſphemia in ſpiritum ſanctum non remittatur, blaſphemia verò in Chriſtum hominem remitttatur, non ſequitur, Chriſtum hominem eſſe minorem ſpiritu ſancto. alioqui aut ſequeretur, blaſphemiam in Deum patrem non remitti, aut Deum patrem ſimiliter eſſe minorem Spiritu S. Quod Deus pater ſit minor ſpiritu ſancto, nemo eſt, qui vel cogitare quidem non horreat. Quòd autem blaſphemia in Deum patrem non remittatur, ſicut remittitur blaſphemia in Chriſtum hominem, nemo fortaſſe umquam dixit. Et præter exempla multa eorum, qui in Deum plaſphemi fuerant, & ad ipſum ſunt converſi, & conſequenter blaſphemiæ ſuæ veniam impetrarunt, quæ quotidiana ſunt; talem blaſphemiam remitti, docet abunde idem locus apud Marcum, quem Adverſarii ex Matthæo citarunt. Sic enim apud Marcum legitur.* Omnia dimittentur filiis hominum peccata, & blaſphemiæ, quibus blaſphemaverint. Mar. 3. 28.

rint. Qui autem blaſphemaverit in Spiritum ſanctum &c.

Patet igitur (ni fallimur) etiamſi Adverſarii evincerent, ſpiritum ſanctum eſſe perſonam (quod tamen numquam facient) non tamen eos evicturos eũ eſſe unum & eundem Deum cum Deo patre, ſeu non eſſe rem creatam. Nam quod ajunt, fieri non poſſe, ut in præcepto Chriſti Apoſtolis dato de baptiſmo, creatura cum Creatore conjungatur, quod argumentum eandem vim habet (ſi quam tamen habet) ad probandum ſimiliter, Dei filium non eſſe rem creatam; Reſpondeo, immo in ſacris litteris res creatas interdum cum Creatore conjungi, idq́ in re, quæ non minoris ſit momenti quam baptiſmus; cujusmodi eſt timor & fides. De timore habes teſtimoniũ 1 Reg: 12. 18. Et timuit omnis populus nimis Dominum, & Samuelem: *De fide verò Exo: 14. 31. ubi ſecundum veritatem hebraicam legitur,* Et timuerunt populus Iehovã, & crediderunt in Iehova, & in Moſe ſervo ejus. *Nihil igitur impedit, quominus res creata cum Creatore conjungatur, etiam in rebus maximis, & quæ ad ipſius Creatoris cultum pertinent. Semper enim in promptu eſt conveniens diſcrimen, eadem ipſa in re, agnoſcere inter Creatorem & creaturam: prout totius religionis & divini verbi analogia requirit. Iam quod ad ipſum baptiſmum attinet, poſſe quem in creaturam (quod idem eſt, quod in nomen creaturæ) baptizari, docet Paulus, cum ait, Iſraëlitas baptizatos fuiſſe in Moſem. nec ulla cauſſa eſt, cur, ſi ſimpliciter in Moſem baptizati fuiſſe dicũtur,*

Digitized by Google

tur, non potuerint ac poſſint dici baptizati fuiſſe in Deum & in Moſem. Immo conjunctio hæc Dei cum creatura tolerabilior eſt multò, quàm, cum ſoli creaturæ id tribuitur, quod Dei propriè eſt, non autem creaturæ. Neq; enim ex conjunctione iſta colligitur æqualitas inter Deū, & creaturam, ſed tantùm quòd utriq; idem conveniat: verùm Deo, ut principio & fini omnium rerum: creaturæ autem, ut ipſius Dei miniſtro, aut etiam ſecundæ cauſſæ ab ipſo ordinatæ. Sic igitur per conjunctionem iſtam, & ad Deum rem pertinere exprimitur, & ipſius prærogativa nullo negotio intelligitur. Neutrum autem horum fit, cum creatura ſola nominatur. Tunc enim totum illi videtur tribui. Nihil igitur incommodi eſt in præceptione illa Baptizantes in nomine, *(ſeu potiùs* in nomen) Patris, & filii & ſpiritus ſancti, *etiamſi Pater ſolus ſit creator, filius autem & ſpiritus ſanctus, creaturæ. & conjunctio iſta Creatoris cum creaturis in baptiſmo, multò tolerabilior videri debet, quàm, cum baptiſmi in creaturam ſimpliciter fit mentio; ut apud Paulum fieri paulo ante oſtendimus. Hæc dicta ſint ad Adverſariorum ratiocinationem reſellendam: nō autem quaſi nos arbitremur, ſpiritum ſanctum eſſe creaturam; quem jam diximus, in potiore ſenſu acceptum, non modò virtutem eſſe quandam & efficaciam Dei, verùm etiam in ipſo Deo naturaliter eſſe, in quo nihil creati eſſe poteſt.*

1 Cor. 10 2.

Matt. 28 19.

Supereſt ad Patrum auctoritates & viſiones ac miracula, indeq; ducta argumenta aliquid reſpondere. Verùm, quæ jam reſpondimus, cum de divinitate filii

Dei diſputaretur, ſatis pro reſponſione eſſe poſſunt hoc quoq; in loco: præſertim, cum hîc argumēta iſta multò minus ponderis habeant. Namq; ante conciliū Nicænum rara admodum, quæ controverſa non ſint, Patrum iſtorū teſtimonia extant, quæ, quod ad ſpiritū ſanctum attinet, non dicā Adverſariis faveant, ſed nobiſcum prorſus non faciant. Viſiones verò & miracula iſta ſive vera ſive falſa ſint, cum ea contra Arrianos extiterint, non ad quæſtionem de ſpiritu ſancto, ſed de filio Dei, & potiùs, ut antè dictū eſt, ad Arrianos ipſos deteſtādos, quàm ad ſententiā Homouſianorū cōprobandam, omnino pertinēt. nulla n. alia, præter jā antè a ſe relata, hîc Adverſarii cōmemorant.

Iamq; nobis tandem videmur, Deo adjutore, planū feciſſe, nihil a Bellarmino & Vujeko fuiſſe allatū ad confirmandum communem errorem de una & eadem filii ac ſpiritus ſancti cum Deo patre eſſentiali ac perſonali divinitate, quod quidquam ſoliditatis habeat. Et ſperamus, ſi quis in hanc Refutationē noſtram inciderit, eamq; perlegerit, facilè agniturum, veritatem a nobis omnino ſtare; qui unum illum Deum nullum alium, niſi Domini noſtri Ieſu Chriſti patrē, eſſe contendimus & aſſeveramus. Quocirca ſupervacaneum eſſe arbitratus ſum ultimam partem Vujekani libelli, & diſputationis Bellarminicæ adverſum nos, refellere; in qua reſpondent ad argumenta, quæ ajunt ſolere afferri contra divinitatem (nempe quam ipſi aſſerunt) filii Dei, & ſpiritus ſancti: etiamſi mihi argumenta iſta valde probarentur. Nunc, cum majore ex parte mihi non probentur, nulla cauſſa eſt, cur a re-

ſponſionibus

Digitized by Google

ſponſionibus Adverſariorum ea defendere debeã. tametſi alioqui magna hîc nihilominus ſeſe offert occaſio, reſponſionibus iſtis refellendis, ſophiſmata Adverſariorum pateſaciendi, & imperitas ac parum theologicas divini verbi, quibus utuntur, explicationes palàm traducendi. Si Deus umquam tantum otii & bonæ valetudinis dederit, ut quemadmodum animus eſt, aliquando actoris partes, in hac de divinitate quæſtione, ipſi ſumamus; ſpero, me, eodem ipſo Deo favente, ejusmodi pro ſententia noſtra argumenta & rationes ex ſacris litteris petitas collecturum, easq; eodem tempore adverſus omnes impugnationes ita præmuniturum, ut ſortaſſe piis hominibus & divinæ veritatis amore incenſis, ſi præſens hic noſter labor cum iſto, quem futurum ſperamus, conjungatur, parum admodum ad plenam hujus rei tractationem deſiderandũ eſſe videatur. Interim ſummas atq; immortales Deo & Chriſto gratias ago, quòd inter varias cùm animi curas, tum maximè corporis perpetuas afflictationes, tantum alacritatis & virium mihi dederit, ut hanc Reſutationem, idq; haud ſanè longo temporis ſpatio, ad finem perducere potuerim. Ipſi honor, gloria & imperium in omnem perennitatem. Amen.

Finis Reſutationis libelli Iac. Vujeki De divinitate filii Dei, & ſpiritus ſancti.

DVM hujus operis latina hac editio anno ſuperiore cœpta, neſcio quas ob cauſſas diu intermittitur, prodiit liber Martini Smiglecii Ieſuitæ Polonicus De divinitate æterna, ſeu potiùs, quæ ante omne ævum fuerit, Filii Dei. In quo libro ad pleraq; reſpõdetur, quæ in hac Refut. jam antea Polonicè edita in contrariam partem diſputantur. Quam quidem Reſponſionem animus eſt aliquando diligenter refellere; quòd videantur iſtius hominis ſophiſmata, aliqua ſaltem ex parte, apud homines imperitos fidem facilè inventura. Interim tamen operæ pretium eſt viſum guſtum aliquẽ tibi præbere rationis ac modi, quem Smiglecius reſpondendi tenet; ut vel hinc ſtatuere poſſis, quanti ipſius dicta ſint æſtimanda. Guſtum autem hunc tibi præbebimus ex iis, quæ in ipſo reſpondendi initio ſcribit; ut intelligas, ipſum ſibi hoc unum videri propoſuiſſe, non ut reverà reſponderet, ſed, ut reſpondiſſe quoquo modo videri poſſet.

Initium igitur reſpondendi Smiglecius facit ab aſſerendo teſtimonio, quod quidam ex ipſius ſymmyſtis ac magiſtris putant ſe habere in verbis Zachar. cap: 2. ad probandum, quòd Chriſtus ſit ille unus Deus Iſraëlis. Hoc autem teſtimonium plurimi omnino Smiglecius facere videtur, quemadmodum etiam ex ipſius Novogrodienſi cum Licinio noſtro diſputatione intelligi poteſt. & propterea ægerrimè fert, in Refutatione noſtra illud tam diligenter ac copioſè dilutum fuiſſe. cumq; nihil ſolidi haberet, quo Refutationis dicta refelleret, ad calumnias & ſophiſmata ſe convertit; ex quibus breviter hîc pleraque indicabimus; plenam hac ipſa in parte Refutationis defenſionem in illud tempus rejicientes, cum ipſa Refutatio, Deo volente, ab omnibus ipſius impugnationibus defendetur.

I. *Primùm itaq; evidenter calumniatur Smiglecius, dum ſui libri pag: 34, & 35. aſſerit, in Refut: noſtra angelum, qui verba illa apud Zachariam dicit, increpari ſeu objurgari, propterea, videlicet, quòd in ea, editione, inquam, Polonica pag: 137. (id quod in hac latina legitur pag. 176) dicatur, angelum iſtum voluiſſe, ut alter angelus, & Zacharia*

rias qui aderant, certò ex ipſius verbis ſcirent, ſeipſum a Domino exercituum ad Gentes miſſum iri, idq́ue ut voluerit neceſſe fuiſſe, alioqui omnino tacere illũ debuiſſe. Quantumvis enim ſiniſtrè quis hæc Refutationis verba accipiat, numquam cõcludi poterit, hic angelum iſtum objurgari, aut increpari, ſed tantummodo, quid illi omnino faciendum fuerit, doceri, ubi nihil penitus vel abſurdè vel audacter dictum animadverti poteſt: præſertim cum Refutationis verba non abſolutè accipienda ſint, ſed eo poſito, quod antecedit, nempe, angelum iſtũ voluiſſe dicere, ſe miſſum iri a Domino exercituũ. Nam certè hoc pacto neceſſe eſt, ut ſimul voluerit, id ab iis qui aderant, intelligi. alioqui, quid quæſo iſtud dicere attinuiſſet? de hoc enim uno prorſus tacendo agitur, cũ dicitur, Angelum alioqui omnino tacere debuiſſe. ut quilibet æquus ac diligens lector per ſe ipſe facilè intelliget ac judicabit.

Pergit autem Smiglecius calumniari, cum pag. 35. ait, in Refutat. diſcedi a Scriptura, ſeu Scripturæ aliquid objici, eò quòd dicatur, etiamſi fortaſſe ubique alibi apud Prophetas poſt verba iſta, Sic dicit Dominus exercituum, *ipſe Dominus exercituum, ex ſua ipſius perſona loquens inducatur, tamen id hoc loco fieri nullo modo potuiſſe. Primùm n. hîc nihil aliud fit, niſi rationib. oſtenditur (affert ſiquidem Refutatio disertè ſui dicti rationem) non potuiſſe hoc loco id ſervari, quod alibi ſervari ſolet in Scriptura. Deinde hîc quoque non abſolutè & ſimpliciter Refut. verba ſunt accipienda; ſed ſimiliter eo demum poſito, quòd Angelus dicere voluerit, ſe a Domino exercituum miſſum iri. Etenim ſcopus Refutationis in prædictis verbis eſt, non quidem probare, Angelum id dicere voluiſſe: ſed ſi dicere voluit, quid hoc ſecum attulerit, demonſtrare, & conſequenter docere, neminem mirari debere, ſi aliquid hic alioqui inuſitatum fieri cõtingat. Nã, quòd id angelus omnino dicere voluerit, ſatis oſtenditur, cum non una ratione concluditur, fieri non poſſe, ut in verbis illis,* Poſt gloriam miſit me, *&c. ipſemet Dominus exercituum loquens inducatur. Satis enim alioqui conſtat, Angelum eſſe, qui loquitur. Et hoc pertinet ad confirmanda pariter quæ diximus de ſuperiore calumnia.* 2.

3. *Sed nec a calumnia abeſt id, quod Smigl⁹ pag. 37. ſcribit, addi videlicet Scriptura in Refut. voculam* Quod. *Neq; enim propriè id addi Scriptura dici poteſt, quod, quamvis in ipſa Scriptura non diſertè expreſſum, ſubaudiendum tamē, idq; ex frequente ipſius Scriptura uſu cōtenditur; præſertim cū teſtimonio viri docti & neutiquam in eo, de quo agitur, ſuſpecti id confirmatur. cuiusmodi certè eſt teſtimoniū Ioh. Toſarrii, quod in margine adſcribitur. ubi quidem dicitur, Toſarrium addere ſimiliter particulam* Quod. *ſed tamen additio iſta non ita accipienda eſt, quaſi aliquid ipſi Scriptura addatur, ſed tantùm verbis in ea diſertè expreſſis. Ad ſcripturā enim ipſam non modò verba in ea diſertè expreſſa, ſed etiam illa, qua ſubaudiuntur, omnino pertinent.*

4. *Has Smiglecii calumnias ſequitur ejusdem turpe ſophiſma, id eſt, craſſiſſima fallacia (quam vocant) ignorationis elenchi, dum eàdem pag. 37. ait, in Refutatione dici, niſi pronomen* Me *in verbis illis* miſit me, *ad Angelum referatur, non appariturum, quem Deus exercituum miſerit. Sic enim verba Refutationis recitat,* Boby ináczey nie znáć było kogo Bog zaſtępow poſłał; *Cum tamen in ipſa Refut: pag: 137, ad finem ita ad verbum legatur,* żeby tym ſpoſobem nie był miánowány ten/ ktory poſłáć miał/ y nie znáćby było kto poſyłał: *id eſt,* quòd alioqui non eſſet nominatus ille qui miſſurus eſſet; nec appareret, quis miſerit. *Fuit nimirum hujus rationis apud ipſum Smiglecium tanta vis, ut cum eam aliter declinare non poſſet, aliam quodammodo ei oppoſitam ſatis ſanè confidenter pro ipſa ſuppoſuerit: hancq; ſuppoſititiam & planè futilem pro ipſa vera & probabiliſſima ſibi refellendam, hoc eſt, cum ſua ipſius inani umbra, ſibi pugnandum ſtatuerit.*

5. *Quoniam verò in Refutatione, dum error inſignis Bellarmini & Vujeki oſtenditur, qui in verbis illis hujus apud Zachariam loci,* qui vos tangit, tangit pupillam oculi ejus, *loco* ejus, *corruptiores latinos codices ſecuti, legūt* mei. *Quoniam, inquam, dum hic iſtorum error arguitur, ſimul docetur, vel ex hoc, quòd non* mei, *ſed* ejus *ibi legatur, conſtare poſſe, ipſum Dominum exercituum loquentem non induci: Hic Smiglecius ait, in ipſa Refut. affirmari, ſæpius apud*

Digitized by Google

prophetas Iehouam de ſeipſo in tertia perſona loqui: itaq; ratiocinationem iſtam, ipſius Reſut. teſtimonio nihili eſſe. Atqui hoc ingens eſt Smiglecii ſophiſma. cum enim dicit Reſutatio, Iehouam de ſeipſo in tertia perſona loqui, intelligit (ut ex ipſius verbis manifeſtum eſt cum ait, apud Hebræos antecedens pro relatiuo ſolere uſurpari) Iehouam ſeipſum, Iehoua tantùm nomine expreſſo, in tertia perſona nominare ſolere, non autem ſimplici relatiuo tertiæ perſonæ ſeipſum ſignificare. Quamquam enim in ſ. litteris obſeruatū eſt, nonnumquam etiam relatiuum pro antecedente uſurpari; non tamen ullo pacto fieri poſſe credendum eſt, ut relatiuum tertiæ perſonæ ipſum loquentem ſignificet. Inſolentiſſima enim prorſus eſſet iſta ſermonis figura; quam nec ſacræ nec profanæ litteræ, ut arbitror, umquam uſurparunt.

Allatus poſtremò fuerat in Reſutatione pro exemplo ſimilis loquendi modi, ubi ſcilicet ipſis tantùm expreſſis verbis non ſit omnino inhærendum, atq; adeò, quemadmodum in Zachariæ loco, Iehoua ſeu Dominus loquens videatur induci, cum tamen reuera non inducatur, locus apud Hieremiam cap: 27, in ipſo initio. Vbi ſic legitur. In principio regni Ioakim filii Ioſiæ regis Iuda, factum eſt verbum iſtud ad Hieremiam a Domino dicens, Hæc dicit Dominus ad me, Fac tibi vincula. *&c. Videntur enim hic omnino verba iſta,* Hæc dicit Dominus ad me, *&c. dici ex perſona Domini proximè antea nominati; ita ut pronomen Me iſtum Dominum referat, ad quem alius, qui ſimiliter ſit Dominus, dixerit,* Fac tibi vincula, *&c. non ſecus atq; in Zachariæ loco videatur verba illa,* Poſt gloriam miſit me *&c. eſſe verba ipſius Domini exercituum, qui proximè antea nominatus eſt. Et tamen certum eſt, iſta apud Hieremiam, eſſe verba non Domini, ſed alterius, id eſt, ipſius Hieremiæ. Quare mirum videri non debet, ſi apud Zachariam quoque, verba illa non quidem Domini ſint, ſed alterius, id eſt, ipſius Angeli, qui ibi loquens inducitur. Ad hoc Smiglus. reſpondet, hanc eſſe puerilem rationem: quandoquidem verba illa,* miſit me ad Gentes, *apud Zachariam ſunt Domini exercituum; & propterea illud* me *de Domino exercituum exponitur: Contra verò apud Hieremiam verba illa,* Hæc dicit 6.

Dominus ad me, non ſunt verba Domini exercituum, ſed Propheta; & propterea illud me exponitur non quidem de Domino exercituum, ſed de Propheta. Potuitnè quidquam verè puerilius reſponderi? potuitnè craſſius ſophiſma afferri & evidentior Principii (quod ajunt) petitionis fallacia committi? Quid enim aliud revera contẽditur, niſi, utrùm verba illa apud Zachariam ſint necne ipſius Domini exercituum? Cur verò audet Smiglecius aſſeverare, verba iſta apud Zachariam eſſe ipſius Domini exercituum? Nonne quia proximè antecedit, hæc dicit dominus exercituũ? Atqui ſimiliter apud Hieremiam proximè ante verba illa, Hæc dicit Dominus ad me, ſcriptum eſt, Factum eſt verbum illud ad Hieremiam a Domino dicens; poſt quæ aut ſimilia verba, non minùs, quàm poſt illa Hæc dicit Dominus, ſolent quæ ſequuntur, eſſe verba ipſius Domini: cujus rei apud eundem Hieremiam & alios prophetas haud rara exempla habes: apud Ezechielem verò frequentiſſima. Itaq; appoſitiſſimum eſt exemplum iſtud ad oſtendendum, verba, quæ apud Zachariam leguntur, Poſt gloriam miſit me ad Gentes, poſſe ita accipi, ut ab ipſo Domino exercituum prolata eſſe minimè intelligantur; non tamen a propheta dicta cenſeantur, quemadmodum Smiglecius hic pag: 39. (quod pro nova ipſius calumnia haberi poteſt) Refutationem dicentem facit: ſed, ut in ea diſertè dicitur, ab Angelo, ex ſua ipſius perſona, loquente. quod multò probabilius eſt, quàm ut apud Hieremiã ipſe Propheta ex ſua ipſius perſona loquatur. Hieremias enim jam loqui eo in loco minimè inductus fuerat; Angelus verò apud Zachariam jam inductus fuerat. adeò ut ſimplici ſubauditione particulæ Quòd, & ſic Grammaticâ ipſâ non omnino ſpretâ (ſolet enim, ut dictum eſt, particula iſta in ſacris litteris ſæpius ſubaudiri) planiſſimum fiat, Angelum ex ſua ipſius perſona, quid Dominus exercituum dicat, recitare: Apud Hieremiam verò oporteat Grammaticæ conſiderationem penitus abiicere, ſi Hieremias ipſe, ut quidem neceſſe eſt, verba illa dicere cenſendus ſit.

Vides lector, quot vel calumnias, vel ſophiſmata (nec tamen omnia, quæ aut ſophiſticè aut per calumniam hoc uno in loco ſcripſit, indicavimus) novit Smigl: in uno tantùm argumento aſſerendo colligere. Quare eius librum cautè legere ex his paucis quæ in eo notavimus, diſce, ac vale. die 17. Martii, 1595.

Digitized by Google

Elenchus locorum S. Scripturæ, *qui in hoc libro explicantur.*

Geneſeos

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
22	2	121

Exodi

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
3	6	57
6	7	164
14	31	464
17	5, 6	66
	15	364
31	3	457

Numerorum

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
20	11	66
21	5	54

Deuter:

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
6	13	419

Judicum

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
16	7	273

1 Reg:

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
2	6	146
12	18	469

2 Paral:

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
30	18, 19	388

Jobi

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
9	8	425
33	4	469

Pſal:

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
2	2	35
17	1	267
22	17	188
22	20	194
23	7	374
67	19	70
76	2	262
81	7	273
89	2	390
96	7	75, 413
101	26	99
132	17	35

Proverb:

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
4	3	194
7	4	386
8	1	386
	23	385, & ſeqq.

Eccli:

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
24	32	172

Sapient:

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
7	24	411

Eſa:

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
6	1 & 9	101
8	13	116
9	6	353, & 383
35	4	158
40	3	363
	7	456
41	4	44
	6	48
	12	135
42	8	280 421
44	24	425
45	3	353
	5	167

Cap:	Verſic:	page
45	23	121
48	12,&c.	150
	16	402
52	5	163
	8,10	165

Ierem:

Cap:	Verſic:	page
10	11	427
17	5, 7	147
23	5	362 & 364
27	1	180
33	15	363

Dan:

Cap:	Verſic:	page
7	13,14	376
9	25,26	35

Miche.

Cap:	Verſic:	page
5	2	394

Zacha:

Cap:	Verſic:	page
3	1	182
2	8	174,176,177
12	10	187,188

Malach.

Cap:	Verſic:	page
3	1	142, 413
ult:	5	231

Baruch.

Cap:	Verſic:	page
3	25	405
3	36	171

Matth:

Cap:	Verſic:	page
3	16	286
11	4	159
	10	139
	27	371
13	38	299
14	33	198
16	17	192
18	20	407
20	15	411
21	12	379
26	63	213
27	46	261

Mar.

Cap:	Verſic:	page
2	8	433
14	61	213
16	7	267 & 268
	12	272,273& ſeqq

Luc:

Cap:	Verſic:	page
1	16	230, & 231
	55	202
2	26	9
	20	36
	34	114
4	38	156

Joh:

Cap:	Verſic:	page
1	1,3	300,303&ſeqq
	7	315
	52	308
3	16	193
	36	115
	13	405 & ſeqq.
4	21	145
5	19	425
	22	420
	23	ib:& 423
6	40	125
8	58	17,399 & ſeqq
9	22	103
10	25	433
	30	245

14 360

Digitized by Google

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
	34	360
11	41, 42	433
12	41	101
13	19	432, 367
	3	311
14	1	252, & 253
	9	254, & ſeqq.
15	20	204
16	15	257, 258
17	5	126
	22	243, & 245
20	29	260, & 261, 354

Act:

7	35	55
13	33	221
20	28	355

Rom.

1	16	392
	20	317
8	23	220
	32	196
	34	433
9	5	263 & ſeqq. 307 & 355.
	30	115
10	15	164
14	10	121

1 Cor:

1	24	391
2	8	373
	10	458
	20	453
8	6	378 & 24
10	9	58

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
12	5, 6	26. 455
13	4 & ſeqq	435
15	10	459

2 Cor:

5	19	139

Gal:

1	12	266

Epheſ:

3	7, 20	456
4	5, 6	26
	7	73
5	5	380

Philip:

2	6, 7	271, & ſeq.
	9	25, 77, 129 & 370

Coloſ:

1	15	372
	16	332. 337 & ſeq.
	17	429
2	9	318

2 Theſſ.

2	9	294

1 Tim.

6	15	375, & 376

Tit:

2	13	381 & ſeqq.

Digitized by Google

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
	Heb:	
1	1	164
	2 & 10	342 & ſeq.
	3	199, 200 & ſeq. 428.
	6	78
	20	84. 87
2	17, 18	431
5	7	294
7	3	205, 206 & ſeq. 403.
9	14	462
10	5	320
11	3	343
	17	193
13	8	403
	1 Pet:	
1	3	456
	11	432
2	7	116
	1 Joh:	
1	1	397 & 304

Cap:	*Verſic:*	*pag:*
2	3	230
	ult:	295, & ſeq.
3	18	356
5	7	283, 284, & ſeq.
	14	291
	18	235, & ſeq.
	20	197, & 198. 293
	Judæ	
	4	378
	5	68
	Apoc:	
1	8, 17, 18	134 & ſeqq.
	12	145
2	23	434
3	14	334
5	8, 12, 13	26
17	14	375
19	13	303
	16	375
22	13	136

Index Rerum quæ in hoc libro continentur.

A.

Abrahami *nomen quid ſignificet* 401
Adon *Heb: rebus etiam creatis competit* 75
Adonai *cum punctulo kametz Deũ ſummũ ſignificare ſolet* 71
Adoratio Dei & Chriſti an prorſus æqualis 413
Adverſarii in diſputatione de Chriſto ſibi ipſis non conſtant 437
Adoptivus filius quis 220
Adoptivi filii Dei cur dicantur ibidem
Æqualitas Chriſti cũ Deo quouſque extendatur 235
οἱ αἰῶνες *æternitatem illam quam ſperamus, ſignificare queunt* 342
Alpha & Omega in S. L. quid ſignificent quo ſenſu Chriſto tribuantur, 13
136
Ambroſii de loco Philip: 2. 6. & ſeqq: ſententia 278
Ambulare in conſpectu Dei *quid* 131
Angelus eduxit Iſraelitas ex Ægypto 55, perſonam Iehovæ ſuſtinuit 56, Elohim ſimpliciter & propriè vocatur 57
Angelo nomen Iehovæ tribuitur 182. 183. & 368
Angeli non abſolutè præcipui filii Dei 212
Angeli cum Chriſto collati, ſunt ſervi 212
Angeli non rectè adoptivi filii Dei appellantur 220
Angeli non ſemel a Deo cum inſigni poteſtate miſſi 178
Angeli adminiſtri extremi judicii 121
Antecedens apud Hebr: ſæpè ponitur pro Relativo 179
Ante faciem *in S. literis quid ſignificet* 134
Apoſtoli poteſtatem miracula faciendi in ſe reſidentem, auctoritatemq; propriam non habuerunt 279
Apoſtoli eorumq; ſucceſſores, quib: modis univerſum fermè orbem Chriſto ſubjecerint 285
Argumenta, quibus evincitur, Chriſtum non eſſe illum unum Deum, aut ex ſubſtantia Patris genitum 14. 35. 170. 191. 276. 277. 235.
Arrius juramentum contra conſcientiam Conſtantino præſtitiſſe fertur 453
de Arrii morte quid ſentiendum 452 & ſequent:
Arrianorum opinio de Chriſto falſa 451
Arrianis cur iratum ſe Deus oſtenderit 452
Articulus participiis præfixus ſæpe

ſæpe nullam vim habet 434
Articulus præpoſitivus quando non habeat vim ſuam conſuetam 260
Articuli ſolent præponi vocibus cum repetuntur, etiamſi iisdem antea non fuerint præpoſiti 311
A ſæculo & ab æterno differunt 389
Auguſtini & aliorum a Bellarmino & Vujeko diſſenſio 64 65
Auguſtinus de loco Ioh: 17. 5. nobiſcum ſentit 225, 227
Authorem libri alicuius ſcire, ad veritatem inquirendam nihil prodeſt 5

B.

Baptizari in nomen creaturæ, quispiam poteſt 464
Bellarmini & Vujeki in interpretandis S. Lit: audacia 131
Bellarmini turpis & impius error 364 365
Blandrata cur à Deo punitus videatur 43

C.

Caro hominem mortalem ſignificare ſolet 305
Chriſtus nomen officii eſt 58
Chriſti nomen cur D. Ieſu tribuatur tanquam nomen proprium 58
Chriſtus non vulgaris homo, ſed divinus 147
Chriſtus homo divitiarum divinarum pleniſſimus 280
Chriſtus quare omnibus hominibus opponatur 266 & ſeqq.
Chriſto ut homini Adoratio ab ipſis Angelis debetur 77. 78
Chriſtus quâ homo a Deo ſanctificatus & in mundum miſſus 357. 358
Chriſtum hominem eſſe Deum aſſerimus 49. 158
Chriſtus nunquam aſſeruit, ſe eſſe verum Deum, licet eſſet. 19
Chriſtus eſt verus Deus, ſed non ille verus Deus 293
Chriſtus ſe Deo ſimpliciter æqualem non fecit 235
Chriſtus quatenus altiſſimus dici queat 369. 370
Chriſtus quomodo ſuper omnia Deus 264
Chriſtus Dei nomine mundum judicabit 121 382
Chriſtus ut homo judicium peraget 121. 122
Chriſto cur Dei nomen abſolutè concedi potuerit, etiamſi aliis creaturis non fuiſſet tributum 357
Chriſtus in facultate operandi nõ per omnia Patri ſimilis 237
Chriſtus vim faciendi miracula a patre adeptus eſt ib. & 438
Chriſtus poteſtate faciendorum miraculorum alios longè ſuperavit 435. 436
Chriſtus in gubernandis ovibus

Patri

Patri ſuo ſe ſubordinatum profitetur 246
Chriſtus glorificatus abſolutè omnibus creaturis præſtantior 461
Chriſtus cur Iehovæ nomine appellari poſſit 368
Chriſtus ſupremam poteſtatem non ſtatim poſt reſurrectionem reipſa adeptus eſt 224
Chriſtus cur ante aſcenſionem in cælos naturâ immortalis non evaſerit 224 225
Chriſtus quomodo Pater futuri ſeculi 387: quatenus noſter etiam Pater dici queat, ibid.
Chriſtus quando fuerit patefactus 397
Chriſtus quo ſenſu vita æterna 398
Chriſtus cur Verbum aut ſermo Dei 300 Cur verbum vitæ 304
Chriſtus in ſuo munere à Iohanne Bapt: non pendebat, 308
Chriſtus media rerum cauſſa reſpectu Dei 316
Chriſtus in terris an aut quatenus reipſa ſabbathum ſolverit 241
Chriſtus etiam ante reſurrectionem ſanctitate & ſapientiâ Deo perfectè ſimilis 225. 226
Chriſtus ante reſurrectionem non habuit nomen ſupra omne nomen 124. 125
Chriſto ante reſurrectionem adoratio ab Angelis non debebatur 129. 131
Chriſtus quomodo verus Dei filius 197. 198
Chriſtus cur unigenitus Dei filius 193 & ſeqq:
Chriſtus non ſemel neque una ratione à Deo genitus 221. 227
Chriſtus in reſurrectione ſua non una ratione generatus eſt Dei filius 222
Chriſtus poſt reſurrectionem excellentiori ratione filius Dei extitit quàm antea ib.
Chriſtus, & Filius ille Dei ſingularis, in S. Lit: ſunt idem 213. 214
Chriſtus & Rex Iſraelis idem ſignificant 214
Chriſtus nuſpiam naturalis Dei filius dicitur 199
Chriſtus naturalis Dei filius quomodo dici queat 201, 202 219
Chriſtus quo ſenſu adoptivus Dei filius dici poſſit 221
Chriſtus qua ratione ſervator mundi 330
Chriſtus quomodo Character ſubſtantiæ Dei 200
Chriſtus cur vocetur Sapientia Dei 391. 392
Chriſtus quomodo gloriam habuerit ante conſtitutionẽ mundi 126
Chriſtus ipſe per ſe idolis nunquam opponitur in ſcripturis 297 Chri-

Chriſtus omnibus prophetis Dei longè præſtat 434
Chriſtum Deus Virum ſocium ſuum appellat 187
Chriſti divinitas qua 286
Chriſtus in terris Dei perſonam ſuſtinuit 139. 143
Chriſto homini cur confidendum, & quo pacto 148. 149. 253
Chriſtum hominem qui non adorat, peccat contra primum Decalogi præceptum 420. 421
Chriſtum qui non colit, Chriſtianus non eſt 451
Chriſtus non afficitur a nobis cultu, qui ſoli altiſſimo convenit 422
Chriſto redditus cultus divinus in Deum tanquam finem ſuũ tendit 24. 26. 55. 78. 412. 420
Chriſti imperium quousq; extendatur 145
Chriſtus nuſpiam cœlum & terram creaſſe dicitur 95
Chriſtus nunquam dicitur aliquid creaſſe: ſed per eum quippiam creatum eſſe 96
Chriſtus non poteſt eſſe creator 96. 97
Ad Chriſtum illum Dei efficiendum quæ ſint omnino neceſſaria 223
Chriſti cognitione quatenus ſalus contineatur 256
Chriſt⁹ in cœlis ſeipſũ offert 377
Chriſti oblatio expiatoria ſemel licet facta, tamen in perpetuum durat 327. 431
Chriſtus quomodo lapis offenſionis 114. 115
Chriſtus quomodo de ſeipſo in cœlis exiſtens teſtatus fuerit 289
Chriſti favoris præſentia nobis utilior, quàm præſentia corporalis per ſe 408
Chriſti cum Deo conjunctio ſũma 187
Chriſti cum Deo conjunctio ſolvit multa argumenta, ad eſſentialem ipſius divinitatem probandam allata 52. 53
Chriſto fieri dicitur, quod fidelibus eius fit 186
Chriſto quod accidit, Deo accidere dici poteſt 187
Ciceronis de Sibyllis judicium 448
Cognitionẽ cordium Deus cum aliis communicare poteſt 433
Cognoſcere aliquem non eſt protinus ipſius eſſentiam cognoſcere 254
Non cognoſci, & eſſe inviſibilem differunt 371
Clementis Romani ſcripta adulterina 445
Communicatio Idiomatum nec concedenda, nec conceſſa ſemper juvat adverſarios 406
Communitas rerum inter Patrem & Filium, ad eſſentiam extendi non poteſt 257

Confiteri

Digitized by Google

Confiteri *pro palàm affirmare* 128

Conſenſus totius orbis pro adverſariis non facit 443. 444.

Conſenſus totius orbis adverſus div: oracula nihil poteſt 441.

Conſenſus in re certa, eandem fidem non evincit 15. 20.

Contra rationem & ſupra rationem *differunt* 442.

Creãdi vis Dei propria, 98, 314.

Creare & Facere differunt 314.

Creatio nova quomodo per Chriſtum facta 337. & *ſeqq.*

Creatura cum Creatore in rebus maximi momenti coniunguntur 464.

Credere in Chriſtum quid 115

Cultus divinus Chriſto redditus, in Deo tanquam fine ſuo terminatur. Vid: Chriſtus.

Cyrus Rex typus Chriſti 168.

D.

Dare *interdũ ſumitur pro permittere* 281

Deus ſe ſua auctoritate, exaltando Chriſtũ, non privavit 24.

Deus cur Chriſtum in nobis regendis ſibi ſubordinaverit ibid:

Dei *nomen abſolutum creaturis quibusdam tribuitur in ſcripturis* 347. 348. & *ſeq: idq; vere & proprie* 158.

Deorum multitudo apud Ethnicos quatenus erronea 23.

Deus non poteſt proprie venire 160.

Deus tum venire dicitur, cum aliquis eius nomine venit 161.

Deus ſummus a nemine mitti poteſt 177.

Deus non poteſt generare ex eſſentia ſua 191.

Deus qua ratione filios generet 218. & *ſequentibus*

Deus quomodo lapis offenſionis olim Iudais fuerit 116.

Deus cuinam gloriam ſuam dare nolit 280. 281.

Deus alio modo habitat in Chriſto, alio in angelis & mũdo 419

Deus quomodo ſit in Chriſto. 169. 170.

Deus quomodo in Eccleſia tantùm eſſe dici queat 169.

Deus Chriſtum virum ſocium ſuum appellat 187.

Deus in judicio Chriſti quomodo futurus ſit præſens 120.

Deus ſolus poſſet dici creaſſe mundũ, etiamſi aliorum operâ in eo condendo eſſet uſus 425.

Dei *nomen cum Chriſto tribuitur, nunquam ſubiecti locum tenet* 353.

Dei *nomen cum ſubiecti locum tenet, in N.T. Deum ſummum denotat, ibid:*

Dei nomen ſuâ naturâ appellativum, per excellentiam ſummo rerũ auctori tribuitur 312.

Dei nomen ſine articulo, cum locum prædicati obtinet, etiam

576.

creaturis tribuitur 312.
Deus ſapientiam ſuam creaturis communicat 410.
Deo ſoli quomodo regnū, poteſtia, immortalitas tribuatur 376.
Divinitas Chriſti vera quæ 286.
Dies ſęculi quid ſignificent 395
Dionyſii Areopagitæ ſcriptum adulterinum 445.
Diſcipulis Chriſti ante acceptum ſpiritum ſanctum, multa ad perfectam rerum divinarum cognitionem deerant 255.
Diverſa nonnunquam abſq; copula inter ſe junguntur 76.77.
Domini nomen ſimpliciter prolatum quando Ieſum ſignificet 69:
Duobus diverſis ſimilia aut eadem convenire poſſunt 314.
δυνάςου nomen multis præter Deum ſummum tribuitur 375, 376.

E.

Eccleſia quænam & qualis ſit, non niſi ex S. L. ſciri poteſt. 442. 443.
Enim non ſemper rationem reddit 238.
ἐρχόμενα pro futuris 106.
Eſſentia divina ne ad momentum quidem deponi poteſt 276.
Eſaias non rarò Chriſti typum gerit 151.
Et pro id eſt 112.
Evangelium quid contineat, 317. 318
Exaltatio Chriſti cur urat ſatanam 11.12. 13.
Exempla ad imitandum propoſita non ſumuntur a rebus nemini viſis 278.
Expiatio peccatorum noſtrorum per Chriſtū facta quid ſit, 431.

F.

Facere pro renovare 331.
Facultas edēdi miracula variâ menſurâ a Deo dari poteſt 436
Fides quæ ſoli Deo debetur, quæ 253.
Filiationis divinæ ex gratia, plures ſunt modi 198.
Filiatio ex Deo quanam re potiſſimum contineatur. 221.
Filios quomodo generet Deus 218. 219. 220.
Filii Dei omnes præter Chriſtū, quatenus ſimpliciter exiſtunt, non geniti a Deo, ſed creati tantùm dici poſſunt 219.
Filius naturalis opponitur adoptivo 201.
Filius Dei quatenus creatura, præſtātior eſt effectus Angelis 90.
Filium Dei non eſſe fontē eſſendi ipſi Pontificii fatentur 366.
Forma quid ſignificet in ſ.l. 272
Franciſci Davidis mors 44.
Franciſcus Davidis hæreticus à noſtris jure judicatus 45.
Franciſcus Davidis à nobis ad pœnam civilem nō damnatus 45.

G.

Gloria ipſius Dei planè propria

Digitized by Google

Chriſto nō eſt cōmunicata 281.
Græci textus N. T. major quàm Latini authoritas 68.

H.

Hæreditare in S. L. quid ſignificet 93.
Hebræi ſimplicibus pro compoſitis utuntur 331.
Hechal Hebræum propriè ſignificat Regiam 414.
Hieronymus quare in verſione textus Hebraici potuerit errare 168.
Hieronymo Sibyllarum carmina ſuſpecta 448.
Hilarius multa habet cum opinione adverſariorum de Chriſto pugnantia 446.
Hominum ſimplici appellatione homines vulgares ſolent intelligi 273.
Homini cōfidere quatenus illicitum 147.
Homines filii Dei adoptivi non ſunt propriè loquendo 220.
Hoſius Cardinalis fatetur Trinitatis dogma ex ſolis S. litteris neceſſariò & evidenter concludi non poſſe 50.

I.

Iehova nomen nunquam tribuitur Chriſto 363. & ſeqq.
Ieſus etiam ante reſurrectionē jure Chriſtus appellatus 223.
Ignati⁹ negat Chriſtum eſſe eū, qui eſt ſuper omnia, Deum 227.
Ignatio tributa Epiſtola multis modis ſuſpecta 446.
Immortalitatis nomen quomodo accipi ſoleat 220.
Immortalia corpora vulnerum veſtigia non ſunt habitura 225.
Imago rei a reipſa eſſentialiter differt 411.
Imperium Chriſti per ſe cultum divinum poſtulat 419. 420.
In prophetiis intelligendis judicio potiùs quàm regulis grammaticis utendum 179. 180.
Inſtrumenta iis, qui ipſis utuntur, minora eſſe ſolent 463.
Inſtrumentis opera ſolent eſſe præſtantiora ibid.
Interpretes Græci veteris Teſtamenti cur nomen Iehovæ κύριος reddiderint, 367. 368.
Invocationis Chriſti fructus 47.
Iohannis Toſarrii ſententia de loco Michææ 5. 2. 396.
Irenæus ſentit unum illum Deū eſſe Patrem tantùm 350, 351.
Irenæus aliiq; veteres dicunt, nomen Dei abſolutè poſitum creaturis tribui 349. 350. & ſeqq: uſq; ad 361.
Iſaacus Chriſti typus, & quomodo 193.
Iudæi antiqui nunquā ita crediderunt de Chriſto atq; nos 18.
Iudæi de aliquo filio Dei ex ſubſtantia generato ne cogitarunt quidem 216.

Digitized by Google

Judæi prophetias quaſdam de Chriſto corruperunt 188.
Juſtini tempore non pauci fuerunt Chriſtiani, qui idem de Chriſto nobiſcũ ſenſerint 445.
Juſtini de loco Eſaiæ 42. Gloriam meam alteri non dabo, ſententia 441, 422.
Juſtini error 288.

K.

Κύριος *ſine* articulo Deum *ſummum ferè ſignificat in ſ. l.* 141.
Κύριος *ſubiectivè* Chriſtum *denotans, ferè habet articulum præpoſitivum* 368.

L.

Latria utrum ſignificet cultum qui ſoli altiſſimo debetur 423.

M.

Machometis ſententia de Deo & Chriſto longè alia quàm eiuſdẽ temporis Chriſtianorum, 31.
Melchiſedecus quomodo ſine patre & matre fuerit 206
Melchiſedecus quatenus Chriſti typus 206: 403.
Miracula facere quomodo Dei proprium 436.
de Miraculis, quæ Pontificii adferunt pro ſua ſententia, quid ſentiendum 450.
Miſſa Põtificiorũ cõvellitur 328
Mitti in mundum *quid ſignificet in S. L.* 306,
μορφὴ *quid ſignificet in S. L.* 272.
Mors Chriſti non eſt perfecta ipſius pro peccatis oblatio 328.
Moſes Chriſtus appellari jure potuit 58.
Moſes Rex in Iſraële dict⁹ 58, 59
Moſes Chriſti typus 61.
Mutatio perſonarum apud Prophetas frequens, præſertim apud Eſaiam 150.
Mutatione ſæculi hujus ſalus noſtra continetur 99.
Mundi *diverſæ ſignificationes in S. L.* 325.
Mundus *pro futuro ſeculo* 326.
Mundus & Seculum apud Hebræos eodem nomine efferri ſolent 326.

N.

Naturalis filius opponitur adoptivo 201.
Neſtorii ſententia jure damnata 210.
Nomina Dei propè omnia cur Chriſto tribui poſſint 346. 347.
Nominativus cum articulo loco vocativi ſæpe accipitur 261.

O.

Oblatio Chriſti expiatoria, ſemel licet facta, tamen in perpetuum durat 327.
ὁρίζειν in S. L. conſtituere *ſignificat* 224.
Vox Omnia *ad ſubiectam materiam*

teriam ſemper reſtringenda, 316. & ſeqq:
Vox Omnes in S. L. ſimpliciter prolata, ad homines tantùm referri ſolet 265.

P.

Palæologi ad Pontificios reditus peccati pœna 42.
παρουσία quid propriè ſignificet 382.
Patrem mitti nō poſſe Pontificii cōtra ſeipſos aſſerunt 156, 174.
Patrem & Spiritum S. poſſe naſci hominem, ex ſententia Pontificiorum ſequitur 211.
Pater quomodo de Chriſto teſtatus fuerit 289.
Patres quidam Chriſtum portionem quandam ſubſtantiæ paternæ cenſuerunt 217. 218.
Patrum auctoritati haudquaquam innitendum 172. 173.
Patrum ante Nicænum conciliū ſcripta non controverſa de Spiritu S. nobiscum faciunt 466.
Pœnitentia ad Deum, quatenus is a Chriſto diſtinguitur, refertur, 233.
Per Chriſtum ſolum veri filii Dei naſcuntur 195.
Philippi Melanchthonis error 78
Pōtificii hominib. confidunt 149
Pontificii V. Mariæ eundem cū Deo honorem exhibent 21. 22.
Pontificii Deos creatos abſq; numero colunt 21.
Pontificii ſanctis cultum ſoli Deo convenientem tribuere convincuntur 415.
Potentia Dei & Chriſti quomodo una 247.
Præſentia Dei favorem ejus denotat 163.
Primogenitus ex eorū eſt numero, quorū eſt primogenitus 333.
Principii vox abſolutè poſita ad materiam ſubiectam reſtringenda 306.
Principium Evangelii Ieſu Chriſti unde ſumendum 307.
Pronomen ἐκεῖνος & eum qui multò antè, & eū qui nunquā antè apertè nominatus fuerat, ſignificare poteſt 316.
Prophetæ de Chriſto futuro tanquā de præſente loquūtur, 153.
Procopii de loco ad Coloſſ: 1. 16. & ſeqq: ſententia 334. 335.
Prophetæ non ſolent de ſeipſis verba proferre, quæ typicè ad alium præter ipſum Chriſtum reſpiciant 262.
Prophetæ præterita pro futuris libenter uſurpant 176.
Prophetæ quomodo poſt Chriſti adventum idololatriæ everſionem prædixerint futuram 418
ad Prophetias intelligēdas quid neceſſarium 166.
Pronomen Ipſe in Hebræo ſæpe ſuperfluum 161.
Prophetæ cur Videntes olim appellati 103.

R.

Relatiua non ſemper id referunt quod propius eſt, præſertim apud Ioh: 102. 103. 297. & ſeqq:
Res eximiæ ab aliis ſui generis diſtinguuntur 267.
Rerum diuerſarum nominibus unus interdum articulus præfigitur 379. 380.
Rebus quæ non ſunt perſonæ, actiones perſonarum propriæ tribuuntur 454. 455.
Religionis Chriſtianæ proprium, duos, quorum alter alteri ſit ſubordinatus, colere 24. 25. 26.
Reſurrectionis Chriſti nomine totum id, quod eam conſequutum eſt, intelligitur 221. 267.
Rex regum de Deo dicitur cum articulo, de Chriſto ſine articulo 376, 377.
Ruffini in Græcis ſcriptoribus, uertendis & corrumpendis, prodigioſa licentia 446.

S.

Sabellii error a nobis alieniſſimus 29.
Sancti cur non inuocandi 48.
Sapientiæ per proſopopœiam multa tribuuntur a Salomone 373. & ſeqq.
Satanæ cur urat exaltatio Chriſti 11. 12. 13.
Scientia Dei eſſentialis nemini dari poteſt 258.
Scripturæ interpretatio non eſt ab Eccleſia neceſſariò petenda, 442. 443.
Scripta ante Nicænum Concilium non magis noſtræ, quàm aduerſariorum ſententiæ repugnant 444
Sedere a dextris Dei quid 122.
Sententia de diuinitate Chriſti eſſentiali cuius inuentũ 12, 13, 14 euertit exaltationẽ Chriſti hominis, ibidẽ. ſi uera eſſet ſæpe ac diſertè deberet extare in S. L. 439.
Sententia de Deo & Chriſto noſtra expreſſè continetur in S. Litteris. 441. 442.
Sermo Dei Chriſtus cur appelletur 300.
Seruare quomodo ſit opus Dei proprium, quomodo Chriſti 430
Seruetus nõ eſt author ſententiæ noſtræ de Deo & Chriſto 31.
Seruetus præclariſſimè de Chriſto ſenſit ibid:
Serueti mortis author & tempus 38. 39.
de Sibyllis quid ſentiendum, 443. & ſeqq:
Sibyllarum Carmina Hieronymo ſuſpecta 448.
Sicut omnimodam æqualitatem non euincit 423.
Simplicibus pro compoſitis Hebræi utuntur 331.
Spiritus Dei quid 456. 457.
Spiritus ſactus quid, ibidem.
Spiritus S. uariè conſiderari & diſtin-

diſtingui poteſt, ibid:
Spiritus Dei, aut Spiritus ſimpliciter poſitus, Spiritum ſanctum in ſ. l. ſignificat 457.
Spiritus Dei malus quid, ibid:
Spiritus S. quocunque modo acceptus non eſt perſona, 458.
Spiritus S. in potiorem ſenſum acceptus, naturaliter in ipſo Deo eſt, ibid. non eſt res creata, ibidem.
Spiritui ſancto ſimpliciter tribuitur conceptio Chriſti 208.
Spiritui ſancto, quæ Dei ſunt propria, quare tribuantur 454 455.
Spirituale pro Myſtico 65.
Spiritum S. a filio procedere, nuſpiam dicit ſcriptura 204.

T.

de Toto dici ſolet, quod de maxima parte verum eſt, 331.
Trinitatis dogma non poſſe ex ſolis ſac: litt: neceſſariò & evidenter concludi, Hoſius Cardinalis fatetur 50.
Trinitariorum ſententia Sabelliana 15.
Trinitarium eſſe præſtat quàm Chriſto divinum cultum denegare 451.
Trinitatis dogma ad ſalutem non neceſſarium 51.
Trinitarii ſuis interpretationibus religionem Chriſtianam deridendam exponunt 180.
de Typo ſæpe ea dicuntur, quæ illi non bene conveniunt, ſed antitypo: & contrà 152. 166.

V.

Verbum vel ſermo Dei, cur Chriſtus appelletur 300.
Videntes pro Prophetis 103.
Virtus Dei vicem viri in Chriſto homine primùm formãdo ſupplevit 203. 205.
Vivi vox voci Dei addita quid ſignificet 192.
Vnigenitus pro dilecto 193. 194
Vnigenitus filius etiam ille vocatur, qui non ſolus ex patre genitus 193. 194. 195.
Vnitas Dei & Chriſti qualis 244.
Vnum eſſe dicuntur etiam res eſſentiâ diſtinctæ 245.
Vniverſitas rerum quomodo novam formam per Chriſtum acceperit 304.
in Vniverſalib: loquutionib⁹ exceptio quædam admittenda eſt 312. 314. 315.
Voluntas Dei per Chriſtum patefacta quænam. 304.

Pag. 189. addendum eſt, locum Zachar. cap: 12. etiamſi hebraica lectio, quam hodie habemus, omnino incorrupta eſſe ſtatuatur, poſſe tamen ex hebræo ita verti, ut nulla in eo, quemadmodum nec in loco apud Ioh: cap: 19. Dei Iſraëlis confixi mentio fiat. Hoc nimirum pacto, *Et aſpicient ad me cum illo quem confixerunt*. Monuit hujus rei nos Marcus Marinus D. Salvatoris Canonicus regularis. Is enim in præfatione Theſauri ſui novi linguæ ſanctæ cap: 2. hunc locũ ad iſtum quem diximus modum legit. quod idem facit in Theſauro in verbo Dakár; & neutro in loco vulgatæ lectionis quidquam meminit. Sed nec ſuæ interpretationis ullam rationem affert; quòd, ut arbitror, cõfiſus fuerit, eam unicuiq; linguæ hebraicæ haud imperito facilè probatũ iri. Et ſanè abſurditas, quæ vel in ipſo totius loci contextu, vel in eo, quòd apud Evangeliſtam nulla illius, qui apud Prophetam loquitur, confixi mentio fiat, prorſus apparere videtur, non aliter, quàm hac interpretatione admiſſa, penitus evaneſcere poteſt. Speramus autem, auctoritatem hominis Pontificii, ejuſdemque in hebraica lingua exercitatiſsimi, tanti ponderis apud Adverſarios noſtros futuram, ut locum iſtum contra nos tantopere urgere jam deſinant.

Errata quædam graviora ſic corriget benevolus lector.

Pag: 6. lin: 9. *fue* dele. *p. 11. l. 19. quos leg: quod.*
P. 51. lin: 14. non poſterius, *non*. *p: 80. l. 27. perſona, perſonam*, quod in hoc libro ſæpius occurrit, lineolâ ſuper littera, aliiſque ſimilibus, non ſatis expreſſâ.
p. 95. l. 17. Hæbreos, Hebræos. p. 109. l. 2. dele cõma poſt ipſis.
p. 160. l. 18. Eſt, Et. p. 172. l. 2. ide, ipſius: idem. ipſius.
p. 196. l. 15. ingreſſum, ingreſſus.
p. 226. l. 10. naturale, naturalem.
p. 247. l. 25. qualem, talem. p. 291. ult & antepenult. ἐν ἕν
p. 327. l. 24. interea, in terra. p. 375. l. 27. Ethiopũ, Æthiopũ.
p. 380. l. 14. velint, velit. p. 410. l. 2. dic, dico.
p. 426. l. 27. admitre. admittere. p. 436. l. 20. ex dele.
p. 439. l. 16. poſt *labeſactanda*, addatur *facit*.
p. 448. l. 24. ſuſpecta, ſuſpecti p. 457. l. 25. aloqui, alioqui.

Cætera benevolus lector per ſeipſum facilè corriget.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

10-3-2

Digitized by Google

Digitized by Google